الجامع الصحيح

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi

mütercim
MEHMED SOFUOĞLU

Ötüken

5

Ötüken

الجامع الصحيح

للامام ابى عبدالله محمد بن اسماعيل البخارى

Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl
el-Buhârî

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi

mütercim
MEHMED SOFUOĞLU

BEŞİNCİ CİLD

Ötüken

Yayımlayan
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
Klodfarer Cad. 40/7 Divanyolu-İstanbul
Dizgi
Damla Dizgi Ltd. Şti.
Arapça Dizgi
Şizin Fotodizgi
Film ve Montaj
Duru Ajans
Baskı
Şefik Matbaası
Cilt
Yedigün Mücellithanesi
Kapak
Marmara Reklâm
Kapak Deseni
Yusuf İzzettin Sav
İstanbul-1987

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

KİTÂBU'L-BUYÛ'UN DEVÂMI

٨٧ــ بابٌ إذَا باعَ الثِّمَارَ قَبْلَ أنْ يَبْدُوَ صَلاَحُهَا ثُمَّ أصَابَتْهُ عَاهَةٌ فَهُوَ مِنَ الْبَائِعِ

87- BÂB: ŞAHIS, SALÂHI MEYDANA ÇIKMADAN ÖNCE MEYVELERİ SATTIĞINDA, SONRADAN O MEYVELERE BİR ÂFET İSÂBET EDERSE, ZARAR SATICIYA ÂİDDİR

١٤٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم نَهَى عنْ بَيْعِ الثِّمَارِ حَتَّى تُزْهِيَ فَقِيلَ لَهُ وما تُزْهِيَ قال حَتَّى تَحْمَرَّ فقال أَرَأَيْتَ إذَا مَنَعَ اللّهُ الثَّمَرَةَ بِمَ يأْخُذُ أحَدُكُمْ مالَ أخِيهِ * قال اللَّيْثُ **حدّثني** يُونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال لَوْ أنَّ رجُلاً ابْتاعَ تَمْرًا قَبْلَ أنْ يَبْدُوَ صَلاَحُهُ ثُمَّ أصَابَتْهُ عَاهَةٌ كانَ مَا أصَابَهُ عَلى رَبِّهِ قال أخبرنِي سالِمُ بنُ عَبْدِ اللّهِ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال لاَ تَتَبَايَعُوا الثَّمَرَ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا ولاَ تَبِيعُوا الثَّمَرَ بالتَّمْرِ *

143-....... Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) hurma koruğu alacalanıncaya kadar meyvelerin satışından nehyetti, demiştir. Kendisine:

— Izhâ devrine girmesi (yânî alacalanması) nasıldır? denildi. Enes yâhud Rasûlullah:

— Kızarınca, diye cevâb verdi.

Rasûlullah devâmla:

— *"Re'y edip düşündün mü! Allah* (gelişmeden satılan) *bu meyveyi* (bir âfetle) *men' ettiği zamân, sizin biriniz bu kardeşinin malını ne hakla alacaktır?"* buyurmuştur [233].

Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd tahdîs etti ki, İbn Şihâb ez-Zuhrî: Eğer bir kimse salâhı belirmeden önce hurma koruğunu satın alsa, sonra o koruk hurmaya bir âfet isâbet etse, meydana gelen zarâr, onu satan kimse üzerine olur, demiştir [234].

Yine ez-Zuhrî dedi ki: Bana Sâlim ibnu Abdillah, babası İbnu Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): *"Yaş meyveyi salâhı belirinceye kadar alıp satmayınız. Yaş hurmayı da kuru hurma ile satmayınız"* buyurmuştur [235].

٨٨ـ بابُ شِرَاءِ الطَّعَامِ إِلَى أَجَلٍ

88- BEDELİ BİR MÜDDET SONRA ÖDENMEK ÜZERE YİYECEK MADDESİ SATIN ALMAK BÂBI

١٤٤ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصِ بنِ غِيَاثٍ قال حدّثنا أَبِي قال حدّثنا الأَعْمَشُ قال ذَكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَفِ فقال لاَ بَأْسَ بِهِ ثُمَّ حدّثنا عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أَنَّ النبىَّ ﷺ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ فَرَهَنَهُ دِرْعَهُ *

144-....... el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Biz İbrâhîm en-Nahaî'nin yanında selef'teki (yânî mal peşin, parası veresiye olan alış-

---

233 Hadîste hurma koruğunun alacalanma devrinden evvel satılmasından nehyin sebebi de Peygamber tarafından en belîğ bir uslûb ile ifâde buyurulmuştur. Soru şeklinde getirilip emir kasdedilmesi en belîğ bir kinâye yoludur.

Bu nehy, yalnız hurmaya âid değildir. Üzüm, incir, vişne, kayısı gibi ağacı üstünde satım ve alımı olan her meyveyi şâmildir. Hepsinin rengi ve kendisine hâss olan diğer vasıfları i'tibâriyle olgunluk devrine yaklaşmadan alınıp satılmaları nehyedilmiştir.

234 Zuhrî'nin bu sözünü ez-Zuhlî, *ez-Zuhriyyât*'ında senediyle rivâyet etmiştir. Zuhrî'nin görüşü, imâm Buhârî'nin başlıkta ortaya koyduğu görüşüne tam uymaktadır. İmâm Buhârî bu ictihâdıyle, Ebû Hanîfe gibi olgunluk devrine erişmeyen meyve satışının sahîhliğine kaail olmuş bulunuyor. Fakat mahsûl bir âfete uğrarsa, zararı satana bağlıyor.

235 Bu umûmî nehiyden ariyyelerin müstesnâ kılındığı, daha önceki hadîslerde geçmiş idi.

verişteki) rehni zikrettik. İbrâhîm: Selef (yânî mal peşin, parası veresiye olan alışveriş) husûsundaki rehinde be's yoktur, dedi. Sonra İbrâhîm bize, el-Esved ibn Yezîd'den; o da Âişe(R)'den; Peygamber(S)'in bir Yahûdî'den bir müddete kadar veresiye yiyecek maddesi (hubûbât) satın alıp, buna karşılık Yahûdî'ye kendi zırhını rehin bıraktığını tahdîs etti [236].

٨٩ـ بابٌ إذَا أَرَادَ بَيْعَ تَمْرٍ بِتَمْرٍ خَيْرٍ مِنْهُ

89- BÂB: BİR KİMSE KENDİ HURMASINI ONDAN DAHA İYİ BİR HURMA NEV'İ İLE DEĞİŞTİRMEK İSTERSE (RİBÂDAN SELÂMETE ÇIKMAK İÇİN NE YAPACAKTIR)?

١٤٥ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ عنْ مَالِكٍ عنْ عَبْدِ المَجِيدِ بنِ سُهَيْلِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ سَعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ عنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم اسْتَعْمَلَ رَجُلاً عَلَى خَيْبَرَ فَجَاءَهُ بِتَمْرٍ جَنِيبٍ فقال رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم أَكُلُّ تَمْرِ خَيْبَرَ هَكَذَا قال لاَ واللّٰهِ يا رسولَ اللّٰهِ إنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بالصَّاعَيْنِ والصَّاعَيْنِ بالثَّلاَثَةِ فَقال رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم لاَ تَفْعَلْ بِعِ الجَمْعَ بالدَّرَاهِمِ ثُمَّ ابْتَعْ بالدَّرَاهِمِ جَنِيبًا *

145-....... Ebû Saîd Hudrî ve Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir kimseyi Hayber üzerine vergi âmiri ta'yîn etti. Sonra bu zât Hayber'den Cenîb (denilen en iyi) nevi' hurma ile geldi. Rasûlullah:

— *"Hayber'in bütün hurmaları böyle midir?"* diye sordu.

O zât:

— Vallahi hepsi böyle değildir yâ Rasûlallah! Biz bu iyi hurmadan bir sâ'ı (âdî hurmanın) iki sâ'ı ile; yine iki sâ' iyi hurmayı üç sâ'-âdî hurma ile alıp değiştiririz, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Böyle yapma! Cem' denilen âdî hurmayı para ile sat, sonra bu paralarla Cenîb nev'i hurma satın al"* buyurdu [237].

---

236 *Selef* sûretiyle alışverişte, *Selem*'in aksine, mal peşin, parası veresiye olur. *Selem*'de ise para peşin, mal veresiyedir. Bunun çeşitleri vardır.

Hadîs "Peygamber'in veresiye satın alması bâbı"nda da geçmişti, Rehin bâbı'nda da gelecektir. Hadîsin başlığa delâleti açıktır.

237 Hadîs, başlıktaki sorunun cevâbını ihtivâ etmektedir ki, bu kişinin ribâdan kur-

٩٠ـ بابُ مَنْ باعَ نخلاً قَدْ أُبِّرَتْ أوْ أرْضًا مَزْرُوعَةً أوْ بإجَارَةٍ. قال أبُو عَبْدِ اللّهِ وقال لِي إبْرَاهِيمُ أخبرنا هِشَامٌ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال سَمِعْتُ ابنَ أبِي مُلَيْكَةَ يُخْبِرُ عنْ نافِعٍ مَوْلَى ابن عُمَرَ أنَّ أيَّما نَخْلٍ بِيعَتْ قَدْ أُبِّرَتْ لَمْ يُذْكَرِ الثَّمَرُ فالثَّمَرُ لِلَّذِي أبَّرَهَا وكَذَلِكَ العَبْدُ والحَرْثُ سَمَّى لَهُ نافِعٌ هَؤُلاَءِ الثَّلاَثَ

90- ERKEK HURMA TELKÎHİ YAPILMIŞ HURMA AĞACI SATAN YÂHUD EKİLMİŞ BİR TARLA SATAN YÂHUD İCÂRE İLE ALAN KİMSE BÂBI [238]

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki:
Bana İbrâhîm söyledi: Bize Hişâm haber verip şöyle dedi: Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Ben İbnu Ebî Muleyke'den işittim; o İbnu Umer'in âzâdlısı Nâfi'den şöyle haber veriyordu: Çiçeği telkîh yapılmış bir hurma ağacı, meyvesi zikrolunmayarak satılırsa, meyve o ağaca telkîh yapmış olan kimseye âiddir. Mallı köle de, ekilmiş tarla da böyledir. Nâfi' bu üç şeyi (yânî meyveyi, köleyi ve ekini) İbn Cureyc'e söylemiştir [239].

---

tulma yolu âdî hurmayı para ile satması ve o para ile iyi nevi' hurma satın almasıdır. Bu yolda muâmele, bir safhada aynı mal ile ve ziyâdeyi hâiz olarak yapılan ribâlı bir satış değildir. Hadîsteki bu satış ve değiştirme şekli, iki safhalı muâmele olduğundan dolayı ribâ harâmlığından sâlimdir.

Hayber Medîne'nin 170 km kuzeyinde güzel bir vahâ beldesi olduğundan, Arabistan'ın "Cenîb" denilen en iyi nevi' hurmaları orada yetişirdi.

238 Yânî bu şekilde satılan ağacın üstündeki meyve ve ekili tarlanın ekini, satın alan müşteriye âid değil, satıcıya âiddir.

el-İbâre ve *et-Te'bîr:* Hurma ağacını ve ekini ıslâh eylemek ma'nâsınadır. Ve dişi hurma ağacını erkek hurma çiçek tomurcuğu ile aşılamak ma'nâsına kullanıldı, gûyâ ki erkekten bir ibre alıp dişiye girdirin, bu vechile dişi hurmayı ıslâh eylemekle meyveye kalır... *(Kaamûs Ter.).*

Bu bizim incir ağaçlarına telkîh için baba incir astığımız gibi, hurma ağaçlarına çiçekler doğduktan sonra erkek hurma çiçeği konulmasıdır. Bu erkek çiçek, dişi çiçekli ağaca asılmazsa döllenme olmayacağı için ağaç meyve tutmaz. Meyvenin bu telkîhı zamânı, meyvenin müşteriye yâhud satıcıya âid olduğunu ta'yîn için iyi bir ayırıcı sınır olur.

239 Bu hadîsi İbn Cureyc, Nâfi'den mevkûf olarak rivâyet etmiş görünüyorsa da, Beyhakî bunu İbn Umer'den rivâyet etmiştir. İbn Umer'in buradaki rivâyetinde Rasûlullah (S): *"Kim telkîh ettikten sonra meyveli hurma ağacını satarsa, üstündeki mahsûlü satıcıya âiddir. Ancak mahsûlün satışa dâhil olduğu müşterice şart kılınması hâli müstesnâdır"* buyurmuştur. Müslim rivâyetinde: *"Kim*

١٤٦ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال منْ باعَ نَخْلاً قدْ أُبِّرَتْ فَثَمَرُهَا لِلْبائِعِ إلاَّ أنْ يَشْتَرِطَ المُبْتَاعُ *

146-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Kim çiçeğine erkek hurma asılmış hurma ağacı satarsa, ağaç üstündeki meyve satana âiddir. Ancak satın alan müşteri, mahsûlün satışa dâhil olduğunu şart kılması hâli müstesnâdır"* buyurmuştur [240].

٩١ـ باب بَيْعِ الزَّرْعِ بالطَّعَامِ كَيْلاً

91- (TARLADAKİ BİÇİLMEMİŞ) EKİNİN SÂFÎ HUBÛBÂTLA ÖLÇEKLİ SÛRETTE SATILMASI(NIN HÜKMÜ) BÂBI

١٤٧ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضِىَ اللّهُ عنهما قال نَهَى رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم عنِ المُزَابَنَةِ أنْ يَبِيعَ ثَمَرَ حَائِطِهِ إنْ كانَ نَخْلاً بِتَمْرٍ كَيْلاً وإنْ كانَ كَرْمًا أنْ يَبِيعَهُ بِزَبِيبٍ كَيْلاً أوْ كانَ زَرْعًا أنْ يَبِيعَهُ بِكَيْلِ طَعَامٍ ونَهَى عنْ ذَلِكَ كُلِّهِ *

147-....... İbn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) muzâbene satışından nehyetti: Eğer bahçesi hurmalık ise, bahçesinin yaş hurma mahsûlünü kuru hurma ile ölçekleyerek satmaktan nehyetti. Eğer bahçe üzümlük ise, oranın yaş üzümünü ölçekle takdîr edip, o kadar kuru üzüm mukaabilinde satmaktan nehyetti. Yâhud ekilmiş tarla olursa, onun biçilmemiş ekinini de belli bir ölçek mikdârına mukaabil satmaktan nehyetti. İşte Rasûlullah bu satışların hepsinden nehyetti [241].

---

bir köle satar ve kölenin malı bulunursa, kölenin malı satıcı olan efendisine âiddir; ancak müşteri kendisine âid olacağını şart kılması müstesnâdır" fıkrasını ziyâde ediyor.

240 Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu İbn Umer hadîsi, başlıktaki mukadder hükme açıkça delâlet etmektedir.

Bu hadîs ile aynı zamânda salâha erişmeden ağaç üzerinde meyve satışının mübâh olduğuna istidlâl edilmiştir. Çünkü Peygamber *"Ağacın mahsûlü satıcısına âiddir.."* buyurmuştur. Bu sûrette, ağaç ve üstündeki meyvesi olgunlaşmadan satılmış oluyor.

241 Çünkü bu satışların hepsi meçhûl olan bir şeyin bilinen bir mikdârla satılması-

٩٢ـ باب بَيْعِ النَّخْلِ بأَصْلِهِ

92- HURMA AĞACININ MAHSÛLÜNÜ, AĞACIN KÖKÜ İLE SATMA(NIN HÜKMÜ) BÂBI

١٤٨ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ النبىَّ ﷺ قال أيُّمَا امْرِىءٍ أبَّرَ نَخْلاً ثُمَّ باعَ أصْلَهَا فَلِلَّذي أبَّرَ ثَمَرُ النَّخْلِ إلاَّ أنْ يَشْتَرِطَهُ المُبْتَاعُ *

148-....... Bize Leys ibn Sa'd, Nâfi'den;o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Herhangi bir kimse bir hurma ağacını erkek hurma çiçeği ile telkîh eder, sonra da bu ağacın kökünü satarsa, o ağacın mahsûlü telkîhı yapan kimseye âiddir. Ancak satın alan kimse mahsûlün satışa dâhil olmasını şart etmesi hâli müstesnâdır"* buyurmuştur [242].

٩٣ـ باب بَيْعِ المُخاضَرَةِ

93- MUHÂDARA SATIŞI (YÂNÎ MEYVE VE TAHILLARI HENÜZ YEŞİL İKEN VE SALÂHLARI BELİRMEDEN ÖNCE SATMA) BÂBI

١٤٩ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ وهْبٍ قال حدّثنا عُمَرُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنى أبِى قال حدّثنى إسْحَاقُ بنُ أبِى طَلْحَةَ الأنْصَارِىُّ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللَّهُ عنه أنَّهُ قال نَهَى رسولُ اللَّهِ ﷺ عنِ المُحَاقَلَةِ والمُخَاضَرَةِ والمُلاَمَسَةِ والمُنَابَذَةِ والمُزَابَنَةِ *

149-....... Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) muhâkale, muhâdara, mülâbese, munâbeze ve muzâbene satışlarından nehy buyurdu, demiştir [243].

---

dır. İki taraf arasında eşitlik yoktur. Bir tarafın ziyân etmesine; adâleti bulmak için alıcı ile satıcının da'vâlaşmalarına ve husûmete sebeb olacaklardır.

242 Hadîsin başlıkta verilmek istenen hükme delâleti açıktır. Bu hadîsi Müslim, Nesâî ve İbn Mâce de getirmişlerdir.

243 Bu hadîste beş nevi' satıştan nehyedilmiştir:

a. *Muhâkale satışı:* Dövülüp savrulmuş, samandan ayrılmış sâfî buğdayla başaktaki ekinin tahmîn edilerek satışı ve değiştirilmesidir. Semen ile mebî' arasında denklik bilinmediği için, nehyedilmiştir.

١٥٠ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عنهُ أنَّ النبىَّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم نَهى عنْ بَيْعِ ثَمَرِ التَّمْرِ حَتَّى تَزْهُوَ فَقُلْنَا لِأَنَسٍ ما زَهْوُهَا قال تَحْمَرُّ وتَصْفَرُّ أَرَأَيْتَ أنْ مَنَعَ اللَّهُ الثَّمَرَةَ بِمَ تَسْتَحِلُّ مالَ أخِيكَ *

150-....... Humeyd et-Tavîl'den; o da Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Peygamber (S), hurmanın tâze meyvesini alaca oluncaya kadar satmaktan nehyetti. Humeyd: Bizler, Enes'e: Meyvenin alacalanması nedir? diye sorduk. Enes: Meyve (cinsine göre) kızarır, sararır. Ne düşünürsün, bana haber ver! Allah o koruk meyveyi men' ederse, sen kardeşin mesâbesinde olan müşterinin malını (yânî parasını) neye mukaabil halâl sayacaksın? dedi [244].

٩٤ ــ بابُ بَيْعِ الجُمَّارِ وأَكْلِهِ

94- HURMA AĞACI GÖBEĞİNİN SATILMASI VE YENİLMESİ BÂBI[245]

١٥١ ــ حدّثنا أَبو الْوَلِيدِ هِشَامُ بنُ عَبْدِ المَلِكِ قال حدّثنا أَبو عَوَانَةَ

---

b. *Muhâdara satışı:* Başak tutmamış gök mahsûlün, yine aynı şekilde satışıdır. Bunun birkaç çeşidi ve tafsîlleri vardır.

c. *Mülâmese satışı:* Bu da birkaç türlü ta'rîf edilmiştir: Birisi, dürülü bir kumaşı veyâ elbiseyi açıp görmeden; sâdece dokunmakla yapılan satıştır. Diğeri: İki kişi arasında geceleyin birbirinin elbiselerini elle yoklayarak, görmeden ve muhayyerlik tanımadan değişmeleridir. Bunun da Câhiliyet devrinde çeşitleri vardı.

d. *Munâbeze satışı:* Bu da iki kişi arasında görmeyerek, meselâ bohçalanmış elbiselerini birbirine muhayyerlik tanımadan değiştirmeleridir...

e. *Muzâbene satışı:* Ağacı üstündeki yaş hurmayı kuru hurma ile ve tahmîn üzerine satıp değiştirmektir. Yukarılarda açıklanmıştı. Bunlar hep aldatmacalı ve câhilâne satışlar olduğundan, İslâm tarafından yasaklanmış ve kaldırılmışlardır.

244 Bu Enes hadîsinin biraz farklı bir rivâyeti, daha önce 87. bâbda geçmişti. Bu hadîsin zâhirine göre bundaki tefsîr, Enes'e âid mevkûf bir hadîs oluyor. Bu hadîsi Mu'temir ibn Süleymân ile Bişr ibnu Fadl da Humeyd'den yoluyla rivâyet etmiş, "Ne düşünürsün... Kardeşinin malını ne ile halâl kılacaksın" sözünü Enes mi söyledi, yoksa bunu Peygamber'den mi tahdîs etti bilmiyorum, demiştir (Kastallânî).

245 *el-Cummâr,* rummân vezninde ve *el-Câmûr,* hurma göbeği ve hurma beynisi dedikleri nesnedir ki, hurma ağaçlarının tepelerinde olur; ak ve lezzetli ve tadı süte yakındır. "*Şahmun'n-Nahl* (= Hurma yağı)" de derler *(Kaamûs Ter.)*.

عَنْ أَبِى بِشْرٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عَنْهُمَا قال كُنْتُ عِنْدَ النبيِّ ﷺ وهْوَ يَأْكُلُ جُمَّارًا فقال مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةٌ كالرَّجُلِ المُؤْمِنِ فأَرَدْتُ أنْ أقولَ هِىَ النَّخْلَةُ فإذَا أنَا أحْدَثُهُمْ قال هِىَ النَّخْلَةُ *

151-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in yanında bulunuyordum, kendisi hurma ağacı göbeği yemekte idi. *"Ağaç cinsinden bir ağaç nev'i vardır ki, o mü'min kimse gibidir?"* buyurdu. Ben, o hurma ağacıdır diye söylemek istedim. Bir de baktım ki, ben oradaki insanların en genciyim. (Büyüklere saygı olarak sükût edip söylemedim.) Rasûlullah (S): *"O, hurma ağacıdır"* buyurdu [246].

٩٥ـ بابُ مَنْ أجْرَى أمْرَ الأمْصَارِ على ما يَتَعارَفُونَ بَيْنَهُمْ فِى البُيُوعِ وَالإجَارَةِ والمِكْيَالِ والوَزْنِ وسُنَنِهِمْ عَلَى نِيَّاتِهِمْ ومَذَاهِبِهِمْ المَشْهُورَةِ وقال شُرَيْحٌ لِلْغَزَّالِينَ سنَّتُكُمْ بَيْنَكُمْ رِبْحًا . وقال عَبْدُ الوَهَّابِ عنْ أيُّوبَ عنْ مُحَمَّدٍ لاَ بأْسَ الْعَشَرَةُ بأحَدَ عَشَرَ ويأْخُذُ لِلنَّفَقَةِ رِبْحًا. وقال النبىُّ ﷺ لِهِنْدٍ خُذِى ما يَكْفِيكِ وولَدَكِ بالمَعْرُوفِ : وقال تعالى ومَنْ كانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بالمَعْرُوفِ واكْتَرَى الحَسَنُ مِنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ مِرْدَاسٍ حِمَارًا فقال بِكَمْ قال بِدَانِقَيْنِ فَرَكِبَهُ ثُمَّ جاءَ مَرَّةً أُخرَى فقال الحِمَارَ الحِمَارَ فَرَكِبَهُ ولَمْ يُشَارِطْهُ فَبَعَثَ إلَيْهِ بِنِصْفِ دِرْهَمٍ *

95- ŞEHİRLER HALKININ BUYÛ', İCÂRE, ÖLÇÜ, TARTI GİBİ HUSÛSLARDAKİ HUKÛKÎ İŞLERİNİ ÖTEDEN BERİ TANIYAGELDİKLERİ VE ARALARINDA KENDİ NİYETLERİNE GÖRE MEŞHÛR OLAN ÖRFLERİ, ÂDETLERİ VE GİDİŞLERİ ÜZERE İCRÂ EDEN KİMSE BÂBI [247]

246 Hadîsin biraz farklıca bir metni, İlim Kitâbı'nda da geçmişti. Hadîste buradaki başlığın "Hurma ağacı göbeğinin satılması" fıkrasını zikri yoktur. Fakat ondan yenilmesi fıkrası, bu maddenin alınıp satılmasının cevâzını gerektirir (İbnu'l-Munîr).

Hurma ağacının mü'min kimseye benzeme ciheti, hurma ağacının her parçası bir iş için faydalı ve onunla faydalanmanın devâmlı olmasıdır.

247 Hakkında Allah tarafından bir nass gelmeyen husûslarda insanlar arasındaki muâmeleler, aralarında meşhûr olan ve umûmî nasslara aykırı olmayan örf ve âdetleri üzere icrâ edilir. Buhârî bu esâsı kuvvetlendirmek için, bu başlıktan sonra

Kaadı Şurayh de (bir mes'eleden dolayı kendisine mürâcaat eden ve san'atlarının örfünden bahseden) iplikçi esnâfına: Aranızda sâbit olan âdetleriniz hukûkî muâmelelerinizde mu'teberdir, câizdir, demiştir.

Ve Abdulvahhâb, Eyyûb Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den söyledi ki; o: Bir şehirde on dirheme satılan bir şeyin onbir dirheme satılmasında be's yoktur. Ve satıcı sattığı mala yaptığı harcamalar için de ayrıca bir kâr alabilir, demiştir.

Peygamber (S) de, Muâviye'nin anası Hind'e: *"Kocanın malından örfe göre kendine ve çocuklarına yetecek mikdârı al"* buyurdu.

Yüce Allah da: *"Yetîm velîlerinden fakîr olan kimse örfe göre yetîm malından bir mikdâr yesin..."* buyurdu (en-Nisâ: 5).

Hasen el-Basrî, Abdullah ibn Mirdâs'tan bir eşek kirâladı da, pazarlıkta İbn Mirdâs'a: Kaça kirâya verirsin? dedi. O da Hasen'e: İki dânık'a veririm, dedi. Hasen râzı olup eşeği aldı ve bindi. Sonra Hasen diğer bir kerre daha İbn Mirdâs'a geldi de: Eşeği istiyorum, eşeği istiyorum, dedi ve geçen âdete güvenerek onunla yeniden ücret şartlanması yapmadan binip gitti. Akabinde ona yarım dirhem gönderdi [248].

١٥٢ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ

arka arkaya birkaç haber sıralamıştır: Bunlardan Kaadı Şurayh'ın sözünü Saîd ibn Mansûr; Abdulvahhâb'ın rivâyetini İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivâyet etmişlerdir.

Peygamber'in, Hind'e söylediği sözünü, Buhârî bu bâb içinde getirdi.

Buhârî bundan sonra örf ve âdetin şer'î vaziyetini ta'yîn ve kuvvetlendirmek için en-Nisâ: 5. âyetinin ilgili fıkrasını getirdi ki, bunda yetîmlerin işlerini görüp mallarını ıslâh ve idâreye me'mûr olan velîlerden fakîr olanların yetîm mallarından örfen ma'rûf olan mikdârda yiyip faydalanmaları halâl kılınmıştır.

248 Hasen el-Basrî'nin eşek kirâlaması kıssasını Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivâyet etmiştir. Bu kirâlamada ücret olan "Dânık" hakkında şu bilgiler verilmiştir:

ed-Dânık:... ve bir dirhemin südüsüne denir ki, altı hissede bir hissedir. Bunda nûn'un fethiyle de söylenir.. Lisânımızda tahrîf ile "denk" ta'bîr olunur... *(Kaamûs Ter.).*

Hasen bu ikinci sefer yeniden pazarlık yapmamış, aralarında geçen örfe dayanmıştır. Bu defa iki dânık üzerine fazl ve cömertlik olarak diğer bir dânık ziyâde edip, yarım dirhem vermiş oldu.

عَنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللّٰهُ عنهُ قال حَجَمَ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم أَبو طَيْبَةَ فأَمَرَ لَهُ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ وأَمَرَ أَهْلَهُ أَنْ يُخَفِّفُوا عَنْهُ مِنْ خَرَاجِهِ *

152-...,... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Taybete, Rasûlullah'ı kan alma tedâvîsi yaptı da, Rasûlullah, Ebû Taybete'ye bir sâ' (1040 dirhem) hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Taybete'nin efendisi(Hârise oğulları)ne de Ebû Taybete'nin (ödemeye mükellef olduğu) vergisinden hafifletmelerini emir buyurdu [249].

١٥٣ـ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ عنْ هِشَامٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها قالَتْ هِنْدٌ أُمُّ مُعَاوِيَةَ لِرَسولِ اللّٰهِ ﷺ إنَّ أَبا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ أنْ آخُذَ مِنْ مَالِهِ سِرًّا قال خُذِى أَنْتِ وبَنُوكِ مَا يَكْفِيكِ بالمَعْرُوفِ *

153-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Muâviye'nin anası Hind, Rasûlullah'a:

— Kocam Ebû Sufyân cimri, hırslı bir adamdır. Onun malından gizlice almamda bana bir günâh var mıdır? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— *"Örfe göre sen kendine ve oğullarına yetecek mikdâr al!"* buyurdu [250].

١٥٤ـ حدّثنى إِسْحَاقُ قال **حدّثنا** ابنُ نُمَيْرٍ قال أَخْبرنا هِشَامٌ ح و **حدّثنى** مُحَمَّدٌ قال سَمِعْتُ عُثْمَانَ بنَ فَرْقَدٍ قال سَمِعْتُ هِشَامَ بنَ عُرْوَةَ يُحَدِّثُ عنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها تَقُولُ ومنْ كانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ومنْ كانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بالمَعْرُوفِ أُنْزِلَتْ فِي والِى اليَتِيمِ الَّذي يُقِيمُ عَلَيْهِ ويُصْلِحُ فِي مالِهِ إنْ كانَ فَقِيرًا أَكَلَ مِنْهُ بالمَعْرُوفِ *

249 Enes hadîsinin başlığa hüccetliği, Peygamber'in örfe dayanarak bu haccâm kişiyle ücret şartlanması yapmamasıdır. Bu hadîs Buyû' Kitâbı'nın baş taraflarında da geçmişti.

250 Bunun başlığa delîlliği, Peygamber'in, hakkında şer'î bir sınırlandırma olmayan husûslarda Hind'i örfe havâle edip döndürmesidir. Peygamber'in bu sözü bir fetvâdır; hüküm değildir. Çünkü Ebû Sufyân Mekke'de idi, yânî meclisten gâib idi... (Kastallânî).

154-....... Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âişe (R) şöyle derken işitmiştir: "(Velîlerden) ***kim zengin ise*** (yetîmin malından) ***kaçınsın. Kim de fakîr ise, o hâlde örfe göre yesin...*** " (en-Nisâ: 5) âyeti, yetîmin işlerini yapan ve malını ıslâh eden yetîm velîsi hakkında indirildi. Yetîm velîsi fakîr olursa yetîm malından ma'rûf ölçüde yer (faydalanır)[251].

٩٦ــ باب بَيْعِ الشَّرِيكِ مِنْ شَرِيكِهِ

96- ORTAĞIN KENDİ ORTAĞINDAN SATIM ALIM YAPMASI BÂBI

١٥٥ــ حدّثنى مَحْمُودٌ قال **حدّثنا** عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِى سَلَمَةَ عَنْ جَابِرٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال جَعَلَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم الشُّفْعَةَ فِى كُلِّ مالٍ لَمْ يُقْسَمْ فإِذَا وقَعَتِ الحُدُودُ وصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلا شُفْعَةَ *

155-....... Câbir (R): Rasûlullah (S) şuf'ayı taksîm olunmamış her malda kıldı. Sınırlar konulduğu ve yollar ta'yîn edilip geçirildiği zamân şuf'a yoktur [252].

---

251 Bu Âişe hadîsi ve içindeki en-Nisâ: 5. âyeti halk arasındaki birçok muâmelelerde örf ve âdetin esaslı bir ölçü olduğunun açık ve kuvvetli delîllerinden biridir.
Hadîs, Tefsîr Kitâbı'nda da gelecektir.
Buhârî'nin Buyû' Kitâbı'nda gerek ta'lîkan, gerek mevsûlen rivâyet ettiği bir takım hadîsler ve âyetlerle örf ve âdetten bu kadar uzun söz etmesi, kendisinde nass olarak şer'î bir hudûdlandırma bulunmayan buyû', icâre, ölçü, tartı gibi husûslarda, aralarında müstemirren cârî olan örf ve âdetin hâkimiyetini beyân ve isbâttan ibârettir. Buhârî alışveriş konusu ile hakîkaten pek yakından alâkalı bulunan örf ve âdet ve teâmülün mu'teberliği hakkındaki delîlleri arka arkaya sıralamakla, mes'eleye açıklık ve kuvvet kazandırmıştır.

252 *Şuf'a*, lûgatte: Bir matlûbu kendi yanında olan şeye zamm ve ziyâde etmeye denir ki, bir iken iki; tek iken çift eylemekten ibâret olur *(Kaamûs Ter.)*.
Fakîhler örfünde *Şuf'a:* Müşteri üzerinde takarrur eden şartlar ile ortaklık ve komşuluk sebebiyle cebren bir buk'aya temellüktür *(Ta'rîfât)*
Bâzı büyük fakîhler Câbir'in bu hadîsini hüccet edinerek, şuf'a ancak taksîm edilmeyen akarda cârî olur demişlerdir. Diğer bâzı fakîhler ortaklardan birisi öbürüsüne akarın satışını arz eder de, o almazsa, şuf'a hakkı düşer demişlerdir. Bunlar da Tahâvî'nin Câbir'den rivâyet ettiği şu hadîsi hüccet yapmışlardır: Peygamber (S): *"Şuf'a, ortaklardan birisinin öbürüsüne arzetmeden satmak hakkını hâiz olmadığı bir tarla ve arsada yâhud bir evde yâhud bir bahçede ortaklık hakkıdır. Arz olunan ortak ya alır ya almaz, bırakır"* buyurmuştur. (Müslim ve Tahâvî).
Bunlar, Müslim'in de rivâyet ettiği bu hadîsin zâhirine göre, şuf'anın üçüncü şahıs bir müşteriye satmakla değil, yalnız ortağına satış teklîfi ile zâil olacağına kail olmuşlardır...

٩٧ـ باب بَيْعِ الأَرْضِ والدُّورِ والعُرُوضِ مُشَاعًا غَيْرَ مَقْسُومٍ

97- ARÂZÎ, EVLER VE METÂ'LARIN TAKSÎM EDİLMEMİŞ ŞUF'ALI MALLAR OLARAK SATIŞI BÂBI

١٥٦ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مَحْبُوبٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ أبى سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما قال قَضَى النبيُّ ﷺ بالشُّفْعَةِ فِى كُلِّ مالٍ لَمْ يُقْسَمْ فاذَا وَقَعَتِ الحُدُودُ وصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلاَ شُفْعَةَ *

156-....... Câbir (R), Peygamber (S) taksîm edilmemiş her malda şuf'a ile hükmetti. Sınırlar konulduğu ve yollar ta'yîn edildiği zamân şuf'a yoktur, demiştir [253].

١٥٧ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ بِهَذَا وقال فِى كُلِّ مالَمْ يُقْسَمْ * تابَعَهُ هِشَامٌ عنْ مَعْمَرٍ قال عَبْدُ الرَّزَّاقِ فِى كُلِّ مالٍ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمنِ ابنُ إسْحَاقَ عنِ الزُّهْرِيِّ *

157- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid bu geçen hadîsi tahdîs etti. Müsedded bu rivâyetinde "Taksîm olunmayan her şeyde" diye söyledi. Hişâm ibn Yûsuf, bu hadîsi Ma'mer ibn Râşid'den rivâyet etmekte Abdulvâhid'e mutâbaat eyledi.

Abdurrazzâk ibn Hemmâm kendi rivâyetinde "Taksîm olunmayan her malda" diye söyledi. Ve kezâ bu hadîsi Abdurrahmân ibnu İshâk da ez-Zuhrî'den olmak üzere rivâyet etmiştir [254].

---

253 Burada da Câbir'in Buhârî'deki rivâyeti getirilmiştir. Bunda başlıktaki tafsîle delâlet vardır. Fakat bundan önceki hâşiyede işâret ettiğimiz Müslim ile Tahâvî'nin yine Câbir'den rivâyet ettikleri hadîste, şuf'a hakkının tarlada, arsada, evde, bahçede sâbit olduğu beyân edilmiştir.

Şuf'a sebebleri üçtür:

a. Satılan şeyin kendisinde ortaklık; iki kişinin bir akarda şâyian ortaklıkları gibi.

b. Maldaki hakta karışıcı ve ortak olmak, husûsî şirb hakkında ve husûsî yolda ortaklık gibi.

c. Mala bitişik komşu olmak.

Şuf'a, bu sebeblerden birine dayandığı gibi, bu yolda da üç mertebe üzerine rütbelendirilmiştir. Şuf'a hakkı evvelâ malın kendisinde ortak olan kimsenin; ikinci olarak malın kullanma hakkında ortak olanın; üçüncü olarak bitişik komşunundur. Birinci tâlib iken diğerinin; ikinci tâlib iken üçüncünün şuf'a hakkı yoktur.

254 Burada Buhârî, *Sahîh*'ın başka yerlerinde senedli olarak getirmiş olduğu rivâ-

٩٨ــ باب إذا اشترى شيئا لغيره بغير إذنه فرضى

98- BÂB: BİR KİMSE BAŞKA BİRİ İÇİN, ONUN İZNİ OLMAKSIZIN BİRŞEY SATIN ALDIĞINDA, O ŞAHIS BUNA RIZÂ GÖSTERİR, KABÛL EDERSE (BU FUZÛLÎ ALIŞ CÂİZ OLUR MU)? 255

١٥٨ــ حدّثنا يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ **حدّثنا** أَبُو عَاصِمٍ أخبَرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبَرَنِي مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما عنِ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال خَرَجَ ثَلاثَةٌ يَمْشُونَ فأَصَابَهُمُ المَطَرُ فَدَخَلُوا فِي غَارٍ فِى جَبَلٍ فانْحَطَّتْ عَلَيْهِمْ صَخْرَةٌ قالَ فقال بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ادْعُوا اللّهَ بأفْضَلِ عَمَلٍ عَمِلْتُمُوهُ فقال أحَدُهُمُ اللّهُمَّ إنِّى كانَ لِى أبوانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ فَكُنْتُ أخْرُجُ فأَرْعى ثُمَّ أجِيءُ فأحْلُبُ فأجِيءُ بالْحِلابِ فآتِى بِهِ أبَوَىَّ فَيَشْرَبانِ ثُمَّ أسْقِى الصِّبْيَةَ وأهلِى وامْرَأتِى فاحْتَبَسْتُ لَيْلَةً فَجِئْتُ فاذا هُمَا نائِمَانِ قال فَكَرِهْتُ أنْ أُوقِظَهُمَا والصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ رِجْلَىَّ فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ دَأْبِى ودَأْبَهُمَا حَتَّى طَلَعَ الفَجْرُ اللّهُمَّ إنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنِّى فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وجْهِكَ فافْرُجْ عَنَّا فُرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ قال فَفُرِجَ عَنْهُمْ وقال الآخَرُ اللّهُمَّ إنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنِّى كُنْتُ أُحِبُّ امْرَأةً مِنْ بَنَاتِ عَمِّى كأشَدِّ ما يُحِبُّ الرَّجُلُ النِّسَاءَ فقالَتْ لاَ تَنَالُ ذَلِكَ مِنْهَا حَتَّى تُعْطِيهَا مائَةَ دِينَارٍ فَسَعَيْتُ فِيهَا حَتَّى جَمَعْتُهَا فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتِ اتَّقِ اللّهَ ولاَ تَفُضَّ الْخَاتَمَ إلاَّ بِحَقِّهِ فَقُمْتُ وتَرَكْتُهَا

---

yetlerin sened ve lâfız farklarını belirtmiştir.

Bu rivâyetlerin birinde " كُلّ ما لَمْ يُقْسَمْ = Her taksîm olunmayan" ta'bîri umûmî bir lâfız ise de, bu tahsîs olunmuştur; maksûd olan hâss ma'nâdır ki, o da akardır.

255 Hadîsin başlığa delîllik yönü, işçinin malında, onun izni olmaksızın işverenin tasarrufunun cevâzıdır. Buhârî bununla mal sâhibinin kabûlüne bağlı olarak fuzûlînin alışverişinin cevâzına istidlâl etmiştir.

Şârih İbn Hacer: Bu hadîsle istidlâl yolu "Bizden evvelkilerin şerîati bizim için de şerîattir" esâsı üzerine binâ kılınır, fakat cumhûr buna muhâliftir, demiştir.

Şârih Aynî de: "Şâri'in inkârı hikâye edilmedikçe, eski şerîatler bizim için de uyulacak bir delîldir. Bir de Rasûlullah bu kıssayı, fâilini medh ve senâ maksadıyle zikretmiş ve böylece takrîr buyurmuştur. Şâyet câiz olmasaydı, beyân buyururdu" diyor.

Buhârî bu hadîsi İcâre, Muzâraa, Ehâdisu Enbiyâ Kitâbları'nda değişik isnâd ve küçük lâfız farklarıyle getirmiştir. Müslim Tevbe'de, Nesâî de Rikaak Kitâbı'nda tahrîc etmiştir.

فانْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنِّى فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتَغاءَ وجْهِكَ فافْرُجْ عَنَّا فُرْجَةً قال فَفَرَجَ
عَنْهُمُ الثُّلُثَيْنِ وقال الآخَرُ اللَّهُمَّ إنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنِّى اسْتَأْجَرْتُ أجِيرًا بِفَرَقٍ مِنْ
ذرَةٍ فأعْطَيْتُهُ وأبَى ذاكَ أنْ يَأْخُذَ فَعَمَدْتُ إلَى ذَلِكَ الفَرقِ فَزَرَعْتُهُ حَتَّى اشْتَرَيْتُ
مِنْهُ بَقَرًا وراعِيهَا ثُمَّ جاءَ فقال يا عَبْدَ اللَّهِ أعْطِنِى حَقِّى فَقُلْتُ انْطَلِقْ إلَى تِلْكَ
الْبَقَرِ وراعِيهَا فانَّهَا لَكَ فَقَالَ أتَسْتَهْزِىءُ بِى قال فَقُلْتُ ما أسْتَهْزِىءُ بِكَ ولَكِنَّهَا
لَكَ اللَّهُمَّ إنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنِّى فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فافْرُجْ عَنَّا فَكَشِفَ
عَنْهُمْ *

158-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi sefere çıktılar. Yürürlerken yağmura tutuldular ve dağda bir mağaraya girdiler. Bunlar orada iken bir taş düşüp mağaranın kapısını üzerlerine kapadı. Bunlar birbirlerine:

— Hayâtınızda işlediğiniz en hayırlı işi söyleyerek Allah'a duâ ediniz (belki Allah kapıyı açar), *dediler.*

Bunlardan birisi:

— Yâ Allah! Bilirsin ki, benim yaşlı ihtiyâr annemle babam vardı. Ben her gün koyunlarımla mer'aya çıkar, onları otlatır, sonra gelip sağardım. Sütü evvelâ ana babama getirirdim de onlar içerlerdi. Sonra sırasıyle çocuklara, akrabâlara ve kadınıma içirirdim. Yalnız gecelerden bir gece bir mânia sebebiyle geç kalmıştım. Geldiğimde ana babamı uyumuşlar buldum. Onları uyandırmak istemedim. Ayak ucumda da çocuklar mütemâdiyen ağlıyorlardı (Fakat ben onlardan evvel çocuklara içirmeyi doğru bulmuyordum). *İşte o gece onlar uyuyarak, ben başlarında bekleyerek sabâhladık. Yâ Allah, sen pek iyi bilirsin ki ben ana babam üzerinde yalnız senin rızânı kazanmak için bu işi yaptım. Bunun için şu kapıyı bize bir parça aralar da oradan gökyüzünü görelim! diye duâ etti.*

Bunun üzerine taş onlardan birazcık açıldı.

Bunlardan bir diğeri şöyle dedi:

— Yâ Allah! Sen yakînen bilirsin ki, ben amucamın kızlarından birini, bir erkeğin kadınları sevmesinin en harâretlisiyle severdim. Ben ona sevgi açıkladıkça, o bana: Sen bu kıza yüz dînâr vermedikçe bu kızdan birşeye nâil olamazsın, derdi. Ben bu parayı kazanmak için çalıştım, nihâyet parayı biriktirip amucam kızına getirdim. Emele nâil olmak için hiçbir mâni' kalmayıp, onun iki ayağı arasına oturduğumda kız bana: Allah'tan kork! Yaratıcı kudretin koyduğu mührü bozma;

o bekâret mührü yalnız hakk yoluyla nikâhla açılır, dedi. Ben bu söz akabinde kalktım ve kızı bıraktım. Ey Rabb'im, sen pek iyi bilirsin ki, ben kızdan bu çekilmemi senin rızânı kazanmak için yaptım. Binâenaleyh bizden bu kayayı aç! dedi.

Kapı onlardan üçte iki mikdârında açıldı.

Üçüncü kişi de şöyle dedi:

— *Yâ Allah! Muhakkak sen bilmektesin ki, ben bir ölçek darı ile bir işçi tutmuştum. Ben ona iş sonunda ücretini verdim, fakat o bu ücretini almaktan çekindi* (bırakıp gitti). *Ben mevsiminde bu darıyı ektim. Nihâyet mahsûlü ile bir sığır, bir de çoban satın aldım. Bir müddet sonra bu işçi geldi ve bana: Ey Allah'ın kulu, haydi benim hakkımı bana ver, dedi. Ben de ona: Şu sığırlara ve çobanına git; çünkü onların hepsi senindir* (onları al), *dedim. O zât: Benimle alay mı ediyorsun! dedi. Ben: Hayır, seninle alay etmiyorum. Bunlar hakîkaten senindir, dedim.* (Gitti, bunları alıp götürdü.) *Yâ Allah! Sen şübhesiz biliyorsun ki, ben bu malı o işçiye senin rızânı kazanmak için verdim. Bizden bu kayayı aç! diye duâ etti.*

Akabinde mağaranın kapısı onlara açıldı (Bu üç kişi de mağaradan çıktılar)."

٩٩ـ بابُ الشِّرَاءِ والْبَيْعِ مَعَ الْمُشْرِكِينَ وأهْلِ الحَرْبِ

99- MÜŞRİKLERLE VE HARB EHLİ OLANLARLA ALIŞVERİŞ ETMEK BÂBI

١٥٩ـ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال **حدّثنا** مُعْتَمِرُ بنُ سُلَيْمَانَ عنْ أبيهِ عنْ أبي عُثْمَانَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أبي بَكْرٍ رضى اللّٰهُ عنهما قال كُنَّا مَعَ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم ثُمَّ جَاءَ رجُلٌ مُشْرِكٌ مُشْعَانٌّ طَوِيلٌ بِغَنَمٍ يَسُوقُهَا فقال لَهُ النبيُّ صلّى اللّٰهُ عليه وسلم بَيْعًا أمْ عَطِيَّةً أوْ قال أمْ هِبَةً قال لاَ بَلْ بَيْعٌ فاشْتَرَى مِنْهُ شَاةً *

159-....... Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân (R) şöyle demiştir: Biz bir seferde Peygamber'in maiyyetinde idik... Sonra başının saçları çok uzamış, uzun boylu bir müşrik kişi, bir koyun sürüsü ile onları severek geldi. Peygamber (S) o müşrike:

— *"Koyunları satıyor musun? Yoksa atıyye yâhud hediye olarak mı getirdin?"* diye sordu.

O çoban:

— Hayır, atıyye yâhud hediye değildir; fakat satılıktır, diye cevâb verdi.

Akabinde Peygamber o müşrikten bir koyun satın aldı [256]...

١٠٠ــ بابُ شِرَاءِ المَمْلُوكِ مِنَ الحَرْبِىِّ وهِبَتِهِ وعِتْقِهِ . وقال النبىُّ ﷺ لِسَلْمَانَ كاتِبْ وكانَ حُرًّا فَظَلَمُوهُ وباعُوهُ وسُبِىَ عَمَّارٌ وَصُهَيْبٌ وبِلاَلٌ وقال اللّهُ تَعالَى واللّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرادِّى رِزْقِهِمْ عَلَى ما مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللّهِ يَجْحَدُونَ

100- MÜSLİMİN HARBÎ OLAN KİMSEDEN KÖLE SATIN ALMASI, HARBÎNİN HİBESİ VE ÂZÂD ETMESİ BÂBI [257]

Ve Peygamber (S) Selmân'a:
"Mâlikin ile hürriyetini satın alma mukaavelesi yap"
buyurmuştur. Hâlbuki Selmân (bir harb esîri değil) hürr bir kimse idi. Medîne'ye gelirken yol arkadaşları Selmân'ı, esîr diye zulm edip satmışlardı [258].

---

256 Hadîsin burada getirilmesi, müşriklerle alışveriş ve hibe gibi muâmeleler yapmanın cevâzını beyân etmektir. Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber o müşrikten bir koyun satın aldı" fıkrasındadır. Hadîste, kâfirden alışverişin cevâzı, elindeki malın kâfirin mülkü olduğunun isbâtı ve kâfirin hediyesinin kabûl edilmesinin cevâzı hükümleri vardır. Malının çoğu harâm olan kimseden alışveriş etmek husûsunda imâmlar ihtilâf etmişlerdir. Buna cevâz verenler, Peygamber'in o müşrike söylediği sözü hüccet edinmişlerdir (Kastallânî).

Buhârî bu hadîsi daha uzun bir metin ile Hibe ve Et'ıme Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim ise Et'ıme'de getirdi.

257 İbn Battâl şöyle dedi: Buhârî'nin bu başlık ile maksadı, harbînin mâlikliğini ve onun kendi mülkünde satış, hibe, âzâd etme gibi tasarruflarının cevâzını isbât etmektir. Çünkü Peygamber Selmân'ı, kâfirlerden olan mâlikinin yanında ikrâr edip ona kendi hürriyetini satın alma akdi yapmasını emretmiştir. İbrâhîm de Cebbâr'ın hediyesini kabûl etmiştir (İbn Hacer).

258 Fakat bu satış sırasında Selmân henüz müslümân olmuş değildi. Peygamber harb diyârındaki müşriklerin kölelerinden:

a. Müslümân olup da efendisine isyân ederek kaçmayanlar;

b. Efendisi müslümânlarla sulh hâlinde olanlar üzerinde, efendisinin mülkiyet hakkını kabûl ediyordu. Bu cihetle Selmân'a hürriyetini satın alma yazışması yapmasını emretmiştir.

Selmân'ın bu köleliği bir mâlike inhisâr etmeyip, elden ele geçerek tam onbir kadar seyyid ve efendi değiştirmiş olduğu, bizzât Selmân'ın kendisinden rivâyet edilmiştir. Onun bu uzun mâcerâsı birçok tarîklerle rivâyet edilmiştir. Bunların en sahîhi Ahmed ibn Hanbel'in *Müsned*'indedir. Hiç şübhesiz bu uzun

Ammâr, Suheyb ve Bilâl de esîr yapılmışlardı [259]. Yüce Allah da şöyle buyurdu:
"Allah rızk husûsunda kiminizi kiminizden üstün kıldı. O üstün kılınanlar, onda hepsi berâber olmak üzere, rızıklarını elleri altındakilere verici değillerdir. O hâlde bunlar Allah'ın ni'metini bilerek inkâr mı ediyorlar?"
(en-Nahl: 71) [260]

١٦٠ ــ حدّثنا أبو اليمانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ قال حدّثنا أبو الزِّنَادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ قال قال النبيُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم هاجَرَ إبْراهيمُ عَلَيْهِ السَّلامُ بِسارَةَ فَدَخَلَ بِهَا قَرْيَةً فِيهَا مَلِكٌ مِنَ المُلوكِ أوْ جَبَّارٌ مِنَ الجَبَابِرَةِ فَقِيلَ دَخَلَ إبْراهِيمُ بامْرَأةٍ هِيَ مِنْ أحْسَنِ النِّسَاءِ فأرْسَلَ إلَيْهِ أنْ يَا إبْراهِيمُ مَنْ هَذِهِ الَّتِي مَعَكَ قال أُخْتِي ثُمَّ رَجعَ إلَيْهَا فقال لاَ تُكَذِّبِي حَدِيثِي فإنِّي أخبَرْتُهُمْ أنَّكِ أُخْتِي واللّٰهِ إنْ عَلَى الأرْضِ مؤمِنٌ غَيْرِي وغَيْرُكِ فأرْسَلَ بِهَا إلَيْهِ فقامَ إلَيْهَا فقامَتْ تَوَضَّأُ وتصَلِّي فقالَتْ اللّٰهُمَّ ان كُنْتُ آمَنْتُ بِكَ وبِرَسُولِكَ وأحْصَنْتُ فَرْجِي إلاَّ عَلَى زَوْجِي فَلاَ تُسَلِّطْ عَلَيَّ الكَافِرَ فَغُطَّ حَتَّى رَكَضَ بِرِجْلِهِ قال الأعْرَجُ قال أبو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ إنَّ أبَا هُرَيْرَة قال قالَتِ اللّٰهُمَّ أنْ يَمُتْ يُقَالُ هِيَ قَتَلَتْهُ فأُرْسِلَ ثُمَّ قَامَ الَيْهَا فقامَتْ تَوَضَّأُ

---

mâcerâyı Buhârî de işitmiştir. Fakat kendi sıhhat şartına göre bunlardan yalnız hürr iken köle diye satıldığını, bir de bu köleliğin elden ele geçtiğini özetleyerek ifâde etmekle yetinmiştir.

259 Ammâr, Suheyb, Bilâl'in esîrliklerinin sûreti, kendi hâl tercemelerinde ifâde edilmiştir. Buhârî bunların müşriklerden satın alınıp hürriyete kavuşturulmuş olmalarından dolayı bâba uygunluğunu işâret etmiştir.

260 Bu en-Nahl: 71. âyetinin başlığa delîlliği *"Elleri altındakilere..."* fıkrasıdır ki, müşrikler elleri altındaki esîr ve kölelere ekseriyâ kaanûnsuzca mâlik oldukları hâlde, Allah bu kelâm ile onlar için mülkü yemîn ile isbât etmiş olmasıdır. Kâfirlerin elleri altındaki bîçâreler de esîrdirler; bunların satın alınması, hürriyete kavuşturulmaları gerekir.

İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Bu âyet, Îsâ ibn Meryem Allah'ın oğludur diyen Necrân Hıristiyanları hakkında nâzil olmuştur ki, ma'nâsı şudur: Siz kendi kullarınızı, kölelerinizi bile rızıkta müsâvî tutmazken, nasıl oluyor da benim bir kulumu bana evlâd ve ulûhiyette ortak tanıyorsunuz? (Râzî).

Müşrikler Allah'ın yarattığı cansız şeyleri, putları O'na ortak koştukları hâlde, kendi kölelerinin rızıkta berâberliğini tanımıyorlar. Hâlbuki o rızkı verenler de onlar değil, Ben'im ve her şey Benim mülk ve saltanatım altındadır (Beyzâvî, Hâzin, Medârik, Râzî).

وتُصَلِّي وتَقُولُ اللَّهُمَّ انْ كُنْتُ آمَنْتُ بِكَ وبِرَسولِكَ وأحْصَنْتُ فَرْجِي إلاَّ على زَوْجِي فَلاَ تُسَلِّطْ عَلَيَّ هَذَا الْكَافِرَ فَغُطَّ حَتَّى رَكَضَ بِرِجْلِهِ . قال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ قال أَبو سَلَمَةَ قال أَبو هُرَيْرةَ فقالَتِ اللَّهُمَّ انْ يَمُتْ فَيُقَالُ هِيَ قَتَلَتْهُ فأُرْسِلَ فِي الثَّانِيَةِ أَوْ فِي الثَّالِثَةِ فقال واللهِ ما أَرْسَلْتُمْ إِلَيَّ إلاَّ شَيْطَانًا ارْجِعُوهَا الى إِبْرَاهِيمَ وأَعْطُوهَا آجَرَ فَرَجَعَتْ إِلَى إِبْرَاهِيمَ عليه السلامُ فقالَتْ أَشَعَرْتَ أَنَّ اللَّهَ كَبَتَ الْكَافِرَ وأَخْدَمَ وَلِيدَةً *

160-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"İbrâhîm Peygamber, Sâre ile sefere gitti de, onunla bir şehre girdi. Orada meliklerden bir melik yâhud cebbârlardan bir cebbâr hükümdâr vardı. Bu zâlim hükümdâra:*

— İbrâhîm kadınların en güzelinden olan bir kadınla bu şehre girdi, denildi.

Hükümdâr:

— Yâ İbrâhîm, berâberindeki kadın kimdir? diye haber gönderdi.

İbrâhîm:

— (Dînde) *kardeşimdir, diye cevâb verdi.*

Sonra İbrâhîm dönüp, Sâre'nin yanına geldi ve:

— Sakın benim sözümü yalan çıkarma. Ben onlara, senin benim kızkardeşim olduğunu haber verdim. Allah'a yemîn ederim ki, yeryüzünde (bizim inandığımız esâslara) *benden ve senden başka îmân eden hiçbir kişi yoktur, dedi.*

Ve akabinde İbrâhîm, Sâre'yi hükümdâra gönderdi. Sâre varınca, melik Sâre'ye doğru kalktı. Sâre de hemen abdest aldı ve namâza durdu. (Namâzı müteâkib:)

— Yâ Allah, ben Sana ve Senin Rasûlü'ne îmân ettimse ve ben fercimi zevcimden başkasına karşı ebedî muhâfaza eyledimse, şu kâfiri benim üzerime musallat etme! diye duâ etti.

Adamın nefesi derhal boğuldu; horlamağa, hattâ ayağı ile yere vurup deprenmeğe başladı."

Hadîsin râvîsi el-A'rac şöyle dedi: Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân, Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini söyledi:

"Sâre:

— Yâ Allah, eğer bu herîf ölürse, bunu bu kadın öldürdü denilir, dedi.

Bunun üzerine o zâlim, sarasından salıverildi. Sonra hükümdâr, Sâre'ye (ikinci defa taarruza) *kalkıştı. O da derhâl kalkıp abdest alarak namâza durdu. Ve:*

— Yâ Allah, ben Sana ve Senin Rasûlü'ne îmân ettimse ve nâ-

mûsumu zevcim müstesnâ olmak üzere herkese karşı iyice korudumsa, şu kâfiri benim üzerime musallat etme! diye duâ ediyordu.

Adamın derhâl nefesi tıkandı, horlamaya, hattâ ayağı ile yere vurup deprenmeye başladı."

Abdurrahmân şöyle dedi: Ebû Seleme şöyle dedi: Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Sâre:

— Yâ Allah, eğer bu adam ölürse, bunu bu kadın öldürdü denilir, dedi.

Bunun üzerine adam sarasından ikinci defa, yâhud üçüncü defada da salıverildi.

Bunun üzerine o melik kendi adamlarına:

— Vallahi siz bana (insan değil), *muhakkak bir şeytân göndermişsiniz. Siz bu kadını İbrâhîm'e geri gönderiniz. Hâcer'i de Sâre'ye hediye veriniz! dedi.*

Müteâkiben Sâre, İbrâhîm Peygamber'e dönüp geldi. Ve ona (vak'ayı anlatıp):

— Anladın mı, Allah kâfiri zelîl etti ve bir câriyeyi de bana hizmetçi verdi, dedi" [261].

١٦١ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أنَّهَا قالَتِ اخْتَصَمَ سَعْدُ بنُ أبِى وقاصٍ وعَبْدُ بنُ زَمْعَةَ فِى غلامٍ فقَال سَعْدٌ هذا يا رسولَ اللَّهِ ابنُ أخى عُتْبَةَ بنِ أبِى وقاصٍ عَهِدَ إلَىَّ أنَّهُ ابنُهُ انْظُرْ إلَى شَبَهِهِ وقال عَبْدُ بنُ زَمْعَةَ هذَا أخِى يا رسُولَ اللَّهِ وُلِدَ علَى فِرَاشِ أبِى مِنْ وليدَتِهِ فَنَظَرَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم الى شَبَهِهِ فَرأى شَبَهًا بَيِّنًا بِعُتْبَةَ فَقَالَ هُوَ لَكَ يا عَبْدُ الوَلَدُ لِلْفِراشِ ولِلْعَاهِرِ الحَجَرُ وَاحْتَجِبِي مِنْهُ يا سَوْدَةُ بِنْتَ زَمْعَةَ فَلَمْ تَرَهُ سَوْدَةُ قَطُّ *

161-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibnu Ebî Vakkaas ile Abd ibnu Zem'a bir oğlan çocuğu hakkında da'vâlaştılar. Sa'd:

---

261 Hadîsin burada getirilme sebebi, müşrikin hediyesini kabûl etmenin cevâzını beyân ve isbât etmektir. Hadîsin başlığa delîl olan yeri, hükümdârın Hâcer'i Sâre'ye vermesi, onun da bunu kabûl etmesidir. Bu, kâfirin mü'mine bir hibesidir. İbrâhîm de bunu geçerli kılmıştır. Hadîste kâfirin hibesinin sahîhliği; zâlim sultanın hediyesinin kabûlü; derecelerinin yükseltilmesi için sâlih kimselerin ibtilâlara uğratılması hükümleri vardır.

Yine bu hadîste yalandan kurtulmak için ta'rîzler kullanma mübâhlığı vardır. Buhârî bu hadîsi Hibe, İkrâh, Ehâdîsu'l-Enbiyâ Kitâblarında da getirmiştir (Kastallânî).

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk erkek kardeşim Utbe'nin oğludur. O, bu çocuğun kendi oğlu olduğunu bana ahid verdi. Çocuğun Utbe'ye benzeyişine bak, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— Yâ Rasûlallah, bu çocuk benim kardeşimdir. Babamın döşeği üzerinde, babamın câriyesinden doğmuştur, dedi.

Rasûlullah (S) çocuğun sîmâsındaki benzeyişe baktı ve çocuğun Utbe'ye açık bir sûrette benzeyişini gördü. Akabinde:

— *"Yâ Abd, bu çocuk senin*(kardeşin)*dir. Çocuk döşeğindir; zinâ ediciye de mahrûmiyet vardır. Yâ Sevde binte Zem'a, sen de* (nedb ve ihtiyât olarak) *bundan sonra bu çocuktan* (yânî Abdurrahmân'dan) *perdelen"* buyurdu.

Artık Sevde, bu Abdurrahmân'a hiç bakmadı [262].

١٦٢ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال **حدّثنا** غُنْدَرٌ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ عنْ سَعْدٍ عنْ أبِيهِ قال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَوْفٍ رضى اللّٰهُ عنه لِصُهَيْبٍ اتَّقِ اللّٰهَ ولاَ تَدَّعِ إلَى غَيْرِ أبِيكَ فقالَ صُهَيْبٌ ما يَسُرُّنى أنَّ لِي كذَا وكذا وأنِّي قُلْتُ ذَلِكَ وَلٰكِنِّى سُرِقْتُ وأنَا صَبِىٌّ *

162-....... Abdurrahmân ibn Avf (R) Suheyb er-Rûmî'ye hitâben:

— Allah'tan kork, kendi babandan başkasına neseb iddiâ etme! dedi.

Suheyb de ona:

— Benim şöyle şöyle şeylerim olması ve benim babamdan başkasına neseb iddiâ etmekliğim beni sevindirmez. Lâkin ben (babamı ve soyumu bilen) küçük bir çocuk iken (Romalılar tarafından) çalındım, dedi [263].

١٦٣ـ حدّثنا أبُو الْيَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنى

262 Hadîsin başlığa delîlliği, Peygamber'in Zem'a'ya câriyenin mülkiyetini takrîr etmesi ve üzerine kölelik hükümlerini icrâ etmesidir. Bu da müşrik ahdinin tenfîzine ve o ahid ile hükmetmeye delâlet etmiştir. Bu aynı zamanla müşrikin kendi mülkündeki tasarrufunun, o nasıl isterse öyle câiz olacağına da delâlet etmiştir. Bu hadîs, Buyû' Kitâbı'nın evvellerinde daha geniş bir metin ile geçmişti (Kastallânî).

263 Suheyb'in Romalılar'a esîr iken İbn Cud'ân tarafından satın alınıp Mekke'ye getirilmesi ve hürriyete kavuşturulması, başlığa delîl olan yeridir.

Esîr oluşu: Suheyb, Musul havâlîsinde Arab soyundan Nemr ibn Kaasıt âilesine mensûb idi. Babası Sinân da orada Kisrâ'nın âmili idi. Rûmlar'la İranlılar arasında yapılan bir muhâberede Suheyb'i Romalılar esîr almışlardı. Suheyb babasını ve Arab soyundan olduğunu akıl edebiliyordu. Romalılar arasında ye-

عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ حَكِيمَ بنَ حِزَامٍ أخبرهُ أنَّهُ قال يا رسولَ اللّهِ أرَأيْتَ أُمُورًا كُنْتُ أتَحَنَّثُ أوْ أتَحَنَّتُ بِهَا فِى الجَاهِلِيَّةِ مِنْ صِلَةٍ وعَتَاقَةٍ وصَدَقَةٍ هَلْ لِى فِيهَا أجْرٌ قال حَكِيمٌ رضى اللّهُ عنه قال رسولُ اللّهِ ﷺ أسْلَمْتَ على ما سَلَفَ لَكَ مِنْ خَيْرٍ *

163-....... Hakîm ibn Hızâm (R) haber verip şöyle demiştir:

— Yâ Rasûlallah! Bir takım işlere ne dersin? Ben Câhiliyet devrinde sadaka, köleyi hürriyete kavuşturmak, hısımlarla ilgilenmek nev'inden bir takım işlerle ibâdet etmeğe çalışırdım. O işlerde benim lehime bir ücret ve sevâb var mıdır? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— *"Sen mâzîde kazanmış olduğun hayırlarınla* -yâhud: *hayırların üzerine yükselerek- müslümân oldun!"* buyurdu [264].

١٠١ــ بابُ جُلُودِ المَيْتَةِ قَبْلَ أنْ تُدْبَغَ

101- TABAKLANMALARINDAN ÖNCE MEYTE DERİLERİ(Nİ SATMAK SAHÎH OLUR MU OLMAZ MI?) BÂBI

١٦٤ــ حدّثنا زُهَيْرُ بنُ حَرْبٍ قال **حدّثنا** يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال **حدّثنا** أبِى عنْ صالِحٍ قال **حدّثنى** ابنُ شِهَابٍ أنَّ عُبَيْدَ اللّهِ بنَ عَبْدِ اللّهِ قال أخبَرَهُ أنَّ عَبْدَ اللّهِ بنَ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عَنْهُمَا أخبرَهُ أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم مَرَّ بِشَاةٍ مَيِّتَةٍ فقال هَلاَّ اسْتَمْتَعْتُمْ بِإِهَابِهَا قالوا إنها مَيِّتَةٌ قال حَرُمَ أكْلُهَا *

164-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) ölmüş bir koyunun yanından geçti de:

---

tiştiğinden, Arabca'yı unutmuş, Rumca'yı iyi konuşuyordu. Bir haylî zamân sonra Abdullah ibn Cud'ân tarafından satın alınıp âzâd edilerek Mekke'ye gelmiş ve Ammâr ile bir günde müslümân olmuştu (İbn İshâk; Kastallânî).

264 Hakîm hadîsinin başlığa delîlliği, müşrikin sadakasını ve köle âzâd etmesini ihtivâ etmesindedir. Bu da müşrik müşterinin mülkiyet hakkının sahîhliğine delâlet eder. Çünkü köleyi hürriyete kavuşturmanın sahîhliği, mülkiyetin sahîhliğine bağlıdır. Bu sebeble hadîs, başlıktaki "Müşrikin hibesi ve köleye hürriyet vermesi" kavline uygun olur. Bu hadîs, Zekât Kitâbı; "Müşrik iken sadaka verip, sonra müslümân olan kimse bâbı"nda da geçmişti. Edeb ve diğer kitâblarda da gelecektir (Kastallânî).

— *"Bunun derisiyle faydalansaydınız ya!"* buyurdu.
Sahâbîler:
— Bu koyun kendiliğinden ölmüştür, dediler.
Rasûlullah:
— *"Ölü hayvanın ancak etini yemek harâm oldu"* buyurdu[265].

١٠٢ـ بابُ قَتْلِ الخِنْزِيرِ. وقال جابرٌ حَرَّمَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم بَيْعَ الخِنْزِيرِ

102- DOMUZU ÖLDÜRMEK (MEŞRÛ' MUDUR?) BÂBI
Ve Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) domuzu satmayı harâm kıldı, demiştir [266]

١٦٥ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنِ ابنِ المُسَيَّبِ أنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه يَقُولُ قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم والَّذِي نَفسِي بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ أنْ يَنْزِلَ فِيكُمُ ابنُ مَرْيَمَ حَكَمًا مُقْسِطًا فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ ويَقْتُلَ الخِنْزِيرَ ويَضَعَ الجِزْيَةَ ويَفِيضَ المَالُ حَتَّى لا يَقْبَلَهُ أحَدٌ *

165-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, muhakkak Meryem'in oğlu Îsâ'nın sizin içinize âdil bir hakem olarak inmesi, Hrıstiyanlar'ın o haçını kırması, domuzu öldürmesi, cizye vergisini indirmesi, malın hiçbir kişinin kabûl etmiyeceği kadar çoğalıp taşması vâkı' olacaktır"* [267].

---

265 Hadîsin başlıktaki suâle cevâb olacak yeri *"Bunun derisiyle faydalansaydınız ya!"* sözüdür. Faydalanma,.satışın cevâzına delâlet eder. Bu hadîs de Zekât Kitâbı'nda geçmişti (Kastallânî).

266 Buhârî bu bâbı getirmekle, öldürülmesi emredilenin satışının câiz olmayacağına işâret etmiştir. Başlıktaki Câbir hadîsini Buhârî "Meytenin ve putların satılması bâbı"nda senediyle getirmiştir. Câbir hadîsinin başlığa uygunluğu, domuzun öldürülmesinin meşrû'luğu, yenilmesinin harâm kılınmış olması üzerine kurulmasıdır. Bu kadarcık münâsebet, uygunluğun varlığına yeter.

267 Ebû Hureyre hadîsinin başlığa delîlliği *"Domuzu öldürecek..."* fıkrasıdır. Buhârî bunu Ehâdîsü'l-Enbiyâ Kitâbı'nda da getirecektir. Buhârî'nin bunu burada sevketmesi, öldürülmesi emredilen bu hayvanın satışı da câiz değildir diyebilmek içindir.

١٠٣ـ باب لاَ يُذَابُ شَحْمُ المَيْتَةِ ولاَ يُبَاعُ ودَكُهُ رَوَاهُ جَابِرٌ رضى اللّٰهُ عنه عنِ النبىِّ ﷺ

103- BÂB:

"Murdâr ölmüş hayvanın iç yağı eritilmez; ondan çıkarılan yağ satılmaz".

Bu hadîsi Câbir (R), Peygamber(S)'den rivâyet etmiştir [268].

١٦٦ـ حدّثنا الحُمَيْدِىُّ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا عَمْرُو بنُ دِينَارٍ قال أخبرنِى طَاوُسٌ أنهُ سَمِعَ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما يَقُولُ بَلَغَ عُمَرَ أنَّ فُلاَنًا بَاعَ خَمْرًا فقال قاتَلَ اللّٰهُ فُلاَنًا أَلَمْ يَعْلَمْ أنَّ رسولَ اللّٰهِ ﷺ قال قاتَلَ اللّٰهُ اليَهُودَ حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ فَجَمَلُوهَا فَبَاعُوهَا *

166-....... İbn Abbâs (R) şöyle diyordu: Umer ibn Hattâb'a fulan kimsenin şarâb sattığı haberi ulaştı. Bunun üzerine Umer (R): Allah o fulan kimseyi öldürsün! O, Rasûlullah(S)'ın *"Allah Yahûdîler'in canlarını alsın; onlara iç yağları harâm kılındı da onlar bu yağları erittiler ve sattılar"* buyurduğunu bilmedi mi? dedi [269].

١٦٧ـ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللّٰهِ قال أخبرنا يونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال سَمِعْتُ سَعِيدَ بنَ المُسَيَّبِ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه أنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال قاتَلَ اللّٰهُ يَهُودَ حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ فَبَاعُوها وأَكَلُوا أَثْمَانَهَا قال أبو عبدِ اللّٰهِ قاتَلَهُمُ اللّٰهُ لَعَنَهُمْ قُتِلَ لُعِنَ الخَرَّاصونَ. الْكَذَّابونَ*

167-....... Ebû Hureyre(R)' den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Allah Yahûdîler'e la'net etsin. Onlara iç yağlar harâm kılındı da onlar bu yağları sattılar ve bedellerini yediler".*

---

268 Buhârî bu başlıkta senedsiz olarak işâret ettiği Câbir hadîsini, "Meytenin ve putların satılması bâbı"nda senediyle getirmiştir.

269 Yânî fulan kişinin şarâb satması, Yahûdîler'in eritilmiş leş yağını satmaları gibidir. Alınması harâm kılınan herşeyin satılması da harâm olur. Evet, eritilmiş yağı kandilde aydınlanmak için kullanmak harâm değildir. Yahûdîler aleyhindeki duâ, ancak mecmû' üzere tertîb edilmiştir. Bu hadîste, birbirine benzer mes'elelerde kıyâs kullanılması ve şarâb satmanın harâm kılınması hükümleri vardır (Kastallânî).

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: *"Kaatelehumullâhu"*, "Allah onlara la'net etsin" demektir. Çünkü ***"Katıle'l-harrâsûn"***, ***"Kahrolsun o koyu yalancılar"*** (ez-Zâriyât: 10) ma'nâsınadır [270].

١٠٤ــ باب بَيْعِ التَّصاوِيرِ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا رُوحٌ وما يُكْرَهُ مِنْ ذَلِكَ

104- KENDİSİNDE RÛH BULUNMAYAN CANSIZ VARLIKLARIN RESİMLERİNİN SATILMASI VE RESİM EDİNMEK, YAPMAK, SATMAKTAN MEKRÛH SAYILAN ŞEYLER BÂBI

١٦٨ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ عَبْدِ الوَهَّابِ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال أخبرنا عَوْفٌ عنْ سَعِيدِ بنِ أَبِي الحَسَنِ قال كُنْتُ عِنْدَ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما إِذَا أَتَاهُ رَجُلٌ فقال يا أَبَا عَبَّاسٍ إِنِّي انْسَانٌ إنمَا مَعِيشَتِي مِنْ صَنْعَةِ يَدِي وإِنِّي أَصْنَعُ هَذِهِ التَّصاوِيرَ فقال ابنُ عَبَّاسٍ لاَ أُحَدِّثُكَ إلاَّ ما سَمِعْتُ مِنْ رسولِ اللَّهِ ﷺ سَمِعْتُهُ يَقُولُ منْ صَوَّرَ صورَةً فإنَّ اللَّهَ مُعَذِّبُهُ حَتَّى يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ ولَيْسَ بِنَافِخٍ فِيهَا أَبَدًا فَربا الرَّجُلُ رَبْوَةً شَدِيدَةً واصْفَرَّ وَجْهُهُ فقال وَيْحَكَ انْ أَبَيْتَ الاَّ أَنْ تَصْنَعَ فَعَلَيْكَ بِهَذَا الشَّجَرِ كُلِّ شَيْءٍ لَيْسَ فِيهِ رُوحٌ * قال أَبُو عبْدِ اللَّهِ سَمِعَ سَعِيدُ بنُ أَبِي عَرُوبَةَ مِنَ النَّضْرِ بنِ أَنَسٍ هَذَا الوَاحِدَ *

168-....... Saîd ibnu Ebi'l-Hasen şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'ın yanında idim. Ona bir kimse geldi ve:

— Yâ İbni Abbâs! Ben öyle bir insanım ki, benim maîşetim ancak elimin san'atından ibârettir. Ben şu resimleri yaparım (bunların gelirleriyle geçinirim), dedi.

İbn Abbâs:

— Ben sana başka değil, yalnız Rasûlullah'tan işittiğim bir hadîsi söyleyeceğim: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu: *"Her kim bir sûret yaparsa, şübhesiz Allah o kimseyi yaptığı sûrete can üfleyinceye kadar azâb edecektir. Hâlbuki sûreti resmeden o kişi, yaptığı sûrete ebediyyen rûh üfleyip veremiyecektir"*.

İbn Abbâs'ın bu cevâbı üzerine o ressâm kişi şiddetli bir hışıltı ile har har soludu, benzi sarardı. İbn Abbâs (ona acıyarak):

---

270 Buhârî, Yahûdîler hakkındaki *Kaatele* bedduâsının "La'net olsun" ma'nâsına olduğunu ez-Zâriyât Sûresi'nin 10. âyetini delîl göstermek sûretiyle isbât etmiştir. O âyetteki "***Katile***"nin "***La'net*** (la'net olsun)" ma'nâsına olduğu İbn Abbâs'ın tefsîridir. Bu tefsîri Taberî, İbn Abbâs'tan senediyle rivâyet etmiştir.

— Vayh sana yazıklar oldu. San'atını muhakkak işlemek zarûretinde isen sana şu ağaç ve kendisinde rûh olmayan her şeyi tasvîr etmeni tavsîye ederim, dedi [271].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Saîd ibnu Ebî Arûbe, bu tek hadîsi en-Nadr ibnu Enes'ten işitmiştir [272].

١٠٥ـ بابُ تَحْرِيمِ التِّجَارَةِ فِي الخَمْرِ. وقال جَابِرٌ رضى اللّهُ عنهُ حَرَّمَ النبىُّ ﷺ بَيْعَ الخَمْرِ

105- ŞARÂBDA TİCÂRET YAPMANIN HARÂM KILINMASI BÂBI

Câbir (R): Peygamber (S) şarâb satmayı harâm kıldı, demiştir [273].

١٦٩ـ حدّثنا مُسْلِمٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنِ الأعْمَشِ عنْ أبِى الضُّحَى عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها لَمَّا نَزَلَتْ آيَاتُ سورَةِ البَقَرَةِ عنْ آخِرِهَا خَرَجَ النبىُّ ﷺ فقال حُرِّمَتِ التِّجَارَةُ فِي الخَمْرِ *

169-....... Âişe (R): el-Bakara Sûresi'nin son âyetleri -ki ribâ âyetlerinden sûrenin sonuna kadar devâm eden 275-286. âyetler- indiği zamân, Peygamber (S) mescide çıktı da: *"Şarâb husûsunda ticâret yapmak harâm kılındı"* buyurdu [274].

---

271 Bu hadîsi İbn Abbâs'tan rivâyet eden Saîd ibnu Ebî'l-Hasen, Hasen el-Basrî'nin büyük kardeşidir. Hasen el-Basrî'den evvel vefât etmiştir. Buhârî, kendisinden yalnız bu hadîsi rivâyet etmiştir.

Bu fetvâ cumhûrun mezhebidir. İbn Abbâs bu fetvâsını Peygamber'in *"Allah ona, yaptığına can üfleyinceye kadar azâb edecektir"* sözünden istinbât etmiştir. Bu söz ressâmın ancak yaratması Allah'a mahsûs olan rûhlu varlık resimlerini yapmaya girişmiş olduğu için bu azâbı hakk ettiğine delâlet etmiştir. Bu ma'nâda olmayan rûhsuz varlıkların resimlerini yapmakta ise be's yoktur (Kastallânî).

Buhârî, İbn Abbâs'ın "San'atını işlemek zarûretinde isen ağaç resmi yap" sözünden ve İbn Abbâs'ın bu sûretle ağaç ve benzeri şeylerin resmini yapmayı mübâh kılmasından, bunların satışının da cevâzı hükmünü anlamış gibidir ki, başlığı bunun üzerine yazmıştır (Aynî).

272 Buhârî bu isnâdla Libâs Kitâbı'nda Abdu'l-A'lâ tarîkinden bu ma'nâda biraz farklıca lâfızla rivâyet ettiği hadîse işâret etmiştir. Bu iki tarîk arasındaki fark inşâallah orada gelecektir (Kastallânî).

273 Bu başlık "Mescidde" kaydıyle, Mescidler bâblarında geçmişti. Burada böyle bir kayıd olmadığı için, bu daha umûmî olmuştur. İşâret edilen Câbir hadîsi "Meyte ve putlar satma bâbı"nda senediyle gelecektir.

274 Bu Âişe hadîsi de "Mescidde şarâb ticâretinin harâm kılınması bâbı"nda geç-

١٠٦ـ باب إثم من باع حرًّا

106- HÜRR BİR İNSANI (BİLEREK KÖLE DİYE) SATAN KİMSENİN GÜNÂHI BÂBI

١٧٠ـ حدّثنى بِشْرُ بنُ مَرْحومٍ قال حدّثنا يَحْيَى بنُ سُلَيْمٍ عنْ إسْمَاعِيلَ بنِ أُمَيَّةَ عنْ سعِيدِ بنِ أبِى سَعِيدٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه عن النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال قال اللّهُ ثلاثةٌ أنا خَصْمُهُمْ يَوْمَ القِيامَةِ رَجُلٌ أعْطَى بِى ثُمَّ غَدَرَ ورَجُلٌ باعَ حُرًّا فأكَلَ ثَمَنَهُ ورَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أجِيرًا فاسْتَوْفَى مِنْهُ ولَمْ يُعْطِهِ أجْرَهُ *

170-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle dedi: *"Allah şöyle buyurdu: Üç sınıf insan vardır ki, kıyâmet gününde ben onların hasmıyımdır: Biri şu kimse ki, benim adıma yemîn edip* (ahd eder de) *sonra ahdini bozar. İkincisi hürr bir insanı köle diye satar da onun parasını yer. Üçüncüsü şu kimse ki, bir işçiyi ücretle tutar, onu çalıştırıp işi tam yaptırır da, onun ücretini vermez"* [275].

---

mişti. Hadîsler birbirini tefsîr eder.

Ribâ âyetlerinin Mekke Fethi esnâsında indiğine dâir rivâyetlere göre, başlıktaki Câbir hadîsiyle Âişe'nin bu hadîsi arasında bir târîh ayrılığı bulunmaz.

275 Bu, Peygamber'in Allah'tan rivâyet ettiği bir kudsî hadîstir. Allah'ın bunda "Ben kıyâmet günü üç sınıf insanın hasmıyım" buyurması, bu üç sınıfın göreceği azâbın şiddetini ifâde eder. Bu ilâhî husûmetin bütün zâlimleri şâmil olduğu muhakkak ve kat'î olduğu hâlde, burada bu üç sınıfın hâsseten zikredilmesi, bunlara yapılacak azâbın şiddetinde daha bir husûsiyet bulunduğuna delâlet eder.

Allah ismi anılarak verilen ahdi bozmak, Allah adına yapılması vâcib olan ihtirâmı parçalamak ki, en büyük cinâyettir. Hiç şübhesiz bu cinâyeti işleyen şahıs Allah'ın husûmetine uğramağa, en ağır cezâyı çekmeğe hakk kazanmıştır.

Cebren ve zorla hürr bir adamı yakalayıp esîr pazarında satmak, İslâm hukûkunun korumaya çalıştığı şahsî hürriyete tecâvüzdür. Bu da en ağır bir cinâyettir. İslâm Dîni, dünyâ kurulalıdan kendi zamânına kadar devâm edip gelen köleliği kaldırmağa;hiç olmazsa köleleri hürrlerin faydalandıkları müsâvî hayâta kavuşturmağa uğraşırken hürriyette birbirine eşit olan kişilerin birbirlerinin şahsî hürriyetine saldırmalarına ve netîce i'tibâriyle ictimâî huzûrsuzluğun meydân almasına kayıdsız kalamazdı. Bu sebeble bu tecâvüze, ilâhî husûmetle ifâde buyurulan en şiddetli cezâ ta'yîn edilmiştir.

Hadîsin başlığa delîlliği de bu ikinci fıkrasıdır.

Hadîsin üçüncü fıkrası ise, zamânımızda çok ehemmiyet kazanan işçi hakları konusunda dünyâ durdukça hiç eskimeyecek bir düstûrdur. İşçilerin hakk ettikleri ücretlerinde kısıntı yapmak, işçi-işveren arasında düşmanlıklar doğuracağı ve dolayısıyle içtimâî nizâmı tahrîb edeceği için, ilâhî husûmeti tahrîk eden en büyük cinâyet ve günâhlardan sayılmıştır.

١٠٧ـ بابُ أمْرِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم الْيَهُودَ بِبَيْعِ أَرَضِيهِمْ ودِمَنِهِمْ حينَ أَجْلاَهُمْ فِيهِ المَقْبُرِيُّ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ

107- PEYGAMBER (S) YAHÛDÎLER'İ MEDÎNE'DEN SÜRGÜN ETTİĞİ ZAMÂN ONLARA ARÂZÎLERİNİ VE DEVE GÜBRELERİNİ SATMALARINI EMRETMİŞTİR BÂBI

Yahûdîler'in bu sürülüşü hakkında Saîd el-Makbûrî'nin Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği hadîs vardır [276].

١٠٨ـ بابُ بَيْعِ العَبِيدِ والحَيَوَانِ بالحَيَوَانِ نَسِيئَةً واشْتَرَى ابنُ عُمَرَ رَاحِلَةً بأَرْبَعَةِ أَبْعِرَةٍ مَضْمُونَةٍ عَلَيْهِ يُوفِيهَا صَاحِبُهَا بالرَّبَذَةِ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ قَدْ يَكونُ الْبَعِيرُ خَيْرًا مِنَ الْبَعِيرَيْنِ واشْتَرى رَافِعُ بنُ خَدِيجٍ بَعِيرًا بِبَعِيرَيْنِ فأَعْطَاهُ أَحَدَهُمَا وقال آتِيكَ بالآخَرِ غَدًا رَهْوًا إنْ شاءَ اللّهُ . وقال ابنُ المُسَيَّبِ لاَ رِبَا فِي الحَيَوَانِ الْبَعِيرُ بالْبَعِيرَيْنِ والشَّاةَ باشَّاتَيْنِ إلَى أَجَلٍ وقال ابنُ سِيرِينَ لاَ بأْسَ بَعِيرٌ بِبَعِيرَيْنِ نَسِيئَةً وَ دِرْهَمٍ

108- KÖLEYİ KÖLE İLE, HAYVANI HAYVAN İLE VERESİYE OLARAK SATMA(NIN HÜKMÜ) BÂBI

İbn Umer, sâhibinin muhâfazasında bulunan ve sâhibinin Rebeze'de müşteriye teslîm edeceği bir binek devesini dört baîr (yânî deve) karşılığında satın aldı. İbn Abbâs da: Bir deve bâzen iki deveden daha hayırlı olur, demiştir. Râfi' ibn Hadîc de iki deve karşılığında bir deve satın aldı da, satan adama o iki devenin birini hemen verdi ve:
Diğerini sana inşâallah yarın geciktirmeden kolaylıkla getiririm, dedi.
Saîd ibn Müseyyeb: Hayvanlar husûsunda ribâ yoktur. Deve iki deve ile; koyun iki koyunla veresiye olarak satılabilir, demiştir. İbn Sîrîn de: Bir devenin iki deve ile veresiye olarak ve bir dirhemin bir dirhemle satılmasında be's yoktur, demiştir [277].

---

276 Ebû Hureyre'nin bu Yahûdîler'in Medîne'den çıkarılmalarıyle ilgili hadîsini Buhârî, Cihâd Kitâbı'nda rivâyet etmiştir.

277 Buhârî başlıktaki hükmün cevâzını göstermek için birkaç haber getirmiştir. Bun-

١٧١ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ ثَابِتٍ عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللّٰهُ عنه قال كانَ فِى السَّبْيِ صَفِيَّةُ فصَارَتْ إلَى دِحْيَةَ الْكَلْبِيِّ ثُمَّ صَارَتْ إلَى النبىِّ ﷺ *

171-.......Enes ibn Mâlik(R) şöyle demiştir: Hayber esîrleri için-de Safiyye bintu Huyey ibn Ahtab vardı. Dıhye el-Kelbî'nin mülkiyetine geçti. Sonra Peygamber'e geçti, demiştir [278].

١٠٩ـ باب بَيْعِ الرَّقِيق

109- KÖLE SATIŞI BÂBI

١٧٢ـ حدّثنا أَبُو الْيَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِىِّ قال أخبرنى ابنُ مُحَيْرِيزٍ أنَّ أبَا سَعِيدٍ الخُدْرِىَّ رضي اللّٰهُ عنه أخبَرَهُ أنَّهُ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ عِنْدَ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم قال يا رسولَ اللّٰهِ إنَّا نُصِيبُ سَبْيًا فَنُحِبُّ الأَثْمَانَ فَكَيْفَ تَرَى فِى الْعَزْلِ فقال أَوَ إنَّكُمْ تَفْعَلُونَ ذَلِكَ لاَ عَلَيْكُمْ أنْ لاَ تَفْعَلُوا ذٰلِكُمْ فإنَّهَا لَيْسَتْ نَسَمَةٌ كَتَبَ اللّٰهُ أنْ تَخْرُجَ إلاَّ هِىَ خَارِجَةٌ *

172-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Muhayrîz haber verdi. Ona da Ebû Saîd el-Hudrî haber vermiştir: Ebû Saîd, Peygamber'in yanında otururken:

— Yâ Rasûlallah! Biz bir takım kadın esîrlere nâil oluyoruz (ve

---

lardan İbn Umer'in haberini İmâm Mâlik, *el-Muvatta*'da senediyle rivâyet etmiştir. Rebeze, Mekke ile Medîne arasında Ebû Zerr Gıfârî'nin gömülü olduğu bir yerdir.

İbn Abbâs'ın sözünü İmâm eş-Şâfiî, Tâvûs tarîkinden senediyle rivâyet etmiştir.

Râfi' ibn Hadîc'in haberini Abdurrazzâk, senediyle rivâyet etmiştir. Saîd ibn Müseyyeb'in sözünü yine İmâm Mâlik, *el-Muvatta*'da senediyle rivâyet etmiştir. İbn Sîrîn'in sözünü ise yine Abdurrazzâk senediyle rivâyet etmiştir.

Bütün haberlerin başlığa delâletleri açıktır.

278 Enes ibn Mâlik'in Safiyye'nin esîr oluşu, evvelâ Dıhye'ye verilişi, sonra yüksek mevki'li bir reîs kızı olduğu için Peygamber tarafından satın alınıp hürriyete kavuşturularak nikâh edilmesini kısaca ifâde eden bu hadîsi de başlığa uygun bir delîldir. Buhârî bu hadîsi bu kitâbda 177 rakamıyle getireceği gibi, Nikâh'ta ve Hayber Gazvesi'nde de getirecektir.

onlara cinsî yaklaşma yapıyoruz). Fakat biz bu esîr kadınları satıp paralara sâhib olmayı istiyoruz. Bunun için azletmek husûsunda nasıl düşünüyorsun? dedi.

Rasûlullah (S):

— *"Sizler hakîkaten bunu yapıyor musunuz? Azli yapmamanız üzerinize vâcib değildir. Çünkü şu muhakkak ki, Allah'ın dünyâya çıkmasını yazmış olduğu herbir hayât sâhibi insan, mutlak meydana çıkacaktır"* buyurdu [279].

١١٠ـ بابُ بَيْعِ المُدَبَّرِ

110- MÜDEBBER (YÂNÎ HÜRRİYETE KAVUŞMASI EFENDİSİNİN ÖLÜMÜNE BAĞLANMIŞ OLAN) KÖLENİN SATILMASI BÂBI

١٧٣ـ حدّثنا ابنُ نُمَيْرٍ قال **حدّثنا** وكِيعٌ قال **حدّثنا** إسْمَاعِيلُ عَنْ سَلَمَةَ بنِ كُهَيْلٍ عَنْ عطاءٍ عَنْ جَابِرٍ رضى اللّهُ عنهُ قال باعَ النبي صلى اللّهُ عليه وسلم المُدَبَّرَ *

173-....... Câbir ibn Abdillah (R), Peygamber (S) hürriyete kavuşturulması efendisinin ölümüne bağlanmış olan müdebber köleyi sattı, demiştir.

١٧٤ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما يقولُ باعَهُ رسولُ اللّهِ ﷺ *

174-....... Amr ibnu Dînâr, Câbir ibn Abdillah'tan; Rasûlullah (S) hürriyeti efendisinin ölümüne bağlanmış olan müdebber köleyi sattı, derken işitmiştir [280].

---

279 Hadîsin başlıktaki köle satışının cevâzına delâleti şöyledir: Sahâbîler, biz esîrlere nâil oluyoruz ve onların bedelleri olan paraları arzû ediyoruz dediklerinde, Peygamber onları köleleri satmaktan men' etmemiştir. Paralar ise ancak satışla gelecektir (Aynî).

Azl, bir şeyi yerinden ayırmaktır. Fıkıhta *azl,* cinsî yaklaşmada kadın gebe kalmasın diye erkeğin erkeklik âletini kadının fercinden çekip, menîsini dışarıya akıtmasıdır.

Sahâbîlerin esîr kadınlara cinsî yaklaşmada böyle azl yapmak istemeleri, yüklü veyâ çocuk anası kadınların satılmaz olmasıdır. Hâlbuki gâzîlerin paraya ihtiyâçları bulunduğundan, onları satmak istiyorlardı.

Buhârî bu hadîsi bâzı sened ve lâfız farklılıklarıyle Nikâh, Kader, Mağâzî, Itk, Tevhîd Kitâbları'nda da getirmiştir.

280 Bu Câbir hadîsleri sened ve lâfız farkı ile müzâyede satışı bâbında da geçmişti. Başlığa delîllikleri açıktır.

١٧٥ــ حدّثنى زُهَيْرُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا يَعْقُوبُ قال حدّثنا أبى عنْ صَالِحٍ قال حدَّث ابنُ شِهَابٍ أنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ أخْبَرَهُ أنَّ زَيْدَ بنَ خَالِدٍ وأبَا هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهما أخْبَرَاهُ أنهُمَا سَمِعَا رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهِ عليهِ وسلم يُسْئَلُ عنِ الأمَةِ تَزْنِى ولَمْ تُحْصَنْ قال اجْلِدُوهَا ثُمَّ إنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا ثُمَّ بِيعُوهَا بَعْدَ الثَّالِثَةِ أوِ الرَّابِعَةِ *

175-....... Zeyd ibn Hâlid ve Ebû Hureyre (R) ikisi haber verdiler ki, kendileri Rasûlullah'tan işitmişlerdir: Rasûlullah'a, muhsan kılınmış hâldeyken zinâ yapmayı âdet eden bir câriyenin hükmünden sorulmuştu. Rasûlullah (S): *"O câriyeye deynek cezâsı uygulayın. Sonra yine zinâ ederse yine deynekleme cezâsı uygulayın. Sonra üçüncü yâhud dördüncü kerresinde onu satınız"* buyurdu [281].

١٧٦ــ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عبدِ اللَّهِ قال أخبرنِى اللَّيْثُ عنْ سَعِيدٍ عنْ أبيهِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قالَ سَمِعْتُ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَقُولُ إذَا زَنَتْ أمَةُ أحَدِكُمْ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَجْلِدْهَا الحَدَّ ولاَ يُثَرِّبْ عَلَيْهَا ثُمَّ إنْ زَنَتْ فَلْيَجْلِدْهَا الحَدَّ ولاَيُثَرِّبْ ثُمَّ إنْ زَنَتِ الثَّالِثَةَ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَبِعْهَا ولَوْ بِحَبْلٍ مِنْ شَعَرٍ *

176-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: *"Sizden biriniz dişi kölesi zinâ ettiği, akabinde de zinâsı* (beyyine, gebelik veyâ ikrâr ile) *meydana çıktığında, efendisi onu* (hürrenin cezâsının yarısı olan) *hadd cezâsı olmak üzere, deynekle kamçılasın. Ve onu deyneklemeden sonra zinâyı başına kakmasın. Sonra üçüncü defa zinâ eder ve zinâsı delîlle meydana çıkarsa, artık efendisi onu kıldan bir ip karşılığında bile olsa satsın"* [282].

١١١ــ بابٌ هَلْ يُسَافِرُ بالجَارِيَةِ قَبْلَ أنْ يَسْتَبْرِئَهَا ولَمْ يَرَ الحَسَنُ بأْسًا

---

281 Bu Ebû Hureyre hadîsi de sened ve lâfız farkıyle "Zinâ edici kölenin satışı bâbı"nda geçmişti.

282 Bu da aynı hadîsin diğer bir tarîkidir. *Hadd* denilen şer'î cezâ kölelere, hürrlere ta'yîn edilmiş olan cezânın yarısı olarak tatbîk edilir. Yüce Allah şöyle buyurdu: ***"... O kadınlar evlendikten sonra bir fuhuş işlediler mi o vakit üzerlerine hürr kadınlar üzerindeki cezânın yarısı verilir.."*** (en-Nisâ: 25).

أَنْ يُقَبِّلَهَا أَوْ يُبَاشِرَهَا وقال ابنُ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما إذا وُهِبَتِ الوَلِيدَةُ
الَّتِي تُوطَأُ أَوْ بِيعَتْ أَوْ عَتَقَتْ فَلْيُسْتَبْرَأْ رَحِمُهَا بِحَيْضَةٍ ولاَ تُسْتَبْرَأُ الْعَذْرَاءُ
وقال عَطَاءٌ لاَ بأْسَ أَنْ يُصِيبَ مِنْ جَارِيَتِهِ الحَامِلِ مادُونَ الْفَرْجِ وقال
اللّٰهُ تعالى إلاَّ عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ ما مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ

111- BÂB: ŞAHIS, SATIN ALDIĞI CÂRİYE RAHİMİNİ TEMİZLEMEDEN ÖNCE CÂRİYE İLE YOLCULUK EDER Mİ? [283]

Hasen el-Basrî: Şahsın câriyeyi öpmesini yâhud (fercin berisinde olmak üzere) câriye ile mubâşeret etmesini bir be's (yânî günâh olarak) görmemiştir.

İbn Umer (R): Cimâ' olunan câriye hibe edildiği yâhud satıldığı yâhud hürriyete kavuştuğu zamân, hayızlanmak sûretiyle rahimi tertemiz kılınsın; bâkire olan kıza rahim temizlendirilmesi yaptırılmaz, demiştir.

Atâ ibn Ebî Rebâh da: Erkeğin, başkasından hâmile bulunan câriyesinden fercin berisinde olmak üzere nasîb almasında be's yoktur, demiştir.

Yüce Allah da:

"Ki onlar ırzlarını koruyanlardır. Şu var ki zevcelerine yâhud sağ ellerinin mâlik olduklarına karşı (olan durumları) müstesnâdır.

Çünkü onlar (bu takdîrde) kınanmış değillerdir" (el-Mü'minûn: 5-6) **buyurmuştur** [284].

١٧٧ ــ حدّثنا عَبْدُ الْغَفَّارِ بنُ دَاوُدَ قال حدّثنا يَعْقُوبُ بنُ عبْدِ الرَّحْمٰنِ
عنْ عَمْرِو بنِ أَبِي عَمْرٍو عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللّٰهُ عنْه قال قَدِمَ النبىُّ
صلى اللّٰهُ عليه وسلم خَيْبَرَ فَلَمَّا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الحِصْنَ ذُكِرَ لَهُ جَمَالُ صَفِيَّةَ

283 Buhârî, müctehidler arasında bu mes'elede görüş ayrılığı olduğu için cevâbı zikretmemiştir. Cevâbı başlıktan sonra arka arkaya getirdiği haberlere verdirmek istemiştir. Bunlardan Hasen el-Basrî'nin sözünü İbnu Ebî Şeybe; İbn Umer'in sözünü yine İbn Ebî Şeybe ve Abdurrazzâk senedleriyle rivâyet etmişlerdir.

284 Atâ'nın yüklü sözünden murâd, efendisinden başkasından yüklü olandır. Câriye efendisinden yüklü olmuşsa, ona halâllığında şübhe edilmez. Sonra el-Mü'minûn: 6. âyetiyle istidlâl vechine gelince, Allah, zevceleri yâhud sağ ellerinin malik olduğu câriyelere karşı olmak müstesnâ, ferclerini muhâfaza eden erkekleri medh eylemiştir. Çünkü âyet bütün vecihleriyle faydalanmanın cevâzına delâlet etmiştir. Lâkin cimâ', başka bir delîl ile dışarıda kalmış ve geri kalanı aslı üzere bâkî olmuştur (Aynî).

بِنْتِ حُيَيِّ بن أَخْطَبَ وقَدْ قُتِلَ زَوْجُهَا وكانَتْ عَرُوسًا فاصْطَفَاهَا رسولُ اللهِ ﷺ لِنَفسِهِ فَخَرَجَ بِهَا حَتَّى بَلَغْنا سَدَّ الرَّوْحَاءِ حَلَّتْ فَبَنَى بها ثُمَّ صَنَعَ حَيْسًا فِي نَطَعٍ صغِيرٍ ثُمَّ قال رسولُ اللهِ صلى اللهُ عليه وسلم آذِنْ مَنْ حَوْلَكَ فَكَانَتْ تِلْكَ وَلِيمَةَ رسولِ اللهِ صلى اللهُ عليه وسلم عَلَى صَفِيَّةَ ثُمَّ خَرَجْنَا إِلَى المَدِينَةِ قال فَرَأَيْتُ رسولَ اللهِ صلى اللهُ عليه وسلم يحَوِّى لَهَا وَرَاءَهُ بِعَبَاءَةٍ ثُمَّ يَجْلِسُ عِنْدَ بَعِيرِهِ فَيَضَعُ رُكْبَتَهُ فَتَضَعُ صَفِيَّةُ رِجْلَهَا عَلَى رُكْبَتِهِ حَتَّى تَرْكَبَ *

177-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber'e geldi. Nihâyet Allah O'na (Kamûs denilen) kal'ayı açtığı zamân kendisine Huyey ibn Ahtâb'ın kızı Safiyye'nin güzelliği zikr olundu. Safiyye yeni evlenmiş bir gelin iken, Safiyye'nin kocası öldürülmüş idi. Rasûlullah ganîmetten payı olarak Safiyye'yi kendisi için seçip aldı ve Safiyye ile yola çıktı. Nihâyet bizler Medîne yakınında Seddu'r-Ravhâ denilen yere ulaştık. Safiyye işte orada hayzından temizlenip halâl oldu ve Peygamber, Safiyye ile evlendi. Sonra Peygamber tabaklanmış ve yere yayılan küçük bir deri üzerinde hurma, yağ ve keş karışığı "hays" denilen bir yemek yapıp hazırlattı. Sonra Rasûlullah (nikâhı şöhretlendirmek için) ben Enes'e: *"Etrafındaki insanlara bildirip i'lân et"* buyurdu. İşte bu hurma, yağ ve yoğurt kurusu karışığı, Rasûlullah'ın Safiyye üzerine yaptığı düğün aşı oldu. Sonra Medîne'ye doğru yola çıktık.

Enes dedi ki: Ben Rasûlullah'ı gördüm ki, bir abayı binek devesinin hörgücü üzerine, kendi arka tarafına Safiyye için doluyor, sonra devesinin yanına oturuyor, akabinde dizini koyuyor, bu sırada Safiyye de kendi ayağını Peygamber'in dizi üzerine koyarak deveye biniyordu [285].

---

285 Hadîsin başlığa delîllik yönü şu bakımdandır: Peygamber, Safiyye'yi kendi payı olarak seçtiği zamân, onun rahimini bir hayızla temizlemesini istedi. Sonra onunla evlendi. Bu, Enes'in "Nihâyet biz Seddu'r-Ravhâ'ya ulaştığımızda Safiyye halâl oldu" sözünden anlaşılıyor. Çünkü "Halâl oldu" sözüyle murâd, hayzından temizlendi demektir. Beyhakî de Peygamber'in "Safiyye hayızlı rahimini temizledi..." diye rivâyet etmiştir (Aynî)

Safiyye, Huyey ibn Ahtab'ın kızıdır. Benû Nadîr ve Benû Kurayza'nın en şerefli âilesine mensûbdur. Hayber Yahûdîleri'nin başkanı Kinâne ibn Rabî' ile yeni evlenmişti. Kocası ve babası bu muhârebede ölmüştü. İbn Hacer'in Kitâbu'l-Mevâlî'de dediği gibi, Safiyye hem Peygamber, hem melik hânedânında doğmuştu. Sonra Allah onu Rasûllerin Seyyidi'ne bir câriye yaptı; Hârûn Peygamber'in soyundan idi.

Buhârî bu hadîsi Enes'ten ve fakat ayrı ayrı tarîkler ve uzun, kısa metinler hâlinde Mağâzî, Cihâd, Et'ime, Daavât Kitâbları'nda da getirmiştir.

١١٢ـ باب بَيْعِ المَيْتَةِ والأصنامِ

112- MEYTENİN VE PUTLARIN SATILMASI(NIN HARÂMLIĞINI BEYÂN) BÂBI

١٧٨ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بنِ أبِى حَبِيبٍ عَنْ عَطَاءِ بنِ أبِى رَبَاحٍ عَنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما أنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ عامَ الْفَتْحِ وهْوَ بِمَكَّةَ إنَّ اللّهَ ورسولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الخَمْرِ والمَيْتَةِ والخِنْزِيرِ والأصْنَامِ فَقِيلَ يا رسولَ اللّهِ أرَأيْتَ شُحُومَ المَيْتَةِ فانَّها يُطْلَى بِهَا السُّفُنُ وَيُدْهَنُ بِهَا الجُلُودُ ويَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ فقالَ لاَ هُوَ حَرَامٌ ثُمَّ قال رسولُ اللّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ قاتَلَ اللّهُ الْيَهُودَ إنَّ اللّهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ باعُوهُ فأكَلُوا ثَمَنَهُ * قال أبُو عَاصِمٍ حدّثنا عَبْدُ الحَمِيدِ قال حدّثنا يَزِيدُ قال كَتَبَ إلَيَّ عَطَاءٌ قال سَمِعْتُ جابِرًا رضى اللّهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ *

178-....... Bize Leys ibn Sa'd, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti. Câbir, Rasûlullah (S), Mekke Fethi senesinde Mekke'de iken, şöyle buyururken işitmiştir:

— *"Şübhesiz Allah ve Rasûlü şarâbın, meytenin, domuzun, sanemlerin satışını harâm kıldı"* buyurdu.

Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah! Murdâr ölen hayvanın iç yağları hakkında ne dersiniz? Murdâr ölen hayvanların iç yağları ile gemiler cilâlanır, deriler yağlanır, onunla insanlar (mum yapıp) ışıklanır? diye soruldu.

Rasûlullah:

— *"Hayır, murdâr yağı satmayınız. Bu satış harâmdır"* buyurdu.

Bundan sonra Rasûlullah *"Bu satış harâmdır"* sözünü söylediği zaman:

— *"Allah Yahûdîler'e la'net etsin! Allah murdâr ölen hayvanın iç yağlarını harâm kıldığı zamân onlar bu yağı eritip güzelleştirdiler, sonra onu sattılar da parasını yediler"* buyurdu [286].

---

286 Hadîs, murdâr ölen hayvanın ve putların satışının harâmlığına açıkça delâlet etmektedir. Murdâr ölen hayvanın iç yağlarıyle vapurların cilâlandığını, derilerin yağlandığını, mum yapılıp yakıldığını sayıp dökerek, bu faydalarından dolayı bu yağların istisnâ edileceğini sanan sözcüye Peygamber, bu yağların da kan gibi, hem yenilmesi ve hem de satılmasının harâm olduğunu bildirmiştir.

Meyte, dînin gerektirdiği şekilde kesilmeyerek murdâr ölen hayvandır. Murdâr ölen hayvanın satışının harâmlığında âlimlerin ittifâkı vardır.

Ebû Âsım şöyle dedi: Bize Abdulhamîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Ebî Habîb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Câbir'in bu hadîsini yazıp Mekke'den gönderdiği mektûbunda: Ben Câbir'den işittim; o da Peygamber'den, dedi [287]

١١٣ـ بابُ ثَمَنِ الْكَلْبِ

113- KÖPEK BEDELİ(NİN HÜKMÜ) BÂBI

١٧٩ـ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرَنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أبِى بَكْرِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أبِى مَسْعُودٍ الأنْصَارِىِّ رضى اللّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم نَهَى عنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِىِّ وحُلْوَانِ الْكَاهِنِ *

179-....... Ebû Mes'ûd, Ukbe ibnu Amr(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) köpek bahâsından, zinâ kazancından, kâhinlik ücretinden nehyetti [288].

Sanem, Allah'tan başka ilâh edinilen şeydir; yânî müşriklerin taptıkları put demektir.

Vesen: İnsan sûreti gibi taştan, ağaçtan yontulmuş yâhud arz cevherlerinden herhangi bir mâdenden yapılan cüsseli nesnedir ki, bir yere dikilir, müşrikler tarafından ibâdet edilir. Sanem de cüssesiz sûretten ibârettir.

Bâzı lugatçılar sanem ile vesen arasında fark gözetmeyerek, her iki kelimeyi her iki ma'nâda kullanırlar (İbn Esîr, *en-Nihâye).*

Câbir'in "Rasûlullah bu hadîsi Fetih senesi Mekke'de iken söyledi" demesi, geliş târihini tesbît içindir ki, hicretin sekizinci senesi ramazân ayında idi.

Bundan birkaç bâb evvelki bir hadîsinde Âişe: el-Bakara Sûresi'nin son âyetleri indiğinde Peygamber mescide çıktı ve sahâbîlere şarâb ticâretinin harâm olduğunu bildirdi, demişti. Ribâ âyetlerinin Mekke fethi sırasından nâzil olduğuna dâir rivâyetlere göre, Câbir hadîsi ile Âişe'nin bu rivâyeti arasında bir târîh ihtilâfı bulunmaz.

287 Hadîsin bu tarîkini Imâm Ahmed rivâyet etmiştir. Bu hadîsin sevk ve isnâdındaki özellik, hadîsin mükâtebe usûlüyle, yânî yazışma yoluyla alınıp rivâyet edilmiş bulunmasıdır. Mükâtebe ile ihticâc ve rivâyette ihtilâf edilmiş. Buhârî ile Müslim bu hadîsle ihticâc edip, bu yolun sahîhliğine kaail olmuşlardır. İbn Salâh da kitâbetle alıp rivâyet etmenin sahîhliğine kaail olup "Sahîh ve meşhûr olan budur" demiştir. Ebû Bekr ibn Sem'ânî de: Bu, icâzetle almaktan daha kuvvetlidir, demiştir. Bunu men' etmeye kaail olan, bu görüşünü yazıların birbirine benzer olmasıyle illetlemiştir (Kastallânî).

288 Hadîsteki *"Mehru'l-Bağy"* zinâ kazancı diye terceme edildi. *Mehr,* lugat yönünden, evlendirme sırasında kadına ta'yîn olunan nikâh bedelidir. Buna fıkıhta *Sadak* da denir. Burada bu lugat ma'nâsı değil, zinâ edici kadının zinâ bedeli olarak aldığı ücret kasdedilmektedir Şeklen *Mehr*'e benzediği için mecâz ola-

١٨٠ ــ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنْهالٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرني عَوْنُ ابنُ أبي جُحَيْفَةَ قال رَأَيْتُ أبي اشْتَرَى حَجَّامًا فَسأَلْتُهُ عنْ ذَلِكَ فقال إنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ نَهى عن ثَمَنِ الدَّمِ وَثَمَنِ الْكَلْبِ وكَسْبِ الأَمَةِ ولَعَنَ الوَاشِمَةَ والمُسْتَوْشِمَةَ وآكِلَ الرِّبَا ومُوكِلَهُ ولَعَنَ المُصَوِّرَ *

180-....... Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn haber verip şöyle demiştir: Ben babam Ebû Cuhayfe'nin kan alma tedâvîsi yapan bir köle satın aldığını gördüm. (Ebû Cuhayfe emretti de bunun âletleri kırıldı.) Ben babama bu kan alma âletlerinin kırılma sebebini sordum. Babam: Rasûlullah (S) kan alma bedelinden, köpek bedelinden, kadın kölenin (harâm olan) kazancından nehyetti. Ve yine Rasûlullah döğme yaptırana, ribâ yiyiciye, ribâ kazancı yediricisine la'net etti; sûret yapan musavvir kişiye de la'net etti, dedi [289].

---

rak "Mehr" ta'bîr edilmiştir.

el-Bağy; zinâ ma'nâsınadır. en-Nûr: 33. âyetindeki ***el-Biğâ'*** da bu ma'nâyadır: ***"... Dünyâ hayâtının geçici metâ'ını kazanacaksınız diye câriyelerinizi, eğer kendileri iffetli olmak isterlerse siz zinâya mecbûr etmeyin. Kim onları buna mecbûr ederse şübhesiz ki Allah o câriyelere kendilerinin zorlanmalarından sonra da çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir"***

Hulvânu'l-Kâhin terkîbindeki *Hulvân, Halâvet*'ten, tatlı ve şirin olmak ma'nâsınadır. Falcı ve kâhin, kâhinlik ücretini külfetsiz, meşakkatsiz kolaylık ve tatlılıkla aldığı için bununla ta'bîr edilmiştir. İslâm Dîni falcılık, kâhinlik ve benzeri hurâfelerin hepsini yasak etmiştir. Çünkü bunlar insanlığı geriletme, aldatma ve sömürmedir.

289 Bu hadîs, sened ve lâfız farkıyle "Ribâ yedirici̇si bâbı"nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٥ــ كِتَابُ السَّلَمِ

35- KİTÂBU'S-SELEM

(Selem Akdi Kitâbı)

١ــ بابُ السَّلَمِ فِى كَيْلٍ مَعْلومٍ

1- BİLİNEN ÖLÇEKTE SELEM BÂBI [1]

١ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ زُرَارَةَ قال أخبرنا إسْمَاعِيلُ بنُ عُلَيَّةَ قال أخبرنا ابنُ أَبِى نَجيحٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ كَثِيرٍ عنْ أَبِى المِنْهَالِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال قَدِمَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم المَدِينَةَ والنَّاسُ يُسْلِفُونَ فِى الثَّمَرِ العامَ والعَامَيْنِ أو قال عامَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةً شَكَّ إسْمَاعيلُ فقال منْ سَلَّفَ فِى تَمْرٍ فَلْيُسْلِفْ فِى كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوزْنٍ مَعْلُومٍ * حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا إسْماعيلُ عنِ ابنِ أَبِى نَجيحٍ بِهٰذَا فِى كَيْلٍ مَعْلومٍ وَوزْنٍ مَعْلومٍ *

1-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medîne'ye geldiğinde insanlar selem sûretiyle bir ve iki sene va'deli - râvî İsmâîl ibn Uleyye: Yâhud iki yıl veyâ üç yıl va'deli demiştir, diye şekkli söyledi- hurma alışverişi yaparlardı. Bunun üzerine Rasûlullah: *"Her*

---

1 *el-Câmi'u's-Sahîh*'in el-Müstemlî rivâyetinde Besmele böyle öne geçirilmiştir. Kuşmeyhenî rivâyetinde ise "Kitâb" ile "Bâb" arasındadır. Nesefî "Kitâbu's-Selem"i hazfetmiş, "Bâb"ı teşbît eylemiş, Besmele'yi de "bâb"dan sonraya koymuştur (İbn Hacer).

kim hurmada selem sûretiyle alışveriş yaparsa ölçeği belli, tartısı belli mikdârda selem yapsın" buyurdu.

Bize Muhammed (ibn Selâm?) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl, İbnu Ebî Necîh'ten bu hadîsi: *"Mikdârı bilinen ölçekte ve bilinen tartıda* (olarak yapsın)" şeklinde haber verdi [2].

٢ــ بابُ السَّلَمِ فِي وَزْنٍ مَعْلُومٍ

2- (TARTILACAK ŞEYLERDE) BİLİNEN BİR TARTIDA OLARAK YAPILAN SELEM BÂBI

٢ــ **حدّثنا** صَدَقَةُ قال أخبرنا ابنُ عُيَيْنَةَ قال أخبرنا ابنُ أبِي نَجيحٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ كَثِيرٍ عنْ أبِي المِنْهالِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال قَدِمَ النبيُّ ﷺ المَدِينَةَ وهُمْ يُسْلِفُونَ بالتَّمْرِ السَّنَتَيْنِ والثَّلاثَ فقالَ مَنْ أسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلومٍ وَوزْنٍ مَعْلُومٍ إلَى أجَلٍ مَعْلُومٍ * **حدّثنا** عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ قال **حدّثني** ابنُ أبِي نَجيحٍ وقال فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إلَى أجَلٍ مَعْلومٍ *

Selem ile *Selef,* vezin ve ma'nâca aynıdır. Her ikisi de teslîm ve takdîm ma'nâsınadır. Mâverdî: *Selef,* Irâk ehli lugati; *Selem,* Hicâz ehli lugatidir, demiştir. Kudurî: *"Selem,* iki bedelden birinin ta'cîlini, öbürüsünün te'cîlini tazammun eden akidden ibârettir" diye ta'rîf etmiştir. Seyyid Şerîf: *"Selem,* semende derhâl; müsemmende de muaccel olarak mülkiyeti îcâb eden bir akiddir" diye ta'rîf etmiştir.

Selem'in halk dilindeki ta'rîfi de: "Peşin para ile veresiye mal almak" sûretinde bir vecîzedir.

Bu alışverişe selem denilmesi, alım satım meclisinde malın parasının (re'su'l-mâl'in) peşin olarak teslîm edilmesindendir. Selef denilmesi de yine mal parasının öne geçirilmesinden dolayıdır.

Selem akdinin câizliğine Kur'ân'dan delîl, el-Bakara: 282; müdâyene = Borçlanma âyetidir. İbn Abbâs:"Selem satışını Allah Kur'ân'da halâl kılmıştır" deyip, hüccet için bu müdâyene âyetini okumuştur. Bu âyette her iki nevi' satış zikredilmiştir. Biri hâzır bir malı peşin para ile elden ele satmaktır. Bunun tesbît ve yazılmasında şer'î bir mecbûriyet olmadığı bildirilmiştir. Yazılması emredilen satış, muayyen bir va'deye bağlanmış olduğu anlaşılan satıştır ki, bu da selem'dir.

Fakîhler örfünde satılan mala *Müsellemün fîh,* semen'e *Re'su'l-Mâl,* satıcıya *Müsellemün ileyh,* müşteriye de *Rabbu's-Selem* ismi verilmiştir.

2 Bu hadîs, selemin ölçülen ve tartılan herşeyi şâmil olduğunu ifâde ediyor. Bu hadîsin sarîhliğinden dolayı hakkında selem akdi yapılacak mal, ölçülen şeylerden olursa ölçüsünün, tartılan şeylerden olursa tartısının ta'yîni -ölçüler ve tartılar farklı olabileceği için- şarttır.

2-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'ye geldiğinde, Medîneliler selem sûretiyle iki sene ve üç sene va'deli hurma alışverişi yapıyorlardı. Peygamber: *"Kim herhangi bir şeyde selef sûretiyle alışveriş yaparsa bilinen ölçekte, bilinen tartıda olarak bilinen bir müddete değin akdetsin"* buyurdu.

Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Ebî Necîh: *"Bilinen bir ölçekte, bilinen bir müddete kadar olarak yapsın"* buyurdu, diye tahdîs etti.

٣ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ ابنِ أَبِي نَجِيحٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ كَثِيرٍ عنْ أَبِي المِنْهَالِ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما يَقُولُ قَدِمَ النبىُّ ﷺ وَقال فِى كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوزْنٍ مَعْلُومٍ إلَى أَجَلٍ معْلومٍ *

3-....... Ebu'l-Minhâl şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim şöyle diyordu: Peygamber (S) Medîne'ye geldi ve *"Selem, bilinen ölçekte, bilinen tartıda ve bilinen müddete kadar olur"* buyurdu [3].

٤ـ حدّثنا أَبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنِ ابنِ أَبِى المُجَالِدِ ح وحدّثنا يَحْيَى قال حدّثنا وَكِيعٌ عنْ شُعْبَةَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ أَبِى المُجالِدِ قال حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنِى مُحَمَّدٌ أَوْ عَبْدُ اللهِ بنُ أَبِى المُجَالِدِ قال اخْتَلَفَ عَبْدُ اللَّهِ بنُ شَدَّادِ بنِ الْهَادِ وأَبو بُرْدَةَ فِى السَّلَفِ فَبَعَثُونِى إِلَى ابنِ أَوْفَى رضى اللَّهُ عنه فَسأَلْتُهُ فقال إِنا كُنَّا نُسْلِفُ علَى عَهْدِ رسولِ اللَّهِ ﷺ وأَبِى بَكْرٍ وعُمَرَ فِى الحِنْطَةِ والشَّعِيرِ والزَّبِيبِ والتَّمْرِ وسأَلْتُ ابنَ أَبْزَى فقال مِثْلَ ذَلِكَ *

4-....... Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebu'l-Mucâlid'in oğlu Muhammed yâhud Abdullah haber verip şöyle dedi: Bir kerre Abdullah ibnu'ş-Şeddâd ibni'l-Hâd ile Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin oğlu ve

3 Bu hadîsler, İbn Abbâs hadîsinin ayrı ayrı yollardan gelen rivâyetleridir. Hadîslerin başlığa delîlliği açıktır. Bu hadîslerdeki *"Selem, bilinen bir va'deye değin yapılsın"* cümlesi, selemin sahîhliği için onun bir müddete, bir mühlete bağlanmış olmasını ifâde eder.

Bilinen müddetin ma'nâsı, eğer selem bir müddete bağlanmış olursa, bu va'denin zamânı ta'yîn edilsin demektir. Hattâ, teslîminde müşkillik bulunan malın teslîm edilme yeri de tesbît edilmelidir. Bu kayıdlar aldatmaları, zararları ve dolayısıyle ihtilâfları önlemenin hukûkî yolları ve tedbîrleridir.

Kûfe tâbiî kaadısı Ebû Burde Âmir, selem hakkında (yânî selem yoluyla akdedilen alışverişte satıcının yanında satılan malın aslı bulunmazsa bu selemin câiz olup olmaması hakkında) ihtilâf ettiler. Bu mes'elenin çözümü için beni Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'ya gönderdiler. Ben de gidip ona bunu sordum. O cevâben: Biz Rasûlullah zamânında, Ebû Bekr ve Umer devirlerinde buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmada selem yoluyla muâmele yapardık, dedi. Ve ben bu mes'eleyi Abdurrahmân ibnu Ebzâ(R)'a da sordum. O da İbnu Ebî Evfâ gibi cevâb verdi [4].

٣ــ بابُ السَّلَمِ إلَى مَنْ لَيْسَ عِنْدَهُ أصْلٌ

3- SATILAN MALIN ASLI YANINDA BULUNMAYAN KİMSEYE YAPILAN SELEM (AKDİNİN HÜKMÜ) BÂBI

٥ــ **حدّثنا** مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال **حدّثنا** عَبْدُ الوَاحِدِ قال **حدّثنا** الشَّيْبَانِيُّ قال **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ أبِى المُجَالِدِ قال بَعَثَنِى عَبْدُ اللَّهِ بنُ شَدَّادٍ وأبُو بُرْدَةَ إلَى عبْدِ اللَّهِ بنِ أبِى أوْفَى رضى اللَّهُ عَنهما فقالاَ سَلْهُ هَلْ كانَ أصْحَابُ النبىِّ ﷺ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عليه وسلم يُسْلِفُونَ فِي الحِنْطَةِ قال عَبْدُ اللَّهِ كُنَّا نُسْلِفُ نَبِيطَ أهْلِ الشَّأْمِ فِي الْحِنْطَةِ والشَّعِيرِ والزَّيْتِ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إلَى أجَلٍ مَعْلُومٍ قُلْتُ إلَى مَنْ كَانَ أصْلُهُ عِنْدَهُ قال ما كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عنْ ذَلِكَ ثُمَّ بَعَثَانِى إلَى عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أبْزَى فَسأَلْتُهُ فقال كانَ أصْحَابُ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يُسْلِفُونَ عَلى عَهْدِ النبىِّ ﷺ ولَمْ نَسْأَلْهُمْ أَلَهُمْ حَرْثٌ أمْ لاَ *

5-....... Bize Ebû'l-Mucâlid'in oğlu Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibnu Şeddâd ile Ebû Burde beni Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya gönderdiler ve: Ona, Peygamber zamânında Peygamber'in sahâbîleri buğdayda selem yaparlar mıydı? diye sor, dediler. Gidip sordum. Abdullah (R): Biz Şâm ahâlîsinin zirâatçısıyle bilinen bir ölçekte (ölçülmek üzere) bilinen bir va'deye kadar buğdayda, arpada, kuru üzümde selem yoluyla alışveriş muâmelesi yapardık, dedi. Ben

4 Buhârî'nin bu hadîsi bu bâbda getirmesine hiçbir sebeb yoktur. Çünkü bâb, bilinen ağırlıkta selem hakkındadır. Hâlbuki hadîste tartılacak şeylere delâlet eder birşey yoktur, denildi. Bu i'tirâza şöyle cevâb verildi: Bu hadîsin bundan sonraki bâbda gelecek tarîklerinin birinde: "Biz onlarla buğdayda, arpada, zeytin yağında selem yapardık" lâfzı gelecektir. Bu ise tartılacak şeylerdendir. İşte Buhârî bu hadîste ona işâret etmiş gibidir (Aynî).

ona: Selem, satılacak malın aslı yanında olan (yânî kendi mülk ve tasarrufunda bulunan) kimseye mi (hâsstır)? diye sordum. Abdullah ibn Ebî Evfâ: Bizler Şâm zirâatçilerine, malın aslına mâlik olup olmadıklarını hiç sormazdık, dedi.

Sonra o ikisi beni Abdurrahmân ibn Ebzâ'ya da yolladılar. Ben gidip ona da bu mes'eleyi sordum. O: Peygamber'in sahâbîleri, Peygamber zamânında selem akdi yaparlardı. Fakat biz sahâbîler Şâm zirâatçilerine, bize zahîre verecek ekinleri var mıdır, yoksa yok mudur diye sormazdık, dedi [5].

٦ـ حدّثنا إسْحَاقُ قال حدّثنا خالِدُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ عنِ الشَّيْبَانِيِّ عنْ مُحَمَّدِ بنِ أَبِي مُجَالِدٍ بِهَذَا وقال فَنُسْلِفُهُمْ فِي الحِنْطَةِ والشَّعِيرِ * وقال عبْدُ اللَّهِ ابنُ الوَلِيدِ عنْ سُفْيَانَ قال حدّثنا الشَّيْبَانِيُّ وقال والزَّيْتِ قال حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنِ الشَّيْبَانِيِّ وقال في الحِنْطَةِ والشَّعِيرِ والزَّبِيبِ *

6- Bize İshâk ibn Şâhîn tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hâlid ibnu Abdillah eş-Şeybânî'den; o da Muhammed ibn Ebî Mucâlid'den bu hadîsi tahdîs etti. O: Biz onlarla buğdayda ve arpada selem muâmelesi yapardık, demiştir. Ve Abdullah ibnu'l-Velîd, Sufyân es-Sevrî'den: O bize eş-Şeybânî tahdîs etti deyip, ve zeytin yağı alışverişinde de selem muâmelesi yapardık dedi, diye söylemiştir. Ve yine bu isnâdla bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Cerîr ibnu Abdilhamîd, eş-Şeybânî'den tahdîs etti ve burada: "Buğdayda, arpada, kuru üzümde" diye söylemiştir [6].

٧ـ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنا عَمْرٌو قال سَمِعْتُ أبا الْبَخْتَرِيِّ الطَّائِيَّ قال سأَلْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما عنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ قال نَهى النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم عنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ وحَتَّى يُوزَنَ فقالَ الرَّجُلُ وأَيُّ شَيْءٍ يُوزَنُ قال رجُلٌ إلَى جانِبِهِ حَتَّى يُحْرَزَ . وقال

5 Hadîsin başlığa delîlliği "Selem, satılacak malın aslı yanında olan kimseye mi hâsstır?" kavliyle "Biz Şâm zirâatçilerine bize zahîre verecek ekinleri var mıdır, yok mudur diye sormazdık" sözündedir.
Selem yoluyla satılan malın aslı hubûbâta nisbetle tarladaki ekilmiş ekin; meyveye nisbetle meyve ağacıdır.

6 Buhârî burada aynı hadîsin birkaç tarîkini özetlemiş ve bu tarîklerde gelen selem maddelerini ayrı ayrı göstermiştir. Bu tarîklerin birinde zeytinyağı zikredilmiştir ki, bu susam yağı, şıra, pekmez... gibi akıcı mallarda da selemin cevâzı için en metîn bir şer'î dayanaktır.

مُعَاذٌ حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو قال أبو البَخْتَرِيِّ سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضي اللهُ عنهما نَهَى النبيُّ ﷺ مِثْلَهُ *

7-....... Bize Amr haber verip şöyle dedi: Ben Ebu'l-Bahterî et-Tâî'den işittim, şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a hurma ağacının meyvesinde yapılacak selem akdinden sordum. O: Peygamber (S), kendisinden yenilinceye kadar ve tartılıncaya kadar hurma ağacının meyvesinin satışından nehyetti, dedi. O adam (belki Ebu'l-Bahterî): Tartılacak olan, hangi şeydir (çünkü ağaç üzerindeki hurmayı tartmak mümkin değildir)? dedi. İbn Abbâs'ın yanındaki bir adam: Korununcaya (veyâ tahmîn edilinceye) kadar, dedi.

Ve Muâz et-Temîmî şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan tahdîs etti. Ebu'l-Bahterî şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim; o, Peygamber (S) nehyetti, diyerek yukarıki hadîsin benzerini söyledi [7].

٤ـ بابُ السلَمِ فِى النَّخْلِ

4- HURMA AĞACI(NIN MEYVESİ) HUSÛSUNDAKİ SELEM BÂBI

٨ـ حدّثنا أبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَمْرٍو عنْ أَبِى الْبَخْتَرِيِّ قال سألتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللهُ عنهُمَا عنِ السَّلَمِ فِى النَّخْلِ فقال نُهِىَ عنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَصْلُحَ وعنْ بَيْعِ الوَرِقِ نَساءً بِنَاجِزٍ وسألْتُ ابنَ عبَّاسٍ عنِ السَّلَمِ فِى النَّخْلِ فقال نَهَى النبيُّ ﷺ عنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يُؤْكَلَ منهُ أوْ يَأْكُلَ مِنْهُ وحَتَّى يُوزَنَ *

8-....... Ebu'l-Bahterî şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnu Umer(R)'e, hurma ağacının meyvesi husûsundaki selemin hükmünü sordum. İbn Umer: Hurma ağacının meyvesinin, yemeye elverişli oluncaya kadar satılması nehyolundu. Ve basılmış gümüş paranın veresiye olarak hâzır altınla satılması da nehyolundu, dedi. Ve ben İbn Abbâs'a da hurma ağacının meyvesi husûsundaki selemi sordum. O da: Peygamber (S) hurma ağacı meyvesini, ağaçtan yenilinceye yâ-

7 Bu iki tarîkteki ifâdelere göre yenilmek, tartılmak ve tahmîn edilmek fiilleri meyvelerin salâhının meydana çıkmasından sonra olacaklardır. Bunun ma'nâsı meyvelerin salâhı meydana çıktığı zamân selem akdinin cevâzıdır. Bundan sonraki bâb da bunu isbât edecektir (Kastallânî).

hud sâhibi ağaçtan yiyinceye ve tartılıncaya kadar satmayı nehyetti, dedi [8].

٩ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَمْرٍو عنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ قال سأَلْتُ ابنَ عُمَرَ رضي اللَّهُ عنهما عنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ فقال نَهَى النبيُّ ﷺ عنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَصْلُحَ ونَهَى عنِ الوَرِقِ بالذَّهَبِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ وسأَلْتُ ابنَ عبَّاسٍ فقال نَهَى النبيُّ ﷺ عنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَأْكُلَ أَوْ يُؤْكَلَ وحَتَّى يُوزَنَ قُلْتُ وما يُوزَنُ قال رجُلٌ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْرَزَ *

9-....... Ebu'l-Bahterî şöyle dedi: Ben İbnu Umer'e hurma ağacının meyvesi husûsundaki selem akdini sordum. İbn Umer (R): Peygamber (S) yemeye elverişli oluncaya kadar meyve satmaktan nehyetti; gümüşü veresiye olarak hazır altınla satmaktan da nehyetti, dedi. Ve ben İbn Abbâs'a da bu mes'eleyi sordum. O da: Peygamber (S) hurma ağacının meyvesini, sâhibi yiyinceye yâhud ondan yenilinceye ve tartılıncaya kadar satmaktan nehyetti, dedi. Ben tekrâr: Tartılacak nedir? diye sordum. İbn Abbâs'ın yanında bulunan bir adam: Korununcaya (veyâ tahmîn edilinceye) kadar, dedi. [9].

٥ــ بابُ الْكَفِيلِ فِي السَّلَمِ

5- SELEM AKDİNDE KEFÎL(İN HÜKMÜ) BÂBI

١٠ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال حدّثنا يَعْلَى قال حدّثنا الأَعْمَشُ عنْ إبْراهِيمَ عنِ الأَسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتِ اشْتَرَى رسولُ اللهِ ﷺ طَعَامًا منْ يَهُودِيٍّ بِنَسِيئَةٍ وَرَهَنَهُ دِرْعًا لَهُ منْ حَدِيدٍ *

8 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Zâten bu hadîs, bundan evvel geçen hadîsin başka bir tarîkidir.

9 Bu da aynı hadîsin bir başka tarîkidir. Bu hadîslerde hem İbn Umer'e, hem de İbn Abbâs'a aynı soru yöneltilmiş; her ikisi de aynı cevâbı vermişlerdir ki, bu husûs, hadîsin kuvvetini gösterir. Yukarıda da söylendiği gibi, ağacı üzerindeki hurma meyvelerinin salâhları belirdikten sonra selem yoluyla satışlarının yapılacağı anlaşılmıştır.

Selem ve selef'i, semen ve bedelde peşînen ve derhâl; metâ'da da müddetlendirilmiş olarak mülkiyeti îcâb ve ifâde eden bir akiddir demiştir. Bu da satış gibi îcâb ve kabûl ile tamam olur. Selem mikdârı, sıfatı ta'yîn edilebilen şeyler-

10-....... Âişe (R): Rasûlullah (S) bir Yahûdî'den bedelini sonra ödemek üzere hubûbât satın aldı da, ona kendine âid demirden yapılmış olan zırhını rehin verdi, demiştir [10].

٦ـ بابُ الرَّهْنِ فِي السَّلَمِ

6- SELEM AKDİNDE REHİN BÂBI

١١ـ حدّثني مُحَمَّدُ بنُ مَحْبُوبٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا الأَعْمَشُ قال تَذَاكَرْنَا عِنْدَ ابْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَفِ فقال حَدَّثني الأَسْوَدُ عنْ عَائِشَةَ رضي اللّهُ عنها أنَّ النبيَّ ﷺ اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا إلَى أجَلٍ مَعْلُومٍ وارْتَهَنَ مِنْهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ *

11-....... el-A'meş tahdîs edip şöyle demiştir: Biz İbrâhîm en-Nahaî'nin yanında selem akdindeki rehni müzâkere ettik. İbrâhîm şöyle dedi: Bana el-Esved, Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir Yahûdî'den bedeli bilinen bir müddete kadar veresiye hubûbât satın almış, Yahûdî de Peygamber'den demir bir zırh rehin almıştır [11].

٧ـ بابُ السَّلَمِ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ وبِهِ قال ابنُ عَبَّاسٍ وأبُو سَعِيدٍ

---

de sahîh ve mu'teber olur. Ölçülebilecek şeyler ölçü ile, tartılabilecek olanlar tartı ile, mikdârları ve müddetleri belli edilir. Sayılacak şeylerde sayı ile tesbît yapılır.

10 Hadîsin başlığa delâleti ya kefâletle te'mînât kasd edilmesi yönündendir; şübhesiz rehin verilen şey borcun kefîlidir, çünkü o şey borç için satılır; yâhud kefîl ve rehinin her ikisi de bir vesîka oluşları bakımındandır. Yâhud da Buhârî âdeti üzere hadîsin rehin hakkındaki tarîklerinin birinde gelen şu rivâyetine işâret etmiştir: el-A'meş dedi ki: Biz İbrâhîm'in yanında selemde rehni ve kabîli müzâkere ettik... Bu hadîste rehin ve kefîl açıkça gelmiştir. Çünkü *kabîl,* kefîl demektir (Kastallânî).

11 Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Allah da Kur'ân'da: ***"Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zamân onu yazın... Eğer bir sefer üzerinde iseniz yâhud bir yazıcı da bulamadınızsa, o vakit borçludan alınmış rehinler de yeter..."*** (el-Bakara: 282-283) buyurmuştur.

Buradaki rehin umûmîdir; binâenâleyh buraya selem de girer. Çünkü selem de satış nevi'lerinden biridir.

İbn Battâl şöyle demiştir: Nahaî'nin Âişe hadîsiyle hüccet getirmesinin vechi, rehin semende câiz olunca, müsemmende de câiz olmasıdır. Müsemmen de malıdır, rehin de maldır; aralarında fark yoktur (Kastallânî).

والأسْوَدُ والحَسَنُ. وقال ابنُ عُمَرَ لابأسَ فِي الطَّعَامِ المَوصوفِ بِسِعْرٍ مَعْلُومٍ إلى أجَلٍ مَعْلُومٍ مالَمْ يَكُ ذَلِكَ فِي زَرْعٍ لَمْ يَبْدُ صَلاَحُهُ

7- BİLİNEN BİR MÜDDETE KADAR YAPILAN SELEM BÂBI

İbn Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî, Esved ibn Yezîd, Hasen el-Basrî selemin muayyen bir müddete mahsûs olmasına kaaildirler.
İbn Umer de: Salâhı belirmemiş ekinde, olmadıkça, bilinen bir fiatla sıfatlanmış hubûbâtta bilinen bir müddete kadar selem yapmakta be's yoktur, demiştir[12].

١٢ــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ ابنِ أبِي نَجِيحٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ كَثِيرٍ عنْ أبِي المِنْهَالِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال قَدِمَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم المَدِينَةَ وهُمْ يُسْلِفُونَ فِي الثِّمَارِ السَّنَتَيْنِ والثَّلاَثَ فَقَال أسْلِفُوا فِي الثِّمارِ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إلَى أجَلٍ مَعْلُومٍ * وقال عَبْدُ اللَّهِ ابنُ الوَلِيدِ حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا ابنُ أبِي نَجِيحٍ وقال فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوزْنٍ مَعْلُومٍ *

12-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'ye geldi. Medîneliler meyveler husûsunda iki ve üç sene va'deli selem yapıyorlardı. Peygamber (S) onlara: *"Meyveler husûsunda bilinen ölçekte, bilinen va'deye kadar olmak üzere selem akdi yapınız"* buyurdu.

Ve Abdullah ibnu'l-Velîd şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Necîh tahdîs etti de *"Bilinen ölçekte ve bilinen tartıda olmak üzere"* diye söyledi [13].

١٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا سُفْيَانُ عنْ سُلَيْمَانَ الشَّيْبَانِيِّ عنْ مُحَمَّدِ بنِ أبِي مُجَالِدٍ قال أرْسَلَنِي أبو بُرْدَةَ وعَبْدُ اللَّهِ بنُ شَدَّادٍ إلَى عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أبْزَى وعَبْدِ اللَّهِ بنِ أبِي أوْفَى فَسَألْتُهُمَا عنِ السَّلَفِ فقالاَ كُنَّا نُصِيبُ المَغَانِمَ مَعَ رسولِ اللَّهِ ﷺ فكَانَ يَأْتِينَا أنْبَاطٌ

---

12 Buhârî, bilinen müddete kadar selemin câizliğine delîl için bâzı büyüklerin görüşlerini getirdi. Bunların görüşlerini sırasıyla Şâfiî, Abdurrazzâk, İbn Ebî Şeybe, Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivâyet etmişlerdir. İbn Umer'in sözünü de İmâm Mâlik, *el-Muvatta*'da rivâyet etmiştir.

13 Hadîsin başlığa delîlliği "Bilinen bir müddete kadar" sözündedir. Bu hadîs "Bilinen ölçekte olarak selem bâbı"nda da geçmişti.

مِنْ أَنْبَاطِ الشَّامِ فَنُسْلِفُهُمْ فِي الحِنْطَةِ والشَّعِيرِ والزَّبِيبِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى قال قُلْتُ أَكانَ لَهُمْ زَرْعٌ أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ زَرْعٌ قالاَ ما كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عنْ ذَلِكَ *

13-....... (Abdullah ibn Ebî Evfâ'nın kölesi olan) Muhammed ibnu Ebî Mucâlid şöyle demiştir: Ebû Burde ile Abdullah ibn Şeddâd, beni Abdurrahmân ibn Ebzâ'ya ve Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya yolladılar. Ben de gidip bu ikisine selef sûretiyle satış akdinden sordum. İkisi de şöyle dediler: Biz Rasûlullah'ın berâberinde birçok ganîmetlere nâil olurduk. Bize Şâm zirâatçilerinden bir takımları gelirler, biz de onlarla ta'yîn edilmiş bir müddete kadar buğday, arpa, kuru üzüm alım satımı husûsunda selef akdi yapardık. İbnu Ebî Mucâlid dedi ki: Ben onlara: O Şâm zirâatçilerinin ekilmiş ekinleri var mıydı yâhud yok muydu? diye sordum. Onların ikisi de: Biz Şâm zirâatçilerine bize zahîre verecek ekinleri var mı, yok mu diye sormazdık, dediler [14].

٨ــ بابُ السَّلَمِ إِلَى أنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ

8-DİŞİ DEVENİN DOĞURMASINA KADAR YAPILAN SELEM BÂBI

١٤ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال أخبرنا جُوَيْرِيَةُ عنْ نافِعٍ عنْ عبْدِ اللَّهِ رضي اللَّهُ عنه قال كانُوا يَتَبايَعُونَ الجَزُورَ إِلَى حَبَلِ الحَبَلَةِ فَنَهَى النبيُّ ﷺ عنْهُ فَسَّرَهُ نافِعٌ إِلَى أنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ ما فِي بَطْنِهَا *

14-....... Bize Mûsâ ibnu İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Cuveyriye ibnu Esmâ, Nâfi'den haber verdi ki, Abdullah ibnu Umer şöyle demiştir: Câhiliyet devri ahâlîsi develeri (veyâ herhangi bir malı) habelu'l-habeleye (yânî gebe devenin dişi doğacak yavrusunun doğurmasına) kadar satış, alış muâmelesi yaparlardı. Peygamber (S) bu âkıbeti meçhûl alışverişi yapmaktan nehyetti.

Hadîsin râvîsi olan Nâfi' bunu "Dişi devenin kendi karnındaki yavruyu doğurmasına kadar" diye tefsîr etmiştir [15].

---

14 Bunun da başlığa delîlliği "İsmi konulmuş yânî ta'yîn edilmiş bir müddete kadar" sözündedir. Çünkü o, bilinmiş bir müddettir. Bu hadîs de yakında geçmişti.

15 Hadîsin başlığa uygunluğu "Habelu'l-habeleye kadar" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı, yavrunun yavrulamasıdır. Nâfi' bunu dişi devenin doğurması diye tefsîr etmiştir. Bu hadîste, âdetle ma'rûf bulunan bir şeye isnâd edilmiş olsa bile, bilinmeyen bir müddete kadar selem yapmanın câiz olmadığı hükmü vardır. İmâm Mâlik ise, bu yolda yapılan selemin cevâzına kaail olmuştur.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٦ــ كِتَابُ الشُّفْعَةِ

36- KİTÂBU'Ş-ŞUF'A

(Şuf'a Kitâbı)

١ــ بابُ الشُّفْعَةِ فِي مالَمْ يُقْسَمْ فاذَا وقَعَتِ الحُدُودُ فَلاَ شُفْعَةَ

1- "ŞUF'A (HAKKI) TAKSÎM OLUNMAMIŞ MALDADIR. SINIRLAR KONDUĞUNDA ŞUF'A YOKTUR" BÂBI [1]

١ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ أبِي سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما قال قَضَى رسولُ اللّهِ ﷺ بالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مالَمْ يُقْسَمْ فإذَا وقَعَتِ الحُدُودُ وصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلاَ شُفْعَةَ *

1-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) taksîm olunmamış her şeyde şuf'a (hakkı) ile hükmetti. Sınırlar konulup yollar ta'yîn edildiği zamân artık şuf'a hakkı yoktur [2].

---

1 *el-Câmi'u's-Sahîh*'in nushâlarını rivâyet eden râvîler bu kitâb ve bâb başlıklarını değişik şekilde getirmişlerdir. Ebû Zerr el-Herevî, el-Müstemlî'den buradaki gibi rivâyet etmiştir. Ebû Zerr'in yine el-Müstemlî'den gelen diğer rivâyetinde "Kitâbu's-Selem fî'ş-Şuf'a" şeklindedir.

Bu son rivâyete göre şuf'a bahsi selemin tamamlayıcı bölümlerinden oluyor.

2 *Şuf'a,* lugatte, bir şeyi diğer bir şeye zamm ve ilâve etmektir. Bu sûretle şuf'a, biri iki; teki çift yapmaktan ibâret oluyor. Şerîat örfünde *şuf'a:* Satılan bir mülk üzerinde ortaklık veyâ komşuluk sebebiyle, satılan bu mala müşteri üzerinde

٢ــ بابُ عَرْضِ الشُّفْعَةِ عَلَى صَاحِبِهَا قَبْلَ الْبَيْعِ. وقال الحَكَمُ إذَا أذِنَ لَهُ قَبْلَ الْبَيْعِ فَلاَ شُفْعَةَ لَهُ. وقال الشَّعْبِيُّ مَنْ بِيعَتْ شُفْعَتُهُ وهُوَ شاهِدٌ لاَ يُغَيِّرُهَا فَلاَ شُفْعَةَ لَهُ

2- ORTAĞIN SATIŞTAN ÖNCE ŞUF'A HAKKI SÂHİBİ OLAN ORTAĞINA ŞUF'AYI ARZETMESİ (YÂNÎ SATIŞ TEKLÎF ETMESİ) BÂBI

Hakem ibnu Uteybe: Şuf'a hakkına sâhib kişi, malı satmak isteyen ortağına satmadan önce izin verdiğinde, artık izin veren ortak için şuf'a kalmaz, demiştir. eş-Şa'bî de: Her kim kendisi hâzır ve şâhid iken şuf'ası satılır da bu satışı değiştirmezse, artık onun şuf'a hakkı yoktur, demiştir [3].

٢ــ **حدّثنا** المَكِّيُّ بنُ ابْرَاهِيمَ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرني إبْرَاهِيمُ بنُ مَيْسَرَةَ عنْ عَمْرِو بنِ الشَّرِيدِ قال وَقَفْتُ عَلَى سَعْدِ بنِ أبِي وقَّاصٍ فَجَاءَ المِسْوَرُ بنُ مَخْرَمَةَ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى إحْدَى مَنْكِبَيَّ إذْ جاءَ أبُو رَافِعٍ مَوْلَى النبيِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فقال يا سَعْدُ ابْتَعْ مِنِّي بَيْتَيَّ فِي دَارِكَ فقال سعْدٌ واللَّهِ ما أبْتَاعُهُمَا فقال المِسْوَرُ واللَّهِ لَتَبْتَاعَنَّهُمَا فقالَ سَعْدٌ واللَّهِ لاأزِيدُكَ عَلى أرْبَعَةِ آلاَفٍ مُنَجَّمَةٍ أوْ مُقَطَّعَةٍ. قال أبُو رَافِعٍ لَقَدْ أُعْطِيتُ بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ ولَوْلاَ أنِّي سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ يَقُولُ الجَارُ أحَقُّ بِسَقَبِهِ ما أعْطَيْتُكَهَا بأرْبَعَةِ آلاَفٍ وأنا أُعْطَى بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ فأعْطَاهَا إيَّاهُ *

---

takarrur eden şartlar dâiresinde cebren mâlik olma hakkını hâiz olmaktır. Daha açık bir deyişle, *şuf'a*, satılan bir malı müşteriye kaça verildiyse o fiatla mal edinme hakkına mâlik olmaktır. Meselâ bir akarın iki veyâ daha fazla hissedârları, onun şâyialı bir hissesini satın alan üçüncü bir şahsa karşı şuf'a hakkını hâizdir. Bu hakk, adı anılan mülkte ortaklıktan doğmaktadır. Ortaklardan biri şâyialı hissesini üçüncü bir şahsa temlîk etse, herbir hissedâr üçüncü şahıstan bedelini vererek o malı cebren satın almak hakkını hâizdir.

Taşınmaz mallar üzerinde şuf'a hakkı, o mal taksîm olununcaya kadar devâm eder. Meselâ bir tarla ve bahçe taksîm edilip de sınırlar ayrılarak yollar ta'yîn edildiği zamân şuf'a nihâyet bulur.

Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır. Bu hadîs, Buyû' Kitâbı'nda da geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

3 Buhârî'nin başlığa delîl için getirdiği Hakem'in sözü ile eş-Şa'bî'nin sözünü İbn Ebî Şeybe, senedleriyle rivâyet etmiştir.

2-....... Tâbiî olan Amr ibnu'ş-Şerîd şöyle demiştir: Bir kerre Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın yanında durmuştum. Akabinde Misver ibnu Mahreme geldi ve elini benim bir omuzumun üzerine koydu. Bu sırada Peygamber'in âzâdlı kölesi Ebû Râfi' geldi ve:

— Yâ Sa'd, hânen içinde bulunan iki odamı (satacağım), benden bunu satın al, diye teklîf etti.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Vallahi ben onları satın almıyorum, dedi.

Misver ibnu Mahreme de hemen:

— Vallahi sen bu iki odayı elbette satın alacaksın, dedi.

Sa'd, Ebû Râfi'e:

— Vallahi ben sana dörtbin dirhemden fazla vermem, bu da ceste ceste yâhud kesik kesik olacak, dedi.

Ebû Râfi' de:

— Bu iki odaya karşılık bana (başkası tarafından) beşyüz dînâr verilmiştir. Eğer ben Peygamber(S)'i *"Komşu komşuya en hakklı bir şefî'dir"* buyururken işitmemiş olsaydım, bu iki odalı mekânımı, ona karşılık beşyüz dînâr teklîf edilmiş olduğum hâlde, onu sana dörtbin dirheme vermezdim, dedi.

Akabinde o yeri Sa'd'e verdi [4].

٣ــ بابٌ أيُّ الجِوَارِ أقْرَبُ

3- BÂB: HANGİ KOMŞULUK DAHA YAKINDIR?

٣ــ حدّثنا حَجَّاجٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ ح وحدّثنى عَلِىُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا شَبَابَةُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا أبُو عِمْرَانَ قال سَمِعْتُ طَلْحَةَ ابنَ

4 Hadîsin başlığa delîlliği "Evinin içinde bulunan iki odamı benden satın al" sözündedir. Çünkü bunda ortağın, şuf'a hakkından dolayı satıştan önce kendi ortağına satış arzetmesi vardır.

Bu hadîste dört sahâbî ismi geçmiştir: Ebû Râfi', Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Misver ve Mahreme. Ebû Râfi', Mısırlı'dır.

Evvelâ Abbâs'ın kölesi idi. Abbâs, Peygamber'e hibe etmiştir. Abbâs müslümân olunca, Ebû Râfi', Abbâs'ın İslâm'a girişini Peygamber'e müjdelemiş. Peygamber de bu müjdeye karşılık kendisini hürriyete kavuşturmuştur. Alî'nin halîfeliği zamânında ölmüştür *(Umdetu'l-Kaarî).*

Bu hadîs, şuf'a hakkının subûtu hususunda en mühim şer'î esâsları ihtivâ etmektedir. Bunlardan biri: *"Komşu komşunun malında en haklı bir şefî'dir"* esâsıdır.

Diğer bir esâs, şuf'a hakkının mutlak olarak sâbit olmasıdır. Bunda bu hakkı hâiz olan şefî'in hâzır gâib; şehirli, köylü; müslim, zımmî; küçük, büyük olmasının hiçbir farkı yoktur.

عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ عائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها قُلْتُ يا رسولَ اللّٰهِ إنَّ لِى جارَيْنِ فإلَى أيِّهِمَا أُهْدِى قال إلَى أقْرَبِهِمَا مِنْكِ بابًا*

3-....... Âişe (R): Ben:

— Yâ Rasûlullah! Benim iki komşum vardır. (Hediye vermek istediğimde) hediyemi bunlardan hangisine evvelâ vereyim? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— *"Kapısı sana en yakın olan komşuna ver"* buyurdu [5].

---

5 Hadîsin başlığa uygunluğu, hangi komşunun daha yakın olduğunu açıklayıp cevâblaması yönündendir.

Buhârî'nin hediye hakkında gelen bu hadîsi Şuf'a Kitâbı'nda zikretmesi, komşuluk hakkının ehemmiyetini beyân ve şuf'a için de kıyâsa dayanak olabileceğini bildirmek içindir. Hattâ şârih Kastallânî, Buhârî'nin Âişe hadîsini burada sevketmesi en yakın komşunun şuf'aya hakk kazanacağı hakkındaki Kûfe ehli mezhebini tercîh ettiğini iş'âr içindir diyor ki, ehli Kûfe ile Hanefîler'i kasdetmiş olacaktır. Fîlhakîka, komşu şuf'asının subûtu hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Hanefî imâmları yalnız bitişik komşu için şuf'anın subûtunu kabûl etmişlerdir. Bitişik olmayanlara şuf'anın şumûlünü kabûl etmemişlerdir. Şuf'anın vucûbundaki gâye, hâriçten gelecek ezâ ve râhatsızlığı def' etmektir...

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٧ ـ كِتَابُ الإِجَارَة

37- KİTÂBU'L-İCÂRE

(İcâre Kitâbı)

١ ـ بابٌ فِي الإِجَارَةِ

اسْتِئْجَارُ الرَّجُلِ الصَّالِحِ وقَوْلُ اللَّهِ تعَالى إنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الأَمِينُ والخَازِنُ الأَمِينُ ومنْ لَمْ يَسْتَعْمِلْ مَنْ أَرَادَهُ

1- BÂB: İCÂRE HAKKINDADIR [1]

İyi kişinin ücretle adam tutması ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"*Çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısı şübhesiz o kuvvetli emîn kimsedir*" (el-Kasas: 26) [2].

---

1 Bu kitâb ve bâb unvânları bâzı nushalarda böyledir. Bâzılarında da küçük farklılıklar vardır.

el-Ecr, âmilin ameli mukaabili olan ivâz ve cezâya denir, cem'i *Ucûr* ve *Âcâr* gelir. Müellifin *Basâir*'de beyânına göre ecr ve ücret, âmile ameli mukaabilinde âid olan sevâba denir; gerek dünyevî, gerek uhrevî olsun. Lâkin, *ücret,* dünyâ sevâbında; *ecr,* uhrâya hâss oldu...

el-İcâre ve *el-İcâr;* bu da âmile ivâz ve karşılık vermek ma'nâsına;

el-Muâcere, bir şeyi kirâya vermek ma'nâsınadır.

el-İsti'câr, bir kimseyi ücretle ırgatlığa tutmak.

el-Ecîr, ücretle tutulan ırgada denir... *(Kaamûs Ter.)*

el-Ucre, kirâ demektir. Kirâ, menfâat bedelidir. İcâr, kirâya vermek, istîcâr da kirâ ile tutmaktır.

Mucîr ve *Âcir,* malını kirâya veren, *Müste'cîr* de kirâlayandır.

2 Buhârî, iyi kişinin ücretle adam tutmasına misâl olmak üzere, Mûsâ Peygam-

Hazîneci de emîr dir. Ve ücretle iş yapmak isteyeni kullanmak istemeyen imâmlar[3].

١ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ أبِي بُرْدَةَ قال أخبرنِي جَدِّي أبُو بُرْدَةَ عنْ أبِيهِ أبِي مُوسَى الأشْعَرِيِّ رضي الله عنه قال قال النبيُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم الخَازِنُ الأمِينُ الَّذِي يُؤَدِّي ما أُمِرَ بِهِ طَيِّبَةً نَفْسُهُ أحَدُ المُتَصَدِّقِيْنِ *

1-....... Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Kendisine emredilen vazîfeyi gönlü hoş ve temiz olarak yerine getiren emîn kasadar kimse, sadaka veren iki kişiden biridir"* buyurdu[4].

٢ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَي عنْ قُرَّةَ بنِ خَالِدٍ قال حدّثني حُمَيْدُ ابنُ هِلاَلٍ قال حدّثنا أبُو بُرْدَةَ عنْ أبِي مُوسَى رضى اللّهُ عنهُ قال أقْبَلْتُ إلَى النبيِّ ﷺ وَمَعَى رَجلانِ منَ الأشْعَرِيِّنَ فقُلْتُ ما عَلِمْتُ أنَّهُمَا يَطْلُبَانِ العَمَلَ فقَالَ لَنْ أوْلاَ نَسْتَعْمِلُ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ أرَادَهُ *

2-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben berâberimde Eş'ârîler'den iki kişi olduğu hâlde, Peygamber'in yanına vardım. (Bu kişiler Peygamber'den iş istediler.) Bunun akabinde ben (sıkılarak):

— Bunların iş ve me'mûrluk isteyeceklerini ben bilmiyordum, dedim.

---

ber'in Şuayb Peygamber tarafından ücretle tutulması kıssasını işâret etmiş oluyor. Âyetin buradaki fıkrası, Şuayb'ın kızının, babasına Mûsâ'yı ücretle tutmasının bir nevi' gerekçesidir. Bu ifâdeden, kendisine iş verilecek ecîrin, yapılmasına me'mûr edileceği işi başarabilecek kudret ve kaabiliyeti hâiz bulunması, bir de emîn olması luzûmu istifâde edilmiştir. Mûsâ'nın Mısır'daki mâcerâları, sonra bir cinâyet sebebiyle ta'kîbe uğrayıp, başka yere gitmesi, Şuayb'la buluşması, onun iki kızından biriyle evlenmek karşılığında on yıl kadar çobanlık etmesi ve bundan sonraki mâcerâları el-Kasas Sûresi'nin başından 46. âyetine kadar anlatılmaktadır.

3 Yânî işi, o işe harîs olan kimseye havâle etmeyen kimseler. Çünkü böylesi, hırsından dolayı emîn olamaz. Bunlar bâb başlığının iki cüz'üdür ki, herbirine birer hadîs sevketmiştir.

4 Buhârî Zekât Kitâbı'nda getirdiği bu hadîsi burada, hâzin'in malda hiçbirşeyi olmadığı, onun ancak ücretli bir kimse olduğuna yâhud da başkasının malının hâzini, mal sâhibi için bir ecîr gibi olduğuna işâret etmek için getirmiştir. Hâzin de emîn olmalıdır. Bu hadîs, başlığın birinci kısmına delîldir ki, hazînedârın, iş vekilinin emîn olmasını isbât için sevk edilmiştir.

— *"İş dileyen kimseyi biz işimiz üzerine kullanmayız"* buyurdu[5].

٢ـ باب رَعْيِ الغَنَمِ عَلى قَرارِيطَ

2- KARÂRÎT ÜZERİNE[6] KOYUN GÜDÜLMESİ BÂBI

٣ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ مُحَمَّدٍ المَكِّيُّ قال حدّثنا عَمْرُو بنُ يَحْيَي عَنْ جَدِّهِ عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضي اللّٰهُ عنه عَنِ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال مَا بَعَثَ اللّٰهُ نَبِيًّا إلاَّ رَعَى الْغَنَمَ فقال أصْحَابُهُ وأنْتَ فقال نَعَمْ كُنْتُ أرعاها عَلى قَرارِيطَ لِأهْلِ مَكَّةَ *

3-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S):

— *"Allah, koyun güdenden başka hiçbir peygamber göndermedi"* buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîleri:

— Sen de mi (koyun güttün)? diye sordular.

Peygamber:

— *"Evet, ben de Mekke ahâlîsi için karârît üzerine koyun güderdim"* buyurdu[7].

---

5 Ebû Mûsâ'nın bu ikinci hadîsi de başlığın ikinci kısmına, yânî me'mûriyet isteyen kimseyi imâmın me'mûr ta'yîn etmesi fıkrasına delîl olmak üzere sevkedilmiştir. Bu hadîs, resmî vazîfe tâlibi olan hırslı kişilere bu gibi âmme işlerinin tevdî' ve emânet edilmemesi husûsunda mühim bir nâsstır. Bunun maksada delâleti de apaçıktır.

Me'mûriyet isteyen kimseye iş verilmemesinin sebebi ise, bu istek ve talebin gönüldeki ihtirâsın hârice i'lâmı olmasındandır. Harîs kişiler ise âmme işlerinde adâleti ve vazîfeyi gereği gibi başaramazlar.

6 *Karârît* lâfzı hakkında iki görüş vardır: Biri bir para birimi olarak kîrât'ın cem'i olmasıdır. Buna göre *Karârît, Kırrât*'ın cem'idir. Şeddeli harf olan râ'nın birisi yâ'ya kalbedilerek *Kîrât* denilmiştir ki, Arab dilindeki tekellümü kolaylaştırmak için bu yoldaki lisân tasarrufları pekçoktur. *Kîrât* yarım dânık (yâhud dânak)tır. Dirhemin altıda biridir. Bâzıları dînârın onda birinin yarısıdır diye ta'rîf etmişlerdir ki, dînârın yirmide birisi eder. Diğer bâzıları da dînârın 1/24'ü olarak hesâb etmişlerdir.

İkinci görüş, *Karârît*, Mekke yakınında bir yerin adı olmasıdır. İbrâhîm el-Harbî, Peygamber'in burada koyun güttüğünü bildirmiştir.

7 *Karârît* lâfzı, nakit para birimi olan *Kîrât*'ın cem'i kabûl edildiğine göre, başındaki "Alâ" harfi cerri, "Bâ" ma'nâsına sebebiyet veyâ muâvaza içindir; zarfiyet için değildir. İbn Mâce'nin bir rivâyet tarîkinde "Bi'l-karârîti" sûretinde gelmesi de "sebebiyet" ma'nâsını te'yîd eder. Hattâ İbn Mâce'nin şeyhi Suveyd: Peygamber koyun başına bir kîrât ücret alırdı, demiştir.

Karârît bir yer ismi kabûl edilirse "Alâ", zarfiyet için olur.

٣ــ بابُ اسْتِئْجَارِ الْمُشرِكِينَ عِنْدَ الضَّرُورَةِ أَوْ إِذَا لَمْ يُوجَدْ أَهْلُ الاسْلاَمِ وعَامَلَ النبىُّ ﷺ يَهُودَ خَيْبَرَ

3- ZARÛRET SIRASINDA YÂHUD İSLÂM EHLİ BULUNMADIĞI ZAMÂN MÜŞRİKLERİN ÜCRETLE IRGATLIĞA TUTULMASI VE PEYGAMBER (S) HAYBER YAHÛDÎLERİ'YLE ARÂZÎDE ÇALIŞMA AKDİ YAPTI BÂBI

٤ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا هِشَامٌ عنْ مَعْمَرٍ عنِ الزُّهْرِىِّ عنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها واسْتَأْجَرَ النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم وأَبو بَكْرٍ رَجُلاً مِنْ بَنِى الدِّيلِ ثُمَّ مِنْ بَنِى عَبْدِ بنِ عَدِيٍّ هادِيًا خِرِّيتًا. الخِرِّيتُ المَاهِرُ بالهِدَايَةِ قَدْ غَمَسَ يَمِينَ حِلْفٍ فِى آلِ العَاصِى بنِ وَائِلٍ وهْوَ علَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ فأَمِناهُ فَدَفعَا إلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا ووَعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثلاَثِ لَيَالٍ فأَتاهُمَا بِرَاحِلَتَيْهِمَا صَبِيحَةَ لَيالٍ ثلاَثٍ فارْتَحلاَ وانْطَلَقَ مَعَهُمَا عامِرُ بنُ فُهَيْرَةَ والدَّلِيلُ الدِّيلِىُّ فأَخَذَ بِهِمْ وهْوَ طَرِيقُ السَّاحِلِ *

4-....... Âişe (R) şöyle dedi: Ve Peygamber ile Ebû Bekr, Dîl oğulları'ndan sonra Abd ibn Adiyy oğulları'ndan yol kılavuzluğunda mahâretli (Abdullah ibn Uraykıt adında) bir kimseyi ücretle tuttular. -ez-Zuhrî: "el-Hırrît", yol kılavuzluğunda mahâretli demektir, dedi.- Bu adam el-Âsî ibn Vâil âilesi içinde yemîn ederek elini kana batırmıştı [8]. O hâlen Kureyş kâfirlerinin dîni üzere idi. Fakat Peygamber ile Ebû Bekr onun doğruluğuna emniyet ve i'timâd ettiler de develerini ona teslîm ettiler ve üç gece sonra develeriyle berâber Sevr mağarasında buluşmak üzere vaadleşip muâhede yaptılar. Bu kılavuz kişi, Peygamber ile Ebû Bekr'in develeriyle üçüncü gecenin sabâhında Sevr'e, onların yanına geldi. Peygamber ve Ebû Bekr, berâberlerinde Âmir ibn Fuhayre ve kılavuz Abdullah ibn Uraykıt olduğu hâlde

---

Peygamber olacaklara güdücülük yaptırma hikmeti hakkında şöyle denilmiştir:

İleride her biri bir ümmetin güdücüsü olan peygamberlere, kulları idâre mühim işini Allah tarafından öğretme ve ta'rîf için, bu bir mukaddimedir. İstikbâlde mükellef olacakları ümmet işlerini idâre ve peygamberlik vazîfesini yerine getirmeye bir temrîndir. Bunun için koyunun seçilmesinde de bâzı incelikler söylenmiştir.

8 Câhiliyet devrinde Arablar, iki kişi veyâ iki kabîle arasında yemîn ederek, bir dostluk akdettiklerinde, bu akdi gözlerinde canlandırmak ve kuvvetlendirmek

yola koyulup gittiler. Delîl, Dîl kabîlesine mensûbdur. Delîl onları alıp götürdü; gittikleri yol sâhil yoludur [9].

٤ـ بابٌ إِذَا اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا لِيَعْمَلَ لَهُ بَعْدَ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ أَوْ بَعْدَ شَهْرٍ أَوْ بَعْدَ سَنَةٍ جَازَ وهُمَا عَلَى شَرْطِهِمَا الَّذِي اشْتَرَطَاهُ إِذَا جَاءَ الأَجَلُ

4- BÂB: BİR KİMSE ÜÇ GÜN SONRA YÂHUD BİR AY SONRA YÂHUD BİR SENE SONRA KENDİSİNE BİR İŞ YAPMASI İÇİN BİR İNSANI ÜCRETLE TUTSA, BU CÂİZ OLUR.

Ve o müddet geldiği zamân ücretle tutan ve tutulan, yapmış oldukları şartları üzerinde olurlar.

٥ـ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ قال ابنُ شِهَابٍ فأَخبَرَنِي عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عَائِشَةَ رضي اللَّهُ عنها زَوْجَ النبيِّ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم قالَتْ واسْتَأْجَرَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وأَبُو بَكْرٍ رَجُلاً مِنْ بَنِي الدِّيلِ هَادِيًا خِرِّيتًا وهْوَ علَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ فَدَفَعا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِما وَوَاعَدَهُ غَارَ ثَوْرٍ بعْدَ ثلاثِ لَيَالٍ بِرَاحِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلاثٍ *

5-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi:... Ve Rasûlullah ile Ebû Bekr, Dîl oğulları'ndan mahâretli bir kılavuz kişiyi ücretle tuttular. O kişi Kureyş kâfirlerinin dîni üzere idi. Kendi binek develerini ona teslîm ettiler ve onunla üç gece sonra sabâh vaktinde Sevr mağarasında develeriyle birlikte buluşma anlaşması yaptılar [10].

٥ـ بابُ الأَجِيرِ فِي الْغَزْوِ

5- GAZVEDE ÜCRETLİ BÂBI

---

için bir kab içine kan ve zağferân gibi renkli bir madde koyarak ellerini ona batırırlardı.

9 Bu, uzun hicret hadîsinin bir bölümüdür. Bu hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Peygamber ile Ebû Bekr'in Dîl oğulları'ndan müşrik bir kişiyi ücretle tutmalarıdır. Çünkü İslâm ehlinden bu işi görecek kimse bulamamışlardı.

10 Buhârî, aynı hadîsi bu başlığa da delîl getirdi. Buhârî burada hadîsteki "Üç gece"ye kıyâs edip, işin başlaması bir ay sonra veyâ bir sene sonra olmasının da cevâzına gitti.

٦ــ حدّثنا يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ عُلَيَّةَ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخْبرنِى عَطَاءٌ عنْ صَفْوَانَ بنِ يَعْلَى عنْ يَعْلَى بنِ أُمَيَّةَ رضى اللّهُ عنه قال غَزَوْتُ مَعَ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم جَيْشَ الْعُسْرَةِ فكَانَ مِنْ أوْثَقِ أعْمَالِى فِى نَفْسِي فَكَانَ لِى أجيرٌ فقاتَلَ إنْسَانًا فَعَضَّ أحَدُهُمَا إصْبَعَ صاحِبِهِ فانْتَزَعَ إصْبَعَهُ فأنْدَرَ ثَنِيَّتَهُ فَسَقَطَتْ فانْطَلَقَ إلَى النَّبِىِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فأهْدَرَ ثَنِيَّتَهُ وقال أفَيَدَعُ إصْبَعَهُ فِي فِيكَ تَقْضَمُهَا قال أحْسِبُهُ قال كَمَا يَقْضَمُ الْفَحْلُ * قال ابنُ جُرَيْجٍ وحدّثني عبدُ اللّهِ بنُ أبِي مُلَيْكَةَ عنْ جَدِّهِ بِمِثْلِ هَذِهِ الصِّفَةِ أنَّ رجُلاً عَضَّ يَدَ رَجُلٍ فانْدَرَ ثَنِيَّتَهُ فأهْدَرهَا أبو بَكْرٍ رضي اللّهُ عنه *

6-....... Ya'lâ ibn Umeyye (R) şöyle dedi: Ben Peygamber'in beraberinde zorluk ordusunda -Tebük seferinde- gazveye çıktım. Bu gazve nefsimde amellerimin en güvenli ve en sağlamından olmuştur. Benim ücretli bir hizmetçim vardı. Bu hizmetçi yolda birisi ile döğüştü. İki kavgacıdan biri öbürünün parmağını ısırdı. Hizmetçi elini, ısıran kişinin ağzından hızla çekti de, ısıranın ön dişini söktü; o (ısıran ve bu sûretle dişi düşen kişi) da Peygamber'e gelip şikâyet etti. Peygamber dişin diyetini düşürdü ve: *"Bu adam elini senin ağzın içinde bırakır mı ki, sen erkek devenin yan dişleriyle sert yem yediği gibi, onun elini çatır çatır yiyesin?"* buyurdu.

İbn Cureyc dedi ki: Bana Abdullah ibn Ebî Muleyke, dedesinden bu sıfatın (yâhud kıssanın) benzerini tahdîs etti: Bir adam diğerinin elini ısırdı, o da elini çekmesiyle ısıranın dişini düşürdü. Ebû Bekr de o dişi heder kıldı [11].

٦ــ بابُ مَنِ استَأْجَرَ أجِيرًا فَبَيَّنَ لَهُ الأجَلَ ولَمْ يُبَيِّنِ الْعَمَلَ لِقَوْلِهِ إنِّى أُرِيدُ أنْ أنْكِحَكَ إحْدَى ابْنَتَىَّ هَاتَيْنِ إلَى قَوْلِهِ عَلَى ما نَقُولُ وَكِيلٌ يأجُرُ فُلانًا يُعْطِيهِ أجْرًا ومِنْهُ فِى التَّعْزِيَةِ آجَرَكَ اللّهُ

6- BÂB: BİR ÜCRETLİ TUTAN, HİZMET MÜDDETİNİ BEYÂN EDİP DE YAPACAĞI İŞİ BEYÂN ETMEYEN KİMSE(NİN BU HİZMET AKDİ SAHÎH OLUR MU, OLMAZ MI)? [12]

11 Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Benim ücretli bir hizmetçim vardı" sözündedir. İbn Battâl: Hizmet için ve işin ağırlığına yetmesi için gazvede ve gayrısında ücretli tutmak müsâvîdir, demiştir.

12 Buhârî bu suâle olumlu, olumsuz bir cevâb vermiyor; fakat öğretme ve delîl ge-

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:
"(O zât Mûsâ'ya) dedi ki: Bu iki kızımdan birini, sen bana sekiz yıl ecîrlik etmek üzere sana nikâhlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan, o da kendinden. (Bununla berâber) sana zorluk çektirmeyi arzû etmem. İnşâallah beni sâlihlerden bulacaksın. (Mûsâ) dedi: O seninle benim aramdadır. Bu iki müddetten hangisini ödersem, demek ki bana karşı bir husûmet yok. Allah da şu dediğimizin üstünde bir vekîl" (el-Kasas: 26-27) [13].
"*Ye'curu fulânen*", "Ona ücret veriyor" demektir. Arablar'ın ölü sebebiyle ta'zîyede "Âceke'llâhu(= Allah sana ecrini verir)" sözleri de bu ma'nâdandır [14].

٧ـ بابٌ إذَا اسْتَأْجَرَ أجِيرًا عَلَى أنْ يُقِيمَ حائِطًا يُرِيدُ أنْ يَنْقَضَّ جَازَ

7- BÂB: BİR KİMSE YIKILMAK İSTEYEN BİR DUVARI DOĞRULTMAK ÜZERE BİR ÜCRETLİ TUTTUĞUNDA BU CÂİZ OLUR

٧ـ **حدّثنا** إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا هِشَامُ بنُ يُوسُفَ أنَّ ابنَ جُرَيْجٍ أخْبَرَهُمْ قال أخْبَرَنِي يَعْلَى بنُ مُسْلِمٍ وعَمْرُو بنُ دِينَارٍ عنْ سَعِيدِ ابنِ جُبَيْرٍ يَزِيدُ أحَدُهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ وغَيْرُهُمَا قال قَدْ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُهُ عنْ سَعِيدٍ قال قال لِي ابنُ عَبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهما قال **حدّثني** أُبَيُّ بنُ كَعْبٍ قال قال رسولُ اللَّهِ ﷺ فانْطَلَقَا فَوَجَدَا جِدَارًا يُرِيدُ أنْ يَنْقَضَّ قال سَعِيدٌ بِيَدِهِ هَكَذَا

---

tirme makaamında el-Kasas: 26-27. âyetlerini zikrediyor. Şârihler Buhârî'nin bu âyetleri zikretmesinden, onun böyle akdin sahîhliğine kaail olduğuna hükmetmişlerdir.

13 Bu iki âyetin İmâm Buhârî tarafından vaz' edilen da'vâya, yânî bu akdin sahîhliğine delâlet vechi, bu kıssanın sevkinde îfâ edilecek işin beyân edilmemiş olması, yalnız Mûsâ'nın nefsini bu iki kızın babasına îcâr ettiği ve görüşülen iki müddetten birisinin kabûl ve îfâsı Musâ'nın seçmesine bırakıldığı zikredilmiş bulunmasıdır.

14 Sonra Buhârî birinci âyetteki *"Alâ en te'curanî"* fıkrasının tefsîrine girişmiştir. Ebû Ubeyde de bu fıkrayı *"Mecâzu'l-Kur'ân"*da böyle tefsîr etmiş de *"Ye'curuke"*, "Yusîbuke" (yânî sana sevâb verir), demektir, kısmını ziyâde etmiştir.
Buhârî bu başlıkta hiçbir hadîs zikretmedi. Çünkü başlıklarıyle ancak fıkhî mes'eleleri beyân etmeyi kasdetmiş ve burada istediği şey üzerine âyetle yetinmiştir.

وَرَفَعَ يَدَيْهِ فاسْتَقَامَ قال يَعْلَى حَسِبْتُ أنَّ سَعِيدًا قال. فَمَسَحَهُ بِيَدِهِ فاسْتَقامَ لَوْ شِئْتَ لاَ تَّخَذْتَ عَلَيْهِ أجْرًا قال سَعِيدٌ أجْرًا نَأْكُلُهُ *

7-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: İbn Abbâs bana şöyle dedi: Bana Ubeyy ibn Ka'b tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "*Yine gittiler. Nihâyet bir memleket halkına vardılar ki, ora ahâlîsinden yemek istedikleri hâlde kendilerini müsâfir etmekten çekinmişlerdi. Derken yıkılmak isteyen bir duvar buldular. O* (yânî Hızır), *bunu derhâl doğrultuverdi.* (Mûsâ) *dedi ki: Dileseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın*" (el-Kehf: 77).

Saîd ibn Cubeyr: Hızır eliyle duvara şöyle işâret etti ve ellerini duvarın üzerine yükseltti de onu doğrultuverdi, dedi.

Saîd'den bu hadîsi almış olan diğer râvî Ya'lâ ibnu Müslim: Ben Saîd'in, Hızır elini duvara meshetti de onu doğrulttu dediğini zannettim, demiştir.

"Eğer dileseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın". Saîd: "*Yiyeceğimiz bir ücret alırdın*", dedi [15].

٨ــ باب الاجارة إلَى نِصْفِ النَّهارِ

8- GÜNDÜZÜN (EVVELİNDEN) YARISINA KADAR ÜCRET AKDİ BÂBI

٨ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادٌ عَنْ أيُّوبَ عَنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضي الله عنهما عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قال مَثَلُكُمْ ومَثَلُ أهْلِ الكِتَابَيْنِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أُجَرَاءَ فقالَ مَنْ يَعْمَلُ لِى مِنْ غُدْوَةَ إلَى نِصْفِ النهارِ

15 Buhârî bu bâbı, inşâat için ücretli tutmanın cevâz ve meşrûluğunu beyân etmek maksadıyle açmıştır. Başlığa delîl için ilim ve Tefsîr Kitâbları'nda uzun bir metin ile geçmiş olan meşhûr Mûsâ- Hızır kıssası hadîsinin kısa bir bölümünü; el-Kehf: 77. âyetini getirmiştir.

Hadîste gelen birinci tefsir, " *Feekaamehû* (= Hızır yıkılmak isteyen duvarı derhal doğrultuverdi) kavline ve Hızır'ın bu duvarı doğrultma sûretine âiddir. İkinci tefsîr ise, Mûsâ'nın Hızır'a: "Bir ücret alırdın da onu yerdik" dediğini haber vermektedir. Bu bir san'atkârın, bir ustanın san'atlı çalışmaları için aldığı ücretin meşrû' ve halâl olduğunu ifâde eder.

İbn Munzir ***"Eğer dileseydin bu işe karşılık bir ücret alırdın"*** kavli, binâ inşâsı için ücretli tutmanın cevâzına delâlet eder, demiştir.

İbnut't-Tîn de: Mûsâ ve Hızır hadîsini Buhârî'nin bir bâbda ve "İnşâ için ücretli tutmak câizdir" unvânıyle rivâyet etmesi, bu kıssadan alınan cevâz hükmünün Hızır'a münhasır olmayıp, herkes için câiz olacağını gösterir demiştir... (*Umdetu'l-Kaarî*, V, 639).

عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ اليَهُودُ ثُمَّ قالَ مَنْ يَعْمَلُ لِى مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ الى صلاةِ العَصْرِ عَلى قِيراطٍ فَعَمِلَتِ النَّصارى ثُم قالَ مَنْ يَعْمَلُ لِى مِنَ العَصْرِ الى أنْ تغِيبَ الشَمْسُ على قِيرَاطَيْنِ فأنتُمْ هُمْ فَغَضِبَتِ اليَهُودُ والنَّصارَى فقالوا ما لَنَا أكْثَرَ عَمَلا وأقَلَّ عَطَاءً قالَ هلْ نَقَصْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ قالوا لاَ فَذَلِكَ فَضْلِى أوتِيهِ مَنْ أشَاءُ *

8-....... Abdullah ibn Umer(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Sizin meseliniz ve Tevrât-İncîl kitâblarının sâhibleri olan milletlerin meseli, birçok ücretlileri ırgat tutan kimsenin meseli gibidir. Bu ırgat tutucu:*

— Kuşluk vaktinden gündüzün yarısına kadar bir kîrât ücrete karşılık bana kim iş yapar? diye i'lân etti.

Akabinde bu ücretle Yahûdîler çalıştı. Sonra ücretle ırgat tutucu kimse:

— Gündüzün yarısından ikindi namâzına kadar birer kîrât ücretle kimler benim için iş yapar? dedi.

Bu sefer de birer kîrât ücretle Hıristiyanlar çalıştı. Bundan sonra o müste'cîr tekrâr:

— İkindiden güneşin batmasına kadar ikişer kîrât ücretle kim benim için iş yapar? dedi.

İşte bu iki kat ecre nâil olanlar sizlersiniz. Yahûdî ve Hıristiyanlar buna öfkelendiler de:

— Bizim eksikliğimiz nedir ki, çalışmamız daha çok, atıyyemiz az oldu? dediler.

Allah:

— Sizin hakkınızdan birşey eksilttim mi? der.

Onlar da:

— Hayır, diye cevâb verirler.

Bunun üzerine Allah:

— Bu benim fadl ve keremimdir, ben onu dileyeceğim kimselere veririm, buyurur" [16].

٩ــ بابُ الاجَارَةِ إلَى صَلاَةِ الْعَصْرِ

16 Buhârî bu hadîsle, bilinen bir müddete kadar belli bir ücretle icâre akdi yapmanın sahîhliğini isbât etmek istedi. Çünkü Şâri', meselle bunu beyân etmiştir (Kastallânî).

9- İKİNDİ NAMÂZINA KADAR ÜCRET AKDİ YAPMAK BÂBI

٩ــ حدّثنا إسْمَاعيلُ بنُ أبِى أُوَيْسٍ قال حدّثنى مَالِكٌ عنْ عَبْدِ اللّهِ ابنِ دينَارٍ مَوْلَى عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم قال إنَّمَا مَثَلُكُمْ واليَهُودُ والنَّصَارَى كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عُمَّالاً فقال مَنْ يَعْمَلُ لِى إلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ اليَهُودُ عَلى قيراطٍ قِيراطٍ ثُمَّ عَمَلَتِ النَّصَارَى على قِيراطٍ قيراطٍ ثُمَّ أنْتُمْ الَّذِينَ تَعْمَلُونَ مِنْ صَلاَةِ الْعَصْرِ إلَى مَغَارِبِ الشَّمْسِ على قِيراطَيْنِ فَغَضِبَتِ الْيهودُ والنَّصَارَى وقالوا نَحْنُ أكْثَرُ عَمَلاً وأقَلُّ عَطَاءً قال هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ شَيْئًا قالوا لاَ فَقَالَ فَذَلِكَ فَضْلِى أُوتِيهِ مَنْ أشاءُ *

9-....... Umer ibnu'l-Hattâb'ın oğlu Abdullah(R)'tan: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Siz müslümânların meseli ile Yahûdîler'in ve Hıristiyanlar'ın meseli ancak birçok işçilerle iş akdi yapan şu kimsenin meseli gibidir:

O kimse:

— Gündüzün yarısına kadar birer kîrât birer kîrât ücrete çalışacaklar kimlerdir? dedi.

Akabinde birer kîrât birer kîrât ücrete karşılık Yahûdîler çalıştı. Sonra birer kîrât birer kîrât ücrete karşılık Hıristiyanlar çalıştı. Sonra ikindi namâzından güneşin batma vakitlerine kadar ikişer kîrât ikişer kîrât ücrete karşılık çalışanlar sizlersiniz. Yahûdîler ve Hıristiyanlar bundan öfkelendiler de:

— Çalışma yönünden bizler daha çoğuz, mükâfât yönünden ise daha azız, dediler.

Yüce Allah:

— Sizin hakkınızdan birşey eksilttim mi? buyurdu.

Onlar:

— Hayır, dediler.

Bunun üzerine Allah:

— İşte bu, benim fadlımdır, ben onu dileyeceğim kimselere veririm, buyurdu [17].

١٠ــ باب إثْمِ مَنْ مَنَعَ أجْرَ الأجيرِ

17 Hadîsin bâb başlığına delîlliği açıktır. Taybî: Burada zikrolunan mukaavele ve mükâleme hakîkat değil, fakat hayâl ettirme ve sûretlendirmedir.. dedi.

10- ÜCRETLİNİN ÜCRETİNİ MEN' EDENİN GÜNÂHI BÂBI

١٠ــ حدّثنا يوسُفُ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثني يَحْيَ بنُ سُلَيْمٍ عنْ إسْمَاعِيلَ ابنِ أُمَيَّةَ عنْ سَعِيدِ بنِ أبِي سَعِيدٍ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه عنِ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال قال اللّٰهُ تعالى ثلاثَةٌ أنا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أعطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ ورَجُلٌ باعَ حُرًّا فأكَلَ ثَمَنَهُ وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أجيرًا فاسْتَوْفَى مِنْهُ ولَمْ يُعْطِهِ أجْرَهُ *

10-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle dedi: *"Yüce Allah şöyle buyurdu: Üç* (sınıf insan) *vardır ki, kıyâmet gününde ben bunların hasmıyımdır:* [a] *Bana ismimle ahid verip de, sonra ahdini bozan kimse;* [b] *Hürr bir insanı köle diye satıp da onun parasını yiyen kimse;* [c] *Bir işçiyi ücretle ırgat tutar ve ona işi tam yaptırıp da ücretini ona vermeyen kimse"* [18].

١١ــ بابُ الاجَارَةِ مِنَ العَصْرِ إلَى اللَّيْلِ

11- İKİNDİDEN GECEYE KADAR ÜCRET AKDİ YAPMAK BÂBI

١١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ العَلاَءِ قال حدّثنا أبُو أُسَامَةَ عنْ بُرَيْدٍ عنْ أبِي بُرْدَةَ عنْ أبِي مُوسَى رضي اللّٰهُ عنه عنِ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قالَ مَثَلُ المسْلِمِينَ واليَهودِ والنَّصارَى كَمَثَلِ رجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلاً يَوْمًا إلَى اللَّيْلِ على أجْرٍ مَعْلُومٍ فعَمِلوا لَهُ إلَى نِصْفِ النَّهَارِ فَقالوا لاَ حَاجةَ لَنا إلى أجْرِكَ الَّذِي شَرَطْتَ لَنَا وما عَمِلْنا باطِلٌ فقال لَهُمْ لاَ تَفْعَلوا أكْمِلوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ وَخُذُوا أجْرَكُمْ كامِلاً فأبَوْا وتَرَكوا واسْتَأْجرَ أجِيرَيْنِ بَعْدَهُمْ فقال لَهُمَا أكْمِلاَ بَقِيَّةَ يَوْمِكُمَا هَذَا ولَكُمَا الَّذِي شَرَطْتُ لَهُمْ مِنَ الأجْرِ فَعَمِلُوا حَتَّى إذَا كانَ حِينَ صَلاَةِ العَصْرِ قالاَ لَكَ ما عَمِلْنَا باطِلٌ ولَكَ الأجْرُ الَّذِي جعَلْتَ لَنَا فِيهِ فقال لَهُمَا أكْمِلاَ بَقِيَّةَ عَمَلِكُمَا فانَّ ما بَقِيَ مِنَ النَّهَارِ شَيْءٌ يَسِيرٌ فأبَيَا

18 Bu hadîs, Buyû' Kitâbı'nda, "Hürr bir insanı satanın günâhı bâbı"nda da geçti. Bâb başlığına uygunluğu apaçıktır.

واستَأْجرَ قَوْمًا أنْ يَعْمَلُوا لَهُ بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ فعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ واسْتَكمَلُوا أَجْرَ الْفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا فَذَلِكَ مَثَلُهُمْ ومَثَلُ ماقَبِلُوا مِنْ هَذَا النُّورِ *

11-....... Ebû Mûsâ(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Müslümânlarla Yahûdîler ve Hıristiyanlar'ın meseli (yânî Allah'a ve peygamberlerine karşı bunların durumlarının benzeri) *şu adamla işçilerinin meseli gibidir:*

Adam bir topluluğu, geceye kadar kendisine iş işlemeleri şartı üzere belli bir ücretle ırgat tuttu. Fakat bunlar günün yarısına kadar o kimse için çalıştılar da:

— Senin bize vermeyi şart kıldığın ücrete bizim ihtiyâcımız yoktur. İşlediğimiz iş bâtıldır, dediler.

Müste'cîr bunlara:

— Çalışmalarınızı boşa gidermeyin, işinizin geri kalanını tamamlayın da ücretinizi tastamam alın, dedi.

Onlar çalışmaktan çekinip, işi terkettiler. Müste'cîr de onlardan sonra başkalarını (Ebû Zerr ve Ebu'l-Vakt'ten başkalarının rivâyetinde: İki ücretli topluluğu) *ücretle ırgat tuttu ve bunlara:*

— Şu gününüzün geri kalan zamânını siz tamamlayın da şunlara şart kıldığım ücrete sizler hakk kazanın, dedi.

Bu defa bunlar çalışmaya koyuldular. Nihâyet ikindi namâzı vakti olunca, bunlar da:

— Şimdiye kadar işlediğimiz iş bâtıldır (bir ücrete tâbi' değildir). *Bu iş senin olsun ve bu husûsta bize vermeyi şart ettiğin ücret de senin olsun, dediler* (çalışmadılar).

Müste'cîr bunlara da:

— (Öyle yapmayın) *işinizin geri kalanını tamamlayın*(da ücretinizi alın). *Gündüzden geri kalan ancak az bir şeydir, dedi.*

Fakat onlar çalışmayı kabûl etmediler. Müste'cîr bunların günlerinin kalanını tamamlamak ve kendisi için çalışmak üzere bir topluluk daha ırgat tuttu. Bunlar güneş batıncaya kadar evvelkilerin günlerinin kalanında çalıştılar ve evvelki iki kaafile işçinin ikisinin ücretlerini tamam aldılar. İşte bu, müslümânların ve bu nûrdan kabûl ettikleri şeyin meselidir" [19].

---

19 Peygamber bu hadîste de, bundan önce geçen İbn Umer hadîsinde olduğu gibi bu üç ümmet arasındaki farkı temsîlî bir sûrette ifâde etmiştir. Bu hadîsin sevkinden gâye, bir günün tamâmında veyâ bâzı kısımlarında çalıştırmak üzere ücretli tutmanın sahîhliğini beyândan ibârettir. Bir de hadîste, bu ümmetin üstün kılınması ve amelinin azlığıyle berâber ücretinin çoğaltılması vardır.

Buhârî'nin el-İsmâîlî rivâyetinde, hadîsin sonu şöyledir: "Bu, Allah'ın hidâyetini ve Rasûlü'nün Allah'tan getirdiğini kabûl eden müslümânlarla, Allah'ın kendilerine emrettiği şeyleri terkeden Yahûdî ve Hıristiyanların meselidir".

١٢ـ بابُ مَنِ استَأْجر أجيرًا فَتَرَكَ أجرَهُ فَعَمِلَ فِيهِ المُسْتَأْجِرُ فَزَادَ أوْ منْ عَمِلَ فِي مالِ غَيْرِهِ فاسْتَفْضَلَ

12- BİR ÜCRETLİYİ IRGAT TUTAR VE İŞ AKABİNDE İŞÇİ KENDİ ÜCRETİNİ TERKEDER VE O ÜCRETİ MÜSTE'CÎR ÇALIŞTIRIR DA ONU ARTIRIRSA YÂHUD BİR KİMSE BAŞKASININ MALINDA (İZİNSİZ OLARAK) ÇALIŞMA YAPAR DA O MALI ARTIRIRSA (BU ARTIRILAN MALLAR KİME ÂİD OLUR?) BÂBI [20]

١٢ـ حدّثنا أَبو الْيَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عن الزُّهْرِيِّ قال حدّثني سَالِمُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ أنَّ عَبْدَ اللَّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال سَمِعْتُ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَقُولُ انْطَلَقَ ثَلاثَةُ رَهْطٍ مِمَّنْ كانَ قَبْلَكُمْ حَتَّى أوَوُا المَبيتَ إلى غارٍ فَدَخَلُوهُ فانْحَدَرَتْ صَخْرَةٌ مِنَ الجَبَلِ فَسَدَّتْ عَلَيْهِمُ الْغَارَ فقالُوا إنَّهُ لاَ يُنْجيكُمْ مِنْ هٰذِهِ الصَّخْرَةِ إلاَّ أنْ تَدْعُوا اللَّهَ بصَالِحِ أعْمَالِكُمْ فقال رجُلٌ مِنْهُمْ أللَّهُمَّ كانَ لِي أبَوانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ وكُنْتُ لاَ أغْبقُ قَبْلَهُمَا أهْلاً ولاَ مالاً فنأي بِي فِي طَلَبِ شَيْءٍ يَوْمًا فَلَمْ أُرِحْ عَلَيْهِمَا حتى ناما فَحَلَبْتُ لَهُمَا غَبُوقَهُمَا فَوَجَدْتُهُمَا نائِمَيْنِ وكَرِهْتُ أنْ أغْبِقَ قَبْلَهُمَا أهْلاً أوْ مالاً فَلَبِثْتُ والقَدَحُ عَلَى يَدَيَّ أنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُمَا حَتَّى بَرَقَ الْفَجْرُ فاسْتَيْقَظَا فَشَرِبا غَبُوقَهُمَا اللَّهُمَّ إنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وجْهِكَ فَفَرِّجْ عنَّا ما نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ فانْفَرَجَتْ شَيْئًا لاَ يَسْتَطِيعُونَ الخُرُوجَ قال النبيُّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِوسلم وقال الآخَرُ اللَّهُمَّ كانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ كانَتْ أحَبَّ النَّاسِ إلَيَّ فأرَدْتُهَا عنْ نَفْسها فامْتَنَعَتْ مِنِّي حَتَّى ألَمَّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ فَجَاءَتْنِي فأعْطَيْتُهَا عِشْرِينَ ومِائَةَ دِينَارٍ عَلَى أنْ تُخَلِّيَ بَيْنِي وبَيْنَ نَفْسِهَا فَفَعَلَتْ حَتَّى إذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا قالتْ لاَ احِلُّ لَكَ أنْ تَفُضَّ الخَاتَمَ إلاَّ بِحَقِّهِ فَتَحَرَّجْتُ مِنَ الْوُقُوعِ عَلَيْهَا فانْصَرَفْتُ عنها وهْيَ أحَبُّ النَّاسِ إلَيَّ وتَرَكْتُ الذَّهَبَ الَّذِي أعْطَيْتُهَا اللَّهُمَّ إنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وجْهِكَ فافْرُجْ عَنَّا ما نَحْنُ فِيهِ فانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ غَيْرَ أنَّهُمْ لاَ يَسْتَطِيعُونَ الخُرُوجَ مِنْها قال النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم وقال

20 Buhârî, âdeti üzere bu mes'eledeki ihtilâf ve ihtimâle işâret olarak cevâbı zikretmedi.

الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إنِّى اسْتَأْجَرْتُ أُجَرَاءَ فَأعْطَيْتُهُمْ أجْرَهُمْ غَيْرَ رجلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ الَّذِي لَهُ وَذَهَبَ فَثَمَّرْتُ أجَرَهُ حَتَّى كَثُرَتْ مِنْهُ الأمْوَالُ فَجاءَنِى بَعْدَ حِينٍ فقال يا عَبْدَ اللَّهِ أدِّي إلَيَّ أجْرِى فَقُلْتُ لَهُ كُلُّ ما تَرَى مِنْ أجْرِكَ مِنَ الإبِلِ والْبَقَرِ والغَنَمِ والرَّقِيقِ فقال يا عَبْدَ اللَّهِ لاَ تَسْتَهْزِىءُ بِى فَقُلْتُ إنِّى لاَ أسْتَهْزِىءُ بِكَ فأخَذَهُ كُلَّهُ فاسْتَاقَهُ فَلَمْ يَتْرُكْ مِنْهُ شَيْئًا اللَّهُمَّ فإنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وجْهِكَ فَافْرُجْ عنَّا ما نَحْنُ فِيهِ فَانْفَرَجتِ الصَّخْرَةُ فَخَرَجوا يَمْشُونَ *

12-....... Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah'ın oğlu Sâlim tahdîs etti ki, (babası) Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle diyordu:

"Sizden evvelki milletlerden üç kişilik bir cemâat sefere gittiler, nihâyet gecelemek için dağda bir mağaraya sığındılar. Mağaraya girdiklerinde dağdan bir kaya parçası aşağıya düştü ve bunların üzerine mağarayı kapadı. Bunlar kendi kendilerine: Şu muhakkak ki sizleri bu kayadan, amellerinizin iyisi ile Allah'a duâ etmenizden başka hiçbirşey kurtarmaz, dediler. Bunun üzerine onlardan biri şu duâyı söyledi:

— Yâ Allah! Benim yaşlı ihtiyâr babamla anam vardı. Ben (her gün) *bunların akşâm sütünü içirmeden evvel âileme ve hizmetçilerime süt içirmezdim. Günlerden bir gün birşey aramaktaki çalışmam beni uzaklaştırmıştı da ebeveynim uyuyuncaya kadar dönüp gelememiştim. Bu ihtiyârların akşâm sütünü sağıp geldiğimde, ikisini de uyuyor buldum. Bunlara sütlerini içirmeden evvel âileme ve hizmetçime süt vermeyi çirkin gördüm. İki elimde süt bardağı olduğu hâlde, bunların uyanmalarını bekleyerek tâ şafak parlayıncaya kadar dikilip durdum. O zamân uyandılar ve sütlerini içtiler.*

Yâ Allah, eğer ben ebeveynime karşı bu saygımı senin rızânı istemek için yapmış isem, içinde bunaldığımız şu kaya beliyyesini bizden aç!

Bu duâ akabinde kaya biraz açıldı, fakat çıkmaya muktedir olamadılar".

Peygamber (S) buyurdu ki:

"Bu defa da bir başkası:

— Yâ Allah! Benim amucamın bir kızı vardı. O bana insanların en sevimlisi idi. Ben ondan emelime nâil olmak istedim, fakat o benden sakındı. Nihâyet ona yıllardan bir kıtlık yılı erişti. Amucamın kızı bana geldi, (ihtiyâcını söyledi). *Ben de ona, benimle kendisi arasındaki engelleri boşaltması şartıyle yüzyirmi dînâr verdim. O, va'dini yaptı. Nihâyet ben onun ismeti üzerine çıkmağa kaadir olduğum*

zamân, o bana: (Yaratıcı kudretin bu bekârlık) *mührünü senin, nikâh hakkıyle olmak müstesnâ, hiçbir sebeble açmanı halâl etmem, dedi. Artık ben de onun üzerine düşme günâhından çekindim de, insanların bana en sevimlisi olan o kızın yanından ayrıldım. Ve ona verdiğim altınları da bıraktım.*

Yâ Allah! Eğer ben bu günâhtan yalnız senin rızâ ve sevgini kazanmak için çekindiysem, içinde kapandığımız şu kayadan bizi kurtar! diye duâ etti.

Kaya (biraz daha) *açıldı, fakat bunlar yine oradan çıkmaya muktedir olamadılar.''*

Peygamber (S) devâmla dedi ki:

''Üçüncü yolcu da:

— Yâ Allah! Ben bir kerre bir takım işçileri ücretle ırgat tuttum. İçlerinden bir işçi müstesnâ olmak üzere, bunların ücretlerini verdim. Fakat o bir işçi, ücretini bırakıp gitti. Ben onun ücretini ticâretle artırdım. Nihâyet bunun bu ücretinden bir haylî mallar çoğaldı, servet meydana geldi. Bir zamân sonra bu işçi bana geldi, ve: Ey Allah'ın kulu, ücretimi bana öde, dedi. Ben de ona: Şu gördüğün deve, sığır, koyun (ve bunlara bakan) *köle nev'inin hepsi senin o ücretinden meydana gelmiş bir servettir, dedim. Bu işçi: Ey Allah'ın kulu, benimle alay etme, dedi. Ben de ona: Ben seninle alay etmiyorum* (bu, hakîkattir; malını al, götür), *dedim. O da bunların hepsini aldı ve sürüp götürdü. Bunlardan hiçbirşey bırakmadı.*

Yâ Allah, ben bu hayır ve doğruluğumu senin rızân ve sevgini istemek için yaptıysam, şu kaya parçasıyle bunaldığımız şu darlıktan bizi kurtar! diye duâ etti.

Kaya tamâmen açıldı. Bunlar da mağaradan çıkıp gittiler'' [21].

١٣ــ بابُ مَنْ آجرَ نَفْسَهُ لِيَحْمِلَ علي ظَهْرِهِ ثُمَّ تَصَدَّقَ بِهِ وأُجرَةِ الحَمَّالِ

13- SIRTI ÜZERİNDE YÜK TAŞIMASI İÇİN KENDİNİ BAŞKASINA KİRÂYA VEREN, SONRA DA ONDAN KAZANDIĞINI SADAKA YAPAN KİMSE VE HAMMÂL ÜCRETİ BÂBI

١٣ــ حدّثنا سَعيدُ بنُ يَحْيَ بنِ سَعِيدٍ قال حدّثنا أبِي قال حدّثنا

---

21 Buhârî bu hadîsi, Buyû' Kitâbı'nda ve burada rivâyet ettiği gibi Ehâdîsu Enbiyâ Kitâbı'nda da getirmiştir. Hadîsi bu İcâre Kitâbı'nın bu bâbında getirmesinden maksadı, sâhibinin izni olmadan malında fuzûlî tasarrufla başkasının kazandığı nemâ ve ticâretin şer'î ve hukûkî vaziyetini ta'yîn etmektir. Bu nemâ, ana malın sâhibine mi, yoksa müste'cîr olan tâcire mi âiddir? Âlimlerin bu husûsta görüş ayrılıkları vardır... Buyû' Kitâbı'nda bâzı açıklamalar verildi.

الأعمش عن شقيق عن أبي مسعود الأنصاري رضي الله عنه قال كان رسول الله ﷺ إذا أمر بالصدقة انطلق أحدنا إلى السوق فيحامل فيصيب المد وإن لبعضهم لمائة ألف قال ما نراه إلا نفسه *

13-....... Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bize sadaka vermekle emrettiği zamân, (sadaka vermeye gücü olmayan) herhangi birimiz çarşıya gider de arkasında (ücretle) yük taşır ve iki avuç (hurma) kazanırdı (ve bu kazancından sadaka verirdi). -Bu gün ise- bunlardan bâzılarının muhakkak yüz bini vardır. (Ebû Mes'ûd'un râvîsi tâbiî) Ebû Vâil: Bu son sözü ile Ebû Mes'ûd'un ancak kendisini kasdettiğini sanıyorum, demiştir [22].

١٤ ـ باب أجر السمسرة ولم ير ابن سيرين وعطاء وإبراهيم والحسن بأجر السمسار بأسا. وقال ابن عباس لا بأس أن يقول بع هذا الثوب فما زاد على كذا وكذا فهو لك * وقال ابن سيرين إذا قال بعه بكذا فما كان من ربح فهو لك أو بيني وبينك فلا بأس به. وقال النبي ﷺ المسلمون عند شروطهم

14- SİMSÂRLIK ÜCRETİ BÂBI [23]

İbn Sîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh, İbrâhîm en-Nahaî ve el-Hasen, simsârlık ücretinde bir be's görmediler.
İbn Abbâs: Bu elbiseyi sat, şu ve şu fiat üzerine fazla olan senindir demekte be's yoktur, demiştir.
İbn Sîrîn de: Bunu şu fiata sat, kârdan olan şey

---

22 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, ma'nâsından bilinir. Çünkü hadîsin ma'nâsı şudur: Peygamber, sadaka vermekle emreder olduğu zamân, bu emri sahâbîlerin fakîrleri duyar ve sadaka vermekteki bol sevâbı işittiği için sadaka vermeye rağbet eder, sonra çarşıya çıkar, kadınların metâ'larından bâzı şeyleri ücretle sırtında taşır, sonra bundan sadaka verirdi. İşte hadîsin ma'nâsı budur.

Kezâ hadîste "hammâl ücreti" kavline uygun şey de vardır. Zîrâ ücretle birşey taşıdığı zamân, o hammâldır; ücret alır sözü, ona sâdık (yânî doğru) olur.

Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda *"Yarım hurma ile de olsa kendinizi ateşten koruyun"* bâbında geçmişti (Aynî).

Bu icâreye *Muhâmele* denir ki, mufâale bâbındadır. İki kimse arasında yapılan bir akiddir. Biri taşımayı, öbürü de taşıma ücretini taahhüd eder.

23 *es-Semsere,* dahrace bâbından simsârlık eylemek ma'nâsınadır.

es-Simsâr, satıcı ile satın alıcı arasında aracı olan adama denir ki, meyâncı ta'bîr olunur... *(Kaamûs Ter.)*

senindir; yâhud:
Benimle senin arandadır, dediği zamân bunda be's yoktur, dedi [24].
Peygamber (S): *"Müslümânlar şartları yanındadırlar"* buyurdu [25].

١٤ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا مَعْمَرٌ عن ابنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضي اللّهُ عنهما قال نَهَى رسولُ اللّهِ ﷺ أنْ يُتَلَقَّى الرُّكْبَانُ ولا يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ قُلْتُ يا ابنَ عَبَّاسٍ ما قَوْلُهُ لاَ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ قال لاَ يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا *

14-....... İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) satıcı kaafilelerinin (pazar hâricinde) karşılanmasını nehyetti. Şehirlinin bedevî hesâbına satmasını da nehyetti. (Râvî Tâvûs dedi ki:) Ey Abbâs oğlu *"Hiçbir şehirli, bedevî hesâbına onun malını satamaz"* sözünün ma'nâsı nedir? dedim. İbn Abbâs: Şehirli, bedevî için simsâr olmaz, dedi [26].

١٥ـ بابٌ هَلْ يُؤَاجِرُ الرَّجُلُ نَفْسَهُ مِنْ مُشْرِكٍ فِي أَرْضِ الحَرْبِ

15- BÂB: MÜSLÜMÂN BİR KİMSE HARB ARAZÎSİNDE KENDİNİ (BİR İŞ YAPMAK ÜZERE) MÜŞRİK BİR KİMSEYE KİRÂYA VERİR Mİ?

١٥ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ قال حدّثنا أَبِي قال حدّثنا الأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ قال حدّثنا خَبَّابٌ قال كُنْتُ رجُلاً قَيْنًا فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِ ابنِ وائِلٍ فاجْتَمَعَ لِي عِنْدَهُ فأَتَيْتُهُ أَتَقَاضاهُ فقال لاَ وَاللّهِ لاَ أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ

24 Burada isim ve görüşleri verilen zâtların bu sözlerini İbn Ebî Şeybe senedleriyle rivâyet etmiştir.
Peygamber'in bu hadîsini Ebû Dâvûd, el-Kadâ Kitâbı'nda senediyle rivâyet etmiştir. Bu hadîsin bâb başlığına uygunluğu, simsârlık, muayyen birşey şart kılındığı zamân simsârın ve metâ' sâhibinin, Peygamber'in bu hadîsi sebebiyle kendi şartları üzerinde sâbit olmaları gerekeceği cihetindendir.

25 Bu meşhûr "Telâkkî Rukbân hadîsi"dir; Buyû' Kitâbı'nda da geçti. İbn Battâl: *"Şehirli, bedevî hesâbına simsâr olmaz"* yânî bu, insanlara girecek olan mazarrattan dolayıdır; ücretten dolayı değildir, dedi (Aynî).

26 Bu *"Şehirli, bedevî için simsâr olmaz"* sözü bâb başlığının yeridir. Çünkü bunun mefhûmu "Şehirlinin şehirli için satmasında simsâr olmanın câiz olmasıdır, lâkin âlimler cumhûru ücretin bilinmiş olmasını şart kıldılar (Kastallânî)

بِمُحَمَّدٍ فَقُلْتُ أما واللهِ حَتَّى تَمُوتَ ثُمَّ تُبْعَثَ فَلاَ قال وإِنِّى لَمَيِّتٌ ثُمَّ مَبْعُوثٌ قُلْتُ نَعَمْ قال فانَّهُ سَيَكُونُ لِى ثَمَّ مالٌ وَوَلَدٌ فأَقْضِيكَ فأَنْزَلَ اللَّهُ تعالى أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بآياتِنَا وقال لأُوتَيَنَّ مالاً وَوَلَدًا *

15-....... Habbâb ibnu'l-Erett (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ben (Câhiliyet'te) kılınççı idim. Ben Âs ibn Vâil için bir iş yapmıştım. Bundan dolayı onun yanında benim alacağım toplandı. Ben ona geldim ve kendisinden alacağımı istedim. O:

— Hayır vallâhi sen Muhammed'e küfretmedikçe, sana borcumu ödemem, dedi.

Ben de:

— Dikkat et, Allah'a yemîn ediyorum ki, sen ölüp de sonra tekrar diriltilinceye kadar ben Muhammed'e küfretmem! dedim.

Bu defa o:

— Ben ölecek, sonra da diriltilecek miyim? dedi.

Ben de:

— Evet, dedim.

Buna karşılık o:

— Şu muhakkak ki, orada benim için mal ve çocuk olacaktır. Ben de borcumu sana öderim, dedi.

Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:

"أَفَرَأَيْتَ الَّذِى كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَداً = (Şu) ***âyetlerimizi inkâr eden ve 'Bana elbette mal ve evlâd verilecektir' diyen adamı gördün mü?***" (Meryem: 77) [27].

١٦ — بابُ ما يُعْطَى فِي الرُّقْيَةِ عَلَى أَحْيَاءِ العَرَبِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

وقال ابنُ عَبَّاسٍ عن النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم أَحَقُّ ما أخذْتُمْ عَلَيْهِ

27 Bu hadîsten bâb başlığının yeri "Âs ibn Vâil için iş yaptım" sözüdür. Delâlet ciheti de şudur: Âs ibn Vâil bir müşrik idi. Mekke ise o zamân dâru harb idi. Peygamber, Habbâb'ın bu işine muttali' oldu da onu ikrâr etti.

Musannıf Buhârî, cevâzın zarûretle kayıdlı olması, yâhud bu cevâz müşriklerle harb etme izninden önce ve mü'minin kendini zelîl kılmaması emrinden önce olması ihtimâlinden dolayı hükmü kesin söylemedi (İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî).

İbnu'l-Munîr şöyle dedi: Mezheblerin üzerinde karar kıldığı şey, demirci, terzi ve benzerleri san'atkârların kendi dükkânlarında zimmet ehline iş yapmalarının câiz olduğu ve bunun zımmînin yerinde ve ona tebaiyyet yoluyla hizmet etmesinin hilâfına bir zelîllik sayılmayacağıdır...

Bu hadîs Buyû' Kitâbı'nda "Kılıççı ve demirci bâbı"nda geçti. İnşâallah Tefsîr Kitâbı'nda, Meryem Sûresi'nde de gelecektir (Kastallânî).

أجْرًا كِتَابُ اللّهِ وقال الشَّعْبِيُّ لاَ يَشْتَرِطُ المُعَلِّمُ إلاَّ أنْ يُعْطَى شَيْئًا فَلْيَقْبَلْهُ. وقال الحَكَمُ * لَمْ أسْمَعْ أحَدًا كَرِهَ أجْرَ المُعَلِّمِ وأعْطَى الحَسَنُ دَرَاهِمَ عَشْرَةً ولَمْ يَرَ ابنُ سِيرِينَ بأجْرِ القَسَّامِ بأسًا . وقال كانَ يُقَالُ السُّحْتُ الرِّشْوَةُ فِي الحُكْمِ وكانُوا يُعْطَوْنَ علَى الخَرْصِ

16- ARAB KABÎLELERİNDEN BİR TÂİFEYE FÂTİHATU'L-KİTÂB İLE DUÂ EDİP HASTALIKTAN SIĞINDIRMA KARŞILIĞINDA VERİLEN ÜCRET(İN HÜKMÜ) BÂBI [28]

Ve İbn Abbâs; Peygamber(S) *"Karşılığında ücret aldığınız işlerin en haklı olanı Allâh'ın Kitâbı'dır"* **buyurdu, dedi** [29].

eş-Şa'bî de: Muallim Kur'ân öğretmek için ücret şart kılmaz, ancak şartsız ve mukaavelesiz olarak kendisine birşey verilirse, onu kabûl eder, demiştir [30].

Hakem ibn Uteybe: Muallim ücretini kerîh gören hiçbir kimse işitmedim, demiştir [31].

el-Hasen de on dirhem muallim ücreti vermiştir [32].

İbn Sîrîn de (şartsız olduğu zamân) mal bölücü ücretinde bir be's görmemiştir. Yine İbn Sîrîn, es-Suht, hüküm elde etmek yolunda verilen rüşvettir denilirdi. Ve mal takdîr ve tahmîn etmeye karşılık, kendilerine ücret verilirdi, demiştir [33].

١٦ــ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا أبو عَوَانَةَ عنْ أبِي بِشْرٍ عنْ أبِي

28 Buhârî, âdeti üzere burada da hadîsin içindeki ile yetinerek hükmü beyân etmedi. Başkasını nefye girişmiyerek, sâdece vâkı' olanı başlık yaptı.

29 Buhârî bu İbn Abbâs hadîsini Tıbb Kitâbı'nda, "Rukyede bir bölük koyunu şart kılma bâbı"nda senediyle rivâyet etti. Bunun başlığa delâleti lâfzın umûmîliğinden dolayı içinde Kur'ân okumak, öğretmek ve Kur'ân'la rukye (duâ ve sığındırma) yapmak için ücret almanın cevâzı bulunmasıdır.

30 eş-Şa'bî'nin bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivâyet etmiştir. Şa'bî'nin bu sözü şart kılarak ücret almanın câiz olmayacağına, eğer şartsız olarak birşey verilirse bunu almanın câiz olacağına delâlet eder. Çünkü bu, ya hibe, ya sadakadır; fakat ücret değildir.

31 Hakem'in sözünü el-Bagavî, *el-Ca'diyyât*'ta senediyle getirdi.

32 el-Hasen el-Basrî'nin bu fiilini İbn Sa'd, *et-Tabakaat*'ta senediyle getirdi.

33 İbn Sîrîn'in sözünü de İbn Sa'd, *et-Tabakaat*'ta senediyle getirdi. Mal bölücü ile mal takdîr ve tahmîn edicinin burada zikredilmesinin münâsebeti, bunların Kur'ân öğretme ve tedâvî yapmakla bir cinsten olmaklıklarıdır.

الْمُتَوَكِّلِ عنْ أَبِى سَعِيدٍ رضي اللَّهُ عنه قال انْطَلَقَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فِى سَفْرَةٍ سافَرُوها حَتَّى نَزَلُوا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعربِ فاسْتَضَافُوهُمْ فأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمْ فَلُدِغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الحَيِّ فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لاَ يَنْفَعُهُ شَيْءٌ فقال بَعْضُهُمْ لَوْ أَتَيْتُمْ هَؤُلاَءِ الرَّهْطِ الَّذِينَ نَزَلُوا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ فأَتَوْهُمْ فقالُوا يا أَيُّهَا الرَّهْطُ إِنَّ سَيِّدَنا لُدِغَ وسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لاَ يَنْفَعُهُ فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مِنْ شَيْءٍ فقال بَعْضُهُمْ نَعَمْ واللَّهِ إِنِّى لَأَرْقِى ولَكِنْ واللَّهِ لَقَدِ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّفُونا فما أنا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لنَا جُعْلاً فَصَالَحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ فانْطَلَقَ يَتْفِلُ عَلَيْهِ ويَقْرَأُ الحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ فَكَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ فانْطَلَقَ يَمْشِي وما بِهِ قَلَبَةٌ قال فأَوْفُوهُمْ جُعْلَهُمُ الَّذِي صالَحُوهُمْ عَلَيْهِ فقال بَعْضُهُمْ اقْسِمُوا فقال الَّذِي رَقَى لاَ تَفْعَلُوا حَتَّى نأْتِيَ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم فَنَذْكُرَ لَهُ الَّذِي كانَ فَنَنْظُرَ ما يأْمُرُنا فَقَدِمُوا عَلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَذَكَرُوا لَهُ فقال وما يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقْيَةٌ ثُمَّ قال قدْ أَصَبْتُمْ اقْسِمُوا واضْرِبُوا لِى مَعَكُمْ سَهْمًا فَضَحِكَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم * قال أَبو عبْدِ اللَّهِ وقال شُعْبَةُ قال **حدّثنا** أَبو بِشْرٍ سَمِعْتُ أَبا الْمُتَوَكِّلِ بِهَذَا *

16-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle dedi: Peygamber'in sahâbîlerinden bir askerî birlik, görevli oldukları bir sefere gitti. Bunlar Arab kabîlelerinden bir kabîle üzerine indiler ve onlardan kendilerini konuklamalarını istediler. Fakat o kabîle bunları konuk etmekten çekindiler. Bu sırada bu kabîlenin seyyidi (bir akreb tarafından) sokuldu. Bütün kabîle halkı harekete geçip onun için her çâreye koştular. Fakat ona hiçbirşey şifâ ve fayda vermedi. Kabîle halkından bâzısı:

— Yakınımıza inen şu kaafile halkına gitseniz, belki bunların yanında çâre olacak birşey bulunabilir, dedi.

Bunun üzerine kabîle halkından bir grup bunlara geldiler ve:

— Ey cemâat, seyyidimiz sokuldu. Onun için her çâreye koştuk, hirbirşey ona fayda vermiyor. Sizden birinizin yanında herhangi birşey (bir çâre) var mı? dediler.

Kaafileden birisi:

— Evet (ben varım), Allah'a yemîn ederim ki, ben muhakkak duâ eder, sığınırdım. Fakat yine yemîn ederim ki, biz sizden konuk-

lanmamızı istemiştik de siz bizleri konuklamadınız. Artık şimdi ben de size bizim için bir ücret ta'yîn etmedikçe, hastalıktan sığındırma duâsı yapıcı değilim, dedi.

O kabîle halkı sahâbîlerle bir sürü koyun üzerine sulh yaptılar. O zât sokulmuş olan seyyide gitti. ***Elhamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn*** (Sûresi'ni sonuna kadar) okuyor ve o sokulan kimse üzerine nefes ediyordu. Akabinde seyyid sanki bukağıdan çözülmüşçesine sür'atle yürüyerek gitti ve kendisinde hiçbir illet kalmadı. O sahâbî dedi ki: Kabîle halkı üzerinde anlaştıkları ücreti ödediler. Seriyyeden bâzısı:

— Bu koyunları taksîm ediniz, dediler.

Fakat duâ eden sahâbî:

— Hayır, Peygamber'e gidip, bu olup biteni kendisine söylememize ve bize ne emredeceğine bakmamıza kadar bu koyunları taksîm etmeyiniz, dedi.

Sonra Rasûlullah'ın huzûruna geldiler ve kendisine bunu zikrettiler.

Rasûlullah (S) o sahâbîye hitâben:

— *"Fâtiha'nın sığındırıcı te'sîrli bir duâ olduğunu sana öğreten nedir?"* dedi.

Sonra o müfreze ferdlerine hitâben de:

— *"İsâbet ettiniz. Şimdi taksîm ediniz ve berâberinizde benim için de bir hisse ayırınız"* buyurdu da Rasûlullah (S) gülümsedi [34].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Şu'be dedi ki: Bize Ebû Bişr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebu'l-Mütevekkil'den bu geçen hadîsi işittim [35].

١٧ــ بابُ ضَرِيبَةِ الْعَبْدِ وتَعَاهُدِ ضَرَائِبِ الإماءِ

17- KÖLENİN ÖDEYECEĞİ VERGİ İLE KADIN KÖLELERİN VERGİLERİNİ İYİ GÖZETLEME BÂBI

١٧ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ رضي اللَّهُ عنه قال حَجَمَ أَبُو طَيْبَةَ النبي صلى اللَّهُ عَلَيْهِ

34 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Gidip ***Elhamdu lillâh...*** Sûresini okuyarak onun üzerine nefes etti..." sözleridir. Bu da Fâtihatu'l-Kitâb ile duâ tedâvîsi yapmaktır.

35 Burada hadîsin bu tarîkini zikretmesinin fâidesi, Ebû Bişr'in işitmesini ve Şu'be'nin, Ebû Avâne'ye mutâbaatını açıkça söylemektir. Bu yoldan gelen hadîsi Buhârî Tıbb Kitâbı'nda an'aneli olarak getirdi. Bunu Tirmizî de getirdi.

وسلم فأمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ وكَلَّمَ مَوَالِيَهُ فَخَفَّفَ عنْ غَلَّتِهِ أَوْ ضَرِيبَتِهِ *

17-....... Enes ibn Mâlik şöyle dedi: Ebû Taybe, Peygamber(S)'e kan alma tedâvîsi yaptı. Peygamber de ona bir sâ' (yânî 1040 dirhem) yâhud iki sâ' hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Taybe'nin efendileri ile konuştu da onun kazancından yâhud vergisinden hafifletti [36].

١٨ــ بابُ خَرَاجِ الحَجَّامِ

18- KAN ALMA TEDÂVÎSİ YAPANIN ÜCRETİ BÂBI

١٨ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا ابنُ طَاوُسٍ عنْ أبِيهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قال احْتَجَمَ النبيُّ ﷺ وأعْطَى الحَجَّامَ أجْرَهُ *

18-....... İbn Abbâs (R): Peygamber (S) kendisinden kan aldırdı da, kan alma tedâvîsi yapan haccâma ücretini verdi, dedi.

١٩ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ عنْ خَالِدٍ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قال احْتَجَمَ النبيُّ ﷺ وأعْطَى الحَجَّامَ أجْرَهُ ولَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَةً لَمْ يُعْطِهِ *

19-....... İbn Abbâs (R): Peygamber (S) kendinden kan aldırdı da kan alma tedâvîsi yapana ücretini verdi; eğer Peygamber (kan alıcı ücretinde) bir kerâhet bilseydi, l unu ona vermezdi, dedi.

٢٠ــ حدّثنا أبُو نُعَيْمٍ قال حدّثنا مِسْعَرٌ عنْ عَمْرِو بنِ عَامِرٍ قال

36 Hadîsin başlığa uygunluğu "Onun kazancından yâhud vergisinden hafifletti" sözündedir. Hadîs aynen bu isnâdla Buyû' Kitâbı'nda da geçmiştir.

Başlığın ikinci kısmı kadın işçilerin ücretlerinde herhangi bir haksızlığa düşülmemesi ve kadınların verecekleri vergileri kazanmak için meşrû' olmayan iffetsizlik yollarına sapmalarına sevketmiyecek adâletli ve hafif vergiler yüklemek gerektiği husûslarına ehemmiyetli bir dikkat çekmektedir.

سَمِعْتُ أَنَسًا رضى اللّهُ عنه يَقُولُ كانَ النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم يَحْتَجِمُ ولَمْ يَكُنْ يَظْلِمُ أَحَدًا أَجْرَهُ *

20-....... Amr ibn Âmir şöyle dedi: Ben Enes'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) kendisinden kan aldırırdı ve hiçbir kimseye zulmeder değildi (yânî hiçbir çalışanın ücretini eksik vermezdi) [37].

١٩ــ بابُ منْ كَلَّمَ مَوَالِيَ الْعَبْدِ أنْ يُخَفِّفُوا عَنْهُ مِنْ خَرَاجِهِ

19- KÖLENIN EFENDILERINE, ONUN VERGISINI HAFİFLETMELERİNİ SÖYLEYEN KİMSE BÂBI

٢١ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللّهُ عنه قال دَعَا النبيُّ ﷺ غلامًا حَجَّامًا فَحَجَمَهُ وأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أوْ صَاعَيْنِ أوْ مُدٍّ أوْ مُدَّيْنِ وكَلَّمَ فِيهِ فَخُفِّفَ مِنْ ضَرِيبَتِهِ *

21-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) kan alma tedâvîsi yapan bir genç köleyi çağırdı. O da Peygamber'den kan aldı. Peygamber ona bir sâ' yâhud iki sâ' yâhud da bir müdd veyâ iki müdd (hurma) verilmesini emretti ve o köle hakkında sâhibleriyle konuştu da, onun sâhiblerine vermekte olduğu vergisinden hafifletildi [38].

٢٠ــ بابُ كَسْبِ الْبَغِيِّ والإماءِ وكَرِهَ إبْرَاهِيمُ أجْرَ النَّائِحَةِ والْمُغَنِّيَةِ وقَوْلُ اللّهِ تعالى ولاَ تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الحَيَاةِ الدُّنْيَا ومَنْ يُكْرِهْهُنَّ فانَّ اللّهَ منْ بَعْدِ إكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ: وقال مُجَاهِدٌ فَتَيَاتِكُمْ إمَاءَكُمْ

---

37 Bu bâbın altında getirilen her üç hadîsin başlığa uygunluk ve delîllikleri gâyet açıktır. Bu hadîsler, bu yolda san'at icrâ etmenin ve ücret almanın cevâzını açıkça göstermektedir. Üçüncü olarak getirilen Enes hadîsi, zamânımızda dünyânın her yerinde gizli veyâ açıktan sürdürülmekte olan işçi hakları mücâdelesinin ne kadar güzel bir dustûrunu ortaya koymaktadır.

38 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs çalışan sınıfların yüklerini ve vergilerini hafifletmek husûsunda Peygamber'in açtığı güzel çığırı, çalışanlarla çalıştıranlar arasında gerçekleştirilmesi gereken adâletin ve ictimâî barışın en güzel yolunu belirtmektedir.

20- ZİNÂ EDİCİ KADININ VE DİŞİ KÖLELERİN KAZANCI BÂBI

İbrâhîm en-Nahaî, ölü ardından sayha ile ağlayıcı kadının ve şarkıcı kadının ücretini kerîh görmüştür [39]

Yüce Allah'ın kavli şudur:

"Dünyâ hayâtının geçici metâ'ını kazanacaksınız diye câriyelerinizi, eğer onlar iffetli olmak isterlerse siz fuhşa mecbûr etmeyin. Kim onları (buna) mecbûr ederse, şübhesiz ki Allah o câriyelere kendilerinin zorlanmalarından sonra da çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 33) [40].

Mucâhid, "*Feteyâtikum*"u "İmâikum" diye tefsîr etmiştir [41].

٢٢ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سعِيدٍ عنْ مالِكٍ عنِ ابنِ شهَابٍ عنْ أبِى بَكْرِ ابنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ الحَارِثِ بنِ هِشَامٍ عنْ أبِى مَسْعُودٍ الأنْصَارِىِّ رضى اللّٰهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم نَهَى عنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ ومَهْرِ البَغِىِّ وحُلْوانِ الْكَاهِنِ *

22-....... Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R): Rasûlullah (S) köpek parasından, zinâ kazancından ve kâhinlik ücretinden nehyetti, demiştir.

٢٣ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ مُحَمَّدِ بنِ جُحَادَةَ عنْ أبِى حَازِمٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه قال نَهَى النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم عنْ كَسْبِ الإماءِ *

23-....... Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) dişi kölelerin (fâcirlikle olan) kazançlarından nehyetti, demiştir [42].

٢١ــ بابُ عَسْبِ الْفَحْلِ

21- DAMIZLIK ERKEK HAYVANA DİŞİYİ DÖLLETME ÜCRETİ BÂBI

---

39 İbrâhîm'in bu görüşünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivâyet etmiştir.

40 Buhârî bu âyeti zinâ kazancının harâmlığına delîl gösterme yerinde zikretti. Çünkü âyet câriyeleri, dişi köleleri zinâya zorlamayı nehyeder. Nehiy ise bunun harâmlığını gerektirir... Âyetin nüzûl sebebi de bu ma'nâyı kuvvetlendirir.

41 Mücâhid'in bu tefsîrini Abd ibn Humeyd ile Taberî senediyle rivâyet ettiler.

42 Hadîsin başlığa delîlliği "Zinâ kazancı" sözündedir. Câriyelerin, dişi kölelerin, san'atla ve nâmûslu yolda çalışmakla olan kazançları nehyedilmemiştir.

٢٤ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ واسْمَاعِيلُ بنُ إبْرَاهِيمَ عنْ عَلِيِّ بن الحَكَمِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما قال نَهَى النبىُّ ﷺ عنْ عَسْبِ الفَحْلِ *

24-....... İbn Umer (R): Peygamber (S) damızlık erkek hayvana dişiyi dölletme ücretinden nehyetti, demiştir [43].

٢٢ــ بابٌ اذا اسْتَأْجَرَ أَرْضًا فَمَاتَ أَحَدُهُمَا . وقال ابنُ سيرينَ لَيْسَ لِأَهْلِهِ أنْ يُخْرِجوهُ إلَى تَمامِ الأَجَلِ . وقالَ الْحَكَمُ والحَسَنُ وإياسُ بنُ مُعَاوِيَةَ تُمْضَى الاجارَةُ إلَى أجلِهَا. وقال ابنُ عُمَرَ أعْطَى النبىُّ صلى اللّهُ عَليه وسلم خَيْبَرَ بالشَّطْرِ فكانَ ذلكَ على عَهْدِ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم وأبِى بَكْرٍ وصَدْرًا مِنْ خِلاَفَةِ عُمَرَ وَلَمْ يُذْكَرْ أنَّ أبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ جَدَّدا الاجارَةَ بَعْدَ ما قُبِضَ النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم

22- BÂB: BİR KİMSE BİR YERİ ÜCRETLE TUTTUĞU ZAMÂN, İCÂREYE VEREN VE İCÂRE TUTANDAN BİRİ ÖLDÜĞÜNDE (BU AKDİN FESHEDİLİP EDİLMEYECEĞİ)? [44]

İbn Sîrîn şöyle dedi: İcâre veren ile icâre tutandan birisinin ölümü üzerine akd müddetinin tamamlanmasına kadar icâre verenin âilesinin müste'cîri o yerden çıkarmaları hakkı yoktur (yânî akdi fesh hakları yoktur).
el-Hakem ibn Uteybe, el-Hasen el-Basrî ve Iyâs ibn Muâviye de:
İcâre akdi, müddetinin sonuna kadar yürütülür, demişlerdir [45].
İbn Umer de şöyle dedi:
Peygamber (S) Hayber arâzîsini (fetihten sonra) gelirin bir kısmı beytü'l-mâle âid olmak üzere Hayberliler'e verdi. Bu akid, Peygamber ve Ebû Bekr zamânlarında

43 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs Buyû' Kitâbı'nda da geçmişti.

44 Buhârî bâb başlığının cevâbında görüş ayrılıkları olduğu için, hükmü kesin söylemedi.

45 Bu zâtların görüşlerini İbn Ebî Şeybe senedleriyle rivâyet etti.

ve Umer'in halîfeliğinin başında böyle devâm etti. Peygamber'in ölümünden sonra Ebû Bekr ve Umer'in bu icâre akdini yeniledikleri zikredilmedi [46].

٢٥ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ بنُ أسْمَاءَ عنْ نَافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّٰهِ رضىَ اللّٰهُ عنهُ قال أعْطى رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم خَيْبَرَ أنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا ولَهُمْ شَطْرُ ما يَخْرُجُ مِنْهَا وأنَّ ابنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أنَّ المَزَارِعَ كانَتْ تُكْرَى علَى شَيْءٍ سَمَّاهُ نافِعُ لاأحْفَظُهُ وأنَّ رافِعَ بنَ خَدِيجٍ حَدَّثَ أنَّ النبى صلى اللّٰهُ عليه وسلم نَهَى عنْ كِرَاءِ المَزَارِعِ وقال عُبَيْدُ اللّٰهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ حَتَّى أجْلاَهُم عُمَرُ *

25-....... Bize Cuveyriye ibn Esmâ, Nâfi'den; o da Abdullah'-tan tahdîs etti. Abdullah ibnu Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hayberliler'e o arâzîde çalışmaları, onda zirâat etmeleri ve arâzîden çıkacak mahsûlün yarısı kendilerinin olmak üzere, Hayber arâzîsini onlara verdi [47].

Ve İbn Umer, Nâfi'e: Ekin tarlalarının bir mikdâr şeye karşılık kirâya verilir idiğini tahdîs etmiştir.

Râvî Cuveyriye, o mikdârın ismini Nâfi' söyledi, fakat ben onu hâfızamda tutamamaktayım, dedi.

Ve Râfi' ibn Hadîc de: Peygamber(S)'in ekin tarlalarını kirâya vermekten nehyettiğini tahdîs etti.

Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbn Umer'den "Umer Hayberliler'i oradan (Teymâ ve Erîhâ'ya) sürüp çıkarıncaya kadar" fıkrasını ihtivâ eden hadîsi de söyledi [48].

---

46 İbn Umer'in bu hadîsini Buhârî burada muallak getirdi. Bunu Müslim, *Sahîh'*-inde senediyle mevsûl olarak rivâyet etmiştir.

Bu hadîsin başlığa delîlliği şu cihetledir; Peygamber (S) Hayber arâzîsini bir kısım mahsûl karşılığında Hayberliler'e verdiği zamân, işbu akid üzere kendi hayâtında ve kendisinden sonra devâm edince, bu, icâre akdinin iki taraftan birinin ölümü ile münfesih olmayacağına delâlet etmiştir.

47 Hadîsin bâb başlığına uygunluğuna bâzıları i'tirâz etmiş ise de, aradaki ilginin varlığı da savunulmuştur.

48 Buhârî'nin ta'lîk şeklinde getirdiği buradaki hadîsler aslında mevsûldür. Bunları Müslim, kendi *Sahîh'*inde senedleriyle rivâyet etmiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٨ـ كتابُ الحَوالاتِ

38- KİTÂBU'L-HAVÂLÂT

(Havâleler Kitâbı) [1].

١ـ بابٌ فِي الحَوالَةِ وهَلْ يَرْجِعُ فِي الحَوَالَةِ. وقال الحَسَنُ وقَتَادَةُ إِذَا كانَ يَوْمَ أحالَ عَلَيْهِ مَلِيًّا جازَ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ يَتَخارَجُ الشَّرِيكانِ وأهْلُ المِيرَاثِ فَيَأْخُذُ هذا عَيْنًا وهذَا دَيْنًا فإِنْ تَوِيَ لِأَحَدِهِمَا لَمْ يَرْجِعْ علَى صَاحِبِهِ

1- BÂB: HAVALE(NİN HÜKMÜNÜ BEYÂN) VE MUHÎLİN HAVÂLE HUSÛSUNDA DÖNÜP DÖNEMEYECEĞİ HAKKINDADIR [2]

Hasen Basrî ile Katâde: Muhîl, muhâlun aleyh zengin iken ona borç ihâlesi yapmış ise, bu havâle câizdir,

---

1 Buhârî nushalarında "Kitâb" başlığında ayrılıklar vardır. Bâzılarında, müfret bâzılarında cemi' sîgâsıyledir. Bâzısında "Kitâb" lâfzı var, bâzısında yoktur. Bâzılarında Besmele, unvânden evvel, bâzısında sonradır.

2 Yânî muhâlun lehin muhîle havâle husûsunda dönüşü sahîh midir?

Havâle, Tahavvül'den türemiş bir kelime olup intikaal ma'nâsınadır. Şerîat örfünde havâle, borcu muhîlin zimmetinden muhâlun aleyh'in zimmetine nakl ve tahvîl etmektir (Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât*)

Havâle'nin altı rüknü vardır: Muhîl, Muhtâl, Muhâlun aleyh, Muhîl üzerinde Muhtâle âid borç, Muhâlun aleyh üzerinde Muhîle âid borç ve sîga.

Muhîl: Havâle eden kimsedir ki, borçlu olandır.

Muhâlun leh: Dâin, yânî borç veren kimse.

Muhâlun aleyh: Kendi adına gelen havâleyi kabûl eden.

Muhâlun bih: Havâle olunan maldır.

demişlerdir [3].

İbn Abbâs: İki ortak çıkış yarışı yaparlar (yânî borçlunun malını rızâ ile bölüşürler), mîrâs sâhibleri de çıkışırlar. Şu ayn'ı alır, şu da borcu alır; bu ikiden birinin aldığı şey helâk olursa (rızâ ile bölüştükleri için) arkadaşına dönmez, demiştir [4].

١ ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتْبَعْ *

1-....... Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): *"Zengin kişinin borcunu ödemeyi uzatması bir zulümdür. Sizin biriniz*(in isteğinin ödenmesi) *bir zengine havâle edildiğinde* (havâleyi kabul ile ona) *mürâcaat etsin"* buyurdu [5].

Muhtâl: Havâleyi kabûl eden alacaklı.

Havale tarafların rızâsıyle gerçekleşen bir akiddir. Fıkıhda birçok hükümleri ve tafsîlleri vardır.

Buhârî havâle mes'elesinde görüş ayrılıkları bulunduğu için hükmü kesin söylemedi. İhtilâf şudur: Havâle, bâzılarınca lâzım bir akiddir, bâzılarınca câiz bir akiddir. Lâzım akiddir diyen, havâlede dönüş yapamaz. Câiz akiddir diyen için dönme hakkı vardır (Aynî).

3 Bu ta'lîki İbn Ebî Şeybe senediyle rivâyet etmiştir.

Bu iki imâma göre zengin bir kimseye zenginlik hâlinde borç havâle edilmiş ise, bu havâle câizdir. Ve bu akd, lâzım bir akiddir. Muhâlun leh, muhâlun aleyh'ten borcu alamazsa muhîle dönme hakkı yoktur demek oluyor. Havâle zamânında muhâlun aleyh iflâs etmiş ise, esâsen bu yolda havâle sahîh olmadığından, bu iki imâma göre de muhâlun leh'in muhîle dönme hakkı vardır.

4 İbn Abbâs'ın bu sözünün ma'nâsını İbn Ebî Şeybe senediyle rivâyet etmiştir.

et-Tahâruc; tefâul vezninde çıkışmak ma'nâsınadır ki, murâd, ortakların bâzısı hâne ve bâzısı arâzî üzere, kezâlik vârislerin kimi nakidler ve kimi eşyâlar üzere sulh ve kabz ile çıkışmaktır. Fıkıh kitâblarında, husûsan *Hidâye*'de mahsûs bir fasl ile birçok hükümleri şerh edilmiştir. "Tahârucla taksîm ettiler" denilir. O, ortakların bâzısı ev, bâzısının arâzî almasıdır *(Kaamûs Ter.)*.

Murâd, üzerinde borç bulunan kimse, iflâs etmesi yâhud ölmesi yâhud beyyine bulunmaması sebebiyle yemîn edip inkâr etmesi hallerinin hepsinde, borca râzı olan kimse için dönme hakkı yoktur, demektir. Buhârî, havâleyi buna katmıştır (İbn Hacer).

5 Hadîsin havâle konusuna delîl için sevk sebebi *"Biriniz bir zengine havâle edildiğinde bunu kabûl edip muhâlun aleyhe mürâcaat etsin"* fıkrasıdır. Bu fıkrada havâlenin kabûl edilmesi emir buyurulmuştur. Dâvûd ez-Zâhirî bu emri vucûba hamletmiştir. Hanefî fıkhında havâleye daha geniş bir zemîn tahsîs edilmiştir...

٢ــ بابٌ إذَا أحَالَ على مَلِيٍّ فَلَيْسَ لَهُ رَدٌّ

2- BÂB: BİR ZENGİNE HAVÂLE ETTİĞİ ZAMÂN ONUN İÇİN REDDETMEK YOKTUR [6]

٢ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ ابنِ ذَكْوَانَ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه عنِ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم قال مَطْلُ الغَنِىِّ ظُلْمٌ ومَنْ أُتْبِعَ عَلَى مَلِىٍّ فَلْيَتَّبِعْ *

2-....... Ebû Hureyer(R)'den: Peygamber (S): *''Zengin kişinin borcunu ödemeyi uzatması bir zulümdür. Kim bir zengine tâbi' kılınırsa, artık o, ona ittibâ' etsin''* buyurdu [7].

٣ــ بابٌ إذَا أحَالَ دَيْنَ المَيِّتِ على رَجُلٍ جَازَ

3- BÂB: BİR KİMSE, ÖLÜNÜN BORCUNU BİR ADAMA HAVÂLE EDERSE BU FİİL CÂİZ OLUR [8]

٣ــ حدّثنا المكّيّ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ أبِى عُبَيْدٍ عنْ سَلَمَةَ بنِ الأكْوَعِ رضى اللّٰهُ عنه قال كُنَّا جلوسًا عِنْدَ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم إذْ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ فقالوا صَلِّ عَلَيْهَا فَقَالَ هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ قالوا لا قالَ فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا قالوا لاَ فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أُتِىَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى فقالوا يا رسولَ اللّٰهِ صَلِّ عَلَيْهَا قال هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ قيلَ نَعَمْ قال فَهَلْ تَرَكَ شيئًا قالوا ثَلاَثَةَ دَنَانِيرَ فَصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ أُتِيَ بالثَّالِثَة فقالوا صَلِّ عَلَيْهَا قال هلْ تَرَكَ شَيْئًا قالوا لا قال فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ

---

6 Bu, el-Firabrî'nin Buhârî'den naklettiği nushada vakı'dir. İbn Hacer'in nushasında bu başlığın önünde ''Ölü, borcunu bir kimseye havâle ederse câiz olur'' fıkrası vardır. Bu, Ebû Zerr nushasında böyle sâbittir. Aynî'nin nushasında bu fıkra bundan sonra gelen ayrı bir bâb başlığıdır.

7 Hadîs az bir lâfız farkıyle, bir önce geçen hadîstir. Bâb başlığına delâleti açıktır.

8 İbn Battâl: Buhârî havâle ile başlık yaptı, sonra da bunun altında hadîs damân (yânî kefâlet) hakkında olduğu hâlde, Seleme hadîsini getirdi. Çünkü havâle ile kefâlet birbirine pek yakın iki akiddir, dedi. Ebû Sevr de, kefâletle havâlenin her ikisi de bir zimmeti diğer bir zimmete nakilden ibâret olduğu için, ikisi bir sırada olur, dedi.

Bu hadîsteki *damân*, ölünün zimmetindeki borcu kefîlin zimmetine nakilden ibârettir. Bunun için bu *damân* (yânî kefâlet) havâle gibi olmuştur (İbn Hacer, Aynî).

قالوا ثَلاثَةُ دنانيرَ قال صلُّوا على صَاحِبِكُمْ قال أبو قَتادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يا رسولَ اللهِ وعَلَيَّ دَيْنُهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ *

3-....... Selâmetu'bnu'l-Ekva'(R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'-in yanında oturuyorduk. Bir cenâze getirildi. Cenâze sâhibleri:

— (Yâ Rasûlallah), cenâze üzerine namâz kıldır, dediler.

Peygamber:

— *"Ölünün üzerinde bir borç var mıdır?"* diye sordu.

Onlar:

— Hayır, diye cevâb verdiler.

Bunun üzerine Peygamber cenâze namâzını kıldırdı. (Bir zamân) sonra başka bir cenâze getirilmişti. Bu defa da cenâze sâhibleri:

Yâ Rasûlallah, cenâze üzerine namâz kıldır, dediler.

Rasûlullah:

— *"Ölünün üzerinde borç var mı?"* diye sordu.

Cevâben:

— Evet, denildi.

Rasûlullah:

— *"Birşey bıraktı mı?"* dedi.

Onlar:

— Üç dînar bıraktı, dediler.

Rasûlullah bunun üzerine namâzı kıldırdı. Sonra üçüncü bir cenâze getirildi de:

— (Yâ Rasûlallah), cenâze üzerine namâz kıldır, dediler.

Rasûlullah bu kerre de:

— *"Ölü dünyâlık birşey bıraktı mı?"* diye sordu.

Onlar:

— Hayır, diye cevâb verdiler.

Rasûlullah:

— *"Ölünün üzerinde borç var mı?"* diye sordu.

Onlar:

— Üç dînâr (borç vardır), dediler.

Rasûlullah:

— *"Sâhibinize siz namâz kılınız?"* buyurdu.

Ebû Katâde:

— Yâ Rasûlallah, cenâze üzerine namâzı kıldır, onun borcu benim üzerime(vâcib)dir, dedi.

(Böylece borcu ödemeyi tekeffül edince) Rasûlullah bu cenâze üzerine de namâz kıldırdı [9]

---

9 Hadîsin başlığa delîlliği, Ebû Katâde'nin ölünün borcunu kendi üzerine alışı sözünde apaçıktır.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٩ــ كِتَابُ الكفالَةِ
39- KİTÂBU'L-KEFÂLET
(Kefâlet Kitâbı)

١ــ بابُ الْكَفَالَةِ فِى الْقَرْضِ والدُّيُونِ بالأَبْدَانِ وغَيْرِهَا. وقال أَبُو الزِّنَادِ عنْ مُحَمَّدِ بن حَمْزَةَ بنِ عَمْرٍو الأَسْلَمِيِّ عنْ أَبِيهِ أنَّ عُمَرَ رضي اللَّهُ عنه بَعَثَهُ مَصَدِّقًا فَوَقَعَ رَجُلٌ عَلى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ فأَخَذَ حَمْزَةُ مِنَ الرَّجُلِ كَفيلاً حَتَّى قَدِمَ على عُمَرَ وكانَ عُمَرُ قَدْ جَلَدَهُ مِائَةَ جلْدَةٍ فَصَدَّقَهُمْ وَعَذَرَهُ بالجَهَالَةِ. وقال جَرِيرٌ والأَشْعَثُ لِعَبْدِ اللَّهِ بنِ مَسْعودٍ فِي الْمُرْتَدِّينَ اسْتَتِبْهُمْ وكَفِّلْهُمْ فتابُوا وكَفَلَهُمْ عَشَائِرُهُمْ وقال حَمَّادٌ إذَا تَكَفَّلَ بِنَفْسٍ فَمَاتَ فَلاَ شَيْءَ عَلَيْهِ وقال الحَكَمُ يَضْمَنُ.

قال أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وقال اللَّيْثُ حدّثنى جَعْفَرُ بنُ رَبِيعَةَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ هُرْمُزَ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنْهُ عنْ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْه وسلم أنَّهُ ذَكَرَ رَجُلاً مِنْ بَنِى إسْرَائِيلَ سأَلَ بَعْضَ بَنِى إسْرَائِيلَ أنْ يُسْلِفَهُ أَلْفَ دِينَارٍ فقالَ ائتِنِى بالشُّهَدَاءِ أُشْهِدُهُمْ فقال كَفَى باللَّهِ شَهِيدًا قال فأْتِنِى بالْكَفِيلِ قال كَفَى باللَّهِ كَفِيلاً قال صَدَقْتَ فَدَفَعَهَا إلَيْهِ إلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَخَرَجَ فِى الْبَحْرِ فَقَضَى حَاجَتَهُ ثُمَّ الْتَمَسَ مَرْكَبًا يَرْكَبُهَا يَقْدَمُ عَلَيْهِ لِلأَجَلِ الَّذِي أجلَهُ فَلَمْ يَجِدْ مَرْكَبًا فأَخَذَ خَشَبَةً فَنَقَرَهَا فأَدْخَلَ فِيهَا أَلْفَ دِينَارٍ وصَحِيفَةً مِنْهُ إلَى صَاحِبِهِ

ثُمَّ زَجَّجَ مَوضِعَهَا ثُمَّ أَتَى بِهَا إِلَى البَحْرِ فقال أَللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنِّى كُنْتُ تَسَلَّفْتُ
فُلاَنًا أَلْفَ دِينَارٍ فَسأَلَنِى كَفِيلاً فَقُلْتُ كَفَى باللّهِ كفيلاً فَرضَى بِكَ وسأَلَنِى
شَهِيدًا فَقُلْتُ كَفَى باللّهِ شَهِيدًا فَرَضَى بِكَ وأَنِّى جَهَدْتُ أَنْ أَجِدَ مَرْكَبًا أَبْعَثُ
اليْهِ الَّذِي لَهُ فَلَمْ أَقْدِرْ وإِنِّى أَسْتَوْدِعُكَهَا فَرمَى بِهَافِي الْبَحْرِ حَتَّى ولَجَتْ فيهِ
ثُمَّ انْصَرَفَ وهُوَ فِى ذَالِكَ يَلْتَمِسُ مَرْكَبًا يَخْرُجُ إِلَى بَلَدِهِ فَخَرَجَ الرَّجُلُ الَّذِي
كانَ أَسْلَفَهُ يَنْظُرُ لَعَلَّ مَرْكَبًا قَدْ جَاءَ بِمَالِهِ فإِذَا بالخَشَبَةِ الَّتِي فِيهَا المالُ فأَخَذَهَا
لِأَهْلِهِ حَطَبًا فَلَمَّا نَشَرَهَا وَجَدَ المَالَ والصَّحِيفَةَ ثُمَّ قَدِمَ الَّذِي كانَ أَسْلَفَهُ فأَتَى
بالأَلْفِ دِينَارٍ فقال واللّهِ مازِلْتُ جَاهِدًا فِى طَلَبِ مَرْكَبٍ لآتِيكَ بِمَالِكَ فَمَا
وجدْتُ مَرْكَبًا قَبْلَ الَّذِي أَتَيْتُ فِيهِ قال هَلْ كُنْتَ بَعَثْتَ إِلَّيَّ بِشَيْءٍ قال أُخْبِرُكَ
أَنِّى لَمْ أَجِدْ مَرْكَبًا قبْلَ الَّذِي جِئْتُ فِيهِ قال فإِنَّ اللّهَ قَدْ أَدَّى عنْكَ الَّذِى بَعَثْتَ
فِى الخَشَبَةِ فانْصَرِفْ بالأَلْفِ الدِّنَارِ رَاشِدًا

1- ÖDÜNÇ VERMEKTE, BORÇLARDA, BEDENLERLE VE MALLARLA KEFÂLET BÂBI [1]

Ebû'z-Zinâd, Muhammed ibn Hamza ibn Amr el-Eslemî'den; o da babası Hamza'dan olmak üzere söyledi ki, Umer ibn Hattâb (R) onu sadaka toplayıcı olarak göndermiş. O bölgede bir adam, kendi karısının câriyesi ile cimâ' etmiş. Hamza (R) o adamdan kefîl (yânî hâlinden taahhüd ve zabt) alıp, Umer'in yanına gelmiş. Umer o adama yüz deynek vurmuştu. O adam zinâ ettiğini söyleyen topluluğu tasdîk ve suçunu i'tirâf etti. Ancak Umer onu câhillikle özürlü saydı (ve ondan recmi def' etti) [2].

---

1 *Miftâhu Künûzi's-Sünnet*'te burası ayrı bir "Kitâb" gösterilmiştir.

Aynî şöyle dedi: Yânî bu, ödünç vermede, borçlarda, yânî muâmelât borçlarındaki kefâletin hükmünü beyân hakkında bir bâbdır. Bu âmmın hâss üzerine atfı nev'indendir. Bâzı nushalarda "Ödünç vermelerde ve borçlarda kefâlet bâbı" şeklindedir. Bu bâbın Havâle Kitâbı'na dâhil edilmesi, havâle ile damândan ibâret olan kefâletin birbirine yakın olmaları yüzündendir. Çünkü bunlardan herbiri bir borcun bir zimmetten diğer zimmete naklidir... (*Umdetu'l-Kaarî*, V, 667).

2 Bu, Tahâvî'nin senediyle rivâyet ettiği kıssanın özetidir. Bu kıssadan bedenlerle kefîl almanın meşrûluğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü Hamza bir sahâbîdir. Hamza bedenlerle kefîl almayı yapmış, o zamân sahâbîlerin çokluğuyla berâber Umer, Hamza'ya karşı bu işini reddetmemiştir.

Cerîr ibn Abdillah el-Becelî ile el-Eş'as ibn Kays el-Kindî (R) Abdullah ibn Mes'ûd'a dînden dönenler hakkında: Onların tevbe etmelerini iste ve onlardan kefâlet al, dediler. Akabinde mürtedler tevbe ettiler, aşîretleri onlara kefîl oldular [3]. Hammâd ibn Ebî Süleymân (120): Nefisle kefîl olup da öldüğünde üzerine birşey yoktur, dedi. Hakem ibn Uteybe: Zimmette subûtunu kabûl ettiği malı öder, dedi [4].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Rasûlullah(S)'tan tahdîs etti. Rasûlullah, İsrâîl oğulları'ndan bir adam zikretti. O adam İsrâîl oğulları'nın bâzısından ödünç olarak bin dînâr vermesini istedi. Para vermek isteyen zât:

— Buna şâhid yapacağım şâhidleri getir, dedi.

Ödünç isteyen:

— "كَفَى بِاللهِ شَهِيدًا = *Şâhid olarak Allah yeter*" (en-Nisâ: 79, 165), dedi.

Ödünç verecek olan bu sefer de:

— Haydi bana kefîl getir, dedi.

O adam:

— "كَفَى بِاللهِ كَفِيلًا = Kefîl olarak Allah yeter" dedi (Bu, âyet değildir.)

Para sâhibi:

— Hakîkaten doğru söyledin, dedi ve belirlenen bir va'de ile ona bin dînârı verdi.

Parayı alan müteâkıben deniz seferine çıktı. İşlerini gördü. Son-

---

3 Bu da Beyhakî'nin uzunca bir metinle rivâyet ettiği kıssanın özetidir. Vak'a şöyle olmuştur: Hârise ibn Mudrib şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd'un maiyyetinde sabâh namâzı kıldım. Selâm verince bir adam ayağa kalktı ve İbn Mes'ûd'a, kendisinin Benû Hanîfe Mescidi'ne vardığını ve oranın müezzini Abdullah ibnu'n-Nevvâha'nın "Enne müseylimete Rasûlullah" diye şahâdet etmekte olduğunu işittiğini haber verdi. Abdullah ibn Mes'ûd: İbnu'n-Nevvâha'yı ve adamlarını öldürmek bana borç olsun, dedi. Müteâkiben bu mürtedler getirildiler. Abdullah, Kurayzata ibnu Ka'b'a emretti de, o, İbn Nevvâha'nın boynunu vurdu. İbn Mes'ûd onun askerleri olan topluluk hakkında insanlarla istişâre etti. Adiyy ibn Hâtim ona bunları öldürmeyi işâret etti. Cerîr ile el-Eş'as ise metindeki sözleri söylediler. İbn Ebî Şeybe'nin rivâyetinde, onlar yüzyetmiş kişi idiler.

Beyhakî *el-Ma'rifet*'te dedi ki: İbn Mes'ûd'un Cerîr'den ve el-Eş'as'tan rivâyet edilen İbn Nevvâha kıssasında, onların tevbe ettirilmeleri ve aşîretlerinin onlar üzerine kefîl yapılmalarında maldan başka bedenlerle kefâlet alma vardır.

Bunun başlığa uygunluğu "Onları kefîl kıldır" sözündedir. Nefisle kefâletin cevâzında ihtilâf yoktur (Aynî).

4 Bunu el-Esrem, Şu'be tarîkinden olmak üzere Hammâd ile Hakem'den, senedleriyle rivâyet etmiştir.

ra kendisine ödünç veren zâta gelmek üzere bineceği bir gemi aradı. Belirlenen müddet geliyordu. Fakat bir gemi bulamadı. Bunun üzerine bir odun parçası alıp, onun içini oydu. İçine bin dînârı ve bir de kendisinden o arkadaşına yazdığı bir mektûb sahîfesini koydu. Sonra o oyuk yerin ağzını sıkıca kapatıp düzeltti. Sonra o odun parçasını deniz kenârına getirdi de şöyle duâ etti:

— Yâ Allah, Sen bilmektesin ki, ben fulan kimseden bin dînâr ödünç istedim. O benden bir kefîl istedi. Ben "Kefîl olarak Allah kâfîdir" dedim. O, Sen'in kefîlliğine râzı oldu. Bir de benden şâhid istedi. Ben yine ***"Şâhid olarak Allah kâfîdir"*** dedim. O yine Sen'in şâhidliğine de râzı oldu (ve bin dînârı verdi. Ben va'desinde borcumu ödemek kaygısına düştüm de) ona bu parayı göndereyim diye bir gemi bulmaya çalıştım. Fakat bulmağa muktedir olmadım. Artık ben şu bin dînâr borcumu Sen'in koruyuculuğuna emânet ediyorum! dedi de o odunu denize attı.

Odun denizin içine girdikten sonra kendisi geri döndü. Borçlu bu husûsta kendisini beldesine çıkaracak gemi bulmağa çalışırken, alacaklı da onun dönmesini umarak deniz kenârına çıktı da belki bir gemi malını getirmiş olabilir diye gözetliyordu. Bu sırada birdenbire sâhilde içinde mal bulunan o odunu gördü. Onu âilesine yakacak bir odun olarak aldı. Evde onu parçalayınca içindeki paraları ve mektûb sahîfesini buldu. Sonra borçlu kimse kendisine borç verene geldi ve ona bin dînârı getirdi de:

— Allah'a yemîn ederim ki, malını sana getirmem için bir gemi arayıcısı olmakta devâm ettim. Fakat sana geldiğim şu zamândan önce bir gemi bulamadım, dedi ve borcunu verdi.

Alacaklı:

— Sen bana bir şey gönderdin mi? dedi.

Borçlu:

— İçinde sana geldiğim şu günden önce bir gemi bulamadığımı sana haber veriyorum, dedi.

Alacaklı:

— Şübhesiz ki, Allah senin odun içinde göndermiş olduğun borcunu senin adına ödemiştir. Binâenaleyh tekrar vermek için getirdiğin bu bin dînârı, bir râşid olarak sevinçle götür, dedi [5].

٢ـــ بابُ قَوْلِ اللّٰهِ تعالى والَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُم نَصِيبَهُمْ

---

5 Buhârî bu hadîsi özet olarak İstikrâz, Lukata, İsti'zân, Şurût Kitâbları'nda getirdi. Zekât ve Buyû'da da geçti. Karz, Duyûn ve Kefâlet'teki rivâyetleri mufassaldır.

Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Benden bir kefîl istedi" sözündedir.

2- YÜCE ALLAH'IN: "*Yemînlerinizin bağladığı kimselere de hisselerini veriniz*" (en-Nisâ: 33) KAVLİ BÂBI [6]

١ــ حدّثنا الصَّلْتُ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا أبُو أُسَامَةَ عنْ إدْرِيسَ عنْ طَلْحَةَ بنِ مُصَرِّفٍ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنْهما وَلِكُلٍّ جعَلْنَا مَوَالِيَ قال ورَثَةً والَّذِينَ عَاقَدَتْ أيْمَانُكُمْ قال كانَ المُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا المَدِينَةَ يَرِثُ المُهَاجِرُ الأنْصَارِيَّ دُونَ ذَوِى رَحِمِهِ لِلأُخُوَّةِ الَّتِى آخَى النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم بَيْنَهُمْ فَلَمَّا نَزَلَتْ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَامَوَالِيَ نَسَخَتْ ثُمَّ قال والَّذِينَ عَاقَدَتْ أيْمَانُكُمْ إلاَّ النَّصْرَ والرِّفَادَةَ والنَّصِيحَةَ وقَدْ ذَهَبَ المِيرَاثُ ويُوصَى لَهُ *

1-....... İbn Abbâs (R) "***Her biri için mevlâlar yaptık***", "mîrâsçılar yaptık" demektir, dedi. "***Yemînlerinizin karşılıklı bağladığı kimseler***", Muhâcirler ile Ensâr'dır ki, Muhâcirler Medîne'ye geldikleri ilk zamânlarda Peygamber(S)'in kurduğu kardeşlik sebebiyle Ensâr'a kendi hısımlarından evvel mîrâsçı olurlardı. Fakat sonra "***Erkek ve dişiden herbiri için mîrâsçılar yaptık...***" (en-Nisâ: 33) âyeti inince, bu âyetin birinci kısmı (yânî âyetu'l-mevâlî) ikinci kısmını (yânî akidleşme âyetini) neshetti, dedi. Sonra İbn Abbâs "***Yemînlerinizin karşılıklı başladığı kimseler...***" kavli hakkında: Ancak yardım etmek, ihsân eylemek ve nasîhat etmek kaldı. Akidleşenler arasında verilegelen mîrâs gitti. Kardeşlik akdi sebebiyle mîrâs almakta olan kimseye vasiyet yapılabilir, dedi [7].

٢ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أنَسٍ رضى اللهُ عنه قال قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَوْفٍ فآخَى رسولُ اللّهِ ﷺ بَيْنَهُ وبَيْنَ سَعْدِ بنِ الرَّبِيعِ *

2-....... Enes (R) şöyle dedi: Yanımıza Abdurrahmân ibnu Avf

6 Bu âyeti buraya getirmesinin sebebi İbnu'l-Münîr'in dediği gibi,şöyledir: Yemînle bağlanma İslâm'ın evvelinde mîrâsa hakk kazanmayı gerektirir idi. Bu mîrâs, teberru' vechi üzere yapılan bir iltizâm (tutunma) akdinin vâcib kıldığı maldır. Bu lâzım olmuştur. İşte kefâlet de böyledir. Kefâlet ancak gönüllü olarak, karşılıksızca bir malı iltizâm etmektir. Bu da lâzım olmuştur (İbn Hacer).

7 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bu hadîsi Tefsîr ve Farâiz Kitâbları'nda da getirmiştir.

geldi. Akabinde Rasûlullah (S) Abdurrahmân ile Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik akdi yaptı [8].

٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ الصَّبَّاحِ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ زَكَرِيَّاءَ قال حدّثنا عَاصِمٌ قال قُلْتُ لِأَنَسٍ رضى اللّٰهُ عنهُ أَبَلَغَكَ أَنَّ النبىَّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم قال لاَ حِلْفَ فِى الإسْلاَمِ فقَالَ قَدْ حَالَفَ النبيُّ ﷺ بَيْنَ قُرَيْشٍ والأنْصَارِ فِى دَارِى *

3-....... Âsım ibn Süleymân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e: Peygamber(S)'in *"İslâm'da* (Câhiliyet devrinin) *ahdi yoktur"* buyurduğu sana ulaştı mı? diye sordum. Enes (R): Peygamber (S) Medîne'de benim evimde Kureyş ile Ensâr arasında kardeşlik akdi yaptı, dedi [9].

---

8 Bu, Buyû' Kitâbı'nın evvellerinde geçen uzun hadîsin özetidir. Buhârî'nin maksadı İslâm'da hılf'ın (yânî yemînle dost edinmenin) varlığını isbât etmektir.

9 Buhârî bu hadîsi İ'tisâm Kitâbı'nda da getirmiştir.

Hadîsin *"İslâm'da* (Câhiliyet devrinin) *ahdi yoktur"* kısmı da sahîh bir hadîstir. Bunu Müslim, Sa'd ibn İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf'tan rivâyet etmiştir. Bunda Peygamber'in kasdettiği ve İslâm'da olmadığını bildirdiği ahd, Câhiliyet devrindeki haksız işler ve zulümler, kötülükler yapmak husûsunda yapılagelen ahddir. İslâm kötülük için yapılan ahidleri yok edip, bu bâbın birinci hadîsinde İbn Abbâs'ın da belirttiği gibi, hakta nusrat, yardımlaşma ve nasîhat akdini bâkî kılmıştır.

Enes ibn Mâlik hadîsinde bildirilen kardeşlik akdi, Mescid'in inşâsını müteâkib Peygamber(S)'in bir gün Enes'in evinde Muhâcirler ve Ensâr'dan doksan sahâbî arasında ikişer ikişer akdettiği kardeşlik akdidir. Bunlardan bâzıları İbn Hişâm'ın *Sîret*'inde İbn İshâk rivâyetiyle şunlardır:

Muhâcirler	*Ensâr*
Ebû Bekr es-Sıddîk	Hârice ibn Zeyd
Umer ibnu'l-Hattâb	Utbân ibn Mâlik
Ebû Ubeyde ibn Cerrâh	Sa'd ibn Muâz
Abdurrahmân ibn Avf	Sa'd ibnu'r-Rabî'
Zubeyr ibnu'l-Avvâm	Seleme ibn Selâme
Usmân ibn Affân	Evs ibn Sâbit
Talha ibn Ubeydillah	Ka'b ibn Mâlik
Ca'fer Tayyâr	Muâz ibn Cebel
Saîd ibn Zeyd	Ubeyy ibn Ka'b
Mus'ab ibn Umeyr	Ebû Eyyûb el-Ensârî
Ebû Huzeyfe ibn Utbe	Abbâd ibn Bişr
Ammâr ibn Yâsir	Huzeyfe ibn Yemân
Ebû Zerr el-Gıfârî	Munzir ibn Amr
Hatîb ibn Ebî Beltaa	Uveym ibn Sâide
Selmân el-Fârisî	Ebu'd-Derdâ Uveymir
Bilâl el-Habeşî	Ebû Ruveyha Abdullah (R).

٣ــ باب مَنْ تَكَفَّلَ عنْ مَيِّتٍ دَيْنًا فَلَيْسَ لَهُ أنْ يَرْجِعَ وبِهِ قال الحَسَنُ

3- BİR ÖLÜNÜN BORCUNA KEFÎL OLAN KİMSEYE O KEFÂLETTEN DÖNMESİ (SAHÎH) OLMAZ BÂBI [10]

el-Hasen de, dönme olmayacağına kaail olmuştur [11].

٤ــ حدّثنا أبو عاصِمٍ عنْ يَزِيدَ بنِ أبِى عُبَيْدٍ عنْ سَلَمَةَ بْنِ الأكْوَعِ رضى الله عنه أنَّ النبيَّ صلى اللّهُعليه وسلم أُتِيَ بجَنازَةٍ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا فقال هَلْ عَلَيْهِ منْ دَيْنٍ قالوا لا فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أُتِيَ بِجَنازَةٍ أُخْرى فقال هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ قالُوا نَعَمْ قال صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ . قال أبُو قَتادَةَ عَلَيَّ دَيْنُهُ يا رسولَ اللَّهِ فَصَلَّى عَلَيْهِ *

4-....... Selemetu'bnu'l-Ekva'(R)'dan: Peygamber(S)'e, üzerine cenâze namâzı kıldırması için bir cenâze getirildi. Peygamber:

— *"Üzerinde bir borç var mı?"* diye sordu.

Cenâze sâhibleri:

— Hayır (yoktur), dediler.

Bunun üzerine Peygamber ona namâz kıldı. Sonra diğer bir cenâze getirildi. Peygamber yine:

— *"Bu ölü üzerinde bir borç var mı?"* dedi.

Sâhibleri:

— Evet vardır, dediler.

Peygamber:

— *"Arkadaşınızın üzerine sizler cenâze namâzı kılınız"* buyurdu.

Bu esnada Ebû Katâde:

— Yâ Rasûlallah, o ölünün borcunu ödemek benim üzerimedir, dedi.

Bu kefâlet üzerine Rasûlullah, o ölünün cenâze namâzını kıldı [12].

Bu kardeşlik akdinin dayanağı el-Enfâl: 72. âyetidir.

Bu iki hadîsin havâle ile münâsebeti kardeşlik akdinde iki dîn kardeşi birbirine tatavvu' vechiyle mîrâsçı olduklarıdır. Kefâlet de tatavvu' vechiyle ivâzsız iltizâmdan ibâret olduğu için, aralarında bir derece münâsebete vesîle olmuştur.

10 Bir ölünün borcunu ödemeyi üzerine alan kimse için bu kefâletten dönmesi sahîh olmaz. Çünkü bunu ödemek ona lâzım olmuş ve hakk, onun zimmetinde kararlaşmıştır.

11 Hasen Basrî'nin bu görüşü âlimler cumhûrunun görüşüdür.

12 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Ebû Katâde: Onun borcu benim üzerimedir, dedi" sözündedir. Hadîs biraz önce de geçmişti.

٥ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عبدِ اللّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا عَمْرٌو قال سَمِعَ مُحَمَّدَ بنَ عَلِيٍّ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهم قال قال النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم لَوْ قَدْ جَاءَ مالُ الْبَحْرَينِ قَدْ أَعْطَيْتُكَ هَكَذَا وَهَكَذَا فَلَمْ يَجِيءْ مالُ البَحْرَيْنِ حَتَّى قُبِضَ النبىُّ صلَّى اللّهُ عليه وسلم فَلَمَّا جَاءَ مالُ الْبَحْرَيْنِ أَمَرَ أَبو بَكْرٍ فَنَادَي منْ كَانَ لَهُ عِنْدَ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم عِدَةٌ أَوْ دَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ إِنَّ النبِيَّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال لِى كَذَا وكَذَا فَحَثَى لِى حَثْيَةً فَعَدَدْتُهَا فإِذَا هِىَ خَمْسُمِائَةٍ وقال خُذْ مِثْلَيْهَا *

5-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Peygamber (S):

— *"Bahreyn*(den cizye) *malı gelmesi gerçekleşirse sana* (iki avucunu göstererek) *şöyle şöyle veririm"* buyurdu.

Peygamber'in rûhu alınıncaya kadar Bahreyn malı gelmedi. Bahreyn malı geldiği zamân Ebû Bekr emretti de bir nidâcı:

— Peygamber'in yanında her kimin bir va'di yâhud bir alacağı varsa bize gelsin! diye i'lân etti.

Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e gittim de:

— Peygamber (S) bana şöyle şöyle buyur(up va'd et)mişti, dedim.

Ebû Bekr, benim için bir avuç (para) avuçladı (ve bunları say dedi). Ben onları saydım. Onların beşyüz adet olduğunu gördüm.

Ebû Bekr:

— Bunun iki mislini daha al, dedi [13].

٤ـ بابُ جُوَارِ أَبِى بَكْرٍ فِى عَهْدِ النبىِّ ﷺ وعَقْدِهِ

4- PEYGAMBER (S) ZAMÂNINDA EBÛ BEKR'E EMÂN VERİLMESİ VE EBÛ BEKR'İN AKDİ BÂBI

٦ـ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ قال ابنُ شِهَابٍ فأَخْبَرَنِى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عائِشَةَ رضى اللّهُ عنها زَوْجَ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ إلاَّ وهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ . وقال أَبو صَالِحٍ حدّثنى

13 Hadîsin bâb başlığına münâsebeti şu cihetledir: Ebû Bekr, Peygamber'in devlet başkanlığı makaamına geçtiği gibi, Peygamber'in üzerinde bulunan vâcib ve tatavvu' vazîfeleri yerine getirmeyi üstüne almıştır. Bunu üstlenince, Peygamber'in üzerindeki va'd ve borçların hepsini ödemesi lâzım gelmiştir. Peygamber (S) zâten va'di yerine getirmeyi severdi. Ebû Bekr de bunları infâz etmiştir (Aynî).

عبدُ اللَّهِ عنْ يونُسَ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنِى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قَالَتْ لَمْ أعْقِلْ أبَوَيَّ قَطُّ إلاَّ وهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ ولَمْ يَمُرَّ عَلَيْنا يَوْمٌ إلاَّ يَأْتِينَا فِيهِ رسولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عليه وسلم طَرَفِي النهارِ بُكْرَةً وَعِشيَّةً فَلَمَّا ابْتُلِيَ المُسْلِمُونَ خَرَجَ أبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا قِبَلَ الحَبَشَةِ حَتَّى إذَا بَلَغَ بَرْكَ الْغِمَادِ لَقِيَهُ ابنُ الدَّغِنَةِ وهْوَ سَيِّدُ الْقَارَةِ فقَال أيْنَ تريدُ يا أبَا بَكْرٍ فقال أبُو بكرٍ أخْرَجَنِى قَوْمِى فأنا أرِيدُ أنْ أسِيحَ فِي الأرْضِ فأعْبُدَ رَبِّى قال ابنُ الدَّغِنَةِ إنَّ مِثْلَكَ لاَ يَخْرُجُ ولاَ يُخْرَجُ فإنَّكَ تَكْسِبُ المَعْدُومَ وَتَصِلُ الرَّحِمَ وتَحْمِلُ الْكَلَّ وتَقْرِي الضَّيْفَ وتُعينُ عَلَى نَوَائِبِ الحَقِّ وأنا لَكَ جَارٌ فارْجِعْ فَاعْبُدْ رَبَّكَ بِبِلادِكَ فارتَحَلَ ابنُ الدَّغِنَةِ فَرَجَعَ مَعَ أبِي بكرٍ فَطَافَ فِى أشْرَافِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ فقال لَهُمْ إنَّ أبَا بَكْرٍ لاَ يَخْرُجُ مِثْلُهُ ولاَ يُخْرَجُ أتُخْرِجونَ رجلاً يَكْسِبُ المَعْدُومَ وَيَصِلُ الرَّحِمَ وَيَحْمِلُ الْكَلَّ ويَقْرِى الضَّيْفَ ويُعينُ على نَوَائِبِ الحَقِّ فأنْفَذَتْ قُرَيْشٌ جوَارَا بنِ الدَّغِنَةِ وآمَنوا أبَا بَكْرٍ وقالُوا لابنِ الدَّغِنَةِ مُرْ أبَابَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِى دَارِهِ فَلْيُصَلِّ ولْيَقْرأْ ماشَاءَ ولاَ يُؤْذِينا بِذَلِكَ ولاَ يَسْتَعْلِنْ بِهِ فإنَّا قَدْ خَشِينا أنْ يَفتِنَ أبْناءَنَا ونِسَاءَنَا قال ذَلِكَ ابنُ الدَّغِنَةِ لِأبِى بَكْرٍ فَطَفِقَ أبُو بَكْر يَعْبُدُ رَبَّهُ فِي دارِهِ ولاَ يَسْتَعْلِنُ بالصَّلاَةِ ولاَ القِرائَةِ فِي غَيْرِ دَارِهِ ثُمَّ بَدَأ لِأبِي بكْر فابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ وبَرَزَ فَكَانَ يُصَلِّى فِيهِ ويَقْرأُ الْقُرْآنَ فَيَتَقَصَّفُ عَلَيْهِ نِسَاءُ الْمشْرِكِينَ وأبْنَاؤُهُمْ يَعْجَبُونَ ويَنْظُرُونَ إلَيْهِ وكانَ أبُو بَكْرٍ رَجلاً بَكَّاءً لاَ يَمْلِكُ دَمْعَهُ حِينَ يَقْرَأُ الْقرْآنَ فأفْزَعَ ذَالِكَ أشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فأرْسَلُوا إلى ابنِ الدَّغِنَةِ فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ فقالُوا لَهُ إنَّا كُنَّا أجرْنَا أبا بَكْرٍ عَلَى أنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِى دَارِهِ وإنَّهُ جاوَزَ ذَلِكَ فابْتَنى مَسْجِدًا بفناءِ دَارِهِ وأعْلَنَ الصَّلاَةَ والْقِرَاءَةَ وقدْ خَشِينَا أنْ يَفْتِنَ أبْنَاءَنَا ونساءَنَا فأْتِهِ فإنْ أحَبَّ أنْ يَقْتَصِرَ علَى أنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِى دَارِهِ فَعَلَ وإنْ أبِى إلاَّ أنْ يُعْلِنَ ذَلِكَ فَسَلْهُ أنْ يَرُدَّ إلَيْكَ ذِمَّتَكَ فإنَّا كَرِهْنَا أنْ نُخْفِرَكَ ولَسْنَا مُقِرِّينَ لِأبِى بَكْرٍ الاسْتِعْلاَنَ قَالَتْ عَائِشَةُ فأتَى ابنُ الدَّغِنَةِ أبَا بَكْرٍ فقال قَدْ عَلِمْتَ الذِى عَقَدْتُ لَكَ علَيْهِ فإما أنْ تَقْتَصِرَ

عَلى ذَلِكَ وإمَّا أنْ تَرُدَّ إلَيَّ ذِمَّتِي فإنِّي لاَ أُحِبُّ أنْ تَسْمَعَ العَرَبُ أنِّي أُخْفِرْتُ
فِي رَجُلٍ عَقَدْتُ لَهُ قال أبو بَكْرٍ إنِّي أَرُدُّ إلَيْكَ جِوَارَكَ وأرْضَى بِجَوارِ اللّهِ
ورَسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم يَوْمَئِذٍ بِمَكَّةَ فقال رسولُ اللّهِ صلَّى اللّهُ عَلَيْهِ
وسلم قَدْ أُرِيتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ رَأَيْتُ سَبْخَةً ذَاتَ نَخْلٍ بَيْنَ لاَبَتَيْنِ وهُمَا
الحَرَّتَانِ فَهَاجَرَ منْ هَاجَرَ قِبَلَ المَدِينَةِ حِينَ ذَكَرَ ذَلِكَ رسولُ اللّهِ صلى الله
عليه وسلم ورَجَعَ إلَى المَدِينَةِ بَعْضُ منْ كَانَ هَاجَرَ إلَى أرْضِ الحَبَشَةِ وَتَجَهَّزَ
أبو بَكْرٍ مُهَاجِرًا فقال لَهُ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم عَلَى رِسْلِكَ فإنِّي
أرْجو أنْ يُؤْذَنَ لِي قال أبو بَكْرٍ هَلْ تَرْجُو ذَلِكَ بأبِي أنْتَ قال نَعَمْ فَحَبَسَ
أبو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم لِيَصْحَبَهُ وعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ
كَانَتَا عِنْدَهُ ورَقَ السَّمُرِ أرْبَعَةَ أشْهُرٍ *

6- Bize Yahyâ ibn Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Leys, Ukayl'den tahdîs etti. İbnu Şihâb dedi ki: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R): Ben babamla anamın İslâm Dîni'ni dîn edinir olmalarından başka hâllerini hatırlamadım, demiştir.

Ve Ebû Sâlih şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu'l-Mübârek, Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den tahdîs etti. ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben babamla anamın İslâm Dîni'ni dîn edinerek yaşamalarından başka yaşayışlarını hiç bilmedim. O zamânlarda hiçbir günümüz geçmezdi ki, muhakkak o günde, gündüzün iki tarafında, sabâh ve akşâm vakitlerinde Rasûlullah bize gelirdi. Müslümânlar (Kureyş müşrikleri tarafından) işkenceye uğratılınca (Rasûlullah Habeşistan'a göçe izin vermişti), Ebû Bekr de Habeşistan tarafına hicret etmek üzere (Mekke'den) çıkmıştı. Ebû Bekr, Berku'l-Gımâd [14] mevkîine gelince kendisine İbnu'd-Dağine kavuştu [15]. İbnu'd-Dağine Kaare kabîlesinin seyyididir. Ebû Bekr'e:

— Yâ Ebâ Bekr, nereye gitmek istiyorsun? dedi.

---

14 Bu, Mekke'nin Yemen cihetinde ve deniz sâhilini ta'kîben beş günlük mesâfede bulunan bir yerin adıdır.

15 Bu kelimeyi hadîsçiler böyle "İbnu'd-Dağine" şeklinde okuyorlar; lugatçiler ise "İbnu'd-Duğunne" şeklinde telâffuz ediyorlar. Her iki şekilde tesbît ve rivâyet edilmiştir. Bu zâtın isminde de ihtilâf edilmiştir. İbn İshâk'a göre adı Rabîa ibn Refî'dir. Sonra müslümân olmuş, Huneyn gazâsında bulunmuş ve o gün Dureyd ibn Samme'yi öldürmüştür (İbn Abdilberr ve Zehebî).

Ebû Bekr de:

— Beni kavmin(in ezâsı) çıkardı. Ben de yeryüzünde seyâhat etmek, bir yere çekilmek ve orada Rabb'ime ibâdet etmek istiyorum, dedi.

İbnu'd-Dağine:

— Senin gibi bir zât ne yurdundan çıkar, ne de (başkaları tarafından) çıkarılır. Çünkü şu bir hakîkattir ki, sen fakîri kazandırırsın (veyâ: Bulunmayan bir malı ihsân edersin), hısımlarla ilgiyi devâm ettirirsin, âcizlerin yükünü çekersin, konuklara ziyâfet verirsin, hakk engellerine karşı hayır işlerine yardım edersin! Şimdi ben senin için bir koruyucuyum. Haydi Mekke'ye dön de kendi memleketinde Rabb'-ine ibâdet et! demiştir.

Bunun üzerine Ebû Bekr geri dönmüş, İbnu'd-Dağine de kendisi ile berâber yollanmıştır. (Mekke'ye gelince) İbnu'd-Dağine Kureyş şerîflerini dolaşmış ve onlara:

— Şübhesiz Ebû Bekr gibi kıymetli bir zât memleketinden çıkmaz ve çıkarılmaz. Ey Kureyş, siz şu fazîletleri bulunan bir adamı memleketinden çıkarıyor musunuz? O, yok olanı kazanır, hısımlık ilişkilerini devâm ettirir, âcizin yükünü taşır, konuklara ziyâfet verir, hakk engellerine karşı hayır işlerine yardım eder, dedi ve Ebû Bekr'i himâyesine aldı.

Kureyş de İbnu'd-Dağine'nin Ebû Bekr'i emânına almasını infâz etti ve Ebû Bekr'i emniyette kıldılar. İbnu'd-Dağine'ye:

— Ebû Bekr'e emret. O (bir şeye karışmasın), evinde Rabb'ine ibâdet etsin, evinde namâz kılsın, dilediği şeyi okusun. Fakat okuduğu ile bize ezâ vermesin, okuduğunu yüksek sesle okumasın. Çünkü biz oğullarımızı ve kadınlarımızı fitneye düşürmesinden korkmuşuzdur, dediler.

Kureyş'in bu sözlerini de İbnu'd-Dağine Ebû Bekr'e söyledi. Ebû Bekr de bu şartlara göre evinde Rabb'ine ibâdet etmeye, evinden başka yerde yüksek sesle namâz kılmamaya ve yüksek sesle okumamaya başladı. Sonra Ebû Bekr için bunun muhâlifi bir re'y zâhir oldu da, evinin yanına bir mescid binâ etti. Oraya çıktı, orada namâz kılıyor ve Kur'ân okuyordu. Bunun üzerine müşriklerin kadınları ve oğulları Ebû Bekr'in ibâdet ve kırâatine taaccüb ederek ve ona bakarak bir izdihâm ve sıkışıklık meydana getiriyorlardı. Ebû Bekr ince yürekli, çok ağlayıcı bir adamdı. Kur'ân okurken gözyaşını tutamazdı. Ebû Bekr'in bu hâli Kureyş'in müşrîk şerîflerini korkuttu da, onlar İbnu'd-Dağine'ye haber gönderdiler. Akabinde İbnu'd-Dağine onların yanına geldi. Kureyş, İbnu'd-Dağine'ye:

— Biz, kendi evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzere Ebû Bekr'i himâye ve emânına almanı kabûl etmiştik. Ebû Bekr ise bu sınırı aş-

mış, evinin avlusunda bir mescid binâ etmiş, içinde yüksek sesle namâz kılmaya ve Kur'ân okumaya başlamıştır. Doğrusu biz oğullarımızı ve kadınlarımızı fitneye düşürmesinden korktuk. Sen ona git. Eğer kendi evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzerine kısaltmak isterse bunu yapsın. Eğer bunu kabûl etmez de muhakkak namâz ve kırâatini yükseltip i'lân etmek isterse, ona verdiğin ahd ve emânını sana geri vermesini iste. Emîn ol ki, biz sana verdiğimiz sözden caymayı çirkin gördük. Fakat biz Ebû Bekr'in alenî ibâdet etmesini ikrâr (ve kabûl) ediciler de değiliz, dediler.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine İbnu'd-Dağine, Ebû Bekr'e geldi ve:

— Benim nasıl bir husûs üzerine sana emân ahdi verdiğimi iyi bilmişsindir. Şimdi sen ya o husûs üzerine işi kısaltırsın, yâhud da emân ahdimi bana geri verirsin. Çünkü ben bir kimse hakkında vermiş olduğum emân ahdimi bozmuş olduğumu Arab milletinin işitmesini istemem, dedi.

Ebû Bekr de:

— Ben senin koruma ahdini sana geri veriyorum ve Allah'ın korumasına râzı oluyorum, dedi.

Rasûlullah ise o günlerde Mekke'de bulunuyordu. Rasûlullah (S) şöyle dedi:

— *"Sizin hicret edeceğiniz yurt bana gösterildi. Ben iki kara taşlık arasında, hurmalıklı çorak bir yer gördüm"* dedi.

Rasûlullah bunu söylediği zamân Medîne tarafına hicret edenler (dalga dalga) hicret ettiler ve Habeşistan'a hicret etmiş olanların bâzısı da Medîne'ye dönüp geldiler. Ebû Bekr de bir muhâcir olmaya hazırlandı. Fakat Rasûlullah ona:

— *"Yavaş ol* (acele etme). *Çünkü ben, benim için de izin verilmesini umuyorum"* buyurdu.

Ebû Bekr:

— Babam sana kurbân olsun, sen bunu umuyor musun? dedi.

Rasûlullah:

— *"Evet"* buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Bekr, Rasûlullah'a yol arkadaşlığı etmek için kendini (hicretten men' edip), Rasûlullah üzerine habsetti ve yanında bulunan iki kuvvetli binek devesini dört ay (dikenli meşe nev'inden büyük) talh ağacı yaprağı ile evinde besledi (dışarıya salıvermedi) [16].

---

16 Bu, uzun hicret hadîsinin bir kısmıdır.

Bu hadîsten buradaki hedef, Ebû Bekr'in, İbnu'd-Dağine'nin verdiği emâna, yânî koruma ahdine râzı olması ve Peygamber'in de onu bu emân üzerinde takrîr etmesidir. Hadîsin kefâlet konusuna giriş ciheti de, hadîsin bedenlerin kefâletine yakışıcı olmasıdır. Çünkü ona emân verip koruyan kimse, korunanın nefsine zulm edilmemesini tekeffül etmiş gibidir (İbn Hacer, İbnu'l-Munîr'den).

٥ـ باب الدَّيْنِ

5- BORÇ BÂBI [17]

٧ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ ابنِ سَلَمَةَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم كانَ يُؤْتَى بالرَّجُلِ المُتَوفَّى عَلَيْهِ الدَّيْنُ فَيَسْأَلُ هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ فَضْلاً فَإنْ حُدِّثَ أنَّهُ تَرَكَ لِدَيْنِهِ وفاءً صَلَّى وإلاَّ قال لِلْمُسْلِمِينَ صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْفُتُوحَ قال أنا أوْلَى بالمُؤْمِنِينَ مِنْ أنْفُسِهِمْ فَمَنْ تُوُفِّىَ مِنَ المُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دَيْنًا فَعَلَىَّ قَضَاؤُهُ ومنْ تَرَكَ مالاً فَلِوَرَثَتِهِ *

7-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah'a, üzerinde borç olduğu hâlde ölmüş bir kimse(nin cenâzesi) getirilirdi de, Rasûlullah (S): *"Borcu için bir fazlalık bıraktı mı?"* diye sorardı. Şâyet kendisine o zâtın borcu için bir ödeme bıraktığı söylenirse, onun cenâze namâzını kılardı. Yoksa müslümânlara hitâben: *"Arkadaşınızın cenâze namâzını sizler kılınız"* buyururdu. Nihâyet Allah kendisine birçok fetihler müyesser kılınca: *"Ben bütün mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakınımdır. Binâenaleyh artık her kim üzerinde bir borç bırakarak ölürse, o borcu ödemek bana âiddir. Her kim de bir mal bırakırsa, o mal kendi mîrâsçılarına âiddir"* buyurdu [18].

---

17 Bu bâb başlığı, Buhârî'nin el-Asîlî ve Kerîme nushalarında böyle gelmiştir. Diğer râvîlerin nushalarında ya yoktur, ya da farklı şekilde gelmiştir.

18 Bu hadîsi Buhârî, Nafakalar Kitâbı'nda da getirmiştir. Müslim, Mîrâs Payları Kitâbı'nda; Tirmizî Cenâzeler Kitâbı'nda getirmiştir.

Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır; o da borcun hükmünü beyân hakkında olmasıdır. *"Peygamber mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakındır"* fıkrası, el-Ahzâb: 6. âyetinin baş kısmıdır. Burada vahyu metluvv ile vahyu gayrı metluvv te'yîd buyurulmuştur.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤٠ ـ كِتَابُ الوَكَالَةِ

40- KİTÂBU'L-VEKÂLE

(Vekâlet Kitâbı)

١ ـ بابٌ فِى وَكَالَةِ الشَّرِيكِ الشَّرِيكَ فِي الْقِسْمَةِ وَغَيْرِهَا وقَدْ أشْرَكَ النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم عَلِيًّا فِي هَدْيِهِ ثُمَّ أمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا

1- BÂB: ORTAĞIN ORTAĞA TAKSÎMDE VE DİĞER İŞLERDE VEKÂLETİ HAKKINDADIR [1]

Peygamber (S), Alî'yi kendi kurbânlığında ortak etmiş, sonra da ona kurbânın taksîm edilmesini emretmiştir [2].

١ ـ حدّثنا قَبِيصَةُ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ ابنِ أبى نجيحٍ عنْ مُجَاهِدٍ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أبى لَيْلَى عنْ عَلِيٍّ رضى اللّٰهُ عنهُ قال أمَرَنِى رسولُ اللّٰهِ ﷺ أنْ أتَصَدَّقَ بِجِلاَلِ الْبُدْنِ الّتِى نُحِرَتْ وبِجُلُودِهَا ٭

---

1 *Vekâlet,* bir kimsenin bir işi başkasına tevfîz ve sipâriş etmesi ve bu işte o kimseyi kendi yerine geçirmesidir. Tevfîz edene *Müvekkil;* yerine geçene *Vekîl,* vekâlet verilene ise *Mevkûlün bih* denir. *Tevkîl* de bir işte tasarrufu başkasına tevdî' etmektir. *Vekâlet,* lugat yönünden "korumak" ma'nâsına da gelir.

Risâlet, bir kimsenin sözünü, tasarrufta dahli olmayarak başka bir kimseye teblîğ etmektir. Gönderene *Mürsil;* gönderilene *Mürselün ileyh,* aradaki vâsıtaya *Rasûl* denilir.

Vekâlet de bey' gibi îcâb ve kabûl ile gerçekleşir.

2 Buhârî bunu Şerîket ve Hacc Kitâbları'nda senediyle rivâyet etti.

1-....... Alî (R): Rasûlullah (S) bana kesilen kurbân develerinin çullarını ve derilerini sadaka vermemi emretti, dedi [3].

٢ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ خَالِدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ يَزِيدَ عنْ أبِي الخَيْرِ عنْ عُقْبَةَ بنِ عَامِرٍ رضى اللَّهُ عنه أنَّ النبىَّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم أعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ فَبَقِىَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنبىِّ ﷺ فقال ضَحِّ أنْتَ *

2-....... Ukbe ibnu Âmir(R)'den: Peygamber (S) Ukbe ibnu Âmir'e, sahâbîlerine taksîm etmek üzere bir takım kurbânlık koyun vermiş. (Ukbe bunları taksîm etmiş), bir yaşında kuvvetli bir keçi oğlağı kalmıştı. Ukbe bunu Peygamber'e zikretmiş, Peygamber de: *"Onu da sen kes!"* buyurmuştur [4].

٢ــ بابٌ إذَا وكَّلَ المُسْلِمُ حَرْبِيًّا فِى دَارِ الحَرْبِ أوْ فِي دَارِ الإسْلاَمِ جَازَ

2- BÂB: MÜSLÜMÂN KİMSE DÂRU'L-HARB'DE BULUNAN YÂHUD DÂRU'L-İSLÂM'DA (KENDİSİNE EMÂN VERİLMEKLE) MÜSTE'MEN OLAN BİR HARBÎ'Yİ TEVKÎL ETTİĞİ ZAMÂN, BU VEKÂLET VERME CÂİZDİR

٣ــ حدّثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنى يُوسُفُ بنُ المَاجشونِ عنْ صَالِحِ بنِ إبْرَاهِيمَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عَوْفٍ عنْ أبِيهِ عنْ جَدِّهِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ ابنِ عَوْفٍ رضى اللَّهُ عنه قال كاتَبْتُ أُمَيَّةَ بنَ خَلَفٍ كِتَابًا بأنْ يَحْفَظَنِى فِي صاغِيَتِي بِمَكَّةَ وأحْفَظَهُ فِى صاغِيَتِه بالمَدِينَةِ فَلَمَّا ذَكَرْتُ الرَّحْمٰنَ قال لاَ أعْرِفُ الرَّحْمٰنَ كاتِبْنِى باسْمِكَ الذِى كانَ فِي الجَاهِلِيَّةِ فَكَاتَبْتُهُ عبدُ عَمْرٍو فلَمَّا كان فِي يوْمِ بَدْرٍ خَرَجْتُ إلَى جَبَلٍ لأُحْرِزَهُ حينَ نامَ النَّاسُ فأبْصَرَهُ بلاَلٌ فَخَرَجَ حَتَّى وقَفَ علَى مَجْلِسٍ مِنَ الأنْصَارِ فقال أُمَيَّةُ بنُ خَلَفٍ لاَ نَجَوْتُ

---

3 Bu hadîs de Hacc Kitâbı'nda geçti. Bunun başlığa delîlliği, Peygamber'in onu ortak kılmasıdır.

4 Buhârî bunu Dahâya ve Şerîket Kitâbları'nda da getirmiştir.

Bu hadîsin Vekâlet başlığında getirilme sebebi, Peygamber'in Ukbe ibn Âmir'i, kurban koyunlarını sahâbîlerine taksîm etmeye tevkîl buyurmuş olmasıdır.

إِنْ نَجَا أُمَيَّةُ فَخَرَجَ مَعَهُ فَرِيقٌ مِنَ الأَنْصَارِ فِي آثَارِنَا فَلَمَّا خَشِيتُ أَنْ يَلْحَقُونَا خَلَّفْتُ لَهُمُ ابْنَهُ لأَشْغَلَهُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَبَوْا حَتَّى يَتْبَعُونَا وكَانَ رَجُلاً ثَقِيلاً فَلَمَّا أَدْرَكُونَا قُلْتُ لَهُ ابْرُكْ فَبَرَكَ فَأَلْقَيْتُ عَلَيْهِ نَفْسِي لأَمْنَعَهُ فَتَخَلَّلُوهُ بِالسُّيُوفِ مِنْ تَحْتِي حتى قَتَلُوهُ وأَصَابَ أَحَدُهُمْ رِجْلِي بِسَيْفِهِ : وكَانَ عَبْدُ الرَّحْمنِ بنُ عَوْفٍ يُرِينَا ذَلِكَ الأَثَرَ فِي ظَهْرِ قَدَمِهِ. قال أَبُو عَبْدِ اللَّهِ سَمِعَ يوسُفُ صالِحًا وإِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ *

3-....... Sâlih ibnu İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf, babası İbrâhîm'den; o da dedesi Abdurrahmân ibn Avf'tan: Bu Abdurrahmân ibn Avf (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'deki malımı (yâhud yakınlarımı) muhâfaza etmesi; ben de onun Medîne'deki malını ve yakınlarını korumam için Umeyyetu'bnu Halef'e bir mektûb yazdım. Mektûbun üzerine Abdurrahmân imzâsını koyup Rahmân ismini zikredince, Umeyye: Senin ibâdet ettiğin Rahmân'ı ben tanımam, sen bana Câhiliyet'teki isminle yaz, dedi. Bu sefer ben ona "Abdu Amr" diye yazdım. Bedir gazvesi günü geldiği zamân, ben o gün bir gece insanlar uyuduğu bir sırada Umeyye ibn Halef'i korumak için onu alıp bir dağa çıktım. Fakat Umeyye'yi Bilâl gördü. Hemen koşup, nihâyet bir Ensâr meclisinde durdu ve:

— Bu, Umeyyetu'bnu Halef'tir; yakalayın! Eğer Umeyye bu sefer kurtulursa ben kurtulmam! diye haykırdı (Böylece Ensâr'ı Umeyye'yi öldürmeye teşvîk etti) [5].

Bunun üzerine onun berâberinde Ensâr'dan bir takım mücâhid, bizim izlerimizde hareket edip, bizi ta'kîbe koyuldular. (Benim bir elimi Umeyye, bir elimi de oğlu Alî tutuyordu.) Mücâhidlerin bize yetişeceklerinden endîşe edince, ben Ensâr'a:

— Umeyye budur, diye oğlu Alî'yi kendisine halef yapıp geri bıraktım.

Bunu, oğlu ile onları meşgûl edip Umeyye'yi kurtarmak için yaptım. Fakat onlar hemen Umeyye'nin oğlunu öldürdüler. Sonra bizi kovalamak için direndiler. Umeyye şişman, ağır bedenli bir adamdı. Kovalayanlar bize yetişince, ben Umeyye'ye:

— Çök, dedim; o diz üstü çöktü.

---

5 Umeyye ibn Halef, yazdığı mektûbda "Ben senin ibâdet ettiğin Rahmân'ı tanımam (yânî O'nun tevhîdini i'tirâf etmem)" demiş, Câhiliyet'teki ismini yazmasını istemiş olan azılı bir müşrik ve İslâm düşmanı idi. Mekke'de müslümanlara ve bu arada Bilâl'a çok eziyetler etmişti. İşte Bilâl'in Ensâr'ı harekete geçirmesi, onüç sene Mekke'de çekilen azâbların intikaamı ve va'd edilen zaferin şâheser bir tecellîsidir.

1-....... Alî (R): Rasûlullah (S) bana kesilen kurbân develerinin çullarını ve derilerini sadaka vermemi emretti, dedi [3].

٢ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ خَالِدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ يَزِيدَ عنْ أَبِي الخَيْرِ عنْ عُقْبَةَ بنِ عَامِرٍ رضى اللَّهُ عنه أنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم أعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ فَبَقِيَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنبيِّ ﷺ فقال ضَحِّ أنْتَ *

2-....... Ukbe ibnu Âmir(R)'den: Peygamber (S) Ukbe ibnu Âmir'e, sahâbîlerine taksîm etmek üzere bir takım kurbânlık koyun vermiş. (Ukbe bunları taksîm etmiş), bir yaşında kuvvetli bir keçi oğlağı kalmıştı. Ukbe bunu Peygamber'e zikretmiş, Peygamber de: *"Onu da sen kes!"* buyurmuştur [4].

٢ــ بابٌ إذَا وكَّلَ المُسْلِمُ حَرْبِيًّا فِي دَارِ الحَرْبِ أوْ فِي دَارِ الإسْلاَمِ جَازَ

2- BÂB: MÜSLÜMÂN KİMSE DÂRU'L-HARB'DE BULUNAN YÂHUD DÂRU'L-İSLÂM'DA (KENDİSİNE EMÂN VERİLMEKLE) MÜSTE'MEN OLAN BİR HARBÎ'Yİ TEVKÎL ETTİĞİ ZAMÂN, BU VEKÂLET VERME CÂİZDİR

٣ــ حدّثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنى يُوسُفُ بنُ المَاجشونِ عنْ صَالِحِ بنِ إبْرَاهِيمَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عَوْفٍ عنْ أبِيهِ عنْ جَدِّهِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ ابنِ عَوْفٍ رضى اللَّهُ عنه قال كَاتَبْتُ أُمَيَّةَ بنَ خَلَفٍ كِتَابًا بأنْ يَحْفَظَنِى فِي صاغِيَتِى بِمَكَّةَ وأحْفَظَهُ فِى صاغِيَتِه بالمَدِينَةِ فَلَمَّا ذَكَرْتُ الرَّحْمٰنَ قال لاَ أعْرِفُ الرَّحْمٰنَ كاتِبْنِى باسْمِكَ الذِى كانَ فِي الجَاهِلِيَّةِ فَكَاتَبْتُهُ عبدُ عَمْرٍو فَلَمَّا كانَ فِي يوْمِ بَدْرٍ خَرَجْتُ إلَى جَبَلٍ لأُحْرِزَهُ حينَ نامَ النَّاسُ فأبْصَرَهُ بلاَلٌ فَخَرَجَ حَتَّى وقَفَ على مَجْلِسٍ مِنَ الأنْصَارِ فقال أُمَيَّةُ بنُ خَلَفٍ لاَ نَجَوْتُ

3 Bu hadîs de Hacc Kitâbı'nda geçti. Bunun başlığa delîlliği, Peygamber'in onu ortak kılmasıdır.

4 Buhârî bunu Dahâya ve Şerîket Kitâbları'nda da getirmiştir.
Bu hadîsin Vekâlet başlığında getirilme sebebi, Peygamber'in Ukbe ibn Âmir'i, kurban koyunlarını sahâbîlerine taksîm etmeye tevkîl buyurmuş olmasıdır.

إنْ نَجا أُمَيَّةُ فَخَرَجَ مَعَهُ فَرِيقٌ مِنَ الأنْصارِ فِي آثارِنا فَلَمَّا خَشِيتُ أنْ يَلْحَقُونا
خَلَّفْتُ لَهُمْ ابْنَهُ لأشْغَلَهُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أبَوْا حَتَّى يَتْبَعُونا وكانَ رَجُلاً ثَقِيلاً فَلَمَّا
أدْرَكُونا قُلْتُ لَهُ ابْرُكْ فَبَرَكَ فالْقَيْتُ عَلَيْهِ نَفْسِي لأمْنَعَهُ فَتَخَلَّلُوهُ بالسُّيُوفِ مِنْ
تَحْتِي حتى قَتَلُوهُ وأصابَ أحَدُهُمْ رِجْلِي بِسَيْفِهِ : وكانَ عَبْدُ الرَّحْمنِ بنُ عَوْفٍ
يُرِينا ذَلِكَ الأثَرَ فِي ظَهْرِ قَدَمِهِ. قال أبو عَبْدِ اللَّهِ سَمِعَ يوسُفُ صالِحًا وإبْراهِيمُ
أباهُ *

3-....... Sâlih ibnu İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf, babası İbrâhîm'den; o da dedesi Abdurrahmân ibn Avf'tan: Bu Abdurrahmân ibn Avf (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'deki malımı (yâhud yakınlarımı) muhâfaza etmesi; ben de onun Medîne'deki malını ve yakınlarını korumam için Umeyyetu'bnu Halef'e bir mektûb yazdım. Mektûbun üzerine Abdurrahmân imzâsını koyup Rahmân ismini zikredince, Umeyye: Senin ibâdet ettiğin Rahmân'ı ben tanımam, sen bana Câhiliyet'teki isminle yaz, dedi. Bu sefer ben ona "Abdu Amr" diye yazdım. Bedir gazvesi günü geldiği zamân, ben o gün bir gece insanlar uyuduğu bir sırada Umeyye ibn Halef'i korumak için onu alıp bir dağa çıktım. Fakat Umeyye'yi Bilâl gördü. Hemen koşup, nihâyet bir Ensâr meclisinde durdu ve:

— Bu, Umeyyetu'bnu Halef'tir; yakalayın! Eğer Umeyye bu sefer kurtulursa ben kurtulmam! diye haykırdı (Böylece Ensâr'ı Umeyye'yi öldürmeye teşvîk etti) [5].

Bunun üzerine onun berâberinde Ensâr'dan bir takım mücâhid, bizim izlerimizde hareket edip, bizi ta'kîbe koyuldular. (Benim bir elimi Umeyye, bir elimi de oğlu Alî tutuyordu.) Mücâhidlerin bize yetişeceklerinden endîşe edince, ben Ensâr'a:

— Umeyye budur, diye oğlu Alî'yi kendisine halef yapıp geri bıraktım.

Bunu, oğlu ile onları meşgûl edip Umeyye'yi kurtarmak için yaptım. Fakat onlar hemen Umeyye'nin oğlunu öldürdüler. Sonra bizi kovalamak için direndiler. Umeyye şişman, ağır bedenli bir adamdı. Kovalayanlar bize yetişince, ben Umeyye'ye:

— Çök, dedim; o diz üstü çöktü.

---

5 Umeyye ibn Halef, yazdığı mektûbda "Ben senin ibâdet ettiğin Rahmân'ı tanımam (yânî O'nun tevhîdini i'tirâf etmem)" demiş, Câhiliyet'teki ismini yazmasını istemiş olan azılı bir müşrik ve İslâm düşmanı idi. Mekke'de müslümanlara ve bu arada Bilâl'a çok eziyetler etmişti. İşte Bilâl'in Ensâr'ı harekete geçirmesi, onüç sene Mekke'de çekilen azâbların intikaamı ve va'd edilen zaferin şâheser bir tecellîsidir.

Ben hücûmdan onu korumak için kendimi onun üzerine attım. Fakat hücûm edenler kılıçlarını altımdan Umeyye'ye sapladılar ve nıhâyet onu öldürdüler. Bu sırada mücâhidlerden biri kılıcını benim ayağıma isâbet ettirdi [6].

Bu hadîsi Abdurrahmân ibn Avf'tan rivâyet eden oğlu İbrâhîm: Babam Abdurrahmân ibn Avf, ayağının üstündeki bu kılıç izini bize gösterir idi, demiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Râvî Yûsuf ibnu'l-Mâcişûn, İbrâhîm'in oğlu Salih'ten işitti. İbrâhîm de babasından işitti [7].

٣ــ باب الوَكَالَةِ فِي الصَّرْفِ والمِيزَانِ وقَدْ وكّلَ عُمَرَ وابنُ عُمَرَ فِي الصَّرْفِ

3- SARRAFLIKTA (YÂNÎ NAKDİ NAKİDLE SATMAKTA) VE TARTILACAK ŞEYLERDE VEKÂLET BÂBI

Umer ibn Hattâb ve İbnu Umer, sarrâflık husûsunda vekâlet vermişlerdir [8].

٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ عَبْدِ المجيدِ بنِ سُهَيْلِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عَوْفٍ عَنْ سَعيدِ بنِ المُسَيَّبِ عنْ أبي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ وأبي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم اسْتَعْمَلَ رَجُلاً عَلَى خَيْبَرَ فَجاءَهُمْ بِتَمْرٍ جَنيبٍ فقال أكُلُّ تَمْرِ خَيْبَرَ هَكَذَا فقال إنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بالصَّاعَيْنِ والصَّاعَيْنِ بالثَّلاثَةِ فَقالَ لاَ تَفْعَلْ بعِ الجَمْعَ بالدَّرَاهِمِ ثُمَّ ابْتَعْ بالدَّرَاهِمِ جنيبًا * وقال في المِيزَانِ مِثْلَ ذَلِكَ *

4-....... Ebû Saîd el-Hudrî ile Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir kimseyi Hayber üzerine harâc âmili ta'yîn et-

6 Bu hadîsin başlığa delîlliği şöyledir: Abdurrahmân ibn Avf'ın, küfür yurdunda bulunan Umeyye ibn Halef'e vekâlet vermesidir. Küfür yurdundaki bir kâfirin müslümân tarafından tevkîli câiz olunca, İslâm yurdunda kendisine emân verilip müste'men olan bir kâfiri tevkîl etmek evleviyetle câiz ve sahîh olur.

Abdurrahmân'ın Mekke'deki Umeyye ile aralarında sıkı bir dostluk vardı. Bu hadîste Abdurrahmân, yaptığı ahd ve vekâlete hârika bir vefâkârlık örneği vermiştir.

7 Bunun fâidesi, râvîlerin birbirlerinden işitmelerini tesbît ve tahkîk etmektir. Bununla metindeki isnâddan işitme olmadığı zannına düşülmesi önlenmiş olur.

8 Bu iki ta'lîki Saîd ibn Mansûr ayrı ayrı senedleriyle mevsûlen rivâyet etmiştir.

ti. Sonra bu zât Hayber'den Cenîb (denilen en iyi cins) hurması ile geldi. Rasûlullah ona:

— *"Hayber'in bütün hurmaları böyle mi?"* diye sordu.

O sahâbî:

— Biz bu en iyi hurmadan bir sâ' ölçeği, (âdî hurmanın) iki sâ' ölçeği ile, ve yine (bu iyi hurmadan) iki sâ' ölçeği üç sâ' ölçek (âdî) hurma ile alıp değiştirmekteyiz, dedi.

Rasûlullah (S):

— *"Böyle yapma! Âdî karışık hurmayı para ile sat, sonra bu para ile Cenîb* (nev'i hurma) *satın al."* buyurdu [9].

Ve Rasûlullah, tartılacak şeylerde de bunun benzerini söyledi [10].

٤ـ بابٌ إذَا أبْصَرَ الرَّاعِي أوِ الوَكِيلُ شاةً تَمُوتُ أوْ شَيْئًا يَفْسُدُ ذَبَحَ وأصْلَحَ ما يَخافُ علَيْهِ الْفَسَادَ

4- BÂB: ÇOBAN, ÖLMEK ÜZERE OLAN BİR KOYUN GÖRDÜĞÜ VEYÂ VEKÎL, BOZULACAK BİRŞEY GÖRDÜĞÜ ZAMÂN, ÇOBAN O KOYUNU KESSE, VEKÎL DE FESÂDINDAN KORKTUĞU ŞEYİ İYİLEŞTİRSE (BU TASARRUFLAR CÂİZ OLUR) [11]

٥ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال سَمِعَ المُعْتَمِرَ قال أنْبَأنَا عُبَيْدُ اللّهِ عنْ نافِعٍ أنَّهُ سَمِعَ ابنَ كَعْبِ بنِ مالِكٍ يُحَدِّثُ عنْ أبِيهِ أنَّهُ كانَتْ لَهُمْ غَنَمٌ تَرْعَى بِسَلْعٍ فأبْصَرَتْ جارِيَةٌ لَنا بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِنا مَوْتًا فكَسَرَتْ حَجَرًا فذَبَحَتْهَا بِهِ فقال لَهُمْ لاَ تَأْكُلُوا حَتَّى أسألَ النبيَّ صلى اللّهُ علَيْهِ وسلم أوْ أُرْسِلَ إلَى النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم منْ يَسْألُهُ وأنَّهُ سألَ النبيَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم عنْ ذَاكَ أوْ أرْسَلَ فأمَرَهُ بأكْلِهَا * قال عُبَيْدُ اللّهِ فيُعْجِبُنِي أنَّهَا أمَةٌ وأنَّهَا ذَبَحتْ * تَابَعَهُ عَبْدَةُ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ *

5-....... Ka'b ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ka'b ibn Mâlik âilesinin Selı' Dağı'nda güdülür bir sürü davarı vardı. Bunları güden câriyemiz, bu sürüden bir koyunun ölmek üzere olduğunu gördü. Hemen

9 Hadîsin başlığa uygunluğu şöyledir: Peygamber'in me'mûra söylediği sözü, alım satımda bir nevi' vekâlet vermektir. Hurmanın hurma ile elden ele peşin alınıp satılması da müsâvî olarak sarraflık gibidir. Bu muâmele, ma'nâda sarraflığın benzeridir.

10 Yânî bir rıtl, iki rıtl mukaabilinde satılmaz. Fakat para ile sat, sonra da para ile satın al.

11 Başlıktaki şartın cevâbı hazfedilmiş olup, takdîri parantez içinde gösterilendir.

(sert) bir taşı kırdı da bu taş parçasıyle koyunu kesti. Bunu duyunca Ka'b, âile halkına: (Durun)! Bunu Peygamber'den soruncaya kadar, yâhud Peygamber'e soracak bir kimse gönderinceye kadar, koyunun etinden yemeyiniz, dedi. Ve Peygamber'e bu koyunun kesilme sûretinden, bizzat kendisi yâhud birisini gönderip, sordu. Peygamber (S) de Ka'b'a, bu koyunun etini yemeyi emretti [12].

Râvî Ubeydullah: O çobanın bir câriye olması ve o câriyenin koyunu kesmesi beni sevindiriyor, demiştir. Abdetu, Ubeydullah'tan rivâyette Mu'temir'e mutâbaat etmiştir. Buhârî bu mutâbaatı Zebâih Kitâbı'nda senediyle getirdi.

٥ــ بابٌ وكَالَةُ الشَّاهِدِ والغائِبِ جائِزَةٌ وكَتَبَ عَبْدُ اللّهِ بنُ عَمْرٍو إلَى قَهْرَمَانِهِ وهْوَ غَائِبٌ عنْهُ أنْ يُزَكِّيَ عنْ أهْلِهِ الصَّغيرِ والْكَبيرِ

5- BÂB: ŞÂHİDİN VE GÂİBİN VEKÂLETİ CÂİZDİR

Abdullah ibn Amr da kendi kahramânına (yânî işlerini gören vekîline) o kendisinden uzakta iken, küçük büyük bütün âilesi halkının fıtır sadakalarını vermesini yazmıştır [13].

٦ــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ سَلَمَةَ عنْ أبِي سَلَمَةَ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه قال كان لِرَجُلٍ علَى النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم جَمَلٌ سِنٌّ مِنَ الإبِلِ فَجاءَهُ يَتَقاضَاهُ فقال أعْطُوهُ فطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إلاَّ سِنًّا فَوْقَهَا فقال أعْطُوهُ فقال أوْفَيْتَنِى أوْفَى اللّهُ بِكَ قال النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم إنَّ خِيارَكُمْ أحْسَنُكُمْ قَضَاءً

6-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Bir adamın Peygamber üze-

12 Hadîsin terdîdli rivâyet edilmesi, râvînin şekkinden ileri gelmiştir. Hadîs, müvekkilin malına zarar ve fesâd olacağı vekîl tarafından anlaşılırsa, müvekkilin izni eklenmiş olmaksızın, vekîlin müvekkelun bih olan malda tasarrufu câiz olduğunu ve tazmîni gerekmiyeceğini beyân için sevkolunmuştur.

Yine bunun gibi bağ bekçisi meyvenin olgunlaştığını görür de toplanmasının geri kalmasında zarar olacağından endîşe eder ve bunları toplarsa, hüküm bunda da aynıdır.

13 Buhârî, bâbın altına yazdığı hadîsten, hâzırın vekâleti açıkça anlaşılmakla berâber gâibin vekâleti eksik bulunduğundan bu eksiği tamamlamak için Abdullah ibn Amr'ın iş vekîli olan uzaktaki adamına yazdığı vekâletnâmeyi ta'lîk hâlinde getirmiştir. Bu isim bâzı Buhârî nushalarında Abdullah ibn Umer şeklinde gelmiştir. Kahramân, farsça bir kelime olup, işleri gören vekîl ma'nâsınadır.

rinde muayyen yaşta bir deve alacağı vardı. Bir gün o adam Peygamber'e geldi de bu alacağını ödemesini istedi. Peygamber hâzır olan me'mûrlarına hitâben:

— *"Bu adama onun devesi yaşında bir deve veriniz"* buyurdu.

Sahâbîler onun devesi yaşında bir deve aradılar. Fakat ona verilecek yaşta deve bulamadılar, ancak onun devesinden daha değerli yaşta bir deve buldular. Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Bunu ona veriniz"* buyurdu.

Deve kendisine verilen adam:

— Sen bana alacağımı fazla verdin, Allah da sana bol versin, dedi.

Peygamber bu vesîle ile şöyle buyurdu:

— *"Şübhesiz sizin en hayırlınız, borç verimi en güzel olanınızdır"*[14].

٦ـ بابُ الوَكَالَةِ فِى قَضَاءِ الدُّيُونِ

6- BORÇLARI ÖDEME HUSÛSUNDA VEKÂLET BÂBI

٧ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ بنِ كُهَيْلٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه أنَّ رجُلاً أَتَى النبىَّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم يَتَقَاضَاهُ فأَغْلَظَ فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ فقال رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم دَعُوهُ فانَّ لِصَاحِبِ الحَقِّ مَقَالاً ثُمَّ قال أعْطُوهُ سِنًّا مِثْلَ سِنِّهِ قالُوا يا رسولَ اللّٰهِ لاَ نَجِدُ أَمْثَلَ مِنْ سِنِّهِ فقال أعْطوهُ فإنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ قَضَاءً *

7-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Bir adam Peygamber'e geldi de ondan alacağını ödemesini istiyordu. İstemesinde kabalık ve sertlik yapmıştı. Peygamber'in sahâbîleri de onu (söz ve fiille) cezâlandırmak istediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— *"Onu serbest bırakın* (dokunmayın). *Çünkü her hak sâhibinin söz söyleme hakkı vardır"* buyurdu. Sonra da: *"Ona kendi devesinin benzeri yaşta bir deve veriniz"* buyurdu.

Sâhâbîler:

— Yâ Rasûlallah, biz ancak onun devesinden daha değerlisini buluyoruz (onun devesi gibisini bulamıyoruz), dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

---

14 Hadîsin bâb başlığına delîlliği sarîhtir. Hadîsin son fıkrası hârika bir borç ödeme adâlet ve cömertlik düstûrudur.

— *"O daha iyi olan deveyi ona veriniz. Çünkü sizin borç ödeme yönünden en güzeliniz, en hayırlı olanınızdandır"* buyurdu [15].

٧ــ باب إذا وهب شيئاً لوكيل أو شفيع قوم جاز لقول النبيّ صلى اللّهُ عليه وسلم لوفدِ هوازنَ حينَ سألوهُ المغانِمَ فقال النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلمَ نصيبي لكُمْ

7- BÂB: BİR KİMSE BİR KAVMİN VEKÎLİNE YÂHUD ŞEFÂATÇISINA BİRŞEY HİBE ETTİĞİNDE BU HİBE CÂİZDİR

Çünkü kendisinden, müslümânların Huneyn'de aldıkları ganîmetleri geri vermesini istedikleri zamân, Peygamber'in Havâzin Hey'eti'ne söylediği sözü buna delîldir. Peygamber (S) onlara: *"Benim o ganîmetten olan payım sizin olsun"* **demişti** [16].

٨ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ عُفَيْرٍ قال حدّثني اللَّيْثُ قال حدّثني عُقَيْلٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال وَزَعَمَ عُرْوَةُ أنَّ مَرْوَانَ بنَ الحَكَمِ والمِسْوَرَ بنَ مَخْرَمَةَ قال أخْبَرَاهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ حِينَ جَاءَهُ وفْدُ هَوَازِنَ مُسْلِمِينَ فسألُوهُ أنْ يُرَدَّ إلَيْهِمْ أمْوَالَهُمْ وسَبْيَهُمْ فقال لَهُمْ رسولُ اللَّهِ ﷺ أحَبُّ الحَدِيثِ إلَيَّ أصْدَقُهُ. فاخْتَارُوا إحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إمَّا السَّبْيَ وإمَّا المَالَ وقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِكُمْ ،وقَدْ كَانَ رسولُ اللَّهِ ﷺ انْتَظَرَهُمْ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ غَيْرُ رَادٍّ إلَيْهِمْ إلاَّ إحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ قالُوا فإنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا فقامَ رسولُ اللَّهِ ﷺ فِي المُسْلِمِينَ فأثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أهْلُهُ ثُمَّ قال أما بَعْدُ فإنَّ إخْوَانَكُمْ هؤُلاَءِ قَدْ جَاؤُنا تَائِبِينَ وإنِّي قَدْ رَأيْتُ أنْ أرُدَّ إلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ فَمَنْ أحَبَّ مِنكُمْ أنْ يُطَيِّبَ بِذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ ومنْ أحَبَّ مِنكُمْ أنْ يَكُونَ علَى حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إيَّاهُ مِنْ أوَّلِ ما يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ فقال النَّاسُ قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ لِرَسولِ اللَّهِ ﷺ لَهُمْ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ إنَّا لاَ نَدْرِي

15 Bu hadîs, bundan önce geçenin lâfzen biraz farklı bir rivâyetidir; başlığa delâleti açıktır.

16 Bu, İbn İshâk'ın el-Mağâzî'de rivâyet ettiği Abdullah ibn Amr hadîsinin bir parçasıdır.

مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرَفَاؤُكُمْ أَمْرَكُمْ فَرَجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرَفَاؤُهُمْ ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا»

8-....... Mervân ibn Hakem ile Misver ibn Mahreme (R) Urve'ye şöyle haber vermişlerdir: (Huneyn seferinde) Rasûlullah'a Havâzin kabîlesinin temsîlci hey'eti müslümânlar olarak geldikleri ve Rasûlullah'tan mallarının ve esîrlerinin kendilerine geri verilmesini istedikleri zamân, Rasûlullah (S) onlara şunları söyledi:

— *"Bana sözün en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki şıktan birini tercîh ediniz: Ya esîrleri, ya malı. Ben* (taksîmden evvel) *sizin gelmenizi beklemiş idim* (siz geciktiniz)" buyurdu.

Ve hakîkaten Rasûlullah Tâif'ten (Cı'râne'ye) döndüğü zamân, on bu kadar gece Havâzin elçilerinin gelmesini beklemişti. Havâzin Hey'eti'ne Rasûlullah'ın kendilerine ancak iki şıktan birini geri vereceği açıkça belli olunca, bunlar:

— Biz esîrlerimizin geri verilmesini tercîh ediyoruz, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (musallâya gitti), müslümânlar arasında ayağa kalktı. Allah'a lâyık olduğu sıfatlarla senâ etti. Sonra "Amma ba'du" (fasıl hitâbiyle başlayarak):

— *"Bu Havâzin temsîlcileri kardeşleriniz kusûrlarından tevbe ediciler olarak bize gelmişlerdir. Ben de* (benim ve Abdulmuttalib oğulları'nın payı olan) *esîrleri kendilerine geri vermeyi uygun gördüm. Sizden her kim esîrlerini bu sûretle* (karşılıksız vererek) *kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse, bunu yapsın! Sizden her kim kendi payı üzerine bağlı kalmak* (karşılıksız vermemek) *arzû ederse,* (bu bedeli) *biz ona, Allah'ın bize ihsân edeceği ilk ganîmet malından veririz. Bu kanâatle o da böyle yapsın!"* buyurdu.

Bunun üzerine halk (bir ağızdan):

— Rasûlullah'ın hâtırı için bizler Havâzin esîrlerini kendilerine vermekle bu hoşnûdluğu yaptık, dediler.

Bunun ardından Rasûlullah:

— *"Şimdi biz, sizden esîrini vermeye rızâsı olan kimseleri, rızâsı olmayanlardan bilip ayıramıyoruz. Onun için siz gidiniz de, sizin muvâfakat emrinizi bize iş bilir nakîbleriniz arzetsinler!"* buyurdu.

İnsanlar yerlerine döndüler. Kabîlelerin iş bilir kişileri kendi halklarıyle konuştular. Sonra Rasûlullah'a dönüp, herbiri kavminin esîrleri geri vermekten memnûn olduklarını ve Rasûlullah'a bu husûsta izin verdiklerini haber verdiler [17].

17 Hadîsin bâb başlığına delîlliği şöyledir: Havâzin temsîlciler hey'eti esîrlerin geri

٨ـ باب إذا وكّل رجلٌ أنْ يُعْطِي شيئًا ولَمْ يُبَيِّنْ كَمْ يُعْطِي فأعْطَى عَلَى ما يَتَعارَفُهُ الناسُ

8- BÂB: BİR ADAM BİR ADAMI, NE KADAR VERECEĞİNİ BEYÂN ETMEYEREK BİR ŞAHSA BİRŞEY VERMESİ İÇİN VEKÎL YAPTIĞI ZAMÂN, O VEKÎL BU ŞAHSA İNSANLARIN ÖRF EDİNDİĞİ ŞEY ÜZERE VERİRSE (BU CÂİZDİR) [18]

٩ـ حدّثنا المَكِّيُّ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا ابنُ جُرَيْجٍ عنْ عَطَاءِ بنِ أبِي رَبَاحٍ وغَيْرِهِ يَزِيدُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ ولَمْ يُبَلِّغْهُ كُلُّهُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ مِنْهُمْ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما قال كُنْتُ مَعَ النبيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ فَكُنْتُ عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ إنَّمَا هُوَ فِي آخرِ الْقَوْمِ فَمَرَّ بِي النبيُّ ﷺ فقال مَنْ هَذَا قُلْتُ جَابِرُ بنُ عَبْدِ اللّهِ قال مالَكَ قُلْتُ إنِّي عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ قَالَ أمَعَكَ قَضِيبٌ قُلْتُ نَعَمْ قال أعْطِنِيهِ فأعْطَيْتُهُ فضَرَبَهُ فَزَجَرَهُ فكَانَ مِنْ ذَلِكَ المَكَانِ مِنْ أوَّلِ الْقَوْمِ قال بِعْنِيهِ فَقُلْتُ بلْ هُوَ لَكَ يا رسولَ اللّهِ قالَ بِعْنِيهِ قَدْ أخَذْتُهُ بأرْبَعَةِ دَنَانِيرَ ولَكَ ظَهْرُهُ الى المَدِينَةِ فَلَمَّا دَنَوْنا مِنَ المَدِينَةِ أخَذْتُ أرْتَحِلُ قال أيْنَ تُرِيدُ قُلْتُ تَزَوَّجْتُ امْرَأةً قَدْ خَلاَ مِنْهَا زَوْجُهَا قال فَهَلاَّ جارِيَةً تُلاَعِبُهَا وتُلاَعِبُكَ قلْتُ انَّ أبِي تُوُفِّي وتَرَكَ بَنَاتٍ فأرَدْتُ أنْ أنْكِحَ امْرَأةً قَدْ جَرَّبَتْ خَلاَمِنْهَا قال فَذَلِكَ فَلَمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ قال يا بِلاَلُ اقْضِهِ وزِدْهُ فأعْطَاهُ أرْبَعَةَ دَنَانِيرَ وزَادَهُ قِيرَاطًا قَالَ جابِرٌ لاَ تُفَارِقُنِي زِيَادَةُ رسولِ اللّهِ ﷺ فَلَمْ يَكُنِ القِيرَاطُ يُفَارِقُ جَرَابَ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّهِ *

9- Bize Mekkî ibnu İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Cureyc, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan ve bir de bâzısı bâzısı üzerine artırarak ondan başkalarından tahdîs etti. Bu hadîsin tamâmını onların hepsi teblîğ etmedi, fakat onlardan bir tek adam teblîğ etti. Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir:

---

verilmesi ricâsıyle Peygamber'e kavimlerinin vekîlleri, şefâatçıları olarak gelmişler ve Peygamber tarafından da hey'etin şefâati kabûl edilip esîrlerden kendi payına isâbet edenleri Havâzin vekîllerine redd ve hibe etmiş olmasıdır. İşte hadîsteki bu hibe câizdir, sahîhtir, mu'teberdir.

18 Bâb başlığında mahzûf olan cevâb, parantez içinde verildiği şekilde "Bu câizdir" veyâ "Sahîhtir, mu'teberdir" ifâdeleri olabilir. Sevkedilen hadîsin içindeki Peygamber'in uygulaması bunun delîlidir.

Ben bir seferde Peygamber'in maiyyetinde idim ve ağır hareket eden bir deve üzerinde yolculuk ediyordum. Bu deve ancak insanların sonunda idi. Derken yanıma Peygamber (S) uğradı da:

— *"Bu arkada kalan kimdir?"* dedi.

Ben:

— Câbir ibn Abdillah'tır, dedim.

Peygamber:

— *"Neyin var ki* (geri kaldın)*?"* buyurdu.

Ben de:

— Ben yürüyüşü yavaş bir deve üzerindeyim, dedim.

Peygamber:

— *"Berâberinde deve sürecek bir çubuk var mı?"* dedi.

— Evet var, dedim.

— *"Onu bana ver"* buyurdu.

Ben çubuğu kendisine verdim. O da bu deynekle deveye vurdu ve azarladı. Artık deve Peygamber'in ona vurduğu bu yerden i'tibâren ordunun önde gidenlerinden oldu.

— *"Deveyi bana sat"* dedi.

Ben de:

— Fakat o (bedelsiz olarak) senindir yâ Rasûlallah, dedim.

— *"Onu bana sat. Ben bu deveyi senden dört dînâr karşılığında aldım. Medîne'ye kadar onun sırtı* (yânî binme hakkı) *senindir"* buyurdu.

Medîne'ye yaklaştığımız zamân ben hızlı gitmeye başladım. Peygamber:

— *"Nereye gitmek istiyorsun?"* diye sordu.

— Kocası ölmüş dul bir kadınla evlendim, dedim.

Peygamber:

— *"Onun seninle, senin de kendisiyle oynaşacağınız bâkire bir kızla evlenseydin yâ!"* buyurdu.

— Babam vefât etti ve bir takım kız çocukları bıraktı. Bu sebeble ben tecrübe kazanmış, kendinden toyluk gitmiş bir kadınla evlenmek istedim, dedim.

Peygamber:

— *"Bu evlilik sana mübârek olsun"* dedi.

Medîne'ye geldiğimizde:

— *"Yâ Bilâl, Câbir'e devesinin bedelini öde ve bedeli biraz da artır"* buyurdu.

Akabinde Bilâl, Câbir'e dört dînâr verdi ve bedeli bir kîrât da artırdı.

Câbir: Rasûlullah(S)'ın bu ziyâdesi artık benden ayrılmasın, dedi.

(Râvî Atâ:) Artık bu kîrât, Câbir ibn Abdillah'ın kılıcının kınından ayrılmaz oldu, dedi [19].

٩ــ بابُ وكالَةِ الإمْرَأةِ الإمَامَ فِي النِّكَاحِ

9- KADININ NİKÂH AKDİ (YÂNÎ KENDİSİNİ EVLENDİRMESİ) HUSÛSUNDA İMÂMA VEKÂLET VERMESİ BÂBI

١٠ــ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنْ أبِي حَازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ قال جَاءَتِ امْرَأةٌ إلَى رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلمَ فقالَتْ يا رسولَ اللّهِ إنِّي قَدْ وَهَبْتُ لَكَ مِنْ نَفْسِي فَقَالَ رَجُلٌ زَوِّجْنِيهَا قال قَدْ زَوَّجْنَاكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ *

10-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Bir kadın Rasûlullah(S)'a geldi de: Yâ Rasûlallah, ben nefsimi sana hibe ettim, dedi. Akabinde bir adam: Bu kadını bana zevce yap, dedi. Rasûlullah (S): *"Kur'ân'dan ezberindeki sûreler*(i ona öğretmen) *karşılığında, bu kadını sana zevce yaptık"* buyurdu [20].

١٠ــ باب اذا وَكَّلَ رَجُلٌ رَجُلاً فَتَرَكَ الوَكِيلُ شَيْئًا فأجازَهُ المُوَكِّلُ فَهُوَ جَائِزٌ وانْ أقْرَضَهُ الى أجَلٍ مُسَمًّى جَازَ

10- BÂB: BİR KİMSE BİR KİMSEYİ VEKÎL TA'YÎN ETTİĞİ VE VEKÎL DE TEVKÎL EDİLDİĞİ MALDAN BİR MİKDÂR ŞEYİ TERK ETTİĞİ ZAMÂN (MÜVEKKİL VEKÎLİN BU HAREKETİNE İCÂZET VERDİĞİ TAKDÎRDE) BU İŞ CÂİZ OLUR

Eğer vekîl, vekîl edildiği maldan bir şeyi ta'yîn edilmiş bir müddete kadar ödünç verse, bu da (müvekkil icâzet verdiği takdîrde) câiz olur.

---

19 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in *"Yâ Bilâl, Câbir'e devesinin bedelini öde ve bedeli biraz da artır"* kavlindedir. Bilâl Câbir'e dört dînâr bedeli verdi ve bir kîrât da artırdı. Şübhesiz Peygamber artırma emrini verdiği sırada vereceği fazlanın mikdârını zikretmemiştir. Bilâl bu husûsta örfe dayanarak bedeli bir kîrât artırmıştır (Aynî).

20 Hadîsin başlığa delîlliği, kadın, Rasûlullah'a: "Nefsimi sana hibe ettim" dediği zamân bu söz, Rasûlullah'ın onu kendine zevce yapması yâhud zevce yapmayı uygun gördüğü kimselerden birine zevce yapması üzerine verdiği vekâlet gibi olması cihetindendir (Aynî).

١١ـــ وقال عُثْمَانُ بنُ الهَيْثَمِ أَبو عَمْرٍو حدّثنا عَوْفٌ عنْ مُحَمَّدِ بنِ سِيرِينَ عن أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه قال وَكَّلَنِى رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم بِحِفْظِ زَكَاةِ رَمَضَانَ فأَتَانِي آتٍ فَجَعَلَ يَحْثُو منَ الطَّعَامِ فأَخَذْتُهُ وقُلْتُ واللَّهِ لأَرْفَعَنَّكَ الَى رسول اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال انِّى مُحْتَاجٌ وَعَلَيَّ عِيَالٌ وَلِى حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ قال فَخَلَّيْتُ عَنْهُ فأَصْبَحْتُ فقالَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم ياأَبا هُرَيْرَةَ ما فَعَلَ أَسِيرُكَ البَارِحَةَ قال قُلْتُ يارسولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالاً فَرَحِمْتُهُ فخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ قال أَمَا أَنَّهُ قدْ كَذَبَكَ وسَيَعُودُ فعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ لِقَوْلِ رسولِ اللَّهِ ﷺ انَّهُ سَيَعُودُ فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ يَحْثُومِنَ الطَّعَامِ فأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لأَرْفَعَنَّكَ الى رسول اللَّهِ ﷺ قال دَعْنِى فانِّى محْتَاجٌ وَعَلَيَّ عِيَالٌ لاأَعُودُ فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فأَصْبَحْتُ فَقَالَ لِى رسولُ اللَّهِ ﷺ يا أَبا هُرَيْرَةَ ما فَعَلَ أَسِيرُكَ قُلتُ يا رسولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالاً فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلهُ قال أَمَا انهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ فَرَصَدْتُهُ الثَّالِثَةَ فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ فأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لأَرْفَعَنَّكَ الى رسولِ اللَّهِ ﷺ وهٰذَا آخِرُ ثَلاَثِ مَرَّاتٍ إِنَّكَ تَزْعُمُ لاَ تَعودُ ثُمَّ تَعُودُ قال دَعْنى أُعَلِّمْكَ كلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا قلْتُ ما هُوَ قال إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فاقْرأْ آيَةَ الكُرْسِيِّ اللَّهُ لاَإِلَهَ إِلاَّ هُوَ الحَيُّ الْقَيُّومُ حَتَّى تَخْتِمَ الآيَةَ فانَّكَ لَنْ يَزالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ ولاَ يقْرَبنَّكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فأَصْبَحْتُ فقال لِى رسولُ اللَّهِ ﷺ ما فَعَلَ أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ قُلْتُ يا رسولَ اللَّهِ زَعَمَ أَنَّهُ يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ يَنْفَعُنِى اللَّهُ بهَا فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ قال ما هِىَ قُلْتُ قال لِى إِذَا أَوَيْتَ الى فِرَاشِكَ فاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مِنْ أَوَّلِهَا حَتَّى تَخْتِمَ اللَّهُ لاَإِلَهَ إِلاَّ هُوَ الحَىُّ الْقَيُّومُ وقال لِى لَنْ يَزَالَ علَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ ولاَ يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ وكانُوا أَحْرَصَ شَيْءٍ عَلى الخَيْرِ فقال النبيُّ ﷺ أَما أَنَّهُ قد صَدَقَكَ وهْوَ كَذُوبٌ تَعْلَمُ مَنْ تُخَاطِبُ مُنْذُ ثَلاَثِ لَيَالٍ يا أَبَا هُرَيْرَةَ قال لاَ قالَ ذَاكَ شَيْطَانٌ *

11-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) beni ramazân zekâtını korumaya vekîl ta'yîn etti. (Bir gece) bana bir gelen gel-

di ve zekât hurmasından avuçlamaya başladı. Ben onu yakaladım ve: Allah'a yemîn ederim ki, seni muhakkak Rasûlullah'a götüreceğim, dedim. O da: Ben muhtâcım, üzerimde de bana muhtâc bir âile (nafakası) vardır; benim bu aldığım şeye şiddetli bir ihtiyâcım vardır, dedi. Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine ben de onun yolunu boşalttım (yânî onu salıverdim). Sabaha girdiğimde Peygamber (S):

— *"Yâ Ebâ Hureyre, dün gece esîrin ne yaptı?"* dedi.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, şiddetli ihtiyâcdan ve âilesinin çokluğundan şikâyet etti. Ben de ona acıdım ve yolunu boşalttım (yânî salıverdim), dedim.

Rasûlullah:

— *"Fakat o muhakkak sana yalan söylemiştir, ve yakında yine gelecektir"* buyurdu.

Rasûlullah *"Yakında yine gelecek"* buyurduğu için, onun geleceğini bildim de, onu gözetledim. Geldi ve hurmadan avuçlamağa başladı. Onu yakaladım ve: Seni elbette Rasûlullah'a götürürüm, dedim. O: Beni bırak, çünkü ben muhtâcım ve üzerimde büyük bir âile (yükü) vardır. Bir daha dönmem, dedi. Ben de ona acıdım ve yolunu açtım. Sabâha eriştiğimde Rasûlullah bana:

— *"Yâ Ebâ Hureyre, esîrin ne yaptı?"* buyurdu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, şiddetli bir ihtiyâcdan, âilesinin çokluğundan şikâyet etti de ona acıdım ve yolunu açtım (yânî salıverdim), dedim.

Rasûlullah:

— *"Fakat o muhakkak sana yalan söylemiştir; yakında gelecektir"* buyurdu.

Onu üçüncü defa gözetledim. Geldi ve hurmadan avuçlamaya başladı. Onu yine yakaladım ve: Bu defa seni muhakkak Rasûlullah'a götürürüm. Artık bu üç defanın sonudur. Sen bir daha dönmem dersin, sonra yine dönersin, dedim. O: Beni bırak da sana bir takım kelimeler öğreteyim ki, Allah sana bu kelimelerle fayda ihsân eder, dedi. Ben: Bu kelimeler nedir? dedim. O da: Yatağına girdiğinde Kürsî Âyeti'ni: ***Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-Hayyu'l-Kayyûm*** âyetini bitirinceye kadar oku. Muhakkak senin üzerinde Allah tarafından bir koruyucu bulunmakta devâm eder ve sana sabâha kadar hiçbir şeytân yaklaşamaz, dedi. Ben de onun yolunu açıp salıverdim.

Sabâha girince Rasûlullah bana:

— *"Dün gece esîrin ne yaptı?"* dedi.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, bu esîr bana bir takım kelimeler öğreteceğini, bunlar sebebiyle Allah'ın bana hayır ve yarar ihsân edeceğini söyle-

di. Ben de yolunu açıp salıverdim, dedim.

Rasûlullah:

— *"Bu kelimeler nedir?"* buyurdu.

Ben de:

— Bana, yatağıma girdiğimde Kürsî Âyeti'ni evvelinden bitirinceye kadar ***Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-Hayyu'l-Kayyûm..*** diye oku dedi. Ve yine bana o: Sabâha girinceye kadar senin üzerinde Allah'tan bir koruyucu bulunmakta devâm eder; asla ayrılmaz ve sana şeytân da yaklaşamaz dedi, diye cevâb verdi.

- Sahâbîler hayır öğrenmeye pek hırslı idiler.- Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Dikkat!Bu esîr çok yalancı olduğu hâlde sana doğru söylemiştir. Yâ Ebâ Hureyre, üç geceden beri sana hitâb edip konuşan kimdir bilir misin?"* buyurdu.

Ben Ebû Hureyre de:

— Hayır, dedi(m).

Rasûlullah:

— *"İşte o,* (insan sûretinde) *bir şeytândır"* buyurdu [21].

١١ــ بابٌ إذَا باعَ الوَكِيلُ شَيْئًا فاسِدًا فَبَيْعُهُ مَرْدُودٌ

11- BÂB: VEKÎL, BİR ŞEYİ FESÂDLI BİR ALIŞVERİŞLE SATTIĞI ZAMÂN, VEKÎLİN BU ALIŞVERİŞİ REDDEDİLMİŞTİR (YÂNÎ REDDEDİLİR)

١٢ــ **حدّثنا** إسْحَاقُ قال **حدّثنا** يَحْيَ بنُ صَالِحٍ قال **حدّثنا** مُعَاوِيَةُ هُوَ ابنُ سَلاَّمٍ عنْ يَحْيَ قال سَمِعْتُ عُقْبَةَ بنَ عبْدِ الْغَافِرِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سعيدٍ الخُدْرِيَّ رضى اللَّهُ عنه قال جَاءَ بِلاَلٌ إِلَى النبىِّ صلى اللَّهُ علَيْهِ وسلم بِتَمْرٍ بَرْنِىٍّ فقال لَهُ النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم مِنْ أَيْنَ هَذَا قال بِلاَلٌ كانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِىءٌ فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ لِنُطْعِمَ النبىَّ ﷺ فقال النبىُّ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ أَوَّهْ أَوَّهْ عَيْنُ الرِّباعَيْنُ الرِّبا لاَتَفْعَلْ ولَكِنْ اذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِىَ فَبِعِ التَّمْرَ بِبَيْعٍ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِهِ *

21 Bu uzun Ebû Hureyre hadîsinin bâb başlığına uygunluk ciheti şudur: Ebû Hureyre ramazân zekâtını, yânî fıtr sadakasından toplanmış hurmaları korumak için bir vekîl idi. Ebû Hureyre bu sadaka malından bir mikdârının alınmasına sükût etmiş ve Rasûlullah'a arzettiğinde o da ilâve bir icâzet ifâde eder bir hâlde bu husûsta sükût etmiştir. Bu da Peygamber'den bir icâzettir (Aynî).

12-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: (Bir kerresinde) Bilâl Peygamber'e bernî denilen en iyi cins hurma getirdi. Peygamber, Bilâl'e:

— *"Bu hurma neredendir?"* dedi.

Bilâl:

— Yanımızda ergin nevi'den hurma vardı. Ondan iki sâ' ölçeğini bunun bir sâ' ölçeği ile değiştim. Bunu Peygamber'e yedirmek için yaptım, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Evveh, evveh! Bu ribânın kendisidir; bu ribânın kendisidir; sakın böyle yapma!.. Fakat iyi hurma satın almak istediğinde âdî hurmayı ayrıca sat, sonra onun parası ile bu iyi hurmayı satın al"* buyurdu [22].

١٢ــ بابُ الوَكَالَةِ فِي الوَقْفِ ونَفَقَتِهِ وأنْ يُطْعِمَ صَدِيقًا لَهُ ويأكُلَ بالمَعْرُوفِ

12- VAKIF HUSÛSUNDA VEKÂLET, VEKÎLİN NAKAFASI, VEKÎLİN VAKIF MALDAN ARKADAŞINA YEDİRMESİ, KENDİSİNİN DE MA'RÛF MİKDÂR YEMESİ BÂBI

١٣ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَمرٍو قال فِى صَدَقَةِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنه لَيْسَ عَلَى الوَلِيِّ جُنَاحٌ أنْ يأكُلَ ويُؤْكِلَ صَدِيقًا غَيْرَ مُتَأَثِّلٍ مالاً فكَانَ ابنُ عُمَرَ هُوَ يَلِى صَدَقَةَ عُمَرَ يُهْدِى لِلنَّاسِ مِنْ أهْلِ مَكَّةَ كَانَ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ *

---

22 Hadîsin bir rivâyetinde bildirildiğine göre, **Bilâl** gidip bu hurmayı sâhibine reddetmiştir. Hadîsin bâb başlığına uygunluğu; Peygamber'in *"Bu ribânın kendisidir, bunu yapma"* kavlinden anlaşılır. Çünkü ribâ alışverişinin reddedilmesi vâcib olan şeylerden olduğu bilinmiştir.

Bu alışverişin merdûd olduğu hükmü, bu hadîsten şu sûretlerle alınır: "Evveh" ta'bîrinin tekrârlı zikredilmesiyle; *"Bu ribânın kendisidir"* ta'bîr buyurulmasıyle; hadîsin sonunda ribâdan sâlim bir mübâdele sûreti öğretilmiş bulunmakla (Aynî).

Buhârî'nin Kuşmeyhenî nushasında "İndenâ" şeklinde; Hamavî ve Müstemlî nushalarında ise "İndî" şeklinde gelmiştir. Ebû Zerr'den başka bütün Buhârî nushalarında "Li-yat'ama'n-Nebiyy = Peygamber'in yemesi için" şeklinde, Ebû Zerr nushasında ise "Li-nut'ime'n-Nebiyye = Peygamber'i yedirmemiz için" şeklinde gelmiştir.

Evveh, şikâyet, hüzünlenme, elemlenme ifâde eden bir kelimedir. Dilimizde âh, vâh, oh, of denilir.

13-....... Amr ibn Dînâr, Umer ibnu'l-Hattâb'ın sadakası, yânî vakıf yaptığı malı husûsunda Umer'in: Vakfın işini üstlenen velî üzerine o maldan yemesinde ve mal toplayıcı olmayarak arkadaşına yedirmesinde günâh yoktur, dediğini İbn Umer'den rivâyet etmiştir.

İbn Umer kendisi Umer'in vakfına velîlik eder, bu maldan Mekke ahâlîsinden insanlara, onlar üzerine inerek (yânî konuk olarak) hediye eder idi [23].

١٣ــ بابُ الوَكَالَة فى الحُدُودِ

13- DÎNÎ CEZÂLARI YERİNE GETİRMEKTE VEKÂLET BÂBI

١٤ــ حدّثنا أبو الوَلِيدِ قال أخبرنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ عنْ زَيْدِ بنِ خَالِدٍ وأبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهما عنِ النبيِّ ﷺ قال واغْدُ يا أُنَيْسُ الَى امْرَأةِ هَذَا فإنِ اعْتَرَفَتْ فارْجُمْهَا *

14-....... Zeyd ibn Hâlid ile Ebû Hureyre(R)'den; şöyle demişlerdir: Peygamber (S): "*Yâ Uneys* (ibne'd-Dahhâk), *şu zinâ suçu isnâd edilen kadına git, eğer o kadın zinâ ettiğini i'tirâf ederse ona recm cezâsı uygula*" buyurdu [24].

١٥ــ حدّثنا ابنُ سَلاَّمٍ قال اخربنا عبدُ الوَهَّابِ الثَّقَفِىُّ عنْ أيُّوبَ عنِ ابنِ أبِى مُلَيْكَةَ عنْ عُقْبَةَ بنِ الحَارِثِ قال جِىءَ بالنُّعَيْمَانِ أوْ ابنِ النُّعَيْمَانِ شَارِبًا ، فأمَرَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم منْ كانَ فِي البَيْتِ أنْ يَضْرِبُوا قال فكُنْتُ أنَا فيمَنْ ضَرَبَهُ فَضَرَبْنَاهُ بالنّعال والجَرِيدِ *

15-....... Ukbetu'bnu'l-Hârise şöyle demiştir: (Medîne'de) Nuaymân yâhud Nuaymân'ın oğlu içki içmiş (yânî sarhoş) olarak (evine) getirildi. Hem Rasûlullah (S) evde bulunan kimselere bu sarhoşu dînî cezâ olarak dövmelerini emretti. Ukbe: Ben de onu dövenler ara-

23 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîs başlıktaki dört şeyi içine almakta ve onları şâmil bulunmaktadır.

İbn Umer'in bu uygulaması *el-Câmi'u's-Sahîh*'in el-İsmâîlî nushasında bu isnâdla mevsûlen rivâyet edilmiştir.

Umer ibn Hattâb'ın "Mütevellî olan kimsenin örfe göre vakıf maldan yemesinde günâh yoktur" demesi, vakıf idâre edenlerin ma'rûf derecede o maldan faydalanmalarının câiz olduğunu beyân etmiştir.

24 Hadîsin başlığa delîlliği "*Yâ Uneys,bu kadına git...*" sözlerindedir.Çünkü Peygamber'in bu emri, Uneys'e bu işi tevfîz etmektir.

sında idim. Biz onu nalınlarla, kabuğu soyulmuş hurma deyneği ile dövdük, demiştir [25].

١٤ ـ باب الوَكَالَةِ فِي الْبُدْنِ وَتَعَاهُدِهَا

14- KA'BE'YE HEDİYE OLARAK GÖNDERİLEN KURBÂNLIK HAYVANLARIN KESİLMESİ VE BUNLARIN İŞLERİNİN ARAŞTIRILIP GÖZETİLMESİ HUSÛSLARINDA VEKÂLET BÂBI

١٦ ـ حدّثنا اسْمَاعِيلُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدَّثَنِي مالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابن أَبِي بَكْرِ بنِ حَزْمٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ قالتْ عَائِشَةُ رضي اللَّهُ عنها أنا فَتَلْتُ قَلائِدَ هَدْيِ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم بِيَدَيَّ ثُمَّ قَلَّدَهَا رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم بِيَدَيْهِ ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي فَلَمْ يَحْرُمْ على رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى نُحِرَ الهَدْيُ *

16-....... Amre bintu Abdirrahmân, Ebû Bekr ibn Hazm'ın oğlu Abdullah şunu haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben (hicretin dokuzuncu yılında) Rasûlullah'ın Ka'be'ye hediye gönderdiği kurbânlık develerin gerdânlık iplerini kendi iki elimle büktüm. Sonra Rasûlullah (S) onlara kendi iki eliyle gerdanlıklarını taktı. Sonra da bu kurbânlıkları babam Ebû Bekr ile Mekke'ye gönderdi. Bu işten dolayı Allah'ın kendisine halâl kıldığı (ihrâmlıya harâm olan şeylerden) hiçbirşey Rasûlullah'a harâm olmadı. Bu kurbânlar kesilinceye kadar Allah ona ihrâmlıya harâm olan şeyleri halâl kıldı [26].

---

25 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in bizzât dînî cezâyı uygulamayıp başkalarına emretmesidir ki, bu da o işi gördürmeye başkasını tevkîl etmektir. Bundan devlet başkanının cezâları uygulamayı bizzât üzerine almayıp, başkalarını tevkîl etmesinin câiz olduğu ve bir de sarhoşa cezânın hemen uygulanması hükmü alınmıştır.

26 Hadîsin bâb başlığına delîlliği açıktır. Bu, Hacc Kitâbı'nın "Gerdânlık iplerini eliyle takan kimse bâbı"nda daha uzun sened ve metinle verilen hadîsin bir parçasıdır. O hadîsin baş tarafı şöyledir:

Amre bintu Abdirrahmân şöyle haber vermiştir: Ziyâd ibn Ebî Sufyân, Âişe'ye bir mektûb gönderdi de, mektûbunda:

— Abdullah ibn Abbâs: "Kim ki Mekke'ye kurbânlık gönderip Ka'be'ye hediye ederse, kurbânı kesilinceye kadar hacılara ihrâmlı iken işlenmesi harâm olan şeyler, o kimseye harâm olur" diyor; siz ne dersiniz? diye sormuştu.

Âişe cevâben:

— Bu mes'ele İbn Abbâs'ın dediği gibi değildir. Ben (hicretin dokuzuncu yılında) Rasûlullah'ın Ka'be'ye hediye gönderdiği kurbânlıkların gerdanlık ip-

١٥ ـ باب اذا قال الرَّجُل لوَكِيلِهِ ضَعْهُ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ وقال الوَكِيلُ قَدْ سَمِعْتُ ما قُلْتَ

15- BÂB:

Bir adam kendi vekîline: Bunu Allah'ın sana gösterdiği yere (yânî istediğin yere) koy, dediği ve vekîli de: Söylediğin şeyi işittim, dediği zamân (yânî o şeyi istediği yere koyduğu zamân bu câiz olur).

١٧ ـ حدّثني يَحْيَ بنُ يَحْيَ قال قَرَأْتُ علَى مالِكٍ عنْ إسْحَاقَ بنِ عَبْدِ اللَّهِ أنَّهُ سَمِعَ أنَسَ بنَ مالِكٍ رضى اللَّهُ عنه يَقُولُ كانَ أبو طَلْحَةَ أكْثَرَ الانْصَارِ بالمَدِينَةِ مالاً وكان أحَبَّ أمْوَالِهِ اليْهِ بِيرُحَاءَ وكانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ المَسْجِدِ وكانَ رسولُ اللَّهِ صَلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم يَدْخُلُهَا وَيشْرَبُ منْ ماءٍ فِيهَا طَيِّبٍ فَلَمَّا نَزَلَتْ لَنْ تَنالُوا البِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ قامَ أبو طَلْحَةَ الَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فقالَ يارسولَ اللَّهِ انَّ اللَّهَ تَعالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ لَنْ تَنالُوا البِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وإنَّ أحَبَّ أمْوالى إلَيَّ بِيرُحَاءَ وإنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أرْجُو بِرَّهَا وذخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعْهَا يا رسولَ اللَّهِ حَيْثُ شِئْتَ فقال بَخٍ ذلِكَ مالٌ رائِحٌ ذلِكَ مالٌ رائِحٌ قَدْ سَمِعْتُ ما قُلْتَ فِيهَا وأرَى أنْ تَجْعَلَهَا فِي الأقْرَبِينَ قال أفْعَلُ يارسولَ اللَّهِ فَقَسَمَهَا أبو طَلْحَةَ فِي أقَارِبِهِ وبَنِي عَمِّهِ * تابَعَهُ إسْمَاعِيلُ عنْ مَالِكٍ وقال رَوْحٌ عنْ مالِكٍ رَابِحٌ *

17- Bana Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mâlik'in huzûrunda okudum. O da İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan ki, o amcası Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir; Ebû Talha Medîne'de hurmalık yönünden Ensâr'ın en zengini idi. Kendisince mallarının en sevimlisi de Bîruhâ denilen bustânı idi. Bîruhâ, Mescid'in karşısında idi. Rasûlullah Bîruhâ'ya girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi.

"*Siz sevdiğiniz şeylerden*-(Allah yolunda) ***harcayıncaya kadar aslâ hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infâk ederseniz şübhesiz Allah***

---

lerini iki elimle büktüm... diyerek, yukarıdaki kısmı söyledi.

Hadîsin burada getirilme sebebi, Rasûlullah'ın iki eliyle gerdanlık taktığı kurbânlık develerinin Mekke'ye gönderilmesi ve nahr gününde kestirilmesi husûsunda Ebû Bekr'i tevkîl etmesidir.

***onu bilicidir*"** (Âlu İmrân: 92) âyeti inince Ebû Talha, Rasûlullah'a geldi de şunları söyledi:

— Yâ Rasûlallah: Yüce Allah kendi Kitâbı'nda "***Siz sevdiğiniz şeylerden harcayıncaya kadar aslâ hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız...***" buyuruyor. Mallarımın bana en sevimli olanı da Bîruhâ'dır. Bu sebeble Bîruhâ Allah için bir sadakadır. Ben bu sadakanın hayrını ve sevâbını Allah yanında biriktirip bulacağımı ümîd ediyorum. Yâ Rasûlallah, sen bu bustânımı istediğin yere koy (sarfet)!

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "*Ne hoş şey! Bîruhâ gidici* (veyâ kazanç verecek) *bir maldır, Bîruhâ gidici* (yâhud kazanç verici) *bir maldır. Onun hakkında senin söylediğin şeyi işittim* (maksadını bildim). *Ben bu malı senin kendi yakınlarına tahsîs etmeni uygun görüyorum*" buyurdu.

Ebû Talha da:

— Yâ Rasûlallah, ben de öyle yaparım, dedi.

Ve Ebû Talha Bîruhâ'yı en yakınları ve amca oğulları arasında taksîm etti [27].

Mâlik'ten rivâyet eden İsmâîl, Yahyâ ibn Yahyâ'ya mutâbaat etti. Ravh da Mâlik'ten olan rivâyetinde "Râbihun (= Kazanç getirici)" şeklinde söyledi.

١٦ـ بابُ وَكَالَةِ الأمِينِ فِي الخِزَانَةِ ونَحْوِهَا

16- EMNİYETLİ KİMSEYE HAZÎNECİLİK VE BENZERİ İŞLERDE VEKÂLET VERME BÂBI

١٨ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ الْعَلاَءِ قال حدّثنا أبو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى رضى اللّهُ عنه عَنِ النبيِّ ﷺ قال الخَازِنُ الأمِينُ الَّذِي يُنْفِقُ ورُبَّمَا قال الَّذِي يُعْطِي ما أُمِرَ بِهِ كامِلاً مُوَفَّرًا طَيِّبٌ نَفْسُهُ الى الَّذِي أُمِرَ بِهِ أَحَدُ المُتَصَدِّقَيْنِ *

18-....... Ebû Mûsâ(R)'dan: Peygamber (S): "(Efendisi tarafından) *emredilen şeyi kâmilen, bol bol emredilen kimseye gönül hoşlu-*

---

27 Hadîsin bâb başlığına uygunluk yeri, Ebû Talha'nın Rasûlullah'a: "Yâ Rasûlullah, bu bustân Allah için bir sadakadır... Sen bu bustânımı istediğin yere tahsîs et" diye Rasûlullah'a vekâlet vermesi, Rasûlullah'ın da bunu reddetmemiş olmasıdır. Şu var ki Rasûlullah bu vekâleti bizzât infâz etmeyip, Ebû Talha tarafından yakınlarına taksîmini emretmiştir. Rasûlullah tarafından bu vekâletin kabûl edilmesinden de vekâletin kabûl ile tamâm olacağı hükmü alınmıştır.

ğu ile infâk etmekte -ve belki de şöyle buyurdu: *Vermekte- olan emniyetli hazîneci, sadaka veren iki hayır sâhibinden birisidir*" buyurmuştur [28].

28 Hadîsin başlığa delîlliği, emniyetli hazînecinin âmirinin kendisine olan emrine göre hazîneden harcama yapması, mal vermesi tefvîz edilmiş olmasıdır.
Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda "Hizmetçinin ecri" bâbında da geçti.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤١ ـ كتاب المُزَارَعَةِ

41- KİTÂBU'L-MUZÂRA'A

(Ekincilik Akdi Yapma Kitâbı) [1]

١ ـ بابُ فَضلِ الزَّرْعِ والْغَرْسِ إذَا اكِلَ مِنْهُ وقَوْلِهِ تَعالَى أفَرَأيْتُمْ ما تَحْرُثُونَ أأنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أمْ نحنُ الزَّارِعُونَ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا

1- EKİN EKMENİN VE AĞAÇ DİKMENİN, BUNLARIN HERBİRİNDEN YENİLDİĞİ ZAMÂNKİ FAZÎLETİ BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Şimdi bana ekmekte olduğunuz tohumu haber verin. Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitirenler Biz miyiz? Eğer dilşeydik muhakkak ki onu bir ot kırıntısı yapardık da siz de şaşakalırdınız" (el-Vâkıa: 63-65) [2].

---

1 Bu kitâb başlığı Buhârî nushalarında farklı şekillerde gelmiştir:

Asîlî ve Kerîme nushalarında "Mâ câe fi'l-Harsi ve'l-Muzâraa" şeklinde gelmiş. Yûnînî ve Kastallânî nushalarında da bu rivâyet tercîh edilmiştir.

Nesefî ve Kuşmeyhenî nushalarında "Kitâbu'l-Muzâraa" şeklinde gelmiş, Besmele de unvandan sonraya konulmuş. Müstemlî nushasında "Kitâbu'l-Hars" bâzı nushalarda da "Kitâbu'l-Hars ve'l-Muzâraa" şeklindedir.

el-Muzâraa: Mufâale vezninde, ekincilik vechile muâmele eylemek ma'nâsınadır ki, meselâ biri tarla ve tohum verip, diğer işlemek vechile olan ortaklık muâmelesi gibi... *(Kaamûs Ter.)*

Fıkıh'ta *Muzâraa,* bir taraftan arâzî, öbür taraftan çalışma ve mahsûl aralarında belli nisbetle taksîm olunmak üzere yapılan bir nevi' ortaklık akdidir. Bu akd de diğer akidler gibi îcâb ve kabûl ile gerçekleşir.

2 Yânî bu bâb ekin ekmenin ve ağaç dikmenin, bunlardan yenilip faydalandığı zamân sâhibine âid olacak sevâbı ve fazîleti hakkındadır.

١ـــ **حدّثنا** قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال **حدّثنا** أَبو عَوَانَةَ ح **وحدّثني** عَبْدُ الرَّحْمنِ[1]
بنُ المُبَارَكِ قالَ **حدّثنا** أَبو عَوَانَةَ عنْ قَتَادَةَ عنْ أَنَسٍ رضي اللَّهُ عنهُ قال قال
رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم مامِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا فيأْكُلُ
مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ إلاَّ كانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ. وقال مُسْلِمٌ قال **حدّثنا** أبانُ
قال **حدّثنا** قَتَادَةُ قال **حدّثنا** أَنسٌ عنِ النَّبِىِّ ﷺ *

1- Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Avâne tahdîs etti. **H** ve yine bize Abdurrahmân ibnu'l-Mubârek tahdîs edip şöyle dedi. Bize Ebû Avâne, Enes'ten tahdîs etti. Enes (R) dedi ki: Rasûlullah (S): şöyle buyurdu: *"Hiçbir müslümân yoktur ki, bir ağaç diker yâhud ekin eker de bunların herbirinden bir kuş yâhud bir insan yâhud bir hayvan yesin de, kendisi bundan faydalanmasın! Muhakkak buna mukaabil o müslümân için bir sadaka sevâbı olmuştur"*.

Ve yine bize Müslim (ibnu İbrâhîm el-Ferâhîdî el-Basrî) söyleyip şöyle dedi: Bize Ebân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes, Peygamber(S)'den tahdîs etti [3].

Buhârî'nin bu âyeti burada getirmesi ***"O tohumu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitirenler biz miyiz?"*** sorusu ile gâyet belîğ bir ni'met hatırlatması ihtivâ etmesinden dolayıdır. Bu sebeble Nesefî, Tefsîr'inde Ebû Hureyre'den Rasûlullah(S)'ın: *"Hiçbiriniz ekini ben zer' ettim, ben bitirdim demesin, fakat ben hars ettim, yânî tohum attım, desin"* buyurduğu nakledilmiştir. Bu hadîsi İbn Ebî Hâtim merfû' olarak rivâyet etmiştir.

Bu âyette ekin ekmenin mubâhlığına delîl getirme noktası şöyledir:

Yüce Allah, ekmekte olduğumuz tohumları bitirmekle bize ni'met hatırlatması yapmıştır. Bu da tohum ekmenin câiz olduğuna delâlet etmiştir. Çünkü yasak edilmiş olan bir şeyle ni'met hâtırlatması yapılmaz (Kastallânî).

3 Buhârî bu hadîsi bu bâbında ayrı ayrı üç sened ile vesîkalandırmıştır ki, bu da hadîsin ilmî kuvvetini gösterir. Bu hadîs diğer hadîsçiler tarafından da on kadar sahâbîden ayrı ayrı sened ve metinlerle rivâyet edilmiştir. Böylece bu zirâat ve ağaç dikme hadîsinin sahîhliği ve mu'teberliği yönünden ayrı bir mevkii vardır. Hiç şübhesiz Rasûlullah ekime ve dikime pek büyük bir ehemmiyet vermiş ve sahâbîlerine bunları tavsiye etmiştir ki, sahâbîler tarafından bunlar bize çeşitli şekillerde nakledilmiştir. Bunlardan bâzılarının tercemelerini kaynaklarıyle birlikte verelim:

"Ağaç diken hiçbir kimse yoktur ki, Allah ona diktiği ağaçtan çıkan meyve kadar ecr ve sevâb yazmasın" (Ahmed ibn Hanbel, Ebû Eyyûb'dan).

"Ağaç diken herbir kimseye o ağaçtan yenilen mahsûl muhakkak bir sadaka olur. O ağaçtan çalınan da yine onun için bir sadaka olur. Vahşî hayvanların yediği de o kimse hesâbına bir sadaka olur. Kuşların yediği de bir sadakadır. Her insanın ondan yiyip eksilttiği mahsûl de onu diken için bir sadakadır" (Müslim, Atâ ibn Ebî Rebâh yolu ile Câbir'den).

٢ــ بابُ ما يُحْذَرُ مِنْ عَوَاقِبِ الاشْتِغَالِ بِآلَةِ الزَّرْعِ أَوْ مُجَاوَزَةِ الحَدِّ الَّذِى أُمِرَ بِهِ

2- ZİRÂAT ÂLETİYLE MEŞGÛL OLMANIN ÂKIBETLERİNDEN YÂHUD ZİRÂATTE EMROLUNAN SINIRIN GEÇİLMESİ NEV'İNDEN SAKINILACAK ŞEYLER BÂBI

٢ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يوسُفَ قال حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ سالِمٍ الحِمْصِيُّ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ زِيَادٍ الأَلْهَانِيُّ عنْ أَبِى أُمَامَةَ الباهِلِيِّ قال ورأى سِكَّةً وشَيْئًا مِنْ آلَةِ الحَرْثِ فقال سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ يَقُولُ لاَيَدْخُلُ هَذَا بَيْتَ قَوْمٍ إلاَّ أُدْخِلَهُ الذُّلُّ * قال ابو عبدالله وَاسْمُ أَبِى أُمَامَةَ صُدَى بنُ عَجْلاَنَ

2-....... Ebû Umâme el-Bâhilî (R) bir kerresinde bir demir saban ve zirâat âletinden birşey gördü de hemen şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Bu âlet bir âilenin* (sınırdaki) *evine girerse, o eve muhakkak bir zelîllik* (horluk, hakîrlik) *girdirilir"*[4].

"Câbir dedi ki: Ümmü Ma'bed yâhud Ümmü Mübeşşir el-Ensârî kendisine âid hurmalıkta iken yanına Peygamber geldi ve kadına: *"Bu hurmaları kim dikti: müslim mi, kâfir mi?"* dedi. Kadın: Müslim, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Peygamber (S): *"Bir müslümânın diktiği ağacın meyvesinden, ektiği ekinin mahsûlünden herhangi bir insan, bir hayvan veyâ herhangi bir şey yerse, o yenilen meyve ağacı, diken müslim için sadaka olur"* buyurdu" (Müslim, Câbir'den).

Ebu'd-Derdâ Şâm'da ağaç dikerken kendisine birisi uğramış da: Vay sen Rasûlullah'ın yârı ve arkadaşı olduğun hâlde ağaç mı dikiyorsun? dedi. Ebu'd-Derdâ da: Dur, acele etme! Ben Rasûlullah'ın *"Bir kimse bir ağaç diker de o ağaçtan bir insan yâhud Allah'ın mahlûkundan herhangi bir mahlûk meyve yerse, muhakkak bu yenilen mahsûl, diken kimse için sadaka olur"* buyurduğunu işittim, demiştir (Ahmed, *Müsned*).

4 Hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası, Rasûlullah'ın demir saban görünce söylediği sözdür. Bu hadîse göre başlık "Saban giren eve zillet, horluk giriyor; öyleyse onunla meşgûl olmanın âkıbetlerinden sakınmak vâcib olur" hükmünü ifâde eder.

Zirâatten sakınmayı telkîn eden bu el-Bâhilî hadîsi ile bundan önce geçen ekincilik ve ağaç dikmeyi teşvîk eden Enes ibn Mâlik hadîsi arasında açık bir zıdlık vardır.

Buhârî, bu zâhirî zıdlığı giderme ve iki hadîsi uyuşturmayı başlıktaki iki sûretle işâret etmiştir: a. Sabanla, zirâat âletiyle meşgûl olmanın âkibetlerinden; b. Zirâatte emredilmiş olan sınırı geçmekten sakınmak sûretiyle. Hadîsin şârihleri biraz kapalı olan bu başlığı "Zirâatle meşgûl olmanın diğer dînî vazîfeleri yerine getirmeye mâni' olmasından sakınmak" sûretinde tefsîr ediyorlar.

Dâvûdî: Zirâatten sakındırmayı ifâde eden bu Ebû Umâme hadîsi, hudûd boyunda vatanı savunma ve korumaya me'mûr edilmiş olanlara mahsûstur, demiştir. Şu hâlde cebhedeki mücâhidler zirâatten ve hattâ cihâda mâni her nevi meşgûliyetten men' edilmiş oldukları hâlde, gerideki müslümânlar *"Siz de-on-*

Ebû Abdillah el-Buhârî: Ebû Umâme'nin ismi Sudey ibnu Aclân'dır, dedi [5].

٣ـ باب اقْتِنَاءِ الْكَلْبِ لِلْحَرْثِ

3- ZİRÂAT İÇİN KÖPEK EDİNİLMESİ BÂBI

٣ـ حدّثنا مُعَاذُ بنُ فَضَالَةَ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ يَحْيَي بنِ أبِى كَثِيرٍ عنْ أبِى سَلَمَةَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ قال قال رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم منْ أمْسَكَ كَلْبًا فانَّهُ يَنْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ إلاَّ كَلْبَ حَرْثٍ أوْ ماشِيَةٍ. قال ابنُ سيرِينَ وأبو صَالِحٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه عنِ النبىِّ ﷺ إلاَّ كَلْبَ غَنَمٍ أوْ حَرْثٍ أوْ صَيْدٍ . وقال أبُو حَازِمٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ عنِ النبىِّ ﷺ كَلْبَ صَيْدٍ أوْ ماشِيَةٍ *

3-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Her kim* (yanında) *köpek tutarsa, şu muhakkak ki, her gün o kimsenin amelinden bir kîrât eksilir. Zirâat köpeği yâhud koyun köpeği edinmek bundan müstesnâdır".*

İbnu Sîrîn ile Ebû Sâlih, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere *"Koyun köpeği yâhud zirâat köpeği yâhud av köpeği müstesnâdır"* buyurdu, demişlerdir.

Râvî Ebû Hâzım da yine Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere *"Av köpeği yâhud davar köpeği müstesnâdır"* buyurdu, demiştir [6].

٤ـ حدّثنا عَبْدُ اللّٰهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ يَزِيدَ بنِ خُصَيْفَةَ

---

lara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet.. hazırlayın.." (el-Enfâl: 60) emri gereğince, zirâatle ve ordunun ihtiyâçlarını sağlamak için her türlü iş seferberliği ile vazîfeli bulunurlar. İşte hadîsin asıl ma'nâsı da "Bir millet tamâmen zirâatçı olur da vatanın korunması vazîfesi ihmâl edilirse, o memlekete ebedî bir horluk çöker" demek olur.

5 Bu, Buhârî'nin el-Müstemlî nushasında gelmiştir.
Bir rivâyette: Ebû Umâme'nin râvîsi Muhammed ibn Ziyâd el-Elhânî, Ebû Umâme'nin adı Sudey ibn Aclân'dır dedi, demiştir.

6 Buhârî burada hadîsi üç yoldan rivâyet etmiş. Bu üç yolun rivâyetleri birbirini tamamlayarak zirâat, koyun ve av köpeklerinin müstesnâlığı bildirilmiş, böylece zirâat ve koyun sâhibleriyle avcıların köpek edinip kullanmalarının mübâh olduğu anlaşılmıştır. Başlığa uygunluğu da işte burasıdır.

أَنَّ السَّائِبَ بنَ يَزِيدَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ سُفْيَانَ بنَ أَبِى زُهَيْرٍ رَجُلاً مِنْ أَزْدِشَنُوءَةَ وكانَ مِنْ أَصْحَابِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَقُولُ مَنِ اقْتَنى كَلْبًا لاَ يُغْنِى عنهُ زَرْعًا ولاَ ضَرْعًا نَقَصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ قُلْتُ أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رسولِ اللّهِ ﷺ قال إِى ورَبِّ هَذَا المَسْجِدِ *

4-....... (Küçük sahâbîlerden olan) Sâhib ibn Yezîd tahdîs etti ki, kendisi Ezdu Şenûe kabîlesinden ve Rasûlullah'ın sahâbîlerinden bir adam olan Sufyân ibn Ebî Zuheyr'den işitmiştir. Sufyân şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Her kim ne ekin, ne de sağım hayvanı korumayan bir köpek edinirse, onun iyi amelinden her gün bir kîrât eksilir".*

(Sâib ibn Yezîd dedi ki:) Ben (hadîsi tesbît için Sufyân ibn Ebî Zuheyr'e): Hakîkaten sen bu hadîsi Rasûlullah'tan işittin mi? dedim. O da cevâb olarak ve Ka'be'yi işâret ederek: Şu Mescid'in Rabb'ine yemîn ederim ki, evet O'ndan işittim, dedi [7].

٤ــ بابُ اسْتِعْمَالِ الْبَقَرِ لِلْحِرَاثَةِ

4- ÇİFTÇİLİK İÇİN ÖKÜZ KULLANILMASI(NIN HİKMETİ) BÂBI

٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قَالَ **حدّثنا** غُنْدَرٌ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ عنْ سَعْدٍ قال سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه عن النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ رَاكِبٌ على بَقَرَةٍ الْتَفَتَتْ إِلَيْهِ فَقَالَتْ لَمْ أُخلَقْ لِهَذَا خُلِقْتُ لِلْحِرَاثَةِ قال آمَنْتُ بِهِ أَنَا وأَبُو بَكْرٍ وعُمَرُ وأَخَذَ الذِّئْبُ شَاةً فَتَبِعَهَا الرَّاعِى فقال الذِّئْبُ منْ لَهَا يَوْمَ السَّبُعِ يَوْمَ لاَ رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي قال آمَنْتُ بِهِ أَنَا وأَبُو بَكْرٍ وعُمَرُ قال أَبُو سَلَمَةَ وما هُمَا يَوْمَئِذٍ فِى الْقَوْمِ *

7 Bu hadîsin, hadîs usûlü bakımından şu ehemmiyetli özellikleri vardır:
a. Râvîlerin işitmesine dayanması.
b. İlk râvînin rivâyetini yemîn ile te'yîd etmiş bulunması.
c. Sahâbînin sahâbîden rivâyet etmiş olmasıdır ki, Sâib'in Sufyân'dan rivâyetidir ve Sâib'in babası da sahâbîdir.
d. Kabîlesi zikredildiği hâlde ismi ta'yîn edilmeyen Ezdu Şenûe'nin de sahâbî olmasıdır ki, bir isnâdda üç sahâbînin birleşmesi pek az vâki' olan bir meziyyettir.

5-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle dedi:

" Bir kimse bir öküz üzerine binmişti. Bu sırada hayvân o kimseye yüzünü çevirip baktı da:

— Ben bunun için yaratılmadım; ben tarla sürmek için yaratıldım, dedi."

Peygamber: *"Ben hayvanın böyle söylediğine inandım; Ebû Bekr ile Umer de inandı.*

Bir kerre de bir kurt bir koyunu yakaladı. Çoban onun arkasından gitti (ve koyunu bıraktırdı). *Bunun üzerine kurt, çobana hitâben:*

— Yırtıcı hayvan gününde koyunu benden kim kurtarır? O gün koyunun benden başka çobanı bulunmayacaktır! dedi".

Peygamber (S): *"Ben kurdun böyle söylediğine inandım; Ebû Bekr ile Umer de inandı"* buyurdu.

Râvî Ebû Seleme: Peygamber'in bu kıssayı anlattığı gün Ebû Bekr ile Umer o cemâat içinde yoklardı, dedi [8].

٥ــ بابٌ إذَا قال اكْفِنِى مَؤُنَةَ النَّخْلِ أوْ غَيْرِهِ وتُشْرِكُنِى فِى الثَّمَرِ

5- BÂB: MAL SÂHİBİ BAŞKA BİR KİMSEYE:
"Şu hurmalığın veyâ bağın sulamak ve timâr etmek gibi işlerini üzerine al da, mahsûlünde benimle ortak ol"
DEDİĞİ ZAMÂN (BU ORTAKLIK AKDİ CÂİZ OLUR) [9]

٦ــ حدّثنا الحَكَمُ بنُ نافِعٍ قال أخبرنا شُعَيْبٌ قال حدّثنا أبو الزِّنَادِ

---

8 Hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası, öküze izâfetle hikâye edilen *"Ben çiftçilik için yaratıldım"* sözüdür. Ve bununla çiftçilik için çift sürme hayvanı kullanılmasının cevâzına işâret edilmiştir.

Buhârî bu hadîsi İsrâîl oğulları bâbında da getirmek sûretiyle, kıssanın onlar zamânında cereyân ettiğini anlatmıştır. Maamâfîh hayvanın bir mu'cize olarak kelâm etmesi, her ümmette görülmüştür.

Bu hadîste Peygamber iki halîfesinin imânlarının kemâline yüksek bir i'timâdını ifâde etmiş, Allah'ın kudretini tanıma ve îmânlarındaki salâbeti kendi menzilesine yükseltmiştir.

"Yevmu's-Sebu'" ta'bîri hadîsin ma'nâsı müşkil bir yeridir. Lugat yönünden "Yırtıcı canavarların hüküm icrâ ettiği gün" demektir. Bunun delâlet ettiği şeyi ta'yînde çeşitli îzâhlar ve ihtimâller ileri sürülmüştür. Bu husûsta Kurtubî, İbnu'l-Arabî, Kaadı İyâz ve Nevevî'nin görüşleri dikkate değer.

Hulâsa: Hadîsteki "Yevmu's-Sebu'", bir ihtilâlin meydana getirdiği ictimâî karışıklık zamânı olabilir. Peygamber bunun fecî' netîcelerini bir kurdun ağzından belîğ bir hikmet diliyle bildirmiş, ümmeti nifâk ve ayrılıktan sakındırıp ictimâî dayanışmaya teşvîk etmiştir (Kâmil Mîrâs, *Tecrîd Ter.*, VI. 199).

9 Buhârî, hadîsteki ile yetinerek, hüküm zikretmemiştir.

عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه قال قالَتِ الأَنْصَارُ لِلنبىِّ ﷺ اقْسِمْ بَيْنَنَا وبَيْنَ إِخْوَانِنَا النَّخيلَ قال لا فقالُوا تَكْفُونَا المَؤُنَةَ ونُشْرِكْكُمْ فِي الثَّمَرَةِ قالُوا سَمِعْنَا وأَطَعْنَا *

6-....... **Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: (Peygamber -S- Medîne'ye geldiği zamân) Ensâr, peygamber'e:**

— Hurmalıklarımızı bizimle Muhâcir kardeşlerimiz arasında taksîm et, dediler.

Peygamber:

— "*Hayır* (öyle olmaz)" buyurdu.

Bunun üzerine Ensâr (Peygamber'in emriyle Muhâcirler'e):

— Terbiye etme ve sulama işlerini siz üzerinize alın da, sizi mahsûlde ortak yapalım, dediler.

Bu sûretle Ensâr ve Muhâcirler:

— (Peygamber'in emrini) işittik ve itâat ettik, dediler [10].

٦ـ بابُ قطْعِ الشَّجَرِ والنَّخْلِ . وقال أنسٌ أمَرَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم بالنَّخْلِ فَقُطِعَ

6- AĞAÇ VE HURMA AĞACI KESME(NİN HÜKMÜ) BÂBI

Ve Enes: Peygamber (S) hurma ağaçlarının kesilmesini emretti de ağaçlar kesildi, demiştir [11].

٧ـ حدّثنا موسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نافِعٍ عَنْ عبدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنه عَنِ النبى صلى اللَّهُ عليه وسلم أَنَّهُ حَرَّقَ نَخْلَ بَنِى النَّضِيرِ وقَطَعَ وهْيَ البُوَيْرَةُ ولَهَا يَقُولُ حسَّانُ *

10 Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Terbiye etme ve sulama işlerini üzerinize alın da sizi mahsûlde ortak yapalım" sözündedir. Fıkıh örfünde buna *"Musâkaat Akdi"* denilir: Bir tarafta mal, bir tarafta çalışıp işleme ve mahsûlde belli nisbette ortaklaşma akdidir.

Ensâr hurmalıklarının mülkiyetinin Muhâcirler'le aralarında taksîmini teklîf etmişlerdi. Peygamber, yardımlaşmanın bu derecesini fazla görüp, akarın mülkiyeti Ensâr'ın üzerinde kalmak üzere, Muhâcirler'in çalışma ile ortaklıkları şeklini teklîf etmiş, böylece Ensâr'ın aslî ve temel mülkiyet hakkını korumuştur.

11 Bu, Namâz Kitâbı'nda; Mescidler bölümünde, Câhiliyet kabirlerinin deşilmesi bâbında senediyle getirdiği uzunca hadîsin bir parçasıdır. Bu Enes hadîsi ile bâba delîl olmak üzere getirilen İbn Umer hadîsi bir ihtiyâc için veyâ harb gibi bunu gerekli kılan bir zarûretle ağaç kesmenin câizliğini gösterir. Peygamber Benu'n-Nadîr üzerine yapılan seferde, onların Buveyre mıntakasındaki hurmalıklarını harb zarûreti ile yaktırıp kestirmişti. Şâir Hassân ibn Sâbit bu Buveyre vak'asını metindeki beyti ile yâd etmiştir.

وهَانَ على سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ * حَرِيقٌ بالبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرُ

7-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) Benu'n- Nadîr Yahûdî kabîlesinin Buveyre şehrinin hurmalıklarını yaktı ve kestirdi. İşte bu Buveyre için şâir Hassân ibn Sâbit şu beyti söyler:

Ve hâne alâ serâti Benî Lueyyin
Harîkun bi'l-Buveyrati mustatîru

٧ـ بابٌ

7- BÂB: (Bu, geçen bâbın bir faslı gibidir)

٨ـ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا عبدُ اللّهِ قال أخبرنا يَحْيَ بنُ سَعِيدٍ عنْ حَنْظَلَةَ بنِ قَيْسٍ الأنْصَارِيِّ قال سَمِعَ رَافِعَ بنَ خَدِيجٍ قال كُنَّا أكْثَرَ أهْلِ المَدِينَةِ مُزْدَرَعًا كُنَّا نُكْرِى الأرْضَ بالنَّاحِيَةِ مِنْهَا مُسَمًّى لِسَيِّدِ الأرْضِ قال فَمِمَّا يُصَابُ ذَلِكَ وَتَسْلَمُ الارْضُ ومِمَّا يُصَابُ الارْضُ ويَسْلَمُ ذَلِكَ فَنُهِينا وأمَّا الذَّهَبُ والوَرِقُ فلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ *

8-....... Râfi' ibnu Hadîc (R) şöyle dedi: Biz Medîne ahâlîsinin ekin ekme yeri (yânî tarla) yönünden en çoğu idik. Biz arâzîden bir kısmı mal sâhibine âiddir diye isimlendirilmiş olarak diğer tarafını kirâya verir idik. Râfi' dedi ki: Bâzen bu kısım musîbete uğrar (helâk olur), kirâya verilen arâzî selâmete çıkar; bâzı defa da aksine, kirâya verilen asıl arâzî musîbete uğrar da, mal sâhibine ayrılan kısım âfetten selâmete çıkardı. İşte bunun için bu şekilde kirâya vermekten nehyolunduk. Altın ve gümüşe gelince, o zamânda (bunlarla kira âdeti) yoktu [12].

---

12 Bu hadîsin buraya yazıcılar tarafından yersizce konulmuş olduğu söylenmiş ise de, buna şöyle cevâb verilmiştir: Hadîsin buraya girmesi şu vecihtendir: Bir arâzîyi bir müddetle kirâlayan kimsenin o arâzîde istediği şeyi ekmek ve dikmek hakkı vardır. Müddet tamâm olunca arâzî sâhibinin, o dikilen şeyleri söktürmeyi istemek hakkı vardır. İşte bu da ağaç kesme mübâhlığındandır. Bu kadarcık ilgi, mutâbakaatta yeterlidir (Kastallânî).

Hadîste bildirilen bir nevi' ortaklıktır: Bir tarafta arâzî sâhibinin toprağı, öbür tarafta yarıcının arâzî sâhibine âid arâzînin bir parçası üzerine ekmek sûretiyle ortaklıkları vardır. Fakat bu yolda kurulan ortaklık tehlikeli bir muâmele olduğundan, men' edilmiştir. Çünkü arâzî sâhibine ve işçiye âid olmak üzere

٨ــ باب المُزَارَعَةِ بالشَّطْرِ ونَحْوِهِ

وقال قَيْسُ بنُ مُسْلِمٍ عنِ أبِي جَعْفَرٍ قال ما بالمَدِينَةِ أهْلُ بَيْتِ هِجْرَةٍ إلاَّ يَزْرَعُونَ على الثُّلُثِ والرُّبُعِ وزَارَعَ عَلِيٌّ وسَعْدُ بنُ مالِكٍ وعَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْعُودٍ وعُمَرُ بنُ عبدِ العَزِيزِ والْقَاسِمُ وعُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ وآلُ أبِي بَكْرٍ وآلُ عُمَرَ وآلُ عَلِيٍّ وابنُ سِيرِينَ . وقال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ الأَسْوَدِ كُنْتُ أُشَارِكُ عبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ يَزِيدَ فِي الزَّرْعِ وعَامَلَ عُمَرُ النَّاسَ عَلَى إنْ جاءَ عُمَرُ بالبَذْرِ مِنْ عِنْدِهِ فَلَهُ الشَّطْرُ وإنْ جاؤُا بالبَذْرِ فَلَهُمْ كَذَا. وقال الحَسَنُ لاَ بَأْسَ أنْ تَكُونَ الاَرْضُ لِأَحَدِهِمَا فَيُنْفِقَانِ جَمِيعًا فَمَا خَرَجَ فَهْوَ بَيْنَهُمَا ورَأى ذَلِكَ الزُّهْرِيُّ. وقال الحَسَنُ لاَ بأْسَ أنْ يُجْتَنَى الْقُطْنُ علَى النِّصْفِ وقال إبْرَاهِيمُ وابنُ سِيرِينَ وعَطَاءٌ والحَكَمُ والزُّهْرِيُّ وقَتَادَةُ لا بأسَ أنْ يُعْطَى الثَّوْبَ بالثُّلُثِ أوِ الرُّبُعِ ونَحْوِهِ. وقال مَعْمَرٌ لابأسَ أنْ تَكُونَ المَاشِيَةَ عَلى الثُّلُثِ أو الرُّبُعِ إلَى أجَلٍ مُسَمًّى

8- MAHSÛLÜN YARISI YÂHUD ÜÇTE BİRİ; DÖRTTE BİRİ GİBİ BELLİ BİR MİKDÂRI ÜZERİNE EKİNCİLİK AKDİ (YAPMANIN HÜKMÜ) BÂBI [13]

Ve Kays ibn Müslim, Ebû Ca'fer Muhammed ibn Alî ibn Huseyn el-Bâkır'dan söyledi ki, o: Medîne'de hiçbir hicret evi sâhibi müstesnâ olmamak üzere, bütün Muhâcirler mahsûlün üçte biri, dörtte biri tarla sâhibine âid olarak zirâat ederler, demiştir [14]. Alî, Sa'd ibn Mâlik, Abdullah ibn Mes'ûd, Umer ibn Abdilazîz, Kaasım, Urve, Ebû Bekr âilesi, Umer âilesi, Alî âilesi ve İbn Sîrîn hep müzâraa yânî ekincilik akdi yaptılar [15].

---

iki kısma ayrılarak ekilen arâzîden bâzen bir kısmının, bâzen öbür kısmının âfete uğraması ve bu sûretle iki taraftan birisinin zarar görmesi çok oluyordu.

13 Buhârî bu başlıktan sonra sahâbî ve tâbiîlerden bir haylî âlimlerin cevâz hükmünü ifâde eden sözlerini ve fiillerini ta'lîkler hâlinde rivâyet etti. Bu rivâyetleri diğer hadîsçiler senedleriyle getirmişlerdir.

14 Bunu Abdurrazzâk da Sufyân es-Sevrî'den senediyle rivâyet etmiştir.

15 Bu ta'lîklerini de birçok hadîsçiler kendi eserlerinde senedleriyle ulaştırarak rivâyet etmişlerdir.

Abdurrahmân ibn Esved de: Ben amcam Abdurrahmân ibn Yezîd ile tarlalarımızda ekme ortaklığı yapardım, demiştir [16].

Umer ibn Hattâb da devlet başkanlığı zamânında zirâatçı insanlarla, eğer tarla ile berâber tohumu da kendi yanından verirse mahsûlün yarısı; eğer tohumu zirâatçılar getirirse üçte biri gibi bir mikdârı kendisine âid olmak üzere, ekincilik akdi yapmıştır [17].

el-Hasen de: Tarlanın iki ekinciden birine âid olmasında ve masrafın iki ortak tarafından ortaklaşa te'mîn edilmesinde hiçbir sakınca yoktur, demiştir. ez-Zuhrî de bu görüşü görmüştür [18].

Yine el-Hasen el-Basrî: Pamuk ve zeytin gibi mahsûlleri toplamak ve yarı yarıya taksîm etmek üzere ortaklıkta dînî bir sakınca yoktur, demiştir [19].

İbrâhîm Nahaî, İbn Sîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh, Hakem ibn Uteybe, Zuhrî ve Katâde: Dokuyacağı bezin üçte bir ve dörtte bir gibi bir mikdârı çulhaya âid olmak üzere iplik verilerek ortaklık akdi yapmayı câiz görmüşlerdir [20].

Ma'mer ibn Râşid: Yük hayvanını ta'yîn edilen bir müddete kadar, kazancı üçte bir yâhud dörtte bir

---

16 İbn Ebî Şeybe bu ta'lîkte şunu ziyâde etmiştir: Diğer amcam Esved ile büyük amcam Alkame'nin mahsûlünden hisselerini Alkame ile Esved'e götürüp verirdim. Eğer amcalarım ekincilik akdinde dînî bir sakınca görselerdi herhâlde beni bu ekincilik akdinden men' ederlerdi, demiştir.

17 Umer'in bu uygulamasını Beyhakî, Umer ibn Abdilazîz vâsıtasıyle mevsûlen ve daha tafsîlli sûrette rivâyet etmiştir: Umer ibn Abdilazîz dedi ki: Umer halîfe olunca Necrân, Fedek, Teymâ, Hayber ahâlîsini sürdü ve bunların evlerini barklarını, bütün mallarını Beytü'l-Mal hesâbına satın aldı. Ya'lâ ibn Umeyye'yi bu mallar ve arâzî üzerine âmil ta'yîn etti. Ya'lâ'ya verdiği ta'lîmâtta: "Bu arâzîyi zirâatçilere ekincilik sûretiyle vermesi, eğer Umer nâmına zirâatçiye tarla ile berâber tohum, çift hayvanı, demir saban da verirse mahsûlün üçte ikisi Umer'e, üçte biri de çiftçiye âid olması, eğer tohum, çift hayvanı, saban gibi zirâat âletleri ve edevâtı çiftçi tarafından üstlenilirse mahsûlün yarısı çiftçiye, yarısı da Umer'e âid olmak üzere ortalama taksîm edilmesi; hurma, üzüm gibi meyvelerin üçte biri işçiye, üçte ikisi Umer nâmına taksîmi" emr olunmuştu (İbn Hacer, Aynî).

18 İbn Hacer, bu ta'lîki Saîd ibn Mansur senediyle rivâyet etti dedi. Aynî ise, ben bunu çok aradım, hadîs kitâblarında bulamadım, dedi.

19 İbnu Battâl, Ahmed ibn Hanbel'in mezhebi de bu olduğunu, fakat Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî'nin bunu men' ettiklerini bildirmiştir. Men' sebebi mechûl semen üzerine akdedilen icâre olmasıdır.

20 Bu zevâtın görüşlerini sırasıyle el-Esrem ile İbn Ebî Şeybe rivâyet etmişlerdir.

hesâbıyle taksîm edilmek üzere kirâya vermekte sakınca yoktur, demiştir [21].

٩ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أنَسُ بنُ عِيَاضٍ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ عنْ نافِعٍ أنَّ عَبْدَ اللّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما قال أخْبَرَهُ عنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم عامَلَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ ما يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أوْ زَرْعٍ فَكَانَ يُعْطِى أزْوَاجَهُ مِائَةَ وسْقٍ ثَمَانونَ وسْقَ تَمْرٍ وعِشْرُونَ وسْقَ شَعِيرٍ فَقَسَمَ عُمَرُ خَيْبَرَ فَخَيَّرَ أزْوَاجَ النبىِّ ﷺ أنْ يُقْطِعَ لَهُنَّ مِنَ المَاءِ والارْضِ أوْ يُمضِىَ لَهُنَّ فَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الارْضَ ومِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الوَسْقَ وكَانَتْ عائِشَةُ اخْتَارَتِ الارْضَ *

9-....... Abdullah ibn Umer (R), Nâfi'e, Peygamber'den haber verip şöyle demiştir: Peygamber (S), Hayber arâzîsinden çıkacak meyveden, ekinden her mahsûlün yarısı Hayber ahâlîsine âid olmak üzere muâmele yaptı. Ve Rasûlullah bu mahsûlden kadınlarına yüz vesk verirdi ki, bunun seksen veski hurma, yirmi veski de arpa idi [22].

Sonra Umer, Hayber arâzîsini kıt'alara ayırdı ve Peygamber'in kadınlarını ya bu arâzîden ve suyundan birer parça almaları yâhud Peygamber zamânında olduğu gibi mahsûlünden vesk almalarını yürüteceği husûsunda muhayyer kıldı. Onlardan bâzıları arâzîyi, bâzıları da veski tercîh ettiler. Âişe ise arâzî almayı tercîh etmişti [23].

٩ــ بابٌ إذَا لَمْ يَشْتَرِطِ السِّنِينَ فِى المُزَارَعَةِ

9- BÂB: ARÂZÎ SÂHİBİ EKİNCİLİK AKDİNDE BELLİ SENELER ŞART KILMADIĞI ZAMÂN? [24]

١٠ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ قالَ حدّثنى

---

21 Ma'mer'in görüşünü, Abdurrazzâk senedli olarak rivâyet etmiştir.

22 *Vesk,* Peygamber sâ'ı ile altmış sâ'dır. Sâ ve müdd hesâbı hakkındaki ihtilâflar Zekât Kitâbı'nda geçmişti. Hanefîler'ce bir sâ'ın 1040 dirhem olduğu da orada bildirilmişti.

23 Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber Hayber arâzîsinden çıkacak meyve ve ekinden her mahsûlün yarısı üzerine muâmele yaptı" sözündedir (Aynî).

Bu hadîste muzâraa ve muhâbara akdi yapmanın cevâzı vardır. Çünkü Peygamber bunu takrîr etmiş ve bu takrîr de Ebû Bekr devrinde ve Umer'in onları oradan sürmesine kadar devâm etmiştir (Kastallânî).

24 Buhârî, câiz olur veyâ olmaz'dan ibâret olan "izâ"nın cevâbını, o konuda görüş ayrılıkları bulunduğu için zikretmemiştir.

نافِعٌ عن ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما قال عَامَلَ النبيُّ ﷺ خَيْبَرَ بِشَطْرِ ما يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ *

10-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Hayber arâzîsinden çıkacak meyveden, ekinden her mahsûlün yarısı Hayber ahâlîsine âid olmak üzere ekincilik muâmelesi yaptı [25].

١٠ــ بابٌ

10- BÂB (Bu, geçen bâbın bir faslı gibidir)

١١ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عبدِ اللّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرٌو قُلْتُ لِطَاوُسٍ لَوْ تَرَكْتَ الْمُخَابَرَةَ فانَّهُمْ يَزْعمُونَ أَنَّ النبىَّ صلى اللّهُ عليه وسلم نَهَى عَنْهُ قال أي عَمْرُو إنِّى أُعْطِيهِمْ وأُغْنِيهِمْ وإنَّ أعْلَمَهُمْ أخْبَرَنِى يَعْنِى ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما أنَّ النبىَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم لَمْ يَنْهَ عنْهُ ولَكِنْ قال أنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أخاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أنْ يأخذَ عَلَيْهِ خَرْجًا مَعْلُومًا*

11-....... Amr ibn Dînâr dedi ki: Ben Tâvûs'a: Keşki muhâbara akdini terketsen! Çünkü bâzı sahâbıler, Peygamber (S) muhâbara yoluyla zirâatten nehyetti diyorlar, dedim. Tâvûs: Ey Amr, ben onlara veriyorum ve onları zengin kılıyorum (yâhûd onlara yardım ediyorum). Ve bana Peygamber bundan nehyetti diyenlerden daha bilgili olan kimse, yânî İbn Abbâs haber verdi ki, Peygamber (S) bundan (yânî arâzîyi ücret mukaabili kirâya vermekten) nehyetmemiştir; fakat: *"Sizden birinizin tarlasını zirâat için dîn kardeşine* (meccânen) *vermesi, kendisi için o arâzî mukaabilinde belli bir ücret almasından daha hayırlıdır"* buyurmuştur, dedi [26].

---

25 Bu hadîs, daha tam olarak biraz önce geçti. Burada başlık için ayrı bir yoldan kısaca getirdi. Hadîste müddet beyânına bir girişme bulunmadığı için, başlıkla arasındaki uygunluk meydandadır.

26 Bu İbn Abbâs hadîsi, arâzî sâhibinin kirâ bedeli ve ücreti almasının câiz olduğunu ifâde etmektedir. Bunda Peygamber'in kirâyı nehyetmediği açıkça zikredilmekle berâber, kişinin kendi toprağını mü'min kardeşine ücretsiz olarak zirâat ettirmesinin daha hayırlı olduğu bildirilmesi, ücret almanın cevâzını ifâde eder. Çünkü ücretin terkedilmesinin hayır ve fazîlet olması ücret almının cevâzına aykırı değildir.

١١ ـ باب المُزَارَعَةِ مَعَ الْيَهُودِ

11- YAHÛDÎLER'LE EKİNCİLİK AKDİ YAPMAK BÂBI [27]

١٢ ـ حدّثنا ابنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرَنَا عبْدُ اللّهِ قال أخبرنا عُبَيْدُ اللّهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ أعْطَى خَيْبَرَ الْيَهُودَ علَى أنْ يَعْمَلُوهَا ويَزْرَعُوها ولَهُمْ شَطْرُ ما يَخْرُجُ مِنْهَا *

12-....... İbn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Hayber arâzîsini Yahûdîler'e, o arâzîde çalışmaları ve onunla zirâat yapmaları ve arâzîden çıkacak mahsûlün yarısı kendilerinin olmak üzere verdi [28].

١٢ ـ باب ما يُكْرَهُ مِنَ الشُّرُوطِ فِى المُزَارَعَةِ

12- EKİNCİLİK AKDİNDE MEKRÛH OLAN ŞARTLAR BÂBI

١٣ ـ حدّثنا صَدَقَةُ بنُ الْفَضْلِ قال أخبرنا ابنُ عُيَيْنَةَ عنْ يَحْيَ قال سَمِعَ حَنْظَلَةَ الزُّرَقِيَّ عنْ رَافِعٍ رضى اللّهُ عنه قال كنَّا أكْثَرَ أهْلِ المَدِينَةِ حَقْلاً وكانَ أحَدُنَا يُكْرِى أرْضَهُ فَيَقُولُ هَذِهِ القِطْعَةُ لِى وهَذِهِ لَكَ فَرُبَّمَا أخْرَجَتْ ذِهْ ولَمْ تُخْرِجْ ذِهْ فَنَهاهُمُ النَّبِيُّ ﷺ*

13-....... Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Biz Medîne ahâlîsi içinde en çok tarlası olanlar idik. Herbirimiz arâzîsini "Şu parça bana, şu parça da sana âid olsun" diyerek kirâya verir idi. Bâzen burası mahsûl verirdi de şu taraf mahsûl bitirmezdi (ve hakkı zâyi' olurdu). Bunun için Peygamber (S) tarla sâhiblerini bu nevi' ekincilik akdinden nehyetti [29].

١٣ ـ باب إذَا زَرَعَ بِمَالِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إذْنِهِمْ وكانَ فِى ذَلِكَ صَلاَحٌ لَهُمْ

27 Buhârî bu başlıkla, müslümânlarla zimmet ehli arasında ekincilik akdi yapmanın cevâzında hiçbir fark olmadığını kasdetmiştir. Ancak hüküm zimmet ehlini şâmil olmakla berâber sâdece Yahûdîler'i zikretmiştir.

28 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu apaçıktır.

29 Hadîsin başlığa uygunluğu "Şu kıt'a bana âid..." sözünden alınır. Bu söz hakîkatte çekişmeye götürücü bir şarttır. Hadîs yakında geçmişti.

13- BÂB: BİR KİMSE, BU ZİRÂATTA O TOPLULUK LEHİNE BİR İYİLİK VE SALÂH BULUNDUĞU HÂLDE, İZİNLERİ OLMAKSIZIN BİR TOPLULUĞUN MALINDA ZİRÂAT YAPTIĞI ZAMÂN (BU ZİRÂAT KİME ÂİD OLACAKTIR)?

١٤ ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أَبُو ضَمْرَةَ قال حدّثنا مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما عنِ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال بَيْنَمَا ثَلاثَةُ نَفَرٍ يَمْشُونَ أَخَذَهُمُ المَطَرُ فأَوَوْا إلَى غَارٍ فى جَبَلٍ فانحَطَّتْ علَى فَمِ غَارِهِم صَخْرَةٌ مِنَ الجَبَلِ فانْطَبَقَتْ عَلَيْهِمْ فقال بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ انْظُرُوا أعْمَالاً عَمِلْتُمُوها صَالِحَةً لِلّٰهِ فادْعوا اللّٰهَ بِهَا لَعَلَّهُ يُفَرِّجُهَا عَنْكُمْ قال أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ إنَّهُ كانَ لِى والِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ ولِى صِبْيَةٌ صِغَارٌ كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ فإذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ حَلَبْتُ فَبدأْتُ بِوَالِدَىَّ أسْقِيهمَا قَبْلَ بَنِىَّ وإنِّى اسْتَأْخَرْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ آتِ حَتَّى أَمْسَيْتُ فَوَجَدْتُهُمَا ناما فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلُبُ فَقُمْتُ عِنْدَ رُؤُسِهما أكْرَهُ أنْ أُوقِظَهُمَا وأكْرَهُ أنْ أسْقِىَ الصِّبْيَةَ والصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمَىَّ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ فانْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنِّى فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وجْهِكَ فافْرُجْ لَنَا فَرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ فَفَرَجَ اللّٰهُ فَرَأوا السَّمَاءَ وقال الآخَرُ اللَّهُمَّ إنَّهَا كانَتْ لِى بِنْتُ عَمٍّ أحْبَبْتُهَا كأَشَدِّ ما يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ فَطَلَبْتُ مِنْهَا فأَبَتْ حَتَّى أَتَيْتُهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ فَبَغَيْتُ حَتَّى جَمَعْتُهَا فَلَمَّا وَقَعْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قالَتْ يا عَبْدَ اللّٰهِ اتَّقِ اللّٰهَ ولاَ تَفْتَحِ الخَاتَمَ إلاَّ بِحَقِّهِ فَقُمْتُ فإنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنِّى فعلْتُهُ ابْتِغَاءَ وجْهِكَ فافْرُجْ عنَّا فَرْجَةً فَفَرَجَ. وقال الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إنِّى اسْتَأْجَرْتُ أجِيرًا بِفَرَقِ أرُزٍّ فَلَمَّا قَضَى عَمَلَهُ قال أعْطِنِى حَقِّى فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ فَرَغِبَ عنْهُ فَلَمْ أزَلْ أزْرَعُهُ حَتَّى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا ورَاعِيهَا فَجَاءَنِى فقال اتَّقِ اللّٰهَ فَقُلْتُ اذْهَبْ إلى ذَلِكَ الْبَقَرِ ورُعاتِهَا فَخُذْ فقال اتَّقِ اللّٰهَ ولاَ تَسْتَهْزِئْ بِى فَقلْتُ إنِّى لاَ أسْتَهْزِئُ بِكَ فَخُذْ فأخَذَهُ فإنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنِّى فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وجْهِكَ فافْرُجْ ما بَقِىَ فَفَرَجَ اللّٰهُ * قال أبُو عبْدِ اللّٰهِ. وقال ابنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ فَسَعَيْتُ *

14-....... Abdullah ibn Umer(R)'den: Peygamber (S) şöyle bu-

yurdu[30]. *"Üç kişilik bir cemaat yürümekteler iken onları yağmur yakaladı. Hemen bir dağdaki bir mağaraya sığındılar. Akabinde girdikleri mağaranın ağzına dağdan büyük bir kaya düştü ve üzerlerine mağarayı kapattı. Bunlar birbirlerine:*

— Allah için elverişli olarak işlemiş olduğunuz bir takım ameller düşünün de onlarla Allah'a duâ edin, belki Allah bu kayayı size açar, dediler.

Onlardan biri şöyle dedi:

— Yâ Allah! Şu muhakkak ki benim ihtiyâr yaşlı babamla anam vardı. Bir de küçük kız çocuklarım vardı. Ben onlar üzerine çobanlık yapardım. Yanlarına gittiğim zamân süt sağardım da babam ile anamdan başlar, çocuklarımdan önce onlara süt içirirdim. Bir gün geç kaldım da akşama girinceye kadar gelemedim. Geldiğimde onları uyumuşlar buldum. Yapageldiğim gibi süt sağdım. Onları uyândırmayı ve onlardan önce çocuklara süt içirmeyi istemediğim için, baş uçlarında dikildim. Çocuklar ayağımın yanında ağlıyorlardı. Nihâyet fecr doğdu. Eğer benim bu işi senin rızânı aramak için yaptığımı biliyorsan, bize bu sıkıntılı hâlden bir açıklık aç da oradan gökyüzünü görelim! diye duâ etti.

Bunun üzerine Allah biraz açtı da onlar gökyüzünü gördüler.

Bunlardan bir diğeri:

— Yâ Allah! Şu muhakkak ki, benim bir amucam kızı vardı. Ben o kızı erkeklerin kadınları sevmekte olduklarından daha şiddetli bir sûrette severdim. Ben ondan murâd almak istedim. O, ben kendisine yüz dînâr getirmedikçe kabûl etmeyip dayattı. Ben bu parayı aradım, nihâyet yüz dînârı topladım. Kızın iki ayağı arasına ulaştığım zamân kız bana: Ey Allah'ın kulu! Allah'tan kork, yaratıcı kudretin bekâret mührünü açma; ona ancak hakkı ile yânî nikâh ile aç, dedi. Bunun üzerine ben de kızın üstünden kalktım. Eğer benim bu işi senin hoşnûdluğunu aramak için yaptığımı bilmekte isen, bize bir açıklık ihsân et! diye duâ etti.

Bunun üzerine kaya biraz daha açıldı.

Üçüncü de şöyle dedi:

— Yâ Allah! Ben onaltı rıtl ölçeği ücret mukaabilinde ücretli bir işçi tutmuştum. İşini bitirince, hakkımı bana ver dedi. Ben de hakkını kendisine sundum. Fakat o ücreti almadan gitti. O günden sonra ben onun ücreti ile zirâat etmekte devâm ettim. Nihâyet o ücretten çobanı ile berâber bir sürü sığır topladım. Sonra o işçi bana geldi de:

---

30 Bu Abdullah ibn Umer hadîsi İcâre Kitâbı'nın 12. bâbında da geçti. Oradaki metin ile bunun arasında öne geçirme, geri bırakma, artırma, noksan, lâfız değiştirme gibi bâzı farklar bulunmakla berâber, kıssanın rûhunda ve şeklinde hiçbir fark ve karışma yoktur. Her iki metin karşılaştırılırsa bu pek iyi anlaşılır.

— *Allah'tan kork* (ücretimi ver), *dedi.*

Ben de:

— *Şu sığır sürüsüne ve çobanına git ve onları al, dedim.*

O bana:

— *Allah'tan kork da benimle alay etme, dedi.*

Ben de:

— *Ben seninle eğlenmiyorum; onları al, dedim ve aldı.*

Eğer benim bu işi senin rızânı kazanmak için yaptığımı bilmekte isen, kalan kısmı da aç, dedi.

Allah da mağarayı tamâmiyle açtı (onlar da yürüyüp gittiler)" [31].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ve İsmâîl ibnu Ukbe, Nâfi'den yaptığı rivâyette hadîsteki "*Bağaytu* (= Aradım)" kelimesi yerine "*Saaytu*(= Çalıştım)" lâfzını söylemiştir [32].

١٤ــ بابُ أوْقَافِ أصْحَابِ النبيِّ صلَّى اللَّهُ عليه وسلم وأرضِ الخَرَاجِ ومُزَارَعَتِهِمْ ومُعَامَلَتِهِمْ * وقال النبيُّ ﷺ لِعُمَرَ تَصَدَّقْ بأصْلِهِ لا يُبَاعُ ولَكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ فَتَصَدَّقَ بِهِ

14- PEYGAMBER(S)'İN SAHÂBÎLERİNİN VAKIFLARI, HARÂC ARÂZÎSİ, SAHÂBÎLERİN ZİMMET EHLİ İLE EKİNCİLİK AKDİ VE ÇALIŞMA AKDİ YAPMALARI (MES'ELELERİNİN HÜKÜMLERİNİ BEYÂN) BÂBI

Ve Peygamber (S), Umer'e: "*Sen bunun kökünü alınıp satılmamak, lâkin onun mahsûlü infâk olunmak üzere sadaka yap*" **buyurdu. Umer de onu bu sûretle vakfetti** [33].

---

31 Hadîsin başlığa delîllik noktası şöyledir. Ücretle işçi tutan kimse ücretli için bir ücret ta'yîn etti. İşçinin ücretinden yüz çevirip gitmesinden sonra ücrette onun lehine iyilik ve salâh olan sûrette tasarruf etti. Eğer onun ücretindeki bu tasarruf câiz olmasaydı, elbette bir ma'siyet olacak ve onu Yüce Allah'a ulaşmaya vesîle yapamıyacaktı.

32 Buhârî bu ta'lîki, İsmâîl ibn Ukbe'nin Nâfi'den yaptığı rivâyetinin amcası Mûsâ ibn Ukbe'nin metindeki rivâyetinin aynı olduğunu, yalnız "Saaytu" lâfzında ayrılık bulunduğunu bildirmek için getirmiştir.

Buhârî, İsmâîl'in bu rivâyetini Edeb Kitâbı'nda "Ana babasına itâat edenin duâsının kabûlü bâbı"nda senediyle getirmiştir.

33 Bu başlığın birinci kısmının delîlidir. Peygamber'in Umer'e: "*Aslını ebediyyen sadaka et...*" sözü sahâbînin vakfının hükmüdür. Diğer sahâbîlerin vakıflarının hükmü de böyle olacaktır.

Buhârî Umer'in bu vakfı ile ilgili hadîsini Vasıyyetler Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.

١٥ــ حدّثنا صَدَقَةُ قال أخبرنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ عَنْ مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ قال قال عُمَرُ رضى اللّٰهُ عنهُ لَوْلاَ آخِرُ المُسْلِمِينَ ما فَتَحْتُ قَرْيَةً إلاَّ قَسَمْتُهَا بَيْنَ أَهْلِهَا كَمَا قَسَمَ النبي ﷺ خَيْبَرَ *

15-....... Zeyd ibn Eslem'in babası Eslem şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R): Eğer müslümânların sonu (yânî müstakbel hayâtı endîşesi) olmasaydı, Peygamber(S)'in Hayber'i taksîm ettiği gibi, ben de fethettiğim herbir köyü muhakkak ganîmet sâhibleri arasında taksîm ederdim, dedi [34].

١٥ــ بابُ منْ أحْيَا أرْضًا مَوَاتًا. ورأي ذَلِكَ عَلِيٌّ فِي أرْضِ الخَرَابِ بالْكُوفَةِ مَوَاتٌ. وقال عُمَرُ منْ أحْيَا أرْضًا مَيِّتَةً فَهِيَ لَهُ

15- ÖLÜ BİR ARÂZÎYİ DİRİLTİP İ'MÂR EDEN KİMSE BÂBI

Ve Alî ibn Ebî Tâlib, Kûfe'ye geldiğinde harâb ve metrûk Kûfe toprağının i'mârını, ölü arâzîyi diriltme esâsını kabûl ile sağlamıştır.

Umer de: *"Her kim ölü bir arâzîyi diriltip i'mâr ederse, onun mülkiyeti kendisine âiddir"*, **demiştir** [35].

١٦ــ ويُرْوَى عنْ عُمَرَ وابن عَوْفٍ عنِ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم. وقال فِي غَيْرِ حَقِّ مُسْلِمٍ ولَيْسَ لِعِرْقٍ ظَالِمٍ فِيهِ حَقٌّ ويُرْوَى فِيهِ عنْ جَابِرٍ عنِ النبيِّ ﷺ *

---

34 Yânî: Lakin müslümânların sonunu düşünmek, fethettiğim köyü taksîm etmememi, fakat onu müslümânlar üzerine bir vakıf yapmamı gerektiriyor.

Bu Umer hadîsi, başlığın ikinci cüz'ü olan harâc arâzîsinin ekincilik sûretiyle işletilmesini ifâde etmektedir. Hakîkaten Umer kendi devlet başkanlığında fethettiği köylerin arâzîsini gâzîler arasında taksîm etmeyip, bu arâzîyi fethedilen köylerin ahâlîsine ekincilik sûretiyle verip işletmiştir, ki vakıf hâlinde idâre edilen bu arâzîden müstakbel nesillerin fakîrlerinin istifâdeleri sağlanmıştır.

İslâm'ın evvelinde fethedilen arâzîler, gâzîler arasında taksîm edildiği hâlde, Umer'in böyle vakıf hâlinde -velev ki müslümânların umûmunun yararı adına olsa bile- bir idâre nizâmı kabûl etmesi, Peygamber'in bir emir ve beyânına dayanmaktadır. Buhârî buna başlıkta işâret etmiştir. Hadîsin tamâmını Vasıyyet Kitâbı'nda getirecektir.

35 Umer'in bu kaanûnunu İmâm Mâlik *el-Muvatta*'da senediyle rivâyet etmiştir. Ebû Ubeyd Kaasım ibn Sellâm da *Kitâbu'l-Emvâl*'de Umer'in bu kaanûnunu bir emir ile i'lân ettiğini rivâyet etmiştir.

16-....... Ve Umer ile Amr ibn Avf'tan bu *"Her kim ölü toprağı diriltirse ona mâlik olur"* sözü Peygamber'den olmak üzere rivâyet olunuyor [36]. Ve Amr ibn Avf, kendi rivâyetinde *"Sâhibinin iznı olmaksızın toprağını fuzûlî olarak diriltmek isteyen zâlimin, o toprakta tasarruf hakkı yoktur"* sözünü ziyâde etmiştir [37]. Ve yine bu konuda Câbir ibn Abdillah'tan, o da Peygamber(S)'den olmak üzere bunun benzeri bir metin rivâyet olunuyor [38].

١٧ـ **حدّثنا** يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال **حدّثنا** اللَّيْثُ عَنْ عُبَيْدِ اللّهِ بنِ أَبِى جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها عنِ النبيِّ ﷺ قال منْ أعْمَرَ أرْضًا لَيْسَتْ لأحَدٍ فَهُوَ أحَقُّ قال عُرْوَةُ قَضَى بِهِ عُمَرُ رضىَ اللّهُ عنه فِى خِلافَتِهِ *

17-....... Bize el-Leys, Ubeydullah ibnu Ebî Ca'fer'den; o da Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Her kim, hiçbir kimseye âid olmayan bir arâzîyi i'mâr ederse işte o kimse* (bu yere) *daha haklıdır"* buyurmuştur [39].

Urve: Umer ibnu'l-Hattâb kendi halîfeliğinde bu hükümle hükmetti, dedi [40].

١٦ـ بابٌ

16- BÂB (Bu, geçen bâbın bir faslı gibidir)

١٨ـ **حدّثنا** قُتَيْبَةُ قال **حدّثنا** إسْمَاعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ موسَى بنِ عُقْبَةَ عنْ سالِمِ بنِ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ عنْ أبِيهِ رضى اللّهُ عنه أنَّ النبيَّ صلى اللّهُ علَيْهِ وسلم أُرِىَ وهْوَ فِي مُعَرَّسِهِ مِنْ ذِى الْحُلَيْفَةِ فِى بَطْنِ الوَادِى فَقِيلَ لَهُ إنَّكَ

36 Bunu İbn Ebî Şeybe kendi *Müsned*'inde senediyle rivâyet etmiştir.

37 Bunu İshâk ibn Râhûye senediyle rivâyet etmiştir.

38 Bunu da Tirmizî rivâyet etmiştir.

39 Rasûlullah'ın bu aslî hadîsiyle râvî Amr ibn Avf'ın ziyâdesi birlikte ele alındığında, ma'nâsı: Bir kimse ölü ve hiçbir müslümânın hakkı ile ilgisi bulunmayan bir arâzîyi diriltirse, o toprak onun olur. Fakat zâlimin, yânî başkasının tasarrufunda bulunan arâzîyi ekmek, dikmek.. sûretiyle istimlâke kalkışan zâlimin, bu toprakta tasarruf hakkı yoktur demek olur.

40 Umer'in bu hükmü bâb başlığında geçmiştir.

بِبَطْحَاءَ مُبَارَكَةٍ فقال موسى وقَدْ أَنَاخَ بِنَا سَالِمٌ بالمُنَاخِ الَّذي كانَ عَبْدُ اللَّهِ يُنِيخُ بِهِ يَتَحَرَّى مُعَرَّسَ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم وَهُوَ أَسْفَلُ مِنَ المَسْجِدِ الَّذى بِبَطْنِ الوَادِي بَيْنَهُ وبَيْنَ الطَّرِيقِ وسَطٌ مِنْ ذَلِكَ *

18-....... Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim ibn Abdillah'tan; o da babası Abdullah ibn Umer'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) Vedâ Haccı'nda Akîk vâdîsinin ortasındaki Zu'l-Huleyfe'de gecelemek üzere konakladığı yerde iken (ru'yâsında) kendisine "Şübhesiz sen mübârek bir vâdîde bulunuyorsun" denilmiştir.

Seneddeki üçüncü râvî Mûsâ ibn Ukbe şöyle dedi: Hacc seferinde Sâlim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'in vaktiyle Zu'l-Huleyfe'de bineğinden inip, gecelemek üzere devesini çöktürdüğü yere bizi indirdi. Abdullah ibn Umer'in: Rasûlullah Vedâ Haccı'na giderken bu vâdîde devesinden inip gecelediği yerdir, diye arayarak buraya gelip indiğini Sâlim görmüştü. Burası vâdînin içindeki mescidin alt tarafında, vâdî ile yol arasında tam ortalama bir mevki' idi [41].

١٩ــ حدّثنا إِسْحَاقُ بنُ إِبْرَاهِيمَ قال أخبرنا شُعَيْبُ بنُ إِسْحَاقَ عنِ الأَوْزَاعِيِّ قال **حدّثني** يَحْيَى عَنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال اللَّيْلَةَ أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي وهُوَ بالْعَقِيقِ أَنْ صَلِّ فِى هَذَا الوَادِى المُبَارَكِ وقُلْ عُمْرَةٌ فِى حَجَّةٍ *

19-....... İbnu Abbâs, Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan: Peygamber (S) Vâdî'l-Akîk'te iken şöyle buyurmuştur: *"Bu gece bana Rabb'im tarafından bir elçi geldi: Bu mübârek vâdîde namâz kıl ve bu umre hacc içindedir de, dedi"* [42].

١٧ــ باب إذَا قال رَبُّ الأَرْضِ أُقِرُّكَ ما أَقَرَّكَ اللَّهُ ولَمْ يَذْكُرْ أَجَلاً مَعْلُومًا فَهُمَا عَلَى تَرَاضِيهِمَا

41 Bu hadîsin buraya girme ciheti şöyledir: Buhârî bununla Zu'l-Huleyfe'nin insanların oraya inmesi men' edildiği için i'mâr ile mülk edilmiyeceğine, ölü arâzîden faydalanmak ise câiz olacağına; buranın kimse için mülk edinilmiş olmadığına işâret etmiş olmasıdır. Bu kadarcık ilgi mutâbakaat vechinde yeterlidir (Aynî).

42 Bu hadîsle bundan önceki hadîs, her ikisi de Hacc Kitâbı'nda geçmiştir. Bu hadîsin oradaki rivâyetinde râvîlerin işitmesi belirtilmiştir.

17- BÂB: ARÂZÎ SÂHİBİ, EKİNCİYE: BEN SENİ, ALLAH'IN SENİ BURADA DURDURDUĞU MÜDDETÇE DURDURURUM DEDİĞİ VE BELLİ BİR MÜDDET ZİKRETMEDİĞİ ZAMÂN, MAL SÂHİBİ VE EKİNCİ, RIZÂLAŞTIKLARI ŞART ÜZERİNDE OLURLAR.

٢٠ـــ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ المِقْدَامِ قال **حدّثنا** فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ قال **حدّثنا** مُوسَى قال أَخْبَرَنا نافِعٌ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال كانَ رسولُ اللهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم. وقال عبدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال **حدّثنى** موسَى بنُ عُقْبَةَ عَنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ رضى اللَّهُ عنهُ أَجْلَى الْيَهُودَ والنَّصَارَى مِنْ أَرْضِ الحِجَازِ وكانَ رسولُ اللهِ صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم لَمَّا ظَهَرَ عَلَى خَيْبَرَ أرادَ إِخْرَاجَ الْيَهودِ مِنْهَا وكانَتِ الأَرْضُ حِينَ ظَهَرَ عَلَيْهَا لِلَّهِ ولِرَسُولِهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم ولِلْمُسْلِمِينَ وأَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا فَسَأَلَتِ الْيَهُودُ رسولَ اللهِ صلى اللَّهُ عليه وسلمَ لِيُقِرَّهُمْ بِهَا أَنْ يَكْفُوا عَمَلَهَا وَلَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ فقالَ لَهُمْ رسولُ اللهِ ﷺ نُقِرُّكُمْ بِهَا عَلَى ذَلِكَ ماشِئْنَا فَقَرُّوا بِهَا حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ الى تَيْمَاءَ وأَرِيحَاءَ *

20-....... İbn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Umer ibnu'l-Hattâb, devlet başkanlığı zamânında Yahûdî ve Nasrânîler'i Hicâz toprağından çıkardı. Rasûlullâh (S) da Hayber üzerine gâlib geldiği zamân bunları Hayber'den çıkarmak istemişti. Çünkü Hayber üzerine gâlib geldiği zamân arâzî Allah'a, Rasûlü'ne ve müslümânlara âid olmuş da Rasûlullah Yahûdîler'i oradan çıkarmak istemişti. Bunun üzerine Yahûdîler, Rasûlullah'tan hurmalıkların işlerini görmek ve mahsûlün yarısı kendilerinin olmak üzere, kendilerini Hayber'de bırakmasını istediler. Bu istek akabinde Rasûlullah onlara.

— *"Dediğiniz şartlara göre istediğimiz müddetçe sizleri burada bırakıyoruz"* buyurdu.

Böylece onlar, Umer bunları Teymâ ve Erîha'ya sürünceye kadar Hayber'de kaldılar [43].

---

43 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Bu şartlara göre istediğimiz müddete kadar sizleri burada bırakıyoruz"* sözündedir.

Rasûlullah vefâtı günlerinde bu müddete nihâyete erdiğini bildirmiş ve gayrı müslimlerin Arab Yarımadası'ndan tamâmen çıkarılmalarını vasıyyet etmişti.

Ebû Bekr'in devlet başkanlığı zamânında dînden dönme isyânlarının söndürülmesi ile uğraşıldığından, nisbeten ikinci derecedeki işlere bakılamamıştı. Ebû Bekr İslâm'ı sarsan bu isyânları bertaraf edip İslâm birliğini sağlayarak vefât etti. Umer, Rasûlullah'ın vasıyyetini yerine getirmek zamânı geldiği için

١٨ــ بابُ ما كانَ مِنْ أصْحَابِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يُوَاسِي بَعْضُهُمْ بَعْضًا فِي الزِّرَاعَةِ والثَّمَرَةِ

18- PEYGAMBER(S)'İN SAHÂBÎLERİNDEN BÂZILARININ DİĞER BÂZILARINA ZİRÂAT VE MEYVE HUSÛSUNDA ÜCRETSİZ VE KARŞILIKSIZ OLARAK ORTAK OLMALARI VE YARDIMLAŞMALARI BÂBI [44]

٢١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا الأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَبِى النَّجَاشِيِّ مَوْلَى رَافِعِ بنِ خَدِيجٍ قال سَمِعْتُ رَافِعَ بنَ خَدِيجِ بنِ رَافِعٍ عنْ عَمِّهِ ظُهيرِ بنِ رافِعٍ قال ظُهَيْرٌ لَقَدْ نَهَانا رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم عنْ أَمْرٍ كانَ بِنَا رَافِقًا قُلْتُ ما قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَهْوَ حَقٌّ قال دَعَانِى رسولُ اللَّهِ صلّى اللَّهُ عليه وسلم قال ما تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ قُلْتُ نُؤَاجِرُهَا عَلَى الرُّبُعِ وعَلَى الأَوْسُقِ مِنَ التَّمْرِ والشَّعِيرِ قال لاَ تَفْعَلُوا ازْرَعوهَا أوْ أَزْرِعوها أوْ أَمْسِكُوهَا قال رَافِعٌ قُلْتُ سَمْعًا وطَاعَةً *

21-....... el-Evzâî, Râfi' ibn Hadîc'in himâyesinde olan Ebu'n-Necâşî Atâ ibn Suhayb'dan haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Râfi' ibn Hadîc'den işittim; o da amucası Zuheyr ibn Râfi'den. Zuheyr:

— Rasûlullah (S) bizleri, bize kolay olan bir işten nehyetti, dedi. Ben:

— Rasûlullah'ın söylediği şey elbette bir hakîkattir, dedim. Zuheyr:

— Rasûlullah beni çağırdı ve: *"Tarlalarınızla ne yapıyorsunuz* (yânî onları nasıl idâre ediyorsunuz)?" dedi. Ben de: Bunları, sulak tarafı (bizim) olmak üzere ve hurmadan, arpadan vesk(denilen ölçek)ler mukaabilinde îcâra (yânî kirâya) veririz, dedim. Rasûlullah: *"Öyle yapmayınız. Onları ya kendiniz ekiniz, ya* (ücretsiz olarak başkalarına verip) *ektiriniz veyâhud da onları boş tutunuz!"* buyurdu.

(Bu hadîsi amucasından işiten) Râfi':

— Ben senin kelâmını işitiyorum ve itâat ediyorum dedim, de-

Hayber Yahûdîleri'ni Arabistan'dan Teymâ ve Erîha'ya sürdü. Teymâ, Arabistan'ın kuzeyinde Şâm ile Vâdî'l-Kurâ arasında, Medîne'nin 350 km. kuzeyinde bir şehirdir. Erîha, Kudûs'ün 20 km. kuzeydoğusunda, Lût Denizi'nin kuzeybatısında bir kasabadır.

44 Yânî Peygamber(S)'in sahâbîlerinden arâzî sâhiblerinin, toprağı olmayanları zirâat ve meyve husûslarında ücretsiz olarak ortak yapmaları ve yardımlaşmaları bâbı.

miştir (yânî: Ey Peygamberim, senin sözünü işittim ve sana tamâmiyle itâat ettim, demektir) [45].

٢٢ــ حدّثنا عُبَيْدُ اللّٰهِ بنُ موسَى قال أخبرنا الأَوْزَاعِيُّ عنْ عَطَاءٍ عنْ جَابِرٍ رضى اللّٰهُ عنهُ قال كانُوا يَزْرَعُونَهَا بالثُّلُثِ والرُّبُعِ والنِّصْفِ فقال النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم منْ كانَتْ لَهُ أرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أوْلِيَمْنَحْهَا فإنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلْيُمْسِكْ أرْضَهُ * وقال الرَّبيعُ بنُ نافِعٍ أَبُو تَوْبَةَ حدّثنا مُعَاوِيَةُ عنْ يَحْيَي عنْ أبِى سَلَمَةَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه قال قال رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم منْ كانَتْ لَهُ أرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أوْ لِيَمْنَحْهَا أخَاهُ فانْ أبِى فَلْيُمْسِكْ أرْضَهُ *

22-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Sahâbîler (Peygamber asrında) arâzîleri, mahsûlün üçte biri veyâ dörtte biri yâhud yarısı mukaabilinde zirâat ederlerdi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Kimin tarlası ve toprağı varsa onu ya kendisi eksin, yâhud onu bir atıyye olarak versin* (ektirsin); *bunu da yapmazsa tarlasını* (boş) *tutsun"* buyurdu [46].

Ve Ebû Tevbe er-Rabî' ibnu Nâfi'(241) şöyle dedi: Bize Muâviye ibn Sellâm, Yahyâ ibn Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Kimin arâzîsi varsa onu kendisi eksin yâhud bir atıyye olarak dîn kardeşine versin; bunu da yapmaktan çekinirse* (icâra vermeyip) *arâzîsini* (boş) *tutsun"* buyurdu [47].

٢٣ــ حدّثنا قَبِيصَةُ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَمْرٍو قال ذَكَرْتُهُ لِطَاوُسٍ فقال يُزْرِعُ قال ابنُ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما انَّ النبيَّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم لَمْ يَنْهَ عَنْهُ ولَكِنْ قَالَ أنْ يَمْنَحَ أحَدُكُمْ أخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أنْ يا خُذَ شَيْئًا مَعْلُومًا *

23-....... Amr ibnu Dînar şöyle demiştir: Ben yukarıda geçen ve

45 Hadîsin başlığa uygunluğu: *"Tarlalarınızı ya kendiniz ekiniz, ya karşılıksız başkalarına verip ektiriniz..."* sözündedir. İşte karşılıksız verip ektirme, onların sıkıntılarına ortak olmak ve yardımlaşmaktır. Peygamber'in bu sözü sahîh icâreden nehiy değil, icârenin cevâzı ile berâber ücretsiz ektirilerek mü'minin mü'mine sıkıntısında ortak olması ve yardımının daha hayırlı olduğunu bildirmektir.

46 Hadîsin başlığa uygunluğu: *"Tarlayı atıyye olarak versin"* sözündedir. Çünkü *"Menha"*, atıyye vermek, karşılıksız verip yardımlaşmaktır.

47 Bu Ebû Hureyre hadîsi de geçen Câbir hadîsi ma'nâsındadır. Bunu Müslim de Buyû' Kitâbı'nda getirmiştir.

içinde kirâdan nehiy bulunan Râfi ibn Hadîc hadîsini Tâvûs'a zikrettim. Tâvûs, if'âl bâbından "Yuzriu" (yânî kirâ ile başkasına ektirir) dedi de, (delîl getirmek için şunu ilâve etti): Çünkü İbnu Abbâs (R) şöyle dedi: Şübhesiz Peygamber (S) mahsûlün bir kısmı ile ekincilik akdi yapmaktan nehyetmedi. Fakat: *"Arâzî sâhibinin, toprağını mü'min kardeşine karşılıksız ekime vermesi, belli birşey almak üzere kirâya vermesinden hayırlıdır"* buyurdu [48].

٢٤ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نافِعٍ أَنَّ ابنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما كانَ يُكْرِى مَزَارِعَهُ عَلَى عَهْدِ النبى صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم وأَبِى بَكْرٍ وعُمَرَ وعُثْمَانَ وصَدْرًا مِنْ إمَارَةِ مُعَاوِيَةَ ثُمَّ حُدِّثَ عَنْ رَافِعِ بنِ خَدِيجٍ أَنَّ النبىَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم نَهَى عَنْ كِرَاءِ المَزَارِعِ فَذَهَبَ ابنُ عُمَرَ إلى رَافِعٍ فَذَهَبْتُ مَعَهُ فَسَأَلَهُ فقال نَهَى النبىُّ ﷺ عَنْ كِرَاءِ المَزَارِعِ فقال ابنُ عُمَرَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّا كُنَّا نُكْرِى مَزَارِعَنَا عَلَى عَهْدِ رسولِ اللَّهِ ﷺ بِمَا عَلَى الأرْبِعَاءِ وبِشَىْءٍ مِنَ التِّبْنِ *

24-....... İbn Umer'in himâyesinde olan Nâfi' şöyle demiştir: İbn Umer (R) Peygamber (S) zamânında Ebû Bekr, Umer, Usmân zamânlarında ve Muâviye'nin emîrliği zamânında ekim arâzîlerini kirâya verirdi. Sonra Râfi' ibn Hadîc'ten Peygamber'in tarlaları kirâya vermekten nehyettiği rivâyet olundu. Bunun üzerine İbn Umer, Râfi' ibn Hadîc'e gitti. Ben de onunla birlikte gittim. Râfi'den bu rivâyetini sordu. O da:

— Peygamber (S) tarlaları kirâya vermekten nehyetti, dedi.

Bu cevâb üzerine İbn Umer bana hitâb ederek:

— Ey Nâfi', sen kesin olarak bilirsin ki, biz tarlalarımızı Rasûlullah'ın zamânında, tarlanın sulak, verimli yerlerinin mahsûlü arâzî sâhibine âid olmak ve samandan da birşey verilmek üzere, kirâya verirdik, dedi [49].

48 İbn Abbâs'ın bu hadîsi ekincilik akdi yapmanın Peygamber tarafından nehyedilmediği, fakat mü'minlerin birbirlerine şefkatli ve musâmahalı olmalarının emredildiği husûsunda gâyet açıktır.

49 İbn Umer'in bu hadîste tasvîr ve ta'rîf ettiği ekincilik akdi, bambaşka bir mâhiyettedir. Mahsûlün yarısı, üçte biri, dörtte biri gibi bir cüz'ü mukaabilinde akdolunmuş değildir. Fakat tarlanın sulak bir kısmının bitirdiği mahsûl arâzî sâhibine âid olmak üzere yapılmış, zararlı bir ekincilik akdidir. İşte Abdullah ibn Umer, hadîsteki nehiy bu nevi' akidlere yöneliktir demek istemiştir. Yânî Rasûlullah'ın nehyettiği arâzî kirâlaması, içinde zararlı şart bulunan kirâlama-

٢٥ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنِى سالِمٌ أنَّ عبدَ اللَّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال كُنْتُ أعْلَمُ فِي عَهْدِ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم أنَّ الأرْضَ تُكْرَى ثُمَّ خَشِيَ عبْدُ اللَّهِ أنْ يَكُونَ النبيُّ صلى اللَّهِ عليه وسلم قَدْ أحْدَثَ فِي ذَلِكَ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُهُ فَتَرَكَ كِرَاءَ الأرْضِ *

25-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Sâlim haber verdi ki, babası İbn Umer (R): Ben iyi bilmekteyim ki, Rasûlullah (S) zamânında tarla kirâya verilirdi, demiştir. Sonra Abdullah ibn Umer, Peygamber'in arâzîyi kirâya vermek husûsunda kendisinin bilmediği bir hüküm ortaya çıkarmış olmasından korktu da (her ihtimâle karşı) arâzîyi kirâya vermeyi terketti [50].

١٩ــ بابُ كِرَاءِ الأرْضِ بالذَّهَبِ والْفِضَّةِ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ إنَّ أمْثَلَ ما أنْتُمْ صَانِعُونَ أنْ تَسْتَاجِرُوا الأرْضَ الْبَيْضَاءَ مِنَ السَّنَةِ إلَى السَّنَةِ

19- ARÂZÎYİ ALTIN VE GÜMÜŞ PARA KARŞILIĞINDA KİRÂYA VERME(NİN CEVÂZI) BÂBI

Çünkü İbn Abbâs: Sizin yapmakta olduğunuz işlerin en fazîletlisi, içinde dikili ağaç olmayan arâzîyi altın, gümüş akçe ile seneden seneye kirâlamanızdır, demiştir [51].

٢٦ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ خَالِدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ رَبِيعَةَ بنِ أبِى عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ حَنْظَلَةَ بنِ قَيْسٍ عنْ رَافِعِ بنِ خَدِيجٍ قال حدّثنى عَمَّاىَ أنَّهُمْ

dır. Râfi' âilesi sulak kısmın mahsûlü kendilerine âid olmak ve samandan da bir pay verilmek üzere kirâya verirlerdi. Bu ise mechûl üzere olan, zararlı ve çekişmeli olabilecek bir akiddir. İşte bu nehyedilmiştir. Yoksa mutlak olarak kirâya vermek değil.

50 Buhârî de, İbn Umer de bu hadîsle yukarıdaki Râfi' hadîsinin mâhiyetini izhâr etmek istemiştir.

51 Arâzî mahsûlünün bir mikdârı mukaabilinde arâzîyi kirâya vermenin cevâz veyâ kerâhatini ifâde eden iki muhtelif rivâyet karşısında arâzînin nakidlerle kirâlanmasının cevâzında ihtilâf edilmemiştir. Buhârî İbn Abbâs'ın hadîsini ta'lîl için buraya koymuştur. Bu ta'lîki Vekî' kendi *Musannaf*'ında senediyle İbn Abbâs'tan, bu metin ile rivâyet etmiştir.

كانُوا يُكْرُونَ الأَرْضَ على عَهْدِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم بِمَا يَنْبُتُ عَلَى الأَرْبِعَاءِ أَوْ شَيْءٍ يَسْتَثْنِيهِ صَاحِبُ الأَرْضِ فَنَهَى النبيُّ ﷺ عنْ ذَلِكَ فَقُلْتُ لِرَافِعٍ فَكَيْفَ هِيَ بالدِّينَارِ والدِّرْهَمِ فقال رَافِعٌ لَيْسَ بِهَا بأْسٌ بالدِّينارِ والدِّرْهَمِ. وقال اللَّيْثُ أَرَاهُ وكانَ الَّذِى نُهِىَ عنْ ذَلِكَ مالَوْ نَظَرَ فِيهِ ذَوُوالْفَهْمِ بالحَلاَلِ والحَرَامِ لَمْ يُجِيزُوهُ لِمَا فِيهِ مِنَ المُخَاطَرَةِ *.

26-....... Râfi' ibn Hadîc şöyle demiştir: Bana amucalarım (Zuheyr ile Muzhir), Peygamber (S) zamânında sahâbîler, tarlanın sulak parçasında biten mahsûl ile yâhud arâzî sâhibinin istisnâ ettiği (mahsûlün üçte bir, dörtte bir gibi) bir mikdârı kendisine verilmek üzere, tarlayı kirâya verirlerdi. İşte Peygamber bu sûretle arâzîyi kirâya vermeyi nehyetti, diye tahdîs ettiler.

Râvî Hanzala: Râfi'e:

— Dînâr ve dirhem ile kirâya vermek nasıldır? dedim.

Râfi':

— Dînâr ve dirhem ile icâr etmekte be's yoktur, dedi [52].

el-Leys ibn Sa'd dedi ki: Öyle sanırım ki, kendisinden nehyolunan husûs öyle birşeydir ki, eğer halâl ve harâmı anlama sâhibi olan kimseler onda düşünselerdi, içindeki tehlikeden (yânî helâk üzerinde oluşundan) dolayı ona cevâz vermezlerdi [53].

٢٠ــ بابٌ

20- BÂB (Bu, geçen bâbın bir faslı gibidir)

٢٧ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سِنَانٍ قال حدّثنا فُلَيْحٌ قال حدّثنا هِلاَلٌ ح وحدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا ابو عامِرٍ قال حدّثنا فلَيْحٌ عنْ هلاَلِ بنِ عَلِيٍّ عنْ عَطَاءِ بنِ يَسَارٍ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أَنَّ النبيَّ ﷺ كانَ يَوْمًا يُحَدِّثُ وعِنْدَهُ رجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ أَنَّ رَجُلاً مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ

52 Hadîsin başlığa uygunluğu "Dînâr ve dirhem ile arâzî icâr etmekte be's yoktur" sözündedir.

Râfi'nin bu sözü ya kendi ictihâdıdır yâhud bunun cevâzına nass tarîkiyle bir bilgisi eklenmiştir, yâhud dînâr ve dirhem ile kirânın nehiyde dâhil olmadığını bilmesine dayanmıştır.

53 Ebû Zerr nushasında burada "Buhârî dedi ki: el-Leys şöyle dedi" şeklinde gelmiştir. Bu kısıma da yukarıdaki sened ile ulanmıştır.

فِي الزَّرْعِ فقال لَهُ أَلَسْتَ فِيمَا شِئْتَ قال بَلَى ولَكِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَزْرَعَ قال فَبَذَرَ فَبَادَرَ الطَّرْفَ نَبَاتُهُ واسْتِوَاؤُهُ وَاسْتِحْصَادُهُ فَكَانَ أَمْثَالَ الجِبَالِ فَيَقُولُ اللّهُ تَعَالَى دُونَكَ يا ابْنَ آدَمَ فإِنَّهُ لاَ يُشْبِعُكَ شَيْءٌ فقال الأَعْرَابِيُّ واللّهِ لاَ تَجِدُهُ إلاَّ قُرَشِيًّا أَوْ أَنْصَارِيًّا فإِنَّهُمْ أَصْحَابُ زَرْعٍ وأَمَّا نَحْنُ فَلَسْنَا بأَصْحَابِ زَرْعٍ فَضَحِكَ النبيُّ ﷺ *

27-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) bir gün yanında çöl ahâlîsinden bir adam bulunduğu hâlde şunu anlatıyordu:

"Cennet ehlinden bir kimse (cennette) *zirâat etmek husûsunda Rabb'inden izin istedi de Allah ona:*

— (Ey kulum!) *Sen, arzû ettiğin hâlde değil misin? diye sordu. O kimse:*

— *Evet, lâkin ben zirâat yapmayı arzû ediyorum, dedi."*

Peygamber devâmla dedi ki:

"Akabinde bu kimse tohum attı, tohumu hemen çabucak çıkmaya, büyümeye ve biçilmek devrine erişmeye başladı. Tâneler yığını dağlar misâli oldu. Bunun üzerine Yüce Allah:

— *Ey Âdem oğlu, al işte! Şu muhakkak ki, seni hiçbirşey doyurmaz, buyurur!"*

Bunun üzerine çöl Arabı:

— Vallâhi bu zirâatçiyi ancak ya Kureyşli yâhud Ensârî bir kimse bulursun. Çünkü Kureyş ile Ensâr zirâat sâhibleridirler. Biz bedevîlere gelince, bizler zirâat sâhibleri değiliz, dedi.

Bedevînin bu sözü üzerine Peygamber (S) gülümsedi [54].

---

54 Buhârî'nin bu hadîsi burada getirme sebebi, Ensâr ve Muhâcirler'in zirâat sâhiblerinden olmaları delâletiyle, arâzî kirâsından nehye dâir gelen hadîslerdeki nehyin, tenzîhî nehy olup tahrîmî nehy olmadıklarını bildirmektir.

"Eğer bu hadîsin buraya girdirilmesinin sebebi nedir? dersen, İbnu'l-Munîr buna şöyle cevâb vermiştir: Şuna tenbîh için girdirilmiştir: Kirâdan men' etme hadîsleri ancak mendûbluk için gelmiş, vâcib kılma üzere gelmemiştir. Çünkü Âdem oğlu'un en şiddetli sûrette hırslı olduğu husûslarda âdet, o şeylerle metâ'lanmaktan men' olunmamasıdır. Cennet ehlinden olan bu harîsin zirâate hırsının ve cennette bile ondan faydalanma isteğinin bâkî olması, onun bu iş üzerine öldüğüne delîldir. Çünkü insan yaşadığı hâl üzere ölür ve öldüğü hâl üzere diriltilir. Bu da onların dünyâdaki son işlerinin; arâzî ile faydalanmanın cevâzına ve bunun devâm etmesine delâlet etmiştir. Şâyet arâzîyi kirâya vermek ona harâm kılınmış olaydı, o şahıs buna hırstan nefsini keserdi ve nihâyet zihninde bu kadar subût sâbit olmazdı" (Kastallânî, IV, 183).

"Sen dilediğin hâlde yaşıyor değil misin" vecîzesinden, beşer nefsinin dünyâ emellerinden ve lezzetlerinden her ne arzû ederse cennette bulunduğu anlaşı-

٢١ـ بابُ ماجاءَ فِي الْغَرْسِ

21- BİTKİ VE AĞAÇ DİKİP YETİŞTİRMEK HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI [55]

٢٨ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا يَعْقُوبُ عنْ أبِى حَازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ رضى اللّهُ عنه أنّهُ قال إنّا كُنّا نَفرَحُ بِيَوْمِ الجُمُعَةِ كانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تأْخُذُ مِنْ أُصُولِ سِلْقٍ لَنا كُنّا نَغْرِسُهُ فِى أرْبعَائِنا فَتجعَلُهُ فِي قِدْرٍ لَهَا فَتَجْعَلُ فِيهِ حَبَّاتٍ مِنْ شَعِيرٍ لاأعْلَمُ إلاّ أنَّهُ قال لَيْسَ فِيهِ شَحْمٌ ولاَ وَدَكٌ فإذَا صَلَّيْنَا الجُمُعَةَ زُرْناها فقَرَّبَتْهُ إلَيْنَا فَكُنّا نَفرَحُ بِيَوْمِ الجُمُعَةِ مِنْ أجْلِ ذَلِكَ وما كُنّا نَتَغَدّى ولاَ نَقِيلُ إلاّ بَعْدَ الجُمُعَةِ *

28-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Biz cumua gününün gelmesiyle sevinir, ferahlanırdık. Şöyle ki: Bizim ihtiyâr bir hanım ninemiz vardı. O her cumua günü, bizim su kenarlarına dikmekte olduğumuz sılk (çöğündür) denilen bitkinin köklerinden alıp toplar, onları bizim için bir çömleğin içine koyar ve buna arpa tâneleri de ilâve ederek pişirirdi. Râvî Ya'kûb dedi ki: İyi bilmiyorum ammâ Sehl; Bu yemeğin içinde ne iç, ne de et yağı vardı, demişti. Cumua namâzını kılınca biz bu kadıncağızı ziyâret ederdik. O da hazırladığı bu yemeği bize yaklaştırır, ikrâm ederdi. İşte biz cumua günü olunca bu kadının hazırladığı bu yemekten dolayı sevinirdik. Biz kuşluk yemeğini cumua namâzından sonra yer, öğlen uykusunu da muhakkak cumua namâzından sonra uyurduk [56].

٢٩ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه قال يَقُولُونَ إنَّ أبَا هُرَيْرَةَ يُكْثِرُ الحَدِيثَ واللّهُ المَوْعِدُ ويَقُولُونَ ما لِلْمُهَاجِرِينَ والأنْصَارِ لاَ يُحَدِّثُونَ مِثْلَ

---

lır. "***Onlar altın tepsiler ve testilerle tavâf edileceklerdir. Canlarının isteyeceği, gözlerinin hoşlanacağı ne varsa hepsi oradadır ve siz içinde ebedî kalacak olanlarsınız***" (ez-Zuhruf: 71).

55 Yânî dikilmesi âdet olan bitki ve ağaç köklerinin dikilip yetiştirilmeleri hakkında gelen hadîsler bâbı.

56 Hadîsin başlığa delîl yapılan yeri, kökü yenilen çöğündür bitkisinin dikilip yetiştirilmesidir. Bunun gibi yenilmesi âdet olan her nebâtın dikilip yetiştirilmesinin gerekli olduğu bildirilmiş oluyor. Hadîsin bu kitâba girdirilmesi ise ekim ile dikimin bir bâbdan olmaları yönündendir.

Bu Sehl hadîsi, Cumua Kitâbı'nın sonunda da geçmiştir.

أَحَادِيثِهِ وإنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كانَ يَشْغَلُهُمْ الصَّفْقُ بالأَسْوَاقِ وإنَّ إِخْوَتِي مِنَ الأَنْصَارِ كانَ يَشْغَلهمْ عَمَلُ أَمْوَالِهِمْ وَكُنْتُ امْرَءًا مِسْكِينًا أَلْزَمَ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم عَلَى ملءِ بَطْنِي فأَحْضُرُ حِينَ يَغِيبُونَ وأَعِي حِينَ يَنْسَوْنَ وقال النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَوْمًا لَنْ يَبْسُطَ أَحَدٌ مِنْكُمْ ثَوْبَهُ حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ ثُمَّ يَجْمَعَهُ إِلَى صَدْرِهِ فَيَنْسَى مِنْ مَقَالَتِي شَيْئًا أَبَدًا فَبَسَطْتُ نَمِرَةً لَيْسَ عَلَيَّ ثَوْبٌ غَيْرُهَا حَتَّى قَضَى النبيُّ ﷺ مَقَالَتَهُ ثُمَّ جَمَعْتُهَا إِلَى صَدْرِي فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بالحَقِّ مَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَتِهِ تِلْكَ إِلَى يَوْمِي هَذَا واللَّهِ لَوْلاَ آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ ما حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا أَبَدًا إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ ما أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ إِلَى قَوْلِهِ الرَّحِيمُ *

29-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: İnsanlar: Ebû Hureyre çok hadîs rivâyet ediyor, derler. Ben kasden ihtiyârımla yalan söylersem, Allah bunu benden sorar. Yine insanlar: Muhâcirler ve Ensâr için Ebû Hureyre'nin hadîsleri kadar hadîs söylemek müyesser olmuyor, derler. Fakat Muhâcir kardeşlerimi çarşılardaki alışverişleri meşgûl ederdi. Ensâr kardeşlerimi de mallarındaki ekim, dikim işleri meşgûl ederdi. Ben ise (Suffe ehlinden) miskin bir kişi idim. Karnım tokluğuna Rasûlullah(S)'ın meclisine devâm eder, O'ndan ayrılmazdım. Ensâr ve Muhâcirler'in huzûrda bulunamadıkları zamân ben hâzır bulunur, onlar Peygamber'in teblîğlerini unuttukları zamânlarda ben ezberler idim.

Bir gün Peygamber (S): *"Sizden biriniz elbisesini ben şu hitâbemi bitirinceye kadar yayar da sonra elbisesini toparlayıp göğsüne basarsa, muhakkak ki o benden işittiği makaalemden hiçbir şeyi ebeden unutmaz"* buyurmuştu. Ben de yünden bürdemin bir parçasını Peygamber hitâbesini söyleyip bitirinceye kadar yarısını yere serdim. Üzerimde başka elbisem de yoktu. Sonra o elbiseyi toplayıp bağrıma bastım. Peygamber'i hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, O'nun bu konuşmasından bu güne erişinceye kadar hiçbir şeyi unutmadım [57]. (Ebû Hureyre devâmla:) Allah'a yemîn ederim ki, Allah'ın Kitâ-

57 *"O kimse benden duyduğunun hiçbir parçasını aslâ unutmaz"* fıkrasındaki unutmama, Peygamber'in sâdece o meclisteki konuşmasına sıkışmış değildir. Bundan sonra Ebû Hureyre'nin Peygamber'den işittiği bütün teblîğlerini şâmildir. Ebû Hureyre'nin bu unutmamayı yemîn ederek haber vermesi de buna delâlet eder. Ondaki bu hârika ezberleme kuvveti, Peygamber'in duâsı bereketi ile kuvvet kazanmıştır.

bı'ndaki iki âyet olmasaydı, size ben kat'iyyen bir şey rivâyet etmezdim, demiş ve şu âyetleri okumuştur:

"Hakîkat indirdiğimiz o açık açık âyetlerimizi ve doğruyu, biz Kitâb'da insanlara onu pek âşikâr bir sûrette bildirdikten sonra gizleyenler; işte onlara hem Allah la'net eder ve hem la'net etmek şânından olanlar la'net eder. Ancak tevbe edenler, düzeltenler ve hakîkati iyice açıklayanlar başka. Ben artık onların günâhlarından geçerim. Ben en çok tevbe kabûl edenim, en çok merhamet edenim" (el-Bakara: 159-160) [58].

58 Buhârî bu hadîsi biraz daha kısa bir metin ile Ilim Kitâbı'nda getirmişti. Burada getirme sebebi ise, Ensâr'ın ziraâtle, ağaç dikmekle uğraşmalarını beyân etmektir. Hadîsteki "Mallarının işleri" ta'bîrinden maksad, kendi arâzîlerinde ziraâtle ağaç dikip yetiştirmekle meşgûl olmalarıdır.

Âyet, Peygamber'in teblîğlerini öğrenip de başkalarına öğretmeyerek gizleyenlere çok şiddetli bir cezâ haber vermektedir. Onun için bütün öğreticiler, âlimler üstlendikleri ilmi ve hakîkatleri öğretip neşretmeli, görevlerini tam yapmalıdırlar.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤٢ ــ كِتَابُ المساقاةِ

42- KİTÂBU'L-MUSÂKAAT

(Meyve Ağaçlarını Sulayıp Tımâr Etmek Üzere Yapılan Ortaklık Akdi Kitâbı) [1]

١ ــ بابٌ فِي الشِّرْبِ وقَوْلِ اللَّهِ تعَالَى وجَعَلْنَا مِنَ المَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أفَلاَ يُؤْمِنُونَ وقَوْلِهِ جَلَّ ذِكْرُهُ أفَرَأيْتُمُ المَاءَ الَّذِي تَشْرَبونَ أأنْتُمْ أنْزَلْتُمُوهُ مِنَ المُزْنِ أمْ نَحْنُ المُنْزِلُونَ لَوْ نَشاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلاَ تَشْكُرُونَ : الأُجَاجُ المُرُّ: المُزْنُ السَّحابُ

1- BÂB: SUDAN YARARLANMA PAYI HAKKINDADIR [2]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Biz her diri şeyi sudan yarattık, hâlâ

1 *el-Câmi'u's-Sahîh*'in çeşitli nushalarında bu başlık "Kitâbu'l-Musâkaat", "Kitâbu'ş-Şirb", "Kitâbu'l-Miyâh" diye farklı şekillerde gelmiştir.

el-Musâkaat: Lûgatta sulamak ma'nâsına olan *es-Sakyu* masdarından alınmıştır. Fıkıhta *Musâkaat:* Ağacı sâhibinin, mahsûlünün bir kısmı mukaabilinde sulayıp ıslâh etmek bir kimseye vermesidir *(et-Ta'rîfât)*. Buna göre *Musâkaat,* bir taraftan ağaçlar, öbür taraftan ağaçları sulayıp terbiye ve tımâr etmek ve hâsıl olan meyve aralarında taksîm olunmak üzere ağaç sâhibi ile bahçıvan arasında akdedilen bir nevi' ortaklıktır. Bu da diğer akidler gibi îcâb ve kabûl ile gerçekleşir.

2 *eş-Şirb,* lugatte sudan isâbet eden haz ve nasîbe denir. Fıkıhta *Şirb:* Ekin ve hayvan sulamak için su ile faydalanma nevbetidir. Bu konuda bir de *Hakkı Şefe* = Su İçmek Hakkı vardır. Bu, yalnız insan ve hayvana mahsûstur. *Hakkı Şirb,* tarlalar, insanlar ve hayvanları şâmil olduğundan daha umûmîdir.

inanmayacaklar mı?" (el-Enbiyâ: 30) [3]

Ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli:
"İçmekte olduğunuz o suyu gördünüz mü? O suyu beyaz ve yağmur yüklü bulutlardan siz mi indirdiniz, yoksa indiriciler biz miyiz? Eğer dileseydik onu acı bir su yapardık. O hâlde şükretmeli değil misiniz?"
(el-vâkıa: 68-70) [4].

"*el-Ucâcu*", "el-Murru(= Acı)" demektir. "*el-Muznu*", "es-Sehâbu (= Bulut)" demektir.

٢ـ بابٌ فِي الشُّرْبِ ومنْ رَأى صَدَقَةَ المَاءِ وهِبَتَهُ وَوصِيَّتَهُ جَائِزَةً مَقْسُومًا كانَ أوْ غَيْرَ مَقْسُومٍ . وقال عُثْمَانُ قال النبيُّ ﷺ منْ يَشْتَرِى بِئْرَ رُومَةَ فَيكونُ دَلْوُهُ فِيهَا كَدِلاَءِ المُسْلِمِينَ فاشْتَرَاهَا عُثْمَانُ رضى اللَّهُ عنه

2- BÂB: İÇMEYİ VE TAKSÎM EDİLMİŞ OLSUN VEYÂ TAKSİM EDİLMEMİŞ OLSUN SU SADAKASINI, HİBESİNİ, VASİYYET EDİLMESİNİ CÂİZ GÖREN KİMSE HAKKINDADIR [5]

Ve Usmân ibn Affân şöyle dedi: Peygamber (S): *"Rûme Kuyusu'nu -kendi kovası da müslümânların kovaları gibi bu kuyu içinde, kendisine bir meziyet ayırmaksızın müşterek faâliyette bulunmak üzere- kim satın alır da müslümânlara karşılıksız hediye ederse, onun için cennet va'd edilmiştir"* **buyurdu.**
Bunun üzerine Usmân onu satın almış(ve vakıf yapmış)tır [6].

---

3 ***"Allah her debelenen hayvanı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde yürüyor, kimi iki ayağı üstünde yürüyor, kimi de dört ayağı üstünde yürüyor. Allah ne dilerse yaratır. Çünkü Allah herşeye hakkıyle kaadirdir"*** (en-Nûr: 45) âyeti de canlıların sudan yaratıldığını anlatır.

4 Buhârî başlıkta bu iki âyeti suyun hayât için olan büyük önemini belirtmek maksadıyle getirmiştir. Buhârî, kitâb başlığındaki bu âyetlerle yeryüzündeki suların bütün insanlar için ilâhî bir ihsân olduklarına işâret etmiştir. el-Vâkıa âyetindeki iki kelimenin tefsîrini de vermiştir. ***"el-Ucâc"*** kelimesinin tefsîrini Ebû Ubeyde'den, ***"el-Muznu"*** kelimesinin tefsîrini Mücâhid ile Katâde'den nakletmiştir ***(Fethu'l-Bârî).***

5 Buhârî bu başlık ile suların mülk edilme sebeblerine işâret etmiştir. Buhârî burada mülk edinme sebeblerinden yalnız sadaka, hibe, vasiyyet ve mîrâsçılığı açıkça söyleyip, şirb hakkının ortaklar arasında taksîm olunup olunmamasının hukûkî vaziyete etkili olmadığını bildirmiştir.

6 Usmân'ın bu hadîsini Tirmizî, Nesâî ve İbn Huzeyme senediyle rivâyet etmiştir.

١ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أبِى مَرْيَمَ قال حدّثنا أبو غَسَّانَ قال حدّثنى أبو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ رضى اللّٰهُ عنه قال أُتِىَ النبىُّ ﷺ بِقَدَحٍ فشَرِبَ مِنْهُ وعنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ أَصْغَرُ الْقَوْمِ والأَشْيَاخُ عنْ يَسَارِهِ فقال يا غُلاَمُ أتَأْذَنُ لِى أنْ أُعْطِيَهُ الأَشْيَاخَ قال ما كُنْتُ لِأُوثِرَ بِفَضْلِى مِنْكَ أحَدًا يا رسولَ اللّٰهِ فأَعْطَاهُ إيَّاهُ *

1-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir bardak su getirildi. Peygamber bundan (bir mikdâr) içti. Sağında sahâbîlerin en küçüğü bir genç bulunuyordu. Yaşlılar da solunda idiler. Bu vaziyette Peygamber:

— *"Ey genç, bardakta kalanı ihtiyârlara vermeme izin verir misin?"* dedi.

Genç sahâbî:

— Yâ Rasûlallah, Sen'den gelecek artığımı hiçbir kimseye ihsân edecek değilim, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah bardakta kalan suyu bu gence verdi [7].

٢ــ حدّثنا أبو الْيَمَانِ قال أخْبَرَنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثنى أنَسُ بنُ مالِكٍ رضى اللّٰهُ عنهُ أنّها حُلِبَتْ لِرسولِ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم شاةٌ داجِنٌ وهْىَ فِى دَارِ أنَسِ بنِ مالِكٍ وشِيبَ لَبَنُهَا بِمَاءٍ مِنَ الْبِئْرِ الّتِى فِى دَارِ أنَسٍ فأعْطِىَ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلمَ الْقَدَحَ فشَرِبَ مِنْهُ حَتّى إذَا نَزَعَ الْقَدَحَ مِنْ فِيهِ وعَلَى يَسَارِهِ أبو بَكْرٍ وعنْ يَمِينِهِ أعْرَابِىٌّ فقال عُمَرُ وخَافَ أنْ

Bu Rûme Kuyusu hadîsi Hz. Usmân'ın şehîd edilmesi vak'asında kendisini muhâsara eden âsîlere karşı evinin üst katından yaptığı uzun hitâbesinin bir parçasıdır.

Şârih İbn Battâl bu Rûme Kuyusu işini şöyle anlatıyor:

Rûme Kuyusu Medîne'de bir Yahûdî'ye âid idi. Bu Yahûdî zamân zamân kuyunun ağzına kilit vurup gidermiş. Su içmeye ve almaya gelen müslümânlar su alamadan geri dönmeye mecbûr olurlarmış. Allah'ın insanlara bahşettiği su ni'metinden bir Yahûdî'nin insanları men' etmesinden üzülen sahâbîler bunu Peygamber'e arzettiklerinde, Peygamber metindeki sözleri söylemiştir. Bunun üzerine Usmân bu kuyuyu otuzbeş bin dirheme satın alıp vakfetmiştir. Kelbî de kuyu satın alınıncaya kadar Yahûdî'nin bu kuyunun her kırba suyunu bir dirheme sattığını nakletmiştir.

Buhârî bu hadîsle yeraltındaki suların da bütün insanlara ni'met olduğunu, çıkaran sâhiblerinden satın alınabileceğini, vakıf yapılabileceğini....mülk edinilebileceğini bildirmek istemiştir.

7 Bu Sehl hadîsinin burada getirilmesinin sebebi, su taksîminin meşrû' olduğunu

يُعْطِيَهُ الأَعْرَابِيَّ أَعْطِ أَبَا بَكْرٍ يا رسولَ اللَّهِ عِنْدَكَ فأَعْطَاهُ الأَعْرَابِيَّ الَّذِي عَلَى
يَمِينِهِ ثُمَّ قال الأَيْمَنَ فالأَيْمَنَ *

2-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik'in evinde bulunan bir evcil besi koyununun sütü Rasûlullah için sağıldı. Bu koyunun sütü yine Enes'in evinde bulunan kuyudan alınan bir mikdâr su ile karıştırıldı ve Rasûlullah'a bir bardak ile verildi. O da bu bardaktan içti. Nihâyet bardağı ağzından ayırdığı sırada solunda Ebû Bekr, sağında da bir A'râbî bulunuyordu. Umer, Rasûlullah'ın (bu artığı) A'râbî'ye vermesinden korkarak:

— Yâ Rasûlallah, yanındaki Ebû Bekr'e ver, dedi.

Rasûlullah ise artığını sağındaki A'râbî'ye verdi. Sonra:

— *"Sağa; sıra ile sağa* (ver)*!"* buyurdu [8].

٣ـ بابُ مَنْ قال إنَّ صاحِبَ المَاءِ أَحَقُّ بالمَاءِ حَتَّى يَرْوَى لِقَوْلِ النبيِّ ﷺ لاَ يُمْنَعُ فَضْلُ المَاءِ

3- PEYGAMBER(S)'İN: *"Su fazlası men' olunmaz"* KAVLİNDEN DOLAYI, *"Su sâhibi suya kanıncaya kadar suyu kullanmaya herkesten daha ziyâde hakk sâhibidir"* DİYEN KİMSE BÂBI

٣ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أَبِي الزِّنَادِ عنِ

---

ve suyun mülk edilmesinin kaabil olduğunu isbât ve beyân içindir. Şâyet su mülk edinilebilir eşyâdan olmasaydı, Rasûlullah içtiği suyun kalanını hadîste bildirildiği şekilde ihsân etmezdi.

Bu vâkıada sağında amcası oğlu Fadl ibn Abbâs, diğer bir rivâyete göre de Abdullah ibn Abbâs bulunuyordu. Solunda da Hâlid ibn Velîd bulunuyormuş. Rasûlullah'ın âdeti bir şeyi içtiğinde bakıyyeyi sağında bulunana vermek üzere cereyân edegelmiştir.

8 Hadîsin, konumuz olan su payı ve su mülkiyetine münâsebeti, su ile karışık olan sütü Rasûlullah'ın taksîm etmesi ve kalan bir kısmını A'râbî'ye ihsân etmiş olmasıdır.

"el-Eymen fe'l-eymen" ta'biri nasb zabtına göre mahzûf "ver" fiilinin mef'ûlü ref' zabtına göre mübtedâ olup, bir haber takdîr edilir, o da "Sağ ikrâma daha lâyıktır" demek olur.

Bu hadîsten alınan bir hüküm de sütün su ile karıştırılmasının harâmlığı satılan süte âid olup, kişinin kendi içeceği, âilesine içireceği sütün içine su koymakta sakınca olmamasıdır. Hattâ bu sütün ağırlığını hafifletmek, çocuklar ve yaşlılar için daha yararlı hâle getirmek yönünden, sıhhate daha elverişli olabilir.

الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضىَ اللَّهُ عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال لا يُمْنَعُ فَضْلُ الْمَاءِ لِيُمْنَعَ بِهِ الْكَلأُ *

3-....... Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): ***"Su fazlası men' edilmez. Bu men' ile bin'n-netîce ot men' edilmiş olur"*** **buyurmuştur [9].**

٤ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنِ ابنِ المُسَيَّبِ وأَبِي سَلَمَةَ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه أَنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال لاَ تَمْنَعُوا فَضْلَ الْمَاءِ لِتَمْنَعُوا بِهِ فَضْلَ الْكَلاَءِ

4-....... Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): *"Fazla suyu* (ihtiyâc sâhiblerinden) *men' etmeyiniz; bu men' ile netîcede ot fazlasını men' etmiş olursunuz"* buyurmuştur [10].

٤ــ بابٌ منْ حَفَرَ بِئْرًا فِي مِلْكِهِ لَمْ يَضْمَنْ

4- BÂB: BİR KİMSE KENDİ MÜLKÜNDE BİR KUYU KAZARSA (O KUYUDA MEYDANA GELEN ZARARI) ÖDEMEZ

٥ــ حدّثنا مَحْمُودٌ قال أخبرنا عُبَيْدُ اللَّهِ عنْ إِسْرَائِيلَ عنْ أَبِي حَصِينٍ

---

9 Başlığa uygunluğu, fazla suyun men' edilmesi, fazla su bulunmadığı zamân su sâhibinin asıl suya daha haklı olduğuna delâlet etmesi yönündendir.

10 Bunun da başlığa delâleti, yukarıki hadîsin delâleti gibidir.

Bu konuyu daha iyi anlatan bâzı hadîsler:

"ثلاثٌ لاَ يُمنَعْنَ : الْمَاءُ وَالكَلأُ والنَّارُ = *Üç şey aslâ men' edilmez: Su, ot, ateş"* (İbn Mâce).

"لاَ يَمْنَعُ فَضْلُ الْمَاءِ وَلاَ يُمنَعُ نَفعُ الْبِئْرِ = *İhtiyâçtan fazla su men' edilmez; kuyudan faydalanmakta kimse men' edilmez"* (İbn Mâce, Âişe'den).

"مَنْ مَنَعَ فَضْلَ مَاءٍ مَنَعَهُ اللَّهُ فَضْلَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ = *Her kim ihtiyâçtan fazla bir suyu* (muhtâc olanlardan) *men' ederse, Allah da kıyâmet gününde fadlını ve yardımını ondan men' eder"* (Ebû Ya'lâ; Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan).

"مَنْ مَنَعَ فَضْلَ مَائِهِ أَوْ فَضْلَ كَلاَئِهِ مَنَعَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَضْلَهُ = *Her kim ihtiyâcından fazla suyunu, fazla otunu* (halkın kullanmasından) *men' ederse, Azîz ve Celîl olan Allah da ondan fazl ve keremini men' eder"* (Ahmed ibn Hanbel; Amr ibn Şuayb'dan).

Bu hadîslerle Rasûlullah'ın zirâat sâhibleriyle hayvancılık yapan sürü sâhiblerinin birbirlerine yardım etmelerine büyük bir ehemmiyet verdiği görülür.

عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قال قال رسولُ اللّه ﷺ المَعْدِنُ جُبَارٌ والبِئْرُ جُبَارٌ والعَجْمَاءُ جُبَارٌ وفِى الرِّكَازِ الخُمْسُ

5-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Ma'den ocağı hederdir. Kuyu hederdir, hayvan hederdir* (yânî yaptığı zararı sâhibi ödemez). *Câhiliyet'ten kalma defînede de beşte bir devlet vergisi vardır"* [11].

٥ــ بابُ الخُصُومَةِ فِى البِئْرِ والقَضَاءِ فِيهَا

5- KUYU HAKKINDA HUSÛMET VE BU KONUDAKİ HÜKÜM (VE KAZÂNIN BEYÂNI) BÂBI [12]

٦ــ حدّثنا عَبْدَانُ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللّهِ رضى اللَّهُ عنه عن النبيِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم قال مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مالَ امْرِيءٍ هُوَ عَلَيْهَا فاجِرٌ لَقِيَ اللّهَ وهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ فأَنْزَلَ اللَّهُ تعالى إنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّهِ وأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً الآيَةَ فَجَاءَ الأَشْعَثُ فقال ما حَدَّثَكُمْ أَبو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ فِيَّ أُنزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ كَانَتْ لِي بِئْرٌ فِى أَرْضِ ابنِ عَمٍّ لِي فقال لِي شُهُودَكَ قُلْتُ مالِي شُهُودٌ قال فَيَمِينَهُ قُلْتُ يا رسولَ اللّهِ إذًا يَحْلِفَ فَذَكَرَ النبيُّ ﷺ هَذَا الحديثَ فأَنْزَلَ اللَّهُ ذَلِكَ تَصْدِيقًا لَهُ *

6-....... Abdullah ibnu Mes'ûd(R)'dan: (O, bir mecliste:) Peygamber (S): *"Her kim müslümân bir kimsenin malını koparmak için yemîninde yalancı olarak and içerse, kıyâmet gününde Allah'ın öfkesine uğrayarak Allah'a kavuşur"* buyurdu. Ve müteâkıben de Yü-

---

Su fıtraten ot gibi Allah'ın mübâh kıldığı en büyük bir ni'met olduğu hâlde, zâtî ihtiyâcının fazlasının ihtiyâç sâhiblerinden esirgenmesi en hasîs bir cimrilik olup, bilhassa köy hayâtında müslümânlar arasında istenen iyilik, yardımlaşma ve ictimâî nizâmı bozar. İşte bunun içindir ki fazlayı men' etmek yasaklanmıştır. Hadîslerdeki nehyin tahrîmî veyâ tenzîhî olduğunda âlimler arasında görüş ayrılıkları vardır; uzun tafsîller için fıkıh kitâblarına bakılmalıdır.

11 Hadîsin başlığa uygunluk noktası, kişinin kendi mülkünde kazdırdığı kuyu yüzünden meydana gelen zarar ve cinâyetten mes'ûl olmaması ve ödeme ile mükellef tutulmamasıdır. İşte Buhârî hadîsi burada, bu ma'nâyı isbât için getirmiştir. Hadîs, Zekât Kitâbı'nda da geçmişti.

12 Bu bâb ve altındaki hadîs de önceki bâbda yazılan hükmü kuvvetlendirmek için getirilmiştir.

ce Allah'ın: ***"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahayı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır"*** (Âlu İmrân: 77) âyetini indirdiğini bildirdi, demiştir.

Bu sırada (meclise) Eş'as ibn Kays gelmiş ve dinleyicilere hitâben:

— Ebû Abdirrahmân ibnu Mes'ûd size ne tahdîs ediyor? Bu âyet benim hakkımda indirildi. Şöyle ki: Amcaoğlumun arâzîsinde bana âid bir kuyu vardı. (O bunu inkâr ediyordu.) Rasûlullah bana: *"Şâhidlerini hazırla"* buyurdu. Ben: "Şâhidlerim yoktur" dedim. Rasûlullah: *"Öyle ise yemîn etmesini iste!"* buyurdu. Ben: Yâ Rasûlallah, o yalan yere yemîn eder, dedim. Bunun üzerine Peygamber (S): *"Her kim bir müslümânın malını koparmak için yalan yere yemîn ederse..."* hadîsini zikretti. Allah da Peygamberi'nin bu sözünü tasdîk ederek, bu âyeti indirdi, demiştir [13].

٦ــ بابُ إثْمِ مَنْ مَنَعَ ابنَ السَّبِيلِ مِنَ المَاءِ

6- İHTİYÂCINDAN FAZLA SUYA SÂHİB OLUP DA BUNU YOLCULARIN KULLANMASINDAN MEN' EDEN KİMSENİN GÜNÂHI BÂBI

٧ــ حدّثنا موسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا عبدُ الوَاحِدِ بنُ زِيَادٍ عنِ الأعْمَشِ قال سَمِعْتُ أبَا صالِحٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أبَا هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه يَقولُ قال رسولُ اللَّهِ ﷺ ثَلاَثَةٌ لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ إلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيامَةِ ولاَ يُزَكِّيهِمْ ولَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رجُلٌ كانَ لَهُ فَضْلُ ماءٍ بالطَّرِيقِ فَمَنَعَهُ مِنِ ابنِ السَّبِيلِ ورجُلٌ بايَعَ إمَامًا لاَ يُبَايِعُهُ إلاَّ لِدُنْيَا فإنْ أعْطَاهُ مِنْهَا رضِيَ وإنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا سَخِطَ ورَجُلٌ أقَامَ سِلْعَتَهُ بَعْدَ الْعَصْرِ فقال واللَّهِ الَّذِي لاَإلَهَ غَيْرُهُ لَقَدْ أعْطَيْتُ بِهَا كَذَا وكَذَا

13 Buhârî bu hadîsi *Sahîh*'inin İşhâs, Şahâdât, Nezirler, Tefsîr ve Hükümler Kitâbları'nda da getirmiştir. Bunu Altı Kitâb Sâhibleri de bâzı küçük farklılıklarla getirmişlerdir. Bunu İbn Mes'ûd'dan başka daha dokuz-on sahâbî de rivâyet etmiştir.

Hadîsin başlığa uygunluk noktası, Rasûlullah'ın bu kuyu da'vâsında evvelâ Eş'as ibn Kays'tan -ki da'vâcıdır- beyyine istemiş; da'vâcının beyyine getirmekten aczi hâlinde de müddeâ aleyhin, yânî da'vâlının yemîni ile hükmetmiş olmasıdır.

Hadîsten, beyyinenin da'vâcıya, yemînin de da'vâlıya düşeceği esâsı alınmıştır.

فَصَدَّقَهُ رجُلٌ ثُمَّ قرأ هَذِهِ الآيَةَ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قليلاً

7-....... el-A'meş şöyle dedi: Ben Ebû Sâlih'ten işittim, şöyle diyordu: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Üç şahıs vardır ki Allah kıyâmet gününde onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz, onlar için elem verici bir azâb vardır: (Birincisi) *şu kimsedir: Kendisinin yol üstünde ihtiyâcından fazla suyu vardır da, onu yolculardan men' etmiştir.* (İkincisi) *şu kimsedir: Devlet başkanına yalnız dünyâ metâ'ı için bey'at etmiş; devlet başkanı ona dünyâlık verirse hoşlanır, vermezse öfkelenir.* (Üçüncüsü) *şu kimsedir ki, bu da satılık malını ikindiden sonra* (pazara) *çıkarır ve: 'Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, ben bu mala emîn ol kat'î olarak şöyle şöyle para verdim' der, satın alıcı olan kimse de onu tasdîk eder* (de o fiatla satın alır)."

Bundan sonra Rasûlullah (S) şu âyeti okudu:

"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahayı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıtıcı bir azâb vardır" (Âlu İmrân: 72) [14].

٧ــ باب سَكْرِ الأنْهَارِ

7- SU YOLLARINI KAPATMA VE SUYU HABSETME (GÜNÂHINI BEYÂN) BÂBI

٨ــ **حدّثنا** عَبْدُ اللَّهِ بنُ يوسُفَ قال **حدّثنا** اللَّيْثُ قال **حدّثني** ابنُ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ الزُّبَيْرِ رضى اللَّهُ عنهما أنَّهُ حَدَّثَهُ أنَّ رجُلاً مِنَ الأنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فِى شِرَاجِ الحَرَّةِ الَّتِى يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ فقال الأنْصَارِيُّ سَرِّحِ المَاءَ يَمُرُّ فأبَى عَلَيْهِ فاخْتَصَمَا عِنْدَ النبيِّ ﷺ فقال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم لِلزُّبَيْرِ اسْقِ يا زُبَيْرُ ثُمَّ أرْسِلِ المَاءَ إلَى جَارِكَ فَغَضِبَ الأنْصَارِيُّ فقالَ أنْ كانَ ابنَ عَمَّتِكَ فَتَلَوَّنَ وجْهُ رسولِ

14 Hadîsin burada getirilme sebebi, Allah'ın kendilerine bakmayacağı... üç kimseden birincisinin *"Yol üstünde ihtiyâcından fazla suyu olup da bunu yolculardan men' eden kimse"* olmasıdır. Rasûlullah bu su cimriliğini diğerleri derecesinde bir cürüm saymıştır. Çünkü havuzlanmamış suda bütün insanların ve hayvanların içme ve sulama hakkı vardır.

اللهِ صلى اللّهُ عليه وسلم ثُمَّ قال اسْقِ يا زُبَيْرُ ثُمَّ احْبِسِ المَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ الى الجَدْرِ فقال الزُّبَيْرُ واللّهِ إنِّى لأحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِى ذَلِكَ فَلاَ وَرَبِّكَ لاَيُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ . قال مُحَمَّدُ بنُ العَبَّاسِ قال أبُو عَبْدِ اللّهِ لَيْسَ أحَدٌ يَذْكُرُ عُرْوَةَ عنْ عَبْدِ اللّهِ إلاَّ اللَّيْثُ فَقَطْ *

8-....... Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan bir kimse, Harre mevkîindeki hurmalıkları sulamakta oldukları su yollarından ve su nevbetinden dolayı Rasûlullah'ın huzûrunda Zubeyr ibnu'l-Avvâm hakkında şikâyet arzetti. (Bu yollardan geçen su evvelâ Zubeyr'in hurmalığına uğruyor, sonra da Ensârî'ninkini suluyordu. Bir kerresinde Zubeyr suyu tarlasında tutup sulayacağı sırada) Ensârî, Zubeyr'e:

— Suyu bırak da bize gelsin, demişti.

Fakat Zubeyr kendi hurmalığını sulamadan bırakmak ve nevbetini komşusuna vermek istemedi. İki taraf Peygamber'in huzûrunda muhâkeme oldular. Rasûlullah, Zubeyr'e:

— *"Yâ Zubeyr, tarlanı sula, sonra suyu komşuna doğru salıver!"* buyurdu.

Ensârî öfkelendi de:

— Zubeyr halanın oğlu olduğu için mi? diye (onu kayırdığına) ta'rîz etti.

(Onun bu saygısızca sözünden dolayı) Rasûlullah'ın yüzünün rengi değişti. Sonra Rasûlullah:

— *"Yâ Zubeyr, hurmalığını sula, sonra suyu habset; hurma ağaçlarının köklerine erişinceye kadar bırakma!"* buyurdu.

Bu muhâkemeyi nakleden Zubeyr: Vallâhî ben şu âyetin bu hâdise hakkında indiğini sanıyorum, demiştir: ***"Öyle değil, Rabb'ına and olsun ki, onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çektikleri*** (kavga ettikleri) ***şeylerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslîmiyetle teslîm olmadıkça îmân etmiş olmazlar"*** (en-Nisâ: 65) [15].

(*el-Câmi'u's-Sahîh*'i Buhârî'den rivâyet eden Firabrî şöyle demiştir:)

15 Hadîsin başlığa delîlliği "Suyu salıver de bize uğrasın! dedi, fakat Zubeyr kabûl etmedi, suyu salmadı, hattâ suyu kapattı" sözlerinden alınır.

Vâdîlerde akan mübâh sulardan halkın su nevbeti hakkı nehrin akışı ta'kîb edilerek evvelâ yukarıki istifâde eder. Nevbet sâhibi suyu kendi tarlasına, bostanına çevirerek sarfedilecek mikdâr su aldıktan sonra, alt taraftaki komşusuna bırakır. O da bu sûretle su alma hakkını kullanır.

Bu da'vâda Peygamber, Zubeyr ile Ensârî arasında evvelâ sulh yoluyla hük-

Muhammed ibnu'l-Abbâs (öl. 266) dedi ki: Ebû Abdillâh el-Buhârî: "Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den bu hadîsi rivâyet edenler içinde senedde Urve ibnu'z-Zubeyr'i zikreder hiç kimse yoktur, sâdece el-Leys ibn Sa'd müstesnâdır" demiştir [16].

٨ــ بابُ شُرْبِ الاعْلَى قَبْلَ الاسْفَلِ

8- YÜKSEK TARAFTA BULUNANIN AŞAĞI TARAFTAKİNDEN ÖNCE SUYU ALIP KULLANMASI BÂBI

٩ــ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا معْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ قال خَاصَمَ الزُّبَيْرُ رَجُلٌ مِنَ الانْصَارِ فقَالَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يا زُبَيْرُ أَسْقِ ثُمَّ أَرْسِلْ فقالَ الانْصَارِيُّ أَنَّهُ ابنُ عَمَّتِكَ فقال عَلَيْهِ السَّلاَمُ اسْقِ يا زُبَيْرُ ثُمَّ يَبْلُغَ المَاءُ الجَدْرَ ثُمَّ أَمْسِكْ فقال الزُّبَيْرُ فأَحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ *

9-....... Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: ez-Zubeyr ile Ensâr'dan bir adam muhâkeme oldular. Peygamber (S):

— *"Yâ Zubeyr, hurmalığını sula, sonra suyu salıver"* buyurdu.

Bu hükme i'tirâz kasdeden Ensârî:

— (Bu hüküm) o, yânî Zubeyr senin halanın oğlu olduğundan mı? dedi.

Bu saygısızca söz üzerine Peygamber (S):

— *"Yâ Zubeyr, hurmalığını sula, sonra su hurma kökleri üzerindeki yumrulara ulaşır; sonra da suyu tut"* buyurdu.

Zubeyr dedi ki: Ben şu ***"Öyle değil, Rabb'ına and olsun ki, onlar aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem yapıp hükmüne teslîm***

---

metmek istemişti. Sulama ile yetinip suyun habsedilmemesini emretmişti. Ensârî'nin i'tirâzı üzerine iki tarafın haklarını tam kullanmasını emretmiştir. Âyetin inme sebebinin bu hâdise olduğunun bildirilmesi de çok kıymetli bir bilgidir. Peygamber'in hiçbir hükmüne i'tirâz edilemiyeceği bununla isbât edilmiş oluyor.

16 Bu ziyâde yalnız Ebû Zerr'in Hamavî'den; onun da Firabrî'den rivâyet ettiği nushada vardır, başka nushalarda yoktur. İbn Hacer ile Aynî de şerhlerinde bu nushayı esas almışlardır. Firabrî'nin, sözünü naklettiği Muhammed ibnu'l-Abbâs, Buhârî'nin akrânıdır; hicrî 266 yılında vefât etmiştir.

Buhârî bu sözüyle, senedle Urve'yi zikretmekte Leys'in teferrüdünü (yânî yalnız kaldığını) açıklamış oluyor. Urve, Abdullah ibn Zubeyr'in kardeşidir. Hadîs bu kardeş tarafından da rivâyet edilmiş oluyor.

oluncaya kadar îmân etmiş olmazlar" (en-Nisâ: 65) âyetinin bu hâdise hakkında indiğini sanırım, demiştir [17].

٩ـ باب شُرْبِ الاعْلَى إلَى الْكَعْبَيْنِ

9- YUKARI TARAFTAKİNİN SU PAYININ AYAK TOPUKLARI YÜKSEKLİĞİNE KADAR OLMASI BÂBI

١٠ـ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا مَخْلَدٌ قال أخبرنى ابنُ جُرَيْجٍ قال **حدّثنى** ابنُ شِهَابٍ عن عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ أنَّهُ حدَّثَهُ أنَّ رَجُلاً مِنَ الانْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ فِى شِرَاجٍ مِنَ الحَرَّةِ يَسْقِى بِهَا النَّخْلَ فقال رسول اللّهِ ﷺ اسْقِ يا زُبَيْرُ فأَمَرَهُ بالمَعْرُوفِ ثُمَّ أرْسِلْ إلَى جَارِكَ فقال الانْصَارِيُّ انْ كانَ ابنَ عَمَّتِكَ فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رسول اللّهِ ﷺ ثُمَّ قال اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ المَاءُ إلَى الجَدْرِ واسْتَوْعَى لَهُ حَقَّهُ فقالَ الزُّبَيْرُ واللّهِ إنَّ هَذِهِ الآيَةَ أُنزِلَتْ فِي ذَلِكَ فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنونَ حَتَّى يُحَكِّموكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ قال لِى ابنُ شِهَابٍ فقَدَّرَتِ الأنْصَارُ والنَّاسُ قَوْلَ النبيِّ ﷺ اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ إلَى الجَدْرِ وكانَ ذَلِكَ إلَى الْكَعْبَيْنِ *

10-....... Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle tahdîs etmiştir: Ensâr'dan bir adam Harre mevkiindeki hurmalıkları sulamakta olduğu su kanalları hakkında Zubeyr ile muhâkeme oldu. Rasûlullah:

— *"Yâ Zubeyr, sula"* buyurdu da, ona aralarında ma'rûf olan su payı mikdârını kullanmasını emretti. *"Sonra da suyu komşuna doğru salıver"* buyurdu.

Ensârî, bunun üzerine:

— Zubeyr, senin halanın oğlu olduğu için mi? dedi.

Bu i'tirâzdan Rasûlullah'ın yüzünün rengi değişti. Sonra:

— *"Yâ Zubeyr, hurmalığını sula, sonra su hurma ağaçlarının kökleri etrâfındaki yumru çıkıntılara erişinceye kadar habset"* buyurdu.

Ve Zubeyr kendi hakkını bol bol kullandı. Zubeyr: Vallâhi şu ***"Öyle değil, Rabb'ına and olsun ki, onlar aralarında çekiştikleri şeylerde Seni hakem yapıp... hükmüne teslîm oluncaya kadar îmân et-***

17 Hadîsin başlığa delîlliği *"Yâ Zubeyr sula, sonra salıver"* sözünden alınır. Bundan Zubeyr'in yukarı tarafta olduğu bilinir. Çünkü suyu salıvermek ancak yukarıdan aşağıya doğru olur. Hadîs biraz önce daha uzun bir metin ile geçmişti.

miş olmazlar" (en-Nisâ: 65) âyeti muhakkak bu muhâkeme hakkında indirildi, demiştir.

İbn Cureyc dedi ki: İbnu Şihâb bana şöyle dedi: Ensâr ve diğer insanlar Peygamber'in Zubeyr'e söylediği *"Sula, sonra su hurma köklerindeki yumru kabarcıklarına ulaşıncaya kadar salmayıp habset"* sözünün anlattığı yüksekliği ölçtüler ve bu seviye ayak topuklarına kadar oldu [18].

١٠ ـ بابُ فَضْلِ سَقْيِ الْمَاءِ

10- SUYA MUHTÂC OLAN HERŞEYİ SULAMANIN FAZÎLETİ BÂBI

١١ ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنْ سُمَيٍّ عنْ أبِي صالِحٍ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ ان رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم قالَ بَيْنَا رَجُلٌ يَمْشِي فاشْتَدَّ عليْهِ الْعَطَشُ فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنهَا ثُمَّ خَرَجَ فاذا هو بِكَلْبٍ يَلْهَثُ يأكُلُ الثَّرى منَ العَطَشِ فقال لقدْ بلغَ هذا مثلُ الذي بلغَ بِي فَمَلأَ خُفَّهُ ثُمَّ أمْسَكَهُ بِفيهِ ثُمَّ رَقِيَ فَسقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللّهُ لَهُ فغَفَرَ لَهُ قالوا يا رسولَ اللّهِ وإنَّ لَنا فِي الْبهائِمِ أجْرًا قالَ فِي كلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أجْرٌ * تَابَعَهُ حَمَّادُ بنُ سَلَمَةَ والرَّبيعُ بنُ مُسْلِمٍ عنْ مُحَمَّدِ بنِ زِيَادٍ *

11-....... Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Birisi yürürken birden susuzluğu arttı. Hemen bir kuyuya indi, suyundan içti. Sonra kuyudan çıktı. Adam orada bir köpek ile karşılaştı ki, hayvan susuzluktan dilini çıkarıp soluyor, nemli toprağı yalıyordu. Yolcu* (kendi kendine): *Bana erişen harâret ve susuzluğun benzeri bu hayvana da ulaşmış, dedi ve kuyuya inip ayakkabısını su doldurdu. Sonra* (kuyudan çıkarmak için) *ayakkabıyı ağzı ile tuttu. Sonra yükselip çıktı ve köpeği suladı. Bu yaptığından dolayı Allah o kulunu övdü ve ona mağfiret eyledi".*

Sahâbîler:

---

18 Hadîsin başlığa delîl olan yeri bu son kısmıdır. Sahâbîler hurma köklerindeki yumruların uzunluk ve kısalıkça değiştiğini görünce, kıssada vâkı' olan yüksekliği ölçtüler ve onu ayak topukları yüksekliğine ulaşır buldular. Ve bunu sıra ile evvel olanın su kullanma hakkı için bir mi'yâr yaptılar. Bu, husûsî olmayan su ile arâzî sulamakta cumhûrun üzerinde müttefik olduğu görüştür.

Müstemlî nushasında burada *"el-Cedru* kökten ibârettir" ibâresi vardır. Bu, hadîste zikredilen *"el-Cedr"* lâfzının Buhârî tarafından yapılan bir tefsîridir (İbn Hacer...)

— Yâ Rasûlallah, hayvanları sulamakta bize de ecir var mıdır? dediler.

Rasûlullah:

— *"Her yaş ciğerde* (yânî: Hayât eseri olanı sulamakta) *sevâb vardır"* buyurdu [19].

Hammâd ibnu Seleme ile er-Rabîu'bnu Müslim, bu hadîsi Muhammed ibnu Ziyâd'dan rivâyet etmekte buradaki râvîye mutâbaat etmişlerdir [20].

١٢ ـ حدّثنا ابنُ أبي مَرْيَمَ حدّثنا نافِعُ بنُ عُمَرَ عنِ ابنِ أبي مُلَيْكَةَ عنْ أسْمَاءَ بنْتِ أبي بكْرٍ رضي اللّهُ عنهما أن النبيَّ ﷺ صَلَّى صَلاةَ الْكُسُوفِ فقال دَنَتْ مِنّي النّارُ حَتّى قُلْتُ أيْ ربِّ وأنا مَعَهُمْ فإذا امْرَأةٌ حَسِبْتُ أنّهُ قال تَخْدِشُهَا هِرَّةٌ قال ماشانُ هَذِهِ قالُوا حَبَسَتْهَا حَتّى ماتَتْ جوعًا *

12-....... Esmâ bintu Ebî Bekr(R)'den: Peygamber (S) güneş tutulduğu bir sırada kusûf namâzı kıldı da akabinde:

— *"Bana namâzda cehennem gösterildi. Cehennem ateşi bana o kadar yaklaşmıştı ki, hattâ ben: Ey Rabb'im, ben de cehennemliklerle berâber miyim? demiştim. Ben orada bir kadın gördüm."* -Esmâ, Rasûlullah'ın *"Bu kadının yüzünü bir kedi tırmalıyordu"* buyurduğunu sanırım, dedi.-

Rasûlullah:

— *"Bu kadının günâhı nedir?"* diye azâb meleklerine sormuştu da, onlar:

— Bu kadın dünyâda bir kediyi aç ölünceye kadar habsetmişti, diye cevâb vermişlerdir [21].

١٣ ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ نَافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ

---

19 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîste hayâttan kinâye olarak gelen *"Her yaş ciğerde sevâb vardır"* fıkrası, susuzluktan henüz ölmemiş, fakat ölmeye yüz tutmuş, kendisinde hayât eseri olarak biraz nemlilik bulunan her hayvan ve hattâ her bitkiyi sulamakta sevâb vardır, demektir. Bundan su hayrının Allah'a yakınlık sebebi olduğu anlaşılır. Bâzı tâbiî âlimleri: "Günâhı çok olanlar susuzları sulasın" demişlerdir. Susuz bir köpeği sulamak mağfirete vesîle olunca, bir insanın susuzluğunu ve su ihtiyâcını gidermenin rahmet ve mağfirete vesîle olacağı muhakkaktır.

20 Bu mutâbaa Buhârî nushalarında düşmüştür.

21 Hadîsin başlığa uygunluğu, bu kadının o kediyi açlıktan ve susuzluktan ölünceye kadar habsetmesinden dolayı bu azâbı hakk etmiş olmasıdır. Eğer kediyi yedirmiş içirmiş olaydı azâb olunmayacaktı. Buradan da sulamanın fazîleti bilinir.

رضى اللّٰهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال عُذِّبَتِ امْرَأةٌ فِى هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا حَتَّى ماتَتْ جُوعًا فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ قال فقال واللّٰهُ أعْلَمُ لا أنْتِ أطْعَمْتِيهَا ولاَ سَقَيْتِيهَا حِينَ حَبَسْتِيهَا ولاَ أنْتِ أرْسَلْتِيهَا فأكَلَتْ مِنْ خَشَاشِ الأرْضِ *

13-....... Abdullah ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur. *"Bir kadın aç ölünceye kadar habsettiği bir kedi sebebiyle cehenneme girdi de azâb edildi"*. Devâmla Rasûlullah: *"Allah en iyi bilir ki, yâhud cehennemin bekçisi Mâlik bu kadına:*

— Ey kadın, sen bu kediyi habsettiğin zamân onu yedirmedin, içirmedin, yerini böceklerinden (nasîbini bulup) *yemesi için de salıvermedin! demiş*(ve kadının ukûbet sebebini bildirmiş)*tir"* [22].

١١ ـ بابُ منْ رَأى أنَّ صاحبَ الحَوْضِ أوْ الْقِرْبَةِ أحَقُّ بِمَائِهِ

11- HAVUZ YÂHUD KIRBA SÂHİBİNİN KENDİ SUYUNA HERKESTEN DAHA HAKLI OLDUĞU GÖRÜŞÜNDE OLAN KİMSE BÂBI

١٤ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال **حدّثنا** عَبْدُ العَزِيزِ عنْ أبِى حَازِمٍ عنْ سَهْلِ ابنِ سَعْدٍ رضى اللّٰهُ عنه قال أُتِيَ رسولُ اللّٰهِ ﷺ بِقَدَحٍ فَشَرِبَ وعنْ يَمِينِه غُلاَمٌ هُوَ أحْدَثُ القَوْمِ والأشْيَاخُ عنْ يَسَارِهِ قال يا غُلاَمُ أتأذَنُ لِى أنْ أُعْطِىَ الأشْيَاخَ فقال ما كُنْتُ لِأُوثِرَ بِنَصِيبِى مِنْكَ أحَدًا يا رسولَ اللّٰهِ فأعْطَاهُ إيَّاهُ *

14-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir bardak getirildi, O da bundan içti. Sağında sahâbîlerin en genci olan bir oğlan bulunuyordu. Yaşlılar da solunda idiler. Bu vaziyette Rasûlullah:

— *"Ey delikanlı! Bardaktan kalanı yaşlılara vermem için bana izin verir misin?"* dedi.

Bunun üzerine o genç sahâbî:

— Yâ Rasûlallah, ben Sen'den gelen nasîbimi hiçbir kimseye ihsân edici değilim, dedi de, Rasûlullah bardakta kalanı bu gence verdi [23].

---

22 Bunun da başlığa delîl olarak uygunluğu, bundan önce geçen hadîsin uygunluğu gibidir.

23 Bu hadîste Rasûlullah'ın sağındaki gençten, solundaki yaşlılara vermek için onun rızâsını ve iznini istemesi, sağında bulunan gencin evvelâ alma hakkı yânî mül-

١٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ مُحَمَّدِ بنِ زِيَادٍ قال سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه عنِ النبيِّ ﷺ قال والَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لأَذُودَنَّ رِجَالاً عنْ حَوْضِي كَمَا تُذَادُ الْغَرِيبَةُ مِنَ الإبِلِ عَنِ الحَوْضِ *

15-....... Muhammed ibn Ziyâd şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki* (kıyâmet gününde) *ben bir takım adamları, yabancı devenin havuz başından kovulup uzaklaştırıldığı gibi, muhakkak havuzumdan kovacağım"* [24].

١٦ــ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال أخبرنا عبدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عنْ أيُّوبَ وكَثِيرِ بنِ كَثِيرٍ يَزِيدُ أحَدُهُمَا عَلَى الآخَرِ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ قال قال ابنُ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما قال النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم يَرْحَمُ اللّٰهُ أُمَّ إسْمَاعِيلَ لوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ أوْقال لَوْلَمْ تَغْرِفْ مِنَ المَاءِ لَكَانَتْ عَيْنًا معينًا وأَقْبَلَ جُرْهُمُ فقالوا أتأذَنِينَ أنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ قَالَتْ نَعَمْ ولاَ حَقَّ لَكُمْ فِي المَاءِ قالوا نَعَمْ *

16-....... İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Allah İsmâîl Peygamber'in annesi Hâcer'e rahmet etsin! Hâcer Zemzem suyunu* (ilk çıkışında) *kendi hâline bıraksaydı* (yâhud da şöyle dedi: *sudan avuçlamasaydı) elbette Zemzem akıcı bir pınar hâlinde kaynar dururdu. Bir müddet sonra Cürhüm kabîlesi geldi de bunlar Zemzem'in sâhibesi bulunan Hâcer'e:*

— Senin yanına konup mekân tutmamıza izin verir misin? dediler. Hâcer bunlara:

— Evet, izin veririm; fakat bu suda sizin mülkiyet hakkınız olmamak şartıyle, dedi.

Cürhümlüler de:

---

kiyet hakkı bulunduğuna delâlet eder. Rasûlullah'ın sâdece sağında oturmak bardaktaki suya hakk kazandırırsa, suya sâhib olan kimsenin kendi suyuna münhasıran mâlik olması evleviyetle sâbit olur. İşte Buhârî bu hadîsi buna delîl yapmak için burada tekrâr getirmiştir. Buna göre suyu havuz, kırba, testi, fıçı, küp, bardak gibi birşeyde toplayan kimse, bu suda herkesten ziyâde tasarruf hakkına sâhibtir. O satar, hibe eder, sadaka yapar. Zarûret hâli müstesnâ, başkalarının bu suda tasarruf hakları yoktur.

24 Hadîsin başlığa delîlliği, Peygamber'in *"Benim havuzum..."* sözüyle havuzu kendi nefsine izâfe etmesidir. Bu da havuzdaki mülkiyeti ve ondaki suda herkesten ziyâde tasarrufa hakkı olduğunu ifâde eder.

— Evet, Zemzem'de mülkiyet hakkımız olmamak üzere, dediler''[25].

١٧ ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ عنْ عَمْرٍو عنْ أبى صَالِحٍ السَّمَّانِ عنْ أبى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبىِّ ﷺ قال ثَلاثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ ولاَ يَنْظُرُ الَيْهِمْ رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى سِلْعَةٍ لَقَدْ أعْطَى أكْثَرَ مِمَّا أعْطَى وهْوَ كاذِبٌ ورجُلٌ حَلَفَ على يَمِينٍ كاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لِيقْتَطِعَ بها مالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ ورَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ ماءٍ فَيَقُولُ اللَّهُ الْيَوْمَ أمْنَعُكَ فَضْلِي كَمَا مَنَعْتَ فَضْلَ مالَمْ تَعْمَلْ يَدَاكَ * قال عَلِيٌّ **حدّثنا** سُفْيَانُ غَيْرَ مَرَّةٍ عنْ عَمْرٍو قال سَمِعَ أبَا صَالِحٍ يَبْلُغُ بِهِ النبىَّ ﷺ *

17-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *''Üç kişi vardır ki kıyâmet gününde Allah onlara kelâm etmez, onlara bakmaz:* [a]*Metâ'ına revâc vermek için, müşterinin verdiğinden daha fazla bedel vermiş olduğuna yalancı olarak yemîn eden kimse.* [b]*Müslümân bir kimsenin malını koparmak için ikindiden sonra yalan bir yemîn ile yemîn eden kimse.* [c]*Fazla suyu* (susuzlardan) *men' eden kimse. Allah ona* (kıyâmet gününde):

— Bugün ben fadl ve ihsânımı senden men' ediyorum. Nitekim sen (vaktiyle) *ellerinin i'mâl etmediği suyun fazlasını* (susuzlardan) *men' etmiş idin! buyurur''* [26].

Râvî Alî ibnu'l-Medînî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, bir kerre olmayarak Amr ibn Dînâr'dan tahdîs etti ki, kendisi Ebû Sâlih'ten işitmiştir. Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân bu hadîsi Peygamber'e ulaştırıyordu (yânî hadîs mürsel değil, merfû' bir hadîstir).

---

25 Hadîsin başlığa delîlliği, Hâcer'in Cürhüm kabîlesine *''Suda sizin hiçbir hakkınız olmamak şartıyle''* sözünden alınır. Çünkü Hâcer Zemzem suyuna başkalarından daha ziyâde haklı idi.

Hâcer Zemzem suyunun yegâne mâliki bulunduğundan Cürhüm kabîlesi Yemen'den Mekke'ye gelip orada mekân tutmak için kendisinden izin istediklerinde, su üzerinde mülkiyet hakkının kendisine âid olduğunu kabûl etmeleri şartıyle onlara müsâade etmiş, onlar da bu şartı kabûl etmişlerdir.

İşte Buhârî hadîsi burada, yukarıda geçenler gibi, biriktirilen suyun mülkiyetinin sâhibine âid olduğunu isbât için sevketmiş olmaktadır.

26 Başlığa uygunluğu *''Su fazlasını men' eden kimsedir...''* sözünden alınır. Çünkü cezâyı hakk etmesi, fazla suyu men' etmesindendir. Bu da onun havuzunda veyâ kırbasındaki asıl suya, başkalarından daha haklı olduğuna delâlet etmiştir.

Bu Ebû Hureyre hadîsinin aslı, bu kitâbın 6. bâbında geçmişti. Fakat her iki metin lâfızca birbirinden farklıdır. Bu farklar metinlerin birlikte okunup incelenmesinden anlaşılır. Buradaki metinde suyun fazlasını ihtiyâc sâhiblerinden men' eden cimri kimseye kıyâmet gününde de kendi suçu cinsinden olmak üze-

١٢ ـ بابٌ لاَ حِمَى إلاَّ لِلَّهِ ولِرَسولِهِ ﷺ

12- BÂB: KORUMAK YALNIZ ALLAH'A VE RASÛLÜ'NE HASSTIR

١٨ ـ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بن عبدِ اللَّهِ بنِ عُتْبَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ الصَّعْبَ بنَ جَثَّامَةَ قالَ إنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال لاَ حِمَى إلاَّ لِلَّهِ ولِرَسولِهِ. وقال أبو عَبْدِ اللَّهِ بَلَغَنَا أنَّ النبىَّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم حَمَى النَّقيعَ وأنَّ عُمَرَ حَمَى السَّرَفَ والرَّبَذَةَ *

18-....... Sa'b ibnu Cessâme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Korumak yalnız Allah'a ve Rasûlü'ne mahsûs*(bir hakk)*tur"* buyurdu [27].

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî: Peygamber(S)'in en-Nakî' mevkiini koru edindiği, Umer ibnu'l-Hattâb'ın da es-Seref ile er-Rebezete mıntakalarını koru edindiği haberi bize ulaştı, dedi [28].

١٣ ـ بابُ شُرْبِ النَّاسِ وسَقْيِ الدَّوَابِّ مِنَ الأنْهَارِ

13- İNSANLARIN NEHİRLERDEN, AKARSULARDAN SU ALIP İÇMELERİ VE HAYVANLARINI SULAMALARI BÂBI

---

re ilâhî fadldan men' edildiği bildirilmiştir. Bir de bu metinde su sâhibinin suyu kendi zâtî çalışmasıyle i'mâl etmediği; bunun ilâhî bir atıyye olduğu hatırlatılmış ve suda cimriliğe hakkı olmadığı bildirilmiştir. Binâenaleyh vâsıtasız ilâhî bir ni'met olan suyu, susuzlardan men' etmeye kimsenin hakkı yoktur. Vaziyetin gereğine göre her suda her insanın ya şirb hakkı, yâhud da içme hakkı (hakkı şefe'si) vardır.

27 Hadîs başlığın aynıdır. Bundan daha kuvvetli bir mutâbakaat yoktur.

Hımâ: Lûgatçe halktan korunan ve halkın girmesine ve hayvanların otlamasına izin verilmeyen otlu yerdir. Buna göre *Hımâ,* fiâl vezninde isim olup, mef'ûl ma'nâsınadır. Fıkıhta *Hımâ,* boş arâzîden devletin beylik hayvanlar için koruduğu ve halkın burada hayvanlarını otlatmasını yasak ettiği bir arâzî parçasıdır.

Câhiliyet devrinde Arab şerîfleri istedikleri yerleri koru yapar, insanların oralardan faydalanmalarını yasak ederlerdi. Peygamber bu âdeti kaldırdı. *"Koruma hakkı yalnız Allah'ın ve Rasûlü'nündür"* buyurdu ki bu, devlete âid bir haktır demektir.

28 Buhârî'ye bu haber İbn Şihâb ez-Zuhrî'den ulaşmıştır. Naki', Medîne'ye yirmi fersahlık uzakça bir yerdir. Bu korunun genişliği bir mil, uzunluğu sekiz mil imiş. Umer'in edindiği korular Mekke civârındadır. Bunu İbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla rivâyet etmiştir.

١٩ــ حدّثنا عبدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكُ بنُ أنَسٍ عنْ زَيْدِ ابنِ أسْلَمَ عنْ أبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم قال الخَيْلُ لِرَجُلٍ أجْرٌ ولِرَجُلٍ سِتْرٌ وعَلَى رَجُلٍ وَزْرٌ فأمَّا الَّذِي لَهُ أجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللّهِ فأطَال بِهَا فِي مَرْجٍ أوْ رَوْضَةٍ فَمَا أصَابَتْ فِي طِيَلِهَا ذَلِكَ مِنَ المَرْجِ أوِ الرَّوْضَةِ كانَتْ لَهُ حَسَنَاتٍ ولوْ أنَّهُ انْقَطَعَ طِيَلُها فاسْتَنَّتْ شَرَفًا أوْ شَرَفَيْنِ كانَتْ آثارُهَا وأرْوَاثُهَا حَسَنَاتٍ لَهُ ولوْ أنَّهَا مَرَّتْ بِنَهَرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ ولَمْ يُرِدْ أنْ يَسْقِيَ كَانَ ذَلِكَ حَسَنَاتٍ لَهُ فَهْيَ لِذَالِكَ أجْرٌ ورجُلٌ ربَطها تَغَنِّيًا وَتَعَفُّفًا ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللّهِ فِي رِقَابِهَا ولاَ ظُهُورِهَا فَهْيَ لِذَلِكَ سِتْرٌ وَرَجُلٌ رَبَطَهَا فَخْرًا ورِيَاءً ونِوَاءً لِأهْلِ الاسْلَامِ فَهْيَ عَلَى ذَلِكَ وِزْرٌ وسُئِلَ رسول اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم عنْ الحُمُرِ فقال ما أُنْزِلَ عَلَيَّ فيهَا شَيْءٌ إلاَّ هَذِهِ الآيَةُ الجَامِعَةُ الْفَاذَّةُ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهْ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهْ *

19-....... Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"At bâzı kimse için bir sevâbdır. Bâzı kimse için fakîrlik ve ihtiyâcına bir perdedir. Bâzı kimse üzerine de bir günâhtır. At kendisi için hayır olan kimseye gelince, o, atını Allah yolunda cihâd için bağlamıştır. Atın bağını da bol otlu geniş bir sâhada veyâ çayırlıkta uzatmıştır. Bu bol otlu sâhadan veyâ çayırlıktan atın bu uzun ipinde iken yediği her ot, at sâhibi için birer hasenedir, iyiliktir. Hele bir de atın ipi kopsa da şahlanarak bir yâhud iki yüksek yerde koşsa, tırnaklarının bıraktığı izleri ve onun gübreleri de sâhibi için haseneler olur. Bir de hayvan bu arada bir nehre uğrayıp da ondan içerse, sahibi sulamak istememiş olsa bile bu su da sâhibi için haseneler olur. Binâenaleyh cihâd için bağlanan bu gazâ atı, sâhibi için büyük bir sevâbdır.*

"Atını (onunla kazanmak), *halktan mustağnî olmak, yânî insanlara muhtâc olmamak, iffetini korumak için bağlayan, sonra hayvanlarının üzerindeki Allah hakkını ve arkalarına tâkatinden fazla yüklememeyi unutmayan kimse için ise at* (fakîrliğe karşı) *bir engeldir.*

"Atını öğünmek için, gösteriş için, İslâm ehline düşmanlık için bağlayan kimseye ise, bu at büyük bir günâhtır"

Rasûlullah'a eşeklerden soruldu da, O: *"Her hükmü toplayıcı bir vecîze olan şu âyetten başka bana* (nasslanmış) *birşey indirilmedi:* ***Kim zerre ağırlığınca bir hayır yaparsa onu görecek. Kim de zerre***

ağırlığınca bir şerr yaparsa onu görecek'' (ez-Zilzâl: 7-8) âyetini söyledi [29].

٢٠ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثنا مالِكٌ عن رَبِيعَةَ بنِ أبي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى المُنْبَعِثِ عَنْ زَيْدِ بنِ خَالِدٍ رضى اللّهُ عنه قال جَاءَ رجلٌ إلى رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فَسَألَهُ عنِ اللُّقَطَةِ فقالَ اعْرِفْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً فإنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وإلاَّ فَشأْنَكَ بِهَا قال فضَالَّةُ الغَنَمِ قال هِيَ لَكَ أوْ لأخِيكَ أوْ لِلذِّئْبِ قال فضَالَّةُ الإبِلِ قال مالَكَ ولَهَا مَعَهَا سِقَاؤُهَا وحِذَاؤُهَا تَرِدُ المَاءَ وتأكُلُ الشَّجَرَ حتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا *

20-....... Zeyd ibn Hâlid (R) şöyle dedi: Rasûlullah'a bir adam geldi de O'na bulunmuş malın hükmünü sordu. Rasûlullah ona:

— *''Onun kılıfını ve ağzının ipini belle, sonra onu insanlara bir sene bildir. Eğer sâhibi gelirse ona ver; yok sâhibi gelmezse ona mâlik ol; kullan''* buyurdu.

O kimse:

— Yitik davar (nasıl olacak)? dedi.

Rasûlullah:

— *''O ya senindir, ya kardeşinindir, ya kurdundur''* buyurdu.

Adam:

— Yitik deve (nasıl olacak)? dedi.

Rasûlullah:

— *''Ondan sana ne var? Su tulumu ve ayakkabıları berâberindedir. Sâhibi ona kavuşuncaya kadar su başına kendisi gelir, ağaçları yer* (yânî, onu kendi hâline bırak)'' buyurdu [30].

---

29 Başlık, herkesin akarsulardan su içmek, hayvanını sulamak hakkına sâhib olduğunu beyân hakkındadır. Hadîsin bu başlığa uygunluğu *''At bir nehre uğrayıp da ondan içerse, sâhibi sulamak istememiş olsa bile, bu su da sâhibi için haseneler olur...''* kavlindedir.

Akarsuların suyu mübâhtır. Hiç kimsenin husûsî mülkü değildir. Bu sulardan herkesin faydalanma hakkı vardır. Nehirlerin, akarsuların mâliki Allah'tır. Allah bu suları insanlar, hayvanlar, bitkiler için yaratmıştır.

Hadîsin sevk ve hüccet getirme noktası, cihâd için beslenen atın nehre uğrayıp da su içmesidir. Eğer nehrin suyu bir kişiye hass olsaydı, onun izin ve müsâadesini almağa ihtiyâc görülürdü. Şâri'in mutlak olarak teblîği, akarsuların kimsenin mülkü olmadığını bildirir.

30 Bu hadîs ilim Kitâbı'nda da geçmişti. İki metin arasında öne geçirme, geriye bırakma farkları vardır.

Hadîsin buraya uygunluğu *''Su tulumu ve tabanları berâberindedir. Kendisi su başına gelir, ağaçları yer''* fıkrasıdır. Yânî deveye hiçkimse mâni' olamaz. Çünkü Allah nehirleri insanlar, hayvanlar için yarattı. Nehirlerin Allah'tan başka mâliki yoktur. İşte hadîs bunu isbât için getirildi.

١٤ـ باب بَيْعِ الحَطَبِ والْكَلأِ

14- ODUN VE YAŞ, KURU OT TOPLAYIP SATMA BÂBI

٢١ـ حدّثنا مُعَلّى بنُ أسَدٍ قال **حدّثنا** وُهَيْبٌ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عنِ الزُّبَيْرِ بنِ الْعَوَّامِ رضىَ اللّهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال لأنْ يَاخذَ أحَدُكُمْ أحْبُلاً فَيَاْخُذَ حُزْمَةً مِنْ حَطَبٍ فَيَبِيعَ فَيَكُفَّ اللّهُ بِهِ وجْهَهُ خَيْرٌ مِنْ أنْ يَسْألَ النَّاسَ أُعْطِىَ أمْ مُنِعَ *

21-....... ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Sizden birinizin bir takım ipler alıp da bir demet odun* (toplayarak) *alıp getirmesi ve bunu satması ve böylece Allah'ın o kulunun şerefini koruması, elbette insanlardan istemesinden hayırlıdır; istediği de ya verilir, ya verilmez"*.

٢٢ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أبِى عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمنِ بنِ عَوْفٍ أنَّهُ سَمِعَ أبَا هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عنهُ يَقُولُ قال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم لأنْ يَحْتَطِبَ أحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أنْ يَسألَ أحَدًا فَيُعْطِيَهُ أوْ يَمْنَعَهُ *

22-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Yemîn ederim ki sizden birinizin dağdan sırtı üzerine bir demet odun toplaması, bir kimseden sadaka istemesinden elbette daha hayırlıdır. O istediği kimse de ya verir yâhud da vermez"* [31].

٢٣ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا هِشَامٌ أنَّ ابنَ جُرَيْجٍ أخْبَرَهُمْ قال أخْبَرَنِى ابنُ شِهَابٍ عنْ عَلَىِّ بنِ حُسَيْنِ بنِ عَلِىٍّ عنْ أبِيهِ حُسَيْنِ بنِ عَلِىٍّ عنْ عَلِىِّ بنِ أبِى طَالِبٍ رضى اللّهُ عنهُمْ أنَّهُ قال أصَبْتُ شَارِفًا مَعَ رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فِى مَغْنَمٍ يَوْمَ بَدْرٍ قال وأعْطَانِى رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم شَارِفًا أُخْرَى فأنَخْتُهُمَا يَوْمًا عِنْدَ بابِ رجلٍ مِنَ الأنْصَارِ

31 Bu iki hadîsin burada getirilmesi, şahıs mülkü olmayan arâzîlerde yetişen odunun da, su gibi mübâh olduğunu; herkesin bunlardan faydalanma hakkı bulunduğunu isbât içindir. Bu iki hadîs de insanların ortak malı olan, kimsenin husûsî mülkiyetinde olmayan böyle arâzîlerden odun biriktirip toplamanın ve bununla geçim sağlamanın mübâhlığına açıkça delâlet etmektedirler.

وأنا أُرِيدُ أَنْ أَحْمِلَ عَلَيْهِمَا إِذْخِرًا لِأَبِيعَهُ وَمَعِى صَائِغٌ مِنْ بَنِى قَيْنُقَاعَ فأَسْتَعِينَ
به عَلَى وَلِيمَةِ فاطِمَةَ وحَمْزَةُ بنُ عبدِ المُطَّلِبِ يَشْرَبُ فِى ذَلِكَ الْبَيْتِ مَعَهُ
قَيْنَةٌ فَقَالَتْ * ألاَ يَا حَمْزَ لِلشُّرُفِ النِّوَاءِ * فَثَارَ إِلَيْهِمَا حَمْزَةُ بالسَّيْفِ فَجَبَّ
أَسْنِمَتَهُمَا وبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا ثُمَّ أَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا قُلْتُ لِابْنِ شِهَابٍ ومِنَ
السَّنَامِ قال قَدْ جَبَّ أَسْنِمَتَهُمَا فَذَهَبَ بِهَا قَالَ ابنُ شِهَابٍ قال عَلِيٌّ رضى
اللَّهُ عنهُ فَنَظَرْتُ إِلَى مَنْظَرٍ أَفْظَعَنِى فأَتَيْتُ نَبِىَّ اللَّهِ ﷺ وَعِنْدَهُ زَيْدُ بنُ حَارِثَةَ
فأَخْبَرْتُهُ الخَبَرَ فَخَرَجَ وَمَعَهُ زَيْدٌ فانْطَلَقْتُ مَعَهُ فَدَخَلَ عَلَى حَمْزَةَ فَتَغَيَّظَ عَلَيْهِ
فَرَفَعَ حَمْزَةُ بَصَرَهُ وقال هَلْ أَنْتُمْ إِلاَّ عَبِيدٌ لآبَائِى فَرَجَعَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ
عليه وسلم يُقَهْقِرُ حَتَّى خَرَجَ عَنْهُمْ وذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الخَمْرِ *

23-....... İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Şihâb, Alî ibn Hüseyn ibn Alî'den; o da babası Hüseyn ibn Alî'den; o da Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den haber verdi. Alî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah ile berâber bulunduğum Bedr günü ganîmetten yaşı kemâle ermiş bir deveye nâil oldum. Alî dedi ki: Rasûlullah bana başka bir yaşlı deve de verdi. Ben bir gün bu develerimi Ensâr'dan bir kimsenin kapısı yanında ıhdırmıştım. Bunlara ızhır otu yükleyip satmak ve parasıyle Fâtıma'nın düğün yemeği masrafına yardım sağlamak istiyordum. Yahûdî Kaynukaa kabîlesinden (bu işi bilir) bir kuyumcu da benimle berâberdi. Bu sırada Hamza ibnu Abdilmuttalib bu Ensârî'nin evinde, berâberinde bir şarkıcı kadın olduğu hâlde içki içiyordu. Şarkıcı kadın Hamza'ya hitâben: "Elâ yâ Hamze li'ş-şurufi'n-nivâi(= Ey Hamza, semiz develere bak)" girişi ile başlayan kasîdeyi söyledi. Bunun akabinde Hamza kılıcı ile hayvana doğru sıçradı ve bunları boğazladı, hörgüçlerini kopardı, böğürlerini yardı. Sonra ciğerlerinden birer parça aldı.

İbnu Cureyc dedi ki: Ben İbnu Şihâb'a:

— Hörgüçlerinden de? dedim.

O:

— Hörgüçlerini kesti ve onları götürdü, dedi.

İbnu Şihâb dedi ki: Alî devâmla şöyle dedi: Beni korkutan bu manzaraya baktım. Akabinde Allah'ın Peygamberi'ne geldim. Yanında Zeyd ibn Hârise vardı. Hâdiseyi kendisine haber verdim. Peygamber berâberinde Zeyd ibn Hârise olduğu hâlde çıktı. Ben de berâberinde gittim. Hamza'nın yanına girdi. Hamza'ya karşı gayz ve üzüntü gösterdi. Hamza da gözlerini kaldırdı ve:

— Siz ancak babam Abdulmuttalib'in köleleri değil misiniz? dedi.
Rasûlullah da (amcasının şuûrsuzluğundan sakınarak) arka arkaya çekildi, nihâyet odadakilerin yanından çıktı.
Bu vâkıa şarâbın harâm kılınmasından önce olmuştu [32].

١٥ ـ بابُ القطَائِعِ

15- (DEVLET BAŞKANININ BÂZI KİMSELERE KESİP VERDİĞİ) ARÂZÎ PARÇALARI BÂBI

٢٤ ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ يَحْيَ بنِ سَعِيدٍ قال سَمِعْتُ أنَسًا رضى اللّهُ عنه قال أرَادَ النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم أنْ يُقْطِعَ مِنَ البَحْرَيْنِ فقَالَتْ الأنْصَارُ حَتَّى تُقْطِعَ لإخْوَانِنَا مِنَ المُهَاجِرِينَ مِثْلَ الَّذِي تُقْطِعُ لَنَا قال سَتَرَوْنَ بَعْدِى أثَرَةً فاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِى *

24-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Bahreyn'den bir kısım arâzîyi mukaataa sûretiyle Ensâr'a vermek istedi. Ensâr: Bize ayırıp vereceğin gibi muhâcir kardeşlerimize de arâzî ayırıp vermeniz şartıyle, dediler. Peygamber: *"Benden sonra sizler yakın gelecekte şiddetli bir hodgâmlığa* (yüksek mevkilerde bulunanların dünyâ ni'metlerini hırsla kendilerine ayırışlarına) *şâhid olacaksınız. Sizler, bana kavuşuncaya kadar sabrediniz"* buyurdu [33].

---

32 Hadîsin başlığa uygunluk noktası, Alî'nin: "Ben bu develerin üzerine ızhır otu yükleyip satmak istiyordum" demiş bulunmasıdır. Bu söz başlıkta zikredilen odun ve ot toplamanın mübâh olduğuna; bunları toplayanın bunların mâliki olup satmak, hibe ve hediye etmek gibi tasarrufa hakkı bulunduğuna açıkça delâlet eder.

Bu hadîsin senedi, hadîsçiler arasında "Silsiletu'z-Zeheb = Altın Zincir" diye meşhûr olan kıymetli seneddir.

Şarkıcı kadının irticâlen söylediği kasîdenin devâmı şudur:

Ve hunne muakkalâtun bi'l-finâi
Da'issikkîne fi'l-lebbâti minhâ
Ve darric hünne Hamzatu biddimâi
Ve accil min etâyîbihâ li-şerbin
Kadîden min tabhın ev şivâi

(Evin önündeki sâhada ayakları sımsıkı bağlanmıştır. Haydi Hamza, bunların boğazlarına bıçağı daya, boyunlarını kana boya! Ve bunların en nefîs parçalarından şarâb içenler için çömlek eti yâhud kebâb yapmaya çabuk davran!)
(Aynî, VI, 34; Kastallânî, IV, 201).

33 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu, "Bahreyn'den bir kısım arâzîyi kesip vermek istedi" kavlinden bilinir.

el-İktâ': Devlet başkanının harâc arâzîsinden bir kısmını bâzı kimselere ayırıp vermesidir. Bu veriş ya temlik sûretiyle, yâhud da belli bir zamân için o arâzînin gelirinden istifâde etmesi sûretiyle olur... Kendilerine arâzî verilenler devle-

١٦ـ باب كِتَابَةِ الْقطَائِعِ

16- DEVLET BAŞKANINCA VERİLEN ARÂZÎLERİN (SÂHİBLERİ ADINA TAPULARININ) YAZILMASI BÂBI

٢٥ـ وقال اللَّيْثُ عنْ يَحْيَى بنِ سَعِيدٍ عنْ أنَسٍ رضى اللَّهُ عنهُ دَعَا النبيُّ صَلَّى اللهُ عليه وسلم الأنْصَارَ لِيُقْطِعَ لَهُمْ بالْبَحْرَيْنِ فقَالوا يا رسولَ اللَّهِ إنْ فَعَلْتَ فاكْتُبْ لإخْوَانِنَا مِنْ قُرَيْشٍ بِمِثْلِهَا فَلَمْ يَكُنْ ذَلِكَ عِنْدَ النبيِّ ﷺ فقال إنَّكُمْ سَتَرَوْنَ بَعْدِى أثَرَةً فاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِى *

25- el-Leys ibn Sa'd, Yahyâ ibn Saîd'den; o da Enes(R)'den söyledi ki, Peygamber (S) Bahreyn'den bir kısım arâzîyi kendilerine ayırıp vermek için Ensâr'ı da'vet etti. Ensâr:

— Yâ Rasûlallah! Eğer bu arâzî ayırıp vermeyi yaparsan, Kureyş'ten olan kardeşlerimiz için de bunun benzerini yaz, dediler.

Fakat bu kadar arâzî Peygamber'in yanında yoktu. Onların bu sözleri üzerine Peygamber:

— *"Şübhesiz ki, sizler benden sonra şiddetli bir kendine ayırma hodgâmlığı göreceksiniz. Sizler bana kavuşuncaya kadar sabrediniz!"* buyurdu [34].

١٧ـ باب حَلَبِ الإبِلِ عَلَى المَاءِ

17- DEVELERİN SU BAŞLARINDA SAĞILMALARI BÂBI

٢٦ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قَالَ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ فُلَيْحٍ قال حدّثنى أبِى عَنْ هِلاَلِ بنِ عَلِيٍّ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أبِى عَمْرَةَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال مِنْ حَقِّ الإبِلِ أنْ تُحْلَبَ علَى المَاءِ *

26-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Develerdeki haklardan biri de bunların sütlerinin su başlarında sağılmalarıdır* (yânî sütün fakîrlere ve yolculara sadaka yapılmasıdır)" [35].

---

te, millete büyük hizmetler yapmış yüksek devlet me'mûrları, vâlîler, kumandanlar, mücâhidler... gibi kimselerdir.

34 Bu hadîste de devlet başkanınca verilen arâzînin, verilenin elinde nizâlaşmayı def' edecek bir vesîkanın bulunması için arâzî verilen kimse adına bir yazı yazılması husûsu açıkça belirtilmektedir.

35 Peygamber bu hadîsinde hayvan sâhiblerinin sürülerini su başlarına getirdikle-

١٨ ـ باب الرَّجُلِ يكُونُ لَهُ مَمَرٌّ أَوْ شِرْبٌ فِي حائِطٍ أَوْ فِي نَخْلٍ قال النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم مَنْ باعَ نَخْلاً بَعْدَ أنْ تُؤَبَّرَ فَثَمَرتُها لِلْبائِعِ فَلِلْبَائِعِ المَمَرُّ والسَّقْيُ حَتَّى يَرْفَعَ وكَذٰلِكَ رَبُّ العَرِيَّةِ

18- BİRİSİNİN BUSTÂNINDAKİ SUDAN SU ALMA HAKKI VEYÂHUD HURMA AĞACINDAN FAYDALANMA HAKKI OLAN KİMSENİN O BUSTÂNDAN VE HURMALIKTAN GEÇME HAKKI DA OLUR BÂBI

Peygamber (S): *"Kim erkek hurma çiçeği asarak ıslâh edip sonra hurma ağacını satarsa, o ağacın üstündeki meyvesi satıcıya âiddir"* **buyurmuştur** [36]

Böyle olunca, mahsûl kaldırılıncaya kadar satıcının sattığı bustânda geçme, yürüme hakkı ve su alma hakkı vardır. Ariyye sâhibinin de yine böyle bustânda yürüme ve ağacı sulama hakkı vardır [37]**.**

٢٧ ـ أخبرنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ حدّثنا اللَّيْثُ حدّثني ابنُ شِهَابٍ عَنْ سالِمِ بنِ عَبْدِ اللّهِ عَنْ أبيهِ رضى اللّهُ عنه قال سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ مَنِ ابْتَاعَ نَخْلاً بَعْدَ أنْ تُؤَبَّرَ فَثَمَرتُها لِلْبائِعِ إلاَّ أنْ يَشْتَرِطَ المُبْتَاعُ ومَنِ

---

rinde sütlerinden birer mikdârını sağıp oralardaki fakîrlere ve yolculara ikrâm etmelerini, bunun hayvanlardaki farz olan zekât hakkı dışında, bir sadaka ve ikrâm hakkı olduğunu bildirmiştir. Su başlarında süt ikrâm etmek Arablar'ın âdeti idi. Onun için fakîrler ve yolcular bu ikrâma kavuşmak maksadiyle oralarda toplanırlardı.

Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda daha uzun bir metinle geçmişti

36 Bu hadîs Buhârî'nin Buyû' Kitâbı'nda İbn Umer'den senediyle getirdiği hadîsin bir parçasıdır. Hadîsin oradaki devâmı şudur: *"Mahsûlün satışta dâhil olduğu müşteri tarafından şart kılınması hâli müstesnâdır"*.

37 Bu, Buhârî'nin yukarıki delîllerden ictihâdla ulaştığı hükmüdür.

Ariyye, beş veskten az olmak şartıyle bir veyâ iki ağaç yaş hurmayı ağacı üzerinde kuru hurma ile değiştirmektir. Bunu İbn Esîr *en-Nihâye*'de şöyle tasvîr ediyor: Birisinin yaş hurma mevsiminde ne hurmalığı, ne de yaş hurma alacak parası bulunmadığından, çocuklarına hurma alamıyor. Yalnız bunun evinde ihtiyâcından fazla kuru hurması bulunuyor. Bir bustân sâhibine varıyor: Şu hurmalıktaki ağaçlardan bir iki tânesini, üzerindeki hurmasıyle berâber bana kirâlarsan, sana şu kadar kuru hurma veririm, diyor. Uyuştuklarında o belli ağaçları teslîm alır. Ve ağaçlar üzerinde hurma bitinceye kadar ariyye sâhibi, bustânda yürüme, geçme hakkını da elde eder. Bustân sâhibi buna mâni' olamaz. Çünkü bu müşteri ağaçtan faydalanma hakkı ile berâber oradan geçme hakkını da kazanmıştır. İşte Buhârî bu bâbı bir mal üzerinde hem mülkiyet, hem de faydalanma hakkının birleştiğini; bu durumda ayrı ayrı haklar doğduğunu bildirmek için açmıştır.

ابْتَاعَ عَبْدًا ولهُ مالٌ فَمَالُهُ لِلَّذِى باعَهُ إلاَّ أنْ يَشْتَرِطَ المُبْتَاعُ * وعنْ مالِكٍ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ عنْ عُمَرَ فِى العَبْدِ *

27-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Her kim hurma ağacını* (erkek çiçekle) *aşıladıktan sonra satarsa, onun meyvesi satanın hakkıdır; ancak müşteri ağaç üzerindeki mahsûlün kendisine âid olacağını şart kılması hâli müstesnâdır. Her kim, malı bulunan, yânî mallı bir köleyi satarsa, bunun da malı satanındır; ancak müşteri bu malın da kendisinin olacağını şart etmesi hâli müstesnâdır"* [38].

Bu köle satışı hakkındaki hadîsi râvî Leys, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Umer'den olmak üzere de rivâyet etmiştir [39].

٢٨ــ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ يوسُفَ **حدّثنا** سُفْيَانُ عنْ يَحْيَي بنِ سَعِيدٍ عنْ نَافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ عَن زَيْدِ بنِ ثَابِتٍ رضى اللَّهُ عنهم قال رَخَّصَ النبىُّ صلَّى اللَّهُ عليه وسلم أنْ تُبَاعَ العَرَايَا بِخَرْصِهَا تَمْرًا *

28-....... Zeyd ibn Sâbit (R): Peygamber (S) kuru hurma olarak tahmîn ve takdîr etmek sûretiyle, ariyyelerin satılmasına ruhsat verdi, demiştir [40].

٢٩ــ **حدّثنا** عبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ **حدّثنا** ابنُ عُيَيْنَةَ عَنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنْ عَطَاءٍ سَمِعَ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهما نَهٰى النبىُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم عَنِ المُخَابَرَةِ والمُحَاقَلَةِ وعَنَ المُزَابنَةِ وعَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَبْدُوَصَلاَحُهَا وأنْ لاَ تُبَاعَ إلاَّ بِالدِّينَارِ والدِّرْهَمِ إلاَّ العَرَايا *

29-....... Câbir ibn Abdillah (R) Peygamber (S) muhâbara'dan, muhâkala'dan, muzâbene'den ve salâhı meydana çıkıncaya kadar ağaç üstündeki yaş meyveyi satmaktan nehyetti. Ve bu yaş meyvelerin dî-

38 Hadîsin başlığa delîlliği ilk kısmıdır.

İncir ağaçlarına erkek incir, yânî baba incir astığımız gibi, hurma ağaçlarına da mahsûl doğduktan ve büyümeye başladıktan sonra telkîh için erkek hurma asılır. Meyvenin telkîhi zamânı, meyvenin müşteriye veyâhud satıcıya âid olduğunu ta'yîn için en iyi ayırıcı bir sınır oluyor.

39 Buhârî bununla hadîsin diğer bir senedini bildirmiş oluyor.

40 Bu hadîs, ağaç üzerindeki azıklık hurmanın kuru hurma ile takdîr edilerek alınıp satılmasına ruhsat verildiğini açıkça belirtmektedir.

nâr ile ve dirhem ile olmaktan başka şeyle satılmasını da nehyetti. "*Yalnız ariyyeler müstesnâdır* (o, yaş ve kuru hurma ile satılabilir)" buyurdu, demiştir [41].

٣٠ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ قَزَعَةَ أخبرنا مالِكٌ عنْ دَاودَ بنِ حُصَيْنٍ عنْ أبِى سُفيَانَ مَوْلى أبِى أحْمَدَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه قال رَخَّصَ النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم فِي بَيْعِ العَرَايا بِخَرْصِهَا مِنَ التَّمْرِ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أوْسُقٍ أوْ فِى خَمْسَةِ أوْسُقٍ شَكَّ دَاوُدُ فِى ذٰلِكَ *

30-....... Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) kuru hurma tahmîn etmek sûretiyle beş veskin aşağısında yâhud beş vesk mikdârında ariyye satışı husûsunda ruhsat verdi, demiştir. Bu "Beş veskın aşağısında yâhud beş veskte" diye şekkli söyleyen, râvî Dâvûd ibn Husayn'dır [42].

٣١ـ حدّثنا زَكَرِيَّاءُ بنُ يَحْيٰى أخبرنا أبو أُسَامَةَ قال أخبرنِي الوَلِيدُ ابنُ كَثِيرٍ قال أخبرنى بُشَيْرُ بنُ يَسَارٍ مَوْلى بنَى حَارِثَةَ أنَّ رَافِعَ بنَ خَدِيجٍ وسَهْلَ بنَ أبِى حَثْمَةَ حَدَّثَاهُ أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم نهٰى عنِ المُزَابَنَةِ بَيْعِ الثَّمَرِ بالتَّمْرِ إلاَّ أصْحَابَ العَرَايَا فإنَّهُ أذِنَ لَهُمْ * قال أبو عَبْدِ اللّهِ وقال ابنُ إسْحٰقَ حدّثنى بُشَيْرٌ مِثْلَهُ *

31-....... Râfi' bin Hadîc ile Sehl ibn Ebî Hasmete (R) şöyle tahdîs etmişlerdir: Rasûlullah (S) muzâbene'den, yaş hurmayı (ağacında ölçekle tahmîn ederek) kuru hurma ile satmaktan nehyetti. Bu nehiyden ariyye sâhiblerini müstesnâ tuttu. Çünkü Rasûlullah ariyye sâhiblerine (bu sûretle satışa) izin verdi [43].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Muhammed ibn İshâk da: Bana Beşîr ibn Yesâr bu hadîsin benzerini tahdîs etti, demiştir.

---

41 Bu hadîs de yine ağaç üzerindeki azıklık yaş hurmanın yaş, kuru hurma ile altın, gümüş ile alınıp satılmasının cevâzını belirtmiştir.

42 Hadîsin başlığa uygunluğu "Ariyye satışı husûsunda ruhsat verdi" sözünden alınır. Bunun delâletini geçen hadîslerde açıklamıştık.

43 Bunun da başlığa uygunluğu "Bu nehiyden ariyye sâhiblerini müstesnâ kıldı" sözünden alınır.

Bu bâbda getirilen hadîslerin hepsi Buyû' Kitâbı'nda geçmiş ve hadîslerdeki terimlerin açıklamaları orada verilmiş idi.

Buhârî bu hadîslerdeki ağaçtan faydalanma hakkının bustânda yürüme hakkını doğuracağını isbât etmek istemiş oluyor.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤٣ـ كِتَابٌ فِى الاسْتِقْرَاضِ

43- KİTÂBUN FÎ'L-İSTİKRÂZ

(Ödünç İsteme Hakkında Kitâb) [1]

١ـ أبْوَابٌ فِى الاسْتِقْرَاضِ وأدَاءِ الدُّيُونِ والْحَجْرِ والتَّفْلِيسِ

1- ÖDÜNÇ İSTEME, BORÇLARI ÖDEME, HACR, TEFLÎS HAKLARINDA BİR TAKIM BÂBLAR [2]

---

1 Ebû Zerr rivâyetinde kitâb başlığı "İstikrâz, Edâi'd-Duyûn, Hacr, Teflîs Hakkında Kitâb" şeklinde gelmiştir.

Buna göre musannıf, haklarında gelen hadîslerin az olması ve birbirlerine ilgileri bulunmasından dolayı bu üç işi de bir yerde toplamış oluyor. İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'nin kendi şerhlerindeki nushalarda da böyledir. Buhârî nushalarının hepsinde bu borç isteme ünvânından sonra bir de "Borçları Ödeme" vardır. "Ödünç istemeyi" "Borçların ödenmesi"nin ta'kîb etmesi tabiî bir tertîbdir.

2 *el-İstikrâz,* ödünç bir şey istemektir.

el-Hacr, lûgatte: Mutlak sûrette men' etmektir ki, vermemek demektir. Fıkıhta ise yaş küçüklüğü, delilik, bunaklık gibi bir sebebden dolayı belli bir şahsın kavlen tasarrufunun geçerliliğini men' etmektir. Hacr edilen şahsa *Mahcûr* denilir. *Hacr,* hâ'nın üç harekesiyle birinci bâbdan bir masdârdır. Aklın insânı çirkinliklerden men' etmesi sebebiyle akla da hacr denilmiştir. el-Fecr: 5. âyetindeki ***"Zî-hıcr"*** da akıl ile tefsîr edilmiştir.

et-Teflîs: Hâkim bir kimsenin müflîs olduğuna hükmeylemek.

el-İflâs: Bir adamın malı tükenmek ma'nâsınadır ki, müflis olmak ta'bîr olunur; hemzesi selb içindir. Gûyâ ki akçeleri fulûs oldu yâhud yanında bir pulu kalmadı demeye mahal oldu.

İflâs, iki fetha ile *Feles*'ten isimdir. *Feles,* malı bitirip pula muhtâc olmağa denir. *Fels,* fâ'nın fethi ve lâm'ın sükûnu ile pula ve mangıra denir. Selefte sikkelendirilir ve kullanılır idi *(Kaamûs Ter.)*

٢ــ باب مَنِ اشْتَرٰى بِالدَّيْنِ ولَيْسَ عِنْدَهُ ثَمَنُهُ أَوْ لَيْس بِحَضْرَتِهِ
2- KENDİSİNİN PARASI OLMAKSIZIN YÂHUD PARASI OLUP DA HÂZIRINDA BULUNMAYARAK BORÇLA BİR MAL SATIN ALAN KİMSE BÂBI [3]

١ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ أخبرنا جَرِيرٌ عنِ المغيرَةِ عنِ الشَّعْبِيِّ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهما قال غَزَوْتُ مَعَ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال كَيْفَ تَرٰى بَعِيرَكَ أَتَبِيعُنيهِ قُلْتُ نَعَمْ فَبِعْتُهُ إِيَّاهُ فلَمَّا قَدِمَ المَدِينَةَ غَدَوْتُ إِلَيْهِ بِالْبَعِيرِ فأَعْطَانِى ثَمَنَهُ *

1-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile berâber gazâ ettim. (Dönüşte) Peygamber (bindiğim durgun deve için) bana:

— *"Deven hakkında nasıl düşünüyorsun; bunu bana satar mısın?"* dedi.

Ben de:

— Evet satarım, dedim ve deveyi Peygamber'e sattım.

Peygamber Medîne'ye gelince kuşluk vakti deveyi kendisine getirdim. Bana devenin bedelini (ziyâdesiyle) verdi (sonra deveyi de ihsân buyurdu) [4].

٢ــ حدّثنا مُعَلَّى بنُ أَسَدٍ حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ حدّثنا الأَعْمَشُ قَالَ تَذَاكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِى السَّلَمِ. فقَال حدّثنى الأَسْوَدُ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم اشْتَرٰى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إلى أَجَلٍ وَرَهَنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ *

2-....... Âişe(R)'den: Peygamber (S) -Ebu'ş-Şahm denilen- bir Yahûdî'den (belli) bir müddete kadar va'de ile bir mikdâr buğday satın aldı. Ve demirden bir zırhı ona rehin verdi [5].

---

3 Böyle borçla alışverişin cevâzında icmâ' vardır. Bu cevâzın en açık delîli: ***"Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zamân onu yazın..."*** (el-Bakara: 282) borçlanma âyetidir. Buhârî bu âyetle sâbit olan cevâz hükmünü iki hadîs sevkederek te'yîd etmiştir.

4 Bu hadîs, borçla mal almanın cevâzını ifâde etmekte pek sarîhtir. Peygamber deveyi Câbir'den satın aldığında bedeli yanında hazır değildi. Bu sebeble bedeli derhâl vermedi de Medîne'ye geldiğinde verdi.

5 Bu Âişe hadîsi de borçlanarak alışverişin cevâzına delâlet etmekte gâyet açıktır.

٣ــ بابُ مَنْ أخذَ أمْوالَ النَّاسِ يُرِيدُ أدَاءَهَا أوْ إتْلافَهَا

3- İNSANLARIN MALLARINI ÖDEMEK YÂHUD TELEF ETMEK İSTEYEREK ALAN KİMSE BÂBI [6]

٣ــ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللّهِ الأُوَيْسِيُّ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ بِلاَلٍ عَنْ ثَوْرِ بن زَيْدٍ عَنْ أبِي الْغَيْثِ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه عَنِ النبيِّ ﷺ قال مَنْ أخَذَ أمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أدَاءَهَا أدَّى اللهُ عنهُ ومَنْ أخذَ يُرِيدُ إتْلاَفَهَا أتْلَفَهُ اللّهُ *

3-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Her kim insanların mallarını ödemek isteyerek* (bir muâmele sebebiyle) *alırsa, Allah o kimseye ödemeyi müyesser kılar. Her kim de halkın mallarını telef etmeyi kasdeyleyerek alırsa, Allah da onu telef eyler"* [7]

٤ــ بابُ أدَاءِ الدُّيونِ وقال اللّهُ تعَالَى إنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أنْ تُؤَدُّوا الأمَانَاتِ إلى أهْلِهَا وإذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أنْ تَحْكُمُوا بالعَدْلِ إنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إنَّ اللّهَ كانَ سَمِيعًا بَصِيرًا

4- BORÇLARI ÖDEME(NİN VUCÛBU) BÂBI

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Şübhesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zamân adâletle hükmeylemenizi emreder. Allah bununla size, gerçek ne güzel öğüt veriyor. Şübhe yok ki Allah hakkıyle işitici, hakkıyle görücüdür" (en-Nisâ: 58) [8].

---

6 Bu başlık, getirilecek olan hadîsin kısaltılmış şeklidir. Hadîs, ödemek maksadiyle alınan mala Allah'ın ödeme kolaylığı ihsân etmesini, ödememe ve telef etme maksadıyle alınan malın da feyzi ve bereketini, hayır ve menfaatini gidermesini ifâde etmektedir.

7 Bunu açıklar mâhiyette bir hadîs şudur:

Âişe borç alıyordu. Kendisine: Ne cesâretle borç alıyorsun; ödeyecek malın yoktur, denildi. Âişe: Ben Rasûlullah(S)'tan: *"Borcunu ödemek niyeti bulunan her kula muhakkak Allah tarafından yardım olur"* buyururken işittim. Ben de Allah'ın bu yardımını dilerim, dedi (Hâkim).

8 Buhârî başlıktaki borç ödemenin vâcibliği hükmünü en-Nisâ: 58. âyetle te'yîd etmiştir.

İbn Abbâs'tan âyetteki emânetleri edâ etme hükmünün umûmî ve her tür-

٤ــ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ يونُسَ حدّثنا أَبو شِهَابٍ عنِ الأَعْمَشِ عنْ زَيْدِ بنِ وَهْبٍ عنْ أَبِي ذَرٍّ رضى اللَّهُ عنه قال كُنْتُ مَعَ النبيِّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم فَلَمَّا أَبْصَرَ يَعْنِي أُحُدًا قال ما أُحِبُّ أَنَّهُ تَحَوَّلَ لِي ذَهَبًا يَمْكُثُ عِنْدِى مِنْهُ دِينَارٌ فَوْقَ ثَلاَثٍ إلاَّ دِينَارًا أُرْصِدُهُ لِدَيْنٍ ثُمَّ قال إنَّ الأَكْثَرِينَ هُمُ الأَقَلُّونَ إلاَّ مَنْ قال بالمَالِ هٰكَذَا وهكَذَا وأَشَارَ أَبو شِهَابٍ بَيْنَ يَدَيْهِ وعَنْ يمِينِهِ وعنْ شِمَالِهِ وقَلِيلٌ مَّاهم وقال مَكَانَكَ وتَقَدَّمَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَسمِعْتُ صَوْتًا فأَرَدْتُ أنْ آتِيَهُ ثُمَّ ذَكَرْتُ قَوْلَهُ مَكَانَكَ حَتَّى آتِيَكَ فَلَمَا جَاءَ قُلْتُ يا رسولَ اللّهِ الذِى سَمِعْتُ أَوْ قال الصَّوْتُ الَّذِى سَمِعْتُ قال وهَلْ سَمِعْتَ قُلْتُ نَعَمْ قال أَتَانِي جبريلُ عليهِ السَّلامُ فقال مَنْ ماتَ مِنْ أُمَّتِكَ لاَ يُشْرِكُ باللّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ قُلْتُ وإنْ فَعَلَ كَذَا وكَذَا قال نَعَمْ *

4-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben (bir seferde) Peygamber'in berâberinde bulundum. (Dönüşte) Peygamber onu, yânî Uhud Dağı'nı görünce:

— *"Uhud'un benim için altın olmasını, ondan bir dînârın üç günden fazla yanımda beklemesini arzû etmem. Ancak bir dînâr müstesnâ; o bir dînârı da ben yalnız bir borç* (ödemek) *için hazırlarım"* buyurdu.

Sonra devâmla:

— "(Malca zengin) *çok kimseler vardır ki, onlar* (sevâbca) *çok azdırlar; ancak malı* (iyilik yolunda) *şöyle şöyle sarfetmiş olan müstesnâ* -Râvî Ebû Şihâb Abdu Rabbih önüne, sağına ve soluna işâret etti-. *Bunlar da pek azdır"* buyurdu.

Sonra Peygamber bana:

— "(Ben yanına gelinceye kadar) *yerinde dur!"* buyurdu ve uzak olmayan bir yere gitti.

Bu sırada ben bir ses işittim de Peygamber'in yanına gitmek istedim. Sonra O'nun *"Ben gelinceye kadar yerinde bekle!"* sözünü hatırladım (da gitmedim). Gelince:

— Yâ Rasûlallah! O işittiğim (ne idi)? Yâhud: O işittiğim ses (ne idi)? diye sordum.

---

lü vazîfeleri şâmil olduğu görüşü rivâyet edilmiştir. Cemi' sîgasıyle gelmesinden dolayı âlimler, emânet ile maksad namâz, oruç, zekât gibi Allah'ın kulları üzerinde bulunan vedîa gibi haklarıdır, demişlerdir. İşte bütün bu hakların ve vazîfelerin ödenip yerine getirilmesi, bu âyetle emredilmiştir. Bu dünyâda ödenmeyen haklar, kıyâmet gününde alınır.

Rasûlullah:

— *"Sen de* (bir ses) *işittin mi?"* buyurdu.

Ben de:

— Evet (işittim), dedim.

Rasûlullah:

— *"Yanıma Cibrîl aleyhi's-selâm geldi de bana: Ümmetinden her kim Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayarak ölürse cennete girer, sözünü söyledi"* dedi.

Ben:

— (Yâ Rasûlallah) şöyle şöyle (zinâ ve hırsızlık gibi) bir günâh işlerse de mi? diye sordum.

Rasûlullah:

— *"Evet"* diye tasdîk buyurdu [9].

٥ــ **حدّثنا** أَحْمَدُ بنُ شَبِيبِ بنِ سَعِيدٍ **حدّثنا** أَبِى عنْ يُونُسَ قال ابنُ شِهَابٍ **حدّثنى** عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بن عُتْبَةَ قال قال أَبُو هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم لوْ كانَ لِى مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا ما يَسُرُّنِى أنْ لاَ يُمَرَّ عَلَىَّ ثَلاَثٌ وعِنْدى منْهُ شَىءٌ إلاَّ شَىءٌ أُرْصِدُهُ لِدَيْنٍ رَوَاهُ صَالِحٌ وعُقَيْلٌ عنِ الزُّهْرِىِّ *

5-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Benim Uhud dağı gibi altınım olsa, ondan bir mikdâr şey yanımda bulunduğu hâlde üzerimden üç* (gece) *geçmesi beni sevindirmez; ancak bir borç* (ödemek) *için hazır tutmakta olduğum mikdâr beni sevindirir"* [10].

Bu hadîsi Sâlih ibn Keysân ile Ukayl ibn Hâlid de ez-Zuhrî'den rivâyet ettiler.

---

9 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Ancak bir borç* (ödemek) *için hazır tutmakta olduğum dînâr müstesnâ"* sözündedir. Çünkü bu sözde borç ödemeye ehemmiyet vermeye delâlet etmekte olan şey vardır.

Hadîsin orta kısmının ma'nâsı şöyle de söylenmiştir: "Çok kimseler vardır ki mal cihetiyle zengindirler, fakat sevâb cihetiyle fakîrdirler. Ancak malı halkın ihtiyâcına ve çeşitli hayır yollarına -eliyle önüne, sağına, soluna işâret ederek- şöyle şöyle harcayan müstesnâdır. Öyleleri hem mal, hem sevâb yönünden zengindirler. Fakat bu seciyyede insanlar maalesef pek azdırlar".

10 Bu hadîsin de başlığa delâleti bundan önce geçen hadîsin delâleti gibidir. Bâzıları metindeki *"Enlâ yemurre"*deki "lâ" zâiddir demiş; bâzısı da *"Mâyesurrunî"*nin başında "mâ" nâfiye ise evet, ammâ bu "mâ" mevsûle ise hayır, zâid değildir demiştir (Aynî).

٥ــ باب استقراض الإبل

5- DEVENİN ÖDÜNÇ İSTENMESİ(NİN CEVÂZI) BÂBI

٦ــ حدّثنا أبو الْوليد حدّثنا شُعْبَةُ أخبرنا سَلَمَةُ بنُ كُهَيْلٍ قال سَمِعْتُ أبا سَلَمَةَ بِبَيْتِنَا يُحَدِّثُ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أنَّ رَجُلاً تَقَاضَى رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فأغْلَظَ لَهُ فَهَمَّ أصْحَابُهُ فقَال دَعُوهُ فإنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالاً واشْتَرُوا لَهُ بَعِيرًا فأعْطُوهُ إيَّاهُ وقالوا لاَ نَجِدُ إلاَّ أفْضَلَ مِنْ سِنِّهِ قال اشْتَرُوهُ فأعْطُوهُ إيَّاهُ فإنَّ خَيْرَكُمْ أحْسَنُكُمْ قَضَاءً *

6-....... Selemetu'bnu Kuheyl şöyle dedi: Ben Ebû Seleme'den işittim; bizim evde Ebû Hureyre'den şöyle tahdîs ediyordu: Bir adam Rasûlullah(S)'tan borcunu ödemesini istedi. Ve isteyişinde Rasûlullah'a kabalık gösterdi. Sahâbîleri derhâl o kimseye (kavlen ve fiilen ezâya) azmettiler. Fakat Rasûlullah:

— *"Onu serbest bırakınız. Çünkü hakk sâhibinin söz söyleme hakkı vardır. Bu zât için bir deve satın alın da onu bu adama verin!"* buyurdu.

Sahâbîler:

— (Aradık;) bunun devesinden daha yaşlı ve kıymetli olandan başka deve bulamadık, dediler.

Rasûlullah:

— *"O daha kıymetli olan deveyi satın alın da, onu bu zâta verin. Şübhesiz sizin hayırlınız, ödemeyi en güzel yapanınızdır"* buyurdu [11].

٦ــ باب حُسْنِ التَّقَاضِي

6- ALACAKLARIN GÜZELLİKLE İSTENMESİ BÂBI

٧ــ حدّثنا مُسْلِمٌ حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ المَلِكِ عَنْ رِبْعِيٍّ عَنْ حُذَيْفَةَ رضى اللّهُ عنه قال سَمِعْتُ النبيَّ صلى اللّهُ عليه وسلم يَقُولُ ماتَ رَجُلٌ فَقِيلَ لَهُ قال كُنْتُ أبايِعُ النَّاسَ فأتَجَوَّزُ عَنِ المُوسِرِ وأُخَفِّفُ عَنِ المُعْسِرِ فَغُفِرَ لَهُ: قَالَ أبو مَسْعُودٍ سَمِعْتُهُ مِنَ النبيِّ ﷺ *

---

11 Hadîsin başlığa delîlliği, hayvana bedel hayvan verilmesidir. Bu hadîsin Müslim'deki rivâyetinde Rasûlullah'ın o zâttan deve ödünç aldığı bildirildiği için başlığa uygun bulunmuştur.

7-....... Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: *"Bir kimse ölmüştü.* (Melekler tarafından) *ona:* (Dünyâda ne hayır işledin? diye) *soruldu. O da: Ben insanlara mal satardım.* (Alacaklarımı tahsîl ederken) *zenginden ferâgat ve müsâmaha eder, fakîrden alacağımı hafifletirdim, dedi. Bundan dolayı o kimse mağfiret olundu"* [12].

Ebû Mes'ûd Ukbe ibn Amr (R): Bu hadîsi ben de Peygamber'den işittim, demiştir [13].

٧ــ بابٌ هَلْ يُعْطَى أَكْبَرَ مِنْ سِنِّهِ

7- BÂB; ALACAKLIYA KENDİ DEVESİNDEN DAHA BÜYÜK OLARAK VERİLİR Mİ? [14]

٨ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ عنْ يَحْيى عنْ سُفْيَانَ قال حدّثنى سَلَمَةُ بنُ كهَيْلٍ عَنْ أَبِى سَلَمَةَ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أَنَّ رَجُلاً أَتَى النبىَّ صلى اللّهُ عليه وسلم يَتقَاضَاهُ بَعِيرًا فقَال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم أَعْطُوهُ فقَالوا ما نَجِدُ إلاَّ سِنًّا أَفْضَلَ مِنْ سِنِّهِ فقَال الرَّجُلُ أَوْفَيْتَنِى أَوْفَاكَ اللّهُ فقال رسولُ اللّهِ ﷺ أَعْطُوهُ فانَّ مِنْ خِيَارِ النَّاسِ أَحْسَنَهُمْ قَضَاءً *

8-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e geldi de, alacağı olan deveyi kendisine ödemesini istiyordu. Rasûlullah (S):

—*"Ona deve veriniz"* buyurdu.

Sahâbîler:

— (Aradık; onun devesinden daha fazla yaşta (ve kıymette) olan deveden başkasını bulamadık, dediler.

---

12 Hadîs, Alışverişler Kitâbı'nda daha geniş bir metin ile geçmişti. Buradaki rivâyet daha kısa olduğu için, oradaki metinden bâzı tamamlayıcı sözler parantez içlerinde verildi.

Hadîsin başlığa delîlliği, alacakların güzellikle istenmesinin mağfirete sebeb oluşu husûsudur.

13 Bu şekilde isnâd etmek, rivâyet âlimlerine göre ta'lîk sûretinde mevsûlen rivâyet etmektir. Müslim'in bir rivâyeti bu mevsûlluğu daha iyi belirtmektedir: Huzeyfe ile Ebû Mes'ûd bir arada otururken, Huzeyfe yukarıki hadîsi rivâyet etmiş, Ebû Mes'ûd da Huzeyfe'yi doğrulayarak: Evet, ben de Rasûlullah'tan bu sûretle işittim, demiştir. Böylece bu hadîsi iki sahâbî mevsûl olarak rivâyet etmiş bulunuyorlar.

14 Yânî ödünç almış olan kimse, ödünç verene, ödünç almış olduğu deveden daha büyüğünü verir mi? Sorunun cevâbı hazfedilmiştir; takdîri "Evet, verir"dir.

Bunun üzerine o zât, Peygamber'e:

— Sen hakkımı bana mükemmel sûrette verdin, Allah da sana mükâfâtını mükemmel sûrette versin! diye duâ etti.

Rasûlullah:

— *"Ona bu daha kıymetli olan deveyi verin. Şübhesiz sizin borç ödemeyi en güzel yapanlarınız, insanların hayırlılarındandır"* buyurdu [15].

٨ــ بابُ حُسْنِ الْقَضاءِ

8- BORÇ ÖDEYİŞİN GÜZEL OLMASI BÂBI

٩ــ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ سَلَمَةَ عنْ أَبِى سَلَمَةَ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه قال كانَ لِرَجُلٍ عَلَى النبىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وسلم سِنٌّ مِنَ الإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضاهُ فقال النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلمَ أَعْطوهُ فَطَلَبوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلاَّ سِنًّا فَوْقَهَا فقَال أَعْطوهُ فقال أَوْفَيْتَنِى وفَى اللّٰهُ بِكَ قال النبىُّ ﷺ إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضاءً *

9-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber'in üzerinde (bedevî) bir kimsenin genç bir deve alacağı vardı. Bu zât Peygamber'e geldi ve alacağının ödenmesini istiyordu. Peygamber (S):

— *"Bu adama devesini veriniz!"* buyurdu.

Sahâbîler onun devesi yaşında bir deve aradılar, fakat ona verilecek yaşta deve bulamadılar, ancak ondan daha yüksek yaşta ve değerde deve buldular. Peygamber:

— *"Bu daha yüksek kıymetteki deveyi ona veriniz"* buyurdu.

Bu emir üzerine o bedevî:

— Sen benim hakkımı bana mükemmel bir sûrette verdin; Allah da sana mükâfâtını eksiltmeden versin! diye duâ etti.

Peygamber:

— *"Şübhesiz sizin hayırlınız, borç ödeme yönünden en güzel olanınızdır* (yânî borcunu en güzel ödeyeninizdir)" buyurdu [16].

١٠ــ حدّثنا خَلاَّدٌ قال حدّثنا مِسْعَرٌ قال حدّثنا مُحَارِبُ بنُ دِثَارٍ عنْ جَابِرِ بنِ عبدِ اللّٰهِ رضىَ اللّٰهُ عنهما قال أَتَيْتُ النبىَّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم وهُوَ

15 Hadîsin başlığa delîlliği gâyet açıktır.

16 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır.

فِي الْمَسْجِدِ قال مِسْعَرٌ أُرَاهُ قال ضُحًى فقال صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وكانَ لي عَلَيْهِ دَيْنٌ فَقَضَانِي وزَادَنِي *

10-....... Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben (bir sefer dönüşünde) Peygamber'e geldim. Kendisi mescidde bulunuyordu. Râvî Mıs'ar ibnu Kidâm: Öyle zannediyorum ki, Câbir'den bana bu hadîsi rivâyet eden Muhârib ibnu Disâr duhâ vaktinde demişti, dedi. Peygamber (S) bana: *"Haydi iki rek'at namâz kıl"* buyurdu. Benim Peygamber üzerinde (deve bedelinden) bir alacağım vardı. Peygamber bu alacağımı bana ödedi ve (bir kîrât da) ziyâde verdi [17].

٩ــ بابٌ إِذَا قَضَى دُونَ حَقِّهِ أَوْ حَلَّلَهُ فَهُوَ جَائِزٌ

9- BÂB: (ALACAKLININ RIZÂSI İLE) BORÇLUNUN BORCUNUN AŞAĞISINDA (BİR MİKDÂR VEREREK BORCUNUN TAMÂMINI) ÖDEDİĞİ YÂHUD ALACAKLI, ALACAĞININ HEPSİNİ BORÇLUYA HALÂL ETTİĞİ ZAMÂN BU CÂİZ VE MEŞRÛ'DUR

١١ــ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا يونسُ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثني ابنُ كَعْبِ بنِ مالِكٍ أنَّ جابرَ بنَ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهما أَخْبَرَهُ أنَّ أَبَاهُ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ شَهِيدًا وعَلَيْهِ دَيْنٌ فاشْتَدَّ الغُرَماءُ فِي حُقُوقِهِمْ فأَتَيْتُ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَسأَلَهُمْ أَنْ يَقْبَلوا تَمْرَ حائِطِي ويُحَلِّلُوا أَبِي فأَبَوْا فَلَمْ يُعْطِهِم النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم حائِطِي وقال سَنَغْدُو عَلَيْكَ فَغدَا عَلَيْنَا حِينَ أَصْبَحَ فَطَافَ فِي النَّخْلِ ودعَا فِي ثَمَرِهَا بِالْبَرَكَةِ فَجَدَدْتُهَا فَقَضَيْتُهُمْ وبَقِيَ لَنَا مِنْ تَمْرِهَا *

11-....... Câbir ibn Abdillah (R), Ka'b ibnu Mâlik'e babası Abdullah ibn Amr'ın üzerinde borç bulunduğu hâlde Uhud günü şehîd olarak öldürüldüğünü haber verip, şöyle demiştir: Alacaklılar haklarını istemekte şiddet gösterdiler. Bunun üzerine ben Peygamber(S)'e

---

17 Bu Câbir hadîsinin delîlliği ise "Peygamber bana olan borcunu ödedi ve fazla da verdi" sözündedir. Çünkü borcu fazlasıyle ödemek, güzel ödemedir.

Bu hadîs, Namâz Kitâbı; "Seferden dönüşte kılınan namâz bâbı"nda da aynı isnâd ile geçmişti.

"Câbir dedi ki: Ben bu kîrâtı keseme koydum, yanımdan hiç ayırmazdım. Şâm askerleri Harre günü Medîne'ye geldiği ve Medîne'de yağmacılık yaptıkları sırada benden de bu bir kîrâtı aldılar" (Kastallânî)

geldim (durumu anlattım). Peygamber alacaklılara hurmalığımın mahsûlünü kabûl etmelerini ve babam üzerindeki haklarından temize çıkarmalarını istedi. Fakat alacaklılar bu teklîfi kabûl etmediler. Peygamber de hurmalığımı vermedi ve bana: *"Sana kuşluk vakti geleceğim"* buyurdu. Ertesi sabâh olduğunda kuşluk vakti bana geldi. Hurmalıkta dolaştı. Hurmalığın mahsûlü hakkında bereket duâsı yaptı. Müteâkıben ben hurma mahsûlünü kestim. Alacaklıların haklarını tamâmen ödedim. Bize de hurma mahsûlünden (bir mikdâr) kaldı [18].

١٠ــ بابٌ إِذَا قاصَّ أَوْ جازَفَه فى الدَّيْنِ تَمْرًا بِتَمْرٍ أَوْ غَيْرِهِ

10- BÂB: BORÇLU, HURMAYI HURMA İLE YÂHUD HURMAYI ARPA, BUĞDAY GİBİ HUBÛBÂT İLE TAKAS EDEREK YÂHUD MAHSÛLÜ ÖLÇÜP TARTMAKSIZIN TAHMÎN EYLEYEREK ALACAKLIYA BORÇ ÖDEDİĞİ ZAMÂN (BU CÂİZDİR) [19]

١٢ــ **حدّثنا** إِبْرَاهِيمُ بنُ الْمُنْذِرِ قال **حدّثنا** أَنَسٌ عنْ هِشَامٍ عنْ وهْبِ ابنِ كَيْسَانَ عَنْ جَابِرِ بنِ عبدِ اللّٰهِ رضى اللّٰهُ عنهما أَنَّهُ أخبرهُ أنَّ أَبَاهُ تُوفِّىَ وَتَرَكَ عَلَيْهِ ثَلاَثِينَ وَسْقًا لِرَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ فاسْتَنْظَرَهُ جَابِرٌ فأَبِى أنْ يُنْظِرَهُ فَكَلَّمَ جَابِرٌ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عَلَيْهِ وسلم لِيَشْفَعَ لَهُ إِلَيْهِ فَجَاءَ رسولُ اللّٰهِ صلى

---

18 Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber alacaklılardan hurmalığın mahsûlünü kabûl etmelerini ve babamı borç bağından çözüp temize çıkarmalarını istedi" sözündedir. Bunun beyânı şöyledir: Câbir'in hurmalığının mahsûlü babasının borcundan az idi. Peygamber alacaklılardan, Câbir'in onların alacaklarının aşağısında ödeme yapmasını ve onların da babasını borçtan çözüp temize çıkarmalarını istedi. Onlar bu teklîfi kabûl etmeyince Peygamber ertesi günün sabâhında hurmalığa geldi, hurmaları gözü ile gördü, hurmalığın mahsûlü hakkında bereket duâsı yaptı. Akabinde Câbir mahsûlü kesip topladı. Alacaklılara olan borcu tamâmen ödedi. Peygamber'in bereket duâsıyle bu mahsûlden bir mikdâr şey de artıp kaldı (Aynî).

19 Buhârî'nin bu başlık ile maksadı sırf ahde vefâ ve mutlak sûrette borcu vâdesinde ödemek için, diğer ivâzlaşmalarda cevâz verilmeyen tahmîn ve takdîr keyfiyetinin borçlara vefâda tecvîz buyurulduğunu meydana çıkarmaktır. Nitekim ariyyelerde de zarûret ve ihtiyâc üzerine muzâbene alışverişi tecvîz edilmiştir. Esâs i'tibâriyle muzâbene denilen mübâdele de cehl ve aldatma bulunduğu için nehyedilmiş iken, zarûret sevkıyle bir iki ağacın mahsûlü hakkında Peygamber tarafından tecvîz buyurulmuştur. İşte borçları ödemekteki mucâzefe de (yânî ölçüp tartmadan, tahmînle ödeme de) sırf vefâ olarak tecvîz edilmiştir.

Buhârî bu konudaki cevâz hükmünü Câbir'in buradaki hadîsiyle isbât etmiştir.

اللَّهُ عليه وسلم وكَلَّمَ الْيَهودِيَّ لِيَأْخُذَ ثَمَرَ نَخْلِهِ بالذى لَهُ فأبَى فدخَلَ رسولُ
اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم النَّخْلَ فَمَشَى فِيهَا ثُمَّ قال لِجابِرٍ جُدَّلَهُ فأوْفِ لَهُ
الَّذِى لَهُ فَجَدَّهُ بَعْدَ مارَجَعَ رسولُ اللَّهُ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فأوْفاهُ ثلاثِينَ وسْقًا
وفَضَلَتْ لَهُ سَبْعَةَ عَشَرَ وسْقًا فَجَاءَ جَابِرٌ رسولَ اللَّهِ ﷺ لِيُخْبِرَهُ بِالَّذِي كَانَ
فوَجَدَهُ يُصَلِّى الْعَصْرَ فَلمَّا انْصَرَفَ أخْبَرَهُ بالْفَضْلِ فقَالَ أخْبِرْ ذَلِكَ ابنَ الخطَّابِ
فَذَهَبَ جَابِرٌ إلَى عُمَرَ فأخْبَرَهُ فقال لَهُ عُمَرُ لَقَدْ عَلِمْتُ حِينَ مَشَى فِيهَا رسولُ
اللَّهِ ﷺ لَيُبَارَكَنَّ فِيهَا *

12-....... Câbir ibn Abdillah (R), Vehb ibn Keysân'a şöyle haber vermiştir: Babası Abdullah, üzerinde Yahûdî bir adama otuz vesk hurma borcu bırakarak vefât etmiş. Câbir bu borcu ödemek için Yahûdî'den mühlet istemiş, fakat Yahûdî ona mühlet vermekten çekinmiş. Bunun üzerine Câbir, Rasûlullah'ın Yahûdî yanında kendisine şefâat etmesi için, Rasûlullah ile konuşmuş. Akabinde Rasûlullah geldi ve Yahûdî'nin alacağı otuz veska bedel bir hurmalığın mahsûlünü alması için Yahûdî ile konuştu. Fakat Yahûdî bu teklîfi kabûl etmedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) hurmalığa girdi, içinde yürüdü. Sonra Câbir'e:

— *"Hurmayı kes ve Yahûdî'nin hakkı olan alacağını ona tamâmen ver!"* buyurdu.

Rasûlullah geri döndükten sonra Câbir mahsûlü kesip topladı. Ve Yahûdî'ye otuz vesk borcu tamâmen verdi. Mahsûl onyedi vesk de kendisine fazla oldu. Müteâkıben Câbir olup biteni haber vermek için Rasûlullah'a geldi. Onu ikindi namâzı kılarken buldu. Rasûlullah namâzdan ayrılınca, o kalan fazla mahsûlü kendisine haber verdi. Rasûlullah:

— *"Sen bu vak'ayı Umer ibnu'l-Hattâb'a haber ver"* buyurdu.

Câbir, Umer'e gitti ve haber verdi. Umer de Câbir'e:

— Ben esâsen senin hurmalığında Rasûlullah gezip dolaşınca hurma mahsûlünde elbette bir bereketlenme olacağını kat'î olarak bilmiştim, dedi [20].

---

20 Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah geldi ve Yahûdî'nin alacağı otuz veska bedel bir hurmalığın mahsûlünü alması için Yahûdî ile konuştu" sözündedir. Rasûlullah'ın Yahûdî'ye yaptığı bu teklîf, başlıktaki konunun cevâzına delîl olmaktadır.

Bir vesk = 60 sâ' ve her sâ' Iraklılar'a göre 1040 dirhem olduğuna göre, otuz vesk (30 x 60 = 180 x 1040 = 187.200 dirhem) 4.680 eski okka eder ki, 6.002,324 kg'a eşittir.

١١ــ باب من استعاذ من الدّين

11- BORCA GİRMEKTEN ALLAH'A SIĞINAN KİMSE BÂBI

١٣ــ حدّثنا أبو اليمان قال أخبرنا شعيب عن الزّهريّ ح وحدّثنا إسماعيل قال حدّثنى أخى عن سليمان عن محمّد بن أبى عتيق عن ابن شهاب عن عروة أنّ عائشة رضى اللّه عنها أخبرته أنّ رسول اللّه ﷺ كان يدعو فى الصّلاة ويقول اللّهمّ إنّى أعوذ بك من المأثم والمغرم فقال له قائل ما أكثر ما تستعيذ يا رسول اللّه من المغرم قال إنّ الرّجل إذا غرم حدّث فكذب ووعد فأخلف *

13-....... Âişe (R) yeğeni Urve'ye şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) namâz(akabin)da duâ eder ve: ''***Allâhumme innî eûzu bike mine'l-me'semi ve'l-mağrami***(= Yâ Allah, ben günâhtan ve borçtan sana sığınırım)'' sözlerini söyler idi. Bir sözcü kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Borçtan Allah'a sığınmanız ne kadar çok oldu, dedi.

Rasûlullah:

— *''Kişi borçlandığı zamân konuşur, yalan söyler; va'd eder, akabinde va'dinden döner''* buyurdu [21].

١٢ــ باب الصّلاة على من ترك دينًا

12- BORÇ BIRAKARAK ÖLEN KİMSENİN CENÂZE NAMÂZI BÂBI

١٤ــ حدّثنا أبو الوليد قال حدّثنا شعبة عن عديّ بن ثابت عن أبى حازم عن أبى هريرة رضى اللّه عنه عن النبيّ ﷺ قال من ترك مالاً فلورثته ومن ترك كلاًّ فإلينا *

Rasûlullah'ın sahâbîler arasından bilhassa Umer'e haber vermesini emretmesi, Câbir'in borcu ile Umer'in pek yakından ilgilenmesi ve belki de bu hâdisenin evvellerinde hazır bulunmuş olmasındandır.

21 Buradaki başlık bâzı Buhârî nushalarında ''Borçtan Allah'a sığınma bâbı'' tarzındadır. Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîste borçlunun rûh hâleti belîğ bir vecîzlikle anlatılmıştır: Bunalmış şahıs birçok özürler sayar, yalan söyler, va'dler yapar, sözünde durmaz. Borç aslında ferdî ve içtimâî bir ihtiyâç ile başvurulan medenî bir muâmele olduğu için kötü değildir. Fakat çok defa kötülüklere vesîle olduğu için borçtan sakındırılmıştır. Bu sebeble şârih İbnu Battâl: Bu hadîs seddi zerâyi'in (= günâh yollarını kapatmanın) vucûbuna delîldir, demiştir.

14-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): *''Her kim mal bırakırsa, o mal ölenin mîrâsçılarına âiddir. Her kim de borç ve âile ağırlığı bırakırsa bu da bize âid olur''* buyurmuştur [22].

١٥ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا أبو عَامِرٍ قال حدّثنا فُلَيْحٌ عَنْ هِلاَلِ بنِ عَلِيٍّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أَبِي عَمْرَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أَنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلمَ قال ما مِنْ مُؤْمِنٍ الاَّ وأنا أَوْلَى بِهِ فِي الدُّنْيَا والآخِرَةِ اقْرَؤُا إنْ شِئْتُمْ النبيُّ أَوْلَى بالمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ فأَيُّمَا مُؤْمِنٍ ماتَ وتَرَكَ مالاً فَلْيَرِثْهُ عصبَتُهُ مَنْ كانُوا ومنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيَاعًا فَلْيَأْتِنِي فأنا مَوْلاَهُ *

15-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *''Her bir mü'mine ben muhakkak dünyâ ve âhiret işlerinde daha yakınımdır. İsterseniz* (delîl için) *şu âyeti okuyunuz:* ***O Peygamber, mü'minlere öz nefislerinden daha yakındır. Zevceleri de*** (mü'minlerin) ***analarıdır. Hısımlar da Allâh'ın Kitâbı'nda birbirlerine diğer mü'minlerden ve muhâcirlerden daha yakındırlar..*** (el-Ahzâb: 6). *İşte bundan böyle herhangi bir mü'min ölür de mal bırakırsa, bu mala kim olurlarsa olsunlar onun asabesi mîrâsçı olsun. Herhangi bir mü'min de borç yâhud* (fakîr bir) *âile bırakırsa, o da bana gelsin; ben onun velîsiyim''* [23].

١٣ـ بابٌ مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ

13- BÂB: ZENGİN KİŞİNİN BORCUNU ÖDEMEYİ UZATMASI ZULÜMDÜR

١٦ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عبْدُ الأَعْلَى عنْ مَعْمَرٍ عنْ هَمَّامِ بنِ مُنَبِّهٍ أَخِي وهْبِ بنِ مُنَبِّهٍ أنَّهُ سَمِعَ أَبا هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه يقُولُ قال رسولُ اللّهِ ﷺ مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ *

22 Hadîs borçlu olmanın borçluya karşı gereken dînî vazîfeleri yapmaya mâni' olmayacağını ifâde etmektedir. Başlık da bunu açıklığa kavuşturmak için açılmıştır. Peygamber'in borçtan Allah'a sığınması ise borcun kötülüğünden değil, fakat borçlanma üzerine sâbit olup duracak bir sürü derdler ve gâilelerden dolayıdır.

23 Peygamber'in, borçlu ölenlerin cenâze namâzını kılmaması İslâm'ın evvelinde idi. el-Ahzâb: 6 âyetinin inmesinden sonra ölen mü'minlerin borçları Peygamber tarafından hazîneden ödenerek namâzları kılınmıştır. Şârih İbn Battâl: Borçlu ölenlerin Peygamber tarafından cenâze namâzlarının kılınmaması yolunda cereyân edip gelen Peygamber fiili, bu hadîslerle neshedilmiştir, demiştir. Esâsen, Buhârî'nin bu iki hadîsi bu başlık altında getirmesinin gâyesi de budur. Hadîslerin başlığa uygunluk noktası da budur.

16-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S): *"Zengin kişinin borcunu ödemeyi uzatması zulümdür"* **buyurdu** [24].

١٤ــ بابٌ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مقَالٌ ويُذْكَرُ عنِ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم لَىُّ الوَاجِدِ يُحِلُّ عُقُوبَتَهُ وعِرْضَهُ : قال سُفْيَانُ عِرْضُهُ يَقُولُ مَطَلْتَنِي وعُقُوبَتُهُ الْحَبْسُ

14- BÂB: HAKK SÂHİBİNİN SÖZ SÖYLEME HAKKI VARDIR [25]

Ve Peygamber(S)'den:
"Ödeyecek şeyi bulan kimsenin borç ödemeyi gecektirip uzatması, ona cezâ vermeyi ve ırzını halâl kılar" **sözü zikrolunuyor** [26].
Sufyân es-Sevrî: *"Irz"***a, "Bana hakkımı ödemeyi uzattın" der; cezâsı da habsetmektir, demiştir** [27].

١٧ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى عن شُعْبَةَ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ أتى النبىَّ صلى اللّهُ عليه وسلم رَجُلٌ يَتَقَاضَاهُ فأغْلَظَ لَهُ فَهَمَّ بِهِ أصْحَابُهُ فقَالَ دَعُوهُ فإنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مقَالاً *

17-...... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber(S)'e bir adam geldi; Peygamber'in kendisine olan borcunu ödemesini istiyordu. Peygamber'e karşı kabalık etti. Bunun üzerine sahâbîleri onu ezâlandırmayı kasdettiler. Peygamber hemen: *"Onu* (serbest) *bırakın. Şübhesiz her hakk sâhibinin* (hakkını) *söylemek hakkı vardır"* buyurdu [28].

---

24 Hadîs, başlığın aynıdır. Bu, Havâle Kitâbı'nda "Zengin üzerine havâle yaptığı zamân bâbı"nda geçen hadîsin bir parçasıdır.

25 Yânî hakk sâhibi hakkını istemeyi tekrar ettiği zamân kınanmaz.

26 Buhârî evvelâ muallak hadîsi zikretti, sonra da Sufyân'dan bunun tefsîrini zikretti. Bunun başlığa uygunluğu *"Irzahu"* kavlinden alınır. Çünkü Sufyân *"Irz"* lâfzını "Sen benim hakkımı geciktirip uzattın" sözüyle tefsîr etmiştir. Bu da, gizli olmayacağı üzere bir söz söylemedir. Burada muallak getirilen hadîsi Ahmed ile İshâk *Müsned*'lerinde; Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve İbnu Mâce *Sünen*'lerinde, senediyle Peygamber'e ulaştırılmış olarak getirmişlerdir.

27 Sufyân'ın bu tefsîrini de el-Beyhakî, el-Faryabî yolundan senedli olarak getirmiştir.

28 Hadîs, bâb başlığını içine almakta olduğu için uygunluk pek açıktır. Hadîs bu kitâbda daha geniş olarak geçmişti.

١٥ ــ بابٌ إذَا وَجَدَ مالَهُ عِنْدَ مُفْلِسٍ فِي البَيْعِ والقَرْضِ والوَدِيعَةِ فَهْوَ أحَقُّ بِهِ . وقال الْحَسَنُ إذَا أفْلَسَ وتَبَيَّنَ لَمْ يَجُزْ عِتْقهُ ولاَ بَيْعُهُ ولاَ شِرَاؤُهُ وَقَالَ سَعِيدُ بنُ المُسَيَّبِ قَضَى عُثْمَانُ مَنِ اقْتَضَى مِنْ حَقِّهِ قَبْلَ أنْ يُفْلِسَ فَهْوَ لَهُ ومَنْ عَرَفَ مَتَاعَهُ بِعَيْنِهِ فَهْوَ أحَقُّ بِهِ

15- BÂB; BİR KİMSE SATMA, ÖDÜNÇ VERME, EMÂNET BIRAKMA SÛRETLERİNDEN BİRİ İLE ELİNDEN ÇIKARDIĞI KENDİ MALINI İFLÂS ETMİŞ BİR ŞAHSIN YANINDA BULDUĞU ZAMÂN, O KİMSE BU MALI GERİ ALMAYA BAŞKA ALACAKLILARDAN DAHA HAKLIDIR

Hasen Basrî: İflâs ettiği ve iflâsı hâkim huzûrunda meydana çıktığı zamân, artık onun kendi malında tasarruf hürriyeti câiz olmaz; satım ve alım yapması da câiz olmaz, demiştir [29].

Saîd ibnu'l-Müseyyeb de şöyle demiştir:

Usmân ibnu Affân: İflâsı meydana çıkmadan önce, kendi hakkından bir şey almış olanın aldığı şey kendisinindir. Kendi malını aynıyle bir şahsın yanında tanıyan insan da o malı almaya başkalarından daha haklıdır, diye hükmetti [30].

١٨ ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يونُسَ قال حدّثنا زُهَيْرٌ قال حدّثنا يَحْيَى ابنُ سَعِيدٍ قال أخبرنى أبُو بَكرِ بنُ مُحَمَّدِ بنِ عَمْرِو بنِ حَزْمٍ أنَّ عُمَرَ بنَ عَبْدِ العَزِيزِ أخبره أنَّ أبَا بكرِ بنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ الحَرِثِ بنِ هِشَامٍ قال أخْبره أنَّهُ سَمِعَ أبَا هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه يَقُولُ قال رسولُ اللّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم أوْ قال سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ أدْرَكَ مالَهُ بعَيْنِهِ عِنْدَ رَجُلٍ أوْ إنْسَانٍ قَدْ أفْلَسَ فَهْوَ أحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ *

18-....... Bize Yahyâ ibnu Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibn Muhammed ibn Amr ibn Hazm haber verdi. Ona da Umer ibnu Abdilazîz haber verdi. Ona da Ebû Bekr ibn Abdirrahmân ibn Hâris ibn Hişâm haber verdi. O da Ebû Hureyre'den şöyle derken

---

29 Çünkü hâkim huzûrunda iflâsı meydana çıkan şahıs mâlî tasarruflarından, hacr, yânî men' edilmiş bir mahcûrdur.

30 Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in bu naklini Ebû Ubeyd *Kitâbu'l-Emvâl*'de; Beyhakî de *Sünen*'de Saîd'e varan sahîh bir isnâdla getirmişlerdir.

işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu (yâhud: Rasûlullah'tan işittim, şöyle diyordu): *"Her kim* (veresiye) *satmış olduğu malına, iflâs etmiş olan kimsenin -yâhud insanın- yanında aynıyle ulaşırsa, o kimse o mala sâhib olmaya başkalarından daha haklıdır"* [31].

١٦ــ بابُ مَنْ أخَّرَ الْغَرِيمَ إلَى الغَدِ أوْ نَحْوِهِ ولَمْ يَرَ ذَلِكَ مَطْلاً وقال جَابِرٌ اشْتَدَّ الغُرَماءُ فِي حُقُوقِهِمْ فِي دَيْنِ أبِي فَسَألَهُمُ النبِيُّ صلى اللّهُ عَلَيْهِ وسلم أن يَقْبَلُوا ثَمَرَ حائِطِي فأبَوْا فَلَمْ يُعْطِهِم الْحَائِطَ ولَمْ يَكْسِرْهُ لَهُمْ وقال سأغْدُو عليْكَ غَدًا فغَدَا عَلَيْنا حِينَ أصْبَحَ فَدعَا فِي ثَمَرِهَا بالْبَرَكَةِ فقَضَيْتُهُمْ

16- ALACAKLININ, HAKKINI İSTEMESİNİ YARINA VEYÂ İKİ ÜÇ GÜNE KADAR GERİ BIRAKIP DA BU GERİ BIRAKMAYI MATL (YÂNÎ BORÇ ÖDEMEYİ UZATMA) GÖRMEYEN KİMSE BÂBI [32]

Ve Câbir şöyle dedi: Alacaklılar babamın borcu husûsundaki haklarını istemekte şiddet gösterdiler. Peygamber (S) onlardan hurmalığımın mahsûlünü kabûl etmelerini istedi. Onlar bu teklîfi kabûl etmediler. Bunun üzerine Peygamber hurmalığı onlara vermedi ve mahsûlünü de onlar için kestirmedi. Ve bana: *"Yarın sana geleceğim"* buyurdu. Ve sabâh olduğu zamân kuşluk vaktinde bize geldi. Hurmalığın mahsûlü hakkında bereket duâsı yaptı. Sonra ben alacaklılara olan borcu ödedim [33].

١٧ــ بابُ مَنْ باعَ مالَ الْمُفْلِسِ أوِ الْمُعْدِمِ فَقَسَمَهُ بَيْنَ الغُرَماءِ أوْ أعْطَاهُ حَتَّى يُنْفِقَ عَلى نَفْسِهِ

17- İFLÂS ETMİŞ KİMSENİN YÂHUD FAKÎRİN MALINI SATIP DA BEDELİNİ ALACAKLILAR ARASINDA BÖLÜŞTÜREN YÂHUD O

31 Hadîsin başlığa uygunluğu bilhassa "Alışverişte" sözündedir. Bu hadîsi aynı sened ve metinle Müslim de Musâkaat Kitâbı'nda getirmiş ve farklı rivâyetlerini de göstermiştir: Müslim, Musâkaat; *Müslim Tercemesi,* V, 77, 22-(1559).

32 Bu bâb başlığı ve altındaki Câbir hadîsi Nesefî nushasında yoktur. Onun için şârihlerin çoğu ve İbn Battâl bunu şerh etmemişlerdir.

33 Hadîsin başlığa delîlliği *"Yarın sana geleceğim"* sözündedir. Bu ta'lîk tarzındaki Câbir hadîsi yakında mevsûlen geçmişti.

BEDELİ KENDİSİNE VE YAKINLARINA HARCAMASI İÇİN MÜFLİSE VE FAKÎRE VEREN KİMSE BÂBI

١٩ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ حدّثنا حُسَيْنٌ المُعَلِّمُ حدّثنا عَطَاءُ بنُ أَبِى رَبَاحٍ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما قال أَعْتَقَ رَجُلٌ غُلاَمًا لَهُ عنْ دُبُرٍ فقال النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّى فاشْتَرَاهُ نُعَيْمُ بنُ عَبْدِ اللّهِ فأَخَذَ ثَمَنَهُ فَدَفَعَهُ إِلَيْهِ *

19-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bir sahâbî kendisine âid bir köleyi (ben öldükten sonra hürsün diyerek) müdebber olarak âzâd etmişti. (Sonra bu zât fakîr düştü ve kölenin bedeline muhtâc oldu.) Peygamber (S) bu köleyi aldı da:

— *"Bunu benden kim satın almak ister?"* deyip artırmaya koydu.

Sonunda o köleyi Nuaym ibnu Abdillah satın aldı. Peygamber kölenin bedelini aldı da, bu bedeli o muhtâc olan zâta verdi [34].

١٨ـ بابٌ إِذَا أَقْرَضَهُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى أَوْ أَجَّلَهُ فِي البَيْعِ . قال ابنُ عُمَرَ فِي الْقَرْضِ إِلَى أَجَلٍ لاَ بَأْسَ بِهِ وإِنْ أُعْطِىَ أَفْضَلَ مِنْ دَرَاهِمِهِ مالَمْ يَشْتَرِطْ وقال عَطَاءٌ وعَمْرُو بنُ دِينَار هُوَ إِلَى أَجَلِهِ فِى القَرْضِ * وقال اللَّيْثُ حدّثنى جَعْفَرُ بنُ رَبِيعَةَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ هُرمُزَ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ عنْ رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم أَنَّهُ ذَكَرَ رَجُلاً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ سأَلَ بَعْضَ بَنِى إِسْرَائِيلَ أَنْ يُسْلِفَهُ فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى الْحَدِيثَ

18- BÂB: BİR ADAM BİR KİMSEYE BELLİ BİR MÜDDETE KADAR ÖDÜNÇ VERDİĞİ YÂHUD SATIŞ AKDİNDE BEDEL İÇİN BİR MÜDDET TA'YÎN ETTİĞİ ZAMÂN (BU CÂİZDİR)

İbn Umer: Belli bir müddete kadar ödünç verilen şeyde be's yoktur. Ödünç veren kimseye kendi dirhemlerinden daha üstünü verilse bunu şart

34 Bâb başlığına delîl olmak üzere Buyû' Kitâbı'nda geçmiş olan müdebber hadîsini kısaca getirdi. Bu hadîsle ilgili açıklama inşâallah Itk Kitâbı'nda da gelecektir. Bu hadîs, Müslim'in rivâyetinde daha tafsîlli olarak gelmiştir.

kılmadığı müddetçe bunda da be's yoktur, demiştir [35].
Atâ ibn Ebî Rebâh ile Amr ibn Dînâr:
Ödünç alan kimse ödünç verilen şeyden (aralarında kararlaştırılan) müddete kadar faydalanır (vakti uzatamaz), demişlerdir [36].
el-Leys dedi ki: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti: Rasûlullah, İsrâîl oğulları'ndan bir kimse zikretti. O kimse İsrâîl oğulları'nın birinden kendisine ödünç vermesini istemiş. O da istediği bin dînârı, belirlenmiş bir müddete kadar ödünç olarak ona teslîm etmiş.. Kefâlet bâbında geçen uzunca hadîs [37].

١٩ـ بابُ الشَّفَاعَةِ فِي وَضْعِ الدَّيْنِ

19- BORÇTAN BİR KISMININ İNDİRİLMESİ HUSÛSUNDA ŞEFÂAT EDİLMESİ BÂBI

٢٠ـ **حدّثنا** مُوسٰى **حدّثنا** أَبو عَوَانَةَ عنْ مُغِيرَةَ عنْ عَامِرٍ عنْ جَابِرٍ رضى اللَّهُ عنه قال اُصِيبَ عبْدُ اللَّهِ وتَرَكَ عِيَالاً ودَيْنًا فَطَلَبْتُ إِلٰى أصْحَابِ الَّدْيِنِ أنْ يَضَعُوا بَعْضًا مِنْ دَيْنِهِ فأبَوْا فأتَيْتُ النبيَّ ﷺ فاسْتَشْفَعْتُ بِهِ عَلَيْهِمْ فأَبَوْا فقال صَنِّفْ تَمْرَكَ كلَّ شَيْءٍ منْهُ عَلَى حِد تِهِ عِذْقَ ابنِ زَيْدٍ عَلَى حِدَةٍ واللِّينَ عَلَى حِدَةٍ والعَجْوَةَ عَلَى حِدَةٍ ثمَّ أحْضِرْهُمْ حَتَّى آتِيكَ فَفَعَلْتُ ثُمَّ جَاءَ ﷺ فَقَعَدَ عليْهِ وكالَ لِكُلِّ رَجُلٍ حَتَّى اسْتَوْفٰى وبَقِىَ التَّمْرُ كَمَا هُوَ كأنَّهُ لَمْ يُمَسَّ وغَزَوْتُ مَعَ النبِىِّ ﷺ عَلَى ناضِحٍ لَنَا فأزْحَفَ الْجَمَلُ فَتَخَلَّفَ عَلَىَّ فَوَكَزَهُ النبىُّ ﷺ مِنْ خَلْفِهِ قال بِعْنِيهِ ولَكَ ظَهْرُهُ إِلٰى المَدِينَةِ فَلَمَّا دَنَوْنا اسْتأذَنْتُ فَقُلْتُ يا رَسولَ اللَّهِ إِنِّى حَدِيثُ عَهْدٍ بِعُرْسٍ قال ﷺ فَمَا تَزَوَّجْتَ

35 İbnu Umer'in bu ta'lîkını İbnu Ebî Şeybe senediyle rivâyet etmiştir.

36 Bu ta'lîkı da Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den senediyle rivâyet etti.
Bunun ma'nâsı, ödünçten başka her borcun geri bırakılması sahîh olur. Ödünç verilen şeyin ise geriye bırakılması sahîh olmaz, demektir. Ebû Hanîfe'nin görüşü de budur.

37 Buhârî bu Ebû Hureyre hadîsini ödünçte de geri bırakmanın cevâzına hüccet olmak üzere zikretmiştir. Bu cevâz ise "Bizden öncekilerin şerîati bizim de şerîatimizdir" kaaidesi üzerine kurulmuş bir cevâzdır. Fakat bu konuda görüş ayrılıkları vardır.

بِكْرًا أَمْ ثَيِّبًا قُلْتُ ثَيِّبًا أُصِيبَ عَبْدُ اللَّهِ وتَرَكَ جَوَارِيَ صِغَارًا فَتَزَوَّجْتُ ثَيِّبًا تُعَلِّمُهُنَّ وتُؤَدِّبُهُنَّ ثُمَّ قال ائْتِ أَهْلَكَ فَقَدِمْتُ فأَخْبَرْتُ خَالِي بِبَيْعِ الْجَمَلِ فَلاَمَنِي فأَخْبَرْتُهُ بإِعْيَاءِ الْجَمَلِ وبِالَّذِي كَانَ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ وَوَكْزِهِ إِيَّاهُ فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم غَدَوْتُ إِلَيْهِ بِالجَمَلِ فأَعْطَانِي ثَمَنَ الْجَمَلِ والْجَمَلَ وسَهْمِي مَعَ الْقَوْمِ *

20-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Babam Abdullah Uhud'da vuruldu. Arkada çocuklar ve borç bıraktı. Ben alacaklılara babamın borcundan bir kısmını indirmelerini istediğimi ulaştırdım. Onlar benim isteğimi kabûl etmediler. Bunun üzerine Peygamber'e geldim de kendisinden alacaklılar yanında bana şefâat etmesini istedim. Peygamber onlardan bu borç indirmeyi istediğinde, onlar yine kabûl etmediler. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— *"Yâ Câbir, hurmanı* (toplayıp) *herbir nev'i ayrı ayrı sınıflandır: Acve denilen iyi hurmayı bir boy yap; İzku ibn Zeyd denilen nev'ini ayrı bir boy yap; el-Lîne denilen az değerli olanını da ayrı bir boy yap. Sonra ben sana gelinceye kadar alacaklıları hazır et"* buyurdu.

Ben Peygamber'in bu emirlerini yaptım. Sonra Peygamber (S) geldi ve hurma harmanının üzerine oturdu. Ve bu hurma nev'ilerinden alacaklılardan herbir adamın hakkını ölçtü, nihâyet onların haklarını tastamâm verdi. Ve hurma sanki ona hiç el sürülmemişçesine olduğu gibi artıp kaldı.

Ve ben bizim bir saka devemiz üzerinde Peygamber'in maiyyetinde gazveye gittim. Deve yoruldu ve beni ordudan geride bıraktı. Peygamber arkasından deveye deynekle vurdu. Peygamber:

— *"Medîne'ye kadar sırtı sana âid olarak bu deveyi bana sat"* buyurdu.

Medîne'ye yaklaştığımız zamân ben kendisinden izin isteyip:

— Yâ Rasûlallah, ben yeni güveyi olmuş bir kimseyim, dedim.

Rasûlullah:

— *"Ne ile evlendin; kızla mı, yoksa dul ile mi?"* dedi.

Ben:

— Dul ile evlendim. Babam Abdullah vuruldu ve arkasında birçok küçük kız çocukları bıraktı. Bunun için ben onları öğretecek ve onları terbiye edip edeblendirecek dul bir kadınla evlendim, dedim.

Bu konuşmadan sonra Rasûlullah:

— *"Âilene git"* buyurdu.

Akabinde ben eve geldim. Ve dayıma deveyi sattığımı haber verdim. Dayım beni kınadı. Ben kendisine devenin yorulmasını, Peygam-

ber'den olan işi ve Peygamber'in deveye deynekle vuruşunu haber verdim. Peygamber gelince ben kuşluk vakti devemi teslîm etmek üzere kendisine götürdüm. Peygamber bana hem devenin bedelini, hem deveyi, hem de cemâatle berâber olan ganîmet payımı verdi [38].

٢٠ ـ بَابُ مَا يُنْهَى عَنْ إِضَاعَةِ المَالِ وقَوْلِ اللَّهِ تعالى واللَّهُ لاَيُحِبُّ الفَسَادَ وإِنَّ اللَّهَ لاَ يُصْلِحُ عَمَلَ المُفْسِدِينَ وقال فى قَوْلِهِ تعَالى أصَلَواتُكَ تأمُرُكَ أنْ نَتْرُكَ ما يَعْبد آبَاؤُنا أنْ نفْعَلَ فِي أمْوَالِنَا ما نَشَاءُ وقال تعالى ولاَ تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أمْوَالَكُمْ والحَجْرِ فِي ذَلِكَ وما يُنْهَى عن الخِدَاعِ

20- MAL ZÂYİ' ETMEKTEN NEHYEDİLMESİ BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

a. *"Allah bozgunculuğu sevmez"* (el-Bakara: 205).

b. *"Allah elbette fesâdcıların (bozuk) işini düzeltmez"* (Yûnus: 81)

c. *"Medyenliler: Yâ Şuayb, atalarımızın taptığı şeylerden yâhud mallarımızda dileyeceğimiz şeyleri yapmamızdan vaz geçmemizi sana namâzın mı emrediyor? Çünkü sen muhakkak yumuşak huylu, çok akıllı bir kimsesin, dediler"* (Hûd: 84).

d. *"Allah'ın sizi başına diktiği mallarınızı beyinsizlere vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin, onlara güzel söz söyleyin"* (en-Nisâ: 5).

Ve beyinsizlikte hacr konulması, aldatmaktan da nehyedilmesi (bâbı) [39].

---

38 Bu hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber'e geldim ve kendisinden alacaklılar yanında bana şefâat etmesini istedim" sözündedir.

Câbir'in bu meşhûr "Deve Hadîsi" Alışveriş Kitâbı'nda "Ölçüp tartmak satıcı ve verici üzerine (düşen bir vazîfe)dir bâbı"nda da, sened ve lâfızda bâzı farklarla geçmişti.

39 Buhârî buradaki başlıkta: Mal zâyi' etmekten nehyedilmesi, beyinsizlikte hacr konulması, ticârî ve her türlü medenî münâsebetlerde aldatmacılığın ve hîlekârlığın nehyedilmesi esâslarını ortaya koymuş ve bunları da Kur'ân-ı Kerîm'den arka arkaya sıraladığı dört grup âyet ile isbât etmek istemiştir.

Mal zâyi' etmek, malı sebebsiz ve gereksiz yerlerde harcamaktır. Bu bir isrâftır; tasarruf kaaideleri dışında zararlı bir harekettir. Bâzı âlimler malı zâyi' etmek, malı Allah'a tâat yollarının dışında harcamaktır demişlerdir ki, bu daha husûsî bir anlatıştır.

Hacr, lûgatte mutlak olarak men' etmek demektir. Fıkıhta ise yaş küçüklüğü, delilik, bunaklık, beyinsizlik, isrâfçılık gibi bir sebebden dolayı belli bir

٢١ ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ دِينَارٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما قال قال رَجُلٌ لِلنبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم إنِّى أُخْدَعُ فِى الْبُيوعِ فقال إذَا بَايَعْتَ فَقُلْ لاَخِلاَبَةَ فكانَ الرَّجُلُ يَقُولُهُ *

21-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse Peygamber(S)'e: Ben alışveriş işlerinde aldatılıyorum, dedi. Peygamber de ona: *"Sen birşey satın almak istediğin zamân:* (İslâm'da) *aldatmak yoktur, de"* buyurdu, Bundan sonra artık o zât bu sözü söyler oldu [40].

٢٢ ـ حدّثنا عُثْمَانُ قال حدّثنا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ وَرَّادٍ مَوْلى المُغِيرَةِ بنِ شُعْبَةَ عنِ المُغيرةِ بنِ شُعْبَةَ قال قال النبيُّ ﷺ إنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ عليْكُمْ عُقُوقَ الأمَّهاتِ ووَأْدَالْبَنَاتِ ومَنَعَ وهَاتِ وكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وقالَ وكَثْرَةَ السُّؤَالِ وإِضَاعَةَ المَالِ *

22-....... Mugîre ibn Şu'be'nin kâtibi Verrâd'dan: Mugîre ibnu Şu'be şöyle demiştir: (Muâviye'ye isteği üzerine şunu yazmıştır:) Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Allah size analara itâatsizlik etmeyi, kız çocuklarını diri diri gömmeyi, verilmesi gereken borcunuzu men' etmeyi ve alma hakkınız olmayan şeyi almayı harâm kıldı. Ve yine Allah sizin için dedikodu etmeyi, çok soru sormayı ve malı zâyi' etmeyi kerîh gördü"* [41].

şahsın sözlü tasarruflarının geçerliliğinin hâkim hükmüyle men' edilmesidir. Hacr edilen şahsa *Mahcûr* denilir. Fıkıhta ve hukukta hacr konusu ile ilgili geniş bilgiler vardır.

En-Nisâ: 5. âyetin burada getirilmesi, beyinsizlere mal vermek, o malı zâyi' ve hebâ etmek demek olduğunu anlatmak içindir. Bu âyete yapılan tefsîrlerin ortak medlûlü, üzerinde husûsî velâyeti bulunan âile başkanı, âilenin servetini sefîhliğe meyilli kadınların, çocukların, hizmetçilerin elinde mahvolmaktan men' edilmiş bulunduğunu ifâde etmektedir.

40 Dârakutnî'nin rivâyetine göre, sahâbîlerden Habbân ibn Munkız (R) alışverişte dâimâ aldanırmış. Bunun sebebi de Uhud harbinde kafasına bir taş isâbet etmiş ve bu yüzden aklî melekelerinde bir derece âfetli olmuştu.

Bu hadîs Alışveriş Kitâbı'nda "Aldatmanın çirkinliği bâbı"nda da geçmişti. Hadîsin başlığa delîlliği, bu zâtın alışverişte aldanmasıdır ki, bu da malı zâyi' etmektir.

41 Bu Mugîre hadîsi, ahlâkî ve ictimâî çok kıymetli esaslar ihtivâ etmektedir. Buradaki başlığa bunların hepsi uygundur; bilhassa son fıkrası olan *"Mal zâyi' etmek"* sözü başlığa aynıyle uygun bulunmaktadır.

٢١ ـ بابٌ الْعَبْدُ راعٍ فِي مال سَيِّدِهِ ولاَ يَعْمَلُ إلاَّ بِإِذْنِهِ

21- BÂB: HİZMETÇİ, EFENDİSİNİN MALINDA (KORUMA İLE VAZÎFELİ) BİR GÜDÜCÜDÜR. HİZMETÇİ O MALDA EFENDİSİNİN İZNİ OLMADAN TASARRUF YAPAMAZ

٢٣ ـ حدّثنا أَبو الْيَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني سالِمُ بنُ عبدِ اللّهِ عنْ عبدَ اللّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما أَنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم يَقولُ كُلُّكُمْ راعٍ ومَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ فالإمَامُ رَاعٍ وهْوَ مَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ والرَّجُلُ فِى أَهْلِهِ راعٍ وهْوَ مَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ والمَرْأَةُ فِى بَيْتِ زَوْجِهَا راعيَةٌ وهْىَ مَسْئولَةٌ عنْ رَعِيَّتِهَا والخَادِمُ فى مالِ سَيِّدِهِ راعٍ وهْوَ مَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ قال فَسَمِعْتُ هؤُلاَءِ مِنْ رسولِ اللّهِ ﷺ وأَحْسِبُ النبِىَّ ﷺ قال والرَّجُلُ فِي مالِ أَبيهِ راعٍ وهْوَ مَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ فكُلُّكُمْ راعٍ وكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ *

23-....... Abdullah ibn Umer (R), Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: *"Sizler hepiniz birer güdücüsünüz ve herbiriniz kendi güttüğünden sorumludur: Devlet başkanı bir güdücüdür ve milletin haklarını korumaktan sorumludur. Erkek, âilesi içinde bir güdücüdür; o da güttüklerinin haklarından sorumludur. Kadın da zevcesinin evinde bir dişi güdücüdür; o da güttüklerinden* (âile yuvasının güzel idâre ve korunmasından) *sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malında bir güdücüdür* (yânî bir gözeticidir); *o da güttüğü maldan* (onu güzel korumaktan) *sorumludur".*

Abdullah ibn Umer devamla şöyle dedi: Ben bu sorumluların sorumluluklarını Rasûlullah'tan şübhesiz kat'î olarak işittim. Bir de öyle sanıyorum ki, Peygamber (S): *"Genç bir erkek de babasının malında bir güdücüdür; o da güttüklerinden sorumludur. Hepiniz birer güdücüsünüz ve herbireriniz güttüğünden sorumludur"* buyurdu [42].

42 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Hizmetçi de efendisinin malında* (muhâfaza ile vazîfeli) *bir güdücüdür.."* sözündedir.

Bu hadîs Cumua Kitâbı'nda, "Köylerde ve beldelerde cumua namâzı bâbı"nda geçmişti.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤٤ــ كِتَابُ الخُصُوماتِ

44- KİTÂBU'L-HUSÛMÂT

(Hukûkî Çekişmeler Kitâbı) [1]

١ــ بابُ ما يُذْكَرُ فِي الإشْخَاصِ والْخُصومَةِ بَيْنَ المسْلِمِ والْيَهودِ

1- (MÜSLÜMÂNLAR ARASINDAKİ HUKÛKÎ ÇEKİŞMELERDE) DA'VÂCININ DA'VÂLIYI HÂKİM HUZÛRUNA GETİRMESİ VE MÜSLÜMÂN - YAHÛDÎ ARASINDA MEYDANA GELEN ÇEKİŞME HAKKINDA ZİKROLUNAN ŞEYLER BÂBI [2]

١ــ **حدّثنا** أَبو الوَلِيدِ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ قال عبدُ المَلِكِ بنُ مَيْسَرَةَ أخبرني قال سَمِعْتُ النَّزَّالَ قال سَمِعْتُ عبْدَ اللَّهِ يَقولُ سَمِعْتُ رَجُلاً قَرَأ آيَةً قالَ سَمِعْتُ مِنَ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم خِلافَهَا فأخَذْتُ بِيَدِهِ فأتَيْتُ بِهِ رسولَ اللَّهِ ﷺ فقال كِلاكُمَا مُحْسِنٌ قال شُعْبَةُ أظُنُّهُ قال لاَ تَخْتَلِفُوا فإنَّ مَنْ كانَ قَبْلَكُمْ اخْتَلَفُوا فَهَلَكُوا *

---

1 Bu kitâb başlığı Ebû Zerr el-Herevî, el-Asîlî ve Yûnînî nushalarında "Mâ yuzkeru fî'l-işhâs ve'l-husûme beyne'l-müslimi ve'l-yehûd" sûretindedir.

el-Husûmât, el-Husûmet'in cem'idir. *el-Husûme* nizâ ma'nâsına isimdir. Bir adam ile çekişmek ma'nâsına mufâale bâbından masdar da olur.

2 *el-İşhâs,* bir kimseyi yerinden ayırmak; bir kimseyi bir yerden diğer bir yere götürmek; da'vâlı, bir kimseyi hâkimin hükmü ile cebren mahkemede hazır etmek ma'nâlarına masdardır.

1-....... Ben Abdullah ibnu Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu: Ben bir kimsenin bir âyeti, benim Peygamber'den işittiğim okuyuşun hilâfına okuduğunu işittim. Hemen elinden tuttum ve onu Rasûlullah'a getirdim. Rasûlullah (S): *"Her ikiniz de güzel okudunuz"* buyurdu. Şu'be dedi ki: Ben Rasûlullah'ın şunu da söylediğini zannediyorum: "(Kur'ân hakkında) *sakın ihtilâf etmeyiniz. Çünkü sizden evvelki ümmetler kitâblarında ihtilâf ettiler de bu yüzden helâk oldular"* [3].

٢ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ قَزَعَةَ قال **حدّثنا** إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ
عنْ أبِي سَلَمَةَ وعبدِ الرَّحْمٰنِ الأعْرَجِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه قال اسْتَبَّ
رَجُلاَنِ رَجُلٌ مِنَ المُسْلِمِينَ ورَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ قال المُسْلِمُ والَّذِي اصْطَفَى
مُحَمَّدًا علَى الْعالَمِينَ فقال الْيَهُودِيُّ والَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى العالَمِينَ فَرَفَعَ
الْمُسْلِمُ يَدَهُ عِنْدَ ذَلِكَ فَلَطَمَ وجْهَ الْيَهُودِيِّ فَذَهَبَ الْيَهُودِيُّ إلى النبيِّ صلَّى
اللَّهُ عليه وسلم فأخْبَرَهُ بما كانَ مِنْ أمْرِهِ وأمْرِ المسْلِمِ فَدَعَا النبيُّ ﷺ المُسْلِمَ
فَسَألَهُ عنْ ذَلِكَ فأخْبَرَهُ فقال النبيُّ ﷺ لاتُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى فانَّ النَّاسَ
يَصْعَقُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ فأصْعَقُ مَعَهُمْ فأكونُ أوَّلَ من يُفِيقُ فإذَا مُوسَى باطِشٌ
جَانِبَ العَرْشِ فَلاَ أدْرِى أكَانَ فِيمَنْ صَعِقَ فأفاقَ قَبْلِى أوْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَثْنَى
اللَّهُ *

2-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biri müslümânlardan, öbürü Yahûdîler'den olan iki kişi birbiriyle sövüştüler. Müslümân olan zât, Yahûdî'ye:

— Muhammed'i âlemler üzerine süzüp seçen Allah'a yemîn ederim ki, demişti.

Yahûdî de müslümâna hitâben:

— Mûsâ'yı âlemler üzerine süzüp seçen Allah'a yemîn ederim ki, demiş.

Bunun üzerine müslümân elini kaldırıp Yahûdî'nin yüzüne bir tokat vurdu. Yahûdî hemen Peygamber'in yanına gitti. Kendisinden ve müslümândan meydana gelen işleri Peygamber'e haber verdi. Pey-

---

3 Bu hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası, İbnu Mes'ûd'un kendi okuyuşuna aykırı Kur'ân okuyan sahâbîyi elinden tutarak Rasûlullah'ın yanına götürmesi keyfiyetidir. Bu da'vâlıyı götürme husûsunu Umer'in hadîsinde de açıkça görüyoruz. Şu kadar ki, bu götürmenin hâkimin hükmü ile olması, bundan sonra gelecek olan Ebû Hureyre hadîsinden alınmaktadır.

gamber o müslümânı çağırttı ve ona olan işten sordu. Müslümân da olanları kendisine haber verdi. Akabinde Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— *"Bana Mûsâ üzerinde hayırlılık vermeyiniz! Muhakkak ki insanlar kıyâmet gününde* (o günün korkunçluğundan yıldırım çarpmış gibi) *bayılacaklar. Onlarla berâber ben de bayılacağım. Fakat ilk ayılan ben olacağım. O anda ben Mûsâ'yı Arş'ın bir tarafına sımsıkı tutunmuş duruyor görürüm. Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ayıldı, yâhud baygınlıktan Allah'ın istisnâ ettiklerinden mi bulundu?"* [4].

٣ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا عَمْرُو ابنُ يَحْيَ عنْ أبِيهِ عنْ أبي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى اللّٰهُ عنه قال بَيْنَمَا رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عَليهِ وسلم جالِسٌ جاءَ يَهُودِيٌّ فقال يا أبا لْقَاسِمِ ضَرَبَ وجْهِى رَجُلٌ مِنْ أصْحَابِكَ فقال مَنْ قال رجُلٌ مِنَ الأنْصَارِ قال ادْعوهُ فقال أضَرَبْتَهُ قال سَمِعْتُهُ بالسُّوقِ يَحْلِفُ والَّذِى اصْطَفَى موسَى عَلَى الْبَشَرِ قُلْتُ أىْ خَبيثُ عَلَى مُحَمَّدٍ صلى اللّٰهُ عليه وسلم فأخَذَتْنِى غَضْبَةٌ ضَرَبْتُ وجْهَهُ فقال النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم لاَتُخَيِّرُوا بَيْنَ الأنْبِيَاءِ فإنَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فأكُونُ أوَّلَ منْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الأرْضُ فإذَا أنا بِموسَى آخِذٌ بِقَائِمَةٍ مِنْ قَوائِمِ الْعَرْشِ فَلاَ أدْرِى أكَانَ فِيمَنْ صَعِقَ أمْ حُوسِبَ بِصَعْقَةِ الأولَى *

---

4 Hadîsin başlığa delîlliği "İki kimse birbirleriyle sövüştüler.." sözündedir. Çünkü iki kişinin birbiriyle sövüşmesi ancak husûmet ve çekişmede olur.

Buhârî bu hadîsi Tevhîd, Rikaak Kitâbları'nda; Müslim de Fazâil'de getirmiştir.

Peygamber (S): *"Ben Âdem çocuklarının seyyidiyim, fakat bununla övünmem"* (Müslim; Fadâil) buyurmuş iken, buradaki hadîste *"Bana Mûsâ üzerinde hayırlılık vermeyiniz"* buyurması şöyle îzâh edilmiştir:

a. Bunu Âdem çocuklarının seyyidi olduğu bildirilmeden önce söylemiş olabilir.

b. Bu nehiy, bâzı peygamberlerin şânını eksiltmeye götürecek sûrette tafdîlden nehiydir.

c. Husûmete sebeb olacak tafdîlden nehiydir.

d. Peygamber bu nehyi tevâzu' olarak söylemiş olabilir.

e. Peygamberliğin aslında tafdîlden nehiy olabilir.

Hadîsin son fıkrası ile ***"Sûra üfürülmüş, artık Allah'ın diledikleri müstesnâ olmak üzere göklerde kim varsa, yerde kim varsa düşüp ölmüştür. Sonra ona bir daha üfürülmüştür. O anda görürsün ki*** (ölüler dirilip) ***ayakta bakınıp duruyorlar"*** (ez-Zumer: 68) âyetine işâret edilmiştir.

3-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) oturmuş olduğu sırada bir Yahûdî geldi ve:

— Yâ Eba'l-Kaasım! Sahâbîlerinden bir adam yüzüme vurdu, diye şikâyet etti.

Rasûlullah:

— *"Kim vurdu?"* diye sordu.

Yahûdî, Ensâr'dan bir adam olduğunu söyledi. Rasûlullah:

— *"Onu çağırınız!"* diye emretti.

(O adam huzûra getirilince:)

— *"Sen bu Yahûdî'yi dövdün mü?"* diye sordu.

O zât da:

— (Evet.) Bunun çarşıda "Mûsâ'yı bütün beşeriyet üzerine süzüp seçen Allah'a yemın ederim ki" diye yemîn ettiğini işittim. Ben de: Ey habîs! Muhammed üzerine de mi (tercîh etti), dedim. O sırada beni ânî bir öfke tuttu da yüzüne vurdum, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Peygamberler arasında* (birini öbüründen) *eksiltme hayırlılığı nisbet etmeyiniz. Çünkü kıyâmet gününde insanlar* (o günün şiddetinden) *bayılacaklar.* (Onların berâberinde ben de bayılacağım.) *Fakat yerin kendisinden ilk yarılacağı* (yânî kabri ilk açılan) *kimse ben olacağım. O anda ben Mûsâ ile karşılaşacağım. Mûsâ Arş'ın direklerinden bir direğe tutunmuş bulunacak. Bilmiyorum; Mûsâ da bayılanlar içinde bulundu* (da benden evvel) *mi* (ayıldı) *yoksa* (Sînâ Dağı'ndaki) *ilk bayılma ile mi hesâb olundu?"* [5].

٤ــ **حدّثنا** مُوسَى قال **حدّثنا** هَمَّامٌ عنْ قَتَادَةَ عنْ أَنَسٍ رضى اللّٰهُ عنه أَنَّ يَهُودِيًّا رضَّ رأسَ جارِيَةٍ بَيْنَ حَجَرَيْنِ قِيلَ مَنْ فَعَلَ هَذَا بِكِ أَفُلاَنٌ أَفُلاَنٌ حَتَّى سُمِّىَ الْيَهُودِيُّ فأَوْمَتْ بِرَأسِهَا فأُخِذَ اليَهُودِىُّ فاعْتَرَفَ فأَمَرَ بِهِ النبىُّ ﷺ فَرُضَّ رَأْسُهُ بَيْنَ حَجَرَيْنِ *

4-....... Enes ibn Mâlik(R)'ten (şöyle demiştir): Bir Yahûdî, (Ensâr'dan) bir câriyenin başını iki taş arasında ezmişti. Kadıncağıza: Sa-

5 Hadîsin son fıkrası: ***"Derken Rabb'ı o dağa tecellî edince onu paramparça ediverdi. Mûsâ da baygın yere düştü..."*** (el-A'râf: 143) âyetindeki bayılmayı işâret etmektedir. Bundan önce geçen hadîsteki *"Yâhud Allah'ın istisnâ ettiği kimselerden mi oldu"* sözü ile buradaki *"Yoksa ilk bayılma ile hesâba çekildi"* sözü arasında hiçbir zıdlık yoktur. Çünkü ma'nâ: Ben bu üç şeyin hangisi olduğunu; ayılmadan mı, istisnâ edilmekten mi, yâhud hesâba çekilmekten mi olduğunu bilmiyorum, demektir.

Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in *"Onu çağırınız"* emrindedir. Çünkü bu emirden murad, o şahsın Peygamber'in huzûruna getirilmesidir.

na bu cinâyeti kim işledi; fulan mı, fulan mı? diye soruldu. Nihâyet Yahûdî'nin ismi söylenince câriye başı ile işâret etti. Bunun üzerine Yahûdî yakalandı ve (cürmünü) i'tirâf etmesi üzerine Peygamber (S) onunla ilgili emrini verdi. Yahûdî'nin başı da iki taş arasında ezildi [6].

٢ــ بابُ مَنْ ردَّ أمْرَ السَّفِيهِ والضَّعِيفِ العَقْلِ وإنْ لَمْ يَكُنْ حَجَرَ عَلَيْهِ الإمامُ * ويُذْكَرُ عنْ جَابِرٍ رضى اللّهُ عنهُ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم رَدَّ عَلَى المُتَصَدِّقِ قَبْلَ النَّهْيِ ثُمَّ نَهَاهُ * وقال مالِكٌ إذَا كانَ لِرَجُلٍ على رجُلٍ مالٌ ولَهُ عَبْدٌ لاَ شَيْءَ لَهُ غَيْرُهُ فأعْتَقَهُ لَمْ يَجُزْ عِتْقُهُ ومنْ باعَ عَلى الضَّعيفِ ونَحْوِهِ فَدَفَعَ ثَمَنَهُ إلَيْهِ وأمَرَهُ بالإصْلاَحِ والقِيامِ بِشأْنِهِ فإنْ أفْسَدَ بَعْدُ مَنَعَهُ لأنَّ النبيَّ ﷺ نَهى عنْ إضَاعَةِ المَالِ وقال لِلَّذِي يُخْدَعُ فِي الْبَيْعِ إذَا بايَعْتَ فَقُلْ لاَ خِلاَبَةَ ولَمْ يَأْخُذِ النبيُّ ﷺ مالَهُ

2- EĞER İMÂM (YÂHUD HÂKİM) ONUN ÜZERİNE HACR KOYMUŞ DEĞİLSE SEFÎHİN VE AKLI ZAÎF OLANIN İŞİNİ GERİ ÇEVİREN KİMSE BÂBI

Ve Câbir'den zikrolunur ki, Peygamber (S), ihtiyaçlı kimsenin yaptığı sadakayı, bundan nehiyden önce kendisine geri vermiştir.
Sonra, da böyle kendisi muhtâcken sadaka vermekten nehyetmiştir [7].
Ve İmâm Mâlik (*Muvatta*'da): Bir adamın diğer biri üzerinde bir malı olduğu ve kendisinin bir de kölesi

---

6 Buhârî bu hadîsi Vasıyyetler, Diyetler Kitâbları'nda; Müslim de Haddler Kitâbı'nda getirmiştir. Buhârî'nin bir rivâyetinde "Bir Yahûdî bir câriyeyi üzerindeki zînet eşyâlarına tama' ederek öldürmüştü" ziyâdesi vardır.

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde bu câriyenin Ensâr'dan olduğu kaydı vardır.

Mâlikîler, Şâfiîler, Hanbelîler ve cumhûr: Bir şeyle öldürenin, öldürdüğü gibi öldürüleceğine; kısâsın keskinleştirilmiş âlete hâss kılınmayacağına bu hadîsle hüccet getirdiler. Ebû Hanîfe: Kısas ancak keskinleştirilmiş âletle olur, demiştir (Kastallânî).

Hadîsin başlığa uygunluğu, Yahûdî ile câriye arasındaki husûmeti şâmil bulunması cihetindendir.

7 Buhârî'nin bundan maksadı Abdu'bnu Humeyd'in kendi *Müsned*'inde senediyle Câbir'den rivâyet ettiği hadîstir. Buhârî ancak kendi şartı üzere olan rivâyetlerde kesinlik sîgası kullanıyor; öyle olmayanlarda ise, buradaki gibi meçhûl sîgası kullanıyor.

bulunup da bundan başka hiçbir şeyi yokken bu köleyi âzâd ettiğinde, onun bu âzâd etmesi câiz olmaz, demiştir [8].

Zaîf akıllı ve benzeri sefîh kişi adına satış yapıp da satış bedelini o zaîf şahsa veren ve ona iyileştirmekle ve kendi işini görmekle emreden kimse, o zaîf kişi bundan sonra malında fesâd yaparsa, onu malında tasarruftan men' eder [9]. Çünkü Peygamber, malı zâyi' etmekten nehyetmiştir [10].

Ve Peygamber (S) alışveriş işinde aldanan kimseye: *"Alışveriş yapacağın zamân 'Aldatmak yok' de"* buyurdu. Ve yine Peygamber, kölesini satan kimsenin malını tutmamıştır [11].

٥ ـ حدّثنا موسى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا عبْدُ العَزِيزِ بنُ مُسْلِمٍ قال
حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ دِينَارٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما قال كَانَ رَجُلٌ
يُخْدَعُ فِي الْبَيْعِ فقال لَهُ النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم إذَا بايَعْتَ فَقُلْ لاَ خِلاَبَةَ
فَكَانَ يَقُولُهُ *

5-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse alışveriş işinde dâimâ aldatılır idi. Peygamber (S) ona: *"Sen birşey almak istediğinde* (İslâm'da) *aldatmak yoktur, de"* buyurdu. Artık o kimse bunu söyler oldu [12].

٦ ـ حدّثنا عَاصِمُ بنُ عَلِيٍّ قال حدّثنا ابنُ أَبِي ذِئْبٍ عنْ مُحَمَّدِ بنِ
الْمُنْكَدِرِ عنْ جَابِرٍ رضى اللّهُ عنهُ أنَّ رجُلاً أعْتَقَ عَبْدًا لَهُ لَيْسَ لَهُ مالٌ غَيْرُهُ
فَرَدَّهُ النبىُّ ﷺ فَابْتَاعَهُ مِنْهُ نُعَيْمُ بنُ النَّحَّامِ *

6-....... Câbir ibn Abdillah(R)'tan: Bir adam kendine âid olan bir kölesini (müdebber olarak) âzâd etti. Onun bu köleden başka hiç

---

8 Bu, İmâm Mâlik'in, geçen müdebber kıssasından istinbât ettiği görüştür.

9 Bu, Peygamber'in müdebberin satışında yaptığı işin hâsılıdır.

10 Peygamber'in malı zâyi' etmekten nehyi yakında geçti.

11 Çünkü nazarında onun sefîhliği hakîkaten meydana çıkmamıştır. Eğer sefîhliği meydana çıksa idi, elbette o malı almasından onu men' ederdi.

12 Bu hadîs Alışveriş Kitâbı'nda, "Aldatmanın çirkinliği bâbı"nda da geçmişti. Dârakutnî'nin rivâyetinde Peygamber (S) bu zâta alıp sattığı şeylerde üç gün muhayyerlik hakkı tanımıştır.

malı yoktu. Peygamber (S) onun bu tedbîrli âzâdını reddetti de o köleyi Peygamber'den Nuaym ibnu'n-Nahhâm satın aldı [13].

٣ــ بابُ كَلامِ الخُصُومِ بَعْضِهِمْ فِى بَعْضٍ

3- HASIMLARIN BÂZISININ DİĞERİ HAKKINDAKİ KELÂMI BÂBI

٧ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ أخْبَرنا أبو مُعاوِيَةَ عنِ الأعْمَشِ عنْ شَقِيقٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنه قال قال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم مَنْ حَلَفَ عَلى يَمِينٍ وهُوَ فِيها فاجِرٌ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مالَ امْرِىءٍ مُسْلِمٍ لَقِىَ اللّهَ وَهْوَ عَلَيْهِ غَضْبانُ قَالَ فقال الأشْعَثُ فِيَّ واللّهِ كانَ ذَلِكَ كانَ بَيْنِى وبَيْنَ رَجُلٍ مِنَ اليَهُودِ أرْضٌ فَجَحَدَنِى فَقَدَّمْتُهُ إلى النبىِّ صلى الله عليه وسلم فقال لِى رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم ألَكَ بَيِّنَةٌ قلْتُ لاَ قال فقال لِلْيَهُودِىِّ احْلِفْ قَالَ قُلْتُ يا رسولَ اللّهِ إذَا يَحْلِفَ ويَذْهَبَ بِمَالِى فأنْزَلَ اللّهُ تعَالَى إنَّ الّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّهِ وأيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً إلى آخرِ الآيَةِ *

7-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Her kim müslümân bir kimsenin malını koparıp almak için yemîninde yalancı olarak and içerse, kıyâmet gününde Allah kendisine öfkeli olduğu hâlde Allah'a kavuşur"* buyurdu.

Râvî dedi ki: Eş'as ibn Kays el-Kindî şöyle dedi: Vallahi bu iş benim hakkımda olmuştu: Benimle Yahûdî bir adam arasında bir arâzî vardı. O bu arâzîyi inkâr etti. Ben de onu Peygamber'e getirdim. Rasûlullah bana: *"Senin bir beyyinen var mı?"* dedi. Ben: Hayır, yok, dedim. Râvî dedi ki: Bu sefer Rasûlullah Yahûdî'ye hitâben: *"Yemîn et"* buyurdu. Râvî dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, o takdîrde bu adam yemîn eder ve benim malımı alıp götürür, dedim. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:

"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" (Âlu İmrân: 77) [14]

---

13 Bu hadîs Alışveriş Kitâbı'nda "Artırma satışı bâbı"nda da geçmişti.

14 Bu hadîs dahî Musâkaat Kitâbı'nda geçmişti.

Başlığa uygunluğu "O takdîrde yemîn eder ve malımı... götürür..." sözün-

٨ــ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ حدّثنا عُثْمَانُ بنُ عُمَرَ أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عبْدِ اللّهِ بنِ كَعْبِ بنِ مالِكٍ عنْ كَعْبٍ رضى اللّهُ عنهُ أنَّهُ تَقَاضَى ابنَ أبِى حَدْرَدٍ دَيْنًا كانَ لَهُ عَلَيْهِ فِى المَسْجِدِ فارْتَفَعَتْ أصْوَاتُهُما حَتَّى سَمِعَهَا رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم وهْوَ فِي بَيْتِهِ فَخَرَجَ إلَيْهِمَا حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ فَنَادَى يا كَعْبُ قال لَبَّيْكَ يا رسولَ اللّهِ قال ضَعْ مِنْ دَيْنِكَ هٰذَا فأوْمأَ إلَيْهِ أى الشَّطْرَ قال لَقَدْ فَعَلْتُ يَارسولَ اللّهِ قال قُمْ فاقْضِهِ *

8-....... Ka'b ibn Mâlik (R), Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî(R)'deki bir alacağını mescidde istemiş. Her ikisinin sesleri, evinde bulunan Rasûlullah işitecek derecede yükselmiş. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücrenin perdesini açmış da:

— *"Yâ Ka'b!"* diye nidâ etmiş.

Ka'b:

— Lebbeyk yâ Rasûlallah! deyince, Rasûlullah elleriyle işâret ederek:

— *"Alacağından şu kadarını, yânî yarısını bağışla!"* buyurmuş.

Ka'b hemen:

— Vallahi bağışladım yâ Rasûlallah! demiş.

(Bunun üzerine İbnu Ebî Hadred'e)

— "(Şimdi) *kalk o diğer yarıyı öde!"* diye emretmiştir [15].

٩ــ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ يوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عبْدِ الْقَارِيِّ أنَّهُ قال سَمِعْتُ عُمَرَ ابنَ الْخَطَّابِ رضى اللّهُ عنه يَقُولُ سَمِعْتُ هِشَامَ بنَ حكِيمِ بنِ حِزَامٍ يَقْرأُ سورَةَ الْفُرْقَانِ عَلى غَيْرِ ما أقْرَؤُها وكانَ رسولُ اللّهِ ﷺ أقْرأَنِيهَا وكِدْتُ أنْ أعْجَلَ عَلَيْهِ ثُمَّ أمْهَلْتُهُ حَتَّى انْصَرَفَ ثُمَّ لَبَّبْتُهُ بِرِدَائِهِ فَجِئْتُ بِهِ رسولَ اللّهِ ﷺ فَقُلْتُ أنِّى سَمِعْتُ هٰذَا يقْرَأُ عَلَى غَيْرِ ما أقْرَأْتَنِيهَا فقال لِى أرْسِلْهُ ثُمَّ قال لَهُ اقْرَأْ

---

den alınır. Çünkü o, Yahûdî'yi yalan yemîne nisbet etmiştir, fakat bundan dolayı kendisine bir cezâ vâcib olmamıştır. Zîrâ o Yahûdî'den bilmekte olduğu şeyi haber vermiştir. Fıskı bilinen kimse hakkında bu sözün benzeri mübâhtır... (Aynî).

15 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sesleri yükseldi" sözündedir. Bu hadîs Namâz Kitâbı'nda, "Mescidde borç ödenmesini isteme... bâbı"nda da geçmişti.

فَقَرَأَ قال هٰكَذَا أُنْزِلَتْ ثُمَّ قال لِي اقْرَأْ فَقَرَأْتُ فقال هٰكَذَا أُنْزِلَتْ إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ فاقْرَؤُوا مِنْهُ ما تَيَسَّرَ *

9-....... Abdurrahmân ibn Abd el-Kaarî şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Hişâm ibn Hakîm ibn Hizâm'ı el-Furkaan Sûresi'ni benim okumakta olduğumdan başka lehçe üzerine okurken işittim. Bana o sûreyi Rasûlullah okutmuş idi. Hemen önüne geçmeyi kurdum. Sonra ona namâzdan ayrılıncaya kadar mühlet verdim. Sonra ridâsına sarılıp onu çektim ve kendisini Rasûlullah'a getirdim ve:

— Ben bundan el-Furkaan Sûresi'ni Sen'in bana okuttuğun lehçeden başka bir lehçe üzerine okurken işittim, dedim.

Rasûlullah bana:

— *"Onu serbest bırak!"* buyurdu; sonra ona hitâben:

— *"Oku!"* buyurdu.

O da okudu. Rasûlullah:

— *"Bu sûre işte böyle indirildi"* dedi; sonra bana: *"Oku"* buyurdu.

Ben de okudum. Rasûlullah yine:

— *"Sûre işte böyle indirildi. Şübhesiz ki, Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir. Bu yedi ile indirilmiş olandan, kolay geleni okuyunuz"* buyurdu [16].

٤ـ بابُ إِخْرَاجِ أَهْلِ المَعَاصِي والْخصُومِ مِنَ الْبُيُوتِ بَعْدَ المَعْرِفَةِ وقدْ أَخْرجَ عُمَرُ أُختَ أَبِي بكْرٍ حِينَ ناحَتْ

4- MA'SİYETLER VE HUSÛMETLER EHLİ OLANLARIN, ONLARIN BU HALLERİNİ TANIMA VE TESBÎTTEN SONRA (ONLARI EDEBLENDİRME YOLU OLMAK ÜZERE) EVLERDEN ÇIKARILMALARI BÂBI

Umer ibnu'l-Hattâb da Ebû Bekr'in kız kardeşini ölü ardından feryâdla ağladığı zamân evinden çıkarmıştır [17].

---

16 Bunda birden çok okuyuşla okunmasındaki hikmete işâret vardır ki, o da okuyucu üzerine kolaylaştırmaktır. el-Furkaan Sûresi'nden Umer ile Hişâm'ın ihtilâf ettikleri harflerin ta'yîni, bildiğim tarîklerin hiçbirinde gelmemiştir... Hadîsten buradaki maksad "Onu ridâsına sarılıp çektim" sözüdür. Çünkü bunda Umer'in sözle inkârıyle berâber fiille de inkârı vardır (Kastallânî).

17 Bunu İbnu Sa'd *et-Tabakaatu'l-Kebîr*'de ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibn Müsey-

١٠ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبى عَدِيٍّ عنْ شُعْبَةَ عنْ سَعْدِ بنِ إبْرَاهِيمَ عنْ حُمَيْدِ بنِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أبى هُرَيْرَةَ عنِ النبىِّ ﷺ قال لَقَدْ هَمَمْتُ أنْ آمُرَ بِالصَّلاةِ فَتُقَامَ ثُمَّ أُخَالِفَ إلَى مَنَازِلِ قَوْمٍ لاَ يَشْهَدُونَ الصَّلاَةَ فأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ *

10-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Yemîn olsun içimden öyle geçti ki namâza* (ezân okunmasını) *emredeyim de namâza durulsun. Sonra ben o cemâati bırakayım da bu namâzda hazır bulunmayan topluluğun evlerine gideyim ve evlerini kendileri içlerinde iken yakıvereyim"* [18].

٥ــ باب دَعْوَى الوَصِيِّ لِلْمَيِّتِ

5- VASÎNİN ÖLMÜŞ KİMSE ADINA (NESEBE KATMA İSTEĞİ VE DİĞER HAKLAR HUSÛSUNDAKİ) DA'VÂSI BÂBI

١١ــ حدّثنا عبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ الزُّهْرِيِّ عن عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنهما أنْ عبْدَ بنَ زَمْعَةَ وسَعْدَ بنَ أبى وقَّاصٍ اخْتَصَمَا إلى النبىِّ ﷺ فِى ابنِ أمَةِ زَمْعَةَ فقال سَعْدٌ يا رسولَ اللَّهِ أوْصَانِى أخِى إذَا قَدِمْتُ أنْ أنْظُرَ ابنَ أمَةِ زَمْعَةَ فأقْبِضَهُ فإنَّهُ ابْنِى وقال عبْدُ بنُ زَمْعَةَ أخِى وابنُ أمَةِ أبى وُلِدَ على فِرَاشِ أبى فرأى النبىُّ صلى الله عليهِ وسلم شَبَهًا بَيِّنًا فقال هُوَ لَكَ يا عَبْدُ بنَ زَمْعَةَ الوَلَدُ لِلْفِرَاشِ واحْتَجِبى منْهُ يا سَوْدَةُ *

---

yeb senediyle rivâyet etmiştir. Ebû Bekr vefât ettiği zamân evine ağlayıcı kadınlar toplanmış. Bu Umer'e ulaşınca, Umer onları bundan nehyetti. Kadınlar vazgeçmeyince Umer, Hişâm ibnu'l-Velîd'e: Ebû Kuhâfe'nin kızı Ümmü Ferve'ye git, dedi. O da deynekle onların üzerine yürüdü. Ağlayıcı kadınlar bunu işittiklerinde dağıldılar.

Bunu İshâk ibn Râhûye de kendi *"Müsned"*inde diğer bir senedle mevsûlen rivâyet etmiştir. Bu sened daha sağlamdır. Onun için Buhârî başlıkta bunu kat'î bir ifâdeyle belirtmiştir. Bunda: "Hişâm onları deynekle vurarak teker teker çıkarmaya başladı" ifâdesi vardır.

18 Hadîsin başlığa uygunluk yeri *"Evlerini üzerlerine yakıvereyim"* sözündedir. çünkü evleri üzerlerine yaktığı zamân oradan çabucak çıkmaya davranacaklardır.

Bu hadîs Namâz Kitâbı, "Cemâat namâzının vucûbu bâbı"nda daha geniş bir metin ile geçmişti.

11-....... Âişe(R)'den (şöyle demiştir):Abd ibn Zem'a ile Sa'd ibn Ebî Vakkaas (fetih gününde) Zem'a'nın câriyesinin oğlu (Abdurrahmân'ın nesebi) hakkında Peygamber'e da'vâ arzettiler. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah! Kardeşim Utbe ibn Ebî Vakkaas bana Mekke'ye geldiğim zamân Zem'a'nın câriyesinin oğluna bakmamı ve onu almamı vasıyyet etti. Çünkü o çocuk benim oğlumdur dedi, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— O çocuk benim kardeşimdir ve babamın câriyesinin oğludur; babamın döşeği üzerinde doğurulmuştur, dedi.

Sonra Peygamber (S), (hakkında çekişilen bu Abdurrahmân'da Utbe'ye) açık bir benzeme gördü de:

— *"Yâ Abde'bne Zem'a, bu çocuk senin kardeşindir. Çocuk döşek sâhibinindir* (Zinâ edene mahrûmiyet düşer). *Ey Sevde, sen de bundan sonra bu Abdurrahmân'dan perdelen"* buyurdu [19].

٦ـ بابُ التَّوَثُّقِ مِمَّنْ تُخْشَى مَعَرَّتُهُ وقَيَّدَ ابنُ عَبَّاسٍ عِكْرِمَةَ عَلَى تَعْلِيمِ الْقُرْآنِ والسُّنَنِ والْفَرَائِضِ

6- BOZGUNCULUĞUNDAN ENDÎŞE EDİLEN KİMSELERDEN İŞİ SAĞLAMLAŞTIRMA TEDBÎRİ ALMAK BÂBI

İbnu Abbâs da kölesi İkrime'yi Kur'ân öğretmek, sünnetleri ve farîzaları öğretmek üzerine bağlamıştır [20].

١٢ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ سَعِيدِ بنِ أبِي سعيدٍ أنَّهُ سَمِعَ

19 Bu neseb ta'yîni da'vâsında hakk kazanan Abd ibnu Zem'a, Peygamber'in zevcelerinden Sevde bintu Zem'a'nın öz kardeşidir. Peygamber zâhir ile hüküm verdikten sonra, vesîleyi kesme olarak, Sevde'ye ondan perdelenmesini emretmiştir. Peygamber burada iki türlü hüküm vermiş gibidir: Biri zâhir hüküm ki, o çocuk döşeğe âiddir hükmüdür. Biri de bâtın hükümdür ki, o da benzeme sebebiyle verilen ihtiyâtî perdelenme hükmüdür...

Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu "Zem'â'nın câriyesinin oğluna bakmamı ve onu almamı vasıyyet etti..." sözünden alınır.

Bu hadîs, daha geniş bir metin ile Alışverişler Kitâbı'nın başlarında "Seçilemezliklerin tefsîri bâbı"nda geçmişti. Farîzalar Kitâbı'nda da gelecektir.

20 İbn Abbâs'ın bu fiilini İbn Sa'd *et-Tabakaat*'ta; Ebû Nuaym da *el-Hilye*'de senedli olarak rivâyet etmişlerdir.

İkrime, İbn Abbâs'ın kölesidir. Aslı Mağrib ahâlîsinden Berber kavmindendir. Husayn ibn Ebî Hurr el-Anberî'ye âid idi. İbn Abbâs, Alî ibn Ebî Tâlib'in vâlîsi olarak Basra'ya geldiği zamân sâhibi onu İbn Abbâs'a hibe etmişti. Sahâbîler cemâatinden ve İbn Abbâs'tan çok rivâyetleri vardır... Medîne'de, seksen yaşında olarak hicrî 105 yılında vefât etmiştir (Aynî).

أَبَا هُرَيْرَةَ رضى الله عنه يَقُولُ بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْلاً قِبَلَ نَجْدٍ فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بنُ أُثَالٍ سَيِّدُ أَهْلِ الْيَمَامَةِ فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ رسولُ اللهِ ﷺ قال ما عِنْدَكَ يَاثُمَامَةُ قال عِنْدِي يا مُحَمَّدُ خَيْرٌ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ قَالَ أَطْلِقوا ثُمَامَةَ *

12-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) Necd tarafına bir süvârî müfrezesi göndermişti. Bu müfreze Benû Hanîfe kabîlesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir kişiyi esîr alıp getirdi. Bu zât Yemen'in el-Yemâme beldesi ahâlîsinin seyyididir. Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar. Rasûlullah mescide çıktığında Sumâme'ye:

— *"Yâ Sumâme, yanında ne var* (gönlünden ne geçiriyorsun)?" buyurdu.

Sumâme:

— Yâ Muhammed, gönlümde hayr (ümîdi) var. [Eğer sen beni öldürürsen, kanlı bir cânîyi öldürmüş olursun. Ve eğer bana (af ni'meti) in'âm edersen, ni'mete karşı şükreden bir kişiye in'âm etmiş olursun. Eğer fidye için mal istersen işte malım; veririm, dedi. Bu konuşmadan sonra Sumâme bağlı olarak kaldı...] Râvî hadîsin tamâmını zikretti. Sonunda Rasûlullah:

— *"Artık Sumâme'yi salıveriniz!"* buyurdu [21].

٧ـ بابُ الرَّبْطِ والْحبْسِ فِى الْحَرَمِ واشْتَرٰى نافِعُ بنُ عَبْدِ الْحَرِثِ دَارًا لِلسَّجْنِ بِمَكَّةَ مِنْ صَفْوَانَ بنِ أُمَيَّةَ على أَنَّ عُمَرَ إِنْ رَضِىَ فالْبَيْعُ بَيْعُهُ وإِنْ لَمْ يَرْضَ عُمَرُ فَلِصَفْوانَ أَرْبَعُمِائَةٍ وسَجَنَ ابنُ الزُّبَيْرِ بِمَكَّةَ

7- SUÇLUNUN HAREM İÇİNDE BAĞLANMASI VE HABSEDİLMESİ BÂBI

Ve Nâfi' ibn Abdi'l-Hâris Mekke'de Safvân ibn Umeyye'den, Umer râzı olursa satın alış onun satın

21 Hadîsin başlığa uygunluğu "Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar" sözündedir. Bu bağlama işi sağlama almak içindir. Bu hadîs Namâz Kitâbı'nda "İslâm'a girdiğinde yıkanma bâbı"nda ve "Esîri mescidde bağlama bâbı"nda geçmişti. İnşâallah hadîsin tamâmı daha geniş bir metinle Mağâzî Kitâbı'nda gelecektir. Orada görüleceği üzere Sumâme serbest bırakılınca Mescid'in yakınında bir suda yıkanmış, sonra Mescid'e Peygamber'in huzûruna girip Şehâdet Kelimeleri'ni söyleyerek müslümân olmuş ve Peygamber'in huzûrunda güzel sözler söylemiş, sonra Yemâme'ye dönerek orada da İslâm lehinde hizmetler görmüştür.

alışı (yânî Beytu'l-Mâl'in satın alışı) olmak, eğer Umer râzı olmazsa Safvân'a dört yüz (dînâr veyâ dirhem) verilmek üzere hapishâne yapmak için bir ev satın aldı [22].

Abdullah ibn Zubeyr de Mekke'de (emîrliği günlerinde suçluları) habsetmiştir [23].

١٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يوسُفَ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال حدّثني سَعِيدُ بنُ أَبِي سَعِيدٍ قال سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قال بَعَثَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم خَيْلاً قِبَلَ نَجْدٍ فجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بنُ أُثَالٍ فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوارِى المَسْجِدِ *

13-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Necd tarafına bir süvârî birliği gönderdi. Bu birlik Benû Hanîfe kabîlesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir adamı esîr alıp getirdiler ve onu (Medîne) Mescidi'nin direklerinden birisine bağladılar [24].

٨ــ بابُ المُلازَمَةِ

8- BORÇ VERENİN ALACAKLISINDAN AYRILMAYIP ONUNLA SÂBİT VE DÂİM OLMASI BÂBI [25]

١٤ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال حدّثني جَعْفَرُ ابنُ رَبِيعَةَ وقال غَيْرُهُ حدّثني اللَّيْثُ قال حدّثني جَعْفَرُ بنُ رَبِيعَةَ عنْ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ هُرْمُزَ عنْ عبْدِ اللَّهِ بنِ كَعْبِ بنِ مالِكٍ الأَنْصَارِيِّ عنْ كَعْبِ ابنِ مالِكٍ

22 Bu ta'lîki Abdurrazzâk, İbnu Ebî Şeybe ve el-Beyhakî, Amr ibn Dînâr tarîkından senedli olarak rivâyet etmişlerdir.

23 İbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini de İbn Sa'd *et-Tabakaat*'ta; Halîfe ibn Hayyât *Târîh*'inde; Ebû'l-Ferec el-Isbahânî *el-Egânî*'de senedli olarak rivâyet etmişlerdir.

24 Hadîs bundan önceki bâbda daha uzun olarak geçti. Orada Kuteybe'den; o da Leys'ten senediyle; burada ise Abdullah ibn Yûsuf'tan; o da Leys'ten diye değişik senedle getirdi. Başlığa uygunluğu "Onu Mescid'in direklerinden birine bağladılar" sözündedir. Mescid Medîne'dedir, o da haremdir. Buhârî Mekke ve Medîne haremlerinde bu rahmet yerlerinde azâb evi olan hapishâne edinilmez diyenlere, sahâbî olan İbnu'z-Zubeyr'in ve bizzât Peygamber'in fiilleriyle cevâb vermiş oluyor.

25 Yânî alacaklının borçluya yapışıp alacağını istemesinin meşrûluğunun beyânı. el-Asîlî ve Kerîme nushalarınında bâbın önünde "Besmele" vardır. Diğerlerinin nushalarında bu yoktur.

رضى الله عنه أَنَّهُ كانَ لَهُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بنِ أَبِي حَدْرَدٍ الأَسْلَمِيِّ دَيْنٌ فَلقِيَهُ فَلَزِمَهُ فَتَكَلَّما حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُما فَمَرَّ بِهِمَا النبيُّ صلى الله عليه وسلم فقال يا كَعْبُ وأَشَارَ بِيَدِهِ كأَنَّهُ يَقُولُ النِّصْفَ فأَخَذَ نِصْفَ ما عليْهِ وتَرَكَ نِصْفًا *

14-....... Ka'b ibn Mâlik el-Ensârî(R)'nin, Abdullah ibnu Ebî Hadred el-Eslemî (R) üzerinde bir alacağı vardı. Ka'b ibn Mâlik, İbnu Ebî Hadred'e kavuştu ve ondan ayrılmayıp alacağını istedi. Onlar birbirleriyle söyleştiler. Hattâ sesleri yükseldi. Peygamber (S) onların yanına geldi de:

— *"Yâ Ka'b!"* dedi ve eliyle alacağından yarısını indir der gibi işâret etti.

Bunun üzerine Ka'b, İbn Hadred'deki alacağının yarısını aldı da, diğer yarısını ona terketti [26].

٩ــ بابُ التَّقاضِي

9- ALACAĞIN ÖDENMESİNİ İSTEMEK BÂBI

١٥ــ حدّثنا إِسْحٰقُ قال **حدّثنا** وَهْبُ بنُ جَرِيرِ بنِ حَازِمٍ قال أَخْبَرَنا شُعْبَةُ عنِ الأَعْمَشِ عنْ أَبِي الضُّحَى عنْ مَسْرُوقٍ عنْ خَبَّابٍ قال كُنْتُ قَيْنًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ وكانَ لِي عَلَى الْعَاصِ بنِ وائِلٍ دَرَاهِمُ فأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاهُ فقال لاَ أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ فَقُلْتُ لاَ واللَّهِ لاَأَكْفُرُ بِمُحَمَّدٍ صلى الله عليه وسلم حَتَّى يُمِيتُكَ اللَّهُ ثُمَّ يَبْعَثُكَ قال فَدَعْنِي حَتَّى أَموتَ ثُمَّ أُبْعَثَ فأُوتَى مالاً ووَلَدًا ثُمَّ أَقْضِيكَ فَنَزَلَتْ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وقال لأُوتَيَنَّ مالاً وَولَدًا الآيَةَ *

15-....... Habbâb ibn Erett (R) şöyle demiştir: Ben Câhiliyet devrinde demirci idim. Benim, Âs ibn Vâil üzerinde (ücret olarak) alacak dirhemlerim vardı. Ona geldim ve ondan alacağımın ödenmesini istedim. O bana:

— Sen Muhammed'e küfretmedikçe sana olan borcumu ödemem, dedi.

Ben de:

---

26 Başlığa delîlliği "Ka'b ibn Mâlik, Abdullah ibn Ebî Hadred'e yapıştı" sözündedir. Çünkü Peygamber onların hâline vâkıf olduğu zamân bunu reddetmedi de Ka'b'a yarısını indirmekle emretti.

Hadîs daha önce birçok kerreler geçti.

— Vallâhi ben, Allah seni öldürüp de sonra seni tekrâr diriltmedikçe Muhammed'e küfretmem, dedim.

Bu defa o:

— Öyleyse sen beni, ben ölünceye, sonra (öbür dünyâda) diriltilip de bana mal ve çocuklar verilinceye kadar bırak da, ben sana olan borcumu orada ödeyeyim, deyip eğlendi.

Bunun akabinde şu âyet indi: "***Âyetlerimizi*** (inkâr ile) ***kâfir olan ve 'Bana elbet mal verilecektir' diyen adamı gördün mü?...***" (Meryem: 78-80) [27].

---

27 Başlığa uygunluğu "Ona geldim de alacağımı ödemesini istedim" sözündedir. Hadîs Buyû' Kitâbı'nda da geçmişti.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤٥ـ كتابٌ في اللُّقَطَةِ

45- KİTÂBUN FÎ'L-LUKATA

(Yerde Bulunup Kaldırılan Buluntu -Şeyin Hükmünü Beyân- Hakkında Kitâb) [1]

١ـ بابٌ إذَا أخبرهُ رَبُّ اللُّقَطَةِ بالعَلامَةِ دَفعَ إلَيْهِ

1- BÂB: BULUNTU ŞEYİN SÂHİBİ GELİP DE ONUN ALÂMETİNİ HABER VERDİĞİ ZAMÂN, BULUNTUYU YERDEN KALDIRIP ALMIŞ OLAN KİMSE, O BULUNTUYU SÂHİBİNE VERİR [2].

١ـ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ وحدّثنى مُحَمَّدُ بنُ بَشَارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ سَلَمَةَ سَمِعْتُ سُوَيْدَ بنَ غَفَلَةَ قال لَقِيتُ أُبَىَّ بنَ كَعْبٍ رضى الله عنه فقال أخَذْتُ صُرَّةً مِائَةَ دِينَارٍ فأتَيْتُ النبىَّ صلى الله عليه وسلم فقال عَرِّفْهَا حَوْلاً فَعَرَّفْتُهَا حَوْلَهَا فَلَمْ أجِدْ مَنْ يَعْرِفُهَا ثُمَّ أتَيْتُهُ فقال عَرِّفْهَا

---

1 Müstemlî ve Nesefî'nin nushalarındaki başlık böyledir. İbnu't-Tîn ile İbnu Battâl'ın şerhlerinde de bu rivâyet tercîh edilmiştir. İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî şerhlerinde de böyledir. Bâzı Buhârî nushalarında ise "Besmele"den sonra yalnız. 1. bâba âid unvân görülmektedir.

2 *el-Laktu,* yerden bir şeyi kaldırıp almak ma'nâsına birinci bâbdan masdârdır.
el-Melikuut ve *el-Lakît;* yerden kaldırılıp alınmış nesneye denir.
el-Lakat, el-Lukta ve *el-Lukata:* Yerden kaldırılan buluntu şeye denir.
el-İltikaat: Ansızın bir nesne üzerine uğrayıp muttali' olmak, yere düşmüş nesneyi kaldırıp almak ma'nâsınadır... *(Kaamûs Ter.).*
el-Lukata, fıkıhta: Yerde bulunan ve sâhibi bilinmeyen maldır.

حَوْلاً فَعَرَّفْتُهَا فَلَمْ أَجِدْ ثُمَّ أَتَيْتُهُ ثَلاثًا فقال احْفَظْ وِعَاءَهَا وعَدَدَهَا وَوِكَاءَهَا فإنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وإلاَّ فاسْتَمْتِعْ بِهَا فاسْتَمْتَعْتُ فَلَقِيتُهُ بَعْدُ بِمَكَّةَ فقال لاَ أَدْرِي ثَلاثَةَ أَحْوَالٍ أَوْ حَوْلاً واحِدًا *

1-....... Bize Şu'be tahdîs etti. **H** ve bana Muhammed ibn Beşşâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Gunder tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Seleme'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Suveyd ibn Gafele'den işittim, o şöyle dedi: Ben Ubeyy ibn Ka'b(R)'a kavuştum da o şöyle dedi: Ben bir kese (bulup) aldım; içinde yüz dînâr vardı. Akabinde Peygamber(S)'e geldim (ve söyledim). *"Onu bir sene bildirip i'lân et"* buyurdu [3]. Ben de bu keseyi bir sene i'lân ettim. Fakat onu tanıyan kimseye tesâdüf etmedim. Sonra Peygamber'e geldim. Peygamber: *"Bir sene* (daha) *bildir"* buyurdu. Onu bir sene daha i'lân ettim. Fakat sâhibini bulamadım. Sonra üçüncü defa Peygamber'e geldim. Bu sefer Peygamber: *"Bu paranın kesesini, sayısını ve kesenin ağız bağını iyi koru. Sâhibi gelir* (de bunları doğru haber verir) *ise keseyi ona ver, gelmezse onunla yararlan"* buyurdu. Ben de onunla faydalandım.

Hadîsin râvîsi Şu'be dedi ki: Ben bir zamân sonra Seleme ibn Kuheyl'e Mekke'de kavuştum. Seleme bana: Suveyd ibn Gafele, Ubeyy'in bulduğu bu paranın üç yıl mı, yâhud bir yıl mı i'lân edildiğini söylediğini iyi bilmiyorum, dedi [4].

---

3 Şârihler metindeki "Arrifhâ..." emrini, yitik bir şey bulup da alan kimsenin sokaklarda, halkın toplantı yerlerinde, cemâat çıkarken mescid kapılarında ve daha bunlara benzer yerlerde "Kimin birşeyi kaybolduysa gelsin benden sorsun, istesin" diye nidâ etmesidir. sûretinde tefsîr ve ta'rîf etmişlerdir.

4 Senedde görüleceği üzere bu hadîsi Şu'be, Seleme'den; o da Suveyd ibn Gafele'den; Suveyd de Ubeyy ibn Ka'b'dan rivâyet etmiştir. Buhârî'nin bu senedine göre, bu bulunan yüz dînâr kıssasını Suveyd, Ubeyy ibn Ka'b'dan işitip Seleme'ye bildirmiş. Seleme de Şu'be'ye bu paranın bulan kimse tarafından üç sene i'lân edilmesi emrolunduğu şeklinde rivâyet etmiştir. Aradan on senelik bir zamân geçtikten sonra, Seleme ile Şu'be Mekke'de buluşmuşlar, bu buluşmada Seleme, Şu'be'ye; vaktiyle ona rivâyet ettiği bu kıssanın zamâna âid kısmını Suveyd'den üç sene mi, yoksa bir sene olarak mı işittiğini pek iyi bilmediğini söyleyerek, bu husûstaki tereddüdünü ortaya koymayı dînî bir vazîfe saymıştır. Bu şekilde rivâyet, İslâm hükümlerinin ne kadar ciddî bir dikkatle zabtedilip, hâfızadan hâfızaya aynı titizlikle naklolunduğunun parlak bir örneğidir. Şu'be'nin Seleme ile Mekke'deki bu ikinci buluşmasının birinciden on sene sonra olduğunu, Müslim'in bir rivâyeti îzâh etmektedir.

Seleme'nin zamâna âid olan bu şübhesi fıkhî hüküm üzerine te'sîr etmiş, ve yitik birşey bulan kimsenin ancak bir sene ta'rîf ve i'lân etmesi esâsı kabûl edilmiştir. Çünkü şübhe, şübhe edilen şeyin düşmesini gerektirir ki, o da üçtür.

٢ــ باب ضَالَّةِ الإِبِلِ

2- YİTİK DEVE(NİN ALINIP ALINMIYACAĞI) BÂBI

٢ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَبَّاسٍ قال حدّثنا عبْدُ الرَّحْمٰنِ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ رَبِيعَةَ قال حدّثنى يَزِيدُ مَوْلَى المُنْبَعِثِ عنْ زَيْدِ بنِ خَالِدٍ الجُهَنِّى رضى الله عنه قال جَاءَ اعْرَابِيٌّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فَسأَلَهُ عَمَّا يَلْتَقِطُهُ فقال عَرِّفْهَا سَنَةً ثمَّ احْفَظْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا فإنْ جَاءَ أَحَدٌ يُخْبِرُكَ بِهَا وإلاَّ فاسْتَنْفِقْهَا قال يا رسولَ اللّهِ فَضَالَّةُ الْغَنَم قال لَكَ أَوْ لأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ قال ضَالَّةُ الإبِلِ فَتَمَعَّرَ وجْهُ النبيِّ ﷺ فقال مالَكَ ولَهَا مَعَهَا حِذَاؤُهَا وسِقَاؤُهَا تَرِدُ المَاءَ وتَأْكُلُ الشَّجَرَ *

2-....... Zeyd ibnu Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Bir bedevî Peygamber'e geldi ve O'na bulup da kaldırdığı buluntu birşeyin hükmünü sordu. Peygamber (S):

— *"Onu bir sene i'lân et, sonra bunun çıkınını ve ağız bağını saklayıp koru. Bu müddet içinde birisi gelir de o buluntuyu ve onun sıfatlarını sana haber verirse* (onu kendisine ver); *kimse gelmez ise kendin onunla nafakalan"* buyurdu.

Sorucu kişi:

— Yâ Rasûlallah! Yitik koyunun hükmü nedir? dedi.

Rasûlullah:

— *"O, ya senin, ya mü'min kardeşinin, yâhud da kurdundur* (yânî bu yitik koyunu sen alır, i'lân eder de sâhibini bulamazsan sana âiddir; sen almaz da mü'min kardeşin alırsa, o, onu alıp koruyan o mültekıtındır; o da almazsa artık koyun kurdundur)" buyurdu.

Bu defa da o kimse:

— Yitik devenin hükmü nedir? diye sordu.

Bu defa Peygamber'in yüzünün rengi değişti ve:

— *"Kayıp deveden sana ne var? O hayvanın tabanı ve su tulumu berâberindedir.* (Sâhibi buluncaya kadar) *kendisi suya gelir ve ağaç yer"* buyurdu [5].

Böylece kesin olan bir sene ile amel etmek vâcib olmuştur. Hadîsi Seleme'den şekksiz olarak bir sene şeklinde rivâyet edenler de vardır.

Şârih İbn Battâl: "Fetvâ imâmlarından hiçbirisi hadîsin zâhirine bakarak buluntunun i'lân müddetini üç sene olarak hükmetmemişlerdir" demiştir.

5 Hadîsin başlığa uygunluğu "Deve yitiği" sözündedir.

٣ـ باب ضَالَّةِ الغَنَم

3- KOYUN YİTİĞİ(NİN HÜKMÜNÜ BEYÂN) BÂBI

٣ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُلَيْمَانُ عَنْ يَحْيٰى عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى المُنْبَعِثِ أَنَّهُ سَمِعَ زَيْدَ بنَ خَالِدٍ رضى الله عنه يَقُولُ سُئِلَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم عن اللُّقَطَةِ فَزَعَمَ أَنَّهُ قال اعْرِفْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً يَقُولُ يَزِيدُ إنْ لَمْ تُعْتَرَفِ اسْتَنْفَقَ بِهَا صَاحِبُهَا وكانَتْ وَدِيعَةً عِنْدَهُ قال يَحْيٰى فَهٰذَا الَّذِى لاَ أَدْرِى أَفِي حَدِيثِ رسولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم هُوَ أَمْ شَيْءٌ مِنْ عِنْدِهِ ثُمَّ قال كَيْفَ تَرٰى فِي ضَالَّةِ الغَنَمِ قال النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم خُذْهَا فإنَّمَا هِىَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ قال يَزِيدُ وهْىَ تُعَرَّفُ أَيْضًا ثُمَّ قال كَيْفَ تَرٰى فِى ضَالَّةِ الإبِلِ قَالَ فقالَ دَعْهَا فانَّ مَعَهَا حِذَاءَهَا وسِقَاءَهَا تَرِدُ المَاءَ وتَأْكُلُ الشَّجَرَ حَتَّى يَجِدَهَا رَبُّهَا *

3-....... Bize Süleymân ibn Bilâl, Yahyâ ibn Saîd'den; o da el-Munbaıs'ın himâyesinde bulunan Yezîd'den tahdîs etti. Yezîd, Zeyd ibn Hâlid(R)'den şöyle derken işitmiştir: Peygamber(S)'e buluntu şeyin hükmü soruldu. Zeyd ibn Hâlid kesin olarak söyledi ki: Peygamber sorucuya:

— *''Sen onun çıkınını ve ağız bağını iyice tanı. Sonra onu bir sene bildir, i'lân et''* buyurdu.

el-Munbaıs'ın âzâdlısı Yezîd şöyle diyordu: Eğer (buluntu) i'tirâf edilmezse, onu bulup almış olan kimse onunla nafakalanır ve buluntu onun yanında bir emânet olmuştur. (Süleymân ibn Bilâl dedi ki:) Yahyâ ibn Saîd şöyle dedi: İşte bu ''Onun yanında bir emânet olmuştur'' sözü, Rasûlullah'ın hadîsi içinde mi, yoksa Yezîd'in kendi tarafından söylediği birşey mi olduğunu bilmediğim şeydir.

Sonra o sorucu:

— (Yâ Rasûlallah!) Koyun yitiği hakkında nasıl görürsün? dedi.

Peygamber:

— *''Onu tut, al. Çünkü o ancak senin yâhud mü'min kardeşinin yâhud da kurdundur''* buyurdu.

el-Munbaıs'ın âzâdlısı Yezîd: O, yânî koyun yitiği de i'lân edilir, dedi.

Sonra sorucu tekrâr Peygamber'e:

— Deve yitiği hakkında nasıl re'y edersin? dedi.

Zeyd ibn Hâlid dedi ki: Bunun üzerine Peygamber:

— *"Ona serbest bırak! Çünkü onun ayakkabısı ve su tulumu berâberindedir. Sâhibi su başında onu buluncaya kadar o kendisi su başına gelir ve ağaçları yer* (yânî yaradılışı kuvvetlidir, korumaya ihtiyâcı yoktur)" buyurdu [6].

٤ــ بابٌ إذَا لَمْ يُوجَدْ صَاحِبُ اللُّقَطَةِ بَعْدَ سَنَةٍ فَهِيَ لِمَنْ وَجَدَهَا

4- BÂB: BULUNTUNUN SÂHİBİ BİR SENE İ'LÂNDAN SONRA BULUNMAZSA, ARTIK O ŞEY ONU BULUP ALANINDIR

٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ رَبيعَةَ بنِ أبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى المُنْبَعِثِ عَنْ زَيْدِ بنِ خَالِدٍ رضى اللّهُ عنه قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إلَى رسولِ اللّهِ صلى الله عليه وسلم فَسأَلَهُ عنِ اللُّقَطَةِ فقَالَ اعْرِفْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً فإنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وإلاَّ فَشَأنَكَ بِهَا قال فَضَالَّةُ الغَنَمِ قال هِيَ لَكَ أوْ لأخِيكَ أوْ لِلذِّئْبِ قال فَضَالَّةُ الإبِلِ قال مالَكَ ولَهَا مَعَهَا سِقَاؤُهَا وحِذَاؤُهَا تَرِدُ المَاءَ وتَأْكُلُ الشَّجَرَ حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا *

4-...... Zeyd ibn Hâlid (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'a bir adam geldi de yerde bulunup alınan şeyin hükmünü sordu. Rasûlullah:

— *"Çıkınını ve ağız bağını tanı*(yıp koru), *sonra da onu bir sene bildirip i'lân et. Eğer sâhibi gelirse verirsin. Sâhibi gelmezse, artık senin hâlin onunladır"* buyurdu.

O sorucu kişi:

— Koyun yitiğinin hükmü nedir? dedi.

Rasûlullah:

---

6 Hadîsin birinci kısmında altın, gümüş gibi kıymetli ma'denler ile hayvânlardan başka yitik eşyâ bulan kimsenin bulduğu şeyler hakkındaki hüküm bildirilmiştir. Bu hüküm Ubeyy ibn Ka'b hadîsinde de bildirilmişti.

Deve ve koyun yitiklerinin hükmünü beyân için Buhârî ayrı ayrı iki bâb açmış ve her birinde farklı sened ve metin ile Zeyd ibn Hâlid hadîsini sevketmiştir. Koyun yaradılışı i'tibâriyle yırtıcı hayvanlara karşı koyamayacağı için, sürüden ayrılmış ve bağından boşanmış, serserî bir halde gezmekte bulunuşu, korumak için "Dâlle = Yitik" sayılmış ve sahibi geldiğinde verilmek üzere tutulup alıkonulması emredilmiştir. Devenin korumaya ihtiyâcı olmadığından dâlle olarak tutulması uygun görülmemiştir. Âlimler at, sığır gibilerini de deveye kıyâs etmişlerdir. Ancak bu hayvânların kırlardaki durumlarıyle yolu, mescidi, okulu olan meskûn yerlerdeki durumları arasında fark gözetilmiştir. Kırlarda bu hayvanlar daha emniyette görülmüşler, şehirlerde ise tehlikeye ve kasb edilmeye ma'rûz sayılıp tutulmalarına hükmedilmiştir.

— *"O senindir, yâhud mü'min kardeşinindir, yâhud da kurdundur"* buyurdu.

O kimse bu defa:

— Deve yitiğinin hükmü nedir? dedi.

Rasûlullah:

— *"Onu almaya senin ne hakkın var? Onun ayakkabısı ve su tulumu berâberindedir. Sâhibi ona kavuşuncaya kadar kendisi suya gelir ve ağaçları yer"* buyurdu [7].

٥ – بابٌ إِذَا وَجَدَ خَشَبَةً فِي الْبَحْرِ أَوْسَوْطًا أَوْ نَحْوَهُ * وقال اللَّيْثُ حدّثنى جَعْفَرُ بنُ رَبِيعَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ هُرْمُزَ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه عَنْ رسولِ اللّهِ ﷺ أَنَّهُ ذَكَرَ رَجُلاً مِنْ بَنِى إِسْرَائِيلَ وساق الحَدِيثَ فَخَرَجَ يَنْظُرُ لَعَلَّ مَرْكَبًا قَدْ جَاءَ بِمَالِهِ فاذَا هُوَ بالخَشَبَةِ فأَخَذَهَا لِأَهْلِهِ حَطَبًا فَلَمَّا نَشَرَهَا وَجَدَ المَالَ والصَّحِيفَةَ

5- BÂB: BİR KİMSE DENİZDE BİR AĞAÇ PARÇASI BULDUĞU YÂHUD BİR KAMÇI YÂHUD DA BUNUN BENZERİ BİRŞEY BULDUĞU ZAMÂN (NE YAPAR; BUNLARI ALIR MI YOKSA TERK Mİ EDER)?

Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Ca'fer ibnu Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S), İsrâîl oğulları'ndan bir adam zikretti. O adam İsrâîl oğulları'nın birinden ödünç olarak bin dînâr vermesini istedi... hadîsini sevketti. Ona ödünç veren kimse deniz kenârına çıktı da malını getirmiş bir gemi görmek umuduyla bakıyordu. Sâhilde bir ağaç parçasıyle karşılaştı. Onu âilesinin evde yakması için aldı. Evde onu parçalayınca içinde paraları ve mektûb sahîfesini buldu [8].

٦ـ بابٌ إِذَا وَجَدَ تَمْرَةً فِي الطَّرِيقِ

---

7 Hadîsin başlığa delîlliği *"Sâhibi gelmezse artık senin hâlin onunladır"* sözündedir. Hadîs daha önce de geçmişti.

8 Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir odun parçasıyla karşılaştı ve onu âilesine yakacak bir odun olarak aldı" sözündedir. Hadîs, geniş bir metinle Kefâlet'te de geçmişti.

6- BÂB: BİR ŞAHIS YOLDA BİR HURMA DÂNESİ BULDUĞU ZAMAN (BUNU ALIP YEMESİ CÂİZ OLUR)

٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ مَنْصُورٍ عنْ طَلْحَةَ عنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عنه قال مَرَّ النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم بِتَمْرَةٍ فِى الطَّرِيقِ قال لَوْلاَ أَنِّى أَخَافُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لأَكَلْتُهَا * وقال يَحْيى حدّثنا سُفْيَانُ قَال حدّثنى مَنْصُورٌ وقال زَائِدَةُ عنْ مَنْصُورٍ عنْ طَلْحَةَ قال حدّثنا أَنَسٌ وحدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عنْ هَمَّامِ بنِ مُنَبِّهٍ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال إِنِّى لأَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِى فأَجِدُ التَّمْرَةَ ساقِطَةً عَلَى فِرَاشِى فأَرْفَعُهَا لآكُلَهَا ثُمَّ أَخْشَى أَنْ تَكُونَ صَدَقَةً فَأُلْقِيهَا *

5- Bize Muhammed ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân, Mansûr'dan; o da Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti. Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) giderken yolda bir hurmaya rastgeldi de: *"Bunun sadaka hurması olmasından korkmasaydım muhakkak onu alır yerdim"* buyurdu demiştir [9].

Ve Yahyâ ibn Saîd el-Kattân şöyle dedi [10]: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mansûr (ibnu'l-Mu'temir) tahdîs etti. Ve Zâide ibnu Kudâme de yine Mansûr'dan; o da Talha ibnu Musarrıf'tan söyledi ki, o: Bize Enes tahdîs etti, demiştir.

Buhârî dedi ki [11]: Ve bize Muhammed ibn Mukaatil tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verip şöyle dedi: Bize Ma'mer (ibn Râşid), Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hurey-re(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Ben âilemin yanına döner gelirim de döşeğimin üzerine düşen bir hurmayı bularak alır, yemek üzere onu kaldırırım, sonra sadaka* (hurması) *olmasından korkarım da onu muhakkak sûrette bırakırım"* [12].

---

9 Hadîs şârihlerinin beyânına göre, hadîste hurma, ihtirâzî bir kayıd olarak zikredilmiş değildir. Bir hurma kıymetindeki her hakîr şey de böyledir; almak câizdir.

10 Bunu Müsedded, kendi *Müsned*'inde Yahyâ'dan muttasıl senediyle rivâyet etmiştir. Bunu Tahâvî de Müsedded tarîkinden tahrîc etmiştir.

11 Bâzı nushalarda burada tahvîlden sonra ve bize tahdîs etti şeklindedir.

12 Buhârî bu hadîsi de Buyû' Kitâbı'nda tahrîc etmiştir.

Her iki hadîsin medlûllerine ve buradaki rivâyet sebeblerine göre yola atılmış veyâ düşmüş bir hurma ve bu değerdeki küçük şeyler, yitik eşyâ mâhiyetinde olmayıp, almak ve i'lâna luzûm olmadan yemek câizdir. Sâhibi taleb

٧ــ بابٌ كَيْفَ تُعَرَّفُ لُقطةُ أهْلِ مَكَّةَ * وقال طَاوُسٌ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى الله عنهما عنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم قال لاَ يَلْتَقِطُ لُقطَتَهَا إلاَّ مَنْ عَرَّفَهَا * وقال خَالِدٌ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما عنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم لا تُلْتَقَطُ لُقطَتُهَا إلاَّ لِمُعَرِّفٍ * وقال أحْمَدُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا رَوْحٌ قال حدّثنا زَكَرِيَّاءُ قال حدّثنا عَمْرُو بنُ دِينَارٍ عنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال لاَيُعْضَدُ عِضَاهُهَا ولاَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا ولاَ تَحِلُّ لُقَطَتُهَا إلاَّ لِمُنْشِدٍ ولاَ يُخْتَلَى خَلاَهَا فَقَالَ عَبَّاسٌ يا رسولَ اللّهِ إلاَّ الأذْخِرَ فَقَالَ إلاَّ الأذْخِرَ

7- BÂB: MEKKE EHLİNİN BULUNTU EŞYÂSI NASIL İ'LÂN EDİLİR?

Ve Tâvûs el-Yemânî, İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den söyledi ki, Peygamber (S): *"Mekke'nin yitiği ancak sâhibi lehine koruyacak olan i'lâncı için müstesnâ, alınıp kaldırılmaz..."* **buyurmuştur** [13].

Ve Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den; o da İbn Abbâs'dan söyledi ki, Peygamber (S): *"Mekke'nin yitiği i'lân ediciden başka kimse tarafından alınıp kaldırılmaz"* **buyurdu** [14].

Ve Ahmed ibn Sa'd şöyle dedi [15]**: Bize Ravh tahdîs etti. Bize Zekeriyyâ tahdîs etti. Bize Amr ibn Dînâr, İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Rasûlullah (S):** *"Mekke'nin dikenli ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, yitik eşyâsı i'lân edecek kimseden başkasına* (alıp kaldırması) *halâl olmaz, yeşil otu koparılmaz"* **buyurdu. Abbâs: Yâ Rasûlallah, ızhır bitkisi müstesnâ olsun, dedi. Rasûlullah:** *"Izhır otu müstesnâdır"* **buyurdu.**

---

etmeyeceği muhakkak olduğu için lukata yânî buluntu eşyâ mâhiyetini hâiz değildir. Peygamber'in almaması yola düştüğü için değil, sadaka hurması olması ihtimâlinden dolayı sakınmak içindir. Çünkü sadaka Peygamber için ve ev halkı için harâm idi.

13 Buhârî bunu Hacc Kitâbı'nda "Mekke'de kıtâl halâl olmaz bâbı"nda mevsûlen getirdi.

14 Buhârî bunu da Buyû' Kitâbı'nın evvellerinde "Suvâ hakkında söylenen şey bâbı"nda mevsûlen getirdi.

15 Bunu el-İsmâîlî ve Ebû Nuaym senedli olarak rivâyet ettiler.

٦ـ حدّثنا يَحْيى بنُ مُوسٰى قال حدّثنا الوَلِيدُ بنُ مُسْلِمٍ قال حدّثنا الأَوْزَاعِيُّ قال حدّثني يَحْيى بنُ أبِي كَثِيرٍ قال حدّثني أبُو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قال حدّثني أبُو هُرَيْرَةَ رضى الله عنه قال لمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَى رَسولِهِ صلى الله عليه وسلم مكَّةَ قامَ فِي النَّاسِ فَحَمِدَ اللَّهَ وأَثْنٰى عَلَيْهِ ثُمَّ قال إنَّ اللَّهَ حَبَسَ عنْ مكَّةَ الفِيلَ وسَلَّطَ عَلَيْهَا رَسولَهُ والمؤْمِنِينَ فإنَّهَا لاَ تَحِلُّ لِأَحدٍ كانَ قَبْلِى وإنَّهَا أُحِلَّتْ لِي ساعَةً مِنْ نَهَارٍ وإنَّهَا لاَ تَحِلُّ لِأَحدٍ بَعْدِى فَلاَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا ولاَ يُخْتَلٰى شَوْكُهَا ولاَ تَحِلُّ ساقِطَتُهَا إلاَّ لِمُنْشِدٍ ومَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهْوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ إمَّا أنْ يُفْدٰى وإمَّا أنْ يُقِيدَ فقال العَبَّاسُ إلاَّ الإِذْخِرَ فإنَّا نَجْعَلُهُ لِقُبُورِنَا وبُيُوتِنَا فقال رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إلاَّ الإِذْخِرَ فقَامَ أبُوشَاهٍ رَجُلٌ مِنْ أهْلِ اليَمَنِ فقال اكْتُبُوا لِي يا رسولَ اللَّهِ فقال رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم اكْتُبُوا لأَبِي شاهٍ قُلْتُ للأَوْزَاعِيِّ ما قولُهُ اكْتُبُوا لِي يارسولَ اللهِ قال هٰذِهِ الخُطْبَةَ الَّتِي سَمِعَهَا مِنْ رسولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم*

6-....... Ebû Hureyre (R) tahdîs edip dedi ki: Azîz ve Celîl olan Allah, Rasûlü'ne Mekke fethini müyesser kılınca, Rasûlullah (S) insanlar içinde ayağa kalktı, Allah'a hamd ve senâ etti, sonra şöyle buyurdu: *"Muhakkak ki Allah fîli Mekke'ye girmekten men' etmiştir. Rasûlünü ve mü'minleri de* (bir defa olarak) *Mekke ahâlîsine musallat etmiştir. Mekke benden evvel hiçbir kimse için aslâ halâl olmuyordu. O yalnız bir gündüzün bir sâatinde benim için halâl kılınmıştır. Benden sonra da hiçbir kimse için ebediyyen halâl olmayacaktır. Mekke'nin av hayvanları ürkütülmez, dikeni* (bile) *koparılmaz. Yitiğini kimse* (elini uzatıp) *alamaz. Meğer ki sâhibini arayıp bulmak isteyen olsun. Her kimin bir kimsesi öldürülürse o, iki şeyden hangisi kendi hakkında daha hayırlı ise onu isteyebilir* (yânî iki şey arasında muhayyerdir): *Ya kendisine diyet verilir yâhud öldüren kimse kısâsen öldürülür".*

Abbâs:

— Yâ Rasûlallah! Izhırdan başka. Zîrâ bizler onu kabirlerimizde ve evlerimiz(in inşâsın)da kullanıyoruz, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Izhırdan başka"* buyurdu.

Bunun akabinde Yemenli bir zât olan Ebû Şâh ayağa kalktı ve:

— Bunları benim için yazınız yâ Rasûlallah! dedi..

Rasûlullah da:

— *"Bunları Ebû Şâh için yazınız"* buyurdu.

Râvî Velîd dedi ki: Ben Evzâî'ye:

— "Benim için yazınız yâ Rasûlallah!" sözü nedir? dedim.

— Rasûlullah'tan işitmiş olduğu şu hutbenin yazılmasını istedi, dedi [16].

٨ــ باب لاَ تُحْتَلَبُ ما شِيَةُ أحَدٍ بِغَيْرِ إذْنٍ

8- BÂB: HİÇBİR KİMSENİN HAYVANI İZİNSİZ OLARAK SAĞILMAZ

٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنْ نَافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال لا يَحْلُبَنَّ أحَدٌ ماشِيَةَ امْرِىءٍ بِغَيْرِ إذْنِهِ أيُحِبُّ أحدُكُمْ أنْ تُؤتَى مَشْرَبَتُهُ فَتُكْسَرَ خِزَانَتُهُ فَيُنْتَقَلَ طَعَامُهُ فإنَّمَا تَخْزُنُ لَهُمْ ضُرُوعُ مَواشِيهِمْ أطْعِمَاتِهِمْ فَلاَ يَحْلُبَنَّ أحَدٌ ماشِيَةَ أحَدٍ إلاَّ بإذْنِهِ *

7-....... İbn Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Hiçbir kimse diğer birinin hayvanının sütünü onun izni olmaksızın sağmasın. Sizden biriniz yiyecek ve içeceklerinin saklandığı mahzenine gelinmesini, dolabının kırılmasını ve oradaki yiyeceklerinin naklolunmasını ister mi? Hayvanlarının memeleri de insanlar için onların yiyeceklerini muhâfaza ederler. Onun için hiçbir kimse diğerinin hayvanının sütünü, onun izni olmak müstesnâ, aslâ sağmasın"* [17].

٩ــ باب إذَا جَاءَ صَاحِبُ اللُّقَطَةِ بَعْدَ سَنَةٍ رَدَّهَا عَلَيْهِ لِأنَّهَا وَدِيعَةٌ عِنْدَهُ

9- BÂB: BULUNTU EŞYÂNIN SÂHİBİ BİR SENE SONRA GELDİĞİ ZAMÂN, BULAN ONU SÂHİBİNE VERİR

Çünkü o, bulanın yanında bir vedîadır.

---

16 Hadîsin başlığa delîlliği *"Mekke'de yere düşen şey, sâhibini arayacak kimseden başkasına halâl olmaz"* sözüdür.

Bu hadîsi Müslim, Hacc Kitâbı'nın 82. bâbında getirmiştir.

17 Rasûlullah, memedeki sütü, sâhibinin izni olmaksızın alınmasının lâyık olmaması husûsunu, dolabda muhâfaza edilen yiyeceğe benzetmiştir.

Hadîs metnindeki "Mâşiye" sözü deve, sığır, davar hayvanlarında kullanılır; fakat daha çok koyunda kullanılır (İbnu'l-Esîr).

٨ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا اسْمَاعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ رَبِيعَةَ بنِ أَبِى عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ يَزِيدَ مَوْلَى المُنْبَعِثِ عنْ زَيْدِ بنِ خَالِدٍ الجُهَنِيِّ رضى اللَّهُ عنه أنَّ رَجُلاً سأل رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عنِ اللُّقَطَةِ قال عَرِّفْهَا سَنَةً ثُمَّ اعْرِفْ وِكَاءَهَا وعِفَاصَهَا ثُمَّ اسْتَنْفِقْ بهَا فإنْ جَاءَ رَبُّهَا فأدِّهَا اليْهِ قالوا يارسولَ اللَّهِ فَضَالَّةُ الغَنَمِ قال خُذْهَا فإنَّمَا هِيَ لَكَ أوْ لِأخِيكَ أوْ لِلذِّئْبِ قال يا رسولَ اللَّهِ فَضَالَّةُ الإِبِلِ قال فَغَضِبَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم حَتَّى احْمَرَّتْ وجْنَتَاهُ أوِ احْمَرَّ وجْهُهُ ثُمَّ قال مالَكَ ولَهَا مَعَهَا حِذَاؤُهَا وسِقَاؤُهَا حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا *

8-....... Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî(R)'den (şöyle demiştir): Bir adam, bulduğu bir yitiğin hükmünü Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah (S):

— *"Onu bir sene i'lân et. Sonra onun ağız bağını ve çıkınını iyice tanı. Sonra onunla nafakalan. Eğer sâhibi gelirse, onu sâhibine edâ et"* buyurdu.

Sahâbîler (Ebû Zerr ve Ebu'l-Vakt'te: O adam):

— Yâ Rasûlallah! Koyun yitiğinin hükmü nedir? dediler.

Rasûlullah:

— *"Onu tut. Çünkü o ya senin, ya mü'min kardeşinin, yâhud da kurdundur* (yânî bu yitik koyunu sen alır, i'lân eder de sâhibini bulamazsan, sana âiddir. Sen almaz da mü'min kardeşin alırsa onundur; o da almazsa artık koyun kurdundur)" buyurdu.

O adam:

— Yâ Rasûlallah! Yitik devenin hükmü nedir? diye sordu.

Zeyd ibn Hâlid dedi ki: Rasûlullah öfkelendi; hattâ iki yanağı yâhud yüzü kızardı. Sonra:

— *"Ondan sana ne? Sâhibi ona kavuşuncaya kadar o hayvanın ayakkabısı ve su tulumu berâberindedir"* buyurdu [18].

١٠ــ بابٌ هلْ يَأخُذُ اللُّقَطَةَ ولا يَدَعُهَا تَضِيعُ حَتَّى لا يأخُذَهَا مَنْ لا يَسْتَحِقُّ

18 Hadîsin başlığa delîlliği *"Eğer yitiğin sâhibi gelirse onu kendisine ver"* sözündedir.

10- BÂB: YİTİĞİ BULAN ŞAHIS, ONA HAKK KAZANMAYAN KİMSENİN ALMAMASI İÇİN, ZÂYİ' HÂLDE TERKETMEYEREK ALIR MI?

٩ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ سَلَمَةَ بنِ كُهَيْلٍ قال سَمِعْتُ سُوَيْدَ بنَ غَفَلَةَ قال كُنْتُ مَعَ سَلْمَانَ بنِ رَبِيعَةَ وزَيْدِ ابنِ صُوحَانَ فِي غَزَاةٍ فَوَجَدْتُ سَوْطًا فقال لِي أَلْقِهِ قلتُ لا ولٰكِنْ إنْ وجَدْتُ صَاحِبَهُ وإلاَّ اسْتَمْتَعْتُ بِهِ فَلَمَّا رَجَعْنَا حَجَجْنَا فَمَرَرْتُ بالمَدِينَةِ فَسَأَلْتُ أُبَيَّ بنَ كَعْبٍ رضى الله عنه فقال وجَدْتُ صُرَّةً عَلَى عَهْدِ النبيِّ صَلَّى اللّٰهُ عليه وسلم فيها مائَةُ دِينَارٍ فأَتَيْتُ بهَا النبيَّ صلى الله عليه وسلم فقال عَرِّفْها حَوْلاً فَعَرَّفْتُها حَوْلاً ثُمَّ أَتَيْتُ فقال عَرِّفْهَا حَوْلاً فَعَرَّفْتُهَا حَوْلاً ثُمَّ أَتَيْتُهُ فقال عَرِّفْهَا حَوْلاً فَعَرَّفْتُها حَوْلاً ثُمَّ أَتَيْتُهُ الرَّابِعَةَ فقَالَ اعرِفْ عِدَّتَهَا وَوِكَاءهَا وَوِعَاءَهَا فإنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وإلاَّ اسْتَمْتِعْ بِهَا *

9-....... Bize Şu'be, Selemetu'bnu Kuheyl'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Suveyd ibn Gafele'den işittim, o şöyle dedi: Ben Selmân ibn Rabîa ve Zeyd ibn Sûhân ile berâber bir gazvede bulundum. Derken bir kamçı buldum. Bunlardan biri bana:

— O kamçıyı at, dedi.

Ben:

— Hayır atmam, lâkin eğer sâhibini bulursam (bunu ona veririm); sâhibini bulamazsam onunla faydalanırım, dedim.

Gazâdan döndüğümüzde hacc yaptık. Akabinde ben Medîne'ye uğradım. Ubeyy ibn Ka'b'a düşürülmüş kamçıyı almanın hükmünü sordum. Ubeyy şöyle dedi:

— Ben Peygamber (S) zamânında içinde yüz dînâr olan bir kese buldum. Onu Peygamber'e getirdim. Peygamber: *"Bunu bir sene* (insanların toplantı yerlerinde) *bildir, i'lân et"* buyurdu. Ben de bir yıl onu i'lân ettim. Sonra Peygamber'e geldim. Peygamber yine: *"Onu bir yıl i'lân et"* buyurdu. Ben onu bir yıl daha i'lân ettim, sonra Peygamber'e geldim. Peygamber yine: *"Onu bir yıl i'lân et"* buyurdu. Ben onu bir yıl i'lân ettim, sonra dördüncü defa Peygamber'e geldim. Peygamber: *"Dînârların sayısını, ağız bağını, kabını iyi tanı. Eğer sâhibi gelir*(de sayısını, çıkınını, ağız bağını haber verir)*se -keseyi ona ver-; gelmezse onunla yararlan"* buyurdu [19].

---

19 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in ona bir sene i'lân etmeyi emretmesi,

١٠ ـ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنى أبِى عنْ شُعْبَةَ عنْ سَلَمَةَ بِهٰذَا قال فَلَقِيتُهُ بَعْدُ بِمَكَّةَ فقال لا أَدْرِى أَثَلاثَةَ أَحْوَالٍ أَوْ حَوْلاً واحِدًا ٭

10- Bize Abdân tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Usmân ibn Cebele, Şu'be ibnu'l-Haccâc'dan; o da Seleme ibn Kuheyl'den olmak üzere (yukarıda zikredilen) bu hadîsi haber verdi. Bu rivâyette Şu'be şöyle dedi: Ben bir zamân sonra Mekke'de Seleme ibn Kuheyl ile buluştum. Bu sefer Seleme bana: Suveyd, Ka'b'ın bulduğu bu paranın üç yıl mı, yoksa bir yıl mı i'lân edildiğini söyledi, pek iyi bilmiyorum, dedi [20].

١١ ـ باب مَنْ عَرَّفَ اللُّقَطَةَ ولمْ يَدْفَعْهَا إلَى السُّلْطَانِ

11- BULUNTU EŞYÂYI İ'LÂN EDEN, FAKAT ONU SULTANA TESLİM ETMEYEN (VEYÂ YÜKSELTMEYEN) KİMSE BÂBI [21]

١١ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ رَبِيعَةَ عنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ عنْ زَيْدِ بنِ خَالِدٍ رضى الله عنه أنَّ أعْرَابِيًّا سأل النبىَّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم عنِ اللُّقَطَةِ قال عَرِّفْهَا سَنَةً فإنْ جَاءَ أحَدٌ يُخْبِرُكَ بِعِفَاصِهَا وِوِكَائِهَا

---

terkettiği zamân zâyi' olmaması ve haklı olmayanın eline düşmemesi için yitiğin alınmasının meşrûluğuna delâlet eder olması cihetindendir (Aynî).

20 Buhârî'nin bu hadîsi sevkine göre, bulunan bu yüz dînâr kıssasını Suveyd, Ubeyy ibn Ka'b'dan işitiyor ve Seleme'ye bildiriyor. Seleme de Şu'be'ye bu paranın bulan kimse tarafından üç sene i'lân edilmesi emrolunduğu şeklinde rivâyet ediyor. Aradan on sene bir zamân geçiyor, Seleme ile Şu'be Mekke'de birleşiyorlar. Bu buluşmalarında Seleme, Şu'be'ye: Vaktiyle sana hikâye ettiğim bu kıssanın zamâna âid olan kısmını Suveyd'den üç sene mi, yoksa bir sene olarak mı işittiğimi pek iyi bilmiyorum diyerek, şübhesini açıklamayı dînî bir vazîfe sayıyor.

Şu'be'nin Seleme ile Mekke'deki bu ikinci buluşması, birinciden on sene sonra olmuştur. Bunu Müslim ile Tayâlîsî de bu sûretle açıklamıştır. Seleme'nin zamâna âid bu şekki, fıkhî hüküm üzerinde müessir olmuş; yitik bulan kimsenin ancak bir sene i'lân etmesi esâsı kabûl edilmiştir. Çünkü şübhe, şübhe edilenin düşmesini gerektirir; o da üçtür; böylece kesin olanla amel vâcib olur, o da bir yıl i'lân etmektir (Kastallânî).

21 Buhârî bu başlık ile el-Evzâî'nin az ile çok arasını ayırma husûsundaki görüşünü reddi işâret etmiş gibidir. Evzâî bulunan az ise i'lân eder, çok mal ise onu Beytu'l-mâl'e götürür, demiştir. Cumhûr ise ona muhâlefet üzeredir... (İbn Hacer).

Buhârî, bu Zeyd ibn Hâlid hadîsini burada ayrı ayrı senedlerle ve bâzen küçük lâfız değişiklikleriyle birkaç defa getirmiş bulunuyor.

وإلاّ فاسْتَنْفِقْ بِهَا وسألَهُ عنْ ضَالَّةِ الإبِلِ فَتَمَعَّرَ وَجْهُهُ وقال مالَكَ ولَهَا مَعَهَا سِقاؤُها وحذاؤُهَا تَرِدُ المَاءَ وتأْكُلُ الشَّجَرَ دَعْهَا حَتَّى يَجِدَهَا رَبُّهَا وسألَهُ عنْ ضالَّةِ الْغَنَمِ فقَال هِيَ لَكَ أَوْ لأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ *

11-....... Zeyd ibn Hâlid(R)'den (o, şöyle demiştir): Bir çöl bedevîsi Peygamber'e gelip, bulunmuş yitik eşyânın hükmünü sordu. Peygamber (S):

— *"Bunu bir sene i'lân et. Eğer bunun çıkınını ve ağız bağını sana haber veren bir kimse gelirse* (bunu ona ver). *Kimse gelmezse bununla sen nafakalan"* buyurdu.

Bedevî, Peygamber'e deve yitiğinin hükmünü sordu. Bunun üzerine Peygamber'in yüzü değişti ve:

— *"Ondan sana ne? Su tulumu ve ayakkabıları berâberindedir. Kendisi suya gelir ve ağaçları yer. Sâhibi onu buluncaya kadar, onu kendi başına bırak!"* buyurdu.

Bedevî bu sefer Peygamber'e koyun yitiğini sordu. Peygamber:

— *"O senin yâhud mü'min kardeşinin yâhud da kurdundur* (yânî bu yitik koyunu sen alır, i'lân eder de sâhibini bulamazsan, sana âiddir. Sen almaz da mü'min kardeşin alırsa, o bulup alanındır; o da almazsa artık koyun kurdundur" buyurdu.

١٢ــ بابٌ
12- BÂB [22]

١٢ــ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال أخبرنا النَّضْرُ قال أخْبرنا إسْرَائِيلُ عنْ أبِي إسْحَاقَ قال أخبرَنِى البَراءُ عنْ أبِي بَكْرٍ رضى الله عنهما ح **وحدّثنا** عبدُ اللّهِ بنُ رجاءٍ قال **حدّثنا** إسْرَائيلُ عنْ أبِي إسْحَاقَ عن الْبَرَاءِ عنْ أبِي بَكْرٍ رضى اللّهُ عنهما قال انْطَلَقْتُ فإذَا أنا بِرَاعِي غَنَمٍ يَسوقُ غَنَمَهُ فَقُلْتُ لِمَنْ أنْتَ قال لِرَجُلٍ مِنْ قُرَيْشٍ فسمَّاهُ فَعرفْتُهُ فَقُلْتُ هَلْ فِي غَنَمِكَ مِنْ لَبَنٍ فقال نَعَمْ فَقُلْتُ هَلْ أنْتَ حَالِبٌ لِى قال نَعَمْ فأمَرْتُهُ فاعْتَقَلَ شاةً مِنْ غَنِمِهِ ثُمَّ أمَرْتُهُ أنْ يَنْفُضَ ضَرْعَهَا مِنَ الْغُبَارِ ثُمَّ أمَرْتُهُ أنْ يَنْفُضَ كَفَّيْهِ فقال هَكَذَا ضَرَبَ إحْدَى

22 Bu kendinden önceki başlık için bir fasıl gibidir. Ebû Zerr nushasında mevcûd değildir.

كَفَّيْهِ بالأُخْرَى فَحَلَبَ كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ وَقَدْ جَعَلْتُ لِرَسولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إدَاوَةً عَلَى فَمِهَا خِرْقَةٌ فَصَبَبْتُ عَلَى اللَّبَنِ حَتَّى بَرَدَ أَسْفَلُهُ فانْتَهَيْتُ إلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقُلْتُ اشْرَبْ يَا رسولَ اللَّهِ فَشَرِبَ حَتَّى رَضِيتُ *

12-....... el-Berâ', Ebû Bekr'den; Ebû Bekr (R) şöyle demiştir: Ben (oranın etrafını araştırıp gözetlemek için) gittim. Derken koyunlarını (bulunduğumuz kayaya doğru) sürmekte olan bir koyun çobanı ile karşılaştım. Ona:

— Sen kimin çobanısın? dedim.

O da Kureyş'ten ismini belirttiği bir adamın çobanı olduğunu söyledi. Ben de onu tanıdım. Bu sefer ben ona:

— Senin koyunlarında sütlüsü var mı? dedim.

O:

— Evet vardır, dedi.

— Peki benim için süt sağar mısın? dedim.

O:

— Evet sağarım, dedi.

Ben ona emrettim de koyunlarından birini tuttu. Sonra ona koyunun memesi üzerindeki tozları silkelemesini emrettim. Sonra da ellerini silkeleyip temizlemesini emrettim. Râvî: Avuçlarından birini diğerine vurup şöylece temizlediğini söyledi. Akabinde benim için bir içimlik mikdârı süt sağdı. Ben Rasûlullah için deriden bir kab yapmıştım, ağzında bir bez vardı. Sütün üzerine biraz su döktüm, hattâ kabın aşağısı biraz soğudu. Nihâyet Peygamber'in yanına geldim ve:

— İç yâ Rasûlallah, dedim.

Rasûlullah içti, ben de bundan hoşnûd oldum [23].

---

23 Bu, hicret hadîsinin Berâ' ibn Âzib vâsıtasıyle Ebû Bekr'den gelen rivâyetinin bir parçasıdır. Buhârî bunun daha bütününü Menâkıb Kitâbı, "İslâm'da Peygamberlik alâmetleri bâbı"nda getirmiştir. Bu hadîs, Müslim, ez-Zühd'de hicret hadîsi hakkında bir bâb altındaki uzun hicret hadîsinin bir parçası olarak geçmektedir. *Müslim Ter.*, VIII, 572-575.

Buhârî bu hadîsi Lukata Bâbları arasına, süt o zamân istihlâk edilen zâyi' hükmünde olduğu için girdirmiştir... (İbnu'l-Munîr).

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤٦ـ كِتَابُ المَظَالِمِ والْغَصْبِ

46- KİTÂBU'L-MEZÂLİM VE'L-GASB

(Zulümler ve Gasb Kitâbı) [1]

وقَوْلِ اللّٰهِ تَعَالَى ولاَ تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الأَبْصَارُ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُوسِهِمْ رَافِعِي المُقْنِعُ والمُقْمِحُ واحِدٌ . وقال مُجَاهِدٌ مُهْطِعِينَ مُدِيمِي النَّظَرِ

---

1 *el-Mezâlim, el-Mazlime*'nin cem'idir, ikinci bâbdan mîmli masdardır.

ez-Zulm, lûgatte cevr'dir, sınırı geçmektir. Şer'î ma'nâsı, bir şeyi lâyık olduğu yerden başka bir yere koymaktır. Bâzıları zulmü "Başkasının mülkünde sâhibinin izni olmayarak tasarruftur" diye ta'rîf etmişlerdir.

el-Mazlime, sâhibinden haksız olarak alınan şeyin ismidir de denilmiştir ki, tazallum edilen şeyden ibârettir.

Müellif *Basâir*'de demiştir ki, zulm maddesi zulmetten alınmıştır; bir şeyi kendi yerinden başka yere koymak ma'nâsınadır. Yazılan bu koyuş ya ziyâde ile, ya noksan ile, ya vaktinden, ya mekânından sapmakla olur. Ve zulm üç türlü olur: Biri insan ile Yüce Allah arasında olur. Bunun en büyüğü küfr, şirk ve nifâktır. İkincisi zâlim ile insanlar arasında olur. Üçüncüsü zâlim ile kendi nefsi arasında olur. Kaldı ki zulmün bu üç nev'i de hakîkatte kişinin kendi kendisine zulmetmesidir. Zâlim bir zulme giriştiğinde evvelâ kendi nefsine zulmetmiş olur. Nitekim "وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ = *Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı*" (en-Nahl: 33) âyeti bunu nutk etmektedir *(Kaamûs Ter.)*

el-Gasb; lûgatte bir şeyi zulmen almaktır; alınan şey ister mal olsun, ister başka bir hakka tecâvüz olsun. Şerîat ıstılâhında ise *"Gasb,* kıymeti hâiz olan muhterem bir malı sâhibinin izni olmaksızın gizlice değil, açıktan almaktır (Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât*).

ويقال مُسْرِعِينَ لاَيَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ يَعْنِي جُوفًا لاَ عُقُولَ لَهُمْ وأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ ونَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ مالَكُمْ مِنْ زَوالٍ وسَكَنْتُمْ فِي مَساكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الأَمْثَالَ وقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وإِنْ كانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الجِبالُ فَلاَ تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُوانْتِقامٍ *

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"O zâlimlerin yapacaklarından Allah'ı gâfil zannetme sakın. O bunları ancak öyle bir gün için geciktiriyor ki, o gün gözler (şaşkınlıkla) belerip kalacaktır. Hepsi de başlarını dikerek koşacaklar. Gözleri kendilerine bile dönüp bakamayacak. Kalblerinin içi ise (müdhiş korkularından dolayı akıldan) bomboştur. İnsanlara o azâbın kendilerine geleceği günün tehlikesini anlat ki (o gün) zâlimler: Ey Rabb'imiz, bizi yakın bir müddete kadar geciktir de Sen'in da'vetine icâbet edelim, peygamberlere tâbi' olalım diyecek(ler)dir. Hâlbuki daha evvel siz (dünyâda) kendinize hiçbir zevâl yoktur diye yemîn etmediniz miydi? Siz (Âd ve Semûd kavimleri gibi) nefislerine zulmedenlerin diyârında da yerleştiniz. Onlara neler yaptığımız sizin için apaçık meydana çıktı. Size (bu husûsta) birçok misâller de gösterdik. Hakîkat onlar (peygamberlere karşı) bir takım tuzaklar kurmuşlardı. Hâlbuki onların tuzaklarından dağlar yerinden oynayıp gitmiş olsa bile Allah katında onlara âid (nice nice) cezâlar vardır. Öyle ise sakın Allah, peygamberlerine olan va'dinden cayar sanma. Şübhesiz ki Allah mutlak gâlibdir, intikaam sâhibidir"

(İbrâhîm: 42-47)

Âyetteki "*Mukniî ruûsihim*", "Râfiî ruûsihim"; yânî "Başlarını yükselticiler" demektir. "el-Mukniu" ve'l-Mukmihu" ikisi de bir ma'nâya, yânî "Yükseltici" ma'nâsınadır.

Mücâhid: "*Muhtıîn*", "Mudîmî'n-nazar", yânî "Bakışı devam ettirenler" demektir. "*Muhtıîn*", "Musrıîn",

yânî "Sür'at ediciler" diye de tefsîr edilir, demiştir. Ve "*Kalbleri hevâdır*", yânî bomboştur; akılları yoktur, demektir [2].

١ــ باب قِصَاصِ المَظَالِمِ

1- ZULÜMLERİN KISÂS YAPILMASI BÂBI

١ــ **حدّثنا** إِسْحَاقُ بنُ إِبْرَاهِيمَ قال أخبرنا مُعَاذُ بنُ هِشَامٍ قال **حدّثني** أَبِي عنْ قَتَادَةَ عنْ أَبِي المُتَوَكِّلِ النَّاجِي عنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضي اللَّهُ عنه عنْ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال إِذَا خَلَصَ المُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ حُبِسُوا بِقَنْطَرَةٍ بَيْنَ الجَنَّةِ والنَّارِ فَيَتَقَاصُّونَ مَظَالِمَ كَانَتْ بَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَتَّى إِذَا نُقُّوا وهُذِّبوا أُذِنَ لَهُمْ بِدُخُولِ الجَنَّةِ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ صلى اللَّهُ عليه وسلم بِيَدِهِ لأَحَدُهُمْ بِمَسْكَنِهِ فِي الجَنَّةِ أَدَلُّ بِمَنْزِلِهِ كانَ فِي الدُّنْيَا * وقال يونُسُ بنُ مُحَمَّدٍ **حدّثنا** شَيْبَانُ عنْ قَتَادَةَ قال **حدّثنا** أَبو المتَوَكِّلِ *

1-....... Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "*Kıyâmette mü'minler cehennemden* (yânî cehennem üzerine kurulmuş sırâttan) *kurtuldukları zamân cennetle cehennem arasındaki köprüde habsolunurlar. Burada dünyâda aralarında bulunan* (ufak tefek) *zulümlerden birbirine hakkını vererek hesâblaşırlar.* (Bu küçük günâhlardan da) *pâklanıp arındıkları zamân bunların cennete girmelerine izin verilir. Muhammed'in nefsi yedinde olan Allah'a yemîn ederim ki, o mü'minlerden herhangi biri cennetteki meskenini dünyâda yaşadığı meskeninden daha iyi bilir ve* (kılavuzsuz) *bulur*" [3].

---

2 Buradaki tefsîrleri el-Feryâbî, Mücâhid'den tahrîc etmiştir.

Bu lûgatçilerin çoğunun tefsîridir. *Hevâ* lûgatte yerle gök arasındaki boşluğa denildiğine göre, o gün de zâlimlerin aşırı hayret ve dehşetten akılları başlarından gidip birşey düşünmeyerek gönülleri bomboş kalacak demek oluyor. Bu tasvîr, İsrâfîl'in sûru üfürmesi üzerine kabirlerinden kalkıp hesâb mevkiine gidişe âiddir. Bunun şu âyetlerde de bir tasvîri vardır:

"***... O da'vet edicinin, görülmemiş, tanınmamış bir şeye da'vet edeceği gün, gözleri zelîl ve hakîr olarak hepsi de çıvgın çekirgeler gibi kabirlerden çıkacaklar, o da'vet ediciye*** (boyunlarını uzatıp) ***koşarak.*** (içlerinden) ***kâfir olanlar*** (şöyle) ***diyecekler: Bu çok sarp bir gün***" (el-Kamer: 6-8).

3 Buhârî bu hadîsi Rikaak Kitâbı'nda da getirmiştir. Bâzı âlimler bu hadîsin zâhirinden iki sırât olduğu görüşüne gitmişler; diğer bâzıları da bunların ayrı ayrı

Ve Yûnus ibn Muhammed şöyle dedi: Bize Şeybân, Katâde ibn Diâme'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize Ebû'l-Mütevekkil tahdîs etti [4].

٢ـ باب قَوْلِ اللَّهِ تَعَالى ألاَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

2- YÜCE ALLAH'IN: *"Haberiniz olsun ki, Allah'ın la'neti zâlimlerin üzerindedir"* (Hûd: 18) KAVLİ BÂBI

٢ـ **حدّثنا** موسٰى بنُ إسْمَاعِيلَ قال **حدّثنا** هَمَّامٌ قال أخبرنِى قَتَادَةُ عنْ صَفْوَانَ بنِ مُحْرِزٍ الْمَازِنِيِّ قال بَيْنَمَا أنَا أمْشِي مَعَ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما آخِذٌ بِيَدِهِ إذْ عَرَضَ رَجُلٌ فقَال كَيْفَ سَمِعْتَ رسولَ اللَّهِ ﷺ فِي النَّجْوٰى فقال سَمِعْتُ رسولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إنَّ اللَّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنَ فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَيَسْتُرُهُ فَيَقُولُ أتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا أتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ أيْ رَبِّ حَتَّى إذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ وَرَأى فى نَفْسِهِ أنَّهُ هلَكَ قال سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وأنَا أغْفِرُهَا لَكَ اليَوْمَ فَيُعْطَى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ وأمَّا الْكَافِرُ والْمُنَافِقُونَ فَيقُولُ الأشْهَادُ هؤُلاَءِ الذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ ألاَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ *

2-....... Bana Katâde, Safvân ibn Muhrız el-Mâzinî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben bir kerresinde Abdullah ibn Umer'in elinden tutup giderken birisi geldi de, İbn Umer'e:

---

iki köprü olmayıp biri diğerinin uzantısı olduğu görüşüne gitmişlerdir. Yânî biri cehennem üzerindeki büyük sırât, diğeri de cehennem ile cennet arasında, onun uzantısı olan sırât demişlerdir.

Hadîs metnindeki "فَيَتَقَاصَوْنَ" lâfzı Kuşmeyhenî nushasında dâd harfi ile zabtedilmiştir. *et-Tekaadî,* birbirine hakkını vererek hukûklaşmaktır. Cumhûrun rivâyeti ise şeddeli sâd ile "فَيَتَقَاصُّونَ"dir. Bu da birbiriyle hesâblaşırlar demektir ki, Türkçe'de takas ta'bîr olunur. Bu takas muâmelesi mü'minlerin kendi aralarında bizzât ufak tefek hakları sevâb vermek, günâh almak sûretiyle takas ve mahsûb ederek küçük günâhlardan arınırlar demek oluyor ki, bu da *et-Tekaadî*'nin ifâde ettiği ma'nâya delâlet etmektedir.

Demek ki cennete küçük günâhlardan da arındıktan sonra girilecektir. Bunu te'yîd eden bir hadîs: *"Cennet ehlinden hiçbirinin üzerinde kul hakkı olduğu hâlde cennete girmesi halâl olmaz"* (Buhârî, Tevhîd, Câbir'den).

4 Bunu İbnu Mende Kitâbu'l-Îmân'da senediyle rivâyet etmiştir. Buhârî'nin bu ta'lîki sevketmekten maksadı, Katâde'nin Ebû'l-Mütevekkil'den tahdîsini açıkça belirtmek istemesidir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

— Rasûlullah'ın necve(= yavaşça söz söylemek) hakkındaki beyânâtını nasıl işittin (bunu lûtfen bildirir misin)? dedi.

İbnu Umer de şöyle dedi:

— Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

"Muhakkak Allah kıyâmet günü mü'mini yaklaştırır ve onun üstüne şefkat kanadını ve koruma perdesini koyar da onu (mevkıf halkının gözünden) *örter ve:*

— (Ey kulum, işlediğin) *fulân günâhı biliyor musun? Fulân günâhı biliyor musun? diye sorar.*

Mü'min de:

— Evet Rabb'im! diye tâ bütün günâhlarını takrîr ve i'tirâf ettiği ve içinde helâk olduğuna kanâat geldiği zamân Allah:

— (Ey kulum) *aleyhindeki bu günâhları dünyâda halktan gizledim. Bu gün de senin lehine bunları mağfiret ediyorum! buyurur.*

Ve mü'minin hasenât defteri (sağından) *kendisine verilir.*

Kâfirlere, münâfıklara gelince (onlar için de peygamberlerden, meleklerden birçok) *şâhidler: **İşte bunlar Rabb'lerine karşı*** (ortak uydurarak) ***yalan söyleyenlerdir. Haberiniz olsun ki, Allah'ın la'neti*** (o) ***zâlimlerin üzerine olsun** derler"* [5].

٣ــ بابٌ لا يَظْلِمُ المُسْلِمُ المُسْلِمَ ولاَ يُسْلِمُهُ

3- BÂB:

"Müslümân müslümâna zulmetmez ve onu tehlikede bırakmaz".

٣ــ حدّثنا يَحْيى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عن ابنِ شِهَابٍ أنَّ سالِمًا أخبرهُ أنَّ عبدَ اللهِ بنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أخْبرهُ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال المُسْلِمُ أخوا المُسْلِمِ لاَيَظْلِمُهُ ولاَ يُسلِمُهُ ومَنْ كانَ فِى حَاجَةِ أخِيهِ

5 Hadîsin başlığa uygunluğu son kısmıdır. Hadîs başlıktaki âyeti açıklamaktadır. Âyetin tamâmı şöyledir:

"Allah'a karşı yalan düzenden daha zâlim kimdir? Onlar Rabb'lerine arzedilecekler, şâhidler de: İşte bunlar Rabb'lerine karşı yalan söyleyenlerdir, diyecekler. Haberiniz olsun ki, Allah'ın la'neti zâlimlerin tepesindedir" (Hûd: 18).

en-Necve, yavaşça söz söylemeye denir ki, fısıldamak ta'bîr olunur. İbn Esîr de *en-Nihâye*'de: *Necve* isimdir; masdar yerine kaaimdir. Kıyâmet gününde Yüce Allah'ın mü'min kuluna gizlice hitâbıdır, demiştir.

Bu hadîste râvî Safvân'ın "İbn Umer'le ele ele yapışıp gittiğimiz sırada birisi gelip de necveden sordu. O da şöyle rivâyet etti" şeklindeki durum beyânı ifâdesi, hadîsin târihî değeri bakımından çok kıymetlidir. Hadîsçiler ve târihçiler bu gibi beyânları vak'anın doğruluğu lehine birer vesîka kabûl ederler.

كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرُبَاتِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ *

3-....... Sâlime de Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Müslümân müslümânın* (dîn) *kardeşidir. Müslümân müslümâna zulmetmez, müslümân müslümânı* (tehlikede ve musîbette) *terk de etmez. Her kim müslim kardeşinin hâcetinde bulunursa Allah da onun hâcetini yerine getirir. Her kim bir müslümândan bir keder* (bir darlık) *giderip onu ferahlatırsa, Allah da onun kıyâmet gününün kederlerinden bir kederini giderip ferahlatır. Her kim bir müslümânı* (dünyâdaki ayıbından) *örterse, Allah da onu kıyâmet gününde örter"* [6].

٤ـ بابٌ أعِنْ أخاكَ ظَالِمًا أوْ مَظْلُومًا

4- BÂB:

"Kardeşine zâlim iken de, mazlûm iken de yardım et".

٤ـ **حدّثنا** عُثْمَانُ بنُ أبِي شَيْبَةَ قال **حدّثنا** هُشَيْمٌ أخبرنا عُبَيْدُ اللَّهِ ابنُ أبِي بكرِ بنِ أنسٍ وحُمَيْدٌ الطَّوِيلُ سَمِعَ أنَسَ بنَ مالِكٍ رضى اللَّهُ عنه يَقُولُ قال رسولُ اللَّهِ ﷺ انْصُرْ أخَاكَ ظَالِمًا أوْ مَظْلُومًا *

4-....... Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik'ten işitmiştir. Enes (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S): *"Sen kardeşine ister zâlim olsun, ister mazlum olsun; yardım et"* buyurdu.

٥ـ **حدّثنا** مُسَدَّدٌ قال **حدّثنا** مُعْتَمِرٌ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أنسٍ رضى اللَّهُ عنه قال قال رسولُ اللَّهِ ﷺ انْصُرْ أخَاكَ ظَالِمًا أوْ مَظْلُومًا قالوا يا رسولَ اللَّهِ هٰذَا نَنْصُرُهُ مَظْلُومًا فَكَيْفَ نَنْصُرُهُ ظَالِمًا قال تَأْخُذُ فَوْقَ يَدَيْهِ *

5-....... Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "(Ey mü'min, sen mü'min) *kardeşine zâlim iken de, mazlûm iken de yardım et"* buyurdu.

Sahâbîler:

---

6 Hadîs, içtimâî yardımlaşmanın, güzel muâşeretin ve güzel ahlâkın en mühim umdelerini öğretmektedir. *"Ve'yuslimuhu"* if'âl bâbından muzârî sîgasıdır, silm ve selâmetini izâle etmez, yânî zâlimin zulmünde bırakmaz demektir.
Hadîs, haber sûretinde bir nehiydir ve daha belîğdir.

— Yâ Rasûlallah! Şu mazlûm olan kişiye yardım edebiliriz. Fakat o zâlime nasıl yardım ederiz? diye sordular.
Rasûlullah:
— *"Zâlimin iki elinin üstünü tutarsın* (yânî onu zulümden men' edersin)" buyurdu [7].

٥ــ باب نَصْرِ المَظْلومِ

5- MAZLÛMA YARDIM BÂBI

٦ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ الرَّبِيعِ قال حدّثنا شعْبَةُ عنِ الأشْعَثِ بنِ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بنَ سُوَيْدٍ قال سَمِعْتُ البَرَاءَ بنَ عَازِبٍ رضى الله عنهما قال أمَرَنا النبىُّ ﷺ بِسَبْعٍ ونَهَانا عنْ سَبْعٍ فَذَكَرَ عِيادَةَ المَرِيضِ واتِّبَاعَ الجَنَائِزِ وتَشْمِيتَ العاطِسِ ورَدَّ السَّلاَمِ ونَصْرَ المَظْلُومِ وإجَابَةَ الدَّاعِى وإبْرَارَ المُقْسِمِ *

6-....... el-Eş'as ibn Suleym dedi ki: Ben Muâviye ibn Suveyd'den işittim; o şöyle dedi: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R)'den işittim; o: Peygamber (S) bize yedi şey emretti ve yedi şeyden de nehyetti, deyip emrettiği şeyler olarak şunları zikretti: 1.Hastayı ziyâret etmek, 2. Cenâzeyi arkası sıra ta'kîb edip cenâze namâzını kılmak, 3. Aksıran kimseye ***Elhamdu lillâhi*** derse ona karşı ***Yerhamukellâhu*** (= Allah sana merhamet eylesin) demek, 4. Selâm almak, 5. Zulmedilmişe yardım etmek, 6. Da'vetçinin hayırlı da'vetine icâbet etmek, 7. Verilen sözü, edilen yemîni reddetmeyip kabûl etmek ve dönmemektir [8].

---

7 Müslim'in Câbir'den getirdiği rivâyette *"Yardım edilen kişi zâlim ise, müslümân kardeş o zâlimi zulmetmekten men' etsin. Bu da zâlim için bir yardımdır"* buyurulmuştur.

Bu kardeşlik, İslâm kardeşliğidir; bunda hür, köle, bâliğ ve mümeyyiz ortak olur. Başlıktaki vecîz sözü ilk defa Cundeb ibn Anber esîr düştüğü zamân kurtulmak ümîdiyle Es'ad ibn Zeyd için söylediği bir beytin bir mısra'ında söylemiştir:

يَا أَيُّهَا المرْءُ الكَرِيمُ الكَسُومُ   اُنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلومًا

(Ey kerîm ve çok kazancı olan er kişi! İster zâlim yâhud mazlûm olsun, sen kardeşine yardım et) (Aynî, Kastallânî).

8 Hadîsin başlığa delîl olan fıkrası "Zulmedilene yardım etmek" cümlesidir. Emredilen bu yedi şey, beşerî ve ictimâî fazîletlerin en mühim umdelerindendir; bunlar güzel ahlâkın esâslarıdır.

Hadîsin bu rivâyetinde men' olunan diğer yedi şey zikredilmemiştir. Onları da Cenâiz Kitâbı'ndaki rivâyetten nakledelim:

"Gümüş kablardan, altın yüzükten, harîr, dîbâ, kasıyy, istebrak (denilen

٧ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ العَلاَءِ قال حدّثنا أبو أسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عنْ أبى بُرْدَةَ عنْ أبِى موسى رضى الله عنه عنِ النبىِّ ﷺ قال المُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا وشَبَّكَ بَيْنَ أصَابِعِهِ *

7-....... Ebû Mûsâ (el-Eş'ârî -R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S) *"Mü'minin mü'mine dayanışması, parçaları birbirine bağlayıp kuvvetlendiren binâ gibidir"* buyurdu ve (bu dayanışmayı göstermek için) parmakları arasını birbirine yaklaştırdı [9].

٦ـ باب الإنْتِصَارِ مِنَ الظَّالِمِ لِقَوْلِهِ جَلَّ ذِكْرُهُ لا يُحِبُّ اللَّهُ الجَهْرَ بالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إلاَّ مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَليمًا والذِينَ إذَا أصَابَهُمُ الْبَغْىُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ. قال إبْرَاهِيمُ كانُوا يَكْرَهُونَ أنْ يُسْتَذَلُّوا فاذَا قَدَرُوا عَفَوْا

6- ZÂLİMDEN İNTİKAAM ALMAK BÂBI

Çünkü zikri ulu olan Allah'ın şu sözleri vardır:
"Allah çirkin sözün alenen söylenmesini sevmez. Zulme uğrayanlar başka. Allah herşeyi işitici, hakkıyle bilicidir" (en-Nisâ: 148) [10].
"O mü'minler ki, kendilerine tegallüb ve zulüm vâkı'

---

ipekli kumaşlar) kullanmaktan da nehyetti". Bunların hepsinin men'inden gâye, hayât ve maîşette isrâftan sakınıp i'tidâl ve tasarrufa riâyet etmektir.

9 Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsından alınır. Çünkü mü'min mü'mini sağlamlaştırdığı zamân, ona yardım etmiş olur. Peygamber, mü'minler arasında gerçekleşmesi istenen dayanışmayı, bağlılığı ve netîceten birliği, sağlamlığı kavlen sağlam bir binâ ile misâllendirdiği gibi, parmaklarını birbirine geçirerek fiilen de göstermiştir.

Mü'minler arasında ve bilhassa harb ve musîbet zamânında bulunması istenen birlik ve dayanışma, Kur'ân'da parçaları kurşunla birbirine kenetlenmiş binâ ile misâllendirilmiştir: ***"Şübhesiz ki Allah, kendi yolunda, birbirine kenetlenmiş bir binâ gibi safflar bağlayarak çarpışanları sever"*** (es-Saff: 4).

10 Âyetler intikaam almanın meşrûluğuna delîl olarak getirilmişlerdir. *İntisâr,* intikaam, yânî ukûbetle cezâ uygulamaktır; öc almak da ta'bîr olunur. Alî ibn Ebî Talha, İbn Abbâs'ın bu âyeti "Allah, bir kimsenin başkasının ma'siyet ve kötülüklerini aynen sayıp dökmesini sevmez, meğer ki ondan zulüm görmüş, rencîde edilmiş ola" sûretinde tefsîr ettiğini rivâyet etmiştir. Bedduâ ile de tefsîr edilmiştir.

Bu âyette ferdlerin hukûkuna tecâvüz edildiğinde ferdin ferdden sözle intikaam alabileceği bildirilmiştir.

olduğu zamân elbirliğiyle yardımlaşıp intikaam alırlar'' (eş-Şûrâ: 39).

İbrâhîm en-Nahaî şöyle demiştir:
Selef, müslümânlara bir tecâvüz vukûunda müslümânların mütecâviz bağî tarafından zelîl kılınmalarını çirkin görürlerdi. Düşmanı tepelemeye muktedir olunca da mâzîdeki kötülüklerin hesâbını sormayıp affederlerdi [11].

٧ـ باب عفو المظلوم لقوله تعالى إن تبدوا خيرا أو تخفوه أو تعفوا عن سوء فإن الله كان عفوا قديرا وجزاء سيئة سيئة مثلها فمن عفا وأصلح فأجره على الله إنه لا يحب الظالمين ولمن انتصر بعد ظلمه فأولئك ما عليهم من سبيل إنما السبيل على الذين يظلمون الناس ويبغون في الأرض بغير الحق أولئك لهم عذاب أليم ولمن صبر وغفر إن ذلك لمن عزم الأمور وترى الظالمين لما رأوا العذاب يقولون هل إلى مرد من سبيل

7- MAZLÛMUN ZÂLİMİ AFFETMESİ BÂBI

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavilleri vardır:
''Eğer bir hayrı açıklar veyâ onu gizlerseniz, yâhud fenâlığı da affederseniz, şübhe yok ki Allah çok bağışlayıcıdır; herşeye hakkıyle kaadirdir'' (en-Nisâ: 149) [12].
''Kötülüğünün karşılığı ona denk bir kötülük(bir misilleme)dir. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa

---

11 eş-Şûrâ: 39. âyeti bir topluluğun hukûkuna tecâvüze âiddir. Bu âyetteki siyâsî ve millî yüksek hakîkati İbrâhîm en-Nahaî, naklettiği tefsîrde bildirmiştir. İbrâhîm'in bu tefsîrini Abd ibn Humeyd ile İbn Uyeyne kendi tefsîrlerinde mevsûlen getirmişlerdir.

Selefin bu tefsîrlerine göre:

1. İslâm câmiasına bir tecâvüz olduğunda hemen millî birlik te'sîsine çalışılarak, intikaam alınması emir buyuruluyor.

2. Bunun terki, düşman tarafından milletin horlanması ve millî şerefin kırılması demek olduğu bildiriliyor.

3. Düşmandan öc alındıktan sonra kin güdülmeyerek, eski hesâblar karıştırılmayarak zâlimi affetmek gibi yükseklik gösterilmesi öğretiliyor.

12 Bu mazlûmun affının güzelliğini delîlle beyân etmektir.

Bu iki bâbda yalnız âyetlerle yetinilmiş, hadîs getirilmemiştir.

mükâfâtı Allah'a âiddir. Şübhe yok ki, o Allah zâlimleri aslâ sevmez. Kim kendine (yapılan) zulmün ardından her hâlde hakkını alırsa, artık bunlar aleyhinde (mes'ûliyete) bir yol yoktur. O yol ancak insanlara zulmetmekte, yeryüzünde haksız olarak tegallübe kalkmakta olanlara karşıdır. İşte bunlar; bunların hakkı pek acıklı bir azâbdır. Bununla berâber kim sabreder, (suçları) örterse (bağışlarsa), işte bu şübhesiz ve elbet azm olunacak işlerdendir. Allah kimi şaşırtırsa, bundan sonra onun hiçbir koruyucusu yoktur. O zâlimleri göreceksin ki, onlar azâbı gördükleri zamân (dünyâya) geri dönmeye bir yol var mı, diyeceklerdir" (eş-Şûrâ: 40-44) [13].

٨ــ بابٌ الظُّلْمُ ظُلمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

8- BÂB:

"Zulüm, kıyâmet gününde zulmetlerdir".

٨ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ الْمَاجِشُونُ أخبرنا عَبْدُ اللّهِ بنُ دِينَارٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رضى الله عنهما عن النبىِّ ﷺ قال الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ *

8-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S): *"Zulüm, kıyâmet gününde zulmetlerdir"* buyurdu [14].

---

13 eş-Şûrâ: 39. âyette mü'minlerin hukûkuna bir tecâvüz olduğunda, onlar birleşerek intikaam alırlar buyurulmuştu. Buradaki 40. âyette intikaam alırken bunun da bir zulüm derecesine çıkarılmaması, görülen fenâlığa onun benzeri bir ukûbetle mukaabele edilip yetinilmesi öğretiliyor ki, bu da ukûbet ve cezâ ta'yîni husûsunda adâleti te'mîn için gözetilmesi vâcib olan en yüksek bir düstûrdur. Ekseriyetle mazlûmun öc alması, kana susamış bir arslan gibi zâlimi pençesine alarak "Şimdi artık ölümlerden ölüm beğen" diyecek derecede şiddetlenmekte ve bu sûretle dünün mazlumu, bugünün başka bir zâlimi kesilmekte olduğundan, bu intikaamın sınırı ta'yîn edilmiş, fenâlığa onun benzeri bir fenâlıkla mukaabele edilmesi sûretinde bir düstûr konulmuştur ki, adâlet lâfzının hukûkî bir medlûlüdür.

Cürüm ile cezâ arasında münâsebet ve eşitlik öğretildikten sonra, mü'mini fazîlet ve ahlâk güzelliğinin zirvesine yükseltmek için 41. âyet öğretilmiştir...

İşte Kur'ân'da bağî ve hukûka tecâvüz edildiğinde mü'minlerin ta'kîb edecekleri kurtuluş ve selâmet yolu ve saldırgan hakkında uygulanacak adâlet hükümleri; mukaabil bir zulümden korunmak yolu bu sûretle ta'yîn ve ta'lîm edilmiştir.

14 İbnu'l-Cevzî şöyle demiştir: Zulüm iki ma'siyeti şâmil olur: Biri haksız yere baş-

٩ــ بابُ الإتِّقاءِ والحَذَرِ مِنْ دَعْوَةِ المَظْلومِ

9- MAZLÛMUN DUÂSINDAN KORKULMASI VE SAKINILMASI BÂBI

٩ــ حدّثنا يَحْيى بنُ مُوسى قال حدّثنا وكِيعٌ قال حدّثنا زَكَرِيَّاءُ ابنُ إسْحٰقَ المَكِّيُّ عنْ يَحْيى بنِ عبْدِ اللّهِ بنِ صَيْفِيٍّ عنْ أبي مَعْبَدٍ مَوْلى ابنِ عَبَّاسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضي اللّهُ عنهما أنَّ النبيَّ ﷺ بَعَثَ مُعاذًا إلى اليَمَنِ فقال اتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ فإنَّها لَيْسَ بَيْنَها وبيْنَ اللّهِ حِجابٌ *

9-....... İbn Abbâs(R)'tan (şöyle demiştir): Peygamber (S) Muâz ibn Cebel'i (onuncu hicret yılında) Yemen'e vâlî ve muallim olarak gönderdi ve:

— *"Ey Muâz!* (Âsî olsa bile) *mazlûmun duâsından sakın. Çünkü mazlûmun duâsı ile Allah arasında* (icâbeti men' edici) *hiçbir engel yoktur"* buyurdu [15].

١٠ــ بابُ مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ عِنْدَ الرَّجُلِ فَحَلَّلَهَا لَهُ هَلْ يُبيِّنُ مَظْلِمَتَهُ

10- ÜZERİNDE HAKSIZ ALINMIŞ BİRŞEY BULUNAN KİMSE, BU ŞEYİ HAKK SÂHİBİNE HALÂL ETTİRMEĞE KALKSA, (HALÂL ETTİRMENİN SAHÎH OLMASI İÇİN) YAPTIĞI ZULMÜ BEYÂN EDER Mİ (YÂHUD ETMEZ Mİ) BÂBI

١٠ــ حدّثنا آدَمُ بنُ أبي إياسٍ قال حدّثنا بنُ أبي ذِئْبٍ قال حدّثنا سَعِيدٌ المَقْبُرِيُّ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنْهُ قال قال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ

---

kasının malını almak, öbürü de adâletle emreden Allah'a muhâlefette mübârezе etmektir ki, bu ikincisi inşanların irtikâb ettiği günâhların en büyüğüdür. Şübhesiz ki, zulüm, kuvvetlinin Allah'tan başka yardımcısı olmayan zayıfa îkaa ettiği çirkin fiildir. Zayıf, Allah'ın dâmân ve emânetinde iken ona zulmetmek, Allah'ın emânını tanımamak demektir ki, en şenî' bir günâhtır. Zulüm, kalbin zulmetinden, kararmasından neş'et eder. Zâlimin kalbi hidâyet nûru ile nûrlanmış olsaydı, zulmün netîcelerini, fenâlığını düşünüp anlayabilirdi (Aynî).

Müslim'in Câbir'den bir rivâyetinde: *"Zulümden sakının. Çünkü zulüm, kıyâmet gününde zulmetlerdir. Cimrilikten de sakının.."* lâfzıyledir.

15 Muâz'ın Yemen'e gönderilmesi ile ilgili İbn Abbâs hadîsi buradaki başlığa delîl olaçak mikdârda kısaca rivâyet edilmiştir. Hadîs, Zekât Kitâbı'nda geçmişti. Mazlûmun duâsıyle Allah arasında perde ve mânî' bulunmamak, duânın kabûl buyurulacağından ve aslâ reddedilmeyeceğinden kinâyedir.

عليه وسلم مَنْ كانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَحَدٍ مِنْ عِرْضِهِ أَوْشَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لاَ يَكُونَ دِينَارٌ ولاَ دِرْهَمٌ إنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ وإنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ * قال أَبُو عَبْدِ اللَّهِ قال اسْمَاعِيلُ بنُ أَبِي أُوَيْسٍ إِنَّمَا سُمِّيَ المَقْبُرِيُّ لِأَنَّهُ كَانَ نَزَلَ نَاحِيَةَ المَقَابِرِ * قال أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وسَعِيدٌ المَقْبُرِيُّ هُوَ مَوْلَى بَنِي لَيْثٍ وهُوَ سَعِيدُ بنُ أَبِي سَعِيدٍ واسْمُ أَبِي سَعِيدٍ كَيْسَانُ *

10-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Üzerinde* (bir dîn) *kardeşinin nefsine yâhud malına tecâvüzden doğmuş bir hakk bulunan kimse, dînâr ve dirhem bulunmayacak* (kıyâmet günün)*den evvel, bugün dünyâda mazlûmdan o hakkı bağışlamasını istesin.* (Halâllaşılmadığı takdîrde) *zâlimin sâlih ameli bulunursa, ondan zâlimin zulmü mikdârı alınır* (da mazlûma verilir). *Eğer zâlimin haseneleri bulunmazsa, mazlûmun seyyielerinden alınıp zâlim üzerine yükletilir"* [16].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: İsmâîl ibn Ebî Uveys: Makburî ancak kabirler tarafına inmiş olduğu için bu isimle isimlendirildi, dedi.

Ebû Abdillah dedi ki: Ve seneddeki Saîd el-Makburî (123), Leys oğulları'nın âzâdlısıdır. O Saîd ibnu Ebî Saîd'dir. Ebû Saîd'in ismi ise Keysân'dır [17].

١١ــ بابٌ إذَا حَلَّلَهُ مِنْ ظُلْمِهِ فَلاَ رُجُوعَ فِيهِ

16 Metindeki *"Irz"* lâfzını İbnu Kuteybe nefs ile, beden ile tefsîr etmiştir. Metindeki *"Şey"*'i de şârihler mal ile tefsîr etmişlerdir. Hadîs madde ta'yîn olunup zulmü teşkîl eden seyyie beyân edilerek haktan temize çıkıldığı sûrette, bu temize çıkmanın sahîh ve nâfizliğini ifâde ediyor. Bu konuda âlimlerin ittifâkı vardır. Fakat iki kişi arasında karışık bir hesâb veyâ muâmele üzerine hakları halâl kıldırılırsa, arada cereyân eden bu mechûl hesâb ve muâmele hakkında halâllaşmak câiz ve mu'teber midir? Bu husûsta âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları: Böyle madde ta'yîn ve mikdâr beyân edilmeyerek halâllaşmak da hem dünyâ, hem âhiret için berâattir, demişlerdir. Diğer bâzıları da: Ancak madde ve mikdâr ta'yîn edilerek halâllaşmaya kaail olup, bu hadîsin *"Zulüm ve tecâvüz ettiği hakk mikdârı, zâlimin sevâbından alınır"* fıkrasıyle istidlâl etmişlerdir.
Buhârî, mes'ele ihtilâflı olduğu için suâlin cevâbını zikretmemiştir.

17 Bu ifâdeler yalnız el-Kuşmeyhenî'nin rivâyetinde sâbit olmuştur. Bu zikredilen İsmâîl, Buhârî'nin üstâdlarındandır.

11- BÂB: MAZLÛM, ZULMÜNDEN DOĞAN HAKKINI ZÂLİME HALÂL KILDIĞINDA, ARTIK O HAKKA DÖNME YOKTUR

(Hakkın ma'lûm olması yâhud cevâz veren indinde mechûl olması müsâvîdir.)

١١ ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا هِشَامُ بنُ عُرْوَةَ عَنْ أبيهِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها وإنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أوْ إعْرَاضًا قَالَتِ الرَّجُلُ تَكُونُ عِنْدَهُ المَرْأَةُ لَيْسَ بِمُسْتَكْثِرٍ مِنْهَا يُرِيدُ أنْ يُفَارِقَهَا فَتَقُولُ أجْعَلُكَ مِنْ شَأْنِي فِي حِلٍّ فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الآيَةُ فِي ذٰلِكَ *

11-....... Âişe(R)'den: "*Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından* (yatağını terketmesinden, nafakasında ihmâl göstermesinden) *yâhud* (herhangi bir sûretle kendisinden) *yüz çevirmesinden endîşe ederse, sulh ile aralarını düzeltmekte ikisine de vebâl yoktur. Sulh daha hayırlıdır...*" (en-Nisâ: 128).

Âişe dedi ki: Bir adamın nikâhında bir kadın olur, adam o kadınla (kadının yaşlılığından veyâ ahlâkının kötülüğünden dolayı) sohbeti çoğaltmak istemez, ondan ayrılmayı ister hâldedir. Kadın adama: Ben sana zevcelik hakları husûsundaki hakkımı halâl ediyorum, beni boşamadan yatağımda beni terkedebilirsin, der. İşte bu âyet bunun hakkında inmiştir [18].

١٢ ــ بابٌ إذَا أذِنَ لَهُ أوْ أحَلَّهُ ولَمْ يُبَيِّنْ كَمْ هُوَ

12- BÂB: BİR KİMSE DİĞER BİR KİMSEYE HAKKINI TAM ALMAK HUSÛSUNDA İZİN VERDİĞİ YÂHUD HALÂL KILDIĞI, FAKAT İZİN VERİLENİN VEYÂ HALÂL KILINANIN MİKDÂRINI BEYÂN ETMEDİĞİ ZAMÂN? [19]

١٢ ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبِي حَازِمِ بنِ دِينَارٍ عنْ سَهْلِ بنِ سعْدٍ السَّاعِدِيِّ رضى اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ أتِيَ

---

18 İbnu'l-Munîr, başlık ile hadîs arasındaki münâsebeti şöyle yöneltmiştir: Başlık, geçmiş olan zulümden doğan hakkı düşürmeye uzanıyor. Âyetin mazmunu ise, vefâsızlığın bir zulüm olmaması için müstakbel hakkın düşürülmesidir. Lâkin Buhârî delîl getirmede incelik ve nâziklikle iş yapmıştır. Sanki Buhârî, vukû'u beklenen hakta düşürme geçerli olunca, muhakkak olan hakta düşürme yapmanın geçerliliği evleviyetle olur demektedir (İbn Hacer).

19 Mes'elede tafsîl olduğu için Buhârî mes'elenin de cevâbı olan izâ'nın cevâbını zikretmedi. Burada cevâb câizdir yâhud câiz olur şeklinde takdîr olunur.

بِشَرَابٍ فشَرِبَ مِنْهُ وعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ وعَنْ يَسَارِهِ الأَشْيَاخُ فَقال لِلْغُلاَمِ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعطِيَ هؤُلاءِ فقال الْغُلاَمُ لاَ واللَّهِ يا رسولَ اللَّهِ لاَ أُوثِرُ بِنَصِيبِي مِنْكَ أَحَدًا قال فَتَلَّهُ رسولُ اللَّهِ ﷺ فِي يَدِهِ *

12-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah'a içilecek birşey getirildi. Kendisi bundan (bir mikdâr) içti. Sağında bir genç vardı. Solunda da yaşlılar bulunuyordu. Bu vaziyette Rasûlullah (S) o gence:

— *"Ey genç! Kalan içeceği şu yaşlılara vermeme bana izin verir misin?"* diye sordu.

Genç sahâbî:

— Hayır vallâhi yâ Rasûlallah! Senden gelen nasîbimi hiçbir kimseye ihsân edemem, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah o içeceği gencin elinin içine kuvvetle koydu [20].

١٣ــ بابُ إِثْمِ مَنْ ظَلَمَ شَيْئًا مِنَ الأَرْضِ

13- BİR ARÂZÎ PARÇASINI HAKSIZ ZABTEDENİN GÜNÂHI BÂBI

١٣ــ حدّثنا أَبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثني طَلْحَةُ بنُ عبْدِ اللَّهِ أنَّ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ عَمْرِو بنِ سَهْلٍ قال أخْبرَهُ أنَّ سَعيدَ بنَ زَيْدٍ رضي اللَّهُ عنه قال سَمِعْتُ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّمَ يَقُولُ مَنْ ظَلَمَ منَ الأَرْضِ شَيْئًا طُوِّقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرَضِينَ *

13-....... Saîd ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'dan işittim: *"Kim arzdan bir parça yeri haksız zabtederse* (kıyâmet gününde) *yerin yedi katı halka gibi onun boynuna geçirilir"* buyuruyordu [21].

---

20 Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsından alınır. Eğer genç, Rasûlullah'a içmiş olduğu içeceği solundaki yaşlılara vermesine izin verseydi, gencin bu halâl kılması belirsiz olurdu. Onların ve kendisinin içtikleri mikdâr da böyle belirsiz olurdu. Bu da mikdârı beyân etmeksizin, ihtilâfsız olarak bunun cevâzına delâlet etmiştir (Aynî).

21 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Buhârî bununla arâzî gasbının sûretlendirilmesine işâret etmektedir.

١٤ــ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا حُسَيْنٌ عنْ يَحْيى بنِ أبي كَثِيرٍ قال حدّثني مُحَمَّدُ بنُ ابْرَاهِيمَ أنَ أبا سلَمَةَ قال حدَّثَهُ أنَّهُ كانَتْ بَيْنَهُ وبَيْنَ أنَاسٍ خُصومَةٌ فَذَكَرَ لِعَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها فقالَتْ لَهُ يا أبا سَلَمَةَ اجْتَنِبِ الأرْضَ فإنَّ النبيَّ صلَّى اللّهُ عليْهِ وسلم قال مَنْ ظَلَمَ قِيدَ شبْرٍ مِنَ الأرْضِ طُوِّقَهُ مِنْ سَبْعِ أرَضِينَ *

14-....... Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avf, kendisiyle kavminden bâzı kimseler arasında bir husûmet meydana geldiğini, bu husûmeti Âişe'ye arzettiğini, Âişe'nin de ona şunları söylediğini tahdîs edip söyledi:

— Yâ Ebâ Seleme, yer(gasbetmek)den çekin. Çünkü Peygamber (S): *"Kim başkasının arzından bir karış mikdârı* (bir yere) *tecâvüz ederse, kıyâmet gününde yedi kat yerden* (isâbet eden toprak) *o mütecâviz zâlimin boynuna halka gibi geçirilir"* buyurdu [22].

١٥ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ المُبَارَكِ قال حدّثنا مُوسٰى بنُ عُقْبَةَ عنْ سَالِمٍ عنْ أبِيهِ رضى اللّهُ عنْهُ قال قال النبيُّ صلى الله عليْهِ وسلَّمَ مَنْ أخَذَ مِنَ الأرْضِ شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ خُسِفَ بِهِ يَوْمَ القِيَامَةِ إلٰى سَبْعِ أرَضِينَ قال الفِرَبْرِيُّ قال أبو جَعْفَرِ بنُ أبِى حَاتِمٍ * قال أبو عَبْدِ اللّهِ هَذَا الحَدِيثُ لَيْسَ بِخُرَاسَانَ فِى كِتَابِ ابنِ المُبَارَكِ أمْلاَهُ عَلَيْهِمْ بالْبَصْرَةِ *

15-....... Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Kim haksız olarak* (başkasına âid) *yerden birşey gasbedip alırsa, kıyâmet gününde o gasbedilen arâzî ile yedi kat yere batırılır"* buyurdu [23].

el-Firabrî dedi ki: Ebû Ca'fer ibn Ebî Hâtim şöyle dedi: Ebû Ab-

---

22 Metindeki *"Şibr"* karış demektir; burada azlığı ifâde etmek için zikredilmiştir. Az tecâvüz ukûbeti gerektirirse, çoğu evleviyetle gerektirir.

23 Bu üç hadîs, arzda, toprakta zulüm, başkasının mülküne tecâvüz ve isti'lâdan ibâret olduğuna; gasbın taşınmaz mallara ve akarlara da şumûlüne; yalnız taşınır mallara münhasır olmadığına delâlet eder.

Bu hadîsler bir arza mâlik olan kimsenin o arzın sonuna kadar aşağısına mâlik olduğuna da delâlet eder. Şârih Hattâbî: "Kişinin mâlik olduğu tarla ve bahçesine yerin altında lâğım, izbe, in, kuyu kazmak isteyen yabancıyı men' etme hakkı vardır..." demiştir.

Arâzî sâhibi yerin altında tasarruf etme hakkına sâhib olduğu gibi arâzînin

dillah el-Buhârî: Bu İbn Umer hadîsi, Abdullah ibnu'l-Mubârek'in Horâsân'daki kitâbında yoktu. Onu İbnu'l-Mubârek Basra'da hadîs tâliblerine ve râvîlerine yazdırdı, demiştir [24].

١٤ ـ باب إذَا أذِنَ إنْسَانٌ لِآخَرَ شَيْئًا جَازَ

14- BÂB: BİR İNSAN DİĞER İNSANA BİRŞEY HAKKINDA İZİN VERDİĞİNDE, O ŞEY CÂİZ OLUR

١٦ ـ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ قالَ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ جَبَلَةَ كُنَّا بالمَدِينَةِ فِي بَعْضِ أهْلِ العِرَاقِ فأصَابَنَا سَنَةٌ فَكَانَ ابنُ الزُّبَيْرِ يَرْزُقُنَا التَّمْرَ فَكَانَ ابنُ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما يَمُرُّ بِنَا فيَقُولُ إنَّ رسولَ اللّٰهِ ﷺ نَهَى عنِ الإقْرَانِ إلاَّ أنْ يَسْتَأْذِنَ الرَّجُلُ منكُمْ أخَاهُ *

16-....... Bize Şu'be, Cebele'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Biz Medîne'de bâzı Iraklılar'la bulunuyorduk. O sırada bize bir kıtlık isâbet etmişti. İbnu Zubeyr de bize hurma yediriyordu. Biz hurma yediğimiz sırada yanımızdan İbnu Umer geçerdi; (bâzı Iraklılar'ın açlık sebebiyle hurmayı ikişer ikişer yediğini görürdü de) bize: "Rasûlullah (S) hurmayı bir lokmada çiftleyerek yemekten nehiy buyurdu. Meğer ki sizden biriniz mü'min kardeşine öyle çift yemeye izin vermiş ola" der idi [25].

üstünde de havaya yükselmek hakkını hâizdir. Başkalarına zarar vermemek şartıyle dilediği kadar yüksek binâ inşâ edebilir...

24 Bu ifâdeler Buhârî'nin Ebû Zerr nushasında sâbittir, diğerlerinde yoktur. Bu ifâdeye göre Abdullah ibn Mubârek hadîs kitâbını Horâsân'da yazmış ve orada tahdîs ve neşretmiş; kendisinden pekçok hadîsçi bunları alıp öğrenmiş. Yalnız Abdullah ibn Umer'in yukarıki hadîsi, Horâsân'da yazıp neşrettiği kitâbında yokmuş da, bunu Basra'ya geldikten sonra oradaki hadîs tâlib ve hâfızlarına Basra'da imlâ edip yazdırmıştır.

25 Ahmed ibn Hanbel'in *Müsned*'i ile İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Ebû Bekr'in kölesi Sa'd'den; Bezzâr'ın *Müsned*'inde Ebû Hureyre'den bu hadîsin ma'nâsında hadîsler gelmiştir. Bu rivâyetlerin bâzısında kıtlık zamânında, bâzısında açlık sebebiyle iki hurma birleştirilerek yenildiği bildirilmiştir. Böyle bir zarûrete dayanıcı olsa bile, Peygamber, ictimâî âdâba aykırı olan bu hareketten men' etmiştir.

Âişe ve Câbir: Nehiy sebebi, bu şekilde yemenin açgözlülük ve pisboğazlık gibi fenâ bir hareket olmasıdır, demişlerdir. Şu kadar ki, âlimler kendi malını kişinin dilediği gibi yemesi câizdir, demişlerdir. Nitekim Sâlim ibn Abdillah kendi hurmasını avuç avuç yermiş. Bu sebeble âlimler topluluğu hadîsin sevk yeri cihetiyle bu nehyi ortaklaşa yenilmeye tahsîs etmişlerdir.

١٧ــ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا أبو عَوَانَةَ عنِ الأعْمَشِ عنْ أبى وَائِلٍ عنْ أبى مَسْعُودٍ أنَّ رَجُلاً منَ الأنْصَارِ يُقَالُ لَهُ أبو شُعَيْب كانَ لَهُ غُلامٌ لَحَّامٌ فقال لَهُ أبو شُعَيْبٍ اصْنَعْ لِى طَعَامَ خَمْسَةٍ لَعَلِّى أدْعُوا النَّبيَّ ﷺ خامِسَ خَمْسَةٍ وأبْصَرَ فِى وجْهِ النبيِّ ﷺ الْجوعَ فَدَعَاهُ فَتَبِعَهُمْ رَجُلٌ لَمْ يَدْعَ فقال النبيُّ ﷺ إنَّ هَذَا قَدْ اتَّبَعَنَا أتَأْذَنُ لَهُ قال نَعَمْ *

17-....... Ebû Mes'ûd(R)'dan (şöyle demiştir): Ensâr'dan Ebû Şuayb denilen bir adamın et satıcısı bir hizmetçisi vardı. Ebû Şuayb, Peygamber'in yüzünde açlığı gördüğü hâlde ona hitâben: "Benim için beş kişilik yemek yap. Belki ben beşin beşincisi olarak Peygamber'i da'vet edeceğim" dedi. Akabinde Peygamber'i da'vet etti. Sonra o da'vetlilere ev sâhibinin da'vet etmediği bir adam takılıp geldi. Peygamber da'vet evine gelince, Ebû Şuayb'a: *"Bu zât bize tâbi' olup geldi. Sen buna izin veriyor musun?"* dedi. Ebû Şuayb: Evet (izin veriyorum, buyursun), dedi [26].

١٥ــ بابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وهُوَ ألَدُّ الْخِصَامِ

15- YÜCE ALLAH'IN *"Hâlbuki o düşmanların en yamanıdır"* (el-Bakara: 204) KAVLİ BÂBI [27]

١٨ــ حدّثنا أبو عَاصِمٍ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنَ ابنِ أبى مُلَيْكَةَ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنْهَا عنِ النبىِّ صلى الله عليهِ وسلَّمَ قال إنَّ أبْغَضَ الرِّجَالِ إلى اللَّهِ الألَدُّ الخَصِمُ *

18- Bize Ebû Âsım, İbn Cureyc'den; o da İbn Ebî Muleyke'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Muhakkak ki erkeklerin Allah'a en sevimsizi, düşmanlıkta gaddâr bulunandır"* buyurmuştur [28].

•

26 Bu hadîs Buyû' Kitâbı'nda "Lahham ve cezzâr hakkında denilen şeyler bâbı"nda geçmişti.

27 Âyetin tamâmı şöyledir: ***"İnsanlardan öyle kimse vardır ki, onun bu dünyâ hayâtına âid sözü hoşunuza gider ve o, kalbinde olana Allah'ı şâhid getirir. Hâlbuki o, düşmanların en yamanıdır"*** (el-Bakara: 204).

28 *el-Eledd,* lûgatte eğri demektir; cem'i *Ludd*'dur.

"فَإنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا" = ***İşte biz o Kur'ân'ı, ancak onunla tak-***

١٦ ــ باب إثم مَنْ خاصَمَ فِي بَاطِلٍ وهُوَ يَعْلَمُهُ

16- BÂTILLIĞI BİLDİĞİ HÂLDE, BÂTIL BİR İŞ HAKKINDA ÇEKİŞEN KİMSENİN GÜNÂHI BÂBI

١٩ ــ حدّثنا عبْدُ الْعَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثني إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنْ صَالِحٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخْبَرَنِي عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أمِّ سَلَمَةَ أخْبَرَتْهُ أنَّ أُمَّهَا أمَّ سلَمَةَ رضىَ اللَّهُ عنهَا زَوْجَ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم أخْبَرَتْهَا عنْ رسولِ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عليه وسلم أنَّهُ سَمِعَ خُصُومَةً ببابِ حُجْرَتِهِ فَخَرَجَ إلَيْهِمْ فقال إنَّمَا أنا بَشَرٌ وإنَّهُ يَأْتِينِى الخَصْمُ فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أنْ يَكُونَ أبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ فأحْسِبُ أنَّهُ صَدَقَ فأقضِىَ لَهُ بِذَلِكَ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ فإنَّمَا هِىَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ فَلْيَأْخُذْهَا أوْ فَلْيَتْرُكْهَا *

19-....... İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi. Ona da Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb; ona da Peygamber'in zevcesi olan annesi Ümmü Seleme, Rasûlullah'tan şöyle haber vermiştir: Rasûlullah, Ümmü Seleme odasının kapısı önünde şiddetli bir kavga işitti de onlara doğru çıktı ve şöyle buyurdu: *"Şübhesiz ben* (de sizin gibi) *bir insanım. Zamân olur ki bana* (sizden iki) *hasım gelir de, bâzınız* (haksızken) *bâzınızdan daha düzgün konuşmuş olabilir; ben de o düzgün sözleri doğru sanarak onun lehine hükmedebilirim. Binâenaleyh kimin lehine bir müslimin* (veyâ gayrı müslimin) *hakkı ile hükmettimse,* (bilsin ki) *bu hakk ateşten bir parçadır. İster onu alsın, ister bıraksın"* [29].

---

vâya erecekleri müjdeleyesin, (bâtılda) ***mücâdele ve inâd edenleri korkutasın diye senin dilinle*** (indirerek) ***kolaylaştırdık"*** (Meryem: 97) âyeti, bu sûretle tefsîr edilmiştir. Münâfıklar husûmet hâlinde yalan söyler, iftirâ eder, doğruluğa tutunmazlar da eğri, dolanbaçlı yolları seçerler. Bâzıları da *"Eledd"*'i "şiddetli cidâlci" diye tefsîr etmişlerdir. *el-Eledd,* müteannid, mütemerrid, husûmeti şiddetli adama denir ki, ihlâs ve insâf tarafına meyletmez *(Kaamûs Ter.).*

29 Buhârî bu hâdîsi Ahkâm, Şehâdât, Hîleleri Terk Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim de Kazâ Kitâbı'nda getirmiştir. Buradaki senedde üç tâbiî hadîsi birbirinden rivâyet etmiştir. Bunlar Sâlih ibn Keysân, İbn Şihâb ve Urve'dir. Bu hâl, hadîsin sıhhati ve rivâyet usûlü bakımından kıymetlidir. Hadîsin sahâbî râvîleri de ikidir: Biri Ümmü Seleme, diğeri de kızı Zeyneb'dir. Bu da hadîsin sıhhati bakımından önemli bir husûsiyettir.

Hadîsteki *"Ben de sizin gibi bir insanım"* sözü, Peygamber'in de beşeriyet gereği yalnız zâhirî işleri idrâk ettiği ve vahiy ile te'yîd edilmeyen husûslarda diğer insanların durumunda bulunduğunu ifâde eder. Hadîsteki "müslim" kaydı,

١٧ـ بابُ إذَا خاصَمَ فَجَرَ

17- ÇEKİŞTİĞİ ZAMÂN FÂCİRLİK (YALANCILIK, FÂSIKLIK VE ÂSÎLİK) YAPAN KİMSENİN GÜNÂHI BÂBI

٢٠ـ حدّثنا بِشْرُ بنُ خَالِدٍ قال أخبرنا مُحَمَّدٌ عنْ شُعْبَةَ عنْ سُلَيْمَانَ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ مُرَّةَ عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ بن عَمْرٍو رضى اللّهُ عنهما عنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كانَ مُنَافِقًا أَوْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا إذَا حَدَّثَ كَذَبَ وإذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وإذَا عَاهَدَ غَدَرَ وإذَا خَاصَمَ فَجَرَ *

20-....... Abdullah ibn Amr(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Dört huy her kimde bulunursa* (hâlis) *münâfık olur; yâhud bu dörtten bir huy bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendisinde münâfıklıktan bir haslet mevcûd olur: Söz söylediği zamân yalan söyler, va'd ettiğinde va'dinden döner, muâhede yaptığında yaptığı ahdi tutmaz, husûmet* (ve murâfaa) *yaptığı zamân haktan ayrılır"* [30].

١٨ـ بابُ قِصَاصِ المَظْلومِ إذَا وجَدَ مالَ ظَالِمِهِ . وقال ابنُ سِيرِينَ يُقَاصُّهُ وقَرأَ وإنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ ما عُوقِبْتُمْ بِهِ

18- HAKKINA TECÂVÜZ EDİLEN MAZLÛMUN, ZÂLİMİNİN MALINI BULDUĞU ZAMÂN (HÂKİMİN HÜKMÜ OLMAKSIZIN) ZÂLİMİN MALINDAN BİZZÂT HAKKINI ALMASI BÂBI [31]

İbn Sîrîn de: Mazlûm, kendi malı kadar alır, demiş ve şu âyeti okumuştur:

---

ihtirâzî bir kayıt değil, muhâtab sahâbîler olmak i'tibâriyle vâkıî bir kayıd olarak zikredilmiştir. Hadîsin son fıkrası bir muhayyer kılma değil, bir tehdîddir. Nitekim: " وَقُلِ الحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ = *De ki, o Kur'ân, Rabb'ınızdan gelen bir hakktır; artık dileyen îmân etsin, dileyen küfretsin"* (el-Kehf: 29) ve: " اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ = *Siz dilediğiniz işi işleyiniz"* (Fussilet: 40) âyetlerinde de böyle tehdîd içindir.

Hadîs hârika bir adâlet düstûru va'z etmiştir: Lisân ve ifâde düzgünlüğü ile ve hüccet getirerek hüküm kazanmakla Allah'ın harâm kıldığı birşey halâl olmaz. Diğer deyişle hâkim, Peygamber bile olsa, hâkimin hükmü bir harâmı halâl veyâ bir halâlı harâm kılamaz.

30 Bu hadîs Îmân Kitâbı'nda da geçmişti. Lâfızlarda bâzı öne geçirme ve geri bırakma farklılığı vardır.

31 Malı elinden alınan bir mazlûm, zâlimin malına tesâdüf edince, bunu almak hakkını hâiz midir, değil midir? Bu mes'ele âlimler arasında ihtilâflıdır.

"Eğer herhangi bir cezâ ile mukaabele edecek olursanız, ancak size uygulanan ukûbetin misillemesiyle cezâ yapın (Sabr ederseniz, and olsun ki bu tahammül edenler için elbet daha hayırlıdır)" (en-Nahl: 126) [32].

٢١ـ **حدّثنا** أبو اليمان قال أخبرنا شُعَيْبٌ عن الزُّهْرِيِّ قال **حدّثني** عُرْوَةُ أنَّ عائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ جاءَتْ هِنْدُ بِنْتُ عُتْبَةَ بنِ رَبيعَةَ فقالَتْ يا رسولَ اللّهِ إنَّ أبا سُفْيانَ رَجُلٌ مِسِّيكٌ فَهَلْ عَلَيَّ حَرَجٌ أنْ أُطْعِمَ مِنَ الَّذي لَهُ عِيالَنا فقال لاَ حَرَجَ عَلَيْكِ أنْ تُطْعِمِيهِمْ بالمَعْرُوفِ *

21-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Urve tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibn Rabîa'nın kızı Hind bir kerre Rasûlullah'ın huzûruna geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Ebû Sufyân çok sıkı, cimri bir kimsedir. Ona âid olan maldan âilemize yedirmemde bana bir günâh olur mu? dedi.

Rasûlullah (S):

— *"Örfen bir âilenin yiyebileceği mikdâr ile âile halkını yedirmende sana bir günâh yoktur"* buyurdu [33].

٢٢ـ **حدّثنا** عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال **حدّثنا** اللَّيْثُ قال **حدّثني** يَزِيدُ عَنْ أبِي الخَيْرِ عنْ عُقْبَةَ بنِ عامِرٍ قال قُلْنا لِلنبيِّ ﷺ إنَّكَ تَبْعَثُنا فَنَنْزِلُ بِقَوْمٍ لاَ يَقْرُونَا فَما تَرى فِيهِ فَقالَ لَنا إنْ نَزَلْتُمْ بِقَوْمٍ فَأُمِرَ لَكُمْ بِمَا يَنْبَغِي لِلضَّيْفِ فاقْبَلوا فإنْ لَمْ يَفْعَلُوا فَخُذُوا مِنْهُمْ حَقَّ الضَّيْفِ *

22-....... Ukbe ibn Âmir (R) şöyle demiştir: Biz bir kerre Peygamber'e:

---

32 İbn Sîrîn'in bu fetvâsını Abd ibn Humeyd de *Tefsîr*'inde: "إذ أخذ أحد منك شيئا فخذ مثله=Eğer biri senden birşey alırsa, sen de ondan mislini al" sûretinde rivâyet etmiştir.

33 Bu Âişe hadîsinin başlığa uygunluk ciheti, Peygamber'in Hind'e, Ebû Sufyân'ın malından örfe göre âilenin geçimine yetecek mikdârın alınmasına müsâade buyurmuş olmasıdır. Şârih İbn Battâl: "Bu izin ve müsâade bir hakk sâhibinin, hakkını vermeyen veyâhud inkâr eden kimseden hakkını alabilmesinin cevâzına delâlet eder" demiş ve mes'eleyi en açık şekilde ortaya koymuştur.

Bu mes'elede fıkıhta "Zafer mes'elesi" unvânıyle tanınır ve şöyle özetlenebilir: Birisinin diğerinde hakkı olup da ödemeyi uzatır da bir türlü vermezse, hakk sâhibi için aynı malını veyâhud da malının benzerini bulunca almak hakkı

— Sen bizi (seriyye hâlinde gazâya) gönderiyorsun. Biz de (bâzen) bir kavmin yurduna iniyoruz ki, onlar bize misâfirperverlik yapmıyorlar. Bu husûsta ne re'y edersiniz? diye sorduk.

Rasûlullah (S):

— *"Siz bir kavmin menziline inmek istediniz de size misâfire yakışacak şeyler emredilirse* (yânî güzel kabûl gösterilirse) *bu ikrâmı kabûl ediniz. Şâyet ikrâm yapmayıp çekinirlerse, onlardan* (yânî onların malından) *misâfir hakkını alınız"* buyurdu [34].

١٩ـ بابُ ماجَاءَ فِي السَّقَائِفِ وَجَلَسَ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم وأصْحَابُهُ فِي سَقِيفَةِ بَنِي سَاعِدَةَ

19- SAKÎFELER (YÂNÎ SOFALAR) HAKKINDA GELEN ŞEYLER BÂBI [35]

Peygamber (S) ve sahâbîleri Benû Sâide sofasında oturdular [36].

٢٣ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ سُلَيْمَانَ قال حدّثني ابنُ وهْبٍ قال حدّثني مالِكٌ ح وأخْبَرَنِي يونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللّٰهِ بنُ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُتْبَةَ

---

vardır. Yoksa borçlunun rastgele dilediği herhangi bir malını almak hakkını hâiz değildir.

34 Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Tahâvî'nin de başka başka sahâbîlerden bu ma'nâda rivâyet ettikleri hadîsler vardır. Bunlardan çıkan hüküm, ev ve menzil sâhibi, konuklarına karşı yemek yedirmek vazîfesini yerine getirmezse, konuk bu hakkını kerhen ve cebren alır demek oluyor. Leys ibn Sa'd mutlak olarak buna kaail olmuştur. Ahmed ibn Hanbel de bu mecbûriyeti köy ve kasabalara teşmîl etmeyerek, çöl halkına tahsîs etmiştir. Ve: Umrân ve medeniyet eserlerinden mahrûm çölde zarûrî ve hayâtî gıdâ maddesi tedâriki mümkin olmadığından konuğa ziyâfet, onun açlığını giderecek derecede vâcib kılınmıştır, demiştir.

Bâzı âlimler de bu hadîsin zâhiren ifâde ettiği cebir hakkını bir türlü ictimâî nizâma uygun bulmayarak, bu hakkı ve konuğun cebren ve kahren almak selâhiyetini açlık hâline hamletmişler ve bu sûretle konuk hakkını esirgeyen menzil sâhibinden bunu almak hakkını, yalnız açlıktan bunalan kimseye kasr ve tahsîs etmişlerdir. Su kullanma hakkında da böyle kabûl edilmiş idi.

Bâzı âlimler de konuk hakkının zorla alınması sadaka âmillerine mahsûs idi demişlerdir.

35 *es-Sakîfe,* sefîne vezninde, evlerde olan sofaya denir. Medîne'deki Benû Sâide sofası bundandır... *(Kaamûs Ter.).*

Sakîfe sofa demektir. Buna " صاباط = Sâbât" da denilir ki, iki evin arasına umûmî bir yolun üstüne yapılan tavandan ibâret olup, altından yol geçer.

36 Bu, Buhârî'nin Eşribe Kitâbı'nda Sehl ibn Sa'd'den senediyle getirdiği hadîsin bir parçasıdır.

Benû Sâide sakîfesi, Ensâr'dan Hazrecliler'in toplantı yeri olan bir sofa-

أَنَّ ابنَ عَبَّاسٍ أخبَرَهُ عنْ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهُمْ قال حِينَ تَوفَّى اللَّهُ نَبِيَّهُ ﷺ إِنَّ الأَنْصَارَ اجْتَمَعُوا فِى سَقِيفَةِ بَنِى ساعِدَةَ فَقُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ انْطَلِقْ بِنَا فَجِئْنَاهُمْ فِى سَقِيفَةِ بَنِى سَاعِدَةَ *

23-....... İbn Abbâs şöyle haber vermiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle dedi: Allah, Peygamberi'ni vefât ettirdiği zamân Ensâr, Benû Sâide sofasında toplanmışlardı. Ben bunu işitince Ebû Bekr'e (Ebû Ubeyde'yi kasdederek):

— Bizimle (Ensâr kardeşlerimizin yanına) gitseniz! dedim.

Akabinde üçümüz Benû Sâide sofasındaki Ensâr topluluğuna gittik [37].

٢٠ — بابٌ لاَ يَمْنعُ جَارٌ جَارَهُ أنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً فِي جِدَارِهِ

20- BÂB:

"Bir komşu, evinin duvarına öbür komşusuna bir ağaç (başı) *koymaktan men' etmez"* [38].

٢٤ — حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنِ الأَعْرَجِ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال لاَ

---

dır. Peygamber arasıra bu sofaya geldiği ve Ebû Bekr'e burada bey'at olunduğu için burası İslâm târihinde ma'rûf mahallerden sayılmıştır.

Rasûlullah'ın bu sofaya gelmiş ve sahâbîleriyle burada oturmuş olması, sakîfe yânî sofa edinmenin ve bu umûma âid yerde oturmanın câiz olduğunu bildirmektedir.

Buhârî'nin bu başlık ile, bir umûmî yolun iki tarafına mâlik olup da yolun iki tarafındaki iki evininin ortasına bir umûmî yolun üstüne bir oda, bir sofa yapmak câiz midir? Yolun üstü, yol gibi, âmme hukûku ile ilgili mi?... gibi sorulara cevâb vermek istemiştir.

Bu vaziyette bir sofa, bir havâî oda yapmak câizdir; halkın menfaatlerine, gelip geçmesine mâni' olmadıkça âmme haklarına aykırı değildir; havâî yol da tasarruf değildir, diye cevâb vermek için Benû Sâide sofasını misâl olarak sevketmiştir.

Sahâbîlerin orada oturmakta devâm etmeleri, bu oturuşun bir zulüm olmadığını da göstermektedir.

37 Bu hadîs, Hudûd ve Hicret Kitâbları'nda uzun; burada kısaca getirildi. Bu hadîs de böyle sofa edinilmesinin cevâzını ifâde eder. Bu câiz olmasaydı, Peygamber, Benû Sâide sofasını takrîr etmez ve orada oturmazdı. Halîfe seçimi ve bey'atı gibi müslümânların en ehemmiyetli bir işi orada görülmezdi.

38 Başlık, hadîsten bir cümledir. *"Men' etmez"* Ebû Zerr'in rivâyetinde ref' ile zabtedilmiştir. Bu nehiy ma'nâsı ifâde eden bir haber sîgasıdır. Men' ifâde etmekte cezimlisinden daha belîğdir.

يَمْنَعُ جَارٌ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَهُ فِي جِدَارِهِ ثُمَّ يَقُولُ أبو هُرَيْرَةَ مالِي أَرَاكُمْ عَنْهَا مُعْرِضِينَ واللَّهِ لأَرْمِيَنَّ بِهَا بَيْنَ أَكْتَافِكُمْ *

24- Bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti. Rasûlullah (S): *"Bir komşu,* (evinin) *duvarına öbür komşusunu bir ağaç* (başı) *koymaktan men' edemez"* buyurmuştur.

(Bu hadîsi, Ebû Hureyre yanındakilere rivâyet edince, işitenler bunu uzak sayıp başlarını yere doğru eğmişlerdi.) [39] Sonra Ebû Hureyre:

— Bana ne oluyor ki, sizleri ben bu makaaleden, yâhud bu sünnetten yüz çeviriciler olarak görüyorum! Vallâhi ben evin duvarına konulacak hatıl başını sizin omuzlarınız arasına korum emîn olunuz, demeyi sürdürmüştür [40].

٢١ـ باب صَبِّ الخَمْرِ فِي الطَّرِيقِ

21- YOLA ŞARÂB DÖKÜLMESİ BÂBI

٢٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ أَبو يَحْيَى قال أخبرنا عَفَّانُ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ قال حدّثنا ثابتٌ عنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عنه قال كُنْتُ سَاقِيَ الْقَوْمِ فِي مَنْزِلِ أَبِي طَلْحَةَ وكانَ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ الْفَضِيخَ فأَمَرَ رسولُ اللَّهِ ﷺ مُنَادِيًا يُنَادِي أَلاَ إِنَّ الخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ قال فقالَ لِي أَبو طَلْحَةَ اخْرُجْ فأَهْرِقْهَا فَخَرَجْتُ فَهَرَقْتُهَا فَجَرَتْ فِي سِكَكِ المَدِينَةِ فقَال بَعْضُ الْقَوْمِ قَدْ قُتِلَ قَوْمٌ وهْيَ فِي بُطُونِهِمْ فأَنْزَلَ اللَّهُ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا الآيَةَ*

25-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Ben Ebû Talha'nın evinde bir içki meclisinde içki dağıtıcılık yapıyordum. O gün onların şarâbı

---

39 Tercemedeki parantez arasındaki ifâdeler, Ahmed ibn Hanbel'in rivâyetinden alınmıştır.

Hadîsteki "Haşebe" lâfzı da Ebû Zerr rivâyetinde böyle müfred olarak gelmiştir. Diğer rivâyetlerde iki ötre ile ve cemi' sîgasıyle "Huşuben" şeklindedir. Şübhesiz cemi'lisinde ümmete meşakkat vardır.

40 Ebû Hureyre, cemâatin bu hükmü ağır bulduklarını îmâ eden baş eğme vaziyetlerinden müteessir olarak, bunu teşvîk ve mübâlağa için sözünü te'kîdli ve yemînli söylemiştir.

(hurma koruğu ve hurmadan yapılıp) fadîh denilen içki idi. Derken Rasûlullah bir nidâcıya emretti, o da "Haberiniz olsun ki şarâb harâm kılınmıştır" diye nidâ ediyordu.

Enes dedi ki: Ebû Talha bana:

— Çık, şarâbları dök! dedi.

Ben çıkıp şarâbları döktüm.

Enes dedi ki: Medîne sokaklarında su gibi şarâb aktı. Bu sırada topluluktan bâzısı:

— (Uhud günü) bir topluluk karınlarında şarâb olduğu hâlde öldürüldüler (bunlar ne olacak)? dediler.

Bunun üzerine Allah şu âyetleri indirdi:

"*Îmân edip de güzel amellerde bulunan kimseler, bundan sonra sakındıkları ve îmânlarında sebât ile iyi iyi işlere devâm ettikleri, sonra takvâlarında ve îmânlarında rusûh buldukları, sonra bu takvâ ile berâber her yaptığını güzel yapan ihsân mertebesine erdikleri takdîrde* (harâm kılınmazdan evvel) *tattıklarında üzerlerine bir suç yoktur. Allah güzel hareket edenleri sever*" (el-Mâide: 93) [41].

٢٢ــ بابُ أفْنِيَةِ الدُّورِ والجُلُوسِ فِيهَا والجُلُوسِ عَلَى الصُّعُدَاتِ
وقَالَتْ عَائِشَةُ فابْتَنَى أبُو بَكْرٍ مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ يُصَلِّى فِيهِ ويَقْرَأُ الْقُرْآنَ
فَيَتَقَصَّفُ عَلَيْهِ نِسَاءُ المُشْرِكِينَ وأبْنَاؤُهُمْ يَعْجَبُونَ مِنْهُ والنبىُّ صلى اللَّهُ
عليه وسلم يَوْمَئِذٍ بِمَكَّةَ

22- EVLER ÖNÜNDE GENİŞ AVLULAR EDİNMEK VE BURALARDA OTURMANIN HÜKMÜ; BİR DE YOLLAR ÜZERİNDE OTURMANIN HÜKMÜ BÂBI

Ve Âişe şöyle dedi:

Ebû Bekr (Mekke'de) evinin önünü (taşla çevirip) bir mescid edinmişti. Orada açıktan namâz kılardı, Kur'ân okurdu. Müşriklerin kadınları ve oğulları birbirlerini ite kaka kalabalıkla onun yanına toplanıp, onu hayretle seyrederlerdi. Bu sırada Peygamber (S)

---

41 Hadîsin başlığa delîlliği "Ben şarâbları döktüm de Medîne sokaklarında şarâb aktı" sözüdür.

Buhârî bu hadîsi Tefsîr ve Eşribe Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim de Eşribe'de getirmiştir.

el-Muhalleb şöyle dedi: Şarâb yola ancak terkedildiğini i'lân için ve bu terkin açıklanması için dökülmüştür. Bu da maslahatta şarâbın yola dökülmesiyle eziyet duymaktan daha üstündür (İbn Hacer).

de Mekke'de idi (Henüz Medîne'ye hicret etmemişti) [42].

٢٦ـ حدّثنا مُعَاذُبنُ فضَالَةَ قال حدّثنا أبو عُمَرَ حَفْصُ بنُ مَيْسَرَةَ عنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ عنْ عَطَاءِ بنِ يَسَارٍ عنْ أبِى سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى اللّٰهُ عنهُ عن النبىِّ صلى اللّٰهُ عَلَيْهِ وسلمَ قال إيَّاكُمْ والجلوسَ عَلَى الطُّرُقَاتِ فقَالُوا مالَنَا بُدٌّ إنَّمَا هِىَ مَجَالِسُنَا نَتَحَدَّثُ فِيهَا قَالَ فاذَا أبَيْتُمْ إلاَّ المَجَالِسَ فأعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهَا قالوا وما حَقُّ الطَّرِيقِ قال غَضُّ الْبَصَرِ وكَفُّ الأذَى ورَدُّ السَّلاَمِ وأمْرٌ بالمَعْرُوفِ ونَهْىٌ عَنِ المُنْكَرِ *

26-....... Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den: Peygamber (S):

— *"Yollar üzerinde oturmaktan sakınınız"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Bizim için bundan ayrılma yoktur. Çünkü yollar bizim meclislerimizdir, oturma yerlerimizdir; oralarda biz işlerimizi konuşuruz, dediler (ve müsâade dilediler).

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Mâdem ki sizin için herhâlde oturmak zarûreti vardır, o hâlde yola hakkını veriniz"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Yolun hakkı nedir? dediler.

Rasûlullah:

— "(Harâmdan) *göz yummak, halka ezâ vermekten çekinmek, selâm verenin selâmını almak, iyilikle emretmek, kötülükten nehyetmektir"* buyurdu [43].

٢٣ـ بابُ الآبَارِ عَلَى الطُّرُقِ إذَا لَمْ يَتَأذَّ بِهَا

42 Bu, dört sahîfe kadar tutan uzun "Hicret Hadîsi"nin bir parçasıdır. Burada böyle kısaca getirilmesi, kişinin evinin avlusunu taşla çevirmek, orada oturmak hakkını hâiz olduğunu beyân etmek içindir. Başlıktaki *Efniye, Finâ*'nın cem'idir. *Finâ,* evin önündeki açık avluya denir. "صُعُدَات= Suudât" "صعيد= Saîd"in cem'idir. Bunu da İbn Esîr: Evin kapısı önündeki insanların geçecek yeri olan yoldur, diye ta'rîf etmiştir. Ebû Saîd hadîsinde "طُرُقَات= Turukaat" şeklinde gelmesi de İbn Esîr'in bu ta'rîfini te'yîd etmektedir.

43 Buhârî bunu İsti'zân Kitâbı'nda da getirmiştir.

Peygamber'in evvelâ men' etmesi, yol üstünde oturanın fenâ şeyler görmekten, fenâ söz işitmekten kurtulmamasıdır. Bâzı âlimler bu nehiy, harâm kılma sûretiyle değil, mefsedetleri giderme, iyilik sebeblerine irşâd kabîlindendir, demişlerdir.

23- KENDİLERİYLE EZÂ DUYULMADIĞI TAKDÎRDE YOLLAR ÜZERİNDE KUYULAR KAZMANIN HÜKMÜ BÂBI

٢٧ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عنْ سُمَىٍّ مَوْلَى أَبِى بَكْرٍ عَنْ أَبِى صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أنَّ النبىَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم قال بَيْنَا رَجُلٌ بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فإذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرى مِنَ الْعَطَشِ فقالَ الرَّجُلُ لَقَدْ بَلَغَ هٰذَا الْكَلْبَ مِنَ العَطَشِ مِثْلُ الَّذِى كانَ بَلَغَ مِنِّى فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلأَ خُفَّهُ ماءً فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ قالوا يا رسولَ اللّهِ وإنَّ لَنَا فِى الْبَهَائِمِ لأَجْرًا فقال فِى كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ *

27-....... Ebû Sâlih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Bir adam bir yolda yürüdüğü sırada susuzluk kendisine şiddetle bastı. Derken bir kuyu buldu. Hemen kuyuya indi ve suyundan içti. Sonra çıktı. Orada bir köpek ile karşılaştı ki, hayvân susuzluktan dilini çıkarıp soluyor, yaş toprağı yiyordu. Bu yolcu adam* (kendi kendine): *Yemîn olsun bana erişmiş olan susuzluğun benzeri bu köpeğe de erişmiştir, dedi ve kuyuya indi, ayakkabısının içine su doldurdu, köpeği suladı. Bu amelinden dolayı Allah bu kulunu övdü ve onu mağfiret eyledi".*

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, hayvanlar(ı sulamak)da bize de ecir var mıdır? dediler.

Rasûlullah:

— *"Her yaş ciğer sâhibini sulamakta ecir vardır"* buyurdu [44].

٢٤ـ بابُ إمَاطَةِ الأذَى . وقال هَمَّامٌ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضىَ

Hulâsa: Yol uğrağı yerlerde kimseye zarar vermeden oturmak câizdir. Fakat bunun mukaabilinde gelip geçenlere yardımcı olmak luzûmu bildirilmiştir.

44 Hadîs, Şirb Kitâbı "Su içirmenin fazîleti bâbı"nda geçmişti. Buhârî bunu buradaki başlığa delîl olmak üzere ayrı sened ve bâzı lâfız farklılığı ile getirmiştir. Hadîste, susuzların ve diğer hayvânların faydalanması için sahrâda kuyular kazmanın cevâzı hükmü vardır. Geceleyin içine insan ve hayvan düşmesi sûretiyle zarara uğranılması zannı ile berâber bu nasıl câiz olur dersen, şöyle cevâb verilir: Menfaat daha çok ve gerçekleşici, zarara uğramak ise nâdir ve zannedilmiş olursa, faydalanma gâlib olur ve tazmînât düşer ve düşen şey heder olur. Eğer zarar muhakkak olursa, kuyu kazmak câiz olmaz ve kazan zararı öder (Kastallânî).

اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النبىِّ ﷺ يُمِيطُ الأذى عن الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ

24- EZÂYI GİDERMEK BÂBI

Ve Hemmâm ibn Münebbih, Ebû Hureyre'den söyledi. Peygamber (S): *"Yoldan eziyet verici şeyi gidermen bir sadakadır"* **buyurmuştur** [45].

٢٥ ــ بابُ الغُرْفَةِ والعِلِّيَّةِ المُشْرِفَةِ وغيرِ المُشْرِفَةِ فِي السُّطُوحِ وغيرِهَا

25- EVLERİN DAMLARINDA, ÜSTLERİNDE VE DİĞER YERLERDE ÖTEKİ EVLERE YUKARIDAN BAKAN VE YUKARIDAN BAKMAYAN YÜKSEK ODA VE TERASLAR BÂBI

٢٨ ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا ابنُ عُيَيْنَةَ عنْ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ عنْ أُسَامَةَ بنِ زَيْدٍ رضى الله عنهما قال أشْرَفَ النبيُّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلَّمَ عَلَى أُطُمٍ مِنْ آطَامِ المَدِينَةِ ثُمَّ قال هَلْ تَرَوْنَ ما أرَى إنِّى أرَى مَواقِعَ الفِتَنِ خِلاَلَ بُيُوتِكُمْ كَمَواقِعِ القَطْرِ *

28-....... Usâme ibn Zeyd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) bir defasında Medîne'nin yüksek evlerinden yüksek bir köşke baktı da sonra: *"Sizler benim görmekte olduğum şeyleri görüyor musunuz? Ben evlerinizin aralarına dökülen fitne ve felâket yerlerini, şiddetli yağmur sellerinin açtığı yarlar gibi* (gözümle) *görüyorum"* buyurdu [46].

٢٩ ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخْبرنى عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ عبدِ اللَّهِ بنِ أبِى ثَوْرٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال لَمْ أزَلْ حَرِيصًا علَى أنْ أسْألَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنه عنِ المَرْأتَيْنِ

---

45 Buhârî bu hadîsi Cihâd Kitâbı, "Binek devesi edinen kimse bâbı"nda senediyle tam olarak getirmiştir. Burada sâdece başlığa delîl olan bu cümlesini getirip, bununla yetinmiştir. Bu cümle Îmân Kitâbı'ndaki bir hadîste de geçer.
Buhârî bu bâbda başka hadîs getirmeyip, bununla yetinmiştir.

46 Buhârî bu hadîsi Hacc Kitâbı'nın sonlarında "Medîne'nin yüksek binâları bâbı"nda da getirmişti. Fitneler Kitâbı'nda da getirecektir. Metindeki *Utum*, yüksek binâ ve kal'a ma'nâsınadır. Hadîs buradaki başlıkta söylenen yüksek yerlerin yapılması ve oralarda oturulmasının cevâzına delîl olmak üzere getirilmiştir.
Şârih İbn Battâl: Damlar üzerinde, yüksek yerlerde yüksek oda yapmak, oradan başka birinin haremi görülmedikçe mübâhtır, demiştir.

مِنْ أزْوَاجِ النبيِّ صلَّى اللَّهُ عليْهِ وسلَّمَ اللَّتَيْنِ قال اللَّهُ لَهُمَا إنْ تَتُوبَا إلٰى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا فَحَجَجْتُ مَعَهُ فَعَدَلَ وعَدَلْتُ مَعَهُ بالإدَاوةِ فَتَبَرَّزَ حَتَّى جَاءَ فَسَكَبْتُ عَلَى يَدَيْهِ مِنَ الإدَاوةِ فَتَوَضَّأَ فقُلْتُ يا أميرَ المُؤْمِنِينَ مَنِ المَرْآتانِ مِنْ أزْوَاجِ النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عليْهِ وسلَّمَ اللَّتانِ قال لَهُمَا إنْ تَتُوبا إلٰى اللَّهِ فقال واعَجَبى لَكَ يا ابنَ عَبَّاسٍ عَائِشَةُ وحَفْصَةُ ثُمَّ اسْتَقْبَلَ عُمَرُ الحَدِيثَ يَسُوقُهُ فقَالَ إنِّى كُنْتُ وجَارٌ لِى مِنَ الأنْصَارِ فِى بَنِى أُمَيَّةَ بنِ زَيْدٍ وهْىَ مِنْ عَوالِى المَدِينَةِ وكُنَّا نَتَنَاوَبُ النُّزولَ عَلى النبيِّ ﷺ فَيَنْزِلُ هُوَ يَوْمًا وأنْزِلُ يَوْمًا فإذَا نَزَلْتُ جِئْتُهُ مِنْ خَبَرِ ذٰلِكَ الْيَوْمِ مِنَ الأمْرِ وغَيْرِهِ وإذَا نَزَلَ فَعَلَ مِثْلهُ وكُنَّا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ نَغْلِبُ النِّسَاءَ فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى الأنْصَارِ إذَاهُمْ قَوْمٌ تَغْلِبُهُمْ نِسَاؤُهُمْ فَطَفِقَ نِسَاؤُنا يأْخُذْنَ مِنْ أدَبِ نِسَاءِ الأنْصَارِ فَصِحْتُ عَلَى امْرَأتِى فَراجَعَتْنِى فَأنْكَرْتُ أنْ تُرَاجِعَنى فقالتْ ولِمَ تُنْكِرُ أنْ أُرَاجِعَكَ فَواللَّهِ إنَّ أزْوَاجَ النبىِّ ﷺ لَيُرَاجِعْنَهُ وإنَّ إحْدَاهُنَّ لَتَهْجُرُهُ الْيَوْمَ حَتَّى اللَّيْلِ فأفْزَعَنِى فَقُلْتُ خَابَتْ مَنْ فَعَلَ مِنْهُنَّ بِعَظِيمٍ ثُمَّ جَمَعْتُ عَلَىَّ ثِيَابِى فَدَخَلْتُ على حَفْصَةَ فَقُلْتُ أىْ حَفْصَةُ أتُغَاضِبُ إحْدَاكُنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليْهِ وسلم اليَوْمَ حَتَّى اللَّيْلِ فقَالتْ نَعَمْ فَقُلْتُ خَابَتْ وخَسِرَتْ أفتَأْمَنُ أنْ يَغْضَبَ اللَّهُ لِغَضَبِ رسُولِهِ صلى الله عليه وسلَّم فَتَهْلِكِينَ لاَ تَستَكْثِرِى عَلَى رسولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ولا تُرَاجِعيهِ فى شَىْءٍ ولاَ تَهْجُرِيهِ واسْألِينِى ما بَدَالَكِ ولاَ يَغُرَّنَّكِ أنْ كَانَتْ جَارَتكِ هِىَ أوْضَأَ مِنْكِ وأحَبَّ إلٰى رسولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلَّم يُرِيدُ عَائِشَةَ وكُنَّا تَحَدَّثْنَا أنَّ غسَّانَ تُنْعِلُ النِّعَالَ لِغَزْوِنَا فَنَزَلَ صاحِبِى يَوْمَ نَوْبَتِهِ فَرَجَعَ عِشَاءً فَضَرَبَ بابِى ضَرْبًا شَدِيدًا وقال أنائمٌ هُوَ فَفَزِعْتُ فَخَرَجْتُ إلَيْهِ وقال حَدَثَ أمْرٌ عَظِيمٌ قُلْتُ ما هُوَ أجاءَتْ غَسَّانُ قَالَ لا بَلْ أعْظَمُ مِنْهُ وأطْوَلُ طَلَّقَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلَّمَ نِسَاءَهُ قال قَدْ خَابَتْ حَفْصَةُ وخَسِرَتْ كُنْتُ أظُنُّ أنَّ هٰذَا يُوشِكُ أنْ يكُونَ فَجَمَعْتُ عَلَىَّ ثِيَابِى فَصَلَّيْتُ صَلاَةَ الْفَجْرِ مَعَ النبىِّ صلى الله عليه وسلم فَدَخَلَ مَشْرُبَةً لَهُ فاعْتَزَلَ فِيهَا فَدَخَلْتُ عَلَى حَفْصَةَ فإذَا هِىَ تَبْكى

قُلْتُ ما يُبْكِيكِ أَوَلَمْ أَكُنْ حَذَّرْتُكِ أَطلَّقكُنَّ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قالتْ لا أَدْرِى هُوَ ذَا فِى المشْرُبَةِ فخَرَجْتُ فَجِئْتُ المِنْبَرَ فإِذَا حَوْلَهُ رَهْطٌ يبْكِى بَعْضُهُمْ فَجَلَسْتُ معهُمْ قليلاً ثُمَّ غَلَبنِى ما أَجِدُ فجِئْتُ المشْرُبَةَ الَّتِى هُوَ فِيهَا فَقُلْتُ لِغلامٍ لَهُ أَسْوَدَ اسْتَأْذِنْ لِعُمَرَ فَدَخلَ فَكَلَّمَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ خَرَجَ فقال ذَكَرْتُكَ لَهُ فَصَمَتَ فانْصَرَفْتُ حَتَّى جَلَسْتُ مَعَ الرَّهْطِ الَّذِينَ عِنْدَ المِنْبَرِ ثُمَّ غَلَبنِى ما أَجِدُ فَجِئْتُ فَذَكَرَ مِثْلَهُ فَجَلَسْتُ مَعَ الرَّهْطِ الَّذِينَ عِنْدَ المِنْبَرِ ثُمَّ غَلَبَنِى ما أَجِدُ فَجِئْتُ الغُلاَمَ فَقُلْتُ اسْتَأْذِنْ لِعُمَرَ فَذَكَرَ مِثْلَهُ فَلَمَّا وَلَّيْتُ مُنْصَرِفًا فاذَا الْغُلاَمُ يَدْعونِى قال أَذِنَ لَكَ رسولُ اللَّهِ ﷺ فَدَخلْتُ عَلَيْهِ فإِذَا هُوَ مُضْطَجِعٌ عَلَى رِمَالِ حَصيرٍ لَيْسَ بَيْنَهُ وبَيْنَهُ فِرَاشٌ قَدْأَسَّرَ الرِّمَالُ بِجَنْبِهِ مُتَّكِىءٌ عَلَى وِسَادَةٍ مِنْ أَدَمٍ حَشْوُهَاليفٌ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ قُلْتُ وأَنَا قائِمٌ طَلَّقْتَ نِسَاءَكَ فَرَفَعَ بَصَرَهُ إِلَيَّ فقال لاَ ثُمَّ قُلْتُ وأَنا قَائِمٌ أَسْتَأْنِسُ يا رسولَ اللَّهِ لَوْ رأَيْتَنِى وكُنَّا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ نَغْلِبُ النِّسَاءَ فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلى قَوْمٍ تَغْلِبُهُمْ نِسَاؤُهُمْ فَذَكَرَهُ فَتَبَسَّمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ قلْتُ لَوْ رَأَيْتَنِى ودَخلْتُ عَلَى حَفْصَةَ فَقُلْتُ لاَ يَغُرَّنَّكِ أَنْ كَانَتْ جَارَتُكِ هِىَ أَوْضأَ مِنْكِ وأَحبَّ إِلى النبيِّ صلى الله عليْه وسلم يُرِيدُ عَائِشَةَ فَتَبَسَّمَ أُخْرَى فَجَلَسْتُ حينَ رأَيْتُهُ تَبسَّمَ ثُمَّ رَفَعْتُ بَصَرِى فِى بَيْتِهِ فَوَاللَّهِ ما رأَيْتُ فِيهِ شَيْئًا يَرُدُّ الْبَصرَ غَيْرَ أَهَبَةٍ ثَلاثَةٍ فَقُلْتُ ادْعُ اللَّهَ فَلْيُوَسِّعْ عَلَى أُمَّتِكَ فإِنَّ فارِسَ والرُّومَ وُسِّعَ عَلَيْهِمْ وأُعْطوا الدُّنْيا وهُمْ لاَ يَعْبُدُونَ اللَّهَ وكانَ مُتَّكِئًا فقال أَوَفِى شَكٍّ أَنْتَ يا ابْنَ الخَطَّابِ أُولٰئِكَ قَوْمٌ عُجِّلَتْ لَهُمْ طَيِّبَاتُهُمْ فِى الحَيَاةِ الدُّنْيا فَقُلْتُ يا رسولَ اللَّهِ اسْتَغْفِرْلِى فاعْتَزَلَ النبىُّ ﷺ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ الحَدِيثِ حِينَ أَفْشَتْهُ حَفْصَةُ إِلَى عَائِشَةَ وكانَ قَدْ قال ما أنا بِدَاخِلٍ عَلَيْهِنَّ شَهْرًا مِنْ شِدَةِ مَوْجَدَتِهِ عَلَيْهِنَّ حينَ عَاتَبَهُ اللَّهُ فَلَمَّا مَضَتْ تِسْعٌ وعِشْرُونَ دَخَلَ على عَائِشَةَ فَبدأَ بِهَا فقالَتْ لَهُ عَائِشَةُ إِنَّكَ أَقْسَمْتَ أَنْ لاَ تَدْخُلَ عَلَيْنَا شَهْرًا وإِنَّا أَصْبَحْنَا لِتِسْعٍ وعِشْرِينَ لَيْلَةً أَعُدُّها عَدًّا فقال النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم الشَّهْرُ تِسْعٌ وعِشْرُونَ وكانَ ذَلِكَ الشَّهْرُ تِسْعٌ

وعِشْرُونَ قَالَتْ عَائِشَةُ فأُنْزِلَتْ آيةُ التَّخْيِيرِ فَبَدأ بِى أَوَّلَ امْرَأةٍ فقال إنِّى ذَاكِرٌ
لَكِ أمْرًا ولاَ عَلَيْكِ أنْ لاَ تَعْجَلِى حَتَّى تَسْتأْمِرِى أَبَوَيْكِ قَالَتْ قَدْ أعْلَمُ أنَّ
أبَوَىَّ لَمْ يَكُونَا يأْمُرَانِى بِفِرَاقِكَ ثُمَّ قال إنَّ اللّهَ قال يا أَيُّهَا النبيُّ قُلْ لِأزْوَاجِكَ
إِلَى قَوْلِهِ عَظيمًا قُلْتُ أفِى هَذَا أَسْتَأْمِرُ أبوَىَّ فانِّى أريدُ اللّهَ ورسولَهُ والدَّارَ
الآخِرَةَ ثُمَّ خَيَّرَ نِسَاءَهُ فَقلْنَ مِثْلَ ماقالَتْ عَائِشَةُ *

29-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Ebî Sevr, Abdullah ibn Abbâs(R)'tan haber verdi. O şöyle demiştir: Allah'ın haklarında ***"Eğer her ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz eğrildi..."*** (et-Tahrîm: 4) buyurduğu, Peygamber'in zevcelerinden ikisinin kim olduğunu Umer'den sormaya hırslanır dururdum. Nihâyet onun berâberinde hacc yaptım. Dönerken yolun bir yerinde Umer saptı. Ben de deriden bir su kabı ile onun berâberinde yoldan saptım. Umer halâya gitti, nihâyet benim yanıma geldi. Ben de ellerine o su kabından döktüm, o da abdest aldı. Ben:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Peygamber'in zevcelerinden o iki kadın kimdir ki, Allah onlar için ***"Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz eğrildi..."*** buyurmuştur? diye sordum.

Umer bana:

— Hayret ederim sana ey Abbâs oğlu! [47] (Onlar) Hafsa ile Âişe'dir, dedi.

Sonra Umer hadîse yönelip onu sevkederek şöyle dedi:

— Ben Ensâr'dan bir komşum ile berâber Benû Umeyye ibn Zeyd yurdunda (oturuyor) idim. Bu yurt Medîne'nin Avâlî denilen semtindedir. (Birşey öğrenmek ümîdiyle) Peygamber'in yanına nevbetleşe inerdik. Bir gün o iner, bir gün ben inerdim. Ben indiğim zamân o gün vahiy ve diğer şeylere dâir (ne duyarsam) haberini komşuma getirirdim. O da indiği zamân böyle yapardı. Ve biz Kureyş topluluğu, kadınlara galebe ediyorduk. Medîne'ye Ensâr üzerine geldiğimizde bir de gördük ki onlar, kadınları erkeklerine galebe eder bir kavim [48]. Derken bizim kadınlarımız, Ensâr kadınlarının edebinden almaya başladılar. Bir gün ben karıma karşı bağırdım; o da bana ce-

47 Bu taccüb sözünün aslı bâzı nushalarda "وَاعَجَبًا", diğer bâzılarında "وَاعَجَبِى" şeklinde gelmiştir. Ma'nâ farkı yoktur.

48 Medîneli Ensâr'ın kadınlara karşı bu tutumları, İslâm devletindeki kadın hakk ve hürriyeti bakımından önemli bir tatbîkattır.

vâb verdi. Ben onun bana söz döndürüp cevâb vermesinden hoşlanmadım; azarladım. Bunun üzerine o, şunları söyledi:

— Benim sana karşı mırıldanmamı niçin münâsib görmüyorsun? Vallâhi Peygamber'in zevceleri bile O'na karşı mırıldanıyorlar ve birisi o gün geceye kadar Peygamber'in yanına uğramıyor! dedi.

Karımın bu sözleri beni ürküttü. Ben:

— Onlardan kim bunu yaparsa perîşân olur; büyük günâh işlemiş olur, dedim.

Sonra elbisemi üzerime topladım, yânî giyindim ve Hafsa'nın yanına girdim. Ve ona:

— Ey Hafsa! Sizlerden herhangi biriniz bütün gün tâ geceye kadar Allah Elçisi'ne dargınlık eder mi? dedim.

O:

— Evet, dedi.

Ben:

— O kadın perîşân olmuş ve zarar etmiştir. Herbiriniz kendine Allah'ın, Rasûlü'nün öfkesinden dolayı öfke etmesinden emîn mi bulunuyor? Bu yüzden helâk olursunuz. Sen Allah'ın Rasûlü'ne karşı çok istekte bulunma, O'na karşı herhangi birşey husûsunda söz döndürme yarışına girişme, O'na darılıp O'ndan ayrı durma. Bir ihtiyâcın meydana çıkarsa O'nu benden iste. Ve sakın arkadaşının, Rasûlullah'a senden daha güzel ve daha sevgili olması da seni aldatmasın (Umer, Âişe'yi kasdediyor).

Ve biz o sırada: "Gassânlılar bize (karşı) gazâ etmek için atlarını nallatıyorlarmış" diye havâdis alıyorduk. Arkadaşım kendi nevbetinde Peygamber'in yanına indi ve yatsı vaktinde döndü. Kapıma şiddetli bir vuruşla vurdu, ve:

— O uyuyor mu? dedi.

Ben korktum ve hemen onun yanına çıktım. O:

— Büyük bir iş meydana geldi, dedi.

Ben:

— Nedir o; Gassânîler mi geldi? dedim.

— Hayır, fakat ondan daha büyük ve daha uzun: Rasûlullah (S) kadınlarını boşamış, dedi.

Umer dedi ki: Hafsa isteğine ulaşmadı ve ziyâna uğradı. Ben bunun yakında olacağını zannediyordum. Elbisemi üzerime topladım ve Peygamber'le berâber sabâh namâzını kıldım. Peygamber, birkaç basamakla çıkılır kendisine âid bir meşrubeye ("şerbetlik" denilen sekili bir hücreye) girdi ve orada yalnız kaldı.

Ben Hafsa'nın yanına girdim, gördüm ki ağlıyor. Ben:

— Seni ağlatan nedir? Ben seni sakındırmış değil miydim? Rasûlullah sizleri boşadı mı? dedim.

Hafsa:

— Bilmiyorum. O, işte tâ şu meşrubede, dedi.

Bunun üzerine mescide çıktım ve minberin yanına geldim. Gördüm ki, minber etrafında bir takım kimseler var; bâzıları ağlıyorlar. Yanlarında biraz oturdum. Sonra vicdânımdaki duygum bana galebe etti. Peygamber'in içinde bulunduğu o meşrubeye geldim. Ve Peygamber'in siyah uşağına:

— Umer için izin iste! dedim.

İçeriye girdi, Peygamber'le konuştu. Sonra çıktı ve:

— Seni Peygamber'e söyledim; birşey demedi, dedi.

Oradan ayrıldım, nihâyet mescidde minberin yanındaki topluluğun berâberinde oturdum. Sonra yine vicdânımda hissettiğim şey bana galebe etti. Uşağa geldim. O evvelki gibi söyledi. Ben yine minberin yanındaki topluluğun berâberinde oturdum. Sonra yine vicdânımda hissettiğim şey bana galebe etti. Tekrar uşağa geldim. Ve:

— Umer için izin iste! dedim.

Uşak bir öncekinin benzerini söyledi. Ben de döndüm, giderken baktım, uşak beni çağırıyor:

— Rasûlullah sana izin verdi, dedi.

Bunun üzerine huzûruna girdim. Baktım ki, Rasûlullah bir hasırın kumları üzerine yan yatmış, kendisiyle hasır arasında bir döşek yok, kumlar vücûdunun yan tarafında iz yapmış; kendisi, içi hurma lîfi doldurulmuş deriden bir yastığa dayanmış idi. Kendisine selâm verdi. Sonra ayakta dikelerek:

— Kadınlarını boşadın mı? dedim.

Gözünü bana doğru yükseltti de:

— *"Hayır"*, dedi.

Sonra ben yine ayakta dikelerek (Rasûlullah hoşnûdluğa dönüyor mu, yâhud O'nun kalbini hoş edecek veyâ öfkesini sâkinleştirecek bir söz söyleyeyim mi diye) bakınarak, şöyle dedim:

— Yâ Rasûlallah! Eğer beni düşünürsen, bilirsin ki, biz Kureyş topluluğu kadınlara galebe ediyor idik. Sonra bir kavim üzerine geldik ki, kadınları onlara galebe ediyorlar.

Umer bu sözü söyleyince, Peygamber gülümsedi.

Sonra ben şöyle dedim:

— Eğer beni düşünürsen bilirsin. Ben Hafsa'nın yanına girdim de: Sakın arkadaşının Peygamber'e senden daha güzel ve daha sevgili olması seni aldatmasın -Âişe'yi kasdediyor-, dedim.

Peygamber bir daha gülümsedi. Ben O'nun gülümsediğini gördüğüm zamân hemen oturdum ve gözümü kaldırıp evinin içine baktım. Vallâhi evin içinde tabaklanmamış üç hayvan derisinden başka gözü döndürecek hiçbir eşyâ görmedim. Bunun üzerine ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Allah'a duâ et, ümmetine genişlik versin.

Çünkü Farslar ve Romalılar'a genişlik verilmiş ve onlara dünyâ ihsân olunmuş; hâlbuki onlar Allah'a ibâdet etmiyorlar, dedim.

Bunu söyleyince dayanmış iken doğruldu da:

— *"Sen bir şekk içinde misin? Ey Hattâb oğlu! Onlar hoşlukla rı dünyâ hayâtında peşin verilip geçiştirilen birer kavimdir"* buyurdu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, benim için istiğfâr ediver, dedim.

İşte Peygamber Hafsa Âişe'ye açıkladığı zamân[49] o sözden dolayı ayrılıp inzivâya çekilmiş ve kadınlarına küsmüş olduğundan ötürü, bir ay kadınların yanına girmeyeceğim, demişti. Bu zamân içinde Allah, Peygamberi'ni azarladı (et-Tahrîm: 1-4). Yirmidokuz gece geçince Rasûlullah, Âişe'nin yanına girdi ve Âişe ile başladı. Âişe O'na:

— (Yâ Rasûlallah!) Sen bizim yanımıza bir ay girmemeye yemîn etmiştin. Hâlbuki biz yirmidokuz(uncu) gecenin sabâhında olduk; ben bu geceleri hakkıyle sayıyorum, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "(Kendisinde yemîn ettiğim) *ay, yirmidokuzdur; işte bu ay da yirmidokuz oldu"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Müteâkıben muhayyer kılma âyeti (el-Ahzâb: 28-29) indirildi. Peygamber ilk kadın olarak benimle başladı ve şöyle dedi:

— *"Ben sana bir emir anlatacağım. Cevâb husûsunda acele etmemenden dolayı sana bir serzeniş yoktur, tâ ki ebeveynine danışasın".*

Âişe dedi ki:

— Kat'î biliyorum ki, ebeveynim bana senden ayrılmamı emretmezler.

Sonra Peygamber şöyle dedi:

— *"Allah şöyle buyurdu:* ***Ey Peygamber! Zevcelerine şunu söyle: Eğer siz dünyâ hayâtını ve onun zînetini istiyorsanız, gelin size boşama bedellerini vereyim de, hepinizi güzellikle salıvereyim. Yok eğer Allah'ı ve Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu istiyorsanız, haberiniz olsun ki Allah içinizden güzel hareket edenlere pek büyük bir mükâfât hazırlamıştır"*** (el-Ahzâb: 28-29).

Ben de:

— Ay! Ben bunun hakkında mı ebeveynime danışacağım? Ben elbette Allah'ı ve Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu isterim, dedim.

---

49 Hafsa'nın açıkladığı söz şudur: Peygamber, Âişe'nin gününde Mâriye ile yalnız kalmış, Hafsa da bunu bilmiş; Peygamber, Hafsa'ya: Şunu gizli tut, ben Mâriye'yi kendime harâm kıldım, demiş. Hafsa da bunu Âişe'ye açıklamış, Âişe de öfkelenmiş. Nihâyet Peygamber, kadınlarına bir ay yaklaşmamaya yemîn etmiştir. İşte müteâkıb cümlenin ma'nâsı budur (Kastallânî).

Sonra Rasûlullah, bütün kadınlarını böyle muhayyer kıldı; onlar da hep Âişe'nin dediği gibi söylediler [50].

٣٠ــ حدّثنا ابنُ سَلامٍ قال حدّثنا الْفَزَارِىُّ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عنه قال آلَى رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم مِنْ نِسَائِهِ شَهْرًا وكانَتِ انْفَكَّتْ قَدَمُهُ فَجَلَسَ فِى عُلِيَّةٍ لَهُ فَجاءَ عُمَرُ فقال أَطَلَّقْتَ نِسَاءَكَ قَال لاَ ولٰكِنِّى آلَيْتُ مِنْهُنَّ شَهْرًا فَمَكُثَ تِسْعًا وعِشْرِينَ ثُمَّ نَزَلَ فَدَخَلَ عَلَى نِسَائِهِ *

30-....... Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kadınlarından bir ay ayrı kalmaya yemîn etti. Ayağı da yarılmıştı. Bu sebeble kendisine âid yüksek bir odada oturdu. Akabinde Umer geldi ve:

— Kadınlarını boşadın mı? diye sordu.

Rasûlullah:

— *"Hayır, lâkin ben kadınlardan bir ay ayrı kalmaya yemîn ettim"* dedi.

Yirmidokuz gece orada kaldı. Sonra o yüksek odadan aşağıya indi de kadınlarının yanına girdi [51].

٢٦ــ بابُ منْ عَقَلَ بَعِيرَهُ عَلَى البَلاَطِ أوْ بابِ المَسْجِدِ

26- DEVESİNİ MESCİD ÖNÜNDEKİ TAŞ DÖŞEMELİK ÜZERİNE YÂHUD MESCİDİN KAPISINA BAĞLAYAN KİMSE BÂBI

٣١ــ حدّثنا مُسْلِمٌ قال حدّثنا أَبو عُقَيْلٍ قال حدّثنا أبو المُتَوَكِّلِ النَّاجِىُّ قال أَتَيْتُ جابِرَ بنَ عَبْدِ اللَّهِ رضى الله عنهما قال دَخَلَ النبىُّ ﷺ المَسْجِدَ فَدَخلتُ إِلَيْهِ وعَقَلْتُ الجَمَلَ فِى نَاحِيَةِ البَلاَطِ فَقُلْتُ هَذَا جَمَلُكَ فَخَرَجَ فجعَلَ يُطِيفُ بالجَمَلِ قال الثَّمَنُ والجَمَلُ لَكَ *

50 Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber kendisine âid olan meşrubeye girdi" sözündedir. Çünkü meşrube, yüksek odadır. Buhârî'nin, şânı ve âdeti olduğu üzere bu hadîsten misâl olarak "Peygamber kendine âid meşrubeye girdi ve yalnızlığa çekildi" sözüyle yetinmesi kâfi idi. Fakat zâhir olan şu ki, o, İbn Abbâs'ın sorusunun cevâbında "Âişe ve Hafsa" sözü yeter iken hadîsin tamâmını sevkedişinde Umer'e uymuştur. Umer, hadîste şerh ve beyân ziyâdeliği bulunduğu için, kıssanın hepsini sevketmiştir. Bu hadîste birçok fâideler vardır, bunlar üzerine söz, inşâallah yerinde gelecektir (Kastallânî).

51 Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber kendisine âid yüksek bir odada oturdu" sözündedir.

31-....... Ebu'l-Mütevekkil en-Nâcî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'a geldim, o şöyle dedi: Peygamber (S) mescide girdi. Ben de deveyi taş döşemeliğin kenarına bağladımda O'nun yanına girdim. Ve: Deven işte, dedim. Peygamber dışarı çıktı ve deveyi döndürmeye, ona yaklaşmaya başladı. *"Para da, deve de senindir"* buyurdu [52].

٢٧ــ بابُ الوُقُوفِ والْبَوْلِ عِنْدَ سُبَاطَةِ قَوْمٍ

27- BİR KAVMİN ÇÖPLÜĞÜ YANINDA DURMA VE İŞEME(NİN CEVÂZI) BÂBI

٣٢ــ حدّثني سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ عنْ شُعْبَةَ عنْ مَنْصُورٍ عنْ أبِى وائِلٍ عنْ حُذَيْفَةَ رضى اللّهُ عنه قال لَقَدْ رأيْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ أوْ قال لَقَدْ أتَى النبىُّ ﷺ سُبَاطَةَ قَوْمٍ فَبَالَ قائِمًا *

32-....... Huzeyfe (ibnu'l-Yemân -R-): Yemîn olsun ben Rasûlullah'ı gördüm... dedi; yâhud da şöyle dedi: Yemîn olsun Peygamber (S) - bir kerre Ensâr'dan- bir kavmin süprüntülüğüne geldi ve ayakta işedi [53].

٢٨ــ بابُ مَنْ أخذَ الْغُصْنَ وما يُؤْذِي النَّاسَ فِى الطَّرِيقِ فَرَمَى بِهِ

28- YOLDA BİR DALI VE İNSANLARA EZİYET VEREN HERHANGİ BİRŞEYİ ALIP DA YOL DIŞINA ATAN KİMSE(NİN SEVÂBI) BÂBI

٣٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ سُمَىٍّ عنْ أبِى صَالِحٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِى بِطَرِيقٍ وجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ فأخَذَهُ فَشكَرَ اللّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ *

33-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S)

---

52 Bu Câbir'in meşhûr "bâir (yânî deve) hadîsi"nin kısa bir rivâyetidir. Başlığa delîlliği "Deveyi taş döşemeliğin bir tarafına bağladım" sözündedir. Çünkü bununla bir zarar meydana gelmediği takdîrde, taş döşeme yapmanın cevâzı bu hadîsten alınır.

53 Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda da geçmişti. Burada getirilmesinden maksad, çöplükte işemenin cevâzını bildirmektir.

şöyle buyurdu: *"Bir adam bir yolda yürüdüğü sırada bir diken dalı buldu ve onu yoldan aldı. Bundan dolayı Allah o kulu övdü* -yâhud bu amelini kabûl etti- *de onu mağfiret eyledi"* [54].

٢٩ــ باب إذَا اخْتَلَفُوا فِى الطَّرِيقِ الْمِيتَاءِ وهْىَ الرَّحْبَةُ تَكُونُ بَيْنَ الطَّرِيقِ ثُمَّ يُرِيدُ أهْلُهَا الْبُنْيَانَ فَتُرِكَ مِنْهَا الطَّرِيقُ سَبْعَةَ أذْرُعٍ

29- BÂB: HALKIN GELİP GEÇECEĞİ YOLUN GENİŞLİĞİ HUSÛSUNDA İHTİLÂF ETTİKLERİ -Kİ "MÎTÂ" YOL ARALIĞINDA OLACAK GENİŞLİKTİR- SONRA O GENİŞLİĞİN SÂHİBLERİ BİNÂ YAPMAK İSTEDİKLERİ ZAMÂN, YOL, O GENİŞLİKTEN YEDİ ZİRÂ' OLARAK BIRAKILIR

٣٤ــ حدّثنا موسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا جَرِيرُ بنُ حَازِمٍ عنِ الزُّبَيْرِ بنِ خِرِّيتٍ عنْ عِكْرِمَةَ قال سَمِعْتُ أبَا هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ قال قَضَى النبىُّ ﷺ إذَا تَشاجَرُوا فِى الطَّرِيقِ المِيتَاءِ بِسَبْعَةِ أذْرُعٍ *

34-....... İbn Abbâs'ın himâyesinde olan İkrime şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; o: Arâzî sâhibleri geniş ve işlek umûmî yol (mikdârı) hakkında ihtilâf edip çekiştikleri zamân, Peygamber (S) yedi zirâ' olarak hükmetti, dedi [55].

٣٠ــ بابُ النُّهْبَى بِغَيْرِ إذْنِ صَاحِبِهِ. وقال عُبَادَةُ بايَعْنَا النبىَّ ﷺ أنْ لاَنَنْتَهِبَ

30- SÂHİBİNİN İZNİ OLMAKSIZIN BİRŞEYİ AÇIKTAN ZORLA ALMAK(TAN NEHİY) BÂBI

---

54 Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır. Bu hadîsi Müslim, Cihâd'da Yahyâ ibn Yahyâ'dan; Tirmizî ise el-Birr'de Kuteybe'den senediyle rivâyet etmiştir.

Bu küçük amelin kabûl edilip mağfirete sebeb olması ve bütün bunların aslı, Yüce Allah'ın şu kavlidir: *"İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu görecek, kim de zerre ağırlığınca şerr yapıyorsa onu görecek"* (ez-Zilzâl: 7-8).

Yoldan ezâ verici birşeyi gidermek, îmândan bir şu'bedir (Aynî).

55 Halkın gelip geçmesi için işlek ve geniş cadde olarak bırakılacak arâzînin mikdârında mal sâhibleri uyuşmazlığa düştüklerinde, bu hadîse göre asgarî yedi zirâ' olarak hükmolunur. Maamâfîh zirâ'ın mikdârı ve mâhiyetini o zamânın ve mıntakanın örfü ta'yîn eder.

Ve Ubâde ibnu's-Sâmit (R): Biz Peygamber(S)'le yağmacılık yapmamaya bey'atlaştık, demiştir [56].

٣٥ـ حدّثنا آدَمُ بنُ أبِي إِيَاسٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا عَدِيٌّ ابنُ ثَابِتٍ قال سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بنَ يَزِيدَ الأنْصَارِيَّ وهُوَ جَدُّهُ أبو أُمِّهِ قَالَ نَهَى النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم عنِ النُّهْبِي والمُثْلَةِ *

35-....... Ensâr'dan Abdullah ibn Yezîd (R): Peygamber (S) cebren ve kahren kişinin malını almaktan, (kulak, burun ve dudak kesmek gibi) çirkin ukûbet ve cezâ uygulamaktan nehiy buyurdu, demiştir [57].

٣٦ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ عُفَيْرٍ قال حدّثني اللَّيْثُ قال حدّثنا عُقَيْلٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عن أبِي بَكْرِ بنِ عبدِ الرَّحْمنِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم لاَيَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وهُوَ مُؤْمِنٌ ولاَ يَشْرَبُ الخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُ وهُوَ مُؤْمِنٌ ولاَ يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وهُوَ مُؤْمِنٌ ولاَ يَنْتَهِبُ نُهْبَةً يَرْفَعُ النَّاسُ إلَيْهِ فِيهَا أبْصَارَهُمْ حِينَ يَنْتَهِبُهَا وهُوَ مُؤْمِنٌ * وعنْ سَعِيدٍ وأبِي سَلَمَةَ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ ﷺ مِثْلَهُ إلاَّ النُّهْبَةَ قال الْفَرَبْرِيُّ وجدْتُ بِخَطِّ أبِي جَعْفَرٍ قال أبُو عَبدِ اللَّه تفسِيرُهُ انْ يُنْتَزَعَ مِنْهُ يُرِيدُ الإيمَانَ *

36-....... İbn Şihâb, Ebû Bekr ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre'den. Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Zinâkâr kişi zinâ ederken* (kâmil bir) *mü'min olduğu hâlde zinâ edemez. İçki içen de içki içerken* (kâmil bir) *mü'min olarak içki içemez. Hırsız da çalarken* (kâmil bir) *mü'min olarak çalamaz. Halkın gözü önünde yağmacılık eden kimse de yağmacılık ettiği sırada* (kâmil bir) *mü'min olarak çapulculuk edemez"* [58].

---

56 Buhârî bu Ubâde hadîsini *Sahîh*'in Îmân Kitâbı'nda ve daha birçok yerlerinde senediyle getirmiştir.

57 Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır.Çünkü başlık hadîsin bir kısmının ma'nâsından ibârettir.

58 Murad, îmân'ın aslını değil de, kemâlini gidermektir. Yâhud da murad, o harâmı halâl sayarak işleyendir. Yâhud da bu, o ma'siyetleri âdet edindiği ve devâm ettirdiği takdîrde, îmânın zevâliyle korkutma bâbındandır.

Hadîsin başlığa uygunluğu *"İnsanların gözleri ona yükselirken bir çapulculuk yapmaz"* sözündedir. Çünkü göz yükseltmek, izin vermemeye delâlet eder.. (Kastallânî).

Buhârî bu hadîsi Hudûd'da da; Müslim de Îmân'da getirmiştir.

(İbn Şihâb dedi ki:) Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere, bundan önceki Ebû Bekr hadîsinin benzerini tahdîs etti. Ancak bunda "Çapulculuk" sözü yoktur.

el-Firabrî şöyle dedi: Ben (müellifin kâğıdcısı olan) Ebû Ca'fer'in elyazısıyle şunu buldum: Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: *"Zinâ edici zinâ ederken bir mü'min olarak zinâ etmez"* sözünün tefsîri, îmânı kasdederek, ondan sökülüp koparılır demektir [59].

٣١ـ بابُ كَسْرِ الصَّلِيبِ وقَتْلِ الخِنْزِيرِ

31- HAÇIN KIRILMASI VE DOMUZUN ÖLDÜRÜLMESİ BÂBI

٣٧ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا الزُّهْرِىُّ قَال أخبرنِى سَعِيدُ بنُ المُسَيَّبِ قال سَمِعَ أَبا هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ عنْ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم قال لا تَقومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَنْزِل فيكُمْ ابنُ مَرْيَمَ حَكَمًا مُقْسِطًا فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ ويَقْتُلَ الخِنْزِيرَ ويَضَعَ الجِزْيَةَ وَيَفيضَ المَالُ حَتَّى لاَ يَقْبَلَهُ أحَدٌ *

37-....... ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verip şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) Rasûlullah(S)'tan şöyle buyurduğunu işitti: *"Meryem oğlu Îsâ sizin içinize, hükmünde âdil bir hâkim olarak inmedikçe, sâlibi kırmadıkça, domuzu öldürmedikçe, cizye vergisini kaldırmadıkça ve mal hiçbir kimse kabûl etmeyecek derecede dolup taşıncaya kadar kıyâmet kopmaz"* [60].

٣٢ـ بابٌ هَلْ تُكسَرُ الدِّنانُ الَّتِى فِيهَا الخَمْرُ أوْ تُخَرَّقُ الزِّقَاقُ فإنْ كَسَرَ صَنَمًا أوْ صَليبًا أوْ طُنْبُورًا أوْ مالاً يُنْتَفَعُ بخشَبِهِ. وأُتِىَ شُرَيْحٌ فِى طُنْبُورٍ كُسِرَ فَلَمْ يقْضِ فِيهِ بِشَىْءٍ

59 Yânî ondan îmân nûru koparılır. Îmân kalble tasdîk, dil ile ikrârdır. Îmân nûru ise sâliha ameller, yasaklardan çekinmedir. Kişi zinâ ettiği yâhud şarâb içtiği yâhud hırsızlık yaptığı zamân îmânın nûru gider ve sâhibi karanlıkta kalır *(Fethu'l-Bârî)*.

60 Buhârî bu hadîsi burada getirmekle haç kıran yâhud domuz öldürenin bunları tazmîn etmeyeceği, çünkü emredilmiş bir şeyi yaptığına işâret etmiştir. Lâkin bunun mahalli muhâriblerle olduğu zamândır... (Kastallânî).

Buhârî bunu Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da; Müslim, Îmân'da getirmiştir.

32- BÂB: İÇİNDE ŞARÂB BULUNAN KÜPLER KIRILIR MI? Yâhud şarâb tulumları yırtılır mı? Birisi bir put yâhud bir haç yâhud bir tanbûr yâhud tahtasıyle faydalanılmayan birşey kırsa (hükmü nedir; tazmîn eder mi, yâhud câiz olur mu)? [61]

Meşhûr Kaadı Şurayh'a kırılmış bir tanbûr da'vâsı getirildi de, Şurayh o husûsta birşeyle hükmetmedi (yânî kırıcısına bir borçla hükmetmedi) [62].

٣٨ـ حدّثنا أبو عاصِمٍ الضَّحَّاكُ بنُ مَخْلَدٍ عنْ يَزيدَ بنِ أبي عُبَيْدٍ عنْ سَلَمَةَ بنِ الأكْوَعِ رضى الله عنه أنَّ النبيَّ صلى اللّٰهُ عليْهِ وسلَّمَ رَأى نِيرَانًا تُوقَدُ يَوْمَ خَيْبَرَ قال عَلَى ما تُوقَدُ هٰذِهِ النِّيرَانُ قالُوا عَلَى الحُمُرِ الإنْسِيَّةِ قال اكْسِرُوهَا وأَهْرِقوها قالوا ألاَ نُهَرِيقُهَا ونَغْسِلُهَا قال اغْسِلوا قال أبو عبدِ اللّٰهِ كانَ ابنُ أبِي أُوَيْسٍ يَقُولُ الحُمُرُ الأنَسِيَّةُ بِنَصْبِ الألِفِ والنُّونِ *

38-....... Seleme ibnu'l-Ekva'(R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S), Hayber gazvesinde tutuşturulmuş bir takım ateşler gördü.

— *"Bu ateşler ne üzerine yakılıyor?"* diye sordu.

Sahâbîler:

— Evcil eşekler(in etleri) üzerine, dediler.

Peygamber:

— *"O etleri dökünüz, kapları kırınız!"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Etleri döküp kapları yıkasak olmaz mı? dediler.

Peygamber:

— *"Kapları yıkayınız!"* buyurdu [63]

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: İsmâîl ibn Ebî Uveys, elif'in

---

61 "الدَّنّ (= ed-Dennu)", dâl'in fethi ve nûn'un teşdîdiyle büyük küpe denir... Bir kavle göre testiden uzun ve söbü olanına denir, yâhud şol testiden küçük küpe denir ki, dibi sivri olup, çukura oturtmadıkça durmaz.

"الزِّق (= ez-Zıkku)", zâ'ın kesriyle tuluma denir, bir kavle göre tüyü yolunmadık tuluma denir ki, ona şarâb makûlesi nesne koyarlar; cem'i *Ezkaak ve Zikaak* gelir.

"الطُّنْبُور (= et-Tunbûr)"... ma'rûf sazın ismidir ki, feth ile Tanbûr ta'bîr olunur... *(Kaamûs Ter.)*

62 Kaadı Şurayh'ın bu fetvâsını İbn Ebî Şeybe senediyle rivâyet etmiştir. Şurayh, Peygamber devrine erişmiş, fakat görüşememiştir. Umer tarafından Basra'ya kaadı ta'yîn edilmiş, orada 60 yıl vazîfe görmüştür. 120 yıl yaşamıştır (Aynî).

63 Peygamber'in yıkamaya izin vermesi, içine şarâb konulan kapların su ile temizlenmelerinin mümkün olduğuna de âlet etmiştir.

nasbı ve nûn harfiyle "el-Humuru'l-Enesiyye" şeklinde söyler idi [64].

٣٩ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قَالَ حدّثنا ابنُ أبِي نَجيحٍ عنْ مُجَاهِدٍ عنْ أبِي مَعْمَرٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ مَسْعُودٍ رضى اللَّهُ عنه قال دَخَلَ النبيّ ﷺ مَكَّةَ وَحَوْلَ الْكَعْبَةِ ثَلاثُمائةٍ وستُّونَ نُصبًا فَجعَلَ يَطْعُنُهَا بِعودٍ فِي يَدِهِ وجَعَلَ يَقُولُ جَاءَ الحَقُّ وَزَهقَ الباطِلُ الآيَةَ *

39-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Mekke'nin fethi günü Peygamber (S) hareme girdi. Hâlbuki Ka'be'nin etrafında ibâdet için dikilmiş, (kurşunla tutturulmuş) üçyüzaltmış put vardı. Peygamber elindeki deynekle bunlara dürtüyor ve: ***"Hakk geldi, bâtıl zevâl buldu. Şübhesiz ki bâtıl dâim zevâl bulucudur"*** (el-İsrâ: 81) âyetini okuyordu [65].

٤٠ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أنَسُ بنُ عِيَاضٍ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ القَاسِمِ عنْ أبِيهِ القَاسِمِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أنَّهَا كَانَتِ اتَّخَذَتْ عَلَى سَهْوَةٍ لَهَا سِتْرًا فِيهِ تَماثِيلُ فَهَتَكَهُ النبيُّ ﷺ فاتَّخَذَتْ مِنْهُ نُمْرُقَتَيْنِ فَكَانَتا فِي الْبَيْتِ يَجْلِسُ عَلَيْهِمَا *

40-....... Âişe(R)'den: Âişe kendisine âid olan bir masa veyâ raf üzerine, üstünde canlı hayvan resimleri bulunan bir perde edinmişti. Peygamber (S) onu söküp yırttı. Âişe de bu yırtık perdeden iki küçük topan yastık yaptı. Bu iki yastık evde bulunurdu da Peygamber bunların üzerine oturur idi [66].

٣٣ـ بابُ مَنْ قائَلَ دُونَ مالِهِ

33- MALI ÖNÜNDE DÖĞÜŞEN KİMSE BÂBI

---

64 İbn Ebî Uveys, Buhârî'nin şeyhi ve İmâm Mâlik'in kızkardeşinin oğludur. Onun bu kelimeyi vahşetin zıddı olan "enes"e nisbetle okur olduğunu Buhârî'nin bu haberinden öğreniyoruz.

Bu ziyâde bâzı nushalarda bulunmuş, Aynî bunu nushasına yazmış, bunun için biz de bunu burada tesbît ettik (Rakamlı nusha hâşiyesi).

65 Hadîsin başlığa delîlliği putların dürtülerek horlanması ve bilâhare kırılmalarıdır...

66 Bu hadîsin Mezâlim Kitâbı'da konulması sebebi, üzerinde resimler bulunan perdenin söküp yırtılmasının zulmün giderilmesi olduğudur. Çünkü zulm, bir şeyin lâyık olduğu yerinden başka yere konulmasıdır. Bu hadîs, Buhârî'nin yalnız rivâyet ettiği hadîslerdendir (Kastallânî).

٤١ـ حدّثنا عبدُ اللّهِ بنُ يَزِيدَ قال حدّثنا سَعِيدٌ هُوَ ابنُ أبِى أيُّوبَ قال حدّثنى أبو الأسْوَدِ عنْ عِكْرِمَةَ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عَمرٍو رضى الله عنهما قال سَمِعْتُ النبىَّ ﷺ يَقولُ منْ قُتِلَ دُونَ مالِهِ فَهْوَ شَهِيدٌ *

41-....... Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: *"Malı*(nı muhâfaza) *uğrunda öldürülen kimse şehîddir"* [67].

٣٤ـ بابٌ إذَا كَسَرَ قَصْعَةً أوْ شَيْئًا لِغَيْرِهِ

34- BÂB: BİR KİMSE BİR ÇANAK YÂHUD BAŞKASINA ÂİD OLAN HERHANGİ BİRŞEYİ KIRDIĞI ZAMÂN (ONUN BENZERİNİ Mİ, YÂHUD BEDELİNİ Mİ ÖDER)?

٤٢ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ بنُ سَعِيدٍ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أنَسٍ رضى اللّهُ عنه أنَّ النبىَّ صلى الله عليه وسلم كانَ عِنْدَ بَعْضِ نِسَائِهِ فأرْسَلَتْ إحْدَى أُمَّهاتِ المُؤْمِنِينَ مَعَ خادِمٍ بِقَصْعَةٍ فِيهَا طَعَامٌ فضَرَبَتْ بِيَدِهَا فكَسَرَتِ القَصْعَةَ فَضَمَّهَا وجَعَلَ فِيهَا الطعَامَ وقال كُلُوا وحَبَسَ الرَّسُولَ وَالْقَصْعَةَ حَتَّى فَرَغُوا فَدَفَعَ القَصْعَةَالصَّحِيحَةَ وحبَسَ المَكْسُورَةَ * وقال ابنُ أبِى مَرْيَمَ قال أخْبَرَنَا يَحْيَ بنُ أيُّوبَ قال حدّثنا حُمَيْدٌ قال حدّثنا أنَسٌ عنِ النبىِّ ﷺ *

42-....... Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Bir hacı Peygamber kadınlarından bâzısının yanında bulunuyordu.Bu sırada Mü'minlerin Anaları'ndan birisi bir hizmetçisi ile içi yemek dolu bir çanak göndermişti. (Belki Âişe) bir eliyle çanağa vurdu ve çanağı kırdı (Çanak kırılıp ikiye bölündü). Peygamber hemen iki parçayı birleştirdi ve yemeği tekrar içine koydu. Ve orada bulunanlara: *"Yiyiniz!"* buyurdu. Onlar yemeği bitirinceye kadar elçi olan hizmetçiyi ve kırık çanağı alıkoydu. Sonra yerine sağlam bir çanak verdi de kırık çanağı alıkoydu [68].

---

67 Hadîste zulmü def' etmek üzere çarpışırken ölenin şehîd olduğu bildirildiği için bu kitâbda getirilmiştir.

Tirmizî'nin rivâyeti daha tafsîllidir; *"Kim malını koruma uğrunda öldürülürse, o şehîddir. Kim hayâtı uğrunda öldürülürse o ölü de şehîddir. Dînî uğrunda öldürülen mücâhid de şehîddir. Irzı uğrunda ölen de şehîddir"*.

68 Hadîsin başlığa uygunluğu "Kadın çanağı kırdı" sözündedir. Hadîs başlıktaki cevâbı da ihtivâ etmektedir.

Ve İbnu Ebî Meryem dedi ki: Bize Yahyâ ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bize Enes, Peygamber(S)'den tahdîs etti [69].

٣٥ـ بابٌ إذَا هَدَمَ حَائِطًا فَلْيَبْنِ مِثْلَهُ

35- BÂB: BİR ŞAHIS DİĞER ŞAHSA ÂİD BİR DUVARI YIKTIĞI ZAMÂN ONUN BENZERİNİ BİNÂ ETSİN

٤٣ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا جَرِيرٌ هُوَ ابنُ حَازِمٍ عنْ مُحَمَّدِبنِ سِيرِينَ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه قال قال رسولُ اللّهِ ﷺ كانَ رجُلٌ فِي بَنِى إسْرَائِيلَ يُقَالُ لَهُ جُرَيْجٌ يُصَلِّى فجاءَتْهُ أُمُّهُ فَدَعَتْهُ فأبَى أنْ يُجِيبهَا فقال أُجِيبُهَا أوْ أُصَلِّى ثُمَّ أتَتْهُ فقالَتْ أللّهُمَّ لاَتُمِتْهُ حَتَّى تُرِيَهُ المُومِساتِ وكانَ جُرَيْجٌ فِي صَوْمَعَتِهِ فقالَتِ امْرَأةٌ لأفْتِنَنَّ جُرَيْجًا فَتَعَرَّضَتْ لَهُ فَكَلَّمَتْهُ فأبَى فأتَتْ رَاعِيًا فأمْكَنَتْهُ مِنْ نَفسِهَا فَوَلَدَتْ غُلاَمًا فقالَتْ هُوَ مِنْ جُرَيْجٍ فأتَوْهُ وكَسَرُوا صَوْمَعَتَهُ فأنْزَلوهُ وسَبُّوهُ فَتَوَضَّأَ وصَلَّى ثُمَّ أتَى الغُلاَمَ فقال منْ أبوكَ يا غُلاَمُ قال الرَّاعِي قالُوا نَبْنِى صَوْمَعَتَكَ مِنْ ذَهَبٍ قال لاَ إلاَّ مَنْ طِينٍ *

43-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle anlattı: *"İsrâîl oğulları içinde Cureyc denilen* (ruhbân) *bir adam vardı. Cureyc* (bir kerre savmıasında) *namâz kılarken annesi geldi ve onu çağırdı. Cureyc anasına cevâb vermekten çekindi. Anama cevâb mı vereyim, yâhud namâza devâm mı edeyim deyip tereddüd etti.* (Anası onu üç defa çağırdığı hâlde namâza devâm etti.) *Sonra anası ona geldi ve:*

— Yâ Allah! Bu oğluma fâhişe kadınların yüzlerini göstermedikçe onun canını alma! diye ilendi.

Cureyc savmıasında bulunduğu sırada bir kadın gelip, ben Cureyc'i muhakkak bir fitneye düşüreceğim dedi ve kendini Cureyc'e arzetti ve onunla konuştu. Cureyc zinâ teklîfini kabûl etmeyince, bu kızgın kadın bir çobana gitti ve kendini ona teslîm etti. Kadın bu cinsî temâstan bir oğlan doğurdu. Kadın bu çocuğun Cureyc'den olduğunu söyledi. Bunun üzerine halk Cureyc'e geldiler ve savmıasını yıktılar, kendisini aşağıya indirdiler, sövdüler. Cureyc abdest alıp namâz kıldı. Sonra çocuğun yanına geldi ve:

— Ey oğul, senin baban kimdir? diye sordu.

---

69 Buhârî'nin, hadîsin bu ikinci senedini getirmekten maksadı, Enes'in Humeyd et-Tavîl'e tahdîsini açıkça beyân etmektir.

Çocuk:

— Çobandır, diye cevâb verdi.

Bu garîb hâdiseyi gören halk Cureyc'e:

— Senin savmıanı altından yapacağız, dediler.

Cureyc:

— Hayır, ancak eskisi gibi çamurdan yapınız, dedi'' [70].

---

70 **Buhârî bu Râhib Cureyc** hadîsini burada kısaltmış olarak getirdi. Bunu aynı senedle Ehâdîsu'l-Enbiyâ Kitâbı'nda uzunluğu ile getirmiştir. Burada başlığa uyan kısmı *''Senin savmıanı altından yapacağız dediler. O: Hayır olmaz, ancak eskisi gibi çamurdan binâ ediniz''* sözüdür.

Bu hadîsle hüccet getirmenin tevcîhi, ''Bizden evvelkilerin kaanûnu, bizim kaanûnumuz aksini getirmediği müddetçe bizim de kaanûnumuzdur'' esâsıdır.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤٧ــ كِتَابُ الشَّرِكَةِ

47- KİTÂBU'Ş-ŞERÎKE

(Ortaklık Kitâbı) [1]

١ــ بابُ الشَّرِكَةِ فِي الطَّعَامِ والنِّهْدِ والْعُرُوضِ وكَيْفَ قِسْمَةُ ما يُكَالُ ويُوزَنُ مُجَازَفَةً أوْ قَبْضَةً قَبْضَةً لما لَمْ يَرَ المُسْلِمونَ فِي النِّهْدِ بأْسًا أنْ يَأْكُلَ هَذَا بَعْضًا وهَذَا بَعْضًا وكَذَلِكَ مُجَازَفَةُ الذَّهَبِ والفِضَّةِ والقِرَانِ فِي التَّمْرِ

1- BUĞDAY VE BENZERLERİNDE, YOL ARKADAŞLARININ KENDİ KUMANYALARINDA, PARALAR DIŞINDAKİ TİCÂRET METÂ'LARINDA ORTAKLIK;

Ölçülecek, tartılacak şeylerin taksîmi nasıl olacak? Bunların tahmîn ve oranlama sûretiyle taksîmi câiz olur mu?
Müslümânlar sakınca görmedikleri zamân -yâhud sakınca görmedikleri için- kumanyalarda onun bâzı parçasını tesâdüfî olarak şu ortağın, bâzı kısmını da bu ortağın yemesi sûretiyle, avuç avuç ve tutam tutam

---

1 Buhârî'nin Nesefî ve İbn Sebbûye rivâyetleri böyle Besmele, Kitâb ve Bâb unvânlarıyle gelmiştir. Rivâyetlerin çoğu yalnız Bâbu'ş-Şerike; Ebû Zerr rivâyetinde ise Kitâb ve Bâb ta'bîrleri olmaksızın, sâdece "Fî'ş-Şerîk fî't-Taâm ve'n-Nehdi ve'l-Arûz" şeklindedir.

**taksîmi;
Ve yine böyle altın ve gümüşün ölçme ve tartma olmaksızın tahmîn ve oranlama sûretiyle taksîmi;
Bir de hurmada çift çift birleştirmek sûretiyle yemek (konularıyle ilgili hadîsler) bâbı [2].**

١ــ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ وهْبِ بنِ كَيْسانَ
عَنْ جابِرِبنِ عبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما أنّهُ قال بَعَثَ رسولُ اللّهِ ﷺ بَعْثا قِبَلَ
السّاحِلِ فأمَّرَ عَلَيْهِمْ أبا عُبَيْدَةَ بنَ الجَرّاحِ وهُمْ ثلاثُمائةٍ وأنا فِيهِمْ فخَرَجْنا
حَتّى إذا كُنّا ببَعْضِ الطَّرِيقِ فنِىَ الزّادُ فأمَرَ أبو عُبَيْدَةَ بأزْوادِ ذلِكَ الجَيْشِ
فجُمِعَ ذلِكَ كُلُّهُ فكانَ مِزْوَدَىْ تَمْرٍ فكانَ يُقَوِّتُنا كُلَّ يَوْمٍ قَلِيلاً قَلِيلاً حَتّى
فنِىَ فلَمْ يَكُنْ يُصِيبُنا إلا تَمْرَةٌ تَمْرَةٌ فقُلْتُ وما تُغْنِى تَمْرَةٌ فقال لقَدْ وجَدْنا
فقْدَها حينَ فَنِيَتْ قال ثُمَّ انْتَهَيْنا إلَى الْبَحْرِ فإذا حُوتٌ مِثْلُ الظَّرْبِ فأكَلَ منْهُ

---

2 Bâbdaki bâzı **ta'bîrler:**

eş-Şirk, lûgatte nasîb demektir. " وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ = ***Onların buralarda hiçbir ortaklığı yoktur***" (Sebe': 22) âyetindeki şirk, nasîb demektir.

eş-Şerîke, lûgatte şuyû' ve mücâveret sûretiyle ihtilâttır.

" وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ = ***Mallarını*** (birbirine) ***katıp karıştıran ortakların çoğu mutlak birbirlerine haksızlık eder***" (es-Sâd: 24) âyetindeki ***Hulatâ, Şürekâ*** yânî ortaklar ma'nâsınadır.

Şerîat dilinde *Şerîket:* Birşey hakkında iki ve daha fazla kimselere hakkın subût ve ihtisâsı ve onların bu şey ile hukûken imtiyâzı hâiz olmalarıdır. Seyyid Şerîf *Ta'rîfât*'ında şöyle ta'rîf ediyor: *Şerîket* (Şirket), iki ve daha çok nasîbin birbirinden ayrılmaz bir sûrette karışmasıdır.

Şerîket evvelâ *Mülk Şerîketi, Akd Şerîketi* diye ikiye ayrılır.

a. *Mülk Şerîketi:* İki kişinin bir şeye satın alma, mîrâs, hibe gibi mülk edinme sebeblerinden birisiyle yâhud sun'u olmaksızın malların karışmasıyle yâhud irâdeli olarak malların karışmasıyle mâlik olmasıdır. Bu mülk şirketi de ihtiyârî ve cebrî kısımlarına ayrılır...

b. *Akd Şirketi:* ortaklardan birinin diğerine: Sana şu işte ortaklık ettim, demesi, öbürüsünün de kabûl etmesi sûretiyle vukû bulan akdî şirkettir... Bu akd şirketinin de Mufâvaza Şirketi, Inân Şirketi, Tekabbul Şirketi, Vucûh Şirketi, Taâm Şirketi... gibi birçok nevi'leri vardır. Tafsîlâtı fıkıh kitâblarındadır.

Nehd Şirketi'ni Âsım Molla şöyle ta'rîf ediyor:

en-Nehd: Nûn'un kesri ve fethiyle seferber olan yoldaşların kendi aralarında ârifâne, sûretiyle bir seviyede tertîb edip çıkardıkları kumanyaya denir.

Kısmet, şerîat örfünde, yaygın hisseyi ta'yîn etmektir, yânî ölçek, tartı, arşın, metre gibi bir mikyâs ile hisseleri birbirinden ayırmaktır. Bunun da çeşitleri vardır...

Buhârî bu unvânında ölçek ve tartı mikyâslarıyle taksîmden *Nehd*'in yânî ârifâne sûretiyle ortaklığın taksîmi müstesnâ olduğuna işâret etmiş ve bunu gelecek hadîsle te'yîd eylemistir.

ذٰلِكَ الجَيْشُ ثَمَانِيَ عَشْرَةَ لَيْلَةً ثُمَّ أَمَرَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِضِلَعَيْنِ مِنْ أَضْلاَعِهِ فَنُصِبَا
ثُمَّ أَمَرَ بِرَاحِلَةٍ فَرُحِلَتْ ثُمَّ مَرَّتْ تَحْتَهُمَا فَلَمْ تُصِبْهُمَا *

1-....... Câbir ibn Abdillah(R)'tan (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) deniz sâhili tarafına bir askerî birlik gönderdi ve bunlar üzerine Ebû Ubeyde ibn Cerrâh'ı kumandan ta'yîn etti. Bu birlik üç yüz neferden ibâretti. Ben de bunların içinde idim. Biz yola çıktık. Nihâyet yolun bir kısmında bulunduğumuz zamân azığımız tükendi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde, bu askerî birliğin mücâhidlerine yanlarındaki azıkları getirmelerini emretti. Getirilen erzâkı bir yere topladı ki, toplanan erzâk iki dağarcık hurmadan ibâret idi. Ebû Ubeyde bu hurma ile her gün azar azar vererek bizi geçindiriyordu. Nihâyet bu da tükenmişti. Artık bizlerin payına her gün ancak birer hurma düşüyordu. (Câbir bu vak'ayı anlatırken, Câbir'in râvîsi Vehb ibn Keysân:) Ben Câbir'e:

— Günde bir hurma yetmez, dedim.

Câbir:

— (Sen ne diyorsun?) Bu bir hurma da tükenince vallâhi onun yokluğunun acısını da tattık, dedi ve şöyle devâm etti:

— Sonra deniz sâhiline ulaştık, bir de gördük ki, deniz sâhilinde küçük dağ gibi bir balık bulunuyor. İşte bu askerî birlik onsekiz gece bu balığın etinden yediler. Sonra Ebû Ubeyde bu balığın kaburgalarından ikisinin dikilmesini emretti. İki kaburga kemiği dikildi. Sonra bir devesinin hazırlanmasını emretti ve bu hazırlandı. Sonra buna binen bir süvârî bu iki kemiğin altından geçti, fakat onlara dokunmadı [3].

٢ـ حدّثنا بِشْرُ بنُ مَرْحومٍ قال **حدّثنا** حاتِمُ بنُ اسْمَاعِيلَ عَنْ يَزِيدَ
بنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ رضى اللّهُ عنْهُ قال خَفَّتْ أَزْوَادُ الْقَوْمِ وأَمْلَقوا فأتَوُا
النبيَّ ﷺ فِي نَحْرِ إِبِلِهِمْ فأذِنَ لَهُمْ فلَقِيَهُمْ عُمَرُ فأخْبروهُ فقال ما بَقاؤُكُمْ
بعْدَ إِبِلِكُمْ فَدَخَلَ على النبيِّ صلّى اللّهُ عليْهِ وسلّمَ فقال يا رسولَ اللّهِ ما بَقاؤُهم
بعْدَ إِبِلِهِمْ فقال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم نادِ فِى النَّاسِ فيأتون بِفَضْلِ

---

3 Hadîsin başlığa delîlliği "Ebû Ubeyde bu askerlere azıklarını getirmelerini emretti, azıkların hepsi bir yere toplandı" sözünden alınır. Azık her gün azar azar askerlere dağıtılınca *Nehd,* yânî kumanya ma'nâsında olmuştur. Bunda oranlama taksîmin zikri yoktur, çünkü onlar alışverişi ve bedeli irâde etmemişlerdir diye i'tirâz olundu. Buna şöyle de cevâb verildi: O azığın toplanmasından sonra askerlerin ondaki hakları müsâvî olmuş ve kendileri onu âdetin cereyânı üzere mucâzefe, yânî tahmîn ve oranlama ile almışlardır (Aynî).

Buhârî bu hadîsi Magâzî ve Cihâd'da; Müslim de Sayd'da getirdi

أَزْوَادِهِمْ فَبُسِطَ لِذٰلِكَ نِطَعٌ وجَعَلُوهُ عَلَى النِّطَعِ فَقَامَ رَسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَدَعا وَبَرَّكَ عَلَيْهِ ثُمَّ دعَاهُمْ بأَوْعِيَتِهِمْ فاحْتَثَى النَّاسُ حَتَّى فَرَغُوا ثُمَّ قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم أشْهَدُ أنْ لاإلٰهَ إلاَّ اللَّهُ وأنِّى رسولُ اللَّهِ *

2-....... Seleme ibnu'l-Akva' (R) şöyle demiştir: (Havâzin seferinde) mücâhidlerin azıkları azalıp hafifleşmiş ve fakîr düşmüşlerdi. Bunun üzerine sahâbîler develerini kesmek husûsunda (izin için) Peygamber'e geldiler. Peygamber de onlara izin verdi. Müteâkıben bunlara Umer kavuştu. Onlar bu haberi ona söylediler. Umer onlara:

— Develeriniz gittikten sonra (bu uzun yolculukta) hayâtınız kalmaz, dedi.

Sonra Peygamber'in yanına girdi ve:

— Yâ Rasûlallah! Bunların develeri gittikten sonra, bunların hiçbiri (sağ) kalmaz, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah da:

— *"Öyleyse insanlar içinde nidâ et: Herkes geri kalan azıklarını getirsinler!"* buyurdu.

İçine konulmak üzere meşin bir sergi yayıldı. Getirenler bu yaygının üzerine koydular, sonunda Rasûlullah ayağa kalktı, duâ etti ve sergi üstündeki erzâk için bereket temennî eyledi. Sonra sahâbîlere kaplarıyle gelmelerini emretti. Mücâhidler avuç avuç aldılar, nihâyet (hepsi kaplarını doldurup) ayrıldılar. Sonra Rasûlullah (S) -şükrân makaamında-:

— *"**Eşhedu enlâ ilâhe ille'llah ve ennî rasûlullah*** (= Allah'tan başka ilâh olmadığına ve kendimin Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet ederim)" buyurdu [4].

٣ــ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ يوسُفَ قال **حدّثنا** الأَوْزاعِيُّ قال **حدّثنا** أَبو النَّجاشِيِّ قال سَمِعْتُ رافِعَ بنَ خَدِيجٍ رضى اللَّهُ عنه قال كُنَّا نُصَلِّي معَ النبيِّ ﷺ العَصْرَ فَنَنْحَرُ جَزُورًا فتُقْسَمُ عَشْرَ قِسَمٍ فنأكُلُ لَحْمًا نَضِيجًا قَبْلَ أنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ *

4 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Herkes geri kalan azıklarını getirsin.."* emrindedir. Çünkü Peygamber azıkları onlardan eşit bir pay hâlinde olmaksızın aldı, biriktirdi; sonra oranlama olarak taksîm etti. İşte erzâkın bir araya toplanıp, sonra oranlama sûretiyle taksîm edilmesi *Nehd,* yânî ortak kumanya mâhiyetinde olmuştur. Nehd'in (kumanyanın) başlangıcı ortaklık, sonu kısmet, yânî taksîmdir.

3-....... Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in berâberinde ikindi namâzını kılardık. Müteâkıben devemizi boğazlardık. (Takrîbî) on parçaya ayırırdık. Gün batmazdan önce de pişmiş kebâblar yerdik [5].

٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ العَلاَءِ قال **حدّثنا** حَمَّادُ بنُ اسامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي موسى قال قال النبيُّ ﷺ إنَّ الأشْعرِيِّنَ إذَا أرْمَلُوا فِي الغَزْوِ أوْ قَلَّ طَعَامُ عِيَالِهِمْ بالمَدِينَةِ جَمَعُوا ما كانَ عِنْدَهُمْ فِي ثَوْب واحِدٍ ثُمَّ اقْتَسموهُ بيْنَهُمْ فِي إنَاءٍ واحِدٍ بالسَّوِيَّةِ فَهُمْ مِنِّي وأنَا مِنْهُمْ*

4-....... Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Hakîkaten Eş'arîler gazâda azıklarını bitirirlerken yâhud Medîne'de âilelerinin yiyeceği azaldığında hemen yanlarındaki erzâkı bir tek bez içine toplarlar, sonra bir kap içinde* (ölçerek) *aralarında eşit olarak taksîm ederler. Binâenaleyh Eş'arîler bendendir, ben de Eş'arîler'denimdir"* [6].

٢ــ بابُ ما كانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فإنَّهُمَا يَتَراجَعَانِ بيْنَهُمَا بالسَّوِيَّةِ فِي الصَّدَقَةِ

2- "HERHANGİ İKİ HALÎTADAN MEYDANA GELMİŞ ORTAK BİR SÜRÜNÜN ZEKÂTI HUSÛSUNDA BU HALÎTA ŞİRKET SÂHİBLERİ, KENDİ ARALARINDA ADÂLET ÜZERE BİRBİRLERİNE MÜRÂCAAT EDERLER" BÂBI

٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بنِ المُثَنَّى قال **حدّثني** أبِي قال **حدّثني** ثُمَامَةُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بنِ أنَسٍ أنَّ أنَسًا حدّثَهُ أنَّ أبا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رضى اللَّهُ عنْهُ كَتَبَ لَهُ فَرِيضَةَ الصَّدَقَةِ الَّتِي فَرَضَ رسولُ اللَّهِ ﷺ قال وما كانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فانَّهُمَا يَتَرَاجَعَانِ بيْنَهُمَا بالسَّوِيَّةِ *

5-....... Enes ibn Mâlik şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk (R) Rasûlullah(S)'ın farz ve takdîr buyurduğu zekât mikdârına dâir,

---

5 Hadîsin başlığa uygunluğu "On kısma bölünür..." sözünden alınır. Çünkü bunda tartılacak şeyden oranlama olarak nasîblerin toplanması vardır.

6 Başlığa delîlliği "Yanlarındaki erzâkı bir tek bez içinde toplarlar, sonra bunu aralarında taksîm ederler.." sözünden alınır.

Enes'e şunu da yazmıştır: "Herhangi iki halîtadan meydana gelmiş ortak bir sürünün zekâtı husûsunda bu halîta (şirket) sâhibleri, kendi aralarında adâlet gereği birbirlerine mürâcaat ederler" [7].

٣ـ باب قِسْمَةِ الغَنَمِ

3- KOYUNLARIN (SAYI İLE) BÖLÜNMESİ BÂBI

٦ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ الحَكَمِ الأنْصَارِيُّ قال حدّثنا أبو عَوانَةَ عنْ سَعِيدِ
بنِ مسْرُوقٍ عنْ عبَايَةَ بنِ رِفَاعَةَ بنِ رافِعِ بنِ خَدِيجٍ عَنْ جَدِّهِ قَال كُنَّا مَعَ
النبيِّ ﷺ بذِي الحُلَيْفَةِ فأصَابَ النَّاسَ جُوعٌ فأَصَابُوا إبلاً وغنمًا قال وكانَ
النبيُّ ﷺ فِي اخرَياتِ القَوْمِ فَعَجِلُوا وذَبَحُوا ونصَبُوا القُدُورَ فأمَرَ النبيُّ ﷺ
بالقُدُورِ فأُكْفِئَتْ ثُمَّ قَسَمَ فَعَدَلَ عَشَرَةً مِنَ الغَنَمِ ببَعِيرٍ فَنَدَّ منْهَا بعِيرٌ فَطَلَبُوهُ
فأعْيَاهُمْ وكانَ فِي القَوْمِ خَيْلٌ يَسِيرَةٌ فأهْوَى رَجُلٌ منْهُمْ بسَهْمٍ فحَبَسَهُ اللَّهُ
ثمَّ قال إنَّ لهٰذِهِ البهائِمِ أوابِدَ كأوابِدِ الوَحْشِ فما غلبَكُمْ منْها فاصْنَعُوا بِهِ
هٰكذا فقال جدِّي إنَّا نَرْجُو أوْ نخَافُ العدُوَّ غدًا وليْسَتْ مَعَنا مُدًى أفَنَذْبحُ
بالْقَصَبِ قال ما أنْهَرَ الدَّمَ وذُكِر اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فكُلُوهُ لَيْسَ السِّنَّ والظُّفُرَ
وسأُحَدِّثُكُمْ عنْ ذٰلِكَ أمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ وأمَّا الظُّفُرُ فَمُدَى الحَبَشَةِ *

6-....... Abâye ibnu Rifâa, dedesi Râfi' İbn Hadîc(R)'den; o şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde Tihâme'den olan) Zu'l-Huleyfe'de Peygamber'in berâberinde bulunduk. Sefer hey'eti halkına bir açlık isâbet etti. (Huneyn'de) birçok deve ve koyun da ele geçirmişlerdi.

Râfi' devâmla dedi ki:

Peygamber (S) ordunun arkalarında kalmıştı. Sahâbîler acele edip ganîmet develerinden, koyunlarından bâzılarını boğazlamışlar ve tencerelere yerleştirmişlerdi. Peygamber gelince emretti, tencereler devrildi. Sonra Peygamber ganîmet malını taksîm etti. (O günün râyicine göre) on koyunu bir deveye denk saydı.

---

7 Hadîs başlığın aynıdır. Aliyyu'l-Kaarî'ye göre hadîsin ma'nâsı: "Ortak bir sürünün zekâtı iki ortağın birinden alındığında, onun, adâlet gereği diğer ortağa mürâcaat hakkı vardır" demek olur. Buna göre hadîsin hükmü bütün şirketleri şâmil bulunur *(Mişkaatu'l-Mesâbih Şerhi)*.

Bunun tasvîri şöyle yapılmıştır: Zekât me'mûru ortak bir sürünün zekât hakkını alırken, bu iki ortağın birisinden zekâtın tamâmını alırsa, veren taraf diğerine müsâvât yânî adâlet üzere mürâcaat edebilir.. (Kastallânî).

Bu sırada develerden biri kaçmıştı. Onu ta'kîb ettiler, fakat bu kaçak deve ta'kîbçileri âciz bıraktı. Ordu içinde (ta'kîbe elverişli olan) at da pek az bulunuyordu. Bu sırada mücâhidlerden bir kimse oku ile bu hayvanı ta'kîb edip vurdu da bu sebeble Allah hayvanı durdurdu. Bundan sonra Peygamber:

— *"Vahşî hayvanların kaçakları gibi bu ehlî hayvanların da muhakkak kaçıcıları vardır. Bunlardan biri size galebe ederse, ona böyle muâmele ediniz* (avlar gibi vurunuz)" buyurdu.

Dedem dedi ki:

— Biz yarın (zamân olur ki) muhakkak düşmanı umut eder, yâhud düşmandan endîşe ederiz (de kılıçlarımızı hayvan kesmekte körletmeyiz). Berâberimizde bıçak da bulunmaz. Bu hâlde kamışla hayvan boğazlayabilir miyiz?

Peygamber:

— *"Bol kan akıtan her şey ile boğazlanır ve üzerine* ***Allah'ın ismi*** *de zikrolunursa, o kesilen hayvanı yiyiniz. Yalnız dişle tırnak müstesnâdır. Bunun sebebini size muhakkak söyleyeceğim: Dişe gelince; o bir kemiktir* (kesmez); *tırnağa gelince, o da Habeşliler'in kesme âletleridir"* buyurdu [8].

٤ــ بابُ الْقِرَانِ فِي التَّمْرِ بيْنَ الشُّرَكاءِ حَتَّى يَسْتَأْذِنَ أصْحَابَهُ

4- ARKADAŞLARDAN İZİN İSTEMEDİKÇE ORTAKLAR ARASINDA HURMA YERKEN İKİ HURMAYI BİRLEŞTİRME(Yİ TERK) BÂBI

٧ــ حدّثنا خَلاَّدُ بنُ يَحْيَ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا جَبَلَةُ بنُ سُحَيْمٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما يَقُولُ نَهَى النبىُّ ﷺ أنْ يَقْرُنَ الرَّجُلُ بَيْنَ التَّمْرَتَيْنِ جَمِيعًا حَتَّى يَسْتَأْذِنَ أصْحَابَهُ *

7- ...... Cebele ibn Suhaym şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim: Peygamber (S) kişinin, arkadaşlarından izin istemedikçe (ortaklar arasında) toplu olarak hurma yerken iki hurmayı birleştirmesini nehyetti, diyordu.

٨ــ حدّثنا أبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ جَبَلَةَ قال كُنَّا بالمَدِينَةِ فأصابَتْنَا سَنَةٌ فَكَانَ ابنُ الزُّبَيْرِ يَرْزُقُنا التَّمْرَ وكانَ ابنُ عُمَرَ يَمُرُّ بِنَا فَيَقُولُ لاَ

---

8 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Peygamber ganîmet mallarını taksîm etti, on koyunu bir deveye denk kıldı" sözündedir.
Buhârî bu hadîsi Şerîket, Cihâd, Zebâıh Kitâbları'nda da getirmiştir.

تقْرِنوا فإنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليه وسلَّمَ نَهَى عنِ الإقْرانِ إلاَّ أنْ يَسْتَأْذِنَ الرَّجُلُ مِنْكُمْ أخَاهُ *

8-....... Cebele şöyle demiştir: Biz bir ara Medîne'de bulunuyorduk. O zamân bize bir kıtlık isâbet etmişti. Abdullah ibnu'z-Zubeyr bizlere hurma veriyordu. Biz hurma yediğimiz sırada yanımızdan Abdullah ibn Umer geçerdi de bize: Peygamber (S) iki hurmayı birleştirerek yemekten nehiy buyurdu. Meğer ki, sizden biriniz mü'min kardeşine öyle çift yemeye izin vermiş olsun, der idi [9].

٥ــ بابُ تَقْوِيمِ الأَشْيَاءِ بَيْنَ الشُّرَكَاءِ بِقِيمَةِ عَدْلٍ

5- ORTAKLAR ARASINDAKİ ORTAK MAL VE METÂ'LARIN ÂDİLCE BİR KIYMETLE KIYMETLERİNİ TA'YÎN EYLEMEK BÂBI [10]

٩ــ حدّثنا عِمْرَانُ بنُ مَيْسَرَةَ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا أيُّوبُ عنْ نَافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما قال قال رسولُ اللّهِ ﷺ منْ أعْتَقَ شِقْصًا لَهُ مِنْ عَبْدٍ أوْ شِرْكًا أوْ قال نَصِيبًا وكانَ لهُ ما يَبْلُغُ ثَمَنَهُ بِقِيمَةِ الْعَدْلِ فَهْوَ عَتِيقٌ وإلاَّ فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ ما عَتَقَ قال لاَ أدْرِى قَوْلهُ عَتَقَ مِنْهُ ما عَتَقَ قَوْلٌ مِنْ نافِعٍ أوْ فِى الحَدِيثِ عنِ النبيِّ صلى اللهُ عليه وسلم *

9-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Her kim ortak kölesinden kendisine âid payını âzâdlarsa* -râvî aynı ma'nâda olan *"şirken"* yâhud *"nasîben"* kelimelerinden hangisini söylediğini terdîd ile bildirerek- *âzâd edici, kölenin âdilâne bir kıymette* (ta'yîn olunan) *bedelinin tutarına mâlik bulunursa, köle* (tamâmen) *âzâd edilmiştir. Eğer âzâd edici bu servete mâlik bulunmazsa, köleden âzâd ettiği, kendine isâbet eden hissesini âzâd etmiş olur"* [11].

Hadîsi Nâfi'den alan râvî Eyyûb: *"Köleden âzâd ettiği mikdâr âzâd olur"* sözü Nâfi'den gelmiş bir söz mü, yâhud Peygamber(S)'den gelen hadîsin içinde bir söz mü, bilmiyorum, demiştir [12].

---

9 Hadîslerin başlığa delîllikleri apaçıktır, bunun biri Mezâlim Kitâbı'nda da geçmişti.

10 "التَّقْوِيم = et-Takvîm", tef'îl vezninde eğri bir nesneyi doğrultmak ve bir nesneye kıymet ta'yîn eylemek ma'nâsınadır *(Kaamûs Ter.)*.

11 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Âdilce bir kıymet..."* sözündedir.

12 Bu söz Nâfi'nin ise, bu kısım münkatı' ve maktû' olur; hadîsten bir parça ise mevsûl ve merfû' olur. Hadîsin tafsîlâtı inşâallah Itk Kitâbı'nda gelecektir.

١٠ـ حدّثنا بِشْرُ بنُ مُحَمَّدٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا سَعِيدُ ابنُ أَبِى عَرُوبَةَ عنْ قَتَادَةَ عنِ النَّضْرِ بنِ أَنسٍ عنْ بَشِيرِ بنِ نَهِيكٍ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبى صلى الله عليه وسلم قال منْ أعْتَقَ شَقِيصًا مِنْ مَمْلُوكِهِ فَعَلَيْهِ خَلاَصُهُ فِي مالِهِ فإنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ قُوِّمَ المَمْلُوكُ قِيمَةَ عَدْلٍ ثُمَّ اسْتُسْعِىَ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ *

10-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Her kim kölesinden olan hissesini âzâd etse, o kimseye kendi malından* (kalan kıymetini vererek) *köleyi tamâmen kölelikten kurtarması vâcib olur. Şâyet âzâd edicinin malı yoksa, kölenin âdilâne kıymeti takdîr olunur. Sonra köle* (diğer ortağın payını kazanmak için) *meşakkatsiz olarak çalıştırılır"* [13].

٦ـ بابٌ هَلْ يُقْرَعُ فِي القِسْمَةِ والاسْتِهَامِ فِيهِ

6- BÂB: ORTAKLAR ARASINDAKİ TAKSÎMDE VE MALDAN PAY ALMADA KUR'A ÇEKİLİR Mİ? [14]

١١ـ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ قال حدّثنى زَكَرِيَّاءُ قال سَمِعْتُ عَامِرًا يَقُولُ سَمِعْتُ النعْمَانَ بنَ بَشِيرٍ رضى اللَّهُ عنهما عنِ النبىِّ ﷺ قال مَثَلُ القَائِمِ عَلَى حُدُودِ اللَّهِ والْوَاقِعِ فِيهَا كَمَثَلِ قَوْمٍ اسْتَهَمُوا عَلَى سَفِينَةٍ فأصَابَ بَعْضُهُمْ أعْلاَهَا وبعْضُهُمْ أسْفَلَهَا فكانَ الَّذِينَ فِى أسْفلِهَا إذَا اسْتقَوْا مِنَ المَاءِ مَرُّوا عَلَى منْ فَوْقَهُمْ فَقالوا لَوْ أنَّا خَرَقْنَا فِى نَصِيبِنَا خرْقًا ولمْ نُؤْذِ مَنْ فَوْقَنَا فإنْ يَتْرُكُوهُمْ وما أرَادُوا هلَكُوا جَمِيعًا وإنْ أخَذُوا عَلَى أيْدِيهِمْ نَجَوْا ونَجَوْا جَمِيعًا *

11-....... Ben en-Nu'mân ibn Beşîr(R)'den işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın (men' ettiği) *sınırları üzerinde duran kimse ile, o sı-*

---

13 Hadîsin başlığa delîlliği *"Kölenin âdilâne kıymeti takdîr olunur"* sözündedir. Bu hadîse göre, taksîm için eşyânın kıymetlerini takdîr ve ta'yîn etmek câizdir. Bu konuda âlimler arasında ihtilâf geçmemiştir. Ancak ihtilâf, metâ'ların ve malların kıymet takdîri yapılmadan taksîm edilmelerindedir. Âlimlerin çoğu ortakların rızâ ve muvâfakatlarıyle kıymet ta'yîni yapılmadan da taksîmin câiz olacağına kaail olmuşlardır.

14 Sorunun cevâbı hazfedilmiştir; takdîri, hadîsin de cevâblayacağı gibi "Evet, kur'a çekilir"dir.

nırların içine düşen kimselerin benzeri, bir gemi halkının benzeri gibidir: Onlar gemi üzerinde kur'a attılar. Bâzısına geminin üstü düştü, bâzısına da altı (anbar kısmı) *isâbet etti. Geminin alt kısmında bulunanlar sudan almak istedikleri zamân yukarıdakilerin üzerine uğruyorlardı. Bunlar* (kendi kendilerine): *Biz nasîbimiz olan anbarda bir delik açsak* (ezâlanmamış) *ve üstümüzdekilere ezâ vermemiş oluruz, dediler. Şimdi yüksek tabaka sâhibleri bu aşağı seviyedeki insanları bu dilekleriyle başbaşa bıraksalardı, hepsi helâk olurlardı. Fakat onların* (cinâyet işleyecek) *ellerini tutsalardı hem kendileri kurtulur, hem de mücrimleri toptan kurtarırlardı"* [15].

٧ــ بابُ شَرِكِ الْيَتِيمِ وأهْلِ الْمِيرَاثِ

7- YETÎMLERLE VE MÎRÂS SÂHİBLERİ İLE ORTAKLIK BÂBI

١٢ــ حدّثنا عبْدُ الْعَزِيزِ بنُ عبْدِ اللّهِ الْعَامِرِيُّ الاوَيْسِيُّ قال **حدّثنا** إبْرَاهِيمُ بنُ سعْدٍ عنْ صالِحٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخْبرنِى عُرْوَةُ أنَّهُ سأَلَ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها * وقال اللَّيْثُ **حدّثنى** يُونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنِى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّهُ سأَلَ عائِشَةَ رضى اللّهُ عنها عنْ قَوْلِ اللّهِ تعالى وإنْ خِفْتُمْ إلَى وَرُبَاعِ فقالتْ يا ابنَ أُخْتِى هِىَ الْيَتِيمَةُ تكُونُ فِى حَجْرِ ولِيِّهَا تُشَارِكُهُ فِى مالِهِ فَيُعْجِبُهُ مالُهَا وجَمَالُهَا فيُرِيدُ ولِيُّهَا أنْ يَتَزَوَّجَهَا بغَيْرِ أنْ يُقْسِطَ فِى صَدَاقِهَا فَيُعْطِيَهَا مِثْلَ ما يُعْطِيهَا غيْرُهُ فَنُهُوا أنْ يَنْكِحُوهُنَّ إلاَّ أنْ يُقْسِطُوا لَهُنَّ ويَبْلُغُوا بِهِنَّ أعْلَى سُنَّتِهِنَّ منَ الصَّدَاقِ وأُمِرُوا أنْ يَنْكِحُوا ماطَابَ لَهُمْ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ * قال عرْوةُ قالتْ عائِشَةُ ثُمَّ إنَّ النَّاسَ اسْتَفْتَوْا رسولَ اللّهِ ﷺ بعْدَ هٰذهِ الآيَةِ فأنْزَلَ اللّهُ ويَسْتَفْتونَكَ فِي النِّسَاءِ إلَى قَوْله وتَرْغَبُونَ أنْ تَنْكِحُوهُنَّ والَّذِي ذَكَرَ اللّهُ أنَّهُ يُتْلَى عَليْكُمْ فِى الْكِتَابِ الآيَةُ الأولى الَّتِى قال فِيهَا وإنْ خِفْتُمْ ألاَّ تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامَى فانْكِحُوا ماطَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ قَالَتْ عَائِشَةُ

---

15 Hadîsin başlığa delîlliği *"Bir gemi üzerine kur'a çektiler"* sözündedir. "Diyebiliriz ki devletin kaanûn koyma hikmetini, münevver tabakanın, halkın câhil tabakasını ma'rûf ile emr, münkerden nehyederek aydınlatmaya çalışmalarının ictimâî gereğini bu hadîsin tasvîr ettiği bedî' şekilden yüksek hiçbir mütefekkir edîbin kalemi tasvîr edemez" (Kâmil Mirâs).

وقَوْلُ اللّٰهِ فِى الآيَةِ الاخْرَى وتَرْغَبُونَ أنْ تَنْكِحُوهُنَّ يَعْنِى هِىَ رَغْبَةُ أحَدِكُمْ لِيَتِيمَتِهِ الَّتِى تَكُونُ فِى حَجْرِهِ حِينَ تَكُونُ قَلِيلَةَ المَالِ والجَمالِ فَنُهُوا أنْ يَنْكِحُوا ما رَغِبوا فِى مالِهَا وجَمَالِهَا مِنْ يَتَامَى النِّساءِ إلاَّ بالْقِسْطِ مِنْ أجْلِ رَغْبَتِهِمْ عَنْهُنَّ *

12-....... Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Âişe'ye Yüce Allah'ın şu: ***"Eğer yetîm kızlar hakkında adâleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan*** (diğer) ***kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin..."*** (en-Nisâ: 3) kavlinin tefsîrini sordu. Âişe (R) şöyle cevâb verdi: Ey kızkardeşimin oğlu! Âyetteki ***"Yetîmler"*** ile murâd olunan şu yetîm kızdır ki, o, velîsinin velâyet ve vasîliği altında bulunup, mal hissesinde velîye ortak olur. Ve bu yetîmin malı ve güzelliği velîsinin hoşuna gider. Bu sebeble velîsi ona, mehrinde adâlet etmeksizin ve başkasının vereceği kadar mehr vermeyerek, onunla evlenmek ister. İşte (bu âyette) o çeşit velîlerin kendi himâyeleri altındaki yetîme kızlarla, haklarında adâlet ve onların mehrlerini en yüksek mikdârına yükseltmedikçe evlenmekten nehyolunup, bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan evlenmeleri emrolundu.

Urve dedi ki: Âişe şöyle devâm etti: Bu âyet indikten sonra insanlar Rasûlullah'tan sorup fetvâ istediler. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi:

"Senden kadınlar hakkında fetvâ isterler. De ki: Onlara dâir fetvâyı size Allah veriyor: Kendileri için farz yazılmış olanı (mîrâsı) ***onlara vermediğiniz ve nikâhlamalarını da beğenip istemediğiniz yetîm kızlar ve*** (henüz ergin olmayan) ***küçük çocuklar hakkında, bir de yetîmlere karşı adâleti ayakta tutmanız husûsunda*** (işte) ***Kitâb'da okunup duran âyetler! Hayırdan daha ne yaparsanız, şübhesiz Allah onu da hakkıyle bilicidir"*** (en-Nisâ: 127).

Allah'ın bu âyette ***"Kitâb'da size karşı okunup duruyor"*** diye zikrettiği, içinde ***"Eğer yetîm kızlar hakkında adâleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan diğer kadınlardan... nikâh ediniz"*** buyurduğu âyet, baştaraftaki birinci âyettir.

Âişe dedi ki: Diğer âyetteki, Allah'ın "وتَرْغَبُونَ أنْ تَنْكِحُوهُنَّ = ***Nikâhlarını beğenip istemediğiniz yetîm kızlar"*** kavli de, herhangi birinizin himâyesi altında bulunan yetîm kıza mal ve güzellik az olduğu zamân rağbet göstermemesidir. Bu mal ve güzelliği fakîr olan öksüz kızlara rağbet etmediklerinden dolayı, malına ve güzelliğine rağ-

bet ettikleri yetîm kızları -adâlete riâyet etmedikçe- nikâh etmekten yetîm velîleri nehyolundular [16].

٨ـ باب الشَّرِكَةِ فِى الأَرَضِينَ وغَيْرِهَا

8- ARÂZÎLERDE VE (EV YÂHUD BOSTANLAR GİBİ) DİĞER ŞEYLERDE ORTAKLIK BÂBI

١٣ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا هِشَامٌ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عن الزُّهْرِيِّ عنْ أَبِى سَلَمَةَ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنْهما قال إنَّمَا جَعَلَ النبىُّ ﷺ الشُّفْعَةَ فِى كُلِّ مَالَمْ يُقْسَمْ فإذَا وقَعَتِ الحُدُودُ وصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلاَ شفْعَةَ *

13-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şuf'ayı ancak taksim olunmamış her malda (cârî) kıldı. Sınırlar konulduğu ve yollar ta'yîn edildiği zamân şuf'a yoktur [17].

٩ـ بابٌ إذَا اقْتَسَمَ الشُّرَكَاءُ الدُّورَ أوْ غَيْرَهَا فَلَيْسَ لَهُمْ رجوعٌ ولاَ شُفْعَةٌ

9- BÂB: ORTAKLAR EVLERİ YÂHUD DİĞER ŞEYLERİ BÖLÜŞTÜKLERİ ZAMÂN ARTIK ONLAR İÇİN DÖNME DE, ŞUF'A DA YOKTUR

١٤ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا معْمَرٌ عنِ الزُّهْرِىِّ عنْ أَبِى سَلَمَةَ بنِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهما قال قَضَى النبىُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم بالشُّفْعَةِ فِى كُلِّ مالَمْ يُقْسَمْ فإذَا وقَعَتِ الحُدُودُ وصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلاَ شُفْعَةَ *

14-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) taksîm olunmayan her malda şuf'a ile hükmetti. Sınırlar konulduğu ve yollar belli edildiği zamân artık şuf'a yoktur [18].

---

16 Hadîsin başlığa delîlliği "Velîsinin himâyesinde bulunup da velîsinin malına ortak olan yetîm kız" sözünden alınır.

17 Hadîsin arâzîlerde ve diğer şeylerde ortaklığın cevâzına delîlliği apaçıktır.

18 Hadîsin başlığa delîlliği taksîmden sonra şuf'anın nefyedilmesinden dönmenin nefyedilmesi lâzım geleceği yönündendir.

١٠ـ بابُ الاشْتِرَاكِ فِي الذَّهَبِ والْفِضَّةِ وما يَكُونُ فِيهِ الصَّرْفُ

10- ALTINDA, GÜMÜŞTE VE KENDİSİNDE SARRÂFLIK YAPILABİLECEK PARALARDA ORTAK OLMAK BÂBI

١٥ـ حدّثنا عمْرو بنُ عَلِيٍّ قال حدّثنا أبو عَاصِمٍ عنْ عُثْمَانَ يَعْنِي ابنَ الأسْوَدِ قال أخبرَنِي سُلَيْمَانُ بنُ أبِي مُسْلِمٍ قال سألْتُ أبا المِنْهَالِ عنِ الصَّرْفِ يَدًا بِيَدٍ فقال اشْتَرَيْتُ أنا وشَرِيكٌ لِي شَيْئًا يَدًا بِيَدٍ ونَسِيئَةً فَجَاءَنَا البَرَاءُ بنُ عَازِبٍ فَسَألْنَاهُ فقال فَعَلْتُ أنا وشَرِيكِي زَيْدُ بنُ أرْقَمَ وسألْنَا النبيَّ صلى الله عليه وسلم عنْ ذَلكَ فقال ما كانَ يَدًا بِيَدٍ فَخُذوه وما كانَ نَسِيئَةً فَذَرُوه *

15-....... Selmân ibnu Ebî Müslim haber verip şöyle dedi: Ben Ebu'l-Minhâl'e, elden ele yapılan peşin sarrâflıktan sordum. Ebu'l-Minhâl şöyle dedi: Ben ve benim bir ortağım elden ele peşin ve veresiye birşey satın aldım. Akabinde el-Berâ ibnu Âzib geldi. Biz hemen ona bunun hükmünü sorduk. O şöyle dedi: Ben ve benim ortağım Zeyd ibnu Erkam bunu yaptık ve bunu Peygamber'e sorduk. Peygamber (S): *"Elden ele peşin olan şeyi alınız, veresiye olanı ise terkediniz"* buyurdu [19].

١١ـ بابُ مُشَارَكَةِ الذِّمِّيِّ والمُشْرِكِينَ فِي المُزَارَعَةِ

11- ZIMMÎ İLE VE MÜŞRİKLERLE EKİNCİLİK HUSÛSUNDA ORTAKLIK AKDİ YAPMAK BÂBI

١٦ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ بنُ أسْمَاءَ عنْ نَافِعٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنه قال أعْطَى رسولُ اللَّهِ صَلى الله عليه وسلم خَيْبَرَ الْيَهُودَ أنْ يَعْمَلُوهَا ويَزْرَعُوهَا ولَهُمْ شَطْرُ ما يَخْرُجُ مِنْهَا *

16-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S), Hayber arâzîsinin çıkaracağı mahsûlün yarısı Yahûdîler'in olmak üzere,

---

19 Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben, bir ortağımla berâber birşey satın aldım" sözünden alınır.

İbn Erkam ile Berâ'nın Peygamber'den sordukları da semeni semen ile değiştirmenin meşrû olup olmadığıdır. Peygamber: Bir mecliste peşin verip almak sûretiyle para değiştirmekte be's yoktur. Eğer müddetli olursa bırakınız, câiz değildir demiş oluyor.

Hayber arâzîsini işlemeleri ve ekmeleri için Yahûdîler'e verdi [20]

١٢ـ باب قِسْمَةِ الْغَنَمِ والْعَدْلِ فِيهَا

12- KOYUNLARI TAKSÎM VE BUNDA ADÂLET ETMEK BÂBI

١٧ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ يَزِيدَ بنِ أَبِي حَبِيبٍ عنْ أَبِي الخَيْرِ عنْ عُقْبَةَ بنِ عَامِرٍ رضى اللَّهُ عنه أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ ضَحَايَا فَبَقِيَ عَتُودٌ فذكَرَهُ لِرَسولِ اللَّهِ ﷺ فقال ضَحِّ بِهِ أَنْتَ *

17-...... Ukbe ibnu Âmir(R)'den: Rasûlullah (S) Ukbe ibn Âmir'e, sahâbîleri arasında (vekâleten) taksîm etmek üzere bir takım kurbânlık koyunlar vermiş. (Ukbe bunları taksîm edip) bir yaşında bir keçi oğlağı geri kalmıştı. Ukbe bunu Rasûlullah'a söylediğinde, Rasûlullah: *"Onu da sen kurbân et"* buyurmuştur [21].

١٣ـ باب الشَّرِكَةِ فِي الطَّعَامِ وغيْرِهِ وَيُذْكَرُ أنَّ رَجُلاً ساوَمَ شَيْئًا فَغَمَزَهُ آخَرُ فَرأى عُمَرُ أنَّ لَهُ شَرِكَةً

13- BUĞDAYDA, YİYECEK MADDELERİNDE VE (MÜLK EDİNİLEBİLECEK) DİĞER ŞEYLERDE ORTAKLIK BÂBI

Ve zikrolunuyor ki, bir adam bir şeyi pazarlık ediyordu. Diğer biri ona göz işâreti yaptı (o da onu satın aldı). Umer, o göz işâreti yapanın pazarlık yapanla bir ortaklığı olduğunu gördü [22].

١٨ـ حدّثنا أَصْبَغُ بنُ الْفَرَجِ قال أخبرنى عَبْدُ اللَّهِ بنُ وَهْبٍ قال أخبرنِي سَعِيدٌ عنْ زُهْرَةَ بنِ مَعْبَدٍ عنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بنِ هِشَامٍ وكانَ قَدْ أَدْرَكَ النبيَّ ﷺ وذَهَبَتْ بِهِ أُمُّهُ زَيْنَبُ بِنْتُ حُمَيْدٍ إِلَى رسول اللهِ صلى الله عليهِ

20 Hadîsin başlığa delîlliği, ma'nâsından alınır. Onda Yahûdîler'in Hayber ekinciliğinde ortaklık akidleri vardır. Onlar zimmet ehli idiler.

21 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs aynı sened ve aynı metin ile Vekâlet Kitâbı'nın evvelinde de geçmişti.

22 Bu ta'lîkı, Saîd ibn mensûr senediyle rivâyet etmiştir. Bundan karîne bulunduğu zamân işâretle yetinilebileceği hükmü alınmıştır.

وسلم فقالَتْ يا رسولَ اللّهِ بايِعْهُ فقال هُوَ صَغِيرٌ فَمسَحَ رَأْسَهُ ودَعَا لهُ * وعنْ زُهْرَةَ بنِ مَعْبَدٍ أنَّهُ كانَ يَخْرُجُ بِهِ جَدُّهُ عبْدُ اللّهِ بنُ هِشَامٍ إلَى السُّوقِ فيشْتَرِى الطَّعَامَ فَيَلْقَاهُ ابنُ عُمَرَ وابنُ الزُّبَيْرِ رضى اللّهُ عَنْهُمْ فيقُولاَنِ لهُ أشْرِكْنَا فإنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قَدْ دَعَا لَكَ بالْبَرَكَةِ فَيشْرَكُهُمْ فَرُبَّمَا أصَابَ الرَّاحِلَةَ كَمَا هِىَ فَيَبْعَثُ بِهَا إلَى المَنْزِلِ *

18-....... Abdullah ibn Hişâm(R)'dan haber verdi. Abdullah ibn Hişâm Peygamber(S)'e yetişmiş ve annesi (sahâbîyyelerden) Zeyneb bintu Humeyd kendisini (Mekke fethinde) Rasûlullah'a götürmüştü. Annesi:

— Yâ Rasûlallah! Oğlumla İslâm bey'atı yap! dedi.

Rasûlullah:

— *"O küçüktür"* buyurdu ve başını sıvazlayarak Abdullah'a (bereketle) duâ etti.

Yine yukarıki isnâd ile torunu Zuhre ibn Ma'bed'den: Dedesi Abdullah ibn Hişâm onu çarşıya çıkarır idi de, çarşıdan erzâk alırdı. Bu sırada ona (bâzen) İbn Umer ile İbnu'z-Zubeyr kavuşurlardı. Bunlar derhâl Abdullah ibn Hişâm'a: Bizi de (bu mala) ortak et. Çünkü Peygamber (S) senin için bereketle duâ etti, derlerdi. Abdullah da bunları ortak ederdi. Bâzı zamân olurdu ki, tamâm bir deve yükü (kâr) isâbet ederdi de, o kârı eve gönderirdi [23].

١٤ــ بابُ الشَّرِكَةِ فِى الرَّقِيقِ

14- KÖLEDE ORTAKLIK BÂBI

١٩ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ بنُ أسْمَاءَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما عنِ النبىِّ ﷺ قال مَنْ أعْتَقَ شِرْكًا لَهُ فِى مَمْلوكٍ وجَبَ عَلَيْهِ أنْ يُعْتِقَ كُلَّهُ إنْ كانَ لَهُ مَالٌ قَدْرَ ثَمَنِهِ يُقَامُ قِيمَةَ عَدْلٍ ويُعْطَى شُرَكَاؤُهُ حِصَّتَهُمْ ويُخَلَّى سَبِيلُ المُعْتَقِ *

19-....... İbn Umer(R)'den: Peygamber (S): *"Her kim bir köledeki kendine âid olan payı âzâd ederse, şâyet onun kölenin bedeli kadar*

23 Hadîs, mülk edinilecek bütün şeylerde ortaklık yapılabileceğine delâlet etmektedir.

malı varsa, kölenin tamâmını hürriyete kavuşturması onun üzerine vâcib olur: Âdil bir kıymetle bedeli ta'yîn olunur, ortaklarına kendi hisseleri verilir ve âzâd edilenin yolu boşaltılır'' buyurmuştur.

٢٠ــ **حدّثنا** أبو النُّعْمَانِ قال **حدّثنا** جَرِيرُ بنُ حَازِمٍ عنْ قَتَادَةَ عنِ النَّضْرِ بنِ أَنَسٍ عنْ بَشيرِ بنِ نَهِيكٍ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عنه عنِ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال مَنْ أَعْتَقَ شِقْصًا لَهُ فِى عبْدٍ أُعْتِقَ كُلُّهُ إنْ كانَ لَهُ مالٌ وإلاَّ يُسْتَسْعَ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ *

20-....... Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *''Her kim bir köledeki payını âzâd ederse ve malı da varsa, kölenin tamâmı hürriyete kavuşturulur. Şâyet âzâd edicinin malı yoksa, köle* (diğer ortağın payını kazanması için) *üzerine ağır gelmeyecek sûrette çalıştırılır''* [24].

١٥ــ بابُ الإشْتِرَاكِ فِي الْهَدْيِ والْبُدْنِ وإذَا أشْرَكَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي هَدْيِهِ بَعْدَ ما أهْدَى

15- HAREM'E ARMAĞAN EDİLEN KURBANLIK İRİ HAYVANDA VE DEVELERDE ORTAK OLMAK VE BİR KİMSE KURBANLIĞI HAREM'E GÖNDERDİKTEN SONRA KENDİ KURBANLIĞINDA DİĞER BİR KİMSEYİ ORTAK ETTİĞİNDE (BU CÂİZ OLUR MU, OLMAZ MI) BÂBI [35].

٢١ــ **حدّثنا** أَبو النُّعْمَانِ قال **حدّثنا** حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ قال أخبرنا عبْدُ المَلِكِ ابنُ جُرَيْجٍ عنْ عَطَاءٍ عنْ جَابِرٍ وعَنْ طَاوُسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهم قال قَدِمَ النبيُّ ﷺ صُبْحَ رَابِعَةٍ مِنْ ذِى الحِجَّةِ مُهِلِّينَ بالحَجِّ لاَ يَخْلِطُهُمْ شَيْءٌ فَلَمَّاقَدِمْنَا أَمَرَنَا فَجَعَلْنَاهَا عُمْرَةً وأَنْ نَحِلَّ إلى نِسَائِنَا ففشَتْ فِى ذٰلِكَ

---

24 Bu iki hadîsin başlığa delîllikleri meydandadır. Bunlar yakında da geçtikleri için daha fazla söze ihtiyâc yoktur.

25 Başlığın ikinci kısmındaki ''İzâ''nın cevâbı takdîr edilecektir. Takdîri ''Bu câiz olur mu?''dur. Bu sorunun cevâbı gelecek hadîsin sonundaki Peygamber'in sözünden bilinir. O da: ''Peygamber, Alî'ye ihrâmında kalmasını emretti ve onu kurbanlık hayvanda ortak yaptı'' sözüdür.Buhârî bu bâbda Câbir ibn Abbâs'ın Peygamber'in haccı hakkındaki hadîslerini getirdi. Bu hadîslerde Alî'nin ihrâmı, Alî'ye ihrâmında sâbit kalmasını emri ve Alî'yi kurbana ortak yapması vardır. Bunlar hakkında söz Hacc Kitâbı'nda genişçe olarak geçmiştir (İbn Hacer).

الْقَالَةُ قال عَطَاءٌ فقال جَابِرٌ فَيرُوحُ أحَدُنا إِلَى مِنًى وَذَكَرُهُ يَقْطُرُ مَنِيًّا فقال جَابِرٌ بِكَفِّهِ فَبَلَغَ ذٰلِكَ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَقَامَ خَطِيبًا فقال بَلَغَنِي أنَّ أقْوَامًا يَقُولُونَ كَذَا وكَذَا واللَّهِ لأنا أبَرُّ وأتْقَى لِلَّهِ مِنْهُمْ ولَوْ أنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أمْرِي ما اسْتَدْبَرْتُ ما أهْدَيْتُ ولَوْلاَ أنَّ مَعِيَ الْهَدْيَ لأحْلَلْتُ فَقَامَ سُرَاقَةُ بنُ مالِكِ بنِ جُعْشُمٍ فقال يا رسولَ اللَّهِ هِيَ لَنَا أوْ لِلأبَدِ فقال لا بَلْ للأبَدِ قَال وجَاءَ عَلِيُّ بنُ أبِي طَالِبٍ فقال أحَدُهُمَا يَقُولُ لَبَّيْكَ بِمَا أهَلَّ بِهِ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وقال الآخَرُ لَبَّيْكَ بِحَجَّةِ رسولِ اللَّهِ ﷺ فأمَرَ النبيُّ ﷺ أنْ يُقِيمَ عَلَى إِحْرَامِهِ وأشْرَكَهُ فِي الْهَدْيِ *

21-....... Bize Abdulmelik ibn Cureyc, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Câbir'den; yine İbn Cureyc, Tâvûs ibn Keysân'dan; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere haber verdi. O şöyle demiştir: Peygamber (S) zu'l-hiccenin dördüncü gecesi sabâhında hacc niyetiyle telbiye ediciler olarak Mekke'ye geldi. İhrâm vaktinde kendilerine umreden hiçbir şey karışmamıştı. Biz Mekke'ye gelince Peygamber bizlere emretti. Biz de niyet ederek işlediğimiz bu hacc fiilini umreye çevirdik (ve temettu' hacc yapıcılardan olduk). Peygamber kadınlarımıza da halâl olmamızı emretti. Akabinde bu haccın umreye çevrilmesi konusunda insanların dedikodusu yayıldı.

Atâ geçen senedle dedi ki: Câbir: Artık bizlerden herbirimiz hacc ile ihrâm etmiş ve cimâyı yeni bırakmış olduğu için,erkeklik âleti menî damlatarak mı Minâ'ya yürüyecek? dedi. Ve Câbir bu fiili çirkin gördüğü için eliyle erkeklik âletine, onun menî damlatmasına işâret etti. Câbir'in bu söz ve fiilleriyle o işten men eder olduğu haberi Peygamber'e ulaşınca, Peygamber hitâb edici olarak ayağa kalktı ve şöyle buyurdu:

— *"Bir takım grupların şöyle şöyle demekte oldukları haberi bana ulaştı. Allah'a yemîn ediyorum ki, elbette Ben Allah'a onlardan daha itâatli ve daha takvâlıyımdır. Eğer hace oylarında umrenin cevâzını işin sonunda* (yânî şimdi) *bildiğim gibi, işin başında* (yânî ihrâma girerken) *de bilmiş olsaydım, kurbanlık sevketmezdim. Ve yanımda kurbanım olmasaydı* (şimdi ben de sizler gibi) *muhakkak ihrâmdan çıkardım".*

Surâkatu'bnu Mâlik ibn Cu'şum hemen ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Bu hacc aylarında umre yapmak yalnız bize mi mahsûstur, yâhud ebedî midir? dedi.

Rasûlullah:

— *"Yalnız bize mahsûs değildir, fakat* (hüküm umûmîdir), *kıyâmete kadar dâimîdir"* buyurdu.

Câbir dedi ki: Alî ibn Ebî Tâlib (Yemen'den) geldi. O ikisinden biri (yânî Câbir): Alî, Rasûlullah'ın ihrâmlandığı gibi ***Lebbeyk*** diyordu. Diğer râvî İbn Abbâs ise: Alî, Rasûlullah'ın haccı ile ***Lebbeyk*** diyordu, dedi. Akabinde Peygamber Alî'ye ihrâmında sâbit olmasını emretti ve onu kurbanda ortak yaptı [26].

١٦ــ بابُ منْ عَدَلَ عَشْرًا منَ الْغَنَمِ بِجَزُورٍ فِى الْقَسْمِ

16- TAKSİMDE ON KOYUNU BİR DEVEYE DENK SAYAN KİMSE BÂBI

٢٢ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا وكِيعٌ عنْ سُفْيَانَ عَنْ أبيهِ عنْ عَبايَةَ ابنِ رِفَاعَةَ عنْ جَدِّهِ رَافعِ بنِ خَدِيجٍ رضى اللَّهُ عنه قال كُنَّا مَعَ النبىِّ صلى الله عليه وسلم بذِى الحُلَيْفَةِ مِنْ تِهَامَةَ فأصَبْنَا غنمًا وإبلاً فَعَجِلَ الْقَوْمُ فاغلَوْا بِهَا الْقدُورَ فَجَاءَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فأمَرَ بِهَا فأُكْفِئتْ ثُمَّ عَدَلَ عشْرًا مِنَ الْغَنَمِ بِجَزُورٍ ثُمَّ إنَّ بَعِيرًا مِنْها نَدَّ ولَيْسَ فِى الْقَوْمِ الاَّ خَيْلٌ يَسيرَةٌ فَرَمَاه رَجُلٌ فَحَبَسَهُ بِسَهْمٍ فقال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم إنَّ لِهٰذِهِ الْبَهَائِمِ أوابِدَ كأوابِدِ الوَحْشِ فَمَا غَلَبَكُمْ منْهَا فاصْنَعُوا بِهِ هٰكَذَا قال قال جَدِّى يا رسولَ اللَّهِ إنَّا نَرْجُو أوْ نَخَافُ أنْ نَلْقى الْعَدُوَّ غَدًا وليْسَ مَعَنَا مُدًى أفَنَذْبَحُ بالْقَصَبِ فقال اعْجَلْ أوْ أرْنِى ما أنْهَرَ الدَّمَ وذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلُوا لَيْسَ السِّنَّ والظُّفُرَ وسأُحَدِّثُكُمْ عنْ ذٰلِكَ أمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ وأمَّا الظُّفُرُ فَمُدَى الحَبَشَةِ *

22-....... Abâyetu'bnu Rifâa, dedesi Râfi' ibn Hadîc(R)'den; o şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde) Tihâme'den sayılan Zu'l-Huleyfe'de Peygamber (S) ile berâber bulunduk. Birçok koyun ve deve ele geçirmiştik. (Acıkdıkları için) topluluk (o hayvanların bâzısını kesip) etleri tencerelerde kaynattılar. Rasûlullah geldi ve o tencerelerin devrilmesini emretti ve tencereler devrildi. Sonra (Rasûlullah ganî-

26 Burada Peygamber'in Medîne'den kurbanlık sevketmesinin ardından ortaklığın vâki' olmasının beyânı vardır. Peygamber'in sevkettiği kurbanlıklar altmış üç deve idi. Alî de Yemen'den Peygamber'e geldi; onun da yanında otuzyedi deve vardı. Böylece Peygamber'in sevkettiği develeri yüz oldu. Peygamber bunlarda Alî'yi ortak yaptı *(Fethu'l-Bârî)*.

met mallarını taksîm ederken) on koyunu bir deveye muâdil saydı. Sonra o ganîmet develerinden biri kaçtı. Toplulukta da pek az at vardı. Bu sırada mücâhidlerden bir kimse onu ok atıp vurdu ve böylece Allah hayvanı durdurdu. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— *"Şübhesiz vahşî hayvanların kaçıcıları gibi, bu hayvanların da kaçıcıları vardır. Bunlardan biri size galebe ederse, ona böyle muâmele yapınız"* buyurdu.

Abâye dedi ki: Dedem şöyle dedi:

— Yâ Rasûlallah! Bizler yarın düşmanı ümîd ediyoruz, yâhud yarın düşmana kavuşacağımızdan endîşe ediyoruz. Berâberimizde bıçaklar da yok. Bu takdîrde kamışla hayvan boğazlayabilir miyiz?

Rasûlullah:

— *"Bol kan akıtan her şeyle boğazlamaya acele et! Üzerine Allah'ın ismi de zikrolunduysa, artık o hayvanın etini yiyiniz. Yalnız diş ile tırnak* (kesme âleti) *değildir. Ve bunun sebebini size söyleyeceğim: Dişe gelince, o bir kemiktir* (kesmez). *Tırnağa gelince, o da Habeşliler'in kesme âletleridir"* buyurdu [27].

---

27 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra on koyunu bir deveye denk saydı" sözündedir. Hadîs yakında "Koyun taksîmi bâbı"nda geçmişti. Ancak Buhârî orada Alî ibnu'l-Hakem'den; burada ise şeyhi Muhammed'den senediyle getirmiştir.

بســـم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤٨ـ كتابُ الرَّهْنِ
48- KİTÂBU'R-REHN
(Rehin Tutma Kitâbı)

١ـ بابٌ فى الرَّهْنِ فِى الحَضَرِ . وقَوْلِهِ تعالى وإنْ كُنْتُمْ على سفَرٍ ولمْ تَجِدُوا كاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبوضَةٌ

1- HAZARDAKİ REHİN HAKKINDA BÂB [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:
"Eğer bir sefer üzerinde iseniz, bir yazıcı da

---

1 Bu kitâb ve bâb başlığı Meydûmiyye'nin huzûrunda okunup arz olunmuş olan nushada bu şekildedir. *el-Câmi'u's-Sahîh*'in el-Kuşmeyhenî ile İbn Şebbûye nushalarında da "Kitâbu'r-Rehn" şeklindedir. Diğer nushalarda bu unvânlar değişik şekillerde gelmiştir.

Buradaki bâb başlığındaki "Hazar" kaydı, ihtirâzî değil, vâkıî bir kayıddır; yânî rehin seferde de, hazarda da câizdir.

er-Rehn, lûgatte mutlak sûrette habs ma'nâsınadır; tutmak ve bağlamak demektir. ***"Her insan kazancına bağlıdır"*** (el-Müddessir: 38) âyetinde ***rehîne,*** mahbûse ve merbûte ma'nâsınadır. Bu İlâhî vecîze şu âyetle de gelmiştir: ***"Her kişi kazancına bağlıdır"*** (et-Tûr: 21).

Şerîat dilinde *Rehn:* Bir malı kendisinden almak mümkin olan borç gibi bir hakk mukaabilinde bahsetmektir. *Rehn* masdar ismiyle mef'ûle isimleme olarak rehnedilmiş mala da ıtlâk olunur (Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât).*

el-İrtihan, rehin kabûl etmek; *er-Râhin,* rehin veren kimsedir.

el-Mürtehin de rehin alan kimsedir. *el-Merhûn* ve *er-Rehîn,* rehnedilen maldır; müennesinde *Merhûne* ve *Rehîne* denir. *Rehn*'in cem'i *Rihân* ve *Rühün*'dür.

bulamadınızsa o zamân (te'mînât dayanağı), alınmış rehinlerdir..'' (el-Bakara: 283) [2].

١ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ قال حدّثنا قَتَادَةُ عنْ أَنس رضى الله عنه قال ولَقَدْ رَهَنَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم دِرْعَهُ بِشَعِيرٍ ومَشَيْتُ إلى النبى صلى الله عليْهِ وسلم بِخُبْزِ شَعِيرٍ وإِهَالَةٍ سَنِخَةٍ ولَقَدْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ ما أصْبَحَ لِآلِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه وسلم إلاَّ صاعٌ ولا أمْسَى وإنَّهُمْ لَتِسْعَةُ أبْيَاتٍ *

1-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Yemîn olsun Peygamber (S) kendi zırhını arpa almak karşılığında rehin bırakmıştır. Ben de bir defa Peygamber'e bir arpa ekmeği ve bir mikdâr bayat yağ götürdüm. Muhakkak Peygamber'i şöyle derken işitmişimdir:

— *''Muhammed'in ev halkı için bir sâ' ölçeği hubûbâttan başka birşey sabahlamamış ve akşâmlamamıştır. Ve hakîkaten Muhammed'in âilesi halkı dokuz evdir''* [3].

٢ـ باب مَنْ رهَنَ دِرْعَهُ

2- ZIRHINI REHİN EDEN KİMSE BÂBI

٢ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا الأعْمَشُ قال تَذَاكَرْنَا عنْدَ ابْرَاهِيمَ الرَّهْنَ والْقبيلَ فِي السَّلَفِ فقال ابْراهِيمُ حدّثنا الأسْوَدُ عنْ عَائِشَةَ رضى الله عنها أنَّ النبيَّ ﷺ اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا إلَى اجَلٍ ورَهَنَهُ دِرْعَهُ *

2-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Biz İbrâhîm en-Nahaî'nin yanında selefteki rehn'i ve kefîl'i müzâkere ettik. İbrâhîm şöyle dedi: Bize el-Esved, Âişe'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir):

2 Buhârî bu âyeti rehnin Kur'ân'daki dayanağını göstermek için getirmiştir. Bu âyetin bir tefsîrinde İbn Abbâs: ''Borcu yazacak kâtib bulunur da kâğıd yâhud mürekkeb yâhud kalem bulunmazsa, yazıya bedel aynı hakk sâhibinin eline verilen rehin ile hakk emniyete alınır'' demiştir (Aynî).

3 Hadîsin başlığa uygunluğu ''Muhakkak Peygamber kendi zırhını arpa karşılığında rehin bırakmıştır'' sözündedir. Hadîs, Buyû Kitâbı'nın başlarında da geçmişti. Bir rivâyette hadîsin son fırkası ''Hakîkaten Peygamber'in yanında (o vakit) dokuz kadın vardı'' şeklindedir.

Peygamber (S) bir Yahûdî'den bir müddete kadar va'deli buğday satın aldı ve zırhını ona rehin yaptı [4].

٣ـ بابُ رهْنِ السِّلاَحِ

3- SİLÂHIN REHNEDİLMESİ BÂBI

٣ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عبْدِ اللّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال عَمْرٌو سَمِعْتُ جَابِرَ بنَ عبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما يقولُ قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مَنْ لِكَعْبِ بنِ الأشْرفِ فإنَّهُ آذى اللّهَ ورسولَهُ صلى اللّهُ عليه وسلم فقال مُحَمَّدُ بنُ مَسْلَمَةَ أنا فأتاهُ فقال أرَدْنَا أنْ تُسْلِفَنا وَسْقًا أوْ وَسْقَيْنِ فقال ارْهَنُونِى نِسَاءَكُمْ قالوا كيْفَ نَرْهَنُكَ نِسَاءَنَا وأنْتَ أجْمَلُ الْعَرَبِ قال فارْهَنُونِى أبْنَاءَكُمْ قالوا كيْفَ نَرْهَنُ أبْنَاءَنَا فَيُسَبُّ أحَدُهُمْ فيقَالُ رُهِنَ بِوَسْقٍ أوْ وَسْقَيْنِ هَذَا عَارٌ عَلَيْنَا ولٰكِنَّا نَرْهنُكَ اللاَّمَةَ قال سُفْيَانُ يَعْنِي السِّلاَحَ فَوعَدَهُ أنْ يأتِيهُ فَقَتَلوهُ ثمَّ أتَوُا النبيَّ ﷺ فأخبروهُ *

3--....... Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— *"Ka'b ibn'l-Eşref*(i öldürmek) *için kim hazırdır? Çünkü o, Allah'a ve Rasûlü'ne ezâ etmiştir"* buyurdu.

Muhammed ibn Mesleme:

— Ben hazırım, dedi.

Akabinde Muhammed ibn Mesleme, Ka'b'a vardı ve:

— Biz, senin bize bir vesk yâhud iki vesk ödünç (hurma) vermeni istedik, dedi.

Ka'b onlara:

— Kadınlarınızı bana rehin edin, dedi.

Muhammed ve arkadaşları:

— Sen bugün Arab'ın en güzel erkeği iken, biz sana kadınlarımızı nasıl rehin edebiliriz! dediler.

Ka'b:

— Öyle ise bana oğullarınızı rehin verin, dedi.

Onlar:

— Oğullarımızı nasıl rehin ederiz? Sonra bunların biri hakkında "Biri iki deve yükü hurmaya rehin olundu!" diye sövülür ki, bu

---

4 Başlığa uygunluk "Zırhını ona rehin etti" fıkrasındadır.

bize ebedî bir ârdır. Lâkin biz sana silâhımızı, zırhımızı rehin edelim, dediler. -Sufyân ibn Uyeyne: Silâhı kasdediyor, demiştir-.

(Ka'b kabûl ederek) kendisine gelmesi için İbn Mesleme'ye va'de, yânî zamân ta'yîn etti... Sonunda onlar İbnu'l-Eşref'i öldürdüler. Sonra Peygamber'e gelip haber verdiler [5].

٤ـ بابٌ الرَّهْنُ مَرْكوبٌ ومَحْلوبٌ . وقال مُغيرَةُ عنْ إبْرَاهِيمَ تُرْكَبُ الضَّالَّةُ بِقَدْرِ عَلَفِهَا وتُحْلَبُ بِقَدْرِ عَلَفِهَا والرَّهْنُ مِثْلُهُ

4- BÂB: REHİN EDİLEN HAYVAN, BİNİLİR VE SAĞILIR [6]

Ve Mugîre ibn Mıksem, İbrâhîm en-Nahaî'den: "Binek hayvanı bulunduğunda yemi verildiği kadar binilir, sütlü hayvan da yemi verildiği kadar sağılır. Rehin de buluntu gibidir" sözünü nakletmiştir [7].

٤ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا زَكَرِيَّاءُ عنْ عامِرٍ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبيِّ ﷺ أنَّهُ كانَ يَقولُ الرَّهْنُ يُرْكَبُ بِنَفَقَتِهِ ويُشْرَبُ لَبَنُ الدَّرِّ إذَا كانَ مَرْهونًا *

4-....... Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S): *"Rehin, nafakası mukaabilinde binilir. Sağım hayvanı da rehin olduğu zamân nafakası mukaabilinde sütü içilir"* buyururdu.

---

5 Hadîsle başlık arasında uygunluk "Biz sana lem'eyi, yânî silâhı rehin edelim" sözünün zâhirine göredir. Her ne kadar işin kendisinde rehnin hakîkati yoksa da, bu mikdâr, mutâbakat yönünde yeterlidir (Aynî).

Bu hadîs Mağâzî'de ayrı bir bâbda getirilen uzunca hadîsin kısaltılmışıdır.

6 Bu başlık, Hâkim'in A'meş yolundan; o da Ebû Sâlih'ten; o da Ebû Hureyre'den; o da Rasûlullah'tan olmak üzere rivâyet ettiği hadîsin lâfzıdır.

7 İbrâhîm'in bu her iki fetvâsını da Saîd ibn Mansûr, senediyle rivâyet etti. İbrâhîm, aşağıdaki hadîslere dayanarak "Rehin edilen hayvan yemi sâhibine âid olmak üzere binebilir; yine böyle rehin edilen sağımlı hayvanın yemi kendisine âid olmak üzere rehneden onun sütünden istifâde edebilir" demiş oluyor. Şâfiî'nin ve Zâhirî mezhebi âlimlerinin de görüşü budur.

Sufyân es-Sevrî'ye, Ebû Hanîfe'ye, İmâm Mâlik'e.. göre, rehnedenin rehnettiği hayvan üzerinde böyle bir hakkı yoktur. Böyle bir hakk kabûlü, rehinlik hükmüne aykırıdır. Çünkü rehin devamlı habsden ibârettir... Bu imâmlar Şâfiî ve Zâhirîler'in delîl edindikleri Ebû Hureyre hadîsi hakkında, bu hadîs mücmeldir; rehnedenin mi, rehin alanın mı; kimin bu hayvana bineceği ve kimin sağım hayvanını sağıp sütü içeceği bildirilmemiştir. Bu hakların râhin veyâ mürtehinden birisine âid olması ancak delîl ile mümkün olabilir, derler...

٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قال أَخْبَرَنَا عبدُ اللّٰهِ بنُ المبارَكِ قال أخبرنا زَكَرِيَّاءُ عنِ الشَّعْبِيِّ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللّٰهُ عنه قال قال رسولُ الله ﷺ الرَّهْنُ يُرْكَبُ بِنَفقَتِهِ إذَا كانَ مَرْهُونًا ولَبَنُ الدَّرِّ يُشْرَبُ بِنَفقَتِهِ إذا كانَ مَرْهونًا وعَلى الَّذي يَرْكَبُ ويَشْرَبُ النَّفَقَةُ *

5-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Binek hayvanı rehin olduğu zamân yemi verilmekle binilir. Sağım hayvanı rehin olduğu zamân, onun sütü de yemi verilerek içilir. Hulâsa rehin edilen hayvanın nafakası, ona binen ve sütünü içen kimse üzerine vâcibdir"* [8].

٥ــ بابُ الرَّهْنِ عِنْدَ الْيَهُودِ وغَيْرِهِمْ

5- YAHÛDÎLER'İN VE DİĞERLERİNİN YANINDA REHİN ETME BÂBI

٦ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنِ الأعْمَشِ عنْ إبْراهِيمَ عنِ الأسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رضي اللّٰهُ عنْها قالَتِ اشْتَرَى رسولُ اللّٰهِ ﷺ منْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا ورَهَنَهُ دِرْعَهُ *

6-....... Âişe (R): Rasûlullah (S) bir Yahûdî'den hubûbât satın aldı ve kendi zırhını o Yahûdî'ye rehin etti, demiştir [9].

٦ــ بابٌ إذَا اخْتَلَفَ الرَّاهِنُ والمُرْتَهِنُ ونَحْوُهُ فالْبَيِّنَةُ عَلَى المُدَّعِي واليَمِينُ على المُدَّعَى عَلَيْهِ

6- BÂB: REHİN VEREN, REHİN ALAN VE BUNUN BENZERİ KİMSELER İHTİLÂF ETTİKLERİ ZAMÂN BEYYİNE DA'VÂCIYA, YEMÎN İSE DA'VÂLIYA ÂİD OLUR

٧ــ حدّثنا خَلاَّدُ بنُ يَحْيَى قال حدّثنا نافِعُ بنُ عُمَرَ عنِ ابنِ أبي مُلَيْكَةَ

---

8 Hadîslerin başlığa delâletleri açıktır. Başlıktaki ta'lîk vesîlesiyle bunlar hakkında bilgi ve açıklama verilmiş oldu.

9 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır; zâten hadîs yakında da geçmişti.

قال كَتَبْتُ إلَى ابنِ عَبَّاسٍ فَكَتَبَ إلَيَّ أن النبيَّ ﷺ قَضَى أنَّ الْيَمِينَ على الْمُدَّعَى عَلَيْهِ *

7-....... İbn Ebî Muleyke şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'a bir mektûb yazıp sordum. O da bana: Peygamber (S): *"Yemîn etmek da'vâlıya âiddir"* diye hükmetti, cevâbını yazdı [10].

٨ــ **حدّثنا** قُتَيْبَةُ بنُ سعيدٍ قال **حدّثنا** جَرِيرٌ عنْ مَنْصُور عنْ أبِي وائِلٍ قال قال عبدُ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنه من حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَسْتَحِقُّ بِهَا مالاً وهُوَ فِيهَا فَاجِرٌ لَقِيَ اللَّهَ وهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ فأنْزَلَ اللَّهُ تَصْدِيقَ ذَلِكَ إنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وأيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قليلاً فَقَرأَ إلَى عَذَابٌ أَلِيمٌ ثُمَّ إنَّ الأشْعَثَ ابنَ قَيْسٍ خَرَجَ إلَيْنَا فقال ما يُحَدِّثُكُمْ أبو عبْدِ الرَّحْمٰنِ قال فَحَدَّثناهُ قال فقال صَدَقَ لَفِيَّ واللَّهِ أُنْزِلَتْ كانَتْ بَيْنِي وبَيْنَ رَجُلٍ خُصومَةٌ فى بِئْرٍ فاخْتَصَمْنَا إلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فقال رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم شَاهِدُكَ أوْ يَمِينُهُ قُلْتُ إنَّهُ إذًا يَحْلِفَ ولا يُبَالِى فقال رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلَّم منْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَسْتَحِقُّ بِهَا مالاً وهُوَ فِيهَا فاجِرٌ لَقِىَ اللَّهَ وهْوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ فأنْزَلَ اللَّهُ تَصْدِيقَ ذَلِكَ ثُمَّ اقْتَرأ هَذِهِ الآيَةَ إنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وأيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً إلى ولَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ *

8-....... Ebû Vâil şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd (R) -bir mecliste-: Her kim bir malı hakk etmek için kendisi yalancı olarak yalan bir yemîn üzerine and içerse, Allah kendisine öfkeli olduğu hâlde Allah'a kavuşur. Allah bunun tasdîkini de indirmiştir, dedi ve sonra şu âyeti okudu:

"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" (Âlu İmrân: 77).

10 Hadîs başlığın bir kısmının lâfzını ihtivâ etmektedir.

Râvî Abdullah ibn Ebî Muleyke, Âlu İmrân tefsîrinde de gelecek bir rivâyetinde görüleceği üzere, iki kadın arasında meydana gelen da'vâdan dolayı İbn Abbâs'a bir mektûb yazıp görüşünü sormuş, o da cevâbında Peygamber'in hadîsteki hükmünü yazmıştır.

Buhârî bu hadîsi Şehâdetler ve Tefsîr Kitâbları'nda da getirmiştir.

Sonra Eş'as ibn Kays bulunduğu yerden çıkıp bizim yanımıza geldi de: Ebû Abdirrahmân size ne tahdîs ediyor? dedi. Râvî dedi ki: Biz onunla konuştuk. Râvî dedi ki: Eş'as: Ebû Abdirrahmân doğru söyledi. Yemîn olsun ki, bu âyet benim hakkımda indirildi. Benimle bir adam arasında bir kuyu hakkında bir çekişme vardı. Rasûlullah'a muhâkeme olduk. Rasûlullah (S):

— *"Şâhidin yâhud onun yemîni"* buyurdu.

Ben:

— O takdîrde bu zât (doğru, eğri) aldırmayarak yemîn eder, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Her kim yemîninde fâcir* (yânî yalancı) *olduğu hâlde yemîni ile bir malı hakk etmek için yalan bir yemînle yemîn ederse, Allah'a, kendisine öfke edici hâlde kavuşur"* buyurdu.

Allah bunun tasdîkini de indirdi. Sonra Rasûlullah bu Âlu İmrân: 77. âyetini sonuna kadar okudu: ***"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır"*** [11].

11 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Şâhidin yâhud onun yemîni"* sözündedir. Bu hadîs az bir lâfız ve sened farkı ile Şirb Kitâbı, "Kuyu hakkında çekişme bâbı"nda da geçmişti.

Hadîste İbn Mes'ûd'un rivâyetini te'yîd eden ve o âyetin kendisi hakkında indiğini bildiren Eş'as ibn Kays, Ebû Muhammed el-Kindî'dir. Onuncu hicret yılında Yemen'e mensûb Kinde kabîlesi tarafından İslâm'a girmek için Peygamber'e gönderilen hey'et içinde bulunmuştur. Sonraları Yermuk, Kaadisiyye, Medâin, Nihâvend gazâlarında bulunmuştur. Hz. Usmân tarafından Âzerbaycan Vâlîliğine ta'yîn edilmiştir. Sıffîn Harbi'nde Alî'nin berâberinde bulunmuş, Alî'nin şehâdetinden kırk gün önce, 63 yaşında vefât etmiştir (R).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٤٩ ــ كتابُ العِتْق

49- KİTÂBU'L-ITK

(Hürriyet ve Köleyi Hürriyete Kavuşturma Kitâbı)

١ ــ بابُ ماجاءَ فِي الْعِتْقِ وفَضْلِهِ وقَوْلِهِ تعالى فَكُّ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا ذَامَقْرَبَةٍ

1- HÜRRİYETE KAVUŞTURMA VE BUNUN FAZİLETİ HAKKINDA GELEN ŞEYLER BÂBI [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"(O), kul âzâd etmektir. Yâhud salgın, açlık gününde yakınlığı olan bir yetîme yâhud toprakta sürünen bir yoksula yemek yedirmektir" (el-Beled: 13-16) [2].

---

1 Bu Kitâb ve Bâb unvanları *el-Câmi'u's-Sahîh*'in çeşitli nushalarında değişik şekillerde gelmiştir. Buradaki başlıkların tertîbi Nesefî'nin rivâyet ettiği şekildir. Aynî de bunu almıştır.

el-Itk, lugatte kuvvet ve daha birçok ma'nâlara gelir. Dilimizde hürriyet ve kul âzâd olmak ma'nâlarında kullanılır. Kelime isim ve masdar olur. Masdar olduğunda köle âzâd olmak ve köle âzâd eylemek ma'nâsında lâzım ve müteaddî olur.

Şerîat ıstılâhında *Itk,* şer'î hükmün memlûke bahşettiği bir kuvvettir ki, bununla memlûk üzerinden mülkiyet zâil olur ve hukûkî tasarruflara mâlik olur. *Itk, Rıkk* mukaabilidir. *Rıkk* (yânî kölelik) de şer'î bir za'ftır ki, bu za'f o memlûkü hukûkî ve medenî tasarruflardan âciz bırakır...

2 İmâm Buhârî bâb unvanından sonra köleleri hürriyete kavuşturmanın fazîletini en belîğ şekilde ifâde eden bu âyetleri getirmiştir. Bu âyetler biraz üst ve alt taraflarıyle şöyle bütünlenir:

١ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يونُسَ قال حدّثنا عَاصِمُ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثني
واقِدُ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثني سعيدُ بنُ مَرْجَانَةَ صَاحِبُ عَلِيِّ بنِ حُسَيْنٍ قَالَ
قال لِي أَبُو هرَيْرَةَ رضى الله عنه قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم أيُّما رجُلٍ
أَعْتَقَ امْرَءًا مسْلِمًا اسْتَنْقَذَ اللَّهُ بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْوًا مِنْهُ مِنَ النَّارِ قال سَعِيدُ
بنُ مَرْجَانَةَ فانْطَلَقْتُ بِهِ إِلَى عَلِيِّ بنِ حُسَيْنٍ فَعَمَدَ عَلِيُّ بنُ حُسَيْنٍ رضى اللَّهُ
عنه إِلَى عَبْدٍ لهُ قَدْ أَعْطَاهُ بِهِ عبْدُ اللَّهِ بنُ جَعْفَرٍ عَشَرَةَ آلاَفِ دِرْهَمٍ أَوْ أَلْفِ
دِينَارٍ فأَعْتَقَهُ *

1-....... Bana Alî ibn Hüseyn Zeyne'l-Äbidîn'in dostu olan Saîd ibnu Mercâne tahdîs edip şöyle dedi: Alî ibn Hüseyin dedi ki, Ebû Hureyre (R) bana şunu söyledi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Her kim bir müslümân kişiyi kölelikten âzâd ederse* (hürriyetine kavuşturursa) ***Allah, o âzâd edilenin her uzvuna mukaabil âzâd eden adamın uzuvlarını ateşten âzâd eder".***

(Geçen senedle) Saîd ibn Mercâne şöyle dedi: Ben bir kerre Ebû Hureyre'nin bu hadîsini dostum Alî ibn Hüseyin (Zeyne'l-Âbidîn)'e götürdüm. Alî ibn Hüseyin hemen kendisine âid olan bir köleyi kasdedip, onu hürriyete kavuşturdu. Hâlbuki vaktiyle Abdullah ibn Ca'fer ibn Ebî Tâlib, Alî ibn Hüseyin'e bu köle mukaabilinde onbin dirhem yâhud bin dînâr vermişti [3].

"***O*** (insan) ***kendisini hiçbir gören olmadığını mı sanıyor? Biz ona vermedik mi iki göz, bir dil, iki dudak? Biz ona iki de yol gösterdik. Fakat o, sarp yokuşa saldıramadı*** (onu aşıp geçemedi). ***Bu sarp yokuşun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? O, kul âzâd etmektir, yâhud salgın bir açlık gününde yakınlığı olan bir yetîme yâhud toprakta sürünen bir yoksula yemek yedirmektir. Sonra da*** (o sarp yokuşu aşıp geçerken) ***îmân edenlerden olmak ve birbirlerine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olmaktır. İşte bunlar sağcılardır. Âyetlerimize küfredenler ise solcuların tâ kendileridir ki,*** (onların cezâsı) ***üzerlerine kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateştir"*** (el-Beled: 7-20).

Bu âyetler beşeriyeti esîrlikten hürriyete, açlıktan tokluğa, felâketten saâdete götürmenin fazîletine en belîğ delîl ve aynı zamânda eskimez hürriyet, saâdet ve medeniyet düstûrlarıdır.

3 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunu Yemînlerin Keffâretleri Kitâbı'nda da; Müslim de Itk'ta getirmiştir.

Şârih Aynî'nin tesbîtine göre köleleri hürriyete kavuşturmanın fazîletini öğreten bu hadîs ondört sahâbî tarafından rivâyet edilmiştir ki, hepsi meâlen birbirine çok yakındır.

Hadîsin son fıkrası saâdet asrındaki iktisâdî vaziyeti, o devirde bir dînârın on dirheme denk olduğunu bildirmektedir.

٢ــ بابٌ أيُّ الرِّقابِ أفْضَلُ

2- BÂB: KÖLELERİN HANGİSİ(NİN HÜRRİYETE KAVUŞTURULMASI) DAHA FAZÎLETLİDİR?

٢ــ حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ موسَى عَنْ هِشَامِ بن عُرْوَةَ عَنْ أبيهِ عَنْ أبي مُرَاوِحٍ عَنْ أبي ذَرٍّ رضى اللَّهُ عنه قال سألْتُ النبيَّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم أيُّ الْعَمَلِ أفْضَلُ قال إيمَانٌ بِاللَّهِ وجِهَادٌ فِي سَبِيلِهِ قُلْتُ فأيُّ الرِّقابِ أفْضَلُ قَالَ أغْلاَهَا ثَمَنًا وأنْفَسُهَا عِنْدَ أهْلِهَا قُلْتُ فإنْ لَمْ أفْعَلْ قال تُعينُ ضايِعًا أوْ تَصْنَعُ لِأخْرَقَ قال فإنْ لَمْ أفْعَلْ قال تَدَعُ النَّاسَ مِنَ الشَّرِّ فَإنَّهَا صَدَقَةٌ تَصَدَّقُ بِهَا عَلَى نَفْسِكَ *

2-....... Ebû Zerr (R) şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'e:

— Hangi amel daha fazîletlidir? diye sordum.

Peygamber:

— *"Allah'a îmân etmek ve Allah yolunda cihâd eylemek"* buyurdu.

Ben:

— Esîr veyâ kölelerin hangisi(ni âzâd etmek) daha fazîletlidir? diye sordum.

— *"Bahâca en yüksek ve sâhibleri yanında en iyi olandır"* buyurdu.

Ben:

— Köle âzâd edemez isem? diye sordum.

Peygamber:

— *"Fakîr veyâ âilesinden ayrı olana yardım edersin, yâhud da beceriksiz, iş bilmez kimseye iş yapıverirsin"* buyurdu.

Ben:

— Eğer bu yardımı da yapamaz isem? dedim.

Peygamber:

— *"Şerr*(in)*den insanları serbest bırakırsın! Şübhesiz bu da kendi nefsine sadaka yapmakta olduğun bir sadakadır"* buyurdu [4].

---

4 Hadîsin başlığa delîlliği, ikinci fıkrasında apaçıktır.

Peygamber bu hadîsinde en fazîletli olan amelleri sırasıyle bildirmiştir. Hadîsin son fıkrasında topluluğa hiçbir faydası dokunmayan kimse bahis konusudur. Böylesinin de en fazîletli hayâtı, şerrinden, kötülüklerinden insanları ve cemiyeti masûn bırakmasıdır. Mâdem ki insanlara yardım ve iyilik yapmaktan uzaktır, bâri zararı dokunmasın. Bu da onun menfaati ve günâhtan korunması bakımından sadaka yapılan bir sadakadır diye ifâde edilmiştir.

٣ـ بابُ ما يُستَحَبُّ مِنَ العَتاقَةِ فِى الْكُسُوفِ والآياتِ

3- GÜNEŞ TUTULMASINDA (YAKICI RÜZGÂRLAR, ZELZELELER GİBİ DİĞER İLÂHÎ) ÂYETLER SIRASINDA KÖLELERİ HÜRRİYETE KAVUŞTURMANIN MÜSTEHÂB OLMASI BÂBI

٣ـ حدّثنا موسَى بنُ مَسْعُودٍ قال حدّثنا زَائِدَةُ بنُ قُدَامَةَ عنْ هِشَامِ ابنِ عُرْوَةَ عنْ فاطِمَةَ بِنْتِ المُنْذِرِ عنْ أسمَاءَ بِنْتِ أبِى بَكْرٍ رضى الله عنهما قالَتْ أمَرَ النبىُّ ﷺ بالعَتَاقَةِ فِى كُسوفِ الشَّمْسِ * تابَعَهُ عِلِىٌّ عنِ الدَّرَاوَرْدِيِّ عنْ هِشَامٍ *

3-....... Esmâ bintu Ebî Bekr (R): Peygamber (S) güneş tutulması hâdisesinde köleleri hürriyete kavuşturmayı emretti, demiştir. Bu hadîsi ed-Derâverdî'den; o da Hişâm'dan senediyle rivâyet etmekte Alî ibnu'l-Medînî, Mûsâ ibn Mes'ûd'a mutâbaat etmiştir [5].

٤ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبِى بَكْرٍ قال حدّثنا عَثَّامٌ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ المُنْذِرِ عنْ أسمَاءَ بِنْتِ أبِى بَكْرٍ رضى الله عَنهما قالَتْ كنَّا نُؤْمَرُ عِنْدَ الخسوفِ بالْعَتَاقَةِ *

4-....... Buradaki senedle yine Esmâ bintu Ebî Bekr (R): Bizler ay tutulması sırasında (da) köle âzâd etmekle emrolunurduk, demiştir [6].

٤ـ بابٌ إذَا أعْتَقَ عبْدًا بيْنَ أثْنَيْنِ أوْ أمَةً بيْنَ الشُّرَكاءِ

4- BÂB: BİR ŞAHIS İKİ KİŞİ ARASINDA ORTAK BİR KÖLEYİ ÂZÂD ETTİĞİ YÂHUD ORTAKLAR ARASINDAKİ BİR DİŞİ KÖLEYİ ÂZÂD ETTİĞİ ZAMÂN?

٥ـ حدّثنا عَلِىُّ بنُ عبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَمْرٍو عنْ سَالِمٍ عنْ أبِيهِ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبىِّ ﷺ قال مَنْ أعْتَقَ عبْدًا بيْنَ اثنَيْنِ فإنْ كانَ مُوسِرًا قُوِّمَ عَلَيْهِ ثُمَّ يُعْتَقُ *

---

5 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Böyle büyük ilâhî musîbetler sırasında topluca günâhlardan tevbe etmek ve hayırlar işlemek müstehâb olur. Çünkü hayırlar, azâbı def' eder.

6 Bu hadîs, bundan önce geçenin bir başka rivâyetidir, başlığa uygunlukları orada da belirtilmişti.

5-....... Abdullah ibn Umer (R)'den, Peygamber (S): *"İki kişi arasında ortak olan bir köleyi âzâd eden, eğer zengin ise kölenin kıymeti ta'yîn olunur, sonra kölenin tamâmı hürriyete kavuşturulur"* buyurmuştur [7].

٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى الله عنهما أنَّ رَسولَ اللهِ ﷺ قال مَنْ أعْتَقَ شِرْكًا لهُ فِى عبْدٍ فكانَ لَهُ مالٌ يَبْلغُ ثَمنَ العَبْدِ قُوِّمَ الْعَبْدُ قيمَةَ عَدْلٍ فأعْطى شُرَكاءَهُ حِصَصَهُمْ وعَتَقَ عَلَيْهِ وإلاَّ فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ ما عَتَقَ *

6-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Her kim bir köledeki hissesini bağışlayıp âzâd eder ve kölenin, geri kalan değerine ulaşacak derecede bir malı bulunursa, o pay için köleye âdilce bir kıymet konulur da o payını âzâd eden, diğer ortakların hisselerini verir ve onun hesâbına köle hürriyetine kavuşup âzâd olur. Şâyet hissesini ilk âzâd edenin diğer ortakların hisselerini ödeyecek malı bulunmazsa, köleden âzâdladığı hissesi âzâd olmuştur".*

٧ــ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إسْمَاعِيلَ عنْ أبِى اُسَامَةَ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنْهما قال رسولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أعْتَقَ شِرْكًا لَهُ فِى مَمْلُوكٍ فَعَلَيْهِ عِتْقُهُ كُلِّهِ إنْ كَانَ لَهُ مالٌ يَبْلُغُ ثَمَنَهُ فإنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مالٌ يُقَوَّمُ عَلَيْهِ قيمَةَ عَدْلٍ عَلَى المُعْتِقِ فاُعْتِقَ منْهُ ما أعْتَقَ * **حدّثنا** مُسَدَّدٌ قَالَ **حدّثنا** بِشْرٌ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ اخْتَصَرَهُ *

7-....... İbn Umer (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Her kim bir köledeki payını bağışlayıp âzâd eder, ve o kölenin, bütün bedeline yetişecek bir malı bulunursa, o kölenin tamâmen hürriyete kavuşturulması bu zâtın üzerine vâcibdir. Eğer bu zâtın böyle bir malı yoksa köleye hissesini âzâd edenin huzûrunda kölenin âdil sûrette kıymeti takdîr olunur da o köleden bu zâtın âzâd ettiği pay kadarı âzâd edilmiş olur".*

---

7 Buhârî bu bâb altında İbn Umer hadîsini altı yoldan olmak üzere getirmiştir ki, bu yollar ortak kölenin hürriyete kavuşması hükümlerini ve birçok fasılları şâmil bulunmaktadır. Bu hadîslerin bahisleriyle ilgili olan bâzı şeyleri "Ortaklar arasındaki eşyâların âdil sûrette kıymetlerinin takdîr ve ta'yîn olunması bâbı"nda zikretmiştik.

Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Bişr, Ubeydullah'-tan tahdîs etti. Müsedded, zikrolunan bu isnâdla bu hadîsi kısaca getirdi.

٨ــ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ أَيُّوبَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال منْ أَعْتَقَ نَصِيبًا لَهُ فِى مَمْلُوكٍ أَوْ شِرْكَالَهُ فِى عَبْدٍ وكانَ لَهُ مِنَ المَالِ ما يَبْلُغُ قِيمَتَهُ بِقِيمَةِ الْعَدْلِ فَهوَ عَتِيقٌ قال نافِعٌ وإلاَّ فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ ما عَتَقَ. قال أَيُّوبُ لاَ أَدْرِي أَشَيْءٌ قالَهُ نافِعٌ أَوْ شَيْءٌ فِى الحَدِيثِ *

8-....... Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Her kim bir memlûkteki kendi payını yâhud bir abddeki kendi hissesini bağışlayıp âzâd eder ve kendisinin de bu kölenin âdil sûrette ta'yîn edilecek kıymetine ulaşacak kadar malı varsa, bu köle hürriyete kavuşmuştur"* buyurmuştur.

Nâfi' dedi ki: "Eğer bu zâtın böyle bir malı yoksa, artık o köleden bu kişinin âzâdladığı hissesi âzâd olur".

Eyyûb es-Sahtıyânî: Bu malsızın hükmü, Nâfi'in kendinden söylediği birşey mi, yâhud hadîse dâhil birşey mi; bilmiyorum, dedi [8].

٩ــ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ مِقْدَامٍ قال حدّثنا الْفُضَيْلُ بنُ سُلَيْمَانَ قال حدّثنا مُوسَى بنُ عُقْبَةَ قال أخبرنى نافِعٌ عن ابنِ عُمَرَ رضى الله عنهما أَنَّهُ كانَ يُفْتِى فِى العَبْدِ أَوِ الأَمَةِ يَكونُ بَيْنَ شُرَكاءَ فَيُعْتِقُ أَحَدُهُمْ نَصِيبَهُ مِنْهُ يَقُولُ قَدْ وجَبَ عَلَيْهِ عِتْقُهُ كُلِّهِ إذَا كانَ لِلَّذِي أَعْتَقَ مِنَ المَالِ ما يَبْلُغُ يُقَوَّمُ مِنْ مالِهِ قِيمَةَ الْعَدْلِ ويُدْفَعُ إِلَى الشُّرَكَاءِ أَنْصِبَاؤُهُمْ ويُخَلَّى سَبِيلُ المُعْتَقِ يُخْبِرُ ذَلِكَ ابنُ عُمَرَ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم * ورَوَاهُ اللَّيْثُ وابنُ أَبِى ذِئْبٍ وابْنُ إسْحَاقَ وجُوَيْرِيَةُ ويَحْيَى بنُ سَعِيدٍ وإسْمَاعِيلُ بنُ أُمَيَّةَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما عنِ النبى ﷺ مُخْتَصَرًا *

9-....... Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi', İbn Umer(R)'den haber verdi ki, İbn Umer, ortaklar arasında

8 Bu sözler, Nâfi'nin kendinden söylediği bir görüşü ise, bu, munkatı' ve mevkûf olur; şâyet hadîse dâhil ise mevsûl ve merfû' olur. Bâzı âlimler bu şekk ile kölenin çalıştırılmasının terkine istidlâl etmek istemişlerdir.

ortak bulunacak erkek köle yâhud kadın köle hakkında fetvâ verir idi de şöyle derdi: Ortaklardan biri köleden olan kendi payını âzâd ederse, bu kölenin tamâmen âzâd edilmesi şu takdîrde onun üzerine vâcib olmuştur: Şöyle ki: Bu âzâd edenin, ortakların hisselerine yetecek kadar malı bulunduğu zamân, bu âzâd edenin malından âdil sûrette bir kıymet takdîri yapılır (yânî diğerlerinin payları hesâb ve ta'yîn olunur) da diğer ortakların payları kendilerine ödenir ve hürriyete kavuşturulan kölenin yolu boşaltılır. İbnu Umer, bunu Peygamber(S)'den olmak üzere haber veriyordu.

Bu hadîsi el-Leys ibn Sa'd, İbnu Ebî Zi'b, *Mağâzî* sâhibi Muhammed ibn İshâk, Cuveyriye ibn Esmâ, Yahyâ ibn Saîd, İsmâîl ibn Umeyye de Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere muhtasar olarak rivâyet etmişlerdir [9].

٥ـ بَابٌ إِذَا أَعْتَقَ نَصِيبًا فِى عَبْدٍ وَلَيْسَ لَهُ مَالٌ اسْتُسْعِيَ العَبْدُ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ عَلَى نَحْوِ الْكِتَابَةِ

5- BÂB: BİR ŞAHIS KENDİ MALI OLMADIĞI HÂLDE BİR KÖLEDEKİ HİSSESİNİ BAĞIŞLAYIP ÂZÂD EDERSE, BU KÖLE, HÜRRİYETİ SATIN ALMA AKDİNDE OLDUĞU GİBİ, KENDİSİNE MEŞAKKAT VERİLMEKSİZİN ÇALIŞTIRILIR

١٠ـ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ أَبِى رَجَاءٍ قال حدّثنا يَحْيَي بنُ آدَمَ قال حدّثنا جَرِيرُ بنُ حَازِمٍ قال سَمِعْتُ قَتَادَةَ قال حدّثنى النَّضْرُ بنُ أَنَسِ بنِ مالِكٍ عَنْ بَشِيرِ بنِ نَهِيكٍ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه قال قال النبىُّ صلى الله عليه وسلم منْ أَعْتَقَ شَقِيصًا مِنْ عَبْدٍ *

10--....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Her kim bir köleden bir hisse bağışlayıp âzâd ederse..."* buyurdu.

١١ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال حدّثنا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عنِ النَّضْرِ بنِ أَنَسٍ عنْ بَشِيرِ بنِ نَهِيكٍ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى الله عنه

---

9 Yânî bunlar kölenin tamâmına yetecek malı olmayan kimse hakkındaki *"Köleden âzâd ettiği hissesi âzâd olmuştur"* fıkrasını zikretmeden rivâyet etmişlerdir.
Burada topluca isimleri verilen altı imâmın rivâyet etmiş oldukları bu hadîsleri, başta Müslim olmak üzere, diğer birçok hadîs imâmları muttasıl senedlerle kendi hadîs kitâblarında getirmişlerdir.

أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليْه وسلَّمَ قال منْ أَعْتَقَ نَصِيبًا أَوْ شَقِيصًا فِي مَمْلُوكٍ فَخَلاَصُهُ عَلَيْهِ فِي مالِهِ إنْ كانَ لَهُ مالٌ وإلاَّ قُوِّمَ عَلَيْهِ فاسْتُسْعِيَ بِهِ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ * تابَعَهُ حَجَّاجُ بنُ حَجَّاجٍ وأَبانُ ومُوسَى بنُ خَلَفٍ عنْ قَتادَةَ اخْتَصَرَهُ شُعْبَةُ *

11-....... Bize Saîd (ibn Muserhed), Katâde'den; o da en-Nadr ibnu Enes'ten; o da Beşîr ibnu Nehîkin'den; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Her kim bir memlûkteki bir payı yâhud hisseyi bağışlayıp âzâd eder ve kendine âid bir malı da bulunursa,* (diğer hisseleri bu şahıs kendi malından ödemek yoluyla) *bu kölenin kölelikten tamâmiyle kurtulması bu kimse üzerine vâcibdir. Şâyet bu hissesini bağışlayanın malı yoksa, kölenin âdil sûrette kıymeti takdîr olunur ve* (diğer ortağın hissesini kazanması için), *üzerine meşakkat olmayacak şekilde çalıştırılır"* [10].

Bu hadîsi Katâde'den rivâyet etmesinde Saîd ibn Ebî Arûbe'ye Haccâc ibnu Haccâc, Ebân ibn Yezîd ve Mûsâ ibnu Halef mutâbaat etmişlerdir. Bu hadîsi Şu'be ibnu'l-Haccâc kısaltmıştır [11].

٦ـ بابُ الخطَاءِ والنِّسْيانِ فِي العَتاقَةِ والطَّلاقِ ونَحْوِهِ ولاَ عَتاقَةَ إلاَّ لِوَجْهِ اللَّهِ تعالى . وقال النبيُّ صلى الله عليه وسلَّمَ لكُلِّ امْرِىءٍ ما نَوَى ولاَ نِيَّةَ لِلنَّاسِي والمُخْطِىءِ

6- KUL ÂZÂD ETMEK, KADIN BOŞAMAK VE BENZERİ İŞLERDE YANILMA VE UNUTMA(NIN HÜKMÜ) BÂBI

Kula hürriyet verme ancak Yüce Allah'ın rızâsı için olur [12].

Peygamber (S) de: *"Her bir kimsenin niyet ettiği ne ise eline geçecek olan ancak odur"* **buyurmuştur [13].**

---

10 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

11 Buhârî bu mutâbaalarla hadîsteki "Kölenin çalıştırılması" fıkrasına "Bu mahfûz değildir" diye ilişenleri, Şu'be'nin bu hadîsi kısaltmış olmasını haber vererek cevâblamak ve i'tirâzları reddetmek istemiştir.

12 Taberânî, İbn Abbâs'tan merfû' olarak: *"Kadın boşamak ancak iddet için, hürriyet vermek de ancak Allah rızâsı için olur"* hadîsini rivâyet etmiştir. Buhârî'nin murâdı, niyetin mu'teberliğini isbâttır. Zîrâ hürriyet vermenin Allah için olması, ancak kasd ile zâhir olur (Kastallânî).

13 Bu, Umer ibnu'l-Hattâb hadîsinden bir parçadır.

Unutan ve yanılan kimseler için hiçbir niyet yoktur [14].

١٢ــ حدّثنا الْحُمَيْدِيُّ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا مِسْعَرٌ عنْ قَتَادَةَ عنْ زُرَارَةَ بنِ أَوْفَى عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنه قال قال النبيُّ صلى الله عليْه وسلَّمَ إنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِي عنْ أُمَّتِي ما وَسْوَسَتْ بِهِ صُدُورُهَا مالَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَكَلَّمْ *

12-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Allah benim sebebimle ümmetim ferdlerinin gönüllerinin sessizce konuşup düşündüğü yaramaz hâtıraları -kul onları işlemediği veyâ söylemediği müddetçe- affeylemiştir"* buyurdu [15].

١٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ عنْ سُفْيَانَ قال حدّثنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ عنْ مُحَمَّدِ بنِ إبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عنْ عَلْقَمَةَ بنِ وقَّاصٍ اللَّيْثِيِّ قال سَمِعْتُ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبيِّ صلى الله عليْهِ وسلَّمَ قال الأَعْمَالُ بالنِّيَّةِ ولِامْرِىءٍ ما نَوَى فَمَنْ كانَتْ هِجْرَتُهُ إلَى اللَّهِ ورسولِهِ فَهِجْرَتُهُ إلى الله ورسولِهِ ومَنْ كانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أوِ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهِجْرَتُهُ إلَى ما هَاجَرَ إلَيْهِ *

13-....... Alkame ibn Vakkaas el-Leysî şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Ameller*(in kıymeti) *ancak niyete göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan odur. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne varıcıdır. Artık nâil olacağı bir dünyâ veyâ evleneceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimsenin hicreti* (Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsına değil), *hicretinin sebebi olan şeye varıcıdır"* [16].

٧ــ بابٌ إذَا قال رجُلٌ لِعَبْدِهِ هُوَ لِلَّهِ ونَوَى الْعِتْقَ والإِشْهَادُ فِى العِتْقِ

14 Buhârî geçen Umer hadîsinden, unutan ve yanılan kimseden, bunların niyetleri olmadığı için hürriyet vermenin vâkı' olmayacağını istinbât etmiş gibidir. Bu mes'eledeki görüş ayrılığı ve tafsîlât, yerinden incelenir.

15 Hadîsin başlığa uygunluğu "Gönüllerin sessizce konuştuğu vesvese" sözündedir. Çünkü vesveseye, kalbe iyice yatışıp yerleşmediği zamân i'tibâr yoktur. Unutan ve yanılan da böyledir; onlar için de kalbin bir nesneye yatışıp yerleşmesi yoktur (Kastallânî).

16 Bu Umer'in rivâyet ettiği meşhûr niyet hadîsidir ki, başlığa delâleti meydandadır. Bunun açıklaması *el-Câmi'u's-Sahîh*'in başında genişçe verilmiş idi. –

7- BÂB: BİR ADAM KENDİ KÖLESİ İÇİN, ONU HÜRRİYETE KAVUŞTURMAYA NİYET EDEREK "O ALLAH İÇİN (HÜRDÜR)" DEDİĞİ ZAMÂN (BU SAHÎHTİR)

Ve hürriyete kavuşturmada şâhid getirme.

١٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بنِ نُمَيْرٍ عنْ مُحَمَّدِ بنِ بِشْرٍ عنْ إِسْمَاعِيلَ عنْ قَيْسٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه أَنَّهُ لَمَّا أقْبَلَ يُرِيدُ الاسْلاَمَ وَمَعَهُ غُلاَمُهُ ضَلَّ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنْ صَاحِبِهِ فأقْبَلَ بَعْدَ ذَلِكَ وأبو هُرَيْرَةَ جَالِسٌ مَعَ النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عليه وسلم فقال النبىُّ صلى الله عليه وسلم يا أبَا هُرَيْرَةَ هَذَا غُلاَمُكَ قَدْ أتَاكَ فقال أما إِنِّى أُشْهِدُكَ أنَّهُ حُرٌّ قال فَهُوَ حينَ يَقُولُ * يالَيْلَةً مِنْ طولِهَا وعَنَائِهَا * عَلَى أنَّهَا مِنْ دَارَةِ الكُفْرِ نَجَّتِ

14-...... Ebû Hureyre, kölesiyle berâber İslâm'a girmek isteyerek (Yemen'den Medîne'ye) yönelip gelirken, bu iki yolcudan herbiri yolu şaşırıp birbirinden ayrı düşmüştü. Bundan sonra (günün birinde) Ebû Hureyre Peygamber'in berâberinde oturduğu sırada, köle çıkageldi. Peygamber (S) hemen:

— *"Yâ Ebâ Hureyre! Şu kölendir. Sana gelmiştir"* buyurdu.

Ebû Hureyre de:

— (Yâ Rasûlallah!) Ben de seni şâhid yapıyorum ki, o köle muhakkak (Allah için) hürrdür, dedi ve içinde Medîne'ye ulaştığı vakti söylerken şu beyti inşâd etti:

Yâ leyleten min tûlihâ ve anâihâ
Alâ ennehâ min dâreti'l-küfri necceti

(Ey sefer gecesi! Uzunluğundan, yorgunluk ve meşakkatinden Allah'a sığınırım. Maamâfîh bu meşakkatli uzun gece küfür yurdundan beni kurtarmıştır.) [17]

١٥ــ حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا أبو أُسَامَةَ قال حدّثنا إِسْمَاعِيلُ عنْ قَيْسٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه قال لَمَّا قَدِمْتُ عَلَى النبيِّ ﷺ قُلْتُ فِى الطَّرِيقِ *

---

17 Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben seni onun hürr olduğuna şâhid yapıyorum" sözündedir.

Hadîsin sonundaki şiir, Ebû Hureyre'nindir yâhud kölesinindir veyâhud da Ebû Mersed el-Ganevî'nindir de Ebû Hureyre bunu mesel ve misâl edinip okumuştur. Bu şiirde yorgunluktan ve seferden elem ve acı duyma vardır (Kastallânî).

يالَيْلَةً مِنْ طولِهَا وعَنَائِهَا * عَلَى أَنَّهَا مِنْ دَارَةِ الْكُفْرِ نَجَّتِ

قال وأَبَقَ مِنِّي غُلامٌ لِي فِي الطَّرِيقِ قال فَلَمَّا قَدِمْتُ عَلَى النبيِّ صلى الله عليه وسلمَّ بايَعْتُهُ فَبَيْنَا أنا عِنْدَهُ إِذْ طَلَعَ الْغُلامُ فقال لِي رسولُ اللَّهِ ﷺ يا أبا هُرَيْرَةَ هَذَا غُلامُكَ فَقُلْتُ هُوَ حُرٌّ لِوَجْهِ اللَّهِ فأعْتَقْتُهُ . قال أبو عَبْدِ اللَّهِ لَمْ يَقُلْ أبو كُرَيْبٍ عنْ أَبِي أُسَامَةَ حُرٌّ *

15-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben (İslâm'a girmek isteyerek) Medîne'ye Peygamber'in huzûruna geldiğim zamân (yolda söylediğim) şu şiiri inşâd ettim:

Yâ leyleten min tûlihâ ve anâihâ
Alâ ennehâ min dâreti'l-küfri necceti

Ebû Hureyre dedi ki: Bana âid olan bir köle yolda benden kaçmıştı. Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber'in huzûruna geldiğim zamân O'nunla İslâm üzerine bey'atlaştım. Ben Peygamber'in yanında bulunduğum sırada ansızın o köle çıkageldi. Rasûlullah (S) hemen bana hitâben:

— *"Yâ Ebâ Hureyrete! Şu senin kölendir!"* buyurdu.

Ben de:

— O, Allah rızâsı için hürrdür, dedim ve o köleyi âzâd eyledim.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ebû Kurayb, Ebû Usâme'den yaptığı rivâyetinde: ("O, Allah rızâsı içindir" dedi de) "Hürrdür" sözünü söylemedi.

١٦ــ **حدّثنا** شِهَابُ بنُ عَبَّادٍ قال **حدّثنا** إِبْرَاهِيمُ بنُ حُمَيْدٍ عنْ إِسْمَاعِيلَ عنْ قَيْسٍ قال لَمَّا أَقْبَلَ أبو هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه ومَعَهُ غُلامُهُ وهْوَ يَطْلُبُ الاسْلامَ فَضَلَّ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ بِهَذَا وقال أما إِنِّي أُشْهِدُكَ أَنَّهُ لِلَّهِ *

16-....... Bize İbrâhîm ibn Humeyd, İsmâîl'den; o da Kays'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ebû Hureyre (R) İslâm'a girmek isteyerek kölesiyle birlikte Medîne'ye yönelip gelirken, bu iki yolcudan herbiri yolu şaşırıp kendi yol arkadaşından ayrı düştü. Hadîsin gerisi yukarıda geçen lâfız iledir. Sonunda da: Muhakkak ben seni şâhid yapıyorum ki, o köle Allah içindir, demiştir [18].

---

18 Buhârî bu bâb altında bu Ebû Hureyre hadîsini ayrı ayrı senedlerden bâzı lâfız fazlalıklarıyle getirmiş ve böylece hadîsler birbirindeki mübhemlikleri gidermiştir. Sonuncu hadîsteki son ifâde kinâye nev'indendir. Ammâ "O hürrdür" yâhud

٨ــ باب أمّ الوَلَدِ. قال أبو هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم مِنْ أشْرَاطِ السَّاعَةِ أنْ تَلِدَ الأمَةُ رَبَّهَا

8- ÇOCUK ANASI(NIN HÜKMÜ) BÂBI [19]

Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)'den olmak üzere şunu söyledi: *"Köle kadının kendi efendisini doğurması kıyâmet alâmetlerindendir"* [20].

١٧ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ إنَّ عُتْبَةَ بنَ أبى وقّاصٍ عَهِدَ إلَى أخِيهِ سَعْدِ بنِ أبِى وقاص أنْ يَقْبِضَ إلَيْهِ ابنَ ولِيدَةِ زَمْعَةَ قال عُتْبَةُ إنَّهُ ابْنِى فَلَمَّا قَدِمَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم زَمَنَ الْفَتْحِ أخَذَ سَعْدٌ ابنَ وليدَةِ زَمْعَةَ فأقْبَلَ بِهِ إلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلَّمَ وأقْبَلَ مَعَهُ بِعَبْدِ بنِ زَمْعَةَ فقال سَعْدٌ يا رسول اللَّهِ هَذَا ابنُ أخِي عَهِدَ إلَىَّ أنَّهُ ابْنُهُ فقال عبدُ بنُ زَمْعَةَ يا رسولَ اللَّهِ هَذَا أخِي ابنُ وليدَةِ زَمعَةَ وُلِدَ عَلَى فِرَاشِهِ فَنَظَرَ رسولُ اللَّهِ ﷺ إلَى ابنِ وليدَةِ زَمْعَةَ فإذَا هُوَ أشْبَهُ النَّاسِ بِهِ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ لَكَ يا عَبْدُ بنُ زَمْعَةَ مِنْ أجْلِ أنَّهُ وُلِدَ عَلَى فِرَاشِ أبيهِ قال رسول اللَّهِ صلى الله عليه وسلم احْتَجِبى مِنْهُ يا سَوْدَةُ بِنْتَ زَمْعَةَ مِمَّا رَأي مِنْ شَبَهِهِ بِعُتْبَةَ وكانَتْ سَوْدَةُ زَوْجَ النبيِّ ﷺ *

17-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, Zem'a'nın câriyesinin oğlu Abdurrahmân'ı kendisine almasını vasıyyet etmiş ve Utbe: O çocuk benim oğlumdur, demiş. Rasûlullah (S) fetih zamânı Mekke'ye gelince Sa'd (ibn Ebî Vakkaas), Zem'a'nın câriyesinin oğlunu yakaladı ve onu Rasûlullah'a getirdi. Berâberinde (Sevde'nin erkek kardeşi) Abd ibn Zem'a'yı da getirdi. Sa'd:

"Hürr kılınmıştır" yâhud "Ben onu hürr kıldım" sözlerine gelince, bunlar sarîhtir; bir niyete muhtâc olmaz.. (Kastallânî).

19 Çocuk anasının satılıp satılmayacağı mes'elesinde imâmlar arasında görüş ayrılığı olduğu için, Buhârî buradaki hükmü zikretmemiştir.

20 Bu ta'lîk senedli ve uzun olarak Îmân Kitâbı'nda "Cibrîl'in Peygamber'e îmândan sorması bâbı"nda geçmişti.

— Yâ Rasûlallah! Bu kardeşim Utbe'nin oğludur. O bana bu çocuğun kendi oğlu olduğuna ahid vermiştir, dedi.

Bunun üzerine Abd ibn Zem'a da:

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk benim kardeşimdir. (Babam) Zem'a'nın câriyesinin oğludur. Onun döşeği üzerinde kendi câriyesinden doğmuştur, dedi.

Rasûlullah, Zem'a'nın câriyesinin oğluna baktı. Gördü ki o çocuk, Utbe'ye insanların en çok benzeyenidir. Akabinde Rasûlullah, o çocuk kendi babasının döşeği üzerinde doğduğu için:

— *"Yâ Abdu'bne Zem'a! Bu* (Abdurrahmân) *senin* (kardeşin)*dir"* buyurdu.

Sonra Rasûlullah, nesebi da'vâ konusu olan bu çocuğun yüzce Utbe'ye benzediğini gördüğünden:

— *"Yâ Sevdetu binte Zem'ate! Sen* (bundan sonra) *bu Abdurrahmân'dan perdelen!"* buyurdu.

Sevde o zamân Peygamber'in zevcesi idi [21].

٩ــ بابُ بَيْعِ المُدَبَّرِ

9- HÜRRİYETİ SÂHİBİNİN ÖLÜMÜNE BAĞLANMIŞ MÜDEBBER KÖLENİN SATILIP ALINMASI BÂBI [22]

١٨ــ حدّثنا آدَمُ بنُ أبِى إيَاسٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا عَمْرُو ابنُ دِينَارٍ قال سَمِعْتُ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللّهِ رضي اللّهُ عنهما قال أعْتَقَ رجُلٌ مِنَّا عَبْدًا لَهُ عنْ دُبُرٍ فَدَعَا النبيُّ صلى الله عليه وسلم بِهِ فَبَاعَهُ قال جَابِرٌ ماتَ الغُلامُ عَامَ أوَّلَ *

18-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Biz Ensâr cemâatinden bir adam, kendisine âid olan bir köleyi "Ben öldükten sonra hürsün" deyip, müdebber olarak âzâd etmişti. (Sonra bu zât fakîr düştü ve bu kölenin bedeline muhtâc oldu.) Peygamber (S) o köleyi çağırdı, akabinde o köleyi Nuaym ibn Abdillah satın aldı. (Peygamber parayı o muhtâc sahâbîye verdi.) [23]

Câbir: Bu köle birinci yılda öldü, demiştir.

---

21 Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu benim kardeşimdir; babamın döşeği üzerinde doğmuştur" sözünde ve Peygamber'in o çocuğu onun kardeşi olmakla hükmetmesindedir. Çünkü bunda çocuk anasının subûtu vardır.

22 Yânî müdebber kölenin satılıp alınması câiz olur mu olmaz mı? Bu başlık aynıyle.Buyû' Kitâbı'nda da geçti.

23 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîs başlığın hükmünü açıklamaktadır. Çün-

١٠ ـ باب بَيْعِ الوَلاَءِ وهِبَتِهِ

10- VELÂ'NIN (ÂZÂD EDENİN ÂZÂD EDİLENE MÎRÂSÇI OLMA HAKKININ) SATILMASI VE HİBE EDİLMESİ(NİN HÜKMÜ) BÂBI

١٩ ـ حدّثنا أَبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنى عَبْدُ اللّهِ بنُ دِينَارٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما يَقولُ نَهى رسولُ اللّهِ ﷺ عنْ بَيْعِ الوَلاَءِ وعنْ هِبَتِهِ *

19-....... Bana Abdullah ibnu Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim: Rasûlullah (S) velânın alınıp satılmasını ve hibe edilmesini nehyetti, diyordu.

٢٠ ـ حدّثنا عُثْمَانُ بنُ أَبِى شَيْبَةَ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنْ مَنْصُورٍ عنْ إبْرَاهِيمَ عنِ الأَسْوَدِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتِ اشْتَرَيْتُ بَرِيرَةَ فاشْتَرَطَ أَهْلُهَا وَلاَءَهَا فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنبىِّ ﷺ فقال أَعْتِقِيهَا فإنَّ الوَلاَءَ لِمَنْ أَعْطَى الوَرِقَ فأَعْتَقْتُهَا فَدَعَاهَا النبىُّ ﷺ فَخَيَّرَهَا منْ زَوْجِهَا فقالَتْ لَوْ أَعْطَانِى كَذَا وكَذَا ماثَبَتُّ عِنْدَهُ فاخْتَارَتْ نَفْسَهَا *

20-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Berîre'yi satın aldım. Eski sâhibleri onun velâsının kendilerine âid olması şartını ileri sürdüler. Ben bunu Peygamber'e zikrettim. Peygamber (S):

— *"Sen Berîre'yi satın alıp âzâd eyle! Çünkü velâ, basılıp damgalanmış gümüş parayı verene âiddir"* buyurdu.

Ben de Berîre'yi âzâd ettim. Akabinde Peygamber, Berîre'yi çağırdı da onu (henüz köle bulunan kocası Mugîs'ten) muhayyer kıldı.

Berîre bu muhayyer kılınması üzerine:

— Eğer kocam bana şöyle şöyle verse bile, ben onun yanında sâbit olmazdım, dedi de, kendi nefsini tercîh etti [24].

١١ ـ بابٌ إِذَا أُسِرَ أَخُو الرَّجُلِ أَوْ عَمُّهُ هَلْ يُفَادَى إِذَا كانَ مُشْرِكًا

---

kü Buhârî başlığı mutlak getirmiştir. Hadîs Buhârî'nin görüşünün müdebberin alınıp satılmasının cevâzı olduğuna delâlet etmiştir (Aynî).

24 *el-Velâ:* Başlıkta da belirtildiği gibi, kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı âzâd etmesi sebebiyle, âzâd edenl^ âzâd edilen arasında devâm eden hükmî yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle âzâd eden, âzâd edilenin mîrâsına hakk kazanır.
Hadîsler başlığın hükmünü açıkça belirtmektedir.

وقال أنس قال العبّاس للنبيّ صلى الله عليه وسلم فاديتُ نفسي وفاديتُ عقيلاً وكان عليٌّ له نصيبٌ في تلك الغنيمة التي أصاب من أخيه عقيلٍ وعمّه عبّاسٍ

11- BÂB: BİR ADAMIN KARDEŞİ YÂHUD AMCASI MÜŞRİK BULUNUP DA ESÎR ALINDIĞI ZAMÂN, FİDYE VERİLİP ESÎRLİKTEN KURTARILIR MI? [25]

Ve Enes dedi ki: el-Abbâs, Peygamber'e: Bu maldan bana da ver. Çünkü ben kendim için de, Akîl için de fidye vermiştim, dedi [26].

Buhârî şöyle dedi: Alî ibn Ebî Tâlib'in de, kardeşi Akîl'den ve amcası Abbâs'tan elde etmiş olduğu bu ganîmetin içinde bir nasîbi vardı [27].

٢١ــ حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ عبدِ اللّهِ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ إبْرَاهِيمَ ابنِ عُقْبَةَ عنْ موسى عنِ ابنِ شِهَابٍ قال حدّثني أنسٌ رضى الله عنه أنَّ رِجَالاً مِنَ الأنْصَارِ اسْتَأْذَنُوا رسولَ اللّهِ ﷺ فقالوا ائْذَنْ فَلْنَتْرُكْ لِابنِ أُخْتِنَا عَبَّاسٍ فِدَاءَهُ فقال لا تَدَعُونَ مِنْهُ دِرْهَمًا *

21-....... Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ensâr'dan bir takım kimseler Rasûlullah'tan izin istediler ve: Bize izin ver de kızkardeşimizin oğlu Abbâs lehine, kendini esîrlikten kurtaracak olan fidyesini ona

---

25 Buhârî bu mes'elede görüş ayrılıkları olduğu için, haber isteme yolu üzere soru ile getirip, mes'elenin hükmünü beyân etmedi.

26 Enes'in bu hadîsi Salât Kitâbı'nda "Mescidde taksîm ve mescide hurma salkımı asmak bâbı"nda geçmiş olan hadîsin bir parçasıdır. Oradan da öğrenilebileceği gibi, Peygamber'e Bahreyn'den büyük bir mal gönderilmişti. *"Malı mescide dökün"* buyurdu. Bu mal, Peygamber'e gönderilen en bol mal olmuştu. Rasûlullah namâza çıktığında oraya dönüp bakmadı. Namâzı bitirdikten sonra gelip malın başında oturdu. Her kimi gördüyse ondan bir miktar verdi. Böyle vermekle meşgûl iken Abbâs huzûra gelip, başlıkta belirtilen gerekçe ile mal istedi. Rasûlullah ona *"Al"* buyurdu... Abbâs bu sözü ile Bedr'de uğradığı ağır ziyânı hâtıra getirmek istemişti.

27 Buhârî bunu, kardeşin ve amcanın sırf mülkiyetle âzâd olunmayacağını istidlâl yerinde zikretmiştir. Eğer kardeş ve benzeri hısımlar sırf mülk ile âzâd olmuş olaydı, elbette Abbâs ve Akîl, Alî'nin ganîmetten olan hissesi içinde âzâd olurlardı. Çünkü kâfir, doğrudan ganîmetle mülk edinilmez. Fakat imâm onu ölüm ve esîrlik; kölelik ve fidye arasında muhayyer kılar... Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüne aykırıdır. Ona göre hısım, hısım mülkiyetine girince âzâd olunur.

terkedelim, dediler. Rasûlullah (S): *"Onun fidyesinden bir tek dirhemi de terketmeyeceksiniz"* buyurdu [28].

١٢ـ باب عتق المشرك

12- MÜŞRİKİN ÂZÂD ETMESİ(NİN HÜKMÜ) BÂBI

٢٢ـ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ اسْمَاعِيلَ قَالَ حدّثنا أَبُو أُسَامَةَ عنْ هِشَامٍ قال أَخْبَرَنِى أَبِى انَّ حكِيمَ بنَ حِزَامٍ رضى الله عنه أَعْتَقَ فِى الجَاهِلِيَّةِ مِائَةَ رَقَبَةٍ وَحَمَلَ عَلَى مِائَةِ بَعِيرٍ فلَمَّا أَسْلَمَ حَمَلَ على مائَةِ بَعِيرٍ وأَعْتَقَ مِائةَ رَقَبَةٍ قال فَسَأَلْتُ رسولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ يا رسولَ اللّهِ أَرَأَيْتَ أَشْيَاءَ كُنْتُ أَصْنَعُهَا فِي الجَاهِلِيَّةِ كُنْتُ أَتَحَنَّثُ بِهَا يَعْنِى أَتَبَرَّرُ بِهَا قال فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ أَسْلَمْتَ عَلَى ما سَلَفَ لَكَ مِنْ خَيْرٍ *

22-....... Hişâm şöyle dedi: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle haber verdi: Hakîm ibn Hızâm (R) Câhiliyet zamânında yüz tâne köle âzâdlamış ve yüz tâne (kurbânlık) deve sevketmişti. Müslümân olunca da (hacc mevsiminde) yüz tâne kurbânlık deve sevketmiş ve yüz tâne köle âzâd eylemiştir. Hakîm söyledi ki: Ben Rasûlullah'a sorup şöyle dedim:

— Yâ Rasûlallah! Birtakım şeyler hakkında re'yini bana söyler misin? Ben Câhiliyet devrinde (sadaka, köle âzâd etme gibi) birtakım işler yapıyor ve bunlarla taabbüd ediyordum, yânî bunlarla insanlara hayır ve iyilik yapmayı, Allah'a da yakınlık kazanmayı istiyordum (Bunlarda benim için bir ecir ve sevâb var mıdır? dedim).

Hakîm dedi ki: Rasûlullah (S):

— *"Sen, senin lehine geçmiş olan hayırlar üzerine müslümân oldun"* buyurdu [29].

---

28 Peygamber onlara dînde bir nevi' müsâmaha ve yakınlara husûsî muâmele olmasın diye bu isteklerine izin ve olumlu cevâb vermemiştir (Kastallânî).

29 Bu Hakîm hadîsinin ifâde ettiği ilk hüküm, kâfirin müslümân olması ve müslümân olarak ölmesi hâlinde küfür hâlinde işlediği hayırlı işlerden sevâb kazanıp faydalanmasıdır. Küfür üzerine ölürse: "وَمَنْ يَكْفُرْ بِالإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِى الآخِرَةِ مِنَ الخَاسِرِينَ = ***Kim îmânı tanımayıp kâfir olursa, herhâlde bütün yaptığı boşa gitmiştir ve o âhirette en çok ziyâna uğrayanlardandır"*** (el-Mâide: 5) âyeti hükmünce kâfirken işlediği hayır işleri bâtıl olur.

Hadîsin son fıkrasının ma'nâsını âlimler birkaç türlü te'vîl etmişlerdir:
a. Sen mâzideki hayırlarının güzelliklerini toplayarak müslümân oldun

١٣ـ بابُ مَنْ مَلَكَ مِنَ العَرَبِ رَقِيقًا فوهَبَ وباعَ وجَامَعَ وفَدَى وَسبى الذُّرِّيَّةَ . وقَوْلِهِ تعالى ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلاً عَبْدًا مَمْلوكا لا يَقْدِرُ على شَيْءٍ ومَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ منهُ سِرًّا وجَهْرًا هَلْ يَستَوُونَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ

13- ARAB'DAN (ESÎR ALARAK) KÖLEYE MÂLİK OLUP DA BUNU HİBE EDEN, SATAN, ONUNLA CİNSÎ MÜNÂSEBET YAPAN, FİDYESİNİ VEREN VE ÇOLUK ÇOCUĞU ESÎR ALAN KİMSE BÂBI [30]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:
"Allah şöyle bir mesel getirdi: Hiçbir şeye gücü yetmeyen memlûk bir kul, bir de (hürr) bir zât ki, kendisine tarafımızdan güzel bir rızk nasîb etmişiz de o bunu gizli âşikâr harcayıp duruyor; bunlar hiç müsâvî olurlar mı? Bütün hamd Allah'ındır. Hayır, onların çoğu bilmezler" (en-Nahl: 75) [31].

- ٢٣ـ حدّثنا ابنُ أَبِي مَرْيَمَ قال أَخبرنِي اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال ذَكَرَ عُرْوَةُ أَنَّ مَرْوَانَ والمِسْوَرَ بنَ مَخْرَمَةَ قال أخبراهُ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قامَ حِينَ جاءَهُ وفْدُ هَوَازِنَ فسألوهُ أنْ يَرُدَّ إلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وسَبْيَهُمْ فقال

---

b. Sen, mâzide kazandığın güzel tabîatler ile İslâm oldun.

c. Sen Câhiliyet devrinde işlediğin hayırlarla iyi bir nâm kazandın ve bu ictimâî şerefinle müslümân oldun.

d. İslâm'daki hayırların haseneler i'tibâriyle fazla olması, ecri çoğalması gibi bir ma'nâya hamledilmek de uzak değildir, denilmiştir.

Buhârî bu hadîsi Zekât Kitâbı; "Şirk hâlinde sadaka veren, sonra da müslümân olan kimse bâbı"nda da getirmişti. Bunun ma'nâsı ise "Her kim şirk hâlinde sadaka verir, sonra da müslümân olursa, bunun sadakası mu'teber olur" demektir.

30 Buhârî bu başlık altında dört hadîs zikretmiş ve her bir hadîste, satma mes'elesi hâriç, bu başlıktaki mes'elelerin hükümlerini beyân eylemiştir.

Buhârî bu başlığı bağlamakla Arab'ın köle yapılıp yapılmaması mes'elesindeki meşhûr ihtilâfı beyân etmek istemiştir. Âlimler cumhûru, Arab esîr alındığı zamân köle yapılması câiz olur; Arab, şartı dâiresinde köle bir kadınla evlenirse, bundan doğacak çocuk kadına uyarak köle olur.. görüşündedir. Bu konuda aykırı görüşler de vardır.

31 Âyetin başlığa münâsebet ciheti şöyledir denildi: Yüce Allah memlûk kulu mutlak söyledi, acemî yânî gayrı Arab olmakla kayıtlamadı. Bu da köle olmak mes'elesinde Arab ile Arab olmayan arasında hiçbir fark olmadığına delâlet etmiştir (Aynî).

إنَّ مَعِي مَنْ تَرَوْنَ وأَحَبُّ الحَدِيثِ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ فاخْتَاروا احْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا المَالَ وإِمَّا السَّبْيَ وقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ وكانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم انْتَظَرَهُمْ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم غَيْرُ رادٍّ إِلَيْهِم إلاَّ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ قالوا فإنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا فقامَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فِي النَّاسِ فأَثْنَى عَلَى اللهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قال أَمَّا بَعدُ فإنَّ إِخْوَانَكُمْ جاؤُنا تائِبِينَ وإِنِّي رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطَيِّبَ ذٰلِكَ فَلْيَفْعَلْ ومنْ أَحَبَّ أَنْ يكُونَ على حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ ما يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ فقَالَ النَّاسُ طَيَّبْنَا ذٰلِكَ قال إِنَّا لاَ نَدْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ فارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعَ إِلَيْنَا عُرفاؤُكُمْ أَمْرَكُمْ فَرَجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرَفَاؤُهُمْ ثُمَّ رجَعُوا إِلَى النبيِّ ﷺ فأَخْبروهُ أَنَّهُمْ طَيَّبوا وأَذِنُوا فهٰذا الذى بَلَغَنَا عنْ سبْيِ هَوَازِنَ * وقال أَنسٌ قال عَبَّاسٌ للنبيِّ ﷺ فادَيْتُ نفسِي وفادَيْتُ عَقِيلاً*

23-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Urve şöyle zikretti: Mervân ibnu'l-Hakem ile el-Mısver ibn Mahrame, Zuhrî'ye şöyle haber vermişlerdir: Peygamber (S) -Huneyn seferinde- kendisine Hevâzin hey'eti geldiği ve ondan mallarını ve esîrlerini geri vermesini istedikleri zamân ayağa kalktı da şöyle buyurdu:

— *"Şübhesiz benim berâberimde şu görmekte olduğunuz insanlar vardır. Bana sözün en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki tâifenin birini tercîh ediniz: Ya malı, ya da esîrlerinizi. Ben onların temsîlci hey'eti gelir diye esîrlerin taksîmini geri bırakmış idim".*

Ve Peygamber Tâif'ten (Cı'râne'ye) döndüğü zamân on bukadar gece Hevâzin hey'etinin gelmesini beklemiş idi. Hevâzin hey'etine, Peygamber'in onlara ancak iki şıkktan birini geri vereceği apaçık belli olunca, onlar:

Âyet hakkında bir tefsîr şöyledir:

"Allah bu âyette kendisine ortak tanınan putları başlı başına tasarruftan âciz memlûk bir abde, kendisini de o kulu rızıklarıyle besleyen, ona mâlik olan, onda ancak kendisi tasarruf eden, onu kendi malından infâk eyleyen hürr bir efendiye temsîl buyurmuştur. Kul ile efendi bir cinsten ve ikisi de mahlûk olduğu hâlde birbirine eş ve müsâvî olamazlarsa, yaratılanların en âcizi putlarla Ganî ve Mutlak Kaadir olan Allah nasıl müsâvî olabilir?" (Beydâvî).

— Biz esîrlerimizin geri verilmesi şıkkını seçiyoruz, dediler.

Bunun üzerine Peygamber insanların içinde ayağa kalktı, akabinde Allah'ı lâyık olduğu kemâl sıfatlarıyle övdü. Sonra "Ammâ ba'du(=Sözün bundan sonrası)" hitâb faslını söyleyerek şu hutbeyi yaptı:

— "(Sahâbîlerim!) *Şu Hevâzin hey'eti kardeşleriniz tevbe ediciler olarak bize geldiler. Ben de* (hısımlarımın payı olan) *esîrleri kendilerine geri vermemi uygun gördüm. Sizden her kim esîrlerini bu sûretle* (karşılıksız vererek) *kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse, bunu yapsın! Sizden her kim de kendi hissesi üzerine* (bağlı) *kalmak* (karşılıksız vermemek) *arzû ederse* (bu bedeli) *biz ona Allah'ın bize ihsân edeceği ilk ganîmet malından veririz. Bu kanâatle de böyle yapsın!"* buyurdu.

Bunun üzerine halk (hep birden):

— Peygamber'in hâtırı için Hevâzin reîslerine esîrlerini vermekle memnûn oluruz, dediler.

Peygamber:

— *"Şimdi biz sizden esîrini vermeye râzı olan kimseleri, rızâsı olmayanlardan bilip ayırdedemiyoruz. Haydi siz gidiniz de muvâfakat emrinizi iş bilir nakîbleriniz bize yükseltsinler!"* buyurdu.

İnsanlar yerlerine döndüler. Kabîlelerin iş bilir ârifleri, kabîleleri halkıyle konuştular. Sonra Peygamber'in yanına dönüp herbiri kavminin esîrleri geri vermekten memnûn olduklarını ve Peygamber'e bu iş için izin verdiklerini haber verdiler.

ez-Zuhrî: Hevâzin esîrlerinden bize ulaşan işte budur, demiştir [32].

Ve Enes şöyle dedi: Abbâs, Peygamber'e hitâben: Ben kendim için fidye verdim, Akîl için de fidye verdim, demiştir [33].

٢٤ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ الحَسَنِ قال أخبرنا عَبْدُ اللّٰهِ قال أخبرنا ابنُ عَوْنٍ قال كَتَبْتُ إِلَى نافِعٍ فكَتَبَ إِلَيَّ أَنَّ النبيَّ صلَّى الله عليه وسلَّم أغارَ على بَنِي المُصْطَلِقِ وهُمْ غَارُّونَ وأَنْعَامُهُمْ تُسْقَى عَلَى المَاءِ فقَتَلَ مُقَاتِلَتَهُمْ وسَبَى ذَرَارِيَّهُمْ وأَصَابَ يَوْمَئِذٍ جُوَيْرِيَةَ قال **حدّثني** بِهِ عَبْدُ اللّٰهِ ابنُ عُمَرَ وكان فِي ذَلِكَ الجَيْشِ *

24-....... Bize İbnu Avn haber verip şöyle dedi: Ben Nâfi'e mektûb yazdım. O da bana şunu yazdı: Peygamber (S) -Medîne'yi basmak isteyen- Mustalık oğulları üzerine gece baskını yaptı. Onlar gâfil

32 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Arab'dan bir esîre mâlik olan ve hibe eden"* kavlindedir. Bu hadîs, Vekâlet Kitâbı'nda da geçmişti.

33 Enes'in bu rivâyeti de yakında senediyle geçmişti.

bulunuyorlardı. Yaylım hayvanları da su başında sulanıyordu. Peygamber onların kıtâle girişenlerini öldürdü, zürriyetlerini esîr etti. Peygamber o gün Cuveyriye'ye de nâil oldu. Nâfi' (mektûbunda): Bu hadîsi bana Abdullah ibn Umer tahdîs etmiştir; kendisi bu orduda idi, dedi [34].

٢٥ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ رَبِيعَةَ بنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ مُحَمَّدِ بنِ يَحْيَى بنِ حَبَّانَ عنِ ابنِ مُحَيْرِيزٍ. قال رأَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ رضى اللَّهُ عنه فَسَأَلْتُهُ فقال خرَجْنَا مَعَ رسولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ بَنِي المُصْطَلِقِ فأَصَبْنَا سَبْيًا من سَبْيِ العَرَبِ فاشْتَهَيْنَا النِّسَاءَ فاشْتَدَّتْ عَلَيْنَا العُزْبَةُ وأَحْبَبْنَا العَزْلَ فَسأَلْنا رسولَ اللَّهِ ﷺ فقال ما عَلَيْكُمْ ألاَّ تَفْعَلُوا ما منْ نَسَمَةٍ كائِنَةٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إلاَّ وهْيَ كائِنَةٌ *

25-....... Abdullah ibnu Muhayrîz şöyle dedi: Ben Ebû Saîd Hudrî (R)'yi gördüm de kendisine azli (yânî cinsî yaklaşmada menîyi dışarıya akıtmanın dînî hükmünü) sordum. O da şöyle dedi: Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde Mustalık oğulları gazâsına çıktık. Sonunda bizlere Arab esîrlerinden birer esîr düştü. Bu sırada kadınlara çok iştihâ ve arzû hissetmiştik; bekârlık bizlere şiddetli olmuştu. (Çocuk olup da satışa mâni' olmasın diye) cinsî yaklaşmada azl yapmak istiyorduk. Ve azlin hükmünü Rasûlullah'tan sorduk. Rasûlullah (S):

— *"Azli yapmamanız sizin üzerinize bir be's değildir. Kıyâmet gününe kadar* (İlâhî ilimde) *var olacağı mukadder olan her insan, muhakkak var olacaktır"* buyurdu [35].

٢٦ــ حدّثنا زُهَيْرُبْنُ حَرْبٍ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنْ عُمارَةَ بنِ الْقَعْقَاعِ عنْ أَبِي زُرْعَةَ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنْهُ قال لاَ أَزَالُ أُحِبُّ بَنِي تَمِيمٍ

34 Hadîsin başlığa uygunluğu "Zürriyetlerini esîr etti" sözündedir.

35 Başlığa uygunluğu "Arab esîrlerinden birer esîre nâil olduk, herbirimiz cimâ' etti..." sözündedir. Bu hadîs, sahâbîlerin kendi hisselerine düşen esîr kadınlarla cinsî yaklaşmaya ittifâk ettiklerine delâlet etmiştir. Ancak bu cinsî temâs, âlimlerin icmâıyle ancak rahimlerin temizlenmesinden sonra olur.

el-Azl: Bir şeyi yerinden ayırmaktır. Fıkıhta cinsî temas zamânında kadın gebe kalmasın diye, erkeğin nesil suyunu kadının içine indirmeyip dışa çıkarmasıdır. Şâfiî, köle kadınla mutlak olarak azlin cevâzını; hürre'de ise izni ile cevâzını tercîh etmiştir.

Hadîsin son cümlesindeki "Lâ"yı zâid kabûl ederek, şöyle de ma'nâ verilmiştir: "Azli yapmanız sizin aleyhinize birşey değildir".

ح وحدّثنى ابنُ سَلاَمٍ قال أخبرنا جَرِيرُ بنُ عَبْدِ الحَمِيدِ عنِ المُغِيرَةِ عنِ الحَرِثِ عنْ أبى زُرْعَةَ عنْ أبى هُرَيْرَةَ وعَنْ عُمَارَةَ عنْ أبى زُرْعَةَ عنْ أبى هُرَيْرَة قال مازِلْتُ أُحِبُّ بَنِى تَمِيمٍ مُنْذُ ثَلاَثٍ سَمِعْتُ مِنْ رسولِ اللّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ فِيهِمْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ هُمْ أشَدُّ أُمَّتِى علَى الدَّجَّالِ قال وجَاءَتْ صَدَقَاتُهُمْ فقال رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم هَذِهِ صَدَقَاتُ قَوْمِنَا وكانَتْ سَبِيَّةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ عَائِشَةَ فقَالَ أعْتِقِيهَا فإنَّهَا منْ ولَدِ إسْمَاعِيلَ *

26-....... Burada iki senedle gelen hadîste Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Benû Temîm kabîlesi hakkında Rasûlullah'tan şu üç sözü söylerken işittiğim zamândan beri, Benû Temîm kabîlesini sevmekte devâm ediyorum:

a. Rasûlullah: *"Temîmîler ümmetimin Deccâl'a karşı en şiddetli olan bir sınıfıdır"* buyuruyordu.

b. Benû Temîm'in zekât malları gelmişti. Bunun üzerine Rasûlullah (S): *"Bu mallar kavmimizin sadakalarıdır"* buyurdu.

c. Âişe'nin yanında Benû Temîm kabîlesinden esîr bir kadın vardı. Rasûlullah, Âişe'ye: *"Bu esîr kadını âzâd et! Çünkü o İsmâîl neslindendir"* buyurdu [36].

١٤ـ باب فَضْلِ منْ أدَّبَ جارِيَتَهُ وعَلَّمَهَا

14- CÂRİYESİNİ GÜZEL EDEBLENDİREN VE ONA İLİM ÖĞRETEN KİMSENİN FAZÎLETİ BÂBI

٢٧ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال سَمِعَ مُحَمَّدَ بنَ فُضَيْلٍ عنْ مُطَرِّفٍ عنِ الشَّعْبِىِّ عنْ أبى بُرْدَةَ عنْ أبى مُوسَى رضى اللّهُ عنهُ قال قال رسولُ اللّهِ ﷺ منْ كانَتْ لَهُ جارِيَةٌ فَعَالَهَا فأحْسَنَ إلَيْها ثُمَّ أعْتَقَهَا وتَزَوَّجَها كانَ لَهُ أجْرَانِ *

36 Bu hadîste Arab'ın da diğer gayrı Arab milletler gibi esîr edilmesinin ve onlara mâlik olunmasının cevâzına delîl vardır. Ancak onların hürriyete kavuşturulması daha fazîletlidir.

Benî Temîm, Mudârîler içinde büyük bir kabîledir ve Temîm ibn Murr ibn Edd ibn İlyâs ibn Mudârr'a mensûbdur. Bunlar Basra, Necd ve Yemâme aralarında otururlardı, dokuzuncu hicret asrına kadar devâm etmiş, sonra dağılmışlardır.

Peygamber'in *"Bu mallar bizim kavmimizin sadakalarıdır"* diye Temîmîler'i kendisine nisbet buyurması, Temîmîler'in nesebi Peygamber ile İlyâs ibn Mudâr'da birleşmiş olmasındandır.

27-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Kendisi köle bir kıza mâlik olup da onun ihtiyâçlarına harcama yapan* -diğer bir rivâyette: *Ona ilim öğreten- ona ihsân edip güzelleştiren, sonra da onu hürriyete kavuşturan ve onunla evlenen kimsenin iki ecri vardır"* [37].

١٥ــ باب قول النبيّ صلى الله عليه وسلم الْعَبِيدُ إِخْوَانُكُمْ فأَطْعِمُوهُمْ مِمَّا تَأْكُلُونَ. وقَوْلِهِ تَعَالَى واعْبُدُوا اللَّهَ ولاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وبالوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وبِذِى الْقُرْبَى واليَتَامَى والمَسَاكِينِ والجَارِ ذِي الْقُرْبَى والجَارِ الجُنُبِ والصَّاحِبِ بالْجَنْبِ وابْنِ السَّبِيلِ وما مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ انّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ مَنْ كانَ مُخْتَالاً فَخُورًا ذِى الْقُرْبَى القَرِيبُ والْجُنُبُ الغريبُ الجَارُ الْجُنُبُ يَعْنِى الصَّاحِبَ فِى السَّفَرِ

15- PEYGAMBER(S)'İN: *"Köleler sizin kardeşlerinizdir. Onun için onlara yemekte olduğunuz yemeklerden yediriniz"* KAVLİ BÂBI [38]

Bir de Yüce Allah'ın şu kavli:
"Allah'a ibâdet edin, O'na hiçbirşeyi ortak tutmayın. Anaya, babaya, akrabâya, yetîmlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa, sağ elinizin mâlik olduğu kimselere (memlûklerinize) iyilik edin. Allah kendini beğenen ve dâimâ böbürlenen kimseyi sevmez" (en-Nisâ: 36) [39].

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: *"Zi'l-Kurbâ"*, "Yakın"; *"Ve'l-Cunub"*, "Yabancı", *"el-Câru'l-*

---

37 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Onun iki ecri vardır"* sözündedir. Bu ecirler, öğretme ve hürriyete kavuşturma ecirleridir.
Buhârî bunu İlim Kitâbı'nda; "Kişinin câriyesini ve ehlini öğretmesi bâbı"nda daha tamam olarak getirmiştir.

38 Buhârî bunu Ebû Zerr ve Câbir hadîsinden olmak üzere el-Edebu'l-Müfred'de senediyle, ma'nâ olarak rivâyet etmiştir. Bu hadîsi İbnu Mende ile Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Bu, kısmen Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "ez-Zühd ve'r-Rekaaık Kitâbı"nda Câbir'in uzun hadîsi ve Ebu'l-Yeser kıssası bâbı'nda mevcûddur: Rasûlullah (S): *"Kölelere yediklerinizden yedirin, giydiklerinizden giydirin"* buyuruyordu (VIII, 2302 "3007").

39 Buhârî bu âyeti, içinde kölelere iyilik etmek emredildiği için buraya koymuştur.

***Cunûb*", yânî "Yolculuktaki arkadaş" demektir[40].**

٢٨ ــ حدّثنا آدَمُ بنُ أبِي إياسٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا واصِلٌ الأحْدَبُ قال سَمِعْتُ المَعْرورَ بنَ سُوَيْدٍ قال رأيْتُ أبا ذَرٍّ الغِفارِيَّ رضى اللّهُ عنْه وعَلَيْهِ حُلَّةٌ وعلى غُلامِهِ حُلَّةٌ فسألْنَاهُ عنْ ذلِكَ فقال إنِّى سابَبْتُ رَجُلاً فشكانِى إلَى النبىِّ ﷺ فقال لىَ النبىُّ ﷺ أعَيَّرْتَهُ بأُمِّهِ ثمَّ قال إنَّ إخْوَانَكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمُ اللّهُ تَحْتَ أيْدِيكُمْ فَمَنْ كانَ أخوهُ تَحْتَ يَدِهِ فلْيُطْعِمْهُ ممَّا يأكُلُ ولْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ ولا تُكَلِّفوهُمْ ما يَغْلِبُهُمْ فإنْ كلَّفْتُموهُمْ ما يَغْلِبُهُمْ فأعِينُوهُمْ *

28-....... Bize Vâsıl el-Ahdeb tahdîs edip şöyle dedi: Ben el-Ma'rûr ibn Suveyd'den işittim; şöyle dedi: Ben Ebû Zerr el-Gıfârî (R)'yi -Rebeze'de- kendi üzerinde bir hulle, kölesinin üzerinde de bir hulle olduğu hâlde gördüm. Biz Ebû Zerr'e, kölesine de kendi elbisesinden giydirmesini sorduk. Ebû Zerr şöyle dedi: Ben (bir kerre) bir adamla sövüştüm (onu anasından dolayı ayıpladım). O da beni Peygamber'e şikâyet etti. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— *"Sen onu anasından dolayı ayıpladın mı?"* buyurdu, ve sonra şunları söyledi:

— *"Şübhesiz sizin kardeşleriniz, sizin hizmetçilerinizdir. Allah onları sizin ellerinizin altına* (yânî mülk ve kudretinizin altına) *koymuştur. Her kimin eli altında kardeşi bulunursa, ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Ve onlara güçleri yetmeyecek* (zahmetli) *işler yüklemeyiniz. Şâyet onlara zahmet verecek işler yüklerseniz, onlara yardım ediniz"*[41].

١٦ ــ بابُ العبْدِ إذَا أحْسَنَ عِبادَةَ رَبِّهِ ونَصَحَ سَيِّدَهُ

40 Bunlar Buhârî'nin Ebû Ubeyde'nin *Mecâzu'l-Kur'ân Kitâbı*'ndan naklettiği tefsîrlerdir (Aynî ve İbn Hacer).

41 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîs Îmân Kitâbı'nın "Câhiliyet işinden olan ma'siyetler bâbı"nda da az farkla geçmişti.

Velîd ibn Müslim'in munkatı' sûretle rivâyetine göre sövülen zât Bilâl Habeşî (R) imiş. Ebû Zerr ona: "يَا ابْنَ السَّوْدَاءِ = Ey siyâh kadının oğlu!" diye sövmüş. Bilâl'in şikâyeti üzerine Peygamber'in bu azarlaması meydana gelince, Ebû Zerr yanağını yere koymuş ve: "Bilâl ayağıyle basmadıkça yanağımı yerden kaldırmayacağım" diyerek kusurunu affettirmiştir.

16- RABB'ININ İBÂDETİNİ GÜZEL YAPTIĞI, EFENDİSİNE DE DOĞRU VE İYİ İŞ YAPTIĞI ZAMÂN BÖYLE KÖLENİN (ECRİ) BÂBI

٢٩ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال العَبْدُ إذَا نَصَحَ سَيِّدَهُ وأحْسَنَ عِبَادَةَ رَبِّهِ كانَ لَهُ أجْرُهُ مَرَّتَيْنِ *

29-....... İbn Umer (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *''Köle efendisine doğru ve iyi iş yaptığı ve Rabb'inin ibâdetini de güzel yerine getirdiği zamân, bu köle için iki ecir vardır''* buyurdu.

٣٠ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ قال أخبرنا سُفْيَانُ عنْ صالِحٍ عنِ الشَّعْبِيِّ عنْ أبِى بُرْدَةَ عنْ أبِى موسٰى الأشْعَرِيِّ رضى اللّٰهُ عنه قالَ قال النبيُّ ﷺ أيُّمَا رَجُلٍ كانَتْ لَهُ جارِيَةٌ فادَّبَهَا فأحْسَنَ تأدِيبَهَا وأعْتَقَهَا وتَزَوَّجَهَا فَلَهُ أجْرانِ وأيُّمَا عبْدٍ أدَّى حَقَّ اللَّهِ وحَقَّ مَوالِيهِ فَلَهُ أجْرَانِ *

30-....... Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *''Her kimin kendine âid bir köle kadını olur da o, bu köle kadını eğitir ve eğitimini güzel yapar, onu hürriyete kavuşturur ve onunla evlenirse, işte böyle kimsenin iki ecri vardır. Hem Allah'ın hakkını, hem de efendilerinin hakkını edâ edip yerine getiren herhangi köle için de iki ecir vardır''*.

٣١ــ حدّثنا بِشْرُ بنُ مُحَمَّدٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا يونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ قال سَمِعْتُ سَعِيدَ بنَ المُسَيَّبِ يَقُولُ قال أبو هُرَيْرَةَ رضى الله عنْهُ قال رسولُ اللَّهِ صلى الله عليْه وسلم لِلْعَبْدِ المَمْلُوكِ الصَّالِحِ أجْرَانِ والَّذِي نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْلاَ الجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللَّهِ والحَجُّ وبِرُّ أُمِّى لأحْبَبْتُ أنْ أموتَ وأنا مَمْلُوكٌ *

31-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den işittim; şöyle diyordu: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *''Sâlih olan memlûk kul için iki ecir vardır''*. (Ebû Hureyre şöyle dedi): ''Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, eğer Allah yolunda cihâd etmek, hacc yapmak ve anama itâat ve iyilik etmek olmasaydı, muhakkak köle olduğum hâlde ölmemi arzû ederdim''.

٣٢ــ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ نَصْرٍ قال **حدّثنا** أبو أُسَامَةَ عنِ الأعْمَشِ قَالَ

حدّثنا أَبو صَالِحٍ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه قال قال النبىُّ صلى الله عليه وسلم نِعْمَ ما لِأَحَدِكُمْ يُحْسِنُ عِبَادَةَ رَبِّهِ وَيَنْصَحُ لِسَيِّدِهِ *

32-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S): *"Rabb'inin ibâdetini güzel yapmakta ve efendisi için de iyilik ve doğrulukla iş yapmakta olan herbirinize ne mutlu"* buyurdu [42].

١٧ـ بابُ كَرَاهِيَةِ التَّطَاوُلِ عَلَى الرَّقِيقِ. وقَوْلِهِ عَبْدِى أَوْ أَمَتِى وقال اللَّهُ تعَالَى والصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وإِمَائِكُمْ وقال عَبْدًا مَمْلُوكًا وأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ وقال مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وقال النبىُّ ﷺ قومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ واذْكُرْنِى عِنْدَ رَبِّكَ أَيْ سَيِّدِكَ وَمَنْ سَيِّدُكُمْ

17- KÖLEYE KARŞI BÜYÜKLENMENİN KERÎHLİĞİ VE İNSANIN KENDİ KÖLESİNE "KULUM, CÂRİYEM" DEMESİNİN HÜKMÜ BÂBI

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu:
"İçinizden bekârları ve kölelerinizden, câriyelerinizden sâlih olanları evlendirin..." (en-Nûr: 32); **kezâ şöyle buyurdu: *"Hiçbirşeye gücü yetmeyen memlûk bir kul..."*** (en-Nahl: 75);
"Kapının yanında kadının efendisine rast geldiler" (Yûsuf: 25);
"Sizden kim hürre ve müslümân kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiştiremezse, o hâlde sağ ellerinizin mâlik olduğu mü'min câriyelerinizden (alsın)" (en-Nisâ: 25);
"Bu ikisinden kurtulacağını bildiği kimseye: Beni efendinin yanında an, dedi" (Yûsuf: 42) [43].

Peygamber (S) (Sa'd ibn Muâz için Ensâr'a):

---

42 Bu bâb altında getirilmiş olan bu dört hadîsin başlığa uygunlukları bâzısında lâfızca, bâzısında ma'nâ yönündendir. 31 rakamlı hadîsteki "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki..." diye devâm eden kısmın Ebû Hureyre'nin kendi sözü olduğu ve hadîste Rasûlullah'ın sözüne karıştırılmış müdrec bir kelâm olduğu ileri sürülmüştür. Bunun için Kastallânî, şerhinde o fıkranın başına "Ebû Hureyre şöyle dedi:" lâfzını getirmiş ve böylece iki kısmı birbirinden ayırmıştır. Biz de hadîsin tercemesini buna göre yazdık (M.Sofuoğlu).

43 Buhârî bu âyetlerin hepsini *"Abdî"*, *"Emetî"* (Kulum, câriyem) demenin cevâzına delîl olarak zikretmiştir. Hadîslerde gelmiş olan kişinin, "Abdî, emetî" ve *"Rabb'ini sula!"* ve benzeri ta'bîrlerden nehyedilmesi ise tenzîh içindir, tahrîm için değildir (Aynî).

'Efendinize ayağa kalkın'' **buyurdu** [44]. **Yine Peygamber (S):** *''Sizin seyyidiniz, yânî efendiniz kimdir* (yâ Seleme oğulları)?'' **demiştir** [45].

٣٣ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال أخبرنا يَحْيَ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ قال حدّثني نَافِعٌ عنْ عَبْدِ اللّهِ رضى الله عنه عنِ النبيِّ ﷺ قال إِذَا نَصَحَ الْعَبْدُ سَيِّدَهُ وأحْسَنَ عِبَادَةَ رَبِّهِ كانَ لَهُ أجْرُهُ مَرَّتَيْنِ *

33-....... Abdullah ibn Umer (R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *''Kul efendisine iyilik ve doğrulukla hizmet eder ve Rabb'inin ibâdetini de güzel yaptığı zamân onun ecri iki kat olur''* [46].

٣٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ العَلاَءِ قال حدّثنا أبو أُسَامَةَ عنْ بُرَيْدٍ عنْ أبى بُرْدَةَ عنْ أبِي مُوسَى رضى اللّهُ عنهُ عنِ النبيِّ صلى الله عليْهِ وسلم قال المَمْلُوكُ الّذِى يُحْسِنُ عِبَادَةَ رَبِّهِ ويُؤَدِّى إِلَى سَيِّدِهِ الّذِي لَهُ عَلَيْهِ منَ الحَقِّ والنَّصِيحَةِ والطَّاعَةِ لَهُ أجْرَانِ *

34-....... Ebû Mûsâ(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *''Rabb'inin ibâdetini güzel yapmakta ve üzerinde hakk, nasîhat, tâat vazîfesi bulunan efendisine de bu vazîfelerini tam yerine getirmekte bulunan kölenin de iki ecri vardır''.*

٣٥ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال حدّثنا عبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عنْ همَّامِ بنِ مُنَبِّهٍ أنَّهُ سَمِعَ أبَا هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه يُحَدِّثُ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم أنَّهُ قال لاَ يَقُلْ أحدُكُمْ أطْعِمْ رَبَّكَ وضِّىءْ ربَّكَ اسْقِ رَبَّكَ ولْيَقُلْ سَيِّدِى مَوْلاَىَ ولاَ يَقُلْ أحَدُكُمْ عَبْدِى أمَتِي ولْيَقلْ فَتَاىَ وفَتَاتِي وغُلاَمِي *

35-....... Bize Ma'mer (ibn Râşid), Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, o, Ebû Hureyre(R)'yi Peygamber'den hadîs söylerken işitmiştir. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *''Sizin herhangi biriniz*

---

44 Buhârî bu hadîsi Ebû Saîd'den olmak üzere Mağâzî Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.

45 Buhârî bunu da el-Edebu'l-Müfred'de Câbir'den getirmiştir. Peygamber'in bu ta'bîrleri söylemiş olması da bunların cevâzına delâlet etmiştir. Âlimlerin hepsi, hattâ Zâhirîler bile bunları cevâza hamletmişlerdir.

46 Peygamber bu hadîsinde köleyi *''Abd'',* mâlikini de *''Seyyid''* diye isimledi. Bu isimleme de bu ta'bîrlerin cevâzına delîldir.

(kölesine): *Rabb'ini doyur, rabb'ine abdest aldır, rabb'ine su içir! diye hitâb etmesin. Köle de: Efendim, velî ni'metim! desin. Yine sizin herhangi biriniz* (kölesine): *Kulum, câriyem! demesin. Fakat: Yiğidim, kızım, oğlum! diye hitâb etsin''* [47].

٣٦ــ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال **حدّثنا** جرِيرُ بنُ حَازِمٍ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى الله عنهما قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم مَنْ أعْتَقَ نصِيبًا لَهُ منَ العَبْدِ فكَانَ لَهُ مِنَ المَالِ ما يبْلُغُ قيمَتَهُ يُقَوَّمُ عَلَيْهِ قيمَةَ عَدْلٍ وأُعْتِقَ منْ مالِهِ وإلاَّ فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ ما عَتَقَ *

36-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *''Her kim köleden olan payını âzâd eder ve kendisinin kölenin kıymetine ulaşacak derecede malı da varsa, kölenin âdil sûretle kıymeti ta'yîn olunur da köle onun malından hürriyete kavuşturulur. Şâyet âzâd edenin malı yoksa, köleden âzâd ettiği hissesini âzâd etmiş olur''* [48].

٣٧ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال **حدّثنا** يَحْيَى عنْ عُبَيْدِ اللّهِ قال **حدّثنى** نافِعٌ عنْ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنه أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال كلُّكمْ رَاعٍ فَمَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ فالأميرُ الذِي علَى النَّاسِ رَاعٍ وهْوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ والرَّجُلُ راعٍ عَلَى أهْلِ بَيْتِهِ وهْوَ مَسْئُولٌ عنْهُمْ والمَرْأةُ راعِيَةٌ على بَيْتِ بَعْلِهَا وولَدِهِ وهْيَ مَسْئُولَةٌ عنْهُمْ والعَبْدُ راعٍ عَلَى مالِ سَيِّدِهِ وهْوَ مَسْئُولٌ عنْهُ ألاَ فَكُلُّكُمْ راعٍ وكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ *

37-....... Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *''Her birerleriniz birer çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur. İnsanlar üzerinde bulunan devlet başkanı da bir çobandır ve o da idâresinde bulunan insanlardan sorumludur. Erkek insan da ev halkı üzerinde bir çobandır ve o da ev halkından sorumludur. Kadın da kocasının evi ve çocukları üzerinde bir çobandır; o da bunlardan sorumludur.* (Hizmetçi) *kul da efendi-*

---

47 Müslim el-Edeb'de ve Nesâî'nin *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyleti* adlı eserinde, kişinin kölesine böyle hitâb etmemesinin sebebi de şöyle rivâyet edilmiştir: *''Çünkü sizler hepiniz Allah'ın kulusunuz, hepiniz memlûksünüz''.*

48 Bu hadîs ile başlık arasındaki uygunluk da şöyledir: Zenginlik sırasında kölenin tamamını âzâd etmekle hükmedilmeseydi, elbette o bununla köleye karşı bir büyüklenici olacaktı (Kastallânî).

sinin malı üzerinde bir çobandır ve o da bundan sorumludur. Dikkat edin! Her birerleriniz çoban ve her birerleriniz kendi eli ve idâresi altındakilerden sorumludur'' 49

٣٨ــ حدّثنا مالِكُ بنُ اسْمَاعِيلَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ الزهْرِىِّ قال حدّثنى عُبَيْدُ اللّهِ قال سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه وزَيْدَ بنَ خَالِدٍ عنِ النبىِّ ﷺ قال إذَا زَنَتِ الأَمَةُ فاجْلِدُوهَا ثمَّ إذَا زَنَتْ فاجْلِدُوها ثُمَّ إذَا زَنَتْ فاجْلِدُوَها فِى الثَّالِثَةِ أوِ الرَّبعَةِ بِيعُوهَا ولوْ بِضَفِيرٍ *

38-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre'den ve Zeyd ibn Hâlid (R)'den işittim. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *''Bir câriye zinâ ettiği zamân onu kamçılayın. Sonra yine zinâ ettiğinde onu yine kamçılayın. Sonra yine zinâ ettiğinde ona yine kamçılama cezâsı uygulayın. Üçüncüde yâhud dördüncüde o câriyeyi kıldan örülmüş bir ip bahâsıyle de olsa satınız!''* 50

١٨ــ بابٌ إذَا أَتَاهُ خَادِمُهُ بطَعَامِهِ

18- BÂB: BİR ŞAHSA HİZMETÇİSİ YEMEĞİNİ GETİRDİĞİ ZAMÂN (ONUN DA YEMESİ İÇİN BERÂBERİNDE OTURTSUN)

٣٩ــ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنْهَالٍ قال حدّثنا شعْبَةُ قال أخبرنى مُحَمَّدُ بنُ زِيَادٍ قال سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه عنِ النَّبِىِّ ﷺ إذَا أَتَى أَحَدَكُمْ خَادِمُهُ بِطَعَامِهِ فإنْ لَمْ يُجلِسْهُ معَهُ فَلْيُنَاوِلْهُ لُقْمَةً أَوْ لُقْمَتَيْنِ أَوْ أُكْلَةً أَوْ أُكْلَتَيْنِ فإنَّهُ وَلِىَ عِلاَجَهُ *

39-....... Ebû Hureyre (R), Peygamber(S)'in şu hadîsini söylemiştir: *''Sizden birinize, hizmetçisi yemeğini getirdiği zamân eğer hiz-*

49 Hadîsin başlığa uygunluk yeri *''Kul da efendisinin malı üzerinde bir çobandır; o da bunlardan sorumludur''* cümlesidir. Şübhesiz hizmetçi ve köle efendisinin hizmetinde dürüst çalışıcı ve emâneti ona hakkıyle yerine getirici olduğu zamân, münâsib olan efendinin ona yardım etmesi ve ona karşı büyüklenmemesidir.
Buhârî bu hadîsi Cumua ve Ödünç İsteme Kitâbları'nda da getirmiştir.

50 Hadîsin başlığa uygunluğu; câriye zinâ ettiği zamân ona karşı büyüklenmenin mekrûh olmaması, ona kamçılama cezâsı uygulanması ve bu suçu tekrâr tekrâr işlerse ucuz fiatla da olsa satılıp elden çıkarılmasıdır ki, bunların hepsi zinâkâr câriyeye karşı büyüklenmeye, haddi aşmaya aykırıdır (Kastallânî).
Buhârî bu hadîsi Buyû' Kitâbı'nda da biraz farklı olarak getirmişti.

metçiyi berâberinde oturtmazsa, efendi hizmetçisine bir yâhud iki lokma veyâ bir yâhud iki çiğnem sunsun. Çünkü o yemeğin yapılıp hazırlanması işini bu hizmetçi üzerine almıştır'' [51].

١٩ـ بابٌ العَبْدُ راعٍ فِى مال سَيِّدِهِ ونَسَبَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم المالَ إلى السَّيِّدِ

19- BÂB:
''Köle, efendisinin malında bir çobandır''; **Peygamber (S), malı efendiye nisbet etti** [52]

٤٠ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِىِّ قال أخبرني سالِمُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ عنْ عبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنْهما أنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يقولُ كلُّكُمْ راعٍ ومسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ فالإمَامُ راعٍ ومسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ والرَّجُلُ فِى أهْلِهِ راعٍ وهْوَ مَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ والْمَرْأةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا راعِيَةٌ وهْىَ مَسْئُولَةٌ عنْ رَعِيَّتِهَا والخَادِمُ فِى مالِ سَيِّدِهِ راعٍ وهْوَ مَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ قال فَسَمِعْتُ هؤُلاءِ مِنَ النبىِّ ﷺ وَأحْسِبُ النبىَّ ﷺ قال والرَّجُلُ فى مالِ أبِيهِ راعٍ ومسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ فَكُلُّكُمْ راعٍ وكلُّكُمْ مَسْئُولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ *

40-....... Abdullah ibn Umer (R), Rasûlullah (S) şöyle buyururken işitmiştir: *''Her birerleriniz birer çobandır ve elinin altındakilerin lâyıkıyle korunmasından sorumludur. Devlet başkanı da bir çobandır ve idâresi altındakilerden sorumludur. Erkek de âilesi içinde bir çobandır; o da idâresinde olanlardan sorumludur. Kadın da kocasının evinde bir çobandır; o da idâresi altındakilerin iyi korunmasından sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malında bir çobandır; o da elinin altındaki emânetlerden sorumludur''.*

İbn Umer dedi ki: Ben bunları Peygamber'den işittim. Bir de Pey-

51 Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır. Bu hadîs işveren ile işçi arasındaki her türlü münâsebetlerin en medenî şekilde yürütülmesinin hârika ve eskimez bir düstûrudur.

52 Buhârî bununla İbn Umer'in şu hadîsine işâret etmiş gibidir: *''Kim mallı bir köle satarsa, o kölenin malı efendisinindir''.* Buna işâret Buyû' ve Şirk Kitâbları'nda erkek çiçek aşılanmış hurma ağacı satan kimse bâbı'nda geçmişti. Bu Mâlik, Şâfiî ve Ebû Hanîfe mezhebidir. Çünkü kölelik mülke aykırıdır (İbn Hacer Kastallânî).

gamber'in şöyle buyurduğunu zannediyorum: *"İnsan babasına âid malda da bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur. Böylece her birerleriniz çoban ve her birerleriniz güttüklerinden sorumludur"* [53].

٢٠ــ بابٌ إذَا ضَرَبَ العَبْدَ فَلْيَجْتَنِبِ الوَجْهَ

20- BÂB:

"İnsan köleyi dövdüğünde yüzüne vurmaktan sakınsın" [54].

٤١ــ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ عبْدِ اللّهِ قال **حدّثنا** ابنُ وهْبٍ قال **حدّثنى** مالِكُ بنُ أنَسٍ قال وأخْبرنى ابنُ فُلاَنٍ عنْ سعِيدٍ المَقْبُرِىِّ عنْ أبِيهِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى الله عنه عنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم ح **وحدّثنا** عبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال **حدّثنا** عبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عنْ همَّامٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه عنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم قال إذَا قاتَلَ أحدُكُمْ فلْيَجْتَنِبِ الوَجْهَ *

41-....... Burada ayrı ayrı iki senedle Ebû Hureyre'den getirilen bu hadîste Peygamber (S): *"Sizden biriniz* (îcâb-ı hâlinde) *dövdüğü zamân yüze vurmaktan sakınsın"* buyurmuştur [55].

---

53 Hizmetçinin çobanlığı, efendisinin malından eline bırakılmış şeyleri koruması ve ancak efendisinin izni ile çalışması ve çalışmayı tam yapmasıdır.

54 Bu başlık, Buhârî'nin el-Edebu'l-Müfred'de Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği bir hadîsin lâfzıdır. Bu lâfız Müslim ile Nesâî'nin yine Ebû Hureyre'den rivâyet ettikleri bir hadîste de böyle gelmiştir.

55 Hadîs başlığın hemen hemen aynı olduğundan aradaki uygunluk tamdır. Yüz, insanoğlunun en şerefli bir parçasıdır. En mühim ve hayâtî kıymeti bulunan bir haylî organlar orada toplanmıştır. Yüz, aynı zamanda bütün vücûdu ve şahsı temsîl eden uzuvdur. Bu sebeblerden dolayı husûsıyle yüze vurulmaması söylenmiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٥٠ ـ كِتَابُ المُكَاتَب
50-KİTÂBU'L-MUKÂTEB
(Hürriyetini Satın Alma Yazışması Yapılmış Olan Köle Kitâbı) [1]

١ ـ بابُ اثْمِ منْ قَذَفَ مَمْلوكَهُ المُكَاتَبَ

1- HÜRRİYETİNİ SATIN ALMA YAZIŞMASI YAPILMIŞ OLAN KÖLESİNE ZİNÂ İFTİRÂSI YAPAN KİMSENİN GÜNÂHI BÂBI [2]

٢ ـ بابُ المُكَاتَبِ ونُجُومِهِ فِي كلِّ سَنَةٍ نَجْمٌ . وقَوْلِهِ والَّذِينَ يَبْتَغونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وآتُوهُمْ مِنْ مالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ . وقال رَوْحٌ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ أوَاجِبٌ عَلَيَّ إذَا عَلِمْتُ لَهُ مالاً أنْ أُكَاتِبَهُ قال ما أرَاهُ إلاَّ واجِبًا وقالَ عَمْرُو بنُ دِينَارٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ تأثِرُهُ عنْ أحَدٍ قال لاَ ثُمَّ أخْبَرَنِي أنَّ مُوسَى

---

1 Kitâb başlığı Ebû Zerr nushasından başkalarında böyledir. Ebû Zerr nushalarında değişik şekilde gelmiştir.

2 Buhârî bu bâb başlığı altında bir hadîs zikretmedi. Belki o, burada bunun ma'nâsında gelen bir şeyi tesbît etmek için burayı beyaz bırakmıştı; böyle birşey bulmak kendisine mukadder olmadı.

Evet, Kitâbu'l-Hudûd'da "Köleye zinâ iftirâsı yapmak" başlığını koydu da orada *"Kim kölesi onun dediğinden berî olduğu hâlde, kölesine zinâ iftirâsı yaparsa, o kimse kıyâmet gününde kamçılanır"* hadîsini sekvetmiştir. Buhârî belki de bu hadîse işâret etmek istemiştir (İbn Hacer, Kastallânî).

بن أنس أخبره أنَّ سيرين سأل أنسًا الْمُكَاتَبَةَ وكانَ كَثِيرَ المَالِ فأبى
فانْطَلَقَ إِلَى عُمَرَ رضى الله عنه فقال كاتِبْهُ فأبى فضَرَبَهُ بالدِّرَّةِ ويَتْلُو
عُمَرُ فَكَاتِبُوهُمْ إنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا فَكَاتَبَهُ

2- HÜRRİYETİNİ SATIN ALMA YAZIŞMASI YAPILMIŞ KÖLE VE ONUN HER SENE İÇİNDE ÖDENECEK MİKDÂR VE VAZÎFE OLARAK ÖDEME VAKİTLERİ VEYÂ TAKSİTLERİ BÂBI [3]

Ve Allah'ın şu kavli:
"Ellerinizin mâlik olduğu (köle ve câriyelerden) mukâtebe isteyenleri, eğer onlarda bir hayır biliyorsanız, kitâbete kesin, onlara Allah'ın size verdiği maldan verin.." (en-Nûr: 33) [4].

Ve Ravh, İbn Cureyc'den söyledi [5]; o şöyle demiştir: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: (Kölem benden kitâbet istediğinde) onun malı olduğunu bilirsem, onunla hürriyet satın alma yazışması yapmaklığım bana vâcib midir? dedim. Atâ: Ben bunu vâcibden başka görmüyorum, dedi.

Ve Amr ibn Dînâr da: Ben Atâ'ya: Sen bu görüşü bir kimseden mi rivâyet ediyorsun? dedim. Atâ: Hayır, dedi.

İbn Cureyc dedi ki: Sonra bana Atâ haber verdi ki,

---

3 *el-Mukâtebe:* Yazı yazışmak ve mektûblaşmak ma'nâsınadır. Ve kul cinsi kendisini kitâbete kestirmek ma'nâsınadır, yânî kendi nefsi üzere efendisine bahâsını yazdırmak, tâ ki ne zamân edâ ederse âzâd ola... Şârih der ki, kula ismi fâil ve ismi mef'ûl unvânı dahî sahîh olur, lâkin ilk defa kitâbe efendiden zuhûr eylediğinden, ismi fâil unvânı onda daha uygundur... *(Kaamûs Ter.).*

Mukâtebe, efendisi tarafından kölesine "Derhâl yâhud şu kadar müddet zarfında bir defada veyâ taksitlendirilmiş olarak bana şu kadar bir mal ödersen seni âzâd ederim" denilmesi ve bunu kölesinin de kabûl etmesidir *(Medârik).*

en-Necm; yıldıza denir, cem'i *Encûm, Encâm* ve *Nucûm* gelir... ve hudûdlu ve muayyen olan vakte ıtlâk olunur. Zîrâ Arablar vakitleri necm ile hudûdlandırırlar... Ve muayyen vakitte edâ olunacak ulûfe ve vazîfeye ıtlâk olunur...

en-Nucûm: Zuhûr vezni ve ma'nâsında birinci bâbdan masdardır. Ve bir nesneyi ceste ceste edâ eylemek ma'nâsınadır ki, beyân ve ta'yîn olunmuş vakit ma'nâsından yâhud muayyen vakitte edâ olunacak vazîfe ma'nâsından alınmıştır... *(Kaamûs Ter.).*

4 en-Nûr: 33. âyetinde hürriyetlerini satın almak isteyen köleler lehine efendilere emir verilmiş ve hattâ böyle kölelere devlet hazînesinden maddî yardım yapılması da emredilmiştir. İşte Buhârî bu âyeti bu konuda kesin delîl olduğu için buraya koymuştur.

5 Ravh'ın bu naklini İsmâîl ibn İshâk el-Kaadî *Ahkâmu'l-Kur'ân*'da; Abdurrazzâk ile Şâfiî de kendi eserlerinde senediyle rivâyet ettiler (Kastallânî).

ona da Mûsâ ibn Enes şöyle haber vermiştir: Sîrîn, Enes ibn Mâlik'ten hürriyet satın alma yazışması yapmasını istedi. Hâlbuki Sîrîn'in malı çoktu. Enes, yazışma yapmayı kabûl etmedi. Bunun üzerine Sîrîn, Umer ibn Hattâb'a gitti de, Enes'in kabûl etmeyişini ona söyledi. Umer, Enes'e: Sîrîn'le hürriyetini satın alma yazışması yap, emrini verdi. Enes yine çekindi. Bunun üzerine Umer, Enes'e kırbaçla vurdu ve: "*Eğer onlarda bir hayır biliyorsanız kitâbete kesin..*" (en-Nûr: 33) **âyetini okudu. Akabinde Enes, Sîrîn ile hürriyet satın alma mukaavelesini yazdı.**

١ ـ وقال اللَّيْثُ حدّثني يُونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال عُرْوَةُ قالَتْ عَائِشَةُ رضى اللَّهُ عنها أنَّ بريرةَ دَخَلَتْ عَلَيْهَا تَستَعينُهَا فِي كِتَابَتِهَا وعَلَيْهَا خَمْسَةُ اوَاقٍ نُجِّمَتْ عَلَيْهَا فِي خَمْسِ سِنِينَ فقَالَتْ لَهَا عَائِشَةُ ونَفِسَتْ فِيهَا أرَأيْتِ إنْ عَدَدْتُ لَهُمْ عَدَّةً واحِدَةً أيَبِيعُكِ أهْلُكِ فأُعْتِقَكِ فيكونَ ولاَؤُكِ لِي فَذَهَبَتْ بَرِيرَةُ إلَى أهْلِهَا فعَرَضَتْ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ فقالوا لاَ إلاَّ أنْ يَكُونَ لَنَا الوَلاَءُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَدَخَلْتُ عَلَى رسولِ اللَّهِ صلى الله عليهِ وسلم فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فقال لَهَا رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلَّمَ اشْتَرِيهَا فأعْتِيقِهَا فإنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أعْتَقَ ثُمَّ قامَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فقال مابالُ رِجَالٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَنِ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ باطِلٌ شَرْطُ اللَّه أحَقُّ وأوْثَقُ *

1- Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Urve şöyle dedi: Âişe şöyle dedi: Berîre, kitâbet bedeli hakkında yardım istemek için Âişe'ye geldi. Berîre'nin üzerinde beş sene içinde taksîtlere ayrılmış beş ûkıyye borç vardı. Âişe bu husûsta arzû duyarak, Berîre'ye:

— Re'yini bana haber ver! Ben senin sâhiblerine bu beş ûkıyyeyi bir defada saysam, sâhiblerin seni satarlar mı? Ve velâlık hakkın bana âid olmak üzere seni âzâd edeyim, dedi.

Berîre sâhiblerine gitti ve bu teklîfi onlara arzetti. Onlar:

— Hayır (seni satmayız), ancak velâ bize âid olursa (satmayı kabûl ederiz), dediler.

Âişe dedi ki: Ben Rasûlullah'ın huzûruna girdim ve onların dediğini kendisine söyledim. Rasûlullah (S) Âişe'ye:

— *"Sen Berîre'yi satın al ve onu hürriyete kavuştur. Şübhesiz velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturanındır"* buyurdu.

Sonra Rasûlullah hutbe yapmak üzere ayağa kalktı, (Allah'a hamd ve övgü yaptıktan sonra) şöyle buyurdu:

— *"Bir takım adamlara ne oluyor ki, Allah'ın Kitâbı'nda olmayan bir takım şartlar ileri sürüyorlar! Her kim Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan bir şartla şart kılarsa, o şart bâtıldır; hükümsüzdür. Allah'ın şartı* (ve kaanûnu) *daha haklı ve daha kuvvetlidir"* [6].

٣ـ بابُ ما يَجُوزُ مِنْ شُرُوطِ المُكَاتَبِ ومنِ اشْتَرَط شَرْطًا لَيْسَ فِي كتابِ اللَّهِ فِيهِ بنُ عُمَرَ عنِ النبيِّ ﷺ

3- MUKÂTEBİN ŞARTLARINDAN CÂİZ OLANLAR VE ALLAH'IN KİTÂBI'NDA OLMAYAN BİR ŞARTI ŞART KILAN KİMSE BÂBI

Ve bu bâbda ibn Umer'in Peygamber'den hadîsi vardır [7].

٢ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ أنَّ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أخبرَتْهُ أنَّ بَرِيرَةَ جَاءَتْ تَسْتَعِينُهَا فِي كِتَابَتِهَا ولَمْ تَكُنْ قَضَتْ مِنْ كِتَابَتِهَا شيْئًا قالتْ لَهَا عَائِشَةُ ارْجِعِي إلَى أهْلِكِ فإنْ أحَبُّوا أنْ أقْضِىَ عَنْكِ كِتَابَتَكِ ويكُونَ ولاَؤُكِ لِى فَعلْتُ فَذَكَرَتْ ذٰلِكَ بَرِيرَةُ لأَهْلِهَا فأبَوْا وقالوا إنْ شَاءَتْ أنْ تَحْتَسِبَ عَلَيْكِ فَلْتَفعَلْ ويكُونَ ولاَؤُكِ لَنَا فَذَكَرَتْ ذٰلِكَ لِرَسولِ اللَّهِ ﷺ فقال لَهَا رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ابْتاعِي فأعْتِقِي فإنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أعْتَقَ قال ثُمَّ قامَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فقال مابالُ أُنَاسٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَنِ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَلَيْسَ لَهُ وإنْ شَرَطَ مِائَةَ مَرَّةٍ شَرطُ اللَّهِ أحَقُّ وأوْثَقُ *

---

6 Hadîsin başlığa uygunluğu "Borç Berîre üzerine beş senede beş taksite bölündü" sözündedir.

Buhârî bu hadîsi *Sahîh*'inin birçok yerlerinde getirmiştir. Birincisi Kitâbu's-Salât'ta; "Mescidde minber üzerinde alışveriş zikredilmesi bâbı"ndadır.

"Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan" demek, Allah'ın Kitâbı'ndaki hükümlerde bulunmayan, kitâbın hükmü gereğince olmayan demektir. Çünkü Allah'ın Kitâbı birçok yerde Rasûl'e itâat etmeyi emretmiştir. Sünnet'in de Kitâb için bir beyân olduğu bellidir. İşte velâ, nass olarak Kur'ân'da zikredilmediği hâlde, Rasûlullah velâ hakkını hürriyete kavuşturana tahsîs etmiştir (Nevevî).

7 Buhârî bununla, bu bâbın sonunda gelecek olan İbn Umer hadîsine işâret etmiş gibidir.

2-....... Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti. Urve'ye de Âişe şöyle haber vermiştir: Berîre kitâbet bedeli hakkında yardım istemek için Âişe'ye gelmişti. Berîre kitâbet bedelinden (o güne kadar) birşey ödememişti. Âişe, Berîre'ye:

— Sen efendilerine dön, eğer velân bana âid olmak üzere senin adına kitâbet bedelini (bir defada) ödememi arzû ederlerse, öyle yapayım, dedi.

Berîre bu teklîfi efendilerine bildirdi. Fakat onlar kabûl etmediler ve:

— Âişe kitâbet bedelini senin adına hasbî olarak (yânî sevâbını gözeterek) vermek isterse, velân bize âid olmak üzere versin! dediler.

Berîre bunu Rasûlullah'a arzetti. Bunun üzerine Rasûlullah, Âişe'ye:

— *"Sen Berîre'yi satın al, sonra hürriyete kavuştur. Velâ da muhakkak sûrette hürriyete kavuşturan kimseye âiddir"* buyurdu.

Râvî dedi ki: Sonra Rasûlullah (S) ayağa kalkıp şu hitâbeyi yaptı:

— *"Bir takım insanlara ne oluyor ki, onlar Allah'ın Kitâbı'nda olmayan bir takım şartları şart kılıyorlar! Kim Allah'ın Kitâbı'nda* (hükmünde) *bulunmayan bir şartı şart kılarsa, eğer o kimse bunu yüz kerre şart kılsa da onun hükmü yoktur. Allah'ın şartı daha hakk ve daha sağlamdır"* [8].

٣ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ نافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى الله عنهما قال أَرَادَتْ عائِشَةُ أُمُّ المُؤْمِنِينَ رضى الله عنها أَنْ تَشْتَرِىَ جَارِيَةً لِتُعْتِقَهَا فقال أَهْلُهَا عَلَى أَنَّ ولاَءَهَا لَنَا قال رسولُ الله ﷺ لاَ يَمْنَعُكِ ذٰلِكِ فإِنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ *

3-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Mü'minlerin annesi Âişe (R) köle bir kızı sâhiblerinden satın alıp, onu hürriyete kavuşturmak istedi. O köle kızın sâhibleri:

— Biz bu kızı, onun velâ hakkı bize âid olmak üzere (sana satarız), dediler.

Rasûlullah (S):

— *"Onların ileri sürdükleri bu şart, senin velâ hakkına mâni'*

---

8 Hadîsin başlığa uygunluğu son cümlelerindedir. Bu cümlede başlıktaki şartın cevâbı ve mes'elenin hükmü apaçık belirtilmiştir.

Velâ: Kişinin mâlik bulunduğu bir köleyi hürriyete kavuşturması sebebiyle, hürriyete kavuşturan ile hürriyete kavuşturulan arasında devâm eden hükmî bir yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle hürriyet veren, hürriyete kavuşturulanının mîrâsına hakk kazanır.

olamaz. Çünkü velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu [9].

٤ــ بابُ اسْتِعَانَةِ المُكاتَبِ وسؤالِهِ النَّاسَ

4- HÜRRİYETİNİ SATIN ALMA YAZIŞMASINA BAĞLANMIŞ KÖLENİN YARDIM ARAMASI VE BU YARDIMI İNSANLARDAN İSTEMESİ BÂBI

٤ــ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا أبو أُسَامَةَ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عَنْهَا قالَتْ جَاءَتْ بَرِيرَةُ فقالَتْ إنِّى كاتَبْتُ أهْلِى عَلَى تِسْعِ أَوَاقٍ فِى كُلِّ عَامٍ أُوقِيَّةٌ فأعِينِينِي فقالتْ عَائِشَةُ إنْ أحَبَّ أهْلُكِ أنْ أعُدَّهَا لَهُمْ عَدَّةً واحِدَةً وأُعْتِقَكِ فَعَلْتُ ويَكُونَ وَلاَؤُكِ لِى فَذَهَبَتْ إلَى أهْلِهَا فأبَوْا ذٰلِكَ عَلَيْهَا فقالتْ إنِّى قَدْ عَرَضْتُ ذٰلِكَ عَلَيْهِمْ فأبَوْا إلاَّ أنْ يَكُونَ الوَلاَءُ لَهُمْ فَسَمِعَ بِذٰلِكَ رسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عليْهِ وسلم فَسألَنِي فأخْبَرْتُهُ فقال خُذِيهَا فأعْتِقِيهَا واشْتَرِطِي لَهُمْ الوَلاَءَ فإنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أعْتَقَ قالَتْ عَائِشَةُ فقامَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليْهِ وسلمَ فِى النَّاسِ فَحَمِدَ اللَّهَ وأثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قال أمَّا بَعْدُ فَمَا بالُ رِجَالٍ مِنْكُمْ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ فأيُّما شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ وإنْ كانَ مِائَةَ شَرْطٍ فقَضَاءُ اللَّهِ أحَقُّ وشَرْطُ اللَّهِ أوْثَقُ ما بَالُ رِجَالٍ مِنْكُمْ يقُولُ أحَدُهُمْ أعْتِقْ يا فُلاَنُ ولِىَ الوَلاَءُ إنما الوَلاَءُ لِمَنْ أعْتَقَ *

4-....... Âişe (R) şöyle dedi: Berîre geldi ve:

— Ben sâhiblerimle her bir yılda bir ûkıyye vermek şartıyle dokuz ûkıyye üzerine hürriyetimi satın alma yazışması (mukaavelesi) yaptım; bu sebeble bana yardım et, dedi.

Âişe, Berîre'ye hitâben:

— Eğer sâhiblerin, velâ hakkı benim olmak üzere, benim bu be-

---

9 Hadîsin başlığa uygunluğu "Velâsı bize âid olmak üzere (onu sana satarız)" kavlinden alınır. Çünkü bu Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan bir şarttır.

Buhârî bu hadîsi Buyû'da ve Ferâiz'de de getirmiştir (Aynî).

Velâ: Mülk, mâlikiyet ve yakınlık ma'nâlarına gelir. Burada hürriyete kavuşturma velâsı kasdediliyor ki, o da (daha evvel açıklandığı gibi) bir kimsenin kendi mülkiyetindeki bir şahsı hürriyete kavuşturması sebebiyle, o şahıstan hakk edeceği mîrâstır.

deli kendilerine bir defada peşin olarak vermemi ve seni hürriyete kavuşturmamı isterlerse, öyle yaparım, dedi.

Berîre sâhiblerine gitti (teklîfi bildirdi). Onlar bunu Berîre'ye karşı kabûl etmediler. Berîre, Âişe'ye gelip şöyle dedi:

— Ben bu teklîfi onlara arzettim. Onlar velâ hakkı kendilerine âid olmadıkça kabûl etmemekte direttiler, dedi.

(Âişe dedi ki:) Rasûlullah bunu işitti de benden sordu. Ben de kendisine haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bana:

— *"Velâyı onlara şart ederek Berîre'yi* (satın) *al ve hürriyete kavuştur. Çünkü velâ, ancak hürriyete kavuşturana âiddir"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Akabinde Rasûlullah insanlar içinde ayağa kalktı. Allah'a hamd edip senâ eyledi. Sonra *"Ammâ ba'du"* deyip şunları söyledi:

— *"Sizden bir takım adamlara ne oluyor ki, onlar Allah'ın Kitâbı'nda olmayan bir takım şartları şart kılıyorlar! Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan* (ona muhâlif olan) *herhangi bir şart, yüz defa şart kılınmış olsa da, o bâtıldır; hükümsüzdür. Allah'ın hükmü uyulmaya* (ona aykırı olan şartlardan) *daha haklıdır ve Allah'ın şartı en sağlamdır. Sizden bir takım adamlara ne oluyor ki, onlardan herhangi biri: Yâ Fulân! Velâ benim olmak üzere âzâd eyle, diyor? Hiç şübhesiz velâ hakkı, hürriyete kavuşturanındır"* [10].

٥ـ بابُ بَيْعِ المُكَاتَبِ إذَا رَضِيَ وقالَتْ عَائِشَةُ هُوَ عَبْدٌ ما بَقِيَ عَلَيْهِ شَيْءٌ وقال زَيْدُ بنُ ثابِتٍ ما بَقِيَ عَلَيْهِ دِرْهَمٌ . وقال ابنُ عُمَرَ هُوَ عَبْدٌ إنْ عَاشَ وإنْ ماتَ وإنْ جَنَى ما بَقِيَ عَلَيْهِ شَيْءٌ

5- MUKÂTEB, KENDİSİ RÂZI OLDUĞU ZAMÂN SATILIP ALINMASI BÂBI

Ve Âişe: Mukâteb, üzerinde (kitâbet bedelinden) ödemediği bir borç kaldığı müddetçe bir köledir, demiştir [11].

Zeyd ibn Sâbit de: Üzerinde bir dirhem borç kaldığı müddetçe (köledir), demiştir [12].

İbn Umer de: Mukâteb, üzerinde kitâbet malından

10 Hadîsin başlığa uygunluğu, Berîre'nin Âişe'ye "Bana yardım et" sözündedir. Yardım istemesi ve bu isteğin yerine getirilmiş olması, bunun cevâzına apaçık delâlet etmiştir.

11 Âişe'nin bu sözünü İbn Ebî Şeybe ve İbn Sa'd senediyle rivâyet etmişlerdir.

12 Zeyd'in sözünü Şâfiî ile Saîd ibn Mansûr rivâyet ettiler.

birşey kaldığı sürece yaşasa da, ölse de, cinâyet işlese de bir köledir, demiştir [13].

٥ـ **حدّثنا** عبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ يَحْيٰى بنِ سَعِيدٍ
عنْ عَمْرَة بنْتِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ أنَّ بَرِيرَةَ جَاءَتْ تَسْتَعِينُ عائِشَةَ أُمَّ المُؤْمِنِينَ رضى
اللّهُ عنها فقالتْ لَهَا إنْ أحَبَّ أهْلُكِ أنْ أصُبَّ لَهُمْ ثَمَنَكِ صَبَّةً واحِدَةً فأُعْتِقَكِ
فَعَلْتُ فَذَكَرَتْ بَرِيرَةُ ذٰلِكَ لِأَهْلِهَا فقالوا لا إلاَّ أنْ يَكُونَ ولاَؤُكِ لنا قال مالِكٌ
قالَ يَحْيٰى فَزَعَمَتْ عَمْرَةُ أنَّ عَائِشَةَ ذَكَرَتْ ذٰلِكَ لِرسولِ اللّهِ ﷺ فقال
اشْتَرِيهَا وأَعْتِقِيهَا فإنَّما الوَلاَءُ لِمَنْ أعْتَقَ *

5-....... Bize Mâlik, Yahyâ ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den tahdîs etti ki, Berîre yardım istemek için mü'minlerin annesi Âişe (R)'ye geldi. Âişe ona:

— Eğer sâhiblerin isterse, senin mukâtebe bedelini bir döküşle onlara dökeyim ve seni âzâd edeyim; bunu yapayım, dedi.

Berîre bu teklîfi sâhiblerine zikretti. Onlar:

— Hayır, râzı olmayız; ancak velâ hakkın bize âid olması şartıyle kabûl ederiz, dediler.

İmâm Mâlik geçen senedle dedi ki: Yahyâ şöyle dedi: Amre muhakkak olarak şöyle dedi: Âişe bunu Rasûlullah'a zikretti. Bunun üzerine Rasûlullah (S), Âişe'ye:

— *"Sen Berîre'yi satın al ve onu hürriyete kavuştur. Şübhesiz velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir"* buyurdu [14].

٦ـ بابٌ إذَا قال المُكَاتَبُ اشْتَرِى وأعْتِقْنِى فاشْتَرَاهُ لِذٰلِكَ

6- BÂB: MUKÂTEB, BİR KİMSEYE "BENİ SÂHİBİMDEN SATIN AL VE HÜRRİYETE KAVUŞTUR" DEDİĞİ VE O KİMSE DE MUKÂTEB KÖLEYİ ÂZÂD ETMEK İÇİN SATIN ALDIĞINDA (BU CÂİZ OLUR)

---

13 İbn Umer'in sözünü İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivâyet etmiştir (Kastallânî).

14 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in Âişe'ye *"Onu satın al"* sözünden alınır. Çünkü Peygamber'in satın almakla emretmesi, mukâtebin satılıp alınmasının cevâzına delâlet eder.

Köleyi hürriyete kavuşturanın velâsı alınıp satılamaz ve hibe edilemez. Âlimler nesebin tahvîlinin câiz olmadığında ittifâk etmişlerdir. Velânın hükmü de nesebin hükmü gibidir; nakledilemez.

٦ــ حدّثنا أَبو نُعَيم قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ بنُ أَيْمَنَ قال حدّثني أبي أيْمَنُ قال دَخلْتُ عَلى عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها فقُلْتُ كُنْتُ لِعُتْبَةَ بنِ أبي لَهَبٍ وَمَاتَ وَوَرِثَنِي بَنُوهُ وإنَّهُمْ باعُونِى مِن ابنِ أَبي عَمْرٍو فأعْتَقنِى ابنُ أبي عَمْرٍ وواشْتَرَطَ بَنُوعُتْبَةَ الوَلاَءَ فقالتْ دَخلَتْ بَرِيرَةُ وهْيَ مُكاتَبةٌ فقالتْ اشْتَرِينِى وأعْتِقِينِى قالتْ نَعمْ قالتْ لا يَبيعُونِى حَتّى يَشْتَرِطُوا ولائِى فقالتْ لاَ حَاجَةَ لِى بِذٰلِكَ فَسمِعَ بِذٰلِكَ النبيُّ ﷺ أوْ بَلَغَهُ فَذَكَرَ لِعَائِشَةَ فَذَكَرتْ عَائِشَةُ ما قَالَتْ لَهَا فقال اشْتَرِيها وأعْتِقِيهَا ودَعيهِمْ يَشْتَرِطُونَ ماشاؤُا فاشْتَرتْهَا عَائِشَةُ فأعْتَقتْهَا واشْتَرَطَ أهْلُهَا الوَلاَءَ فقال النبىُّ ﷺ الوَلاَءُ لِمَنْ أعْتَقَ وإنِ اشْتَرَطُوا مِائَةَ شَرْطٍ*

6-....... Bize Abdulvâhid ibnu Eymen tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Eymen tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe'nin yanına girdim de ona hitâben: Ben Utbete'bni Ebî Leheb'e âid idim. O öldü ve beni onun oğulları mîrâs aldılar. Onlar da beni İbn Ebî Amr'e sattılar. Abdullah ibn Ebî Amr da beni hürriyete kavuşturdu. Utbe'nin oğulları velâyı kendilerine şart kıldılar, dedim.

Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: Berîre hürriyetini satın alma mukaavelesine bağlanmış bir mukâtebe olduğu hâlde benim yanıma girdi de:

— Beni (sâhiblerimden) satın al ve beni hürriyetime kavuştur, dedi.

Âişe dedi ki: Ben de Berîre'ye:

— Evet, dedim.

Berîre, sâhiblerini kasdederek:

— Onlar senin üzerine benim velâ hakkımın kendilerine âid olmasını şart kılmadıkça beni satmıyorlar, dedi.

Âişe dedi ki: Ben:

— Benim buna (yânî velânın onlara âid olması şartına) hiç ihtiyâcım yok, dedim.

Akabinde Peygamber (S) bunu işitti yâhud bu söz O'na ulaştı da, Peygamber bunu Âişe'ye zikretti. Âişe de Peygamber'e Berîre'ye söylediği sözü söyledi. Bunun üzerine Peygamber (S) Âişe'ye:

— *"Sen Berîre'yi satın al ve onu âzâd eyle; sâhiblerini de kendi hâllerine bırak. Onlar diledikleri şartı şart koşsunlar"* buyurdu.

Bunun üzerine Âişe, sâhibleri velâyı şart kıldıkları hâlde Berîre'yi satın aldı ve onu hürriyete kavuşturdu. Peygamber (S):

— *"Onlar yüz şart ile şart kılsalar da velâ hakkı hürriyete kavuşturan kimseye âiddir"* buyurdu [15].

---

15 Bu hadîste kadın kölenin de erkek köle gibi hürriyeti satın alma mukaavelesine bağlanması; kadın kölenin de (kitâbet bedelini ödemek yolunda) çalışması; dîninden, borcundan ve diğer şeylerden muhtâc bulunduğu şeyleri insanlardan arayıp soruşturmasının cevâzı hükümleri vardır (Kastallânî).

Bu hadîslerden bilindi ki, âzâd edilen öldüğünde ona, âzâd eden veyâ âzâd edenin mîrâsçıları vâris olurlar. Câhiliyet'te bu nevi' velâ hakkını satmak, hibe etmek ve diğer yollarla nakletmek yürürlükte idi. Islâm bunu yasak etmiştir (Mehmed Zihnî).

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٥١ــ كتابُ الْهِبَةِ وفَضْلِهَا والتَّحْرِيضِ عَلَيْهَا

51-KİTÂBU'L-HİBE VE FADLİHÂ VE'T-TAHRÎD ALEYHÂ

(Hibe, Hibenin Fazîleti ve Hibeye Teşvîk Kitâbı) [1]

١ــ حدّثنا عَاصِمُ بنُ عَلِيٍّ قال حدّثنا ابنُ أبِى ذِئْبٍ عنِ المَقْبُرِىِّ عَنْ أبيه عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه عنِ النبى ﷺ قال يانِسَاءَ المُسْلِمَاتِ لاَ تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا ولَوْ فِرْسِنَ شاةٍ *

1-....... Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S): *"Ey Müslümân kadınlar! Bir komşu kadın kendi komşusunu,* (onun hediyesi) *bir koyun ayağı bile olsa, sakın küçük görmesin"* buyurdu [2].

---

1 Kitâb başlığı bütün nushalarda böyle gelmiştir. Bu kitâbda hibenin hükümleri, hibe etmenin fazîleti ve hibe yapmaya teşvîk eden bâblar ve hadîsler toplanmıştır.

el-Hibetu, idetu vezninde, bağışlamak ma'nâsında masdar ve isimdir.

el-Vâhib, ismi fâildir; bağışlayıcı ma'nâsınadır.

el-Vehhâb, el-Vehâb, el-Vahhâbe, ondan mübâlağa isimleridir, çok bağışlayıcı, bağışlaması çok ma'nâsınadır.

el-Mevhib ve *el-Mevhibe,* bahsolunan nesneye denir *(Kaamûs Ter.)*

Fıkıhta *Hibe,* bir malı bedelsiz olarak başkasına temlîkten ibârettir. Hibe de diğer akidler gibi îcâb ve kabûl ile akdedilmiş olur ve hibe edilen şeyi hibe edilen kimsenin teslîm almasıyle tamam olur.

Hibenin meşrûiyet hikmeti, insanlar arasında kîni, hasedi gidermek; gönülde saygı ve sevgi meydana getirmek, insanları cimrilikten kurtarıp cömertliğe alıştırmaktır.

2 Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde hakîr ve küçük bir şeyle de olsa birine hayır ulaştırmaya teşvîk bulunması yönündendir ki, bu da lugat bakımından hibe ma'nâsında dâhildir.

٢ــ حدّثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بنُ عبدِ اللّهِ الأُوَيْسِيُّ قال حدّثنا ابنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ يَزِيدَ بنِ رُومَانَ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها أَنَّهَا قالَتْ لِعُرْوَةَ ابنَ أُخْتِى إنْ كُنَّا لَنَنْظُرُ إلَى الهِلاَلِ ثُمَّ الْهِلاَلِ ثُمَّ الْهِلاَلِ ثلاَثَةَ أَهِلَّةٍ فى شَهْرَيْنِ وما أُوقِدَتْ فِى أَبْيَاتِ رسولِ اللّهِ ﷺ نارٌ فَقُلْتُ يا خَالَةُ ماكانَ يُعِيشُكُمْ قالَتِ الأَسْوَدَانِ التَّمْرُ والمَاءُ إلاَّ أَنَّهُ قَدْ كانَ لِرَسولِ اللّهِ ﷺ جِيرَانٌ مِنَ الأَنْصَارِ كانَتْ لَهُمْ مَنَائِحُ وكانوا يَمْنَحُونَ رسولَ اللّهِ ﷺ مِنْ أَلْبَانِهِمْ فَيَسْقِينا *

2-....... Âişe (R) kızkardeşi Esmâ'nın oğlu Urve'ye şöyle demiştir:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Biz (Peygamber kadınları) hilâle bakardık. Sonra bir hilâle daha, sonra bir hilâle daha. İki ay içinde üç hilâle bakar görürdük de Rasûlullah'ın evlerinde hiçbir ateş yakılmazdı.

Urve dedi ki: Ben Âişe'ye:

— Ey teyze! Sizleri ne yaşatıyordu? diye sordum.

O:

— İki siyah şey: Hurma ve su. Ancak şu da var ki, Rasûlullah'ın Ensâr'dan bir takım komşuları ve bunların da sağım koyunları vardı. Bunlar hayvanlarını sağarlardı ve sütlerinden Rasûlullah'a hediye ederlerdi. Rasûlullah (S) da ondan bizlere içirirdi, dedi [3].

١ــ بابُ الْقَلِيلِ مِنَ الْهِبَةِ

1- HİBE NEV'İNDEN OLAN AZ ŞEY(İN BEYÂNI) BÂBI

٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا ابنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنه عَنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال لَوْ دُعِيتُ إِلَى ذِرَاعٍ أَوْ كُرَاعٍ لأَجَبْتُ ولَوْ أُهْدِىَ إِلَيَّ ذِرَاعٌ أَوْ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ *

3-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Eğer ben koyun ayağı yâhud sığır ve davar ayağı ye-*

---

3 Hadîsin başlığa uygunluğu, Rasûlullah'a süt hediye edilmesi, O'nun da kadınlarına bundan içirmesidir. Çünkü hediye, hibe ma'nâsınadır (Kastallânî).

meğine çağırılsam, muhakkak bu çağrıya icâbet ederdim. Yine bana koyun ayağı yâhud sığır ve davar ayağı hediye edilse, onu da muhakkak kabûl ederdim'' [4].

٢ـــ بابُ مَنِ استَوْهَبَ مِنْ أصْحَابِهِ شَيْئًا وقال أبو سَعِيدٍ قال النبيُّ ﷺ اضْرِبو لِي مَعَكُمْ سَهْمًا

2- ARKADAŞLARINDAN HERHANGİ BİR ŞEYİ KENDİSİNE HİBE ETMELERİNİ İSTEYEN KİMSE BÂBI

Ebû Saîd Hudrî de: Peygamber (S): *''Sizinle berâber bana da bir pay ayırınız''* **buyurdu, demiştir** [5].

٤ـــ حدّثنا ابنُ أبِي مَرْيَمَ قال حدّثنا أبُو غَسَّانَ قال حدّثني أبو حَازِمٍ عنْ سَهْلٍ رضى اللّهُ عنه أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم أرْسَلَ إلَى امْرَأةٍ مِنَ المُهَاجِرِينَ وكانَ لَهَا غُلامٌ نجّارٌ قال لَهَا مُرِى عَبْدَكِ فَلْيَعْمَلْ لَنَا أعْوَادَ المِنْبَرِ فأمَرَتْ عَبْدَهَا فَذَهَبَ فَقطَعَ مِنَ الطَّرْفاءِ فَصَنَعَ لَهُ مِنْبَرًا فلَمَّا قَضاهُ أرْسَلَتْ إلَى النبيِّ ﷺ أنَّهُ قدْ قَضاهُ قال صَلَى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ أرْسِلِي بهِ إلَيَّ فَجَاؤُا بِهِ فاحْتَمَلَهُ النبيُّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم فَوَضَعَهُ حَيْثُ تَرَوْنَ *

4-....... Sehl ibn Sa'd(R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S) Muhâcirler'den (Ensârî) bir kadına haberci yolladı. O kadının marangoz bir kölesi vardı. Peygamber o kadına: *''Kölene emret de bizim için minberin tahtalarını yapsın''* buyurdu. Bunun üzerine kadın kölesine bunu emretti. O da gidip Gâbe'nin ılgın ağaçlarından kesti ve Peygamber için bir minber yaptı. Köle minberi yapıp sağlamlaştırdığı zamân, kadın, Peygamber'e: Köle minberi kurmuştur, diye haber gönderdi. Peygamber (S) kadına: *''Minberi bana gönder!''* buyurdu. Akabinde minberi getirdiler. Peygamber onu yüklenip taşıdı da, görmekte olduğunuz yere koydu [6].

---

4 Hadîs az hediyenin câiz olduğuna ve reddilmeyeceğine delâlet etmektedir. Hediye, lugat yönünden hibe ma'nâsınadır. Hediye edilen az bir şey olsa bile, hediye verilen kimsenin onu küçük görmeyip kabûl etmesinin iyi huylardan olduğu ifâde edilmiştir.

5 Bu, Ebû Saîd Hudrî'nin Fâtiha ile rukye tedâvîsi hadîsinin bir cümlesidir. Buhârî, o hadîsi bütünü ile İcâre Kitâbı'nda getirmiştir. Peygamber'in buradaki sözü: arkadaşlardan hibe istemek ma'nâsınadır.

6 Minber hadîsinin başlığa delîlliği gizli değildir. Bu hadîs Namâz ve Cumua Kitâbları'nda geçmişti.

٥ــ حدّثنا عبْدُ العَزيزِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثني مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ أبِي حَازِمٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ أبِي قَتَادَةَ السَّلمِيِّ عنْ أبِيهِ رضى اللَّهُ عنهُ قال كُنْتُ يَوْمًا جالِسًا مَعَ رِجَالٍ منْ أصْحَابِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلَّمَ فِي مَنْزِلٍ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ ورَسولُ اللَّهِ صلى الله عليهِ وسلمَ نازِلٌ أمَامَنا والقَوْمُ مُحْرِمُونَ وأنا غيْرُ مُحرِمٍ فأبْصَرُوا حِمَارًا وحْشيًّا وأنا مَشْغُولٌ أخْصِفُ نعْلِي فلَمْ يُؤْذِنُونِي بِهِ وأحَبُّوا لوْ أنِّي أبصَرْتُهُ فالْتفتُّ فأبْصَرْتُهُ فقُمْتُ إلَى الْفَرَسِ فأسْرَجْتُهُ ثُمَّ رَكِبْتُ وَنسِيتُ السَّوْطَ والرُّمْحَ فَقُلْتُ لَهُمْ ناوِلُونِي السَّوْطَ والرُّمْحَ فقالوا لا واللَّهِ لاَ نُعِينُكَ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ فَغَضِبْتُ فنزَلْتُ فأخَذْتُهما ثُمَّ رَكِبْتُ فَشَدَدْتُ عَلى الْحِمَارِ فَعَقَرْتُهُ ثُمَّ جِئْتُ بِهِ وقَدْ ماتَ فَوَقَعُوا فِيهِ يَأْكُلُونَهُ ثُمَّ إنَّهُمْ شَكُّوا فِي أكلِهِمْ إيَّاهُ وهُمْ حُرُمٌ فرُحْنا وَخَبَأْتُ العَضُدَ مَعِي فأدْرَكْنا رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم فسألْناهُ عنْ ذٰلِكَ فقال مَعَكُمْ مِنْهُ شَيْءٌ فَقُلْتُ نَعَمْ فَنَاوَلْتُهُ العَضُدَ فأكلَهَا حَتَّى نَفَدَها وهْوَ مُحْرِمٌ فحَدَّثَني بِهِ زَيْدُ بنُ أسْلَمَ عنْ عَطَاءِ بنِ يَسَارٍ عنْ أبِي قَتَادَةَ عَنِ النبيِّ ﷺ *

5-....... Ebû Katâde şöyle demiştir: Ben bir gün Peygamber'in sahâbîlerinden bir takım adamlarla berâber Mekke yolundaki bir konakta oturuyordum. Rasûlullah önümüzde konaklamıştı. Sahâbîler ihrâma girmişlerdi. Ben (keşif vazîfesinde olduğum için) ihrâma girmemiştim. Arkadaşlar bir yaban eşeği gördüler. Ben meşgûl idim; ayakkabımı dikiyordum. Onlar yaban eşeğini bana bildirmediler; (kendileri ihrâmlı olduklarından) onu ben kendim göreyim istediler. Döndüm ve hayvanı gördüm. Hemen ata doğru kalktım ve onu eyerledim. Sonra bindim. Fakat kamçıyı ve mızrağı unuttum. Hemen arkadaşlara: Kamçı ile mızrağı bana uzatıverin, dedim. Onlar: Hayır, vallâhi biz sana bu hayvan aleyhine hiçbir sûrette yardım etmeyiz, dediler. Ben öfkelendim ve attan aşağı inip, onları kendim aldım. Sonra ata bindim ve onu yaban eşeğinin üzerine koşturdum. Akabinde yaban eşeğini yaraladım. Sonra ölü olarak onu getirdim. Arkadaşlar onun üzerine üşüşüp etini yemeğe giriştiler. Sonra kendileri ihrâmlı iken bu av etinden yemeleri husûsunda şübhe ettiler. Akabinde biz yürüdük. Ben berâberimde ön budunu sakladım. Rasûlullah'a yetiştik ve kendisine bu mes'eleyi sorduk. Rasûlullah: *"Berâberinizde ondan birşey var mı?"* diye sordu. Ben: Evet var, dedim ve kendisine o budu

uzatıp verdim. Rasûlullah ihrâmlı olduğu hâlde onu yedi ve tamâmiyle bitirdi [7].

Râvî Muhammed ibn Ca'fer dedi ki: Bu hadîsi bana Zeyd ibn Eslem, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Katâde'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs etti [8].

٣ـ بابُ مَنِ اسْتَسْقَى وقال سَهْلٌ قال لِي النبيُّ ﷺ اسْقِنِي

3- (İÇMEK İÇİN) SU VEYÂ SÜT İSTEYEN KİMSE BÂBI

٦ـ حدّثنا خَالِدُبنُ مَخْلَدٍ قال حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ بِلاَلٍ قال حدّثني أَبُو طُوالَةَ اسْمُهُ عَبْدُ اللّٰهِ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قال سَمِعْتُ أَنَسًا رضي اللّٰهُ عنه يقُولُ أَتَانا رسولُ اللّٰهِ ﷺ فِي دَارِنَا هذِهِ فاسْتَسْقَى فَحَلَبْنَالَهُ شاةً لَنَا ثُمَّ شُبْتُهُ مِنْ ماءِ بِئْرِنا هَذِهِ فأَعْطَيْتُهُ وأَبو بَكْرٍ عَنْ يَسَارِهِ وعُمَرُ تُجاهَهُ وأَعْرَابِيٌّ عَنْ يَمِينِهِ فَلَمَّا فَرغَ قال عُمَرُ هَذَا أَبو بَكْرٍ فأَعْطَى الأَعْرَابِيَّ فضْلَهُ ثُمَّ قال الأَيْمَنُونَ الأَيْمَنُونَ أَلاَ فَيَمِّنُوا قال أَنَسٌ فَهْيَ سُنَّةٌ فهِيَ سُنَّةٌ ثلاَثَ مَرَّاتٍ *

6-....... Ebû Tuvâle -ki ismi Abdullah ibn Abdirrahmân'dır- şöyle demiştir: Ben Enes'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah şu evimizde bize geldi ve içmek için birşey istedi. Biz bize âid bir koyunu onun için sağdık. Sonra ben bu sütü evimizdeki şu kuyunun suyu ile karıştırdım ve Rasûlullah'a verdim. Ebû Bekr solunda, Umer karşısında ve bir bedevî de sağında bulunuyordu. Rasûlullah sütü içince, Umer: Bu Ebû Bekr'indir, dedi. Rasûlullah kendisinden artan sütü o bedevîye verdi. Sonra: *"Sağdakiler* (öne geçirilir), *sağdakiler* (öne geçirilir). *Dikkat edin; sağ tarafa gidin"* buyurdu.

Enes ibn Mâlik üç kerre: Sağdan başlamak sünnettir, sağdan başlamak sünnettir, sağdan başlamak sünnettir, dedi [9].

---

7 Hadîsin başlığa delîlliği Peygamber'in *"Berâberinizde ondan bir parça var mı?"* sözünden alınır. Çünkü bu söz sahâbîlerden hibe edilmesini isteme ma'nâsındadır..

8 Buhârî bununla hadîsin ikinci bir senedini de bildirmiş oluyor. Buhârî bu hadîsi Hacc Kitâbı, Cezâu's-Sayd'da da getirmişti.

9 Hadîsin başlığa uygunluğu "İçecek birşey istedi" sözündedir.
Buhârî bu hadîsi Eşribe'de de getirmişti.
et-Teymîn, tef'îl vezninde sağ tarafa gitmek ve tebrîk etmek ma'nâsınadır *(Kaamûs Ter.)*

٤ـ باب قبول هدية الصيد وقبل النبي صلى الله عليه وسلم من أبي قتادة عضد الصيد

4- (AVCININ AV) HEDİYESİNİN KABÛL EDİLMESİ BÂBI

Peygamber (S), Ebû Katâde'den, avın budunu kabûl etti [10].

٧ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بنِ زَيْدِ بنِ أَنَسِ بنِ مَالِكٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عنهُ قال أَنْفَجْنَا أَرْنَبًا بِمَرِّ الظَّهْرَانِ فَسَعَى القَوْمُ فَلَغَبُوا فأَدْرَكْتُهَا فأَخَذْتُهَا فأَتَيْتُ بِهَا أبا طَلْحَةَ فَذَبَحَهَا وبَعَثَ بِهَا إلَى رسولِ اللَّهِ ﷺ بِوَرِكِهَا أَوْ فَخِذَيْهَا قال فَخِذَيْهَا لاَ شَكَّ فيهِ فَقَبِلَهُ قُلْتُ وأَكَلَ مِنْهُ قال وأَكَلَ مِنْهُ ثُمَّ قال بَعْدُ قَبِلَهُ *

7-....... Enes (R) şöyle demiştir: Biz (bir seferde) -Mekke yakınında Merru'z-Zahrân'da iken bir tavşanı ürkütüp kaçırdık. Sefer topluluğu (yakalamak için ona doğru) koştular da hepsi yorulup âciz kaldılar. Ben hayvana yetiştim ve onu tutup (üvey babam) Ebû Talha'ya getirdim. Ebû Talha onu kesti ve uyluğunun üst tarafını, yâhud iki budunu (benimle) Rasûlullah'a yolladı. -Râvî Şu'be: İki budu olduğunda şekk yoktur, demiştir.- Rasûlullah onu kabûl etti. Ben: Ondan yedi, dedim. Enes de: Ondan yedi, dedi. Sonra yedi sözünün ardından onu kabûl etti, dedi [11].

٨ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ابنِ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُتْبَةَ بنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَبَّاسٍ عَنِ الصَّعْبِ ابنِ جَثَّامَةَ رضي اللَّهُ عنهُم أَنَّهُ أَهْدَى لِرَسولِ اللَّهِ ﷺ حِمَارًا وحْشِيا وَهْوَ بالأَبْوَاءِ أَوْ بِوَدَّانَ فَرَدَّ عَلَيْهِ فَلَمَّا رَأَى ما فِي وجْهِهِ قال أَمَا إِنَّا لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكَ إلاَّ أَنَّا حُرُمٌ *

8-....... İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): es-Sa'b ibn Cessâme (R), Rasûlullah'a Ebvâ yâhud Veddân'da bulunduğu sırada bir yaban eşeği hediye etmişti. Fakat Rasûlullah bu hediyeyi kabûl et-

10 Enes'in bu hadîsi biraz önce 5 rakamıyle geçmişti.

11 Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah onu kabûl etti" sözündedir. Râvî iki bud ve yemek mes'elelerinde evvelâ şübhe etmiş, sonra iki bud gönderdiğinden şübhesi kalmamış; Rasûlullah'ın ondan yediğinde evvelâ şübhe etmiş, sonra kabûl ettiğinde şübhe etmeyip kesin söylemiştir.

meyip geri çevirdi. Rasûlullah bu sebebden Sa'b'ın yüzünde meydana gelen üzüntüyü görünce (onu hoş etmek için): *"Dikkat et! Biz senin hediyeni reddetmemişizdir; ancak şu var ki, bizler ihrâmlı bulunuyoruz"* buyurdu [12].

٥ـ باب قبول الهدية

5- HEDİYEYİ KABÛL ETMEK BÂBI

٩ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال حدّثنا عَبْدَةُ قال حدّثنا هِشَامٌ عَنْ أبيه عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها أنّ النَّاسَ كانُوا يَتحَرَّوْنَ بِهَدَايَاهُمْ يَوْمَ عَائِشَةَ يَبْتَغُونَ بها أوْ يَبْتَغُونَ بِذَلِكَ مَرْضَاةَ رسولِ اللّهِ ﷺ *

9-....... Âişe (R)'den (o şöyle demiştir): İnsanlar hediyelerini Rasûlullah'a, Âişe'nin nevbeti gününde vermeyi kasdedip buna çalışırlardı. Onlar bu hediyeleri ile yâhud bu araştırma ve çalışmalarıyle Rasûlullah'ın rızâsını isterlerdi [13].

١٠ـ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا جعْفَرُ بنُ إيَاسٍ قال سَمِعْتُ سَعِيدَ بنَ جبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى الله عنهما قال أهْدَتْ أمُّ حُفَيْدٍ خالَةُ ابنِ عَبَّاسٍ إلَى النبيِّ صلى الله عليه وسلم أقِطًا وسَمْنًا وأضُبًّا فأكَلَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم مِنَ الأقِطِ والسَّمْنِ وتَرَكَ الضَّبَّ تَقَذُّرًا قال ابنُ عبَّاسٍ فأُكِلَ عَلَى مَائِدَةِ رسولِ اللّهِ ﷺ وَلَوْ كَانَ حَرَامًا ما أُكِلَ على مائِدَةِ رسولِ اللّهِ ﷺ *

10-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (İbn Abbâs'ın teyzesi olan) Ümmü Hufeyd bir kerresinde Peygamber'e (çöl armağanı olarak) bir mikdâr keş, tereyağı ve birkaç tâne keler hediye etmişti. Peygamber (S) keşten ve tereyağından birer parça yedi de, istek duymadığı için kelerlerden yemeyi terketti [14].

---

12 Bu hadîs Hacc Kitâbı'nda da geçti. Buhârî'nin burada bundan maksadı, *"Biz senin hediyeni geri çevirmiyoruz; ancak şu var ki bizler ihrâmlılar bulunuyoruz"* sözüdür. Çünkü bu sözün mefhûmu, eğer kendisi ihrâmlı olmasaydı elbette bu hediyeyi kabûl edecekti demektir.

13 Bu Âişe hadîsi, bu bâbdan sonra gelecek bâbda daha geniş bir metinle rivâyet edilmiştir. Bu sebeble orada daha iyi anlaşılacaktır.

14 Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber keşten ve yağdan yedi" sözüdür. Çünkü Peygamber'in bunları yemesi Ümmü Hufeyd'in hediyesini kabûle delîldir. Bu kadın, İbn Abbâs'ın teyzesi idi ve çölde otururdu.

Yine İbn Abbâs şöyle demiştir: Rasûlullah'ın yemek sofrası üzerinde keler yenilmiştir. Eğer keler (yemek) harâm olsaydı, Rasûlullah'ın sofrası üzerinde yenilmezdi [15].

١١ــ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ الْمُنْذِرِ قال حدّثنا مَعْنٌ قال حدّثني إِبْرَاهِيمُ ابنُ طَهْمَانَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ زِيَادٍ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنه قال كانَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِذَا أُتِيَ بِطَعَامٍ سأَلَ عنهُ أَهَدِيَّةٌ أَمْ صَدَقَةٌ فإِنْ قِيلَ صَدَقَةٌ قال لِأَصْحَابِهِ كُلُوا ولَمْ يَأْكُلْ وإِنْ قِيلَ هَدِيَّةٌ ضَرَبَ بِيَدِهِ ﷺ فأَكَلَ مَعَهُمْ *

11-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a (âilesi dışından) bir yiyecek getirildiği zamân:

— *"Bu hediye midir yoksa sadaka mıdır?"* diye sormak âdeti idi.

Eğer cevâbında "Sadakadır" denilirse Rasûlullah (S) sahâbîlerine:

— *"Siz yiyiniz!"* buyururdu da kendisi yemezdi.

Eğer: "Hediyedir" denilirse, Rasûlullah hemen elini uzatırdı da sahâbîleriyle berâber yer idi [16].

١٢ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ قَتَادَةَ عنْ أَنَسِ بنِ مَالِكٍ رضى الله عنه قال أُتِيَ النبيُّ ﷺ بِلَحْمٍ فَقِيلَ تُصُدِّقَ عَلَى بَرِيرَةَ قال هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ ولَنَا هَدِيَّةٌ *

12-....... Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Bir kerre Peygamber'e bir mikdâr et getirildi. Bu, Berîre'ye sadaka edildi denilince, Peygamber (S): *"O, Berîre'ye sadakadır; fakat* (şimdi Berîre'nin) *bize yaptığı bir hediyedir"* buyurdu [17].

١٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قَالَ حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ الْقَاسِمِ قال سَمِعْتُهُ مِنْهُ عنِ الْقَاسِمِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ

---

15 İbn Abbâs'ın, hadîsin sonundaki hüccet getirişi, çok güzel bir istidlâldir.

16 Hadîsin başlığa uygunluğu "Eğer hediyedir denilirse..." sözlerindedir. Çünkü Peygamber'in sahâbîlerle berâber ondan yemesi, Peygamber'in hediyeyi kabûl edişine delâlet etmektedir (Aynî).

17 Hadîsin başlığa uygunluğu *"O bizim için bir hediyedir"* sözündedir. Bunun ma'nâsı Berîre onu bize hediye ettiği için, o da bir hediye oldu, demektir. Bunun da sebebi şudur: Çünkü sadakada fakîrin alıp satmak, hediye etmek ve daha başka tasarrufları câiz olur. Zîrâ fakîrin o sadakada mülkiyeti sahîh olmuştur (Aynî).

عنها أَنَّهَا أَرَادَتْ أَنْ تَشْتَرِىَ بَرِيرَةَ وأنهُمْ اشْتَرَطُوا ولاَءَهَا فَذُكِرَ لِلنبىِّ صلى الله عليه وسلم فقال النبىُّ صلى الله عليه وسلم اشْتَرِيهَا فأَعْتِقِيهَا فانّما الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ وأُهْدِىَ لَهَا لَحمٌ فقال النبىُّ صلى الله عليه وسلم هَذَا تُصُدِّقَ على بَرِيرَةَ هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ ولَنَاهَدِيَّةٌ وخُيِّرَتْ قَالَ عبدُ الرَّحْمٰنِ زَوْجُهَا حُرٌّ أَوْ عَبْدٌ قال شُعْبَةُ سأَلْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ عنْ زَوْجِهَا قال لاأَدْرِى أَحُرٌّ أَمْ عَبْدٌ *

13-....... Şu'be dedi ki: Ben bu gelecek hadîsi Abdurrahmân'dan; o da babası el-Kaasım'dan; o da Âişe(R)'den olmak üzere işittim. Âişe, Berîre'yi sâhiblerinden satın almak istedi. Sâhibleri Berîre'nin velâsının kendilerine âid olmasını şart kıldılar. Âişe'ye karşı ileri sürülen bu şart Peygamber'e zikredildi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Sen Berîre'yi satın al ve onu hürriyete kavuştur. Çünkü velâ ancak hürriyete kavuşturana âiddir"* buyurdu.

Berîre'ye bir mikdâr et hediye edilmişti. Peygamber (S):

— *"Bu et Berîre'ye sadaka verilmiştir; o Berîre için sadakadır, bizim için hediyedir"* buyurdu [18].

Berîre hürriyetine kavuşunca (kocasından ayrılmak ve onun nikâhı altında kalmak arasında) muhayyer kılındı. Râvî Abdurrahmân: Berîre'nin kocası (Mugîs) hürr yâhud köledir, demiştir. Şu'be ibnu'l-Haccâc ise şöyle demiştir: Ben Abdurrahmân'a Berîre'nin kocasından sordum. Abdurrahmân: O bir hürr mü, yoksa köle mi; bilmiyorum, dedi.

١٤ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ أَبو الحَسَنِ قال أخبرنا خالِدُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ عنْ خَالِدٍ الحَذَّاءِ عنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قالَتْ دَخَلَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم عَلَى عَائِشَةَ رضى الله عنها فقال لَهَا عِنْدَكُمْ شَىْءٌ قالتْ لاَ إلاَّ شَيْءٌ بَعَثَتْ بِهِ أُمُّ عَطِيَّةَ مِنَ الشَّاةِ الَّتِى بَعَثْتَ إِلَيْهَا مِنَ الصَّدَقَةِ قال إِنَّهَا قَدْ بَلَغَتْ مَحِلَّهَا *

14-....... Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Âişe'nin yanına girdi de, ona:

— *"Yanınızda* (yiyecek) *birşey var mı?"* diye sordu.

---

18 Çünkü et, sadaka eti; Berîre'nin mülkiyetine geçince onun mülkü olmuş; o da bundan Peygamber âilesine hediye etmiştir. Böylece Berîre'ye sadaka olan et, Peygamber'e Berîre'nin hediyesi olmuştur.

Âişe de:

— Hayır yoktur. Yalnız Sen'in sadaka malından Ümmü Atıyye Nuseybe'ye göndermiş olduğun o koyundan Ümmü Atıyye Nuseybe'nin bize yolladığı bir mikdâr et vardı, dedi.

Peygamber:

— "(Getir)*; o zekât yerine ulaşmıştır*" buyurdu [19].

٦ـ باب مَنْ أهْدَى إلَى صَاحِبِهِ وتَحَرَّى بَعْضَ نِسَائِهِ دُونَ بَعْضٍ

6- ARKADAŞINA BİRŞEY HEDİYE EDEN VE ONUN KADINLARINDAN BÂZISINI KASDEDEN KİMSE BÂBI [20]

١٥ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ هِشَامٍ عَنْ أبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ كانَ النَّاسُ يَتَحَرَّوْنَ بِهَدَايَاهُمْ يَوْمِى وقالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ إنَّ صَوَاحِبِى اجْتَمَعْنَ فَذَكَرَتْ لَهُ فأعْرَضَ عَنْهَا *

15-....... Âişe (R): İnsanlar Peygamber'e verecekleri hediyelerini, O'nun benim evimde bulunacağı benim nevbetim gününde vermeyi kasdederlerdi, demiştir. (İsmâîlî bu isnâdla şunu ziyâde etmiştir: Kadın arkadaşlarım Ümmü Seleme'de toplandılar da ona: Rasûlullah'a, insanlara hediyelerini bulunduğu yerde vermelerini emretmesini haber ver, dediler.) Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme dedi ki: Peygamber'in nikâhında bulunan kadın arkadaşlarım benim yanımda toplandılar. Ümmü Seleme bunu (yânî hediyeler Peygamber'e bulunduğu yerde verilsin fikrini) Peygamber'e söyledi. Peygamber (S) Ümmü Seleme'den yüz çevirdi (onun dediğine yönelmedi) [21].

١٦ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثنى أخى عنْ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عَنْ أبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها أنَّ نِسَاءَ رسولِ اللّهِ صَلَى اللّهُ عليه وسلم

---

19 Peygamber'e ve âilesi ferdlerine zekât malı harâm idi. Fakat bu zekât koyunu Ümmü Atıyye Nuseybe el-Ensâriyye'nin mülkiyetine geçtikten sonra o, onun etinden Âişe'ye göndermişti. Ümmü Atıyye'nin gönderdiği et böylece onun hediyesi olmuştu. Hediyeyi ise Peygamber ve âile ferdleri yiyebilirlerdi. İşte "*Zekât yerine ulaşmıştır*" vecîzesi bu dînî hakîkati ifâde etmiş oluyor.

20 Yânî arkadaşlarından birine bir hediye veren ve hediyesinin, o arkadaşına, onun kendi kadınlarından birinin yanında bulunacağı günde ulaşmasını isteyen kimse bâbı.

21 Hadîsin başlığa uygunluğu, Âişe'nin sözünün ma'nâsından alınır.

كُنَّ حِزْبَيْنِ فَحزْبٌ فِيهِ عَائِشَةُ وحفْصَةُ وصَفِيَّةُ وسَوْدَةُ والحِزْبُ الآخَرُ أُمُّ سلَمَةَ وسَائِرُ نِسَاءِ رسولِ اللَّهِ صلى الله عليهِ وسلم وكانَ المُسلِمُونَ قَدْ عَلِمُوا حُبَّ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم عائِشَةَ فإِذَا كانَتْ عِنْدَ أَحَدِهِمْ هَدِيَّةٌ يُرِيدُ أَنْ يُهْدِيَهَا إلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسَلَّمَ أَخَّرَهَا حَتَّى إذَا كانَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فِي بَيْتِ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها بَعَثَ صَاحِبُ الهَدِيَّةِ إلَى رسُولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسَلَّمَ فى بَيْتِ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها فَكَلَّمَ حِزْبُ أُمِّ سَلَمَةَ فَقُلْنَ لَهَا كلِّمِي رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم يُكَلِّمُ النَّاسَ فيقُولُ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُهْدِيَ إِلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم هَدِيَّةً فلْيُهْدِهِ إلَيْهِ حَيْثُ كانَ مِنْ بُيُوتِ نِسَائِهِ فَكَلَّمتْهُ أُمُّ سلَمَةَ بمَا قُلْنَ فَلَمْ يقُلْ لَهَا شَيْئًا فسَأَلْنَها فقالَتْ ما قال لِى شَيْئًا فقُلْنَ لَهَا فكلِّميهِ قالتْ فكلَّمَتْهُ حِينَ دَارَ إِلَيْهَا أيْضًا فَلَمْ يقُلْ لهَا شَيْئًا فَسأَلْنَهَا فقالَتْ ما قَالَ لِى شَيْئًا فقُلْنَ لَهَا كلِّميهِ حَتَّى يُكَلِّمَكِ فَدَارَ إِلَيْهَا فَكَلَّمتْهُ فقال لَهَا لا تُؤْذِينِى فِي عَائِشَةَ فإِنَّ الوَحْيَ لَمْ يَأْتِنى وأنا فِى ثوْبِ امْرأةٍ إلاَّ عَائِشَةَ قالَتْ فقالتْ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِنْ أذَاكَ يا رسولَ اللَّهِ ثُمَّ إنَّهُنَّ دَعوْنَ فاطِمَةَ بِنْتَ رسولِ اللَّهِ صلى الله عليهِ وسلم فأَرْسَلَتْ إلَى رسولِ اللَّهِ صلى الله عليهِ وسلم تقُولُ إنَّ نِساءَكَ يَنْشُدْنَكَ اللَّهَ العَدْلَ فِى بِنْتِ أَبِى بَكْرٍ فَكَلَّمَتْهُ فقال يا بُنَيَّةُ ألاَ تُحِبِّينَ ما أُحِبُّ قالَتْ بَلَى فَرَجَعَتْ إِلَيْهِنَّ فأَخْبرتْهُنَّ فَقُلْنَ ارْجِعِى إلَيْهِ فأَبَتْ أنْ تَرْجعَ فأَرْسَلْنَ زَيْنَبَ بِنْتَ جَحْشٍ فأَتَتْهُ فأَغْلَظَتْ وقالَتْ انَّ نِسَاءَكَ يَنْشُدْنَكَ اللَّهَ العَدْلَ فِى بِنْتِ ابنِ أبِى قُحافَةَ فَرفَعَتْ صَوْتَهَا حَتَّى تَنَاوَلَتْ عَائِشَةَ وهِىَ قاعِدَةٌ فَسبَّتْهَا حَتَّى انَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم لَيَنْظُرُ إلَى عَائِشَةَ هَلْ تَكَلَّمُ قال فَتكَلَّمَتْ عائِشَةُ تَرُدُّ عَلَى زيْنَبَ حَتَّى أسْكَتَتْها قالتْ فَنظَرَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم إلَى عائِشَةَ وقال إنَّهَا بِنْتُ أبِى بكْرٍ قالَ البُخَارِىُّ الْكلاَمُ الأخِيرُ قِصَّةُ فاطِمَةَ يُذْكَرُ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ رجُلٍ عنِ الزُّهْرِىِّ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ وقال أبُو مَرْوَانَ عَنْ هِشَامٍ عنْ عُرْوَةَ كانَ النَّاسُ يَتَحَرَّوْنَ بهَدَايَاهُمْ يَوْمَ عَائِشَةَ وعنْ هِشَامٍ عنْ رجُلٍ منْ قُرَيْشٍ

ورَجُلٍ مِنَ الموالِى عنِ الزُّهرِىِّ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ بنِ الحرِثِ بنِ هِشَامٍ. قالتْ عَائِشَةُ كُنْتُ عِنْدَ النبِىِّ ﷺ فاسْتَأْذَنَتْ فَاطِمَةُ *

16-....... Bana kardeşim Ebû Bekr Abdulhamîd, Süleymân ibn Bilâl'den; o da Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe'den şöyle tahdîs etti (Âişe -R- şöyle demiştir): Rasûlullah'ın kadınları iki fırkaya ayrılmışlardı. Bir fırkada Âişe, Hafsa, Safiyye, Sevde vardı. Diğer grupta ise Ümmü Seleme ile Rasûlullah'ın öteki kadınları bulunuyordu. Müslümânlar, Rasûlullah'ın Âişe'ye sevgisini pek iyi bildiklerinden, bunlardan birisinin yanında Rasûlullah'a vermek istediği bir hediyesi bulunursa, o hediyesini Rasûlullah'ın, Âişe'nin evinde bulunduğu zamâna kadar geri bırakır da, hediye sâhibi bu hediyesini Rasûlullah, Âişe'nin evinde iken gönderirdi. Bu sebebden Ümmü Seleme grubu dedikoduya başladı da, bunlar Ümmü Seleme'ye:

— Sen Rasûlullah'a, insanlarla konuşup onlara: Her kim Rasûlullah'a bir hediye vermek isterse, o kimse Rasûlullah kadınlarından hangisinin evinde bulunursa bulunsun, hediyesini versin! demesini söyle, demişlerdi.

Ümmü Seleme kadınların kendisine söyledikleri bu sözü Rasûlullah'a söyledi. Fakat Rasûlullah ona hiçbir cevâb vermedi. Ümmü Seleme grubundaki kadınlar, Ümmü Seleme'den vaziyeti sorduklarında, o da:

— Rasûlullah bana birşey söylemedi, diye cevâb verdi.

Onlar da ona:

— Rasûlullah'a, dediğimizi bir daha söyle, dediler.

O da Rasûlullah'ın nevbeti ona dolaşıp geldiğinde, yukarıda geçtiği gibi mes'eleyi Rasûlullah'a arzetti. Fakat Rasûlullah bu sefer de ona birşey söylemedi. Ümmü Seleme grubundaki kadınlar vaziyeti Ümmü Seleme'den sorduklarında o da:

— Rasûlullah bana birşey söylemedi, dedi.

Onlar da Ümmü Seleme'ye:

— Artık Rasûlullah sana bir cevâb verinceye kadar bu dileğimizi Rasûlullah'a söyle, dediler.

Hakîkaten Ümmü Seleme de Rasûlullah'a kendi nevbetinde dönüp geldiğinde söyledi. Bu defa Rasûlullah, Ümmü Seleme'ye:

— *"Sakın Âişe hakkında söylenip de bana ezâ verme, bana hiçbir kadının örtüsü altında bulunduğum sırada vahiy gelmez de yalnız Âişe'nin evinde* (onun nevbetinde) *iken vahiy gelir"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Ümmü Seleme:

— Yâ Rasûlallah, ben de sana ezâ vermekten Allah'a tevbe ediyorum, dedi.

Sonra Ümmü Seleme grubundaki kadınlar Rasûlullah'ın kızı Fâtıma'ya mürâcaat ettiler ve onu Rasûlullah'a gönderdiler de:

— Yâ Rasûlullah! Kadınların Ebû Bekr'in kızı hakkında Allah'tan senin için adâlet istiyorlar, demesini ricâ ettiler.

Fâtıma da Rasûlullah'a bunları söyledi. Rasûlullah:

— *"Ey kızcağızım! Benim her sevdiğimi sen sevmez misin?"* buyurdu.

Fâtıma da:

— Evet severim, dedi. (Müslim'in rivâyetinde: *Öyle ise sen de Âişe'yi sev!* buyurdu, ziyâdesi vardır.)

Fâtıma kadınlara döndü ve onlara olup biteni haber verdi. Kadınlar Rasûlullah'a tekrar mürâcaat etmesini Fâtıma'dan istediler. Fakat Fâtıma tekrar dönmeyi kabûl etmedi.

Bunun üzerine Ümmü Seleme grubu Zeyneb bintu Cahş'ı gönderdiler. Zeyneb, Rasûlullah'a geldi ve sertlikle söze başlayıp:

— Yâ Rasûlallah! Kadınların İbnu Ebî Kuhâfe'nin kızı hakkında Allah'tan senin için adâlet istiyorlar, dedi.

Ve sesini yükselterek, o sırada oturmakta olan Âişe'ye saldırıya kadar ileri gitti de ona sövdü. Nihâyet Rasûlullah, karşılık verecek mi diye Âişe'ye bakmağa başladı.

Râvî Urve dedi ki: Bu sırada Âişe söze başladı ve Zeyneb'e sözlerini geriye çevirdi ve netîcede onu susturdu. Âişe dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (S) Âişe'ye baktı da:

— *"Muhakkak ki o, Ebû Bekr'in kızıdır"* buyurdu [22].

Buhârî şöyle dedi: Fâtıma'nın kıssası olan son kelâm Hişâm ibn Urve'den; o da bir adamdan; o da ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Abdirrahmân'dan senediyle olmak üzere zikrolunuyor.

Ebû Mervân, Hişâm'dan; o da Urve'den "İnsanlar hediyelerini Âişe'nin gününde vermeyi kasdediyorlardı" diye söyledi.

Ve yine Hişâm ibn Urve, hem Kureyş'ten bir adamdan, hem de kölelerden bir adamdan; o da Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Abdirrahmân ibni'l-Hâris ibn Hişâm'dan senediyle: Âişe: Ben Peygamber'in yanında idim; Fâtıma izin istedi, dedi [23].

---

22 Hadîsin başlığa uygunluğu "Müslümânlar, Rasûlullah'ın Âişe'ye sevgisini pek iyi bildiklerinden... hediyelerini Rasûlullah Âişe'nin evinde iken verirlerdi" sözlerinden alınır. Bu uzun Âişe hadîsinin burada getirilme sebebi, Rasûlullah'a sahâbîleri tarafından hediye verildiğini beyândan ibârettir.

Peygamber'in Âişe hakkındaki *"Muhakkak o Ebû Bekr'in kızıdır"* sözü Âişe için yüksek bir fazîlettir. Âişe babası gibi şerefli, zekî, ince görüşlü, dürüst ve tam anlayışlıdır demektir.

23 Buhârî burada hadîsin diğer senedlerle bâzı fazlalık ve eksikliklerle geldiğini bildirmiş oluyor.

٧ـ باب مالا يُرَدُّ مِنَ الهَدِيَّةِ

7- HEDİYEDEN GERİ DÖNDÜRÜLMEYECEK OLAN ŞEY BÂBI

١٧ـ حدّثنا أَبو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا عَزْرَةُ بنُ ثابِتٍ الأَنْصَارِيُّ قال حدّثنى ثُمَامَةُ بنُ عبْدِ اللَّهِ قال دَخَلْتُ عَلَيْهِ فَنَاوَلَنى طِيبًا قال كانَ أَنَسٌ رضى اللَّهُ عنه لا يَرُدُّ الطِّيبَ قال وزَعَمَ أَنَسٌ أَنَّ النبىَّ ﷺ كانَ لاَ يُرِدُّ الطِّيبَ *

17-....... Bize Azre ibnu Sâbit el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Sümâme ibnu Abdillah ibn Enes tahdîs etti: Azre şöyle dedi: Bir kerre ben Enes ibn Mâlik'in torunu ve Basra Kaadısı Sümâme ibn Abdillah'ın huzûruna girdim. Sümâme bana güzel bir koku uzattı da: (Al, dedem) Enes ibn Mâlik (R) güzel koku hediye edilince reddetmezdi, dedi. Sümâme şunu da söyledi: Ve Enes ibn Mâlik: Peygamber (S) güzel kokuyu geri döndürmez idi, dedi [24].

٨ـ باب مَنْ رأى الهِبَةَ الغائِبَةَ جائِزَةً

8- GÂİBDE YAPILAN HEDİYEYİ CÂİZ GÖREN KİMSE BÂBI

١٨ـ حدّثنا سعيدُ بنُ أَبى مَرْيَمَ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال حدّثنى عُقَيْلٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال ذَكَرَ عُرْوَةُ أَنَّ المِسْوَرَ بنَ مَخْرَمَةَ رضى اللَّهُ عنهما ومرْوانَ قال أَخْبَراهُ أَنَّ النبىَّ صلى الله عليه وسلم حِينَ جاءَهُ وفْدُ هَوازِنَ قَامَ فِى النَّاسِ فأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قال أَمَّا بعْدُ فإِنَّ إِخْوَانَكُمْ جاؤُنا تائِبِينَ وإِنِّى رأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ فَمَنْ أَحَبَّ منْكُمْ أَنْ يُطَيِّبَ ذٰلِكَ فَلْيَفْعَلْ ومَنْ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ ما يُفِىءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فقال النَّاسُ طَيَّبْنَا لَكَ *

18-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Urve zikretti ki Misver ibn Mahreme (R) ile Mervân ibnu'l-Hakem ona şöyle haber vermişlerdir: Peygamber(S)'e Hevâzin kabîlesinin temsîlci hey'eti geldiği za-

---

24 Hadîsin başlığa uygunluğu, onun başlıktaki mübhemliği açıklamış olması yönündendir. Çünkü "Hediyeden reddedilmeyen şey" sözü bilinmemiştir. Hadîs bu bilinmeyeni açıklamıştır (Aynî).

mân Peygamber insanlar arasında (hitâb etmek için) ayağa kalktı, Allah'ı lâyık olduğu kemâl sıfatlarıyle övdü. Sonra şunları söyledi: *"Amma ba'du*(= Sözün bundan sonrasına gelince, sahâbîlerim!) *Bu Hevâzin temsîlcileri kardeşleriniz kusûrlarından dönücüler olarak bize geldiler. Ben de onların esîrlerini kendilerine geri vermemi uygun gördüm. Sizden her kim esîrlerini bu sûretle* (karşılıksız vererek) *kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse, bunu yapsın! Sizden her kim de kendi hissesi üzerine bağlı kalmak* (karşılıksız vermemek) *arzû ederse* (bu bedeli) *biz ona, Allah'ın bize ihsân edeceği ilk ganîmet malından veririz; o da böyle yapsın!"* buyurdu. Bu hutbe üzerine insanlar: Senin için Hevâzin esîrlerini geri vermeyi gönüllerimizle hoş ve temiz bulduk, dediler [25].

٩ـ بابُ المُكافأةِ فِى الهِبَةِ

9- HİBEDE (HEDİYEDE) KARŞILIK VERMEK BÂBI [26]

١٩ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عيسَى بنُ يُونُسَ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالتْ كانَ رسولُ اللّهِ ﷺ يقبَلُ الهدِيَّةَ ويُثيبُ عَلَيْهَا لمْ يَذْكُرْ وكِيعٌ ومُحَاضِرٌ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عنْ عَائِشَةَ *

19-....... Bize Îsâ ibn Yûnus, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe (R)'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasûlullah (S) hediyeyi kabûl eder ve hediyenin karşılığında hediye verirdi, demiştir [27].

---

25 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Çünkü hadîste, sahâbîlerin ganîmet taksîmi yapılmadan önce ganîmet almaya hakk kazandıkları esîrleri terketmeleri vardır. İşte bu gâib ma'nâsınadır; sahâbîlerin bunu terketmeleri de hibe ma'nâsınadır (Aynî).

Hadîs, Vekâle ve Itk Kitâbları'nda geçen rivâyetin bir parçasıdır.

26 el-Kuşmeyhenî nushasında bu başlıkta "Hibe" lafzı yerine "Hediye" gelmiştir. Zâten hediye, hibenin geniş ma'nâsıdır.

27 Hadîsin başlığa uygunluğu, hibe lâfzı ile onun daha geniş ma'nâsı olan hediye kasdedildiği zamâna yöneliktir.

Hediye karşılığında hediye vermek, güzel bir iş ve bir medeniyet gereğidir. Ancak bunun vâcib veyâ müstehâb olduğu husûsunda görüş ayrılıkları ve bunların savunuluşları vardır. İmâm Mâlik el-Ahzâb: 21. âyetini de delîl getirerek, hediyeyi hediye ile karşılamak âdetinde olan Peygamber'e, bu âdetinde de örnek edinmek sûretiyle O'na uymak, hediyeye karşılık vermek vâcibdir, demiştir. Müstehâb olduğunu savunanlar ve bu konuda tafsîlle hükmedenler de vardır.

Peygamber'in câmialı sözlerinden sayılan şu hadîs hediyeleşmeyi ve bunun faydasını çok güzel ifâde etmektedir: Peygamber (S): "تَهَادَوْا تَحَابُّوا = *Hediyeleşi-*

Buhârî şöyle dedi: Vekı' ibnu'l-Cerrâh ile Muhâdır ibnu'l-Muverrı', Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe'den senedini zikretmediler [28].

١٠ــ بابُ الهِبَةِ لِلْوَلدِ وإذَا اعْطى بعْضَ وَلَدِهِ شيْئًا لَمْ يَجُزْ حَتّى يَعْدِلَ بَيْنَهُمْ ويُعْطِى الآخَرِينَ مِثْلَهُ ولاَ يُشْهَدُ عَلَيْهِ قال النبىُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم اعْدِلوا بَيْنَ أوْلاَدِكُمْ فِى العَطِيَّةِ وهَلْ لِلْوَالِدِ أنْ يَرْجِعَ فِي عَطِيَّتِهِ وما يأكُلُ منْ مالِ ولدِهِ بالمَعْرُوفِ ولاَ يَتَعَدَّى واشتَرى النبىُّ ﷺ مِنْ عُمَرَ بَعيرًا ثُمَّ أعْطَاهُ ابنَ عُمَرَ وقال اصْنَعْ بِهِ ماشِئْتَ

10- BABANIN ÇOCUĞA HİBESİ(NİN HÜKMÜ)

Ve baba çocuklarının bâzısına birşey verdiği zamân bütün çocukları arasında adâlet yapıncaya ve diğer çocuklarına da onun benzerini verinceye kadar, birine vermesi câiz olmaz ve (çocuklarının bâzısına fazla verdiği zamân) bu baba üzerine şâhid olunmaz bâbı.

Ve Peygamber (S):

"*Atıyye vermekte çocuklarınız arasında adâlet ediniz*" buyurdu [29].

Ve baba için çocuğuna verdiği atıyyesine dönmek hakkı var mıdır? Ve baba muhtâc olduğu zamân, sınırı geçmeyerek ma'rûf sûrette çocuğunun malından yiyeceği şeyin hükmü nedir? [30]

Ve Peygamber (S), Umer'den bir deveyi satın aldıktan sonra, bu deveyi Umer'in oğluna hediye verdi ve: "*Bununla istediğini yap!*" buyurdu [31].

---

niz ki, birbirinize sevginiz artsın" buyurmuştur. (Ebû Ya'lâ, *Müsned*'inde, Ebû Hureyre'den sağlam bir senedle).

Munâvî bu hadîsin şerhinde, hediye alıp vermenin kaanûn yapılması hikmetini şöyle beyân etmiştir: Hediye alıp vermek gönülleri birbirine alıştırır, kalblerdeki kîni, buğzu giderir. Bunun için hediye kabûlü sünnettir, demiştir.

28 Buhârî bu sözüyle seneddeki Îsâ ibn Yûnus'un bu hadîsi mevsûlen rivâyet etmekte Hişâm'dan ayrıldığına işâret etmiştir.

29 Buhârî bu ta'lîki gelecek Nu'man ibn Beşîr hadîsine bitişik olan 11. Bâbın hadîsinde senedli olarak getirmiştir.

30 Bu soruların her ikisinde bâzı görüş ayrılıkları ve tafsîlât olmakla berâber, çoğunluk cevâz hükmü üzerindedir.

31 Buhârî bunu Buyû' Kitâbı'ndaki uzun bir hadîste, senediyle getirmiştir.

Bunda çocuklar arasında hibede eşitlik yapmayı kuvvetlendirme vardır. Çün-

٢٠ــ حدّثنا عبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ حُميْدِ بنِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ ومُحَمَّدِ بنِ النُّعْمَانِ بنِ بَشِيرٍ أنَّهُمَا حَدَّثَاهُ عنِ النُّعْمَانِ ابنِ بَشِيرٍ أنَّ أبَاهُ أتَى بِهِ إلَى رسولِ اللَّهِ ﷺ فقال إنِّي نَحَلْتُ ابْنِي هَذَا غُلاَمًا فقال أكُلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتَ مِثْلَهُ قَالَ لاَ قال فارْجِعْهُ *

20-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân ile Muhammed ibn Nu'mân ibn Beşîr'den haber verdi ki, bu ikisi ona Nu'mân ibn Beşîr'den şöyle tahdîs etmişlerdir: Nu'mân'ın babası Beşîr ibn Sa'd, Nu'mân'ı Rasûlullah'ın yanına getirip: Ben bu oğlum Nu'mân'a bir köle verdim, dedi. Rasûlullah (S): *"Çocuklarının hepsine bunun benzerini verdin mi?"* diye sordu. Beşîr: Hayır, dedi. Rasûlullah: *"Öyle ise bunu da geri al"* buyurdu [32].

١١ــ بابُ الاشْهادِ فِي الهِبَةِ

11- HİBE İŞİNDE (BÂZI KİMSELERİ) ŞÂHİD YAPMAK BÂBI

٢١ــ حدّثنا حَامِدُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا أبو عَوانَةَ عنْ حُصَيْنٍ عنْ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بنَ بَشِيرٍ رضى اللَّهُ عنهُما وهْوَ عَلَى المِنْبَرِ يقُولُ أعْطَانِي أبِي عَطِيَّةً فقالَتْ عَمْرَةُ بنْتُ رَوَاحَةَ لا أرْضٰى حَتَّى تُشْهِدَ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فأتَى رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فقال إنِّي أعْطَيْتُ ابْنِي مِنْ عَمْرَةَ بنْتِ رَوَاحَةَ عَطِيَّةً فأمَرَتْنِي أنْ أُشْهِدَكَ يا رسولَ اللَّهِ قال أعْطَيْتَ سائِرَ ولدِكَ مِثْلَ هٰذَا قال لا قال فاتَّقُوا اللَّهَ واعْدِلُوا بيْنَ أوْلاَدِكُمْ قال فَرَجَعَ فَرَدَّ عَطِيَّتَهُ *

21-....... Âmir eş-Şa'bî şöyle demiştir: Ben en-Nu'mân ibn Beşîr'den kendisi (Kûfe'de) minber üzerinde hutbe yaparken işittim; o şöyle diyordu: Babam Beşîr, (anamın zorlamasıyle) bana bir köle hibe etmişti. Anam Ravâha kızı Amre (babama):

---

kü Peygamber (S) eğer Umer'den bu deveyi oğluna hibe etmesini isteseydi, bu takdîrde Umer'in çocukları arasında adâlet olmazdı. Bunun için Peygamber deveyi satın aldıktan sonra, bunu İbnu Umer'e hibe etti. Bunda yabancı bir kimsenin dostunun çocuklarından bâzısına hibe tahsîs etmesinin cevâzı ve bunun bir zulüm sayılmayacağına delîl vardır (Kastallânî).

32 Hadîsin başlığa ve başlıktaki mes'elelere delîlliği gâyet açıktır.

— Sen bu hibeye Rasûlullah'ı şâhid yapmadıkça inanmam, râzı olmam, dedi.

Bunun üzerine Beşîr, Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben Amre bintu Ravâha'dan doğan oğluma bir köle hediye verdim. Fakat yâ Rasûlallah, Amre bana bu hibeye Seni şâhid tutmamı emretti, dedi.

Rasûlullah:

— *"Sen Nu'mân'a verdiğin hediyen gibi öbür çocuklarına da hibe verdin mi?"* diye sordu.

Beşîr:

— Hayır (vermedim), dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S) Beşîr'e:

— *"Allah'tan korkunuz da çocuklarınız arasında adâlet ediniz"* buyurdu.

Nu'mân şöyle dedi: Artık babam, Peygamber'in yanından dönüp geldi de Nu'mân'a verdiği hediyesini geri aldı [33].

١٢ ــ بابُ هِبَةِ الرَّجُلِ لِامْرَأتِهِ والمَرْأةِ لِزَوْجِهَا قال إبْرَاهِيمُ جائِزَةٌ وقال عُمَرُ بنُ عبْدِ الْعَزِيزِ لاَيَرْجِعَانِ واسْتأْذَنَ النبىُّ صلى اللّٰهُ عليْه وسلَّم نِسَاءَهُ فِى أنْ يُمَرَّضَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ. وقال النبىُّ صلى الله عليه وسلَّمَ العَائِدُ فِي هِبَتِهِ كالْكَلْبِ يَعُودُ فِى قَيْئِهِ. وقال الزُّهْرِىُّ فِيمَنْ قَالَ لِامْرَأتِهِ هَبِي لِي بَعْضَ صَدَاقِكِ أوْ كُلَّهُ ثُمَّ لَمْ يَمْكُثْ إلاَّ يَسيرًا حَتَّى طَلَّقَها فَرَجَعَتْ فِيهِ قال يَرُدُّ إلَيْهَا إنْ كانَ خَلَبَهَا وإنْ كانَتْ أعْطَتْهُ عنْ طيبِ نَفْسٍ لَيْسَ فِى شَيْءٍ مِنْ أمْرِهِ خَدِيعَةٌ جَازَ قال اللّٰهُ تعالى فانْ طِبْنَ لَكُمْ عنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ

---

33 Bu Nu'mân hadîsinde, mübâh olmayan husûslarda şâhidlik yüklenmenin kerâheti; hibede şâhid tutmanın meşrû' olup vâcib olmadığı; en büyük imâmın şâhidlik yüklenmesi, bunun fâidesi ilmiyle hükmetmesi yâhud nâiblerinin huzûrunda şâhidliği edâ etmesi sûretlerinde meydana çıkacağı... hükümleri vardır (Kastallânî).

Çocuklara hibede eşitlik yapmanın gerek vucûbuna, gerek müstehâblığına kaail olanlar, bu eşitliğin sıfatında da ihtilâf etmişlerdir. Bâzı âlimler hibede çocuklar arasında adâlet, mîrâsta olduğu gibi erkeğe iki pay vermektir demişlerdir. Başka âlimler ise erkekle kız çocuk arasında hibede böyle bir farka gerek görmemişlerdir. Bu sonuncuların dayandıkları bir hadîs de vardır: Saîd ibn Mansûr ile Beyhakî, İbn Abbâs'tan merfû' olarak şu hadîsi rivâyet etmişlerdir: "قَالَ النَّبِيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم: سَوُّوا بَيْنَ اَوْ لاَ دِكُمْ فِى الْعَطِيَّةِ فَلَوْ كُنْتُ مُفَضِّلاً اَحَدًا لَفَضَّلْتُ النِّسَاءَ" =

12- ERKEĞİN KADININA VE KADININ KOCASINA HİBESİNİN HÜKMÜ BÂBI

Ve İbrâhîm en-Nahaî: Kadın ve kocadan herbirinin diğerine hibe etmesi câizdir, demiştir. Umer ibn Abdilazîz de: Karı ile koca birbirine yaptıkları hibeden dönemezler, demiştir [34].

Peygamber (S) de; Âişe'nin evinde bakılıp tedâvî edilmek husûsunda diğer kadınlarından izin istemiştir [35].

Ve yine Peygamber (S): *"Hibesinden dönen kimse, kusmuğuna dönen köpek gibidir"* buyurdu [36].

ez-Zuhrî de karısına, mehrinin bir kısmını yâhud hepsini bana hibe et diyen, sonra da çok geçmeden o kadını boşayan, bunun üzerine karısı o mehre dönen kimse hakkında: Koca eğer o kadını aldatmış ise, koca o mehri kadına geri verir. Şâyet kadın mehri gönül rızâsı ile ona vermiş ve adamın işinde kadına hiçbir aldatma yoksa, bu câizdir, yânî mehrin kadına geri verilmesi vâcib olmaz, demiş ve şunu eklemiştir: Yüce Allah şöyle buyurdu: *"(Aldığınız) kadınların mehirlerini yürekten isteyerek ve Allah'ın bir atıyyesi olarak verin. Bununla berâber eğer ondan birazını gönül hoşluğu ile size bağışlamış olurlarsa, onu da içinize sindire sindire yiyin"* (en-Nisâ: 4) [37].

٢٢ــ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ موسَى قال أخبرنا هِشَامٌ عنْ مَعْمَرٍ عنِ الزُّهْرِىِّ قال أَخْبَرَنِى عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال قَالَتْ عائِشَةُ رضى اللَّهُ عنها لمَّا ثَقُلَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم فاشْتَدَّ وجعُهُ اسْتَأْذَنَ أَزْوَاجهُ أنْ يُمَرَّضَ فى بَيْتِى

Peygamber (S) şöyle buyurdu: *Ey sahâbîlerim! Atıyye ve hibede çocuklarınız arasında eşitlik yapınız. Ben çocuklardan birisine fazla verici olsaydım, muhakkak kadınlara fazla verir idim"* (*Fethu'l-Bârî* ve *Umdetu'l-Kaarî*).

34 İbrâhîm ile Umer ibn Abdilazîz'in buradaki sözlerini Abdurrazzâk senedli olarak rivâyet etmiştir.

35 Peygamber'in bu izin istemesi, bu bâb içinde senedli olarak gelmiştir. Bunun başlığa uygunluğu, mü'minlerin analarının kendi hakları olan nevbet günlerini Âişe'ye hibe etmiş olmaları yönündendir.

36 Peygamber'in bu hadîsi de bâbın sonunda senedli olarak gelecektir.

37 ez-Zuhrî'nin bu sözlerini Abdullah ibn Vehb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da kendisinden olmak üzere rivâyet etmiştir. ez-Zuhrî burada getirdiği en -Nisâ: 4. âyetini ileri sürdüğü bu görüşlerine delîl yapmıştır. Âyetin bu görüşe ve başlığa uygunluğu da açıktır.

فأذِنَّ لَهُ فخَرَجَ بَيْنَ رَجلَيْنِ تَخُطُّ رِجلاهُ الأرْضَ وكانَ بَيْنَ العَبَّاسِ وبَيْنَ رَجلٍ آخَرَ فقال عُبَيْدُ اللهِ فذَكَرْتُ لابنِ عَبَّاسٍ ما قَالَتْ عَائِشَةُ فقال لِي وهَلْ تَدْرِي مَنِ الرَّجُلُ الَّذي لَمْ تُسَمِّ عَائِشَةُ قُلْتُ لاَ قال هُوَ عَلِيُّ بنُ أبي طَالِبٍ *

22-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hastalığı ağırlaşıp ızdırâbı şiddetlendiği zamân (Meymûne'nin odasında idi), benim odamda bakılıp tedâvî edilmek husûsunda kadınlarından izin istedi. Kadınlar da O'na izin verdiler. Akabinde Peygamber iki kişinin arasında ayakları yerde çizgi çizerek (Meymûne'nin odasından) çıktı. Peygamber, Abbâs ile başka bir kimse arasında idi.

Bu hadîsin râvîlerinden olan Abdullah ibn Mes'ûd'un oğlu Ubeydullah şöyle dedi: Ben Âişe'nin söylediği bu hadîsini İbn Abbâs'a zikrettim de, İbn Abbâs bana:

— O iki kişiden Âişe'nin adını söylemediği kimdir bilir misin? diye sordu.

Ben de:

— Hayır bilmem, dedim.

İbn Abbâs:

— O kimse Alî ibn Ebî Tâlib'dir, diye cevâb verdi [38].

٢٣ـــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِمَ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا ابنُ طَاوُسٍ عَنْ أبِيهِ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم العائِدُ فِي هِبَتِهِ كالْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ *

23-....... İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Peygamber (S): *"Hibesinden geri dönen her kişi, kusan; sonra da kusmuğuna* (yemek için) *dönen köpek gibidir"* buyurdu [39].

---

38 Bu hadîsin hibe konusu ile alâkası, Peygamber'in kadınlarının kendi hakları olan nevbet günlerini Peygamber'e hibe etmeleridir.

Buhârî bu hadîsi Tahâret Kitâbı'nda da getirmişti. Mağâzî'nin sonunda, Peygamber'in hastalığı başlığında da getirecektir.

39 İbn Abbâs hadîsinin başlığa uygunluğu meydandadır.

Tâvûs, İkrime, Şâfiî, İshâk bu hadîsi hüccet yaparak: "Hibe eden için hibe ettiği şeye dönmek câiz değildir. Şu kadar ki, babanın evlâda karşılıksız hibe ettiği şeye dönmesi sahîhtir" demişlerdir.

Birçok sahâbî ve tâbiî âlimleri ve Ebû Hanîfe de: "Hibe edilen mal, mevcûd oldukça, hibe edilen kimse tarafından hibe edilmiş eşyânın bedeli hibe edene verilmedikçe, hibe edenin hibeden dönme hakkı vardır" demişlerdir. Bunlar, Peygamber'in bu hadîsteki ağır teşbîhini, hibeden dönmenin mürüvveten ve ah-

١٣ــ باب هبة المرأة لغير زوجها وعتقها إذا كان لها زوج فهو جائز إذا لم تكن سفيهة فإذا كانت سفيهة لم يجز قال الله تعالى ولا تؤتوا السفهاء أموالكم

13- KADININ KOCASI VARKEN, KOCASINDAN BAŞKASINA HİBE YAPMASI VE KENDİ KADIN KÖLESİNE HÜRRİYET VERMESİ, KADIN BİR BEYİNSİZ OLMADIĞI TAKDÎRDE CÂİZDİR, EĞER KADIN BİR BEYİNSİZ İSE HİBE YAPMASI VE KÖLE ÂZÂD ETMESİ CÂİZ OLMAZ BÂBI

(Ve) Yüce Allah şöyle buyurdu:
"*Allah'ın sizi başına diktiği mallarınızı beyinsizlere vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin, onlara güzel söyleyin*" (en-Nisâ: 5) [40].

٢٤ــ حدّثنا أبو عاصم عن ابن جريج عن ابن أبى مليكة عن عباد بن عبد الله عن أسماء رضى الله عنها قالت قلت يا رسول الله مالى مال إلاّ ماأدخل على الزبير أفأتصدّق قال تصدّقى ولا توعى فيوعى عليك *

24-....... Esmâ bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Benim hiçbir malım yoktur, ancak bütün malım (kocam) ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın bana girdirdiği ve benim mülküm yaptığı mallar vardır. Ben bu mallardan sadaka vereyim mi? diye sordum.
Rasûlullah (S):
— *"Sadaka ver, parayı kap içine koyup saklama, sonra sana karşı da saklanır"* buyurdu [41].

٢٥ــ حدّثنا عبيد الله بن سعيد قال حدّثنا عبد الله بن نمير قال حدّثنا هشام بن عروة عن فاطمة عن أسماء أنّ رسول الله ﷺ قال أنفقى ولا تحصى فيحصى الله عليك ولا توعى فيوعى الله عليك *

---

lâkan fenâlığı meydanda olmasındandır; yoksa şer'an fenâlığının zuhûr derecesini beyân değildir, demişlerdir (Kastallânî).

40 Buhârî bu en-Nisâ: 5. âyetini başlıktaki son fıkraya delîl olarak zikretmiştir.

41 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Sadaka ver"* sözündedir. Çünkü bu emir, kocası olan kadının, kocasının izni olmaksızın sadaka yapmak hakkına sâhib olduğuna delâlet eder. Eğer "Başlık kadının hibesi, hadîsin lâfzı ise sadakadır" dersen: Ben, hibeden murâd, onun lugat ma'nâsıdır; o da sadakayı şâmil olur, derim (Aynî).

25-....... Esmâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah kendisine hitâben: *"İnfâk et, malını sayıp zabtetme, sonra Allah da sana karşı ni'metlerini sayıp zabteder. Malını kap içinde biriktirip saklama, sonra Allah da sana karşı ihsânını esirgeyip saklar"* buyurmuştur [42].

٢٦ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ عنِ اللَّيْثِ عنْ يَزِيدَ عنْ بُكَيْرٍ عنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابنِ عَبَّاسٍ أنَّ مَيْمونَةَ بِنْتَ الحَارِثِ رضى اللهُ عنها أخْبَرَتْهُ أنها أعْتَقَتْ وليدَةً ولَمْ تَسْتَأْذِنِ النبىَّ ﷺ فلَمَّا كانَ يَوْمُهَا الَّذى يَدُورُ عَلَيْهَا فِيهِ قَالَتْ أشَعَرْتَ يا رسولَ اللهِ أنّى أعْتَقْتُ وليدَتِى قال أوَ فَعَلْتِ قَالَتْ نَعَمْ قال أما إنَّكِ لَوْ أعْطَيْتِهَا أخْوَالَكِ كانَ أعْظَمَ لِأجْرِكِ وقال بَكْرُ بنُ مُضَرَ عنْ عمْرٍو عنْ بُكَيْرٍ عنْ كُرَيْبٍ أنَّ مَيْمُونَةَ أعْتَقَتْ *

26-....... Kurayb'e de Meymûne bintu'l-Hâris (R) haber verdi ki, Meymûne (mâlik olduğu siyah) bir câriyeyi, Peygamber'den izin istemeden hürriyete kavuşturmuştu. Nihâyet Peygamber'in Meymûne'ye dönüp geldiği nevbet günü olunca, Meymûne:

— Yâ Rasûlallah, hissedip bildin mi? Ben câriyemi âzâdladım, dedi.

Rasûlullah (S):

— *"Sen bu hürriyet verme işini hakîkaten yaptın mı?"* deyince Meymûne:

— Evet (hürriyet verdim), dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Eğer câriyeyi* (Hilâl oğulları'ndan) *kendi dayılarına hediye etseydin ecrin daha büyük olurdu"* buyurmuştur [43].

Bekr ibn Mudâr da Amr'dan; o da Bukeyr'den; o da Kurayb'den senediyle "Meymûne âzâd etti" diye söylemiştir.

---

42 Bunun da başlığa uygunluğu, bundan önceki gibidir. Bu hadîsler Zekât Kitâbı'nın başlarında da geçmişti..

43 Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndendir: Meymûne reşîde bir kadındı ve kocası Peygamber'den izin istemeksizin câriyesini âzâd etmiştir. Eğer reşîde kadının kendi malında tasarrufu geçerli olmasaydı, Peygamber bu âzâd işini iptâl ederdi.

Şârih İbn Battâl: "Bu hadisten alınan hüküm, câriyeyi hısımlara hibe etmek, âzâdlamaktan daha fazîletli olmasıdır" demiştir. Fakat şârih Aynî ile Kastallânî'ye göre, bu efdaliyet mutlak değil, hâllerin değişik olmasıyle değişik olur. Nitekim bu hâdisede Meymûne, Benû Hilâl'den dayıları, kardeşleri ihtiyâç içinde idiler. Bu sebeble Rasûlullah bu vâkıadaki hibeyi âzâdlamaya üstün tutmuştur.

Hadîsin sonundaki mutâbaalarla Buhârî, hadîsin diğer geliş yollarını göstermiş ve hadîsteki mürsellik şübhesini gidermiştir.

٢٧ ــ حدّثنا حِبَّانُ بنُ مُوسَى قال أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللّهِ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ كانَ رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم إِذَا أَرَادَ سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ نِسَائِهِ فأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ و كانَ يَقْسِمُ لِكُلِّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ يَوْمَهَا ولَيْلَتَهَا غَيْرَ أَنَّ سَوْدَةَ بِنْتَ زَمْعَةَ وهَبَتْ يَوْمَهَا ولَيْلَتَهَا لِعَائِشَةَ زَوْجِ النبيِّ ﷺ تَبْتَغِى بِذَلِكَ رِضَاءَ رسولِ اللّهِ ﷺ *

27-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir sefere gitmek istediğinde kadınları arasında kur'a çekmek âdetinde idi. Kadınlarından hangisinin payı çıkarsa Rasûlullah berâberinde o kadın olarak yola çıkardı. Yine Rasûlullah, kadınlarından herbir kadının gününü ve gecesini ayırırdı. Yalnız Sevde bintu Zem'a kendi gününü ve gecesini, bununla Rasûlullah'ın rızâsını aramak için, Peygamber'in zevci Âişe'ye hibe etmişti [44].

١٤ ــ بابٌ بِمَنْ يُبْدَا بالْهَدِيَّةِ

14- BÂB: (HAKK KAZANMAKTA BİRDEN FAZLA KİŞİ BULUNUP DA ÇATIŞMA OLDUĞU ZAMÂN) HEDİYE VERMEYE KİMDEN BAŞLANACAKTIR?

٢٨ ــ وقال بَكْرٌ عنْ عَمْرٍو عنْ بُكَيْرٍ عنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابنِ عَبَّاسٍ أَنَّ مَيْمُونَةَ زَوْجَ النبيِّ ﷺ أَعْتَقَتْ وَلِيدَةً لَهَا فقالَ لَهَا ولَوْ وَصَلْتِ بَعْضَ أَخْوَالِكِ كانَ أَعْظَمَ لِأَجْرِكِ *

28-....... Ve Bekr ibn Mudâr da Amr'dan; o da Bukeyr'den; o da İbn Abbâs'ın himâyesinde olan Kurayb'den söyledi ki, Peygamber (S)'in zevci Meymûne, kendisine âid olan bir câriyeyi hürriyete kavuşturmuş, Peygamber de ona: "(Hilâl oğulları'ndan) *dayılarının bâzısına ihsân etseydin ecrin daha büyük olurdu*" buyurmuştur [45].

---

44 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sevde gününü ve gecesini Âişe'ye hibe etti" sözündedir. Çünkü başlık "Kadının kocasından başkasına hibesi"dir. İşte bu da kadının kocasından başkasına hibesidir ki, o da Âişe'dir.
Buhârî bu hadîsi Şehâdetler'de de getirmiştir (Aynî).

45 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Çünkü hadîste iki şey vardır: Kadın köleyi âzâd etmek, ve dayılarından bâzısına ihsân etmek. Peygamber'in söylediği şeyin ma'nâsı ise, Meymûne'nin câriyeyi, kendi dayılarından birine ihsân etmesinin daha lâyık ve ecrinin daha çok olacağıdır. Böylece hadîste başlıktaki soruya cevâb verilmiş olmaktadır (Aynî).

٢٩ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا مُحَمّدُ بنُ جَعْفرٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ أبِى عِمْرَانَ الجَوْنِىِّ عنْ طَلْحَةَ بنِ عَبْدِ اللّهِ رَجُلٍ مِن بَنِى تَيْمِ ابنِ مُرَّة عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ قُلْتُ يارسولَ اللّهِ إنَّ لِى جَارَيْنِ فإلَى أيِّهِمَا أُهْدِى قال إلَى أقْرَبِهِمَا مِنْكِ بابا *

29-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben: Yâ Rasûlallah! Benim iki komşum var, bunların hangisine hediye vereyim? dedim. *"Kapıca sana en yakın olanına"* buyurdu [46].

١٥ ـ بابُ منْ لَمْ يَقْبَلِ الْهَدِيَّةَ لِعِلَّةٍ . وقال عُمَرُ بنُ عبدِ العَزِيز كانَتِ الْهَدِيَّةُ فِي زَمَنِ رسولِ اللّهِ ﷺ هَدِيَّةً والْيَوْمَ رِشْوَةٌ

15- BİR İLLET(VE SEBEB)DEN DOLAYI HEDİYE KABÛL ETMEYEN KİMSE BÂBI

Ve Umer ibnu Abdilazîz: Hediye, Rasûlullah zamânında hediye idi; bu gün ise (me'mûrlar için) bir rüşvettir, demiştir [47].

٣٠ ـ حدّثنا أبو الْيَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنِى عُبَيْدُ اللّهِ بنُ عبدِ اللّهِ بنِ عُتْبَةَ أنَّ عَبْدَ اللّهِ بنَ عَبَّاس رضى الله عنهما أخبَرَهُ أنَّهُ سَمِعَ الصَّعْبَ بنَ جَثَّامَةَ اللَّيْثِيَّ وكانَ مِنْ أصْحَابِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم يُخْبِرُ أنَّهُ أهْدَى لِرَسُولِ اللّهِ ﷺ حِمَارَ وحْشٍ وهْوَ بالأبْوَاءِ أوْ بِوَدَّانَ وهْوَ مُحْرِمٌ فَرَدَّهُ قال صَعْبٌ فَلَمَّا عَرَفَ فِى وجْهِى رَدَّهُ هَدِيَّتِى قال لَيْسَ بِنَا رَدٌّ عَلَيْكَ ولَكِنَّا حُرُمٌ *

30-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi Peygamber'in sahâbîsi olan es-Sa'b ibn Cessâme'den işitmiştir. O şöyle haber veriyordu: Kendisi, Rasûlullah Ebvâ yâhud Veddân mevkiinde ihrâmlı hâlde iken, Rasûlullah'a bir yaban eşeği hediye etmiş, fakat Rasûlullah bunu kabûl etmeyip geri çevirdi. Sa'b dedi ki: Rasûlullah, benim hediyemi geri çevirdiğinden dolayı yüzümde meyda-

---

46 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hediye vermekte neseb yakınlığı ve mekânca yakınlık ağır basmaktadır.

47 Umer ibn Abdilazîz'in bu sözünü İbn Sa'd ile Ebû Nuaym senedli olarak rivâyet etmişlerdir.

na gelen değişikliği tanıyınca: *"Senin hediyeni geri çevirmek bizim cihetimizden olmamıştır, velâkin bizler ihrâmlı kimseleriz"* buyurmuştur [48].

٣١ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ أبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رضى الله عنه قال اسْتَعْمَلَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم رجُلاً مِنَ الأزْدِ يُقَالُ لَهُ ابنُ الأُتْبِيَّةِ عَلَى الصَّدَقَةِ فلَمَّا قَدِمَ قال هَذَا لَكُمْ وهَذَا أُهْدِىَ لِى قال فَهَلا جَلَسَ فِي بَيْتِ أبِيهِ أوْ بَيْتِ أُمِّهِ فَيَنْظُرَ يُهْدَى لَهُ أمْ لاَ والَّذِي نَفسِي بِيَدِهِ لاَ يأْخُذُ أحَدٌ مِنْهُ شَيْئًا إلاَّ جَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُهُ عَلى رَقَبَتِهِ إنْ كانَ بَعِيرًا لَهُ رُغَاءٌ أوْ بَقَرَةً لَها خُوَارٌ أوْ شاةً تَيْعَرُ ثُمَّ رَفَعَ بِيَدِهِ حَتَّى رَأَيْنَا عُفْرَةَ إبْطَيْهِ أَللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ أَللَّهُمَّ بَلَّغْتُ ثَلاثًا *

31-....... Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ezd kabîlesinden İbnu'l-Utbiyye -yâhud İbnu'l-Lutbiyye- denilen bir adamı zekât me'mûru ta'yîn etti. Bu adam zekât mallarını tahsîl edip geldiğinde:

- (Yâ Rasûlallah!) Bu sizin zekât malınızdır. Bu da bana hediye verilmiştir, dedi (ve kendine de bir pay ayırdı).

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Bu adam* (bir mal me'mûru olmayıp da) *babasının veyâhud anasının evinde otursaydı da baksaydı, kendisine hediye verilir miydi, yoksa verilmez miydi? Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, zekât me'mûrlarından herhangi bir kişi zekât malından haksız birşey alırsa, kıyâmet gününde muhakkak o kimse o çaldığı malı boynunda yüklenerek getirir. Çaldığı bir deve ise inleyip bağırarak; eğer sığır ise böğürerek; koyun ise meleyerek getirir"* buyurdu.

Sonra Rasûlullah elini, biz koltuk altının bozumtırak rengini görünceye kadar kaldırdı ve üç defa:

— *"Yâ Allah! Emirlerini teblîğ ettim mi?"* dedi [49].

---

48 Hadîsin başlığa uygunluğu "Onu geri çevirdi" sözündedir; yânî Sa'b'ın hediye getirmiş olduğu yaban eşeği hediyesini ihrâmlı bulunması sebebiyle kabûl etmemesindedir.

49 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Çünkü Rasûlullah, adı geçen me'mûrunun hediye almasını kabûl etmeyip reddetmiştir. Çünkü o hediye bir illetten, yânî me'mûr olmak sebebinden dolayı verilmiş bir hediye idi. Belki bu hediyeler başlıkta Umer ibn Abdilazîz'in sözünde de belirttiği gibi, vergi mükellefleri tarafından devlet me'mûrlarına, kayırılmaları maksadıyle verilen rüşvetlerdir.

١٦ـ بابٌ إذَا وهَبَ هِبَةً أَوْ وعَدَ ثُمَّ ماتَ قَبْلَ أَنْ تَصِلَ الَيْهِ وقال عَبِيدَةُ انْ ماتَ وكانَتْ فُصِلَتِ الهَدِيَّةُ والمُهْدٰى لَهُ حَيٌّ فَهِىَ لِوَرَثَتِهِ وإنْ لَمْ تَكُنْ فُصِلَتْ فَهِىَ لِوَرِثَةِ الَّذِى أَهْدٰى . وقال الحَسَنُ أَيُّهُمَا ماتَ قَبْلُ فَهِىَ لِوَرَثَةِ المُهْدٰى لَهُ إذَا قَبَضَهَا الرَّسُولُ

16- BÂB: BİR KİMSE BİRŞEY HİBE YÂHUD VA'D EDİP DE HİBE YÂHUD VA'D EDİLEN ŞEY HİBE EDİLEN KİŞİYE VEYÂHUD VA'D EDİLEN KİŞİYE ULAŞMADAN YA HİBE EDİCİ YÂHUD HİBE EDİLEN KİŞİ, YA VA'D EDEN YÂHUD KENDİSİNE VA'D EDİLEN KİŞİLERDEN BİRİSİ ÖLÜRSE, BU HİBENİN VEYÂ VA'DİN HÜKMÜ [50]

Abîde ibn Amr: "Eğer hediye eden kimse ölür ve hediye edilen şey, hediye eden kimseden ayrılarak hediye edilen kimseye ulaşıp teslîm alındıktan sonra o da ölürse, o hediye, hediye edilen kişinin mîrâsçılarına âiddir. Eğer hediye, hediye eden kimseden ayrılmamış olursa, hediye eden kimsenin mîrâsçılarına âiddir" demiştir [51].

el-Hasen el-Basrî de: "Bir şey hediye edilip de bir elçi vâsıtasıyle gönderilirken elçi onu teslîm aldığı zamân, taraflardan herhangisi hediye yerine ulaşmadan vefât ederse etsin, o hediye, hediye edilen kişinin mîrâsçılarına âiddir" demiştir [52].

٣٢ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا ابنُ المُنْكَدِرِ سَمِعْتُ جَابِرًا رضى اللَّهُ عنهُ قال قال لى النبيُّ صلى الله عليه وسلم لَوْ جاءَ مالُ البَحْرَيْنِ أَعْطَيْتُكَ هَكَذَا ثلاثًا فَلَمْ يَقْدَمْ حَتَّى تُوُفِّىَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فأمَرَ أَبو بَكْرٍ مُنَادِيًا فَنَادٰى مَنْ كانَ لهُ عِنْدَ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه

---

50 Bu konuda âlimler arasında farklı görüşler olduğu için Buhârî şartın cevâbını, âdeti üzere zikretmedi.

51 Abîdenin bu sözlerini kimin mevsûlen rivâyet ettiğini bilmiyorum (Kastallânî). Bu ictihâda göre hediye teslîm alınmazdan evvel iki taraf ölmüş olurlarsa, hediye, hediye eden kimsenin mîrâsçılarının hakkı oluyor.

52 Hasen'in sözünü de senediyle rivâyet edeni bilmedim (Kastallânî).
Hasen'in bu görüşüne göre, hediyenin bir elçinin emânetinde gönderilmekte olması, kendisine hediye edilen kimsenin teslîm alması mâhiyetini hâiz bulunuyor ve bu sûretle bundan onun mîrâsçıları faydalanıyor. Böyle bir elçiye teslîm edilmeyen hediyenin sâhibi ölürse, bu sûretle kabz (bir teslîm alma) bulunmadığı için Hasen'e göre hediye, hediye edenin mîrâsçılarının oluyor.

وسلم عِدَةٌ أَوْ دَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا فأتيته فقلتُ إنّ النبيَّ صلى الله عليه وسلّم وعَدَنِي فَحَثَى لِي ثَلاثًا *

32-....... Bize Muhammed ibnu'l-Munkedir tahdîs edip: Ben Câbir (R)'den, onun şöyle dediğini işittim, dedi: Peygamber (S) hayâtta iken bana:

— *"Câbir! Bahreyn'in sadaka malı gelmiş olsaydı* -eliyle işâret ederek- *sana şöyle şöyle üç avuç verirdim"* dedi.

Fakat Peygamber ölünceye kadar Bahreyn'den mal gelmedi. Peygamber'in ölümü üzerine (O'nun yerine getirilen) Ebû Bekr, bir nidâcıya emretti de:

— Her kim ki Peygamber'in kendisine bir va'di veyâhud bir borcu varsa bize gelsin! diye i'lân ettirdi.

Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e gittim ve:

— Peygamber (S) bana bu sûretle va'd etmişti, dedim.

Ebû Bekr bana üç avuç dolusu nakit verdi [53].

١٧ ــ بابٌ كيف يُقْبَضُ العَبْدُ والمَتَاعُ . وقال ابنُ عُمَرَ كُنْتُ عَلَى بَكْرٍ صَعْبٍ فاشتَرَاهُ النبيُّ ﷺ وقال هُوَ لَكَ يا عبْدَ اللّهِ

17- BÂB: HİBE EDİLMİŞ KÖLE VE HİBE EDİLMİŞ METÂ' NASIL TESLÎM ALINIR?

Ve İbn Umer dedi ki:

Biz Peygamber ile bir seferde idik. Ben babam Umer'e âid genç, çetin bir deveye binmiştim... Sonunda Peygamber o deveyi satın aldı da: *"Yâ Abdallah, bu deve sevindir* (onu istediğin gibi kullan)" **buyurdu** [54].

٣٣ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سعيدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ أبِي مُلَيْكَةَ عنِ المِسْوَرِ بنِ مَخْرَمَةَ رضى اللّهُ عنهُمَا أنَّهُ قال قَسَمَ رسولُ اللّهِ ﷺ أقبِيَةً ولَمْ يُعْطِ مخْرَمة منها شَيْئًا فقال مخرَمَةُ يا بُنَيَّ انْطلِقْ بِنَا إلى رسولِ اللّهِ ﷺ

53 Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndedir: Peygamber, Câbir'e bir şey va'd etti ve va'dini yerine getiremeden öldü. Bundaki hüküm, eğer bunun benzeri Peygamber'den başkasında vâkı' olursa hibe, hibe edenin mîrâsçılarına âid olur. Peygamber hakkında böyle yapmak lâzım olmaz. Lâkin Ebû Bekr, bunu Rasûlullah'ın ahdine vefâdaki yoluna uymak için yapmıştır... (Aynî).

54 Buhârî İbn Umer'in bu hadîsini Buyû' Kitâbı'nda daha uzun bir metinle getirdi. Burada hibe edilen şeyin nasıl teslîm edildiğini beyân için getirmiştir.

فانْطَلَقْتُ معَهُ فقال ادْخُلْ فادْعُهُ لى قال فَدَعَوْتُهُ لَهُ فخَرَجَ اليْهِ وعَلَيْهِ قَباءٌ مِنْهَا فقال خبَأْنا هٰذَا لَكَ قال فَنَظَرَ اليْهِ فقال رضِىَ مخْرَمَةُ *

33-....... el-Mısver ibn Mahreme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) birçok kaftânlar taksîm etmişti de, bunlardan babam Mahreme'-ye birşey vermemişti. Mahreme bana:

— Ey oğulcuğum! Haydi berâber Rasûlullah'a gidelim, dedi. Babamla berâber gittim. O bana:

— Haydi eve gir, Rasûlullah'ı bana çağır, dedi.

Mısver dedi ki: Rasûlullah'ı babam için çağırdım. Rasûlullah bu elbiselerden bir elbise omuzunda olduğu hâlde babama çıktı ve:

— *"Bunu senin için sakladım"* buyurdu.

Mısver dedi ki: Babam kaftâna (sevinçle) baktı. Rasûlullah:

— *"Mahreme râzı oldu mu?"* buyurdu [55].

١٨ــ بابٌ إذَا وهَبَ هِبَةً فَقَبَضَهَا الآخَرُ ولمْ يقُلْ قَبِلْتُ

18- BÂB: BİR KİMSE BİRŞEY HİBE ETTİĞİ VE HİBE EDİLEN DİĞER KİMSE "BEN BUNU KABÛL ETTİM" DEMEDİĞİ HÂLDE, O HİBEYİ TESLÎM ALDIĞI ZAMÂN (BU CÂİZ OLUR)

٣٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ محْبُوبٍ قال حدّثنا عبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِىِّ عنْ حُمَيْدِ بنِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضىَ اللَّهُ عنهُ قال جَاءَ رَجُلٌ إلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم فقال هَلَكْتُ فقال وما ذاكَ قال وَقَعْتُ بأهْلى في رَمَضَانَ قال تَجِدُ رقَبَةً قال لا قال فهَلْ تَسْتَطِيعُ أنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قال لاَ قال فَتَسْتَطِيعُ أنْ تُطْعِمَ ستِّينَ مِسْكِينًا قال لا قال فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الأنصَارِ بعَرَقٍ والعَرَقُ المِكْتَلُ فيهِ تَمْرٌ فقال اذْهَبْ بِهذَا فَتَصَدَّقْ بِهِ قال عَلَى أحْوَجَ مِنَّا يا رسولَ اللَّهِ والَّذِي بَعَثَكَ بالحَقِّ ما بيْنَ لاَ بَتَيْهَا أهْلُ بَيْتٍ أحْوَجُ منَّا قال اذهَبْ فأطْعِمْهُ أهْلَكَ *

34-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir adam geldi de:

---

55 Hadîsin başlığa uygunluğu, eşyânın hibe edilen kimseye taşınması ve onun da teslîm alması yönündendir... (Aynî).

Hadîs, hibede teslîm almanın, hediye edilen şeyin, hediye edilen kimseye taşınması ile olduğuna açıkça delâlet etmiş ve başlıktaki soruya tam bir cevâb olmuştur. Köle ve diğer taşınan her şeyin teslîm alınması da bunun gibi olur.

— Ben helâk oldum, dedi.
Rasûlullah:
— *"Bu* (seni helâk eden) *nedir?"* diye sordu.
O kimse:
— Ramazân gündüzünde ehlimle cinsî yaklaşmaya düştüm, dedi.
Rasûlullah:
— *"Âzâd edecek bir köle bulabilir misin?"* dedi.
O kimse:
— Hayır bulamam, dedi.
Rasûlullah:
— *"Öyleyse iki ay zincirleme oruç tutmağa gücün yeter mi?"* diye sordu.
O zât:
— Hayır gücüm yetmez, dedi.
Rasûlullah:
— *"Altmış yoksulu doyurmaya gücün yeter mi?"* dedi.
O zât:
— Hayır (gücüm yetmez), dedi.
Ebû Hureyre dedi ki: Biraz sonra Ensâr'dan bir adam Rasûlullah'a içi hurma dolu ve râvînin "Mıktel" dediği (15 yâhud 20 sâ' alabilen) bir zenbîl getirdi. Rasûlullah o zâta:
— *"Bu hurmayı* (al) *götür de bunu yoksullara sadaka et!"* buyurdu.
O zât:
— Bizden daha ihtiyâclıya mı vereceğim yâ Rasûlallah? Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, Medîne'nin iki kara taşlığı arasında bizden daha ihtiyâclı bir ev halkı yoktur, dedi.
Rasûlullah (S) bu sefer ona:
— *"Bu hurmayı götür de onu âilene yedir"* buyurdu [56].

١٩ــ بابٌ إذَا وهَبَ دَيْنًا عَلَى رَجُلٍ قال شُعْبَةُ عنِ الحَكَمِ هُوَ جَائِزٌ ووهَبَ الحَسَنُ بنُ عَلِيٍّ عليهما السَّلاَمُ لِرَجُلٍ دَيْنَهُ وقال النبيُّ صلى الله عليهِ وسلم مَنْ كانَ لهُ عليهِ حقٌّ فلْيُعطِهِ أوْ لِيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ فقال جابِرٌ قُتِلَ أبِي وعَلَيْهِ دَيْنٌ فَسَأَلَ النبيَّ صلى الله عليه وسلَّم غُرَمَاءَهُ أنْ يَقْبَلُوا ثَمَرَ حَائِطِي ويُحَلِّلُوا أبِي

56 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. O da şudur: Rasûlullah o kimseye hadîste zikredilen o hurmayı verdi. O zât: "Ben kabûl ettim" demeden onu

19- BÂB: BİR KİMSE DİĞER BİR KİMSE ÜZERİNDEKİ BORCU ONA HİBE EDERSE

Şu'be ibn Haccâc, el-Hakem'den: Bu (yânî borcun borçluya hibe edilmesi fiili) câizdir, demiştir [57].
Ve Hasen ibn Alî (R) de alacağı olan bir adama, üzerindeki borcu hibe etmiştir [58].
Peygamber (S) de: ***"Kimin üzerinde başka bir kimsenin bir hakkı varsa, o bu hakkı hakk sâhibine ödesin yâhud da o hakk sâhibinden bunu halâl ettirsin"*** **buyurmuştur [59].**
Câbir (R) de şöyle dedi: Babam Abdullah ibn Amr, üzerinde borç olduğu hâlde Uhud'da öldürüldü. Peygamber (S) onun alacaklılarından, hurmalığımın mahsûlünü kabûl etmelerini ve babamı borç bağından çözmelerini istedi [60].

٣٥ ـ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللّهِ قال أخبرنا يُونُسُ وقال اللَّيْثُ قال **حدّثني** يُونُسُ عن ابنِ شِهَابٍ قال **حدّثني** ابنُ كَعْبِ بنِ مالِكٍ أنّ جابِرَ بنَ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما قال أخبرهُ أنّ أباهُ قُتِلَ يوْمَ أُحُدٍ شهيدًا فاشْتَدَّ الغُرَماءُ فِي حُقُوقِهِمْ فأتَيْتُ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فكَلَّمْتُهُ فسَأَلَهُمْ أنْ يَقْبَلُوا ثَمَرَ حَائِطِي ويُحَلِّلُوا أبِي فأبَوْا فَلَمْ يُعْطِهِمْ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم حائِطِي ولَمْ يَكْسِرْهُ لَهُمْ ولَكِنْ قال سأغْدُو عَلَيْكَ فَغَدَا عَلَيْنَا حينَ أصْبَحَ

---

teslîm aldı, akabinde Rasûlullah ona: *"Bunu götür de âilene yedir"* buyurdu.

Buhârî'nin tercîhi bunun üzerinedir, yânî hibede teslîm almak kâfîdir, "Ben kabûl ettim" demeye ihtiyâç olmaz. Buhârî'ye iki i'tirâz yapılmıştır: Biri hadîste kabûlün ve nefyin zikri açıkça söylenmemiştir. Diğeri, bu sadaka idi, hibe değildi; bunun için kabûl sözüne ihtiyâç duyulmadı (Aynî).

Bu sözü şart kılanlar da bulunduğu için, Buhârî, başlıkta hükmü belirtmemiştir.

Buhârî bu hadîsi Oruç Kitâbı'nda da getirmişti. Medîne'de Uhud'la Âir Dağları'na "Lâbeteyn = İki kara taşlık" denilir. Ve bu iki dağ arasındaki arâzîye Medîne Haremi dendiği orada îzâh edilmişti.

57 el-Hakem ibn Uyeyne'nin bu sözünü İbn Ebî Şeybe senedli olarak getirmiştir.

58 İbn Hacer bunu senedli olarak rivâyet edeni bilemedim, dedi.

59 Peygamber'in bu hadîsini müsedded kendi *Müsned*'inde Saîd el-Makburî yolundan merfû' olarak Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir. Bunun ma'nâsıyle bir hadîs Mezâlim'de Peygamber'e ulaştırılmış olarak geçmişti.

60 Buhârî bu Câbir hadîsini Buyû' ve Karz Kitâbları'nda da değişik sened ve metinlerle getirmiştir.

فَطَافَ فِى النَّخْلِ ودَعَا فِى ثَمَرِهِ بالبَرَكَةِ فَجَدَدْتها فقَضَيْتَهُمْ حُقُوقَهُمْ وبَقِى لَنَا مِنْ ثَمرِهَا بَقِيَّةٌ ثُمَّ جِئْتُ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وهْوَ جالِسٌ فأَخْبرتُهُ بذٰلِكَ فقال رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم لِعُمَرَ اسْمَعْ وهْوَ جالسٌ ياعُمَرُ فقال عُمَرُ ألا يكُونُ قَدْ عَلِمْنَا أنَّكَ رسولُ الله واللهِ إنَّكَ لَرسولُ اللَّهِ *

35-....... Câbir ibn Abdillah (R), Ka'b ibn Mâlik'e: Babası Abdullah ibn Amr'ın Uhud günü şehîd olarak öldürüldüğünü, alacaklıların hakklarını istemekte şiddet gösterdiklerini haber verip şöyle dedi: Bunun üzerine ben Rasûlullah'a geldim ve vaziyeti O'nunla konuştum. Akabinde Rasûlullah alacaklılara, hurmalığımın mahsûlünü kabûl etmelerini ve babamı alacak bağından çözmelerini (yânî alacaklarından babamı temize çıkarmalarını) istedi. Fakat alacaklılar bu teklîfi kabûlden çekindiler. Rasûlullah da onlara hurmalığımı vermedi ve onlar için hurma mahsûlünü de kestirmedi. Lâkin bana:

— *"Yarın kuşluk vakti sana geleceğim"* buyurdu.

Ertesi günü sabâh olunca kuşluk vakti bana geldi, hurmalıkta dolaştı, mahsûl hakkında bereketle duâ etti. Akabinde ben hurma mahsûlünü kestim. Alacaklıların hakklarını tamâmen verdim. Bize de bahçenin mahsûlünden bir bakıyye kaldı. Bundan sonra ben Rasûlullah'a geldim, O oturmuş hâldeydi. Ben kendisine bunları (yânî borçları ödeme, fazladan bir mikdârın artması, Rasûlullah'ın duâsı bereketinin meydana gelmesi işlerini) haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (S), yakında oturmakta olan Umer'e hitâben:

— *"Yâ Umer! Câbir'in söylemekte olduğunu işit"* buyurdu.

Umer de hemen:

— Dikkat! Bunlar olur. Biz Senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilmişizdir. Vallâhi Sen muhakkak Allah'ın Rasûlü'sün, dedi [61].

٢٠ ــ بابُ هِبَةِ الواحِدِ لِلْجَمَاعَةِ وقالتْ أسْمَاءُ لِلْقَاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ

61 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Lâkin bu külfetle olur: Rasûlullah, Câbir'in babasının alacaklılarından hurmalığının mahsûlünü teslîm almalarını ve borcunun kalanından onu temize çıkarmalarını istedi. Eğer onlar bunu kabûl etselerdi bu Câbir'in babasının borcu hakkında bir temize çıkarma olurdu. Bu hakîkatte eğer vâkı' olaydı, borcun hibesi olurdu. Hadîsin ma'nâsı budur. Bu da borçta böyle yapmanın cevâzına delâlet eder. Çünkü câiz olmasaydı Rasûlullah, Câbir'in babasının alacaklılarından bunu istemezdi. Bunu iyi anla! Çünkü bu çok incedir. Şârihler bundan gaflet etmişlerdir. Bu hadîs İstikrâz Kitâbı'nda "Borcundan az ödediği yâhud onu borçtan çözdüğü zamân bu câizdir bâbı"nda da geçmişti (Aynî).

وابنِ أبِى عَتِيقٍ وَرِثْتُ عنْ أُختِى عائِشَةَ بالغابَةِ وقَدْ أعْطانِى بِهِ مُعَاوِيَةُ مائَةَ ألْفٍ فَهُوَ لَكُمَا

20- BİR KİŞİNİN BİR ŞEYİ BİR TOPLULUĞA HİBE ETMESİ BÂBI

Esmâ bintu Ebî Bekr, yeğeni Kaasım ibn Muhammed'e ve İbnu Ebî Atîk'e: Ben kızkardeşim Âişe'den Gâbe mevkiinden bir malı mîrâs aldım. O mala karşılık olarak Muâviye bana yüzbin vermişti. Ben ise o malı Muâviye'ye satmadım da Kaasım ile Abdullah ibn Ebî Atîk'e hitâben: Bu mal ikinizin olsun dedim, demiştir [62].

٣٦ــ حدّثنا يَحْيَي بنُ قَزَعَةَ قال حدّثنا مالِكٌ عنْ أبِى حَازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ رضى اللّهُ عنهُ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم أُتِيَ بشَراب فشرِبَ وعَنْ يَمِينِهِ غُلامٌ وعنْ يَسَارِهِ الأشْيَاخُ فقال للغُلامِ إنْ أذِنْتَ لِى أعْطيْتُ هؤُلاَءِ فقال ما كُنْتُ لأُوثِرَ بنَصِيبِي مِنْكَ يا رسولَ اللّهِ أحَدًا فَتَلَّهُ فِي يَدِهِ *

36-....... Sehl ibn Sa'd(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber(S)'e içilecek bir şey getirildi. Kendisi bundan bir mikdâr içti. Sağında bir genç, solunda da yaşlılar vardı. Bu durumda Peygamber, gence:

— *"Eğer bana izin verirsen* (artan içeceği) *şu yaşlılara veririm"* dedi.

Genç sahâbî de:

— Yâ Rasûlallah! Ben Sen'den gelen nasîbimi hiçbir kimseye ihsân etmem, dedi.

Bu söz üzerine Peygamber içecek kabını o gencin eline çabucak koydu [63].

٢١ــ بابُ الهِبَةِ المَقْبُوضَةِ وغيْرِ المَقْبُوضةِ والمَقسُومةِ وغيْرِ المَقسُومَةِ

62 Cemi' sözü ikide de kullanıldığı için Esmâ'nın bu fiili ile başlık arasında uygunluk bulunmuştur. Ben Esmâ'nın bu rivâyetini mevsûl olarak görmedim (İbn Hacer).

63 Hadîsin başlığa uygunluğu İbn Battâl'ın dediğidir.
Peygamber gençten nasîbini yaşlılara hibe etmesini istedi. Peygamber'den olan payı şuyû'lu idi, ayrılmış değildi. İşte bu şuyû'lu hibenin sahîhliğine delâlet etmiştir.
Bu hadîs, Şirb'de ve Mezâlim'de de geçmişti (Aynî).

وقَدْ وَهَبَ النبِىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم وأصحابُهُ لِهَوازِنَ ما غَنِمُوا مِنْهُمْ وهُوَ غَيْرُ مقْسُومٍ. وقال ثابتٌ قال حدّثنا مِسْعَرٌ عنْ مُحَارِبٍ عنْ جَابِرٍ رضى اللّهُ عنهُ أتَيْتُ النبِىَّ ﷺ فى المَسْجِدِ فَقَضَانِى وزَادَنِى *

21- ELLE TUTULUP TESLÎM ALINMIŞ, TESLÎM ALINMAMIŞ VE TAKSÎM EDİLMİŞ, TAKSÎM EDİLMEMİŞ OLAN HİBE BÂBI [64].

Peygamber (S) ve sahâbîleri Hevâzin kabîlesine onlardan aldıkları ganîmetleri hibe etmişlerdi; hâlbuki o ganîmet henüz taksîm edilmemişti [65].
Buhârî dedi ki: Sâbit şöyle dedi: Bize Mıs'ar, Muhârib'den; o da Câbir(R)'den tahdîs etti (o şöyle demiştir): Ben mescidde Peygamber'e geldim. O benden satın aldığı devenin bedelini Bilâl vâsıtasıyle bana ödedi ve bana fazla da verdi [66].

٣٧ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ مُحَارِبٍ سَمِعْتُ جابِرَ بنَ عبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهُما يقولُ بِعتُ مِنَ النبِىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم بَعِيرًا فِى سَفر فَلَمَّا أتَيْنَا المَدِينَةَ قال ائْتِ المَسْجِدَ فصَلِّ رَكْعَتَيْنِ فَوَزَنَ * قال شُعْبَةُ أُرَاهُ فَوَزَنَ لى فأرْجح فَمَا زالَ مِنْهَا شَيْءٌ حَتَّى أصَابَهَا أهْلُ الشَّأْمِ يَوْمَ الحَرَّةِ *

37-....... Bize Şu'be, Muhârib'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah (R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben bir seferde Peygamber'e bir deve sattım. Medîne'ye geldiğimizde bana: *"Mescide gel, iki rek'at namâz kıl"* buyurdu. (Ben namâzı kıldıktan sonra) Bilâl bana alacağımı tarttı. Şu'be ibnu'l-Haccâc: Ben onun: Bilâl bana terâzîyi ağır basarak tartıverdi dediğini sanıyorum, demiştir. (Câbir dedi ki): Harre vak'ası günü (hicrî 63) Şâm askerleri onu benden

---

64 Başlıktaki ilk iki nevi' hibenin hükmü daha önce geçmişti. Burada son iki nev'in hükümleri bilinecektir. Bunların da hükmü cevâzdır.

65 Bu Hevâzin kıssası gelecek bâbda daha uzun bir metinle gelecektir. Buradaki kısım, şuyû'lu ve taksîm edilmemiş ganîmetin hibe edildiğini göstermektedir.

66 Bu rivâyetin isnâdı bâzı nushalarda: Bize Sâbit ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Mıs'ar, Muhârib'den... tahdîs etti şeklindedir.

Bu Câbir'in meşhûr Baîr hadîsi Buyû' Kitâbı'nda "Hayvanları ve eşekleri satma bâbı"nda geçmişti. Burada ayrı bir yoldan getirmiştir.

alıncaya kadar, Peygamber'in o fazlasından bir mikdâr şey benden hiç ayrılmamıştır [67].

٣٨ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ عَنْ مالِكٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ رضى الله عنه أَنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ أُتِيَ بشَرَابٍ وعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ وعَنْ يَسَارِهِ أَشْيَاخٌ فقال لِلغُلاَمِ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِي هؤُلاَءِ فقال الغُلاَمُ لا واللَّهِ لا اوثِرُ بنَصِيبِي مِنْكَ أَحَدًا فَتَلَّهُ فِي يَدِهِ *

38-....... Sehl ibn Sa'd (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah'a içecek bir şey getirildi. Sağ tarafında bir genç, sol tarafında da yaşlılar bulunuyordu. Rasûlullah o gence:

— *"Kabda kalanı bu yaşlılara vermem için bana izin verir misin?"* diye sordu.

Genç hemen:

— Hayır vallâhi, ben Sen'den olan nasîbimi hiçbir kimseye ihsân etmem, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah o kabı gencin elinin içine hızlıca koyuverdi [68].

٣٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ عُثْمَانَ بنِ جَبَلَةَ قال أخبرنى أَبِي عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سَلَمَةَ قال سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنه قال كانَ لِرَجُلٍ عَلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّمَ دَيْنٌ فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ فقال دعُوهُ فإنَّ لصاحِبِ الحَقِّ مَقَالاً وقال اشتَرُوا لهُ سِنًّا فأَعْطُوها إِيَّاهُ فقالوا إنَّا لاَ نَجدُ سنًّا إلاَّ سِنًّا هِيَ أَفْضَلُ منْ سِنِّهِ قال فاشْتَرُوهَا فأَعْطُوهَا إِيَّاهُ فإنَّ منْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ قَضَاءً *

39-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın üzerinde bedevî bir kimsenin (üç yaşında) bir deve alacağı vardı. (Bedevî bu alacağını Rasûlullah'tan sert ve kaba bir şekilde isteyince) sahâbîleri onu hırpalamaya azmettiler. Fakat Rasûlullah (S):

---

67 Buhârî bu Câbir hadîsini şuyû'lu hibenin sahîhliğine delîl olarak getirmiştir. Câbir'e verdiği fazla, Beytu'l-mâl'den olduğu için, diğerlerinin hisselerini de şâmil bulunması yönünden şuyû'lu hibe şeklinde kabûl edilebilir.

68 Bu Sehl hadîsini Buhârî, geçen bâbda "Bir kişinin bir topluluğa hibe etmesi bâbı"nda zikretmişti. Burada ise taksîm edilmemiş hibe başlığında zikretti. Hadîsin bu başlığa uygunluğu, içinde taksîm edilmemiş hibe bulunması yönündendir... (Aynî).

— *"Bedevîyi serbest bırakınız. Çünkü her hakk sâhibinin söz söyleme hakkı vardır"* buyurdu ve: *"Onun için, onun devesi yaşında bir deve satın alın da onu kendisine verin"* emrini verdi.

Sahâbîler:

— Biz aradık, bunun devesinden daha yaşlı ve kıymetli deveden başka deve bulamadık, dediler.

Rasûlullah:

— *"O daha kıymetli deveyi satın alın ve bu kıymetli deveyi o şahsa verin. Çünkü sizin borç ödemeyi en güzel yapanınız, en hayırlınızdandır"* buyurdu [69].

٢٢ــ بابٌ إذَا وهَبَ جَمَاعَةٌ لِقَوْمٍ

22- BÂB: BİR CEMÂAT BİR KAVME HİBE ETTİĞİ ZAMÂN

٤٠ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ أنَّ مَرْوَانَ بنَ الحَكَمِ والمِسْوَرَ بنَ مَخْرَمَةَ أخبراهُ أنَّ النبيَّ صلى الله عليْه وسلم قال حِينَ جَاءَهُ وفْدُ هَوَازِنَ مُسْلِمِينَ فَسأَلُوهُ أنْ يُرُدَّ إلَيْهِمْ أمْوَالَهُمْ وسَبْيَهُمْ فقال لَهُمْ مَعى مَنْ تَرَوْنَ وأَحَبُّ الحَدِيثِ إلَيَّ أصْدَقُهُ فاخْتارُوا احْدٰى الطَّائِفَتَيْنِ إمَّا السَّبْيَ وإمَّا المالَ وقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ وكانَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم انْتَظَرَهُمْ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً حينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لهُمْ أنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم غَيْرُ رادٍّ اليهِمْ إلاَّ إحْدٰى الطَّائِفَتَيْنِ قالوا فإنَّا نَخْتارُ سَبْيَنَا فقَامَ فِي المُسْلِمِينَ فأثْنٰى علَى اللَّهِ بما هُوَ أهْلُهُ ثُمَّ قال أمَّا بَعْدُ فإنَّ إخْوَانَكُمْ هؤُلاَءِ جاؤُنا تائِبِينَ وإنِّى رأيْتُ أنْ أرُدَّ اليهِمْ سبْيَهُمْ فَمَنْ أحَبَّ منْكُمْ أنْ يُطَيِّبَ ذٰلِكَ فَلْيَفْعَلْ ومَنْ أحَبَّ أن يكُونَ على حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إيَّاهُ منْ أوَّلِ ما يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ فقال النَّاسُ طَيَّبْنَا يا رسولَ اللَّهِ لهُمْ فقال لهُمْ إنَّا لا نَدْرِى منْ أذِنَ مِنْكُمْ فيهِ مِمَّنْ لمْ يأْذَنْ فارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعَ إلَيْنا عُرَفاؤُكُمْ أمَرَكُمْ فَرَجَعَ الناسُ فَكلَّمَهُمْ عُرَفاؤُهُمْ ثُمَّ رجَعُوا إلى النبيِّ صلى الله

---

69 Bu hadîste de başlığa uygunluk, ma'nâsından alınır. Çünkü bunda Peygamber alacak sâhibine kendi devesinden daha üstün değerde bir deve verilmesini emretti. Bu borç ödemedeki o fazlalık ise taksîm edilmemiştir (Kezâ).

عليه وسلم فأخبروه أنهم طيّبوا وأذنوا وهذا الذي بلغنا من سبي هوازن هذا آخر قول الزهري يعني فهذا الذي بلغنا *

40-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti ki, Mervân ibnu'l-Hakem ile el-Mısver ibn Mahreme Urve'ye şöyle haber vermişlerdir: (Huneyn seferinde) Rasûlullah'a Hevâzin kabîlesi temsîlcileri müslümânlar olarak geldikleri ve Rasûlullah'tan mallarını ve esîrlerini geri vermesini istedikleri zamân, onlara:

— *"Maiyyetimde bulunan asker sahâbîleri görüyorsunuz. Sözün bana en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki tâifenin birisini tercîh ediniz: Ya esîrleri, ya da malları. Ben sizin gelmenizi bekleyip durmuş idim"* buyurdu.

Râvî dedi ki: Peygamber (S) Tâif'ten (Cı'râne'ye) döndüğü zamân, on geceden fazla onların gelmesini beklemişti. Hevâzin hey'etine, Rasûlullah'ın kendilerine ancak iki şıkktan birisini geri vereceği belli olunca, bunlar:

— Bizler esîrlerimizin geri verilmesini tercîh ediyoruz, dediler.

Bunun üzerine Peygamber (S) müslümânlar içinde ayağa kalktı, Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla övdü, bundan sonra:

— *"Amma ba'du: Şübhesiz bu Hevâzin elçileri kardeşleriniz tevbe ediciler olarak bize gelmişlerdir. Ben de onların esîrlerini kendilerine geri vermeyi uygun gördüm. Sizden her kim esîrlerini bu sûretle* (karşılıksız vererek) *kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse bunu yapsın! Sizden her kim de kendi hissesi üzerine bağlı kalmak* (karşılıksız vermemek) *arzû ederse, bu bedeli ona biz, Allah'ın bize ihsân edeceği ilk ganîmet malından veririz. Bu kanâatle o da böyle yapsın!"* buyurdu.

Bunun üzerine insanlar:

— Biz Hevâzinler'in gönüllerini hoş ettik, yâ Rasûlallah, dediler.

Akabinde Rasûlullah onlara:

— *"Şimdi biz sizden esîrini vermeye izin veren kimseleri izin vermeyenlerden ayırdedip bilemiyoruz. Haydi siz geri gidiniz de bize emrinizi işbilir ârifleriniz yükseltsin!"* buyurdu.

İnsanlar geri çekildiler. Kabîlelerin ârifleri, kabîleleri halkıyle konuştular. Sonra Peygamber'e geri gelip herbiri kavminin esîrleri geri vermekten hoşnûd olduklarını ve Peygamber'e bu husûsta izin verdiklerini haber verdiler. İşte Hevâzin esîrleri haberinden bize ulaşan budur.

Buhârî, "Bize ulaşmış olan işte budur" sözünü kasdederek: İşte bu, ez-Zuhrî'nin sözünün sonudur, demiştir [70].

---

70 Hadîsin başlığın aslına delâleti ciheti açıktır. Çünkü ganîmet alanlar bir cemâ-

٢٣ــ بابُ منْ أهْدِىَ لهُ هَدِيَّةٌ وعِنْدَهُ جُلَسَاؤُهُ فَهُوَ أحَقُّ وَيُذْكَرُ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ أنَّ جُلَسَاءَهُ شُرَكاءُ ولَمْ يَصِحَّ

23- YANINDA OTURAN ARKADAŞLARI VARKEN KENDİSİNE BİR HEDİYE VERİLEN KİMSE, O HEDİYEYE MECLİS ARKADAŞLARINDAN DAHA HAKLIDIR BÂBI

Ve İbn Abbâs'tan: Meclis arkadaşları o hediyede kendisine ortaklardır hükmü zikrolunuyor. Bu, İbn Abbâs'tan sahîh olmadı [71]

٤١ــ **حدّثنا** ابنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عبدُ اللَّهِ قال أخبرنا شُعْبَةُ عنْ سَلَمَة بنِ كُهَيْلٍ عنْ أبِي سَلَمَةَ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم أنَّهُ أخَذَ سِنًّا فَجَاءَهُ صَاحِبُهُ يَتَقاضَاهُ فَقَالَ إنَّ لِصَاحِبِ الحَقِّ مَقَالاً ثُمَّ قَضَاهُ أفْضَلَ مِنْ سِنِّهِ وقال أفْضَلُكُمْ أحْسَنُكُمْ قَضَاءً *

41-....... Bize Şu'be, Seleme ibn Küheyl'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber'den olmak üzere haber verdi ki: Peygamber (S) bir bedevîden genç bir deve almıştı. Sonra onun sâhibi Peygamber'e geldi, O'ndan borcunu ödemesini istiyordu. Peygamber (S): *"Hakk sâhibinin söz hakkı vardır"* buyurdu. Sonra o zâta kendi devesinden daha fazîletlisi ile borcunu ödedi ve: *"En fazîletliniz, borç ödeme yönünden en güzel olanınızdır"* buyurdu [72].

٤٢ــ **حدّثنا** عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال **حدّثنا** ابنُ عُيَيْنَةَ عنْ عمْرو عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّهُ كانَ مَعَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم فِي سَفَرٍ فَكَانَ عَلَى بَكْرٍ لِعُمَرَ صَعْبٍ فَكَانَ يَتَقَدَّمُ النبىَّ صلى الله عليه وسلم فيقُولُ أبوهُ يا عَبْدَ اللَّهِ لاَ يَتَقَدَّمُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم أحَدٌ فقال لَهُ النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم بِعْنِيهِ فقال عُمَرُ هُوَ لَكَ فاشْتَرَاهُ ثُمَّ قال هُو لَكَ يا عبْدَ اللَّهِ فاصْنَعْ بِهِ ماشِئْتَ *

---

attir ve onlar ganîmetin bir kısmını, ganîmeti aldıkları topluluğa vermişlerdir. Bu topluluk da Hevâzin kavmidir... (İbn Hacer).

71 Buhârî açtığı başlığa aykırı hüküm taşıyan bu rivâyetin sahîh olmadığını bildirmiş oluyor.

72 Hadîs yakında da geçmişti. Başlığa uygunluğu el-Kirmânî'nin dediğine göre, hakkının üzerinde olan ziyâde bir hibe idi.

42-....... İbn Umer (R) bir seferde Peygamber'in berâberinde bulunmuş. Kendisi, babası Umer'e âid sert ve genç bir erkek devesi üzerinde imiş. Hayvan tizlenerek Peygamber'in önüne geçiyor, babası da:

— Yâ Abdallah! Peygamber'in önüne hiç kimse geçmez, diyormuş.

Bunun üzerine Peygamber (S) Umer'e:

— *"Bu çetin deveyi bana sat!"* buyurdu.

Umer de:

— O senindir, dedi.

Böylece Peygamber o deveyi satın aldı. Sonra:

— *"Bu deve senindir yâ Abdallah, ne istersen yap"* buyurdu [73].

٢٤ـ بابٌ إذَا وهَبَ بَعِيرًا لِرَجُلٍ وهُوَ رَاكِبُهُ فَهُوَ جائِزٌ

24- BÂB: BİR KİMSE DİĞER BİRİNE BİR DEVE HİBE ETTİĞİ ZAMÂN, HİBE EDİLEN KİMSE O DEVEYE BİNER HÂLDE OLSA, BU HİBE CÂİZDİR

٤٣ـ وقال الحُمَيْدِيُّ حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا عَمْرٌو عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنْهُما قال كُنَّا مَعَ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم فِى سَفَرٍ و كُنْتُ عَلَى بَكْرٍ صَعْبٍ فقال النبيُّ ﷺ لِعُمَرَ بِعْنِيهِ فابْتَاعَهُ فقال النبيُّ ﷺ هُوَ لَكَ يا عَبْدَ اللّهِ *

43-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Biz bir seferde Peygamber(S)'in berâberinde idik. Ben (babama âid) genç ve sert bir erkek deve üzerine binmiştim. Peygamber, Umer'e:

— *"Bu deveyi bana sat"* buyurdu.

Böylece Peygamber o deveyi satın aldı. Akabinde Peygamber:

— *"Yâ Abdallah, bu deve senindir"* buyurdu [74].

---

73 Hadîsle başlık arasındaki münâsebet ciheti İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de dediği şey olduğu görülüyor: Buhârî burada şuyû'lu olanı şuyû'lu olmayana; çok olanı az olana katmak istemiştir. İbn Battâl da: İbn Umer'e hibesi insanların berâberinde olmuş, fakat onlardan hiçbiri onda bir ortaklığa hakk kazanmamıştır. İşte benim onlar için gördüğüm münâsebet ciheti budur. Allah en bilendir, iyi düşünülsün! demiştir (Kastallânî).

74 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Peygamber mülkiyet boşaltmasını nakil menziline indirdi, böylece hibe sahîh oldu.

٢٥ـ باب هَدِيَّةِ ما يُكْرَهُ لُبْسُهَا

25- GİYİLMESİ MEKRÛH OLAN ŞEYİ HEDİYE ETMEK BÂBI

٤٤ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال رأى عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ حُلَّةً سِيَرَاءَ عِنْدَ باب المَسْجِدِ فقال يا رسولَ اللَّهِ لواشْتَرَيْتَهَا فَلَبِسْتَهَا يَوْمَ الْجُمعَةِ ولِلْوَفْدِ قال إنَّمَا يَلْبَسُهَا منْ لاَ خَلاَقَ لَهُ فِى الآخِرَةِ ثُمَّ جاءَتْ حُلَلٌ فأعْطَى رسولُ اللَّهِ ﷺ عُمَرَ مِنْهَا حُلَّةً وقال أكْسَوْتَنِيهَا وقُلْتَ فِى حُلَّةِ عُطَارِدٍ ما قُلْتَ فقال إنِّى لَمْ أكْسُكَهَا لِتَلْبَسَهَا فَكَسَا عُمَرُ أخًا لَهُ بِمَكَّةَ مُشْرِكًا *

44-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb bir kerresinde Mescid'in kapısının yanında (Utârid ibn Hâcib'e âid) satılık ipekli hulle gördü de:

— Yâ Rasûlallah! Bunu alsanız da cumua günleri ve yanınıza elçi hey'etlerini kabûl ettiğiniz zamânlarda giyseniz, dedi.

Rasûlullah:

— *"Bunu ancak âhirette nasîbi olmayanlar giyer"* buyurdu.

Sonra Rasûlullah'a bunun gibi ipekli kumaştan yapılmış elbiseler gelmişti. Rasûlullah bunlardan bir takımı Umer'e verdi. Bunun üzerine Umer:

— Bunu bana giydiriyor musun? Hâlbuki Utârid'in hullesi hakkında söylediğini söylemiştin? diye açıklama istedi.

Rasûlullah:

— *"Bunu ben sana kendin giyesin diye vermedim"* buyurdu.

Umer de bu ipek elbiseyi alıp Mekke'de bulunan müşrik kardeşine verdi [75].

٤٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ أبو جَعْفَرٍ قال **حدّثنا** ابنُ فُضَيْلٍ عنْ أبِيهِ عنْ نَافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضي الله عنهما قال أتَى النبيُّ ﷺ بَيْتَ فَاطِمَةَ بِنْتِه فَلَمْ يَدْخُلْ عَلَيْهَا وجَاءَ عَلِيٌّ فَذَكَرَتْ لَهُ ذلِكَ فَذَكَرَهُ للنبيِّ ﷺ قال إنِّى رأيْتُ علَى بابِهَا سِتْرًا مَوْشِيًّا فقال مالِى ولِلدُّنْيَا فأتَاهَا عَلِيٌّ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهَا فقالَتْ لِيأْمُرْنِى فِيهِ بِمَاشَاءَ قال تُرْسِلُ بِهِ إلَى فُلاَنٍ أهْلِ بَيْتٍ بِهِمْ حَاجةٌ *

---

75 Bu hadîsten giyilmesi mekrûh, hattâ harâm olan elbiseyi hibe etmenin câiz olduğu hükmü alınmıştır. Hediye alan onu ya satar, ya başkasına hediye eder, yâhud kadınlara halâl olduğundan, kadınlara verir.

45-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Peygamber (S), kızı Fâtıma'nın evine gelmişti de, Fâtıma'nın yanına girmemişti. Sonra Alî geldi (Fâtıma'yı kederli gördü). Fâtıma da ona olanı anlattı. Alî de bunu Peygamber'e zikretti. Peygamber:

— *"Hakîkaten* (ben geldim), *Fâtıma'nın kapısında çeşit çeşit renklerle nakışlı bir perde gördüm"* dedi ve devâmla: *"Benimle* (bu süslü) *dünyâ arasında ne münâsebet var!"* buyurdu.

Akabinde Alî, Fâtıma'ya gidip bunları ona söyledi. Fâtıma da:

— Rasûlullah bu perde hakkında bana istediği şeyi emretsin, dedi.

(Fâtıma'nın bu sözü Rasûlullah'a ulaşınca):

— *"Fâtıma bu perdeyi muhtâc bir âile sâhibi olan Fulân'a gönderir"* buyurdu [76].

٤٦ـ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنْهَالٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخْبَرنِى عبْدُ المَلِكِ ابنُ مَيْسَرَةَ قال سَمِعْتُ زَيْدَ بنَ وهْبٍ عنْ عَلِيٍّ رضى الله عنه قال أهْدَى إلَىَّ النبىُّ صلى الله عليهِ وسلَّمَ حُلَّةَ سِيَرَاءَ فَلَبِسْتُهَا فَرَأَيْتُ الْغَضَبَ فِى وجْهِهِ فَشَقَقْتُهَا بَيْنَ نِسَائِي *

46-....... Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana "Sıyerâ" (denilen ipekli) bir elbise hediye etti. Ben de onu giydim. Fakat ben Peygamber'in yüzünde öfke gördüm. Bunun üzerine ben de onu kadınlarım arasında yardım (da onlara verdim) [77]

٢٦ـ بابُ قَبولِ الْهَدِيَّةِ مِنَ المُشْرِكِينَ

26- MÜŞRİKLERDEN HEDİYE KABÛL EDİLMESİ BÂBI

٤٧ـ وقال أبو هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال هَاجرَ إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ بِسَارَةَ فَدَخلَ قَرْيَةً فِيهَا مالِكٌ أوْ جبَّارٌ فقال أعْطُوها آجَرَ واُهْدِيَتْ لِلنبيِّ صلى الله عليه وسلم شاةٌ فيها سُمٌّ * وقال أبو حُمَيْدٍ أهْدَى مَلِكُ أيْلَةَ لِلنبيِّ ﷺ بَغْلَةً بَيْضَاءَ وكَسَاهُ بُرْدًا وكَتَبَ لَهُ بِبَحْرِهِمْ *

76 Bu hadîs dahî kullanılması mekrûh olan bir şeyi hediye etmenin câiz olduğuna delâlet etmiştir.

77 *Sıyerâ;* bir nevi' alaca kumaştır ki, yol yol sarı kalemli ve çubuklu olur; dokumasında bol ipek karışmış bulunur *(Kaamûs Ter.).* İşte bunun ipeği bol olduğu için Peygamber, Alî'nin onu giymesine öfkelenmiştir. Başlığa uygunluğu da bu öfkelenmedir; öfkelenmesi mekrûh olduğu içindir. İpeği az olan kumaşın kullanılması ise câiz oluyor.

47- Ve Ebû Hureyre söyledi: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"İbrâhîm Peygamber, Sâre ile hicret etti de içinde bir ıkümdâr yâhud bir cebbâr bulunan bir memlekete girdi...* (Sounda o zâlim hükümdâr, adamlarına: Bu kadını İbrâhîm'e geri erin ve) *Hâcer'i de Sâre'ye verin, dedi"* [78]

Ve yine Peygamber(S)'e, içinde zehir bulunan bir koyun ıediye edilmiştir [79].

Ve Ebû Humeyd şöyle dedi: Eyle Meliki (Yuhannâ), Peygamber(S)'e beyaz bir katır hediye etti ve bir de kaftân giydirdi. Peygamber de ona deniz kenarındaki beldeleri halkı için bir emân-nâme yazıp verdi [80].

٤٨ — حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال **حدّثنا** يُونُسُ بنُ مُحَمَّدٍ قال **حدّثنا** شَيْبَانُ عنْ قَتَادَةَ قال **حدّثنا** أَنَسٌ رضى الله عنه قال أُهْدِى لِلنبيِّ صلى الله عليه وسلم جُبَّةُ سُنْدُسٍ وكانَ يَنْهَى عنِ الحَرِيرِ فَعَجِبَ النَّاسُ مِنْهَا فقال صلى اللّهُ عليه وسلم والَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَمَنادِيلُ سَعْدِ بنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ أَحْسَنُ مِنْ هَذَا * وقال سَعِيدٌ عنْ قَتَادَةَ عنْ أَنَسٍ أَنَّ أُكَيْدِرَ دُومَةَ أَهْدَى إِلَى النبيِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلَّم *

48-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir defasında Peygamber(S)'e sündüsten dikilmiş bir cübbe hediye edildi. Hâlbuki Peygamber ipekli kullanmaktan nehyederdi. Bu sebeble sahâbîler, Peygamber'in bunu kabûl etmesinden hayret ettiler. Peygamber (bu hayreti gidermek için):

— *"Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Sa'd ibn Muâz'ın cennetteki mendilleri bu ipekli kumaştan çok daha güzeldir"* buyurdu.

Ve Saîd ibnu Ebî Arûbe, Katâde ibnu Diâme'den; o da Enes'ten

78 Bu, Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da gelecek olan hadîsin bir parçasıdır. Burada başlığa delîl yapılan yeri, kâfir olan Mısır Meliki'nin hediyesi olan Hâcer'i, Sâre'nin kabûl etmesi, sonra da bunu İbrâhîm'e hediye eylemesidir. Buhârî bunun bir rivâyetini Buyû' Kitâbı'nda da getirmişti.

79 Bu da bu bâbda senedli olarak gelecek olan hadîsin bir parçasıdır. Bunun başlığa uygunluğu, Hayber'de bir Yahûdî karısının hediye ettiği bu zehirli koyunu Peygamber'in kabûl etmiş olmasıdır.

80 Peygamber'in bu yazısının metni Zekât Kitâbı'nda geçti. Buradaki kısmın başlığa delîlliği ise gizli değildir.

söyledi ki: Dumete'l-Cendel Meliki Ukeydir, bunu Peygamber(S)'e hediye vermiştir [81].

٤٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ عَبْدِ الوَهَّابِ قال حدّثنا خَالِدُ بنُ الحَارِثِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ هِشَامِ بنِ زَيْدٍ عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ رضى الله عنه أنَّ يَهُودِيَّةً أَتَيْتِ النبىَّ ﷺ بِشَاةٍ مَسْمُومَةٍ فأَكَلَ مِنْهَا فَجِيءَ بِهَا فَقِيلَ ألاَ نَقْتُلُهَا قال فَمَا زِلْتُ أَعْرِفُهَا فِى لَهَوَاتِ رسولِ اللّهِ ﷺ *

49-....... Enes ibn Mâlîk(R)'ten demiştir: (Hayber'de) bir Yahûdî kadını, zehirleyerek kızartılmış bir koyunu Peygamber'e getirdi. Peygamber bu koyunun etinden yedi (ve zehirli olduğunu haber verdi). Akabinde bu hıyâneti yapan kadın getirildi (ve sebebi soruldu. Kadın suçunu i'tirâf etti). Sahâbîler tarafından:

— Bu kadını öldürelim mi? diye soruldu.

Peygamber:

— *"Hayır öldürmeyin"* buyurdu.

Enes ibn Mâlik: Bu bir lokma zehirli etin te'sîrini, Rasûlullah'ın küçük dilinde tanır dururdum, demiştir [82].

٥٠ـ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا المُعْتَمِرُ بنُ سُلَيْمَانَ عنْ أَبِيهِ عنْ أَبِى عُثْمَانَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أَبِى بَكْرٍ رضى الله عنهما قال كُنَّا مَعَ النبىِّ ﷺ ثَلاَثِينَ ومائَةً فقال النبىُّ ﷺ هَلْ مَعَ أَحَدٍ مِنْكُمْ طعَامٌ فإذَا مَعَ رَجُلٍ صاعٌ مِنْ طَعَامٍ أَوْ نَحْوُهُ فَعُجِنَ ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ مُشْرِكٌ مُشْعَانٌّ طَوِيلٌ بِغَنَمٍ يَسُوقُهَا فقال النبيُّ ﷺ بَيْعًا أَمْ عَطِيَّةً أَوْ قال أَمْ هِبَةً قال لاَ بَلْ بَيْعٌ فاشْتَرَى مِنْهُ شاةً فَصُنِعَتْ وأَمَرَ النبيُّ ﷺ بِسَوَادِ البَطْنِ أَنْ يُشْوَى وايْمُ اللّهِ ما فِى الثَّلاَثِينَ والمِائَةِ إلاَّ قَدْ حَزَّ النبيُّ ﷺ لهُ حُزَّةً مِنْ سَوَادِ بَطْنِهَا إنْ كانَ شَاهِدًا أَعْطَاهَا إِيَّاهُ وإنْ كانَ غَائِبًا خَبَأَلَهُ فَجَعَلَ مِنْهَا قَصْعَتَيْنِ فأَكَلُوا أَجْمَعُونَ وشَبِعْنَا فَفَضَلَتِ الْقَصْعَتَانِ فحَمَلْنَاهُ عَلَى الْبَعِيرِ أَوْ كَما قال *

---

81 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Çünkü bunda müşrikten hediye kabûl edilişi vardır. Zîrâ hediye eden Dumetu'l-Cendel Meliki Ukeydir'dir ve o, o zamân bir Hrıstiyan müşriktir.

82 Bunun da başlığa uygunluğu, Peygamber'in bu Yahûdî karısının hediyesini kabûl edip ondan yemesi yönündendir.

Bu zehirli etten Bişr ibn Berâ da yemiş ve bu yüzden o ölünce kadın da kısas olarak öldürülmüştür. Bu Yahûdî karısının adının Zeyneb olduğu diğer rivâyetlerde gelmiştir.

50-....... Abdurrahmân ibnu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Biz (bir seferde) Peygamber'in maiyyetinde yüz otuz kişi idik. Peygamber (S):

— *"Sizden birinizin yanında yiyecek birşey var mıdır?"* diye sordu.

O sırada bir kimsenin yanında bir sâ' ölçeği yâhud buna benzer bir kap erzâk bulundu. Bu yoğurulup hamur yapıldı. Sonra başı açık, perîşân, uzun boylu bir müşrik kişi koyun sürüsünü sürerek çıkageldi. Peygamber ona:

— *"Koyunları satar mısın, yoksa atıyye veyâ hibe olarak mı getirdin?"* diye sordu.

O çoban:

— Hayır hibe değildir, fakat satılıktır, dedi.

Peygamber ondan bir koyun satın aldı. Koyun kesildi. Peygamber (evvelâ) o koyunun karaciğerinin pişirilmesini emretti.

(Râvî Abdurrahmân dedi ki): Allah'a yemînle söylüyorum, birlikteki yüz otuz kişi içinde hiçbirisi eksik kalmadı, ille Peygamber bu hayvanın ciğerinden bir parça kesip orada hâzır bulunuyorsa hemen verdi, dışarıda bulunanların hisselerini de onlar için sakladı. Sonra koyunun eti (pişince) Peygamber onu iki kap içine koydu. Bu iki kaptan sefer hey'etimizin hepsi yediler. Hepimiz doyduk. İki kap yemek yine arttı da, bu artığı deveye yükledik.

Râvî (hadîsin ifâdesine sadâkatın mes'ûliyetinden dolayı): Yâhud Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in dediği söz gibi, demiştir [83].

٢٧ـ بابُ الْهَدِيَّةِ لِلْمُشْرِكِينَ وقَوْلِ اللَّهِ تعالى لاَيَنْهَاكُمُ اللَّهُ عنِ الَّذينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ ولَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أنْ تَبَرُّوهُمْ و تُقْسِطُوا إلَيْهِمْ إنَّ اللَّهَ يُحِبُّ المُقْسِطِينَ

27- MÜSLÜMÂNIN MÜŞRİKLERE HEDİYE VERMESİ(NİN CEVÂZI) BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Sizinle dîn husûsunda muhârebe etmemiş ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik, onlara adâlet (ile muâmele) etmenizden Allah sizi men' etmez. Çünkü

83 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in müşrik çobana *"Koyunların satılık mı yoksa atıyye mi?"* diye sormasındadır. Atıyye ise hediye ve hibe ma'nâsına da kullanılır. Bu hadîste müşrikin hediyesinin kabûlünün cevâzına delâlet vardır. Eğer bu câiz olmasaydı Peygamber *"Yâhud atıyye midir?"* demezdi (Aynî).

Allah adâlet yapanları sever'' (el-Mümtehine: 8) [84].

٥١ـ **حدّثنا** خَالِدُ بنُ مَخْلَدٍ قال **حدّثنا** سُلَيْمَانُ بنُ بِلاَلٍ قال **حدّثنى**
عَبْدُ اللَّهِ بنُ دِينَارٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال رَأى عُمَرُ حُلَّةً عَلَى رَجُلٍ
تُبَاعُ فقال لِلنبيِّ صلى الله عليهِ وسلم ابْتَعْ هَذِهِ الحُلَّةَ تَلْبَسْهَا يَوْمَ الْجُمْعَةِ وإذَاجَائَكَ
الوَفْدُ فقال إنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ منْ لاَ خَلاَقَ لَهُ فِي الآخِرَةِ فأتِىَ رسولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم مِنْهَا بِحُلَلٍ فأرْسَلَ إلَى عُمَرَ مِنْهَا بِحُلَّةٍ فقال عُمَرُ كَيْفَ ألْبَسُهَا
وَقدْ قلتَ فِيهَا ما قُلْتَ قال إنِّى لَمْ أكْسُكَهَا لِتَلْبسَهَا تَبيعُهَا أوْتَكْسُوهَا فأرْسَلَ بِهَا
عُمَرُإلَى أخٍ لَهُ مِنْ أهْلِ مَكَّةَ قَبْلَ أنْ يُسْلِمَ *

51-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer, bir adamın üzerinde satılmakta olan bir hulle (yânî bir takım elbise) gördü de Peygamber'e:

— Bu hulleyi satın al da cumua günleri ve elçilik hey'etleri geldiği zamânlarda giy, dedi.

Peygamber (S):

— *''Bunu ancak âhirette nasîbi olmayanlar giyer''* buyurdu.

Sonra Rasûlullah'a bunlardan birçok hulleler getirildi. Rasûlullah bunlardan bir hulle de Umer'e gönderdi. Bunun üzerine Umer:

— Sen bu hulle hakkında vaktiyle söylediklerini söylediğin hâlde, ben bu hulleyi nasıl giyerim? dedi.

Rasûlullah:

— *''Ben bunu sana giyesin diye vermedim. Sen bunu satarsın yâhud da* (lâyık olacak) *birine giydirirsin''* buyurdu.

Bunun üzerine Umer o hulleyi Mekke halkından henüz İslâm'a girmemiş olan bir kardeşine hediye gönderdi [85].

---

84 Âyetin başlığa delîlliği apaçıktır. Ma'nânın iyice belirmesi için bundan sonraki âyeti de meâlen getirelim:

''Allah sizi ancak sizinle dîn muhârebesi yapmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza arka çıkmış olanlara dostluk etmenizden men' eder. Kim onları dost edinirse, işte bunlar zâlimlerin tâ kendileridir'' (el-Mümtehıne: 9).

''Bu iki âyet müslümânlara dostunu, düşmanını esas vasıflarıyle tanıtan ve milletler arası hukûk ve münâsebetini ta'yîn eden en mühim iki esâs düstûrdur. Mü'minlerin harb ve sulh hâlinde kâfirlere karşı ta'kîb edecekleri siyâset yolu bu âyetlerde tam açıklıkla gösterilip öğretilmiştir'' (Kâmil Mîrâs).

85 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Hadîs müslümânın müşrik olan yakınına hediye vermesinin cevâzına delâlet etmiştir.

٥٢ـ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا أبو أُسَامَةَ عنْ هِشَامٍ عَنْ أبِيهِ عنْ أسْمَاءَ بِنْتِ أبِي بَكْرٍ رضى الله عنهما قَالَتْ قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وهْيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ رسولِ اللهِ ﷺ فاسْتَفْتَيْتُ رسولَ اللهِ ﷺ قُلْتُ وهْيَ رَاغِبَةٌ أفأصِلُ أُمِّي قال نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ *

52-....... Esmâ bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamânında müşrike olan annem bana (birtakım hediyelerle) gelmişti. Ben Rasûlullah'tan fetvâ istedim de:

— Annem bana sokulmak ve karşılık görmek istiyor. Anneme ilgi ve iltifât edebilir miyim? dedim.

Rasûlullah:

— *"Evet, annene ilgi ve iltifât eyle!"* buyurdu [86].

٢٨ـ بابٌ لاَ يَحِلُّ لأَحَدٍ أنْ يَرْجِعَ فِي هِبَتِهِ وصَدَقَتِهِ

28- BÂB: HİÇBİR KİMSEYE DAHA ÖNCE VERDİĞİ HİBESİNE VE YAPTIĞI SADAKASINA DÖNMESİ HALÂL OLMAZ

٥٣ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ وشُعْبَةُ قالاَ حدّثنا قَتَادَةُ عنْ سعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ عن ابن عبَّاسٍ رضى الله عنهما قال قال النبيُّ ﷺ العَائِدُ فِي هِبَتِهِ كالعَائِدِ فِي قَيْئِهِ *

53-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Hibesine dönen kimse, kusmuğuna dönen gibidir"* buyurdu.

٥٤ـ حدّثنا عبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ المُبَارَكِ قال حدّثنا عبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا أيُّوبُ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قال قال النبيُّ ﷺ لَيْسَ لَنَا مَثَلُ السَّوْءِ الَّذي يَعودُ فِي هِبَتِهِ كالكَلْبِ يَرْجِعُ فِي قَيْئِهِ *

54-....... (Başka senedden olmak üzere) İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Şu kötülük meseli biz müslümânlar için değildir* (yânî bu kötülük sıfatı bizlere yakışmaz): *Yaptığı hibeye dönen kişi, kusmuğuna dönen köpek gibidir"* [87].

---

86 Bu Esmâ hadîsinin de başlığa uygunluğu gizli değildir.

87 Bu hadîsler başlığa açıklıkla delâlet etmişlerdir. Peygamber bu ikinci rivâyette

٥٥ــ حدّثنا يَحْيَي بنُ قَزَعَةَ قال حدّثنا مالِكٌ عنْ زَيْدِ بنِ أَسْلَمَ عنْ أَبِيهِ قال سَمِعْتُ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ رضى اللَّهُ عنه يَقُولُ حَمَلْتُ علَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فأضَاعَهُ الَّذِي كانَ عِنْدَهُ فأَرَدْتُ أنْ أشْتَرِيَهُ مِنْهُ وظَنَنْتُ أنَّهُ بائِعُهُ بِرُخصٍ فَسأَلْتُ عنْ ذَلِكَ النبيَّ ﷺ فقال لاَ تَشْتَرِهِ وإنْ أعْطَاكهُ بِدِرْهَمٍ واحِدٍ فإنَّ العَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ *

55-....... Eslem şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Bir kimseyi Allah yolunda savaşsın diye bir ata bindirmiştim. Atın yanında olan o zât, ata iyi bakmadı ve onu zayıflattı. Ben de zât bu atı ucuza satar diye düşünerek, onu o adamdan satın almayı istedim. Ve hibe ettiğim bu atı tekrâr satın alabilir miyim diye Peygamber'e sordum. Peygamber (S): *"Eğer o adam bu atı sana bir tek dirhem karşılığında verse de, artık sen o atı satın alma. Çünkü sadakasına dönen kimse, kusmuğuna dönen köpek gibidir"* buyurdu [88].

٢٩ــ بابٌ
29- BÂB [89]

٥٦ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ موسَى قال أخبرنا هِشَامُ بنُ يُوسُفَ أنَّ ابنَ جُرَيْجٍ أخْبَرَهُمْ قال أخبرنى عبْدُ اللَّهِ بنُ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ أبِى مُلَيْكَةَ أنَّ بَنى صُهَيْبٍ مَوْلَى ابنِ جُدْعَانَ ادَّعَوْا بَيْتَيْنِ وحُجْرَةً أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ أعْطَى ذَلِكَ صُهَيْبًا فقال مَرْوَانُ منْ يَشْهَدُ لَكُمَا عَلى ذَلِكَ قالوا ابنُ عُمَرَ فَدَعَاهُ فَشَهِدَ لأعْطَى رسولُ اللَّهِ ﷺ صُهَيْبًا بَيْتَيْنِ وحُجْرَةً فَقَضَى مَرْوَانُ بِشَهَادَتِهِ لَهُمْ *

56-....... İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Ubeydillah ibn Ebî Muleyke şöyle haber verdi: İbnu Cud'ân'ın himâyesinde olan Suheyb'in oğulları, iki ev ile bir odanın kendileri-

---

hibesinden dönen kimsenin, bu dönek sıfatı ve hâlinin, hayvanların en değersizinin en kötü hâliyle bir benzerlikte olduğunu ve bu kötü sıfatla müslümânların sıfatlanmalarının yakışık almayacağını belirtmiş oluyor.

88 Umer'in bu hadîsi de sadakadan dönmenin halâl olmayacağına açıkça delâlet etmektedir. Ancak bu husûsta bâzı tafsîlât da vardır.

89 Bu, unvânsız bir bâbdır. Eğer berâberinde birşey takdîr edilirse i'râblanmış olur; birşey takdîr edilmezse i'râblı olmaz. Çünkü i'râb ancak iki veyâ daha fazla müfredleri bağlama ve terkîb ile olur. Bu bâb, kendinden önce geçen bâbdan bir fasıl gibidir. Çünkü "kitâb", "bâb"ları, "bâb"lar da "fasıl"ları toplar (Aynî).

ne âid olduğunu, Rasûlullah'ın bunları babaları Suheyb'e hediye verdiğini iddiâ ettiler. O sırada Medîne Vâlîsi olan Mervân:

— Bu husûs üzerine sizler için kim şâhidlik yapar? dedi.

Çocuklar:

— Abdullah ibn Umer şâhidlik eder, dediler.

Bunun üzerine Mervân, İbnu Umer'i çağırdı. İbn Umer de:

— Rasûlullah (S) Suheyb'e iki ev ve bir hücreyi muhakkak vermiştir, diye şâhidlik yaptı.

Mervân da İbnu Umer'in bu şehâdeti ile Suheyb'in çocukları lehine hükmetti [90].

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle) [91]

٣٠ــ بابُ ما قِيلَ فِي العُمْرَى والرُّقْبَى أَعْمَرْتُهُ الدَّارَ فَهِيَ عُمْرَى جَعَلْتُهَا لَهُ اسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا جَعَلَكُمْ عُمَّارًا

30- UMRÂ VE RUKBÂ HAKKINDA SÖYLENEN HÜKÜMLER BÂBI [92]

Bir kimsenin bir başkası lehine "Ömrü oldukça bu evi ona bağışladım" yâhud "Ben sağ oldukça bu evi ona

90 Hadîs, Peygamber'in hibesinin subûtuna delâlet etmektedir.

Şârih İbn Battâl: Mervân, yalnız İbn Umer'in şâhidliği ile nasıl hükmetmiştir? diye bir soru getirmiş, sonra da buna şöyle cevâb vermiştir: Mervân, İbn Umer'in şâhidliği, bir de tâlibin yemîni ile hükmetmiştir. Yemîn ve şâhidle hüküm vermek, sünnette gelmiştir (Aynî).

91 *el-Câmi'u's-Sahîh*'in el-Asîlî ve Kerîme nushalarında bâbdan önce "Besmele" vardır. Yûnînî'deki Ebû Zerr nushasında yoktur (İbn Hacer).

92 *el-Umrâ,* büşrâ vezninde, bir adam bir malı bir kimseye kendisinin yâhud o kimsenin hayâtına ta'lîkle tefvîz ve temlîk ve i'tâ eylemeye denir ki, isimdir. Meselâ ömrüm oldukça yâhud ömrün oldukça bu hâne senindir, ölümden sonra benimdir diye temlîk eylemek gibi.. Şârih der ki *Umrâ* ve *Rukbâ* Câhiliyet muâmelelerinden idi...

Rivâyetler bunun üzerine birbirini kuvvetlendirmiştir. Fakîhler bu husûsta ayrı ayrı görüştedirler. Kimi hadîsin zâhiriyle amel ediyor ve umrâyı temlîk yapıyor, kimi de umrâyı âriyet gibi kılıyor ve hadîsi te'vîl ediyor *(Kaamûs Ter.).*

Bu iki kelime ruc'â vezninde masdardır. *Umrâ, ömr*'den; *Rukbâ* da, *rukûb* ve *murâkaba*'dan alınmıştır. Lugat imâmlarından Ebû Ubeyd: *Umrâ,* bir kimsenin öbür kimseye: "Ömrün oldukça bu evimi sana bağışladım", yâhud: "Ben sağ oldukça bu evimi sana bağışladım" deyip hibe etmesidir. Ve hibe eden böyle deyip evi hibe edilene teslîm edince, ev onun olur, demiştir.

Bu sûretle *Umrâ* ta'bîri, ömrüm oldukça veyâhud ömrün oldukça diyerek, ömürlerine nisbet edilmesinden dolayı umrâ denilmiş oluyor. *Rukbâ* ta'bîri de, her iki tarafın birbirlerinin ölümlerini gözetici olmalarından dolayı olmuş oluyor. Bunların kısımları ve ayrı ayrı hükümleri vardır.. (Aynî).

bağışladım" demesi umrâ'dır. (Bu, "Ben evi ömrü müddetince ona mülk yaptım" demektir ki, bu da hibe olur.) [93].
"İsta'marakum fîhâ", "Sizleri îmâr ediciler kıldı" demektir [94].

٥٧ــ **حدّثنا** أبو نُعَيْمٍ قال **حدّثنا** شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قال قَضَى النبيُّ ﷺ بالعُمْرَى أَنَّهَا لِمَنْ وُهِبَتْ لَهُ *

57-....... Câbir (R): Peygamber (S) umrâ(nın sahîhliği) ile ve umrâ'nın hibe edilen kimseye âid olacağı ile hükmetti, demiştir [95].

٥٨ــ **حدّثنا** حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال **حدّثنا** همَّامٌ قال **حدّثنا** قَتَادَةُ قال **حدّثنى** النَّضْرُ بنُ أَنَسٍ عنْ بَشِيرِ بنِ نَهِيكٍ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى الله عنه عنِ النبىِّ ﷺ قال العُمْرَى جائِزَةٌ. وقال عَطاءٌ **حدّثنى** جابِرٌ عن النبيِّ ﷺ نحْوَهُ *

58-....... Bize Katâde ibn Diâme tahdîs edip şöyle dedi: Bana en-Nadr ibnu Enes, Beşîr ibn Nehîk'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): *"Umrâ câizdir"* buyurmuştur (yânî muammer için ve ondan sonra veresesi için geçerlidir).
Atâ ibn Ebî Rebâh da: Bana Câbir, Peygamber(S)'den bu Ebû Hureyre hadîsinin benzerini tahdîs etti, demiştir [96].

---

93 Buhârî bununla umrânın tefsîrine işâret etmiştir.

94 Bu da Ebû Ubeyde'nin *Mecâzu'l-Kur'ân*'daki tefsîridir. Başkaları "Ista'marakum", "Ömürlerinizi uzattı ve bu evin imâreti husûsunda sizlere izin verdi..." demektir, dediler.

95 Hadîsin başlığa uygunluğu "Umrâ hakkında denilen şey" sözündedir. İşte Câbir'in rivâyet ettiği bu hadîs, umrâ hakkında söylenmiş bir sözdür. Bu hadîsi Müslim Farâiz'de; Ebû Dâvûd Buyû'da, Tirmizî ile İbn Mâce Ahkâm'da; Nesâî de Umrâ'da getirmişlerdir.

96 Bu Ebû Hureyre hadîsi de Câbir hadîsi gibidir. Fakat biri Peygamber'in fiilini, biri de sözünü rivâyet etmiştir.
Buradaki Atâ'nın hadîsi ta'lîk sûretinde verilmiş ise de, aslında bu da Katâde'den mevsûldür; muallak değildir.
Umrâ'nın üç hâli vardır: Birincisi: "Şu evimi sana veriyorum; ölümünde mîrâsçılarına âiddir" diye bağışlamaktır. Bu bir hibedir; bütün âlimlere göre sahîhtir; bunda ihtilâf yoktur...
İkincisi, mîrâsçılara âid olacağı zikredilmeyerek: "Bu evimi ömrün oldukça sana verdim" demektir. Bunun sahîhliğinde iki görüş vardır.
Üçüncüsü: "Ömrüm oldukça bu ev senindir; öldüğüm zamân benim mîrâsçılarıma dönecektir" demektir. Bu yolda hibe de sahîhtir... (Kastallânî).
"Rasûlullah'ın sahâbîlerinden ve başkalarından bâzı âlimlere göre *Rukbâ*,

٣١ــ باب مَنِ اسْتَعَارَ مِنَ النَّاسِ الفَرَسَ

31- İNSANLARDAN İĞRETİ AT ALAN KİMSE BÂBI

٥٩ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ قَتَادَةَ قال سَمِعْتُ أَنَسًا يقولُ كانَ فَزَعٌ بِالمَدِينَةِ فاسْتَعَارَ النبيُّ ﷺ فرسًا مِنْ أبي طَلْحَةَ يُقَالُ لهُ المَنْدُوبُ فَرَكِبَ فَلَمَّا رجَعَ قال ما رأَيْنَا مِنْ شَيْءٍ وإنْ وجدْناهُ لَبَحْرًا *

59-....... Enes (R) şöyle diyordu: Bir kerresinde Medîne içinde bir düşman baskını korkusu olmuştu. Bunun üzerine Peygamber (S) -üvey babam- Ebû Talha'dan el-Mendûb denilen atını iğreti aldı ve ona binerek Medîne'den ayrıldı. Dönüp geldiği zamân: *"Korkulacak birşey görmedik. Muhakkak olarak bulduğumuz şey Mendûb'un su gibi akmasıdır"* buyurdu [97].

٣٢ــ باب الإسْتِعَارَةِ لِلْعُروسِ عنْدَ البِنَاءِ

32- ZİFÂF SIRASINDA GELİN VEYÂHUD GÜVEY İÇİN ELBİSE İSTİÂRE ETME(NİN CEVÂZI) BÂBI

٦٠ــ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ بنُ أَيْمَنَ قال حدّثني أَبي قال دَخَلْتُ على عَائِشَةَ رضي الله عنها وعَلَيْهَا دِرْعُ قِطْرٍ ثَمنُ خمْسَةِ دَرَاهِمَ فَقالَتِ ارْفَعْ بَصَرَكَ إلَى جارَتِي انْظُرْ إلَيْها فإِنَّهَا تُزْهَى أَنْ تَلْبَسَهُ فِي البَيْتِ وقَدْ كانَ لِي مِنْهُنَّ دِرْعٌ عَلى عهْدِ رسولِ اللّهِ ﷺ فمَا كانَتِ امْرَأَةٌ تُقَيَّنُ بالمَدِينَةِ إلاَّ أَرْسَلَتْ إلَيَّ تَسْتَعِيرُهُ *

Umrâ gibi câizdir. İbn Hanbel ve İshâk ibn Râhûye'nin ictihâdları da böyledir. Kûfe fakîhlerinden ve başkalarından bâzı âlimler de *Rukbâ* ile *Umrâ* arasını ayırarak, *Umrâ*'yı câiz gördükleri hâlde, Rukbâ câiz değildir demişlerdir" (Tirmizî).

"Umrâ Ebû Hanîfe, Muhammed, Mâlik indinde bâtıldır. Ebû Yûsuf, Şâfiî ve Ahmed cevâzına kaail olmuşlardır. Buhârî *Sahîh*'inde bu bâbda *Umrâ* ve *Rukbâ* başlığını verdiği hâlde, zikrettiği iki hadîs de *Umrâ*'ya ve *Umrâ*'nın cevâzına dâirdir. *Rukbâ*'ya dâir hiçbir haber rivâyet etmemiştir. Bu da Ebû Hanîfe'nin *Rukbâ*'nın bâtıllığı hakkındaki ictihâdını te'yîd eder" (*Hidâye* sâhibi)

97 Hadîsin son kısmının *"Muhakkak biz Mendûb'u bir deniz bulduk"* şeklinde tercemesi aslına daha uygundur, fakat ma'nâ birincisidir.

Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu bâb ile âriyetin hükmüne geçilmiş oluyor. Enes'in bu hadîsi Cihâd'da da gelecektir.

60-....... Bana babam Eymen el-Habeşî tahdîs edip şöyle dedi: Ben bir kerresinde Âişe'nin yanına girdim. O sırada Âişe'nin üzerinde kalın Yemen bezinden yapılmış, beş dirhem kıymetinde bir elbise bulunuyordu. Âişe (darlık zamânlarını anarak):

— Ey Eymen, gözünü câriyeme doğru kaldır da bak! O (benim üzerimdeki elbiseyi şimdi) ev içinde giymekten arlanır. Hâlbuki Rasûlullah zamânında benim bu nevi'den bir elbisem vardı. Medîne'de zifâf için süslenen her kadın onu âriyet almak üzere muhakkak bana haber gönderirdi, demiştir [98].

٣٣ـ بابُ فَضْلِ المَنِيحَةِ

33- MENÎHANIN FAZÎLETİ BÂBI [99]

٦١ـ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا مالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنه أَنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال نِعْمَ المَنِيحَةُ اللِّقْحَةُ الصَّفِيُّ مِنْحَةً والشَّاةُ الصَّفِيُّ تَغْدُوا بإناءٍ وتَرُوحُ بإنَاءٍ * حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يوسُفَ واسْمَاعِيلُ عَنْ مالِكٍ قال نِعْمَ الصَّدَقَةُ *

61-....... Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "(Atıyye ve hediye için) *sütü bol olan deve ve yine böyle bol sütlü koyun ne güzel menîha ve hediyedir. Bu hayvanlardan her biri bir kap sabâhleyin, bir kap akşâmleyin süt getirir*" buyurdu [100].

Bize Abdullah ibnu Yûsuf ve İsmâîl ibn Ebî Uveys, Mâlik'ten

---

98 Âişe'nin bu hadîsi, gelin veyâ güveyi için elbise âriyet alınmasının veyâ kiralanmasının câiz ve eskiden beri bilinmiş birşey olduğuna delîldir.

Bu hadîs aynı zamânda Âişe'nin zühdî hayâtının sâde ve mütevâzî bir safhasını da öğretmektedir.

99 *el-Menhu,* men' vezninde üçüncü ve ikinci bâblardan, vermek ma'nâsına masdardır. Bir adam davarının yün, yapağı, süt ve yavru makûlesi menfaatlerini bir başka adama faydalanması için âriye cihetiyle ta'yîn ve tefvîz eylemek ma'nâsınadır.

el-Minha ve'l-Menîha, bundan isimlerdir ki, böyle verilen hayvan hediyesidir *(Kaamûs Ter.).*

Menîhatu'l-Leben, kişinin bir deveyi veyâ koyunu, sütünden istifâde edilmek üzere başkasına vermesi, onun da sağdıktan sonra geri vermesidir (İbn Esîr, *en-Nihâye*).

100 Hadîsin başlığa delîlliği, Peygamber'in bunu medhetmesidir. Peygamber'in medhettiği şeyle amelde muhakkak fazîlet vardır.

Menîha aslında hibe ve atıyye demek olduğu için, Buhârî, menîha hadîslerini Hibe Kitâbı'nın sonuna koymuştur.

tahdîs etti. Mâlik'in bu rivâyetinde Peygamber'in: "(Böyle sağımlı hayvan hediyesi) *ne güzel sadakadır*" buyurduğu gelmiştir [101].

٦٢ــ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ يوسُفَ قال أخْبرنا ابنُ وهْبٍ قال حدّثنا يونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللّهُ عنهُ قال لَمَّا قَدِمَ المُهَاجِرُونَ المَدِينَةَ مِنْ مَكَّةَ ولَيْسَ بأيْدِيهِمْ يَعْنِي شَيْئًا وكانَتِ الأنْصَارُ أهْلَ الأرْضِ والعَقَارِ فَقاسَمَهُمُ الأنْصَارُ عَلَى أنْ يُعْطوهُمْ ثِمَارَ أمْوَالِهِمْ كُلَّ عَامٍ ويَكْفُوهُمُ العَمَلَ والمَؤُنَةَ وكانتْ أمُّهُ أمُّ أنَسٍ أمُّ سُلَيْمٍ كانَتْ أمُّ عبْدِ اللّهِ ابنِ أبِى طَلْحَةَ فكَانتْ أعْطَتْ أمُّ أنَسٍ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم عِذَاقًا فأعْطَاهُنَّ النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلّمَ أمَّ أيْمَنَ مَوْلاَتَهُ أمَّ أُسَامَةَ ابنِ زَيْدٍ قال ابنُ شِهَابٍ فأخبرنِى أنَسُ بنُ مالِكٍ أنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم لَمَّا فَرَغَ مِنْ قتْلِ أهْلِ خَيْبَرَ فانْصَرَفَ إلَى المَدِينَةِ رَدَّ المُهَاجِرُونَ إلَى الأنْصَارِ مَنَائِحَهُمُ الَّتِي كانُوا مَنَحُوهُمْ مِنْ ثِمَارِهِمْ فَرَدَّ النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلّم إلى أمِّهِ عِذَاقَهَا وأعْطَى رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم أمَّ أيْمَنَ مَكَانَهُنَّ منْ حَائِطِهِ * وقال أحْمَدُ بنُ شَبِيبٍ أخْبرنا أبِى عنْ يونُسَ بهٰذَا وقال مكانَهُنَّ مِنْ خَالِصِهِ *

62-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Muhâcirler Mekke'den Medîne'ye geldikleri zamân ellerinde hiçbir şeyleri yoktu. Ensâr ise Medîne'de arâzî ve akar sâhibi idi. Ensâr, her sene mallarının yarı mahsûlünü kendilerine vermek ve Ensâr'ın yerine bağ ve bahçe işlerini muhâcirler yapmak şartıyle mallarını muhâcirlere ortağa verdiler. (Râvî) Enes'in anası, Ümmü Suleym -ki aynı zamânda Abdullah ibn Ebî Talha'nın da anasıdır- Enes'in anası Ümmü Suleym de Rasûlullah'a birkaç hurma ağacı hediye etmişti. Peygamber (S) de hurma ağaçlarını (mahsûllerinden faydalanmak üzere) Usâme ibn Zeyd'in anası olan câriyesi Ümmü Eymen Bereke'ye vermişti.

İbn Şihâb dedi ki: Enes ibn Mâlik bana şöyle haber verdi: Peygamber (S) Hayber ahâlisi ile muhârebeden ayrılıp da Medîne'ye döndüğü zamân, Muhâcirler, meyvelerinden istifâde ettikleri Ensâr'ın âriyet verdikleri menîhalarını Ensâr'a geri verdiler. Peygamber de Enes'in anasına, onun vaktiyle verdiği hurma ağaçlarını geri verdi.

---

101 Bu rivâyette *"Menîha ne güzel sadakadır"* şeklinde geldiği için, menîhanın aynı zamânda en iyi bir sadaka olduğu da bildirilmiş oluyor.

Rasûlullah, Ümmü Eymen'e de o âriyet hurma ağaçları yerine kendi bustânından bir kısmını verdi.

Ve Ahmed ibnu Şebîb dedi ki: Bize babam Şebîb, Yûnus'tan bu hadîsi sened ve metin olarak aynen haber verdi. Yalnız "Onların yerine malının hâlisinden" verdi, dedi [102].

٦٣ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عيسٰى بنُ يُونُسَ قال حدّثنا الأوْزاعِيُّ عنْ حَسَّانِ بنِ عَطِيَّةَ عنْ أبِي كَبْشَةَ السَّلُولِيِّ قال سَمِعْتُ عبْدَ اللّٰهِ بنَ عَمْرٍو رضي اللّٰهُ عنهما يقُولُ قال رسولُ اللّٰهِ ﷺ أرْبَعونَ خَصْلَةً أعْلاَهُنَّ مَنِيحَةُ العَنْزِ مامِنْ عَامِلٍ يَعْمَلُ بخَصْلَةٍ منها رجَاءَ ثَوَابِهَا وتَصْدِيقَ مَوْعُودِهَا إلاَّ أدْخلَهُ اللّٰهُ بهَا الجَنَّةَ قال حَسَّانُ فَعَدَدْنا مادُونَ مَنيحَةِ العَنْزِ مِنْ رَدِّ السَّلاَمِ وتَشْمِيتِ العَاطِسِ وإمَاطَةِ الأذٰى عنِ الطَّرِيقِ ونَحْوِهِ فَمَا اسْتَطَعْنَا أنْ نَبْلُغَ خَمْسَ عَشْرَةَ خَصْلَةً *

63-....... Bize el-Evzâî, Hassân ibn Atıyye'den; o da Ebû Kebşe es-Selûlî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Amr (R)'dan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Kırk haslet vardır ki, bunların en yükseği sağımlı keçi menîhası, yânî hediyesidir. Hayırseverlerden bir kişi bu kırk hasletten birisini onun sevâbını umarak ve va'd olunan ecrini tasdîk ederek işlerse, muhakkak Allah bu haslet sâhibini, bu hasenesi sebebiyle cennete girdirir"* [103].

Hadîsin râvîsi Hassân ibn Atıyye şöyle demiştir: Biz hadîsteki sağım keçisinden başka, selâmı karşılamak, aksırana duâ, yol üzerindeki ezâ veren şeyi giderme ve (hadîslerde gelen) bunların benzeri haseneleri saydık, onbeş haslet ve haseneye ulaşmaya muktedir olamadık [104].

---

102 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

Bu hadîste anılan analar Ümmü Enes, Ümmü Suleym ve Ümmü Abdillah ibn Ebî Talha, bir kadının üç künyesidir. İsmi Sehle yâhud Muleyke'dir. Ensâr'dan ve Neccâr oğulları'ndan olan Sehle, Medîne'de ilk müslümân olan kadınlardandır. Sahâbiyye olan Ümmü Harâm'ın kardeşidir, ilk defa Mâlik ile evlenmişti. Enes bundan olmuştur. Sehle kavmiyle müslümân olduğu için kocası Mâlik buna kızmış, Şâm tarafına gitmiş ve orada küfürle ölmüştür. Mâlik'in ölümünden sonra Sehle Ebû Talha ile evlenmiş, ondan da Abdullah olmuştur...

103 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Bu kırk hasletin en yükseği sağımlı keçi menîhasıdır"* sözündedir.

104 Hassân ibn Atıyye'nin bu sözü hakkında İbn Battâl şöyle demiştir: "Rasûlullah'ın kırk hayrı saymaması, herhâlde terkinde zikrinden daha yararlı bir gâye

٦٤ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يوسُفَ قال حدّثنا الأَوْزَاعِيُّ قال حدّثني عَطَاءٌ عَنْ جَابِرٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال كانَتْ لِرِجَالٍ مِنَّا فُضُولُ أَرَضِينَ فقالُوا نُؤَاجِرُهَا بالثُّلُثِ والرُّبُعِ والنِّصْفِ فقال النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم منْ كانتْ لهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْها أخاهُ فإنْ أبى فلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ * وقال مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ حدّثنا الأَوْزَاعِيُّ قال حدّثني الزُّهْرِيُّ قال حدّثني عَطَاءُ بنُ يَزِيدَ قال حدّثني أَبُو سعيدٍ قال جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إلى النبيِّ ﷺ فسَأَلَهُ عَنِ الهِجْرَةِ فقال ويحَكَ إنَّ الهِجْرَةَ شأنُهَا شَدِيدٌ فَهَلْ لَكَ منْ إبِلٍ قال نَعَمْ قال فَتُعْطِي صَدَقَتَهَا قال نَعَمْ قال فَهَلْ تَمْنَحُ مِنْهَا شَيْئًا قال نَعَمْ قال فَتَحْلُبُهَا يوْمَ وِرْدِهَا قال نَعَمْ قال فاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ البِحَارِ فإنَّ اللَّهَ لَنْ يَتِرَكَ منْ عَمِلكَ شَيْئًا *

64- Bize Muhammed ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti. o şöyle demiştir: Bizden bir takım adamların fazla arâzîleri vardı. Onlar: Biz bu arâzîleri üçte bir, dörtte bir ve yarı karşılığında icâra verelim, dediler. Bunun üzerine Peygamber (S): *"Kimin toprağı, tarlası varsa onu kendisi eksin yâhud* (ekmekten âciz olursa) *onu mü'min kardeşine* (âriyeten) *versin. Bunu yapmazsa tarlasını* (boş) *tutsun"* buyurdu [105].

Ve Muhammed ibn Yûsuf şöyle dedi: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bir çöl Arab'ı Peygamber'e geldi de, O'na hicretten sordu (Medîne'ye hicret edeyim mi? dedi). Peygamber (S):

— *"Sakın ha, hicrete kalkışma. Çünkü hicret çok çetin bir iştir. Senin deve nev'inden hayvanların var mı?"* buyurdu.

O zât:

— Evet vardır, dedi.

Peygamber:

---

bulunmasından olabilir, bunu da Allah bilir. Bu kırk hasleti sayıp ta'yîn etmek, bunlardan başka hayrât ve hasenâttan yüz çevirilir endîşesinden ileri gelmiş olabilir. Maamâfîh İbn Atıyye'nin arayıp tarayıp onbeşi doldurmaması, başkalarının bunları arayıp bulmasına mâni' değildir. Nitekim çağdaşımız bâzı âlimler aramış da cennete girmeye vesîle olan hasenenin kırktan fazla olduğunu bulmuşlardır" (Aynî'den toplanarak).

105 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Kardeşine menîha olarak versin"* sözündedir. Hadîsin bu kısmı Muzâraa Kitâbı'nda da geçmişti.

— *"Sen onların zekâtını veriyor musun?"* buyurdu.

O zât:

— Evet veriyorum, dedi.

Peygamber:

— *"Sen onlardan herhangi birini menîha olarak veriyor musun?'* diye sordu.

O zât:

— Evet veriyorum, dedi.

Peygamber:

— *"Sen onları sulamağa getirdiğin gün sütlerinden sağıp oradaki insanlara içiriyor musun?"* diye sordu.

O zât:

— Evet, diye cevâb verdi.

Peygamber (S):

— *"Öyle ise sen denizlerin ötesinde de çalış. Çünkü Allah senin amelinden hiçbir şeyi eksik bırakmaz"* buyurdu [106].

٦٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بشَّارٍ قال **حدّثنا** عَبْدُ الوهَّابِ قال **حدّثنا** أيُّوبُ عنْ عَمْرٍو عنْ طَاوُسٍ قال **حدّثني** أعْلمُهُمْ بذَاكَ يَعْنَى ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما أنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليه وسلَّم خَرَجَ إلى أرْضٍ تَهتَزُّ زَرْعًا فقال لِمَنْ هَذِهِ فقالُوا اكتراها فُلاَنٌ فقال أمَا إنَّهُ لوْ مَنَحَها إيَّاهُ كانَ خيْرًا لهُ منْ أنْ يأْخُذَ عَلَيْهَا أجْرًا معْلُومًا *

65-....... Tâvûs ibn Keysân şöyle demiştir: Bana bunu onların en âlim olanı, yânî İbn Abbâs (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) ekinleri hareket etmekte olan bir tarlaya çıktı da:

— *"Bu arâzî kimindir?"* diye sordu.

Ordakiler:

— Bu tarlayı Fulân kimse kirâ ile tuttu, dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"Dikkat edin! Eğer o mal sâhibi bu kirâcıya o tarlayı minha yoluyla verseydi, kendisi için bu arâzî karşılığında belli bir ücret almasından daha hayırlı olurdu"* buyurdu [107]

---

106 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin bu kısmı Zekât Kitâbı'nda da geçmişti.

107 Hadîsin başlığa uygunluğu son cümlesindedir. Çünkü bu söz menîhanın daha fazîletli olduğuna delâlet etmektedir. Bu hadîs de Ekincilik Kitâbı'nda, biraz farklı bir ifâde ile geçmişti.

٣٤ـ بابٌ إذَا قال أخْدَمْتُكَ هَذِهِ الجَارِيَةَ على ما يَتَعَارَفُ النَّاسُ فَهُوَ جَائِزٌ وقال بعْضُ النَّاسِ هَذِهِ عَارِيَّةٌ وانْ قال كَسَوْتُكَ هَذَا الثَّوْبَ فَهُوَ هِبَةٌ

34- BÂB: BİR ADAM DİĞERİNE İNSANLARIN ÖRF YAPAGELDİKLERİ TA'BÎR ÜZERE "ŞU CÂRİYEYİ SANA HİZMETÇİ OLARAK VERDİM" DEDİĞİNDE, BU CÂİZ OLMUŞTUR (YÂNÎ BU İHDÂM, HİBE VE ÂRİYET VERME DEMEKTİR)

İnsanların bâzısı (yânî Ebû Hanîfe): Bu söylenen sıfat âriyedir, dedi. İnsan: Sana şu elbiseyi giydirdim dediği zamân ise, bu hibedir [108].

٦٦ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ قال حدّثنا أبو الزِّنادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال هَاجَرَ ابْرَاهِيمُ بِسَارَةَ فأعْطُوها آجَرَ فَرَجَعَتْ فقالتْ أشَعَرْتَ أنَّ اللهَ كَبَتَ الكافِرَ وأخْدَمَ ولِيدَةً وقال ابنُ سِيرِينَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فأخْدَمَهَا هَاجَرَ *

66-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"İbrâhîm Peygamber* (eşi) *Sâre ile sefere çıkmıştı.... Sonunda Sâre'ye Hâcer'i hediye verdiler. Akabinde Sâre, İbrâhîm'e dönüp geldi ve ona* (vak'ayı hikâye ederek): *Hissettin mi zevcim! Allah, kâfiri zelîl etti ve bir câriyeyi de bana hizmetçi verdi, dedi."*

Ve İbn Sîrîn, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber (S)'den *"Sâre'ye Hâcer'i hizmetçi verdi"* demiştir [109].

---

108 el-Kirmânî şöyle dedi: Buhârî bu "Bâzı Âdem oğulları" sözüyle Ebû Hanîfe'yi kasdetti denildi. Buhârî'nin maksadı Ebû Hanîfe ve onun görüşünde olanlar: Bir kimse ben bu köleyi sana hizmetçi verdim dediğinde, bu âriyettir, dediler. Hâcer kıssası ise bunun hibe olduğuna delâlet ediyor.

Ben dedim ki: Hâcer kıssasında hibeye delâlet eder söz, ancak *"Sâre'ye Hâcer'i verdiler"* sözüdür. *"Sâre'ye Hâcer'i hizmetçi verdi"* sözü hibeye delâlet etmez (Aynî).

109 Bu, Buyû' Kitâbı'nda "Harbîden memlûkün satın alınması bâbı"nda bütünü geçmiş olan İbrâhîm Peygamber'in kıssasından bir parçadır. Bundan bir parçayı Hibe'de "Müşriklerden hibe kabûl edilmesi bâbı"nda getirmişti. Buhârî'nin bundan maksadı ihdâm lâfzının temlîk için olduğunu göstermektir. Kisve sözü de böyledir, yânî sana şu elbiseyi giydirdim demek, bu elbiseyi sana temlîk ettim demektir.

Hadîsin bu parçası başlığa açıkça delâlet etmektedir.

٣٥ـ بابٌ إذا حَمَلَ رجُلٌ عَلَى فَرَسٍ فَهُوَ كالعُمْرَى والصَّدَقَةِ وقال بعْضُ النَّاسِ لهُ أنْ يرْجِعَ فيهَا

35- BÂB: BİR KİMSE BAŞKA BİR KİMSEYİ BİR AT ÜZERİNE BİNDİRSE BUNUN HÜKMÜ (ONDAN DÖNÜLMEMEKTE) UMRÂ VE SADAKA GİBİDİR.

İnsanların bâzısı bu kimsenin (at husûsunda hibesinden) dönmek hakkı vardır, dedi [110].

٦٧ـ حدّثنا الحُمَيْدِيُّ قال أخبرنا سُفْيَانُ قال سَمِعْتُ مالِكًا يَسْأَلُ زَيْدَ بنَ اسْلَمَ قال سَمِعْتُ أبِي يَقُولُ قال عُمَرُ رضى اللّٰهُ عنهُ حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَرَأَيْتُهُ يُبَاعُ فسألْتُ رسولَ اللّٰهِ ﷺ فقال لا تَشْتَرِ ولا تَعُدْ فى صَدَقَتِكَ *

67-....... Zeyd ibn Eslem şöyle dedi: Ben babam Eslem'den işittim; şöyle diyordu: Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle dedi: Ben Allah rızâsı yolunda bir adamı bir at üzerine bindirmiştim. Sonra gördüm ki bu at satılıyordu. (Onu satın almak istedim de) bunu Rasûlullah'-

---

110 Buhârî bu başlıktaki "Bâzı" lâfzı ile Ebû Hanîfe'yi kasdetmiştir. Ebû Hanîfe at hibesinde, hibe edenin dönme hakkı vardır, demiştir. Eğer o, ata bindirmek ta'bîriyle habsetmeyi irâde etmiş ise, bu vakıftır. Vakıf ise Ebû Hanîfe'ye göre gayrı lâzımdır (Aynî).

Bâzı Âdem oğlu, yânî Ebû Hanîfe şöyle dedi: Hibe etmeyi niyet ederek bindirdiği ata, hibe edenin dönme hakkı vardır, dedi. Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre, yabancıya yapılan hibede, hibe edenin dönme hakkı vardır (Kastallânî).

el-İns, hemzenin kesriyle beşer ma'nâsınadır ki, Âdem oğlanı ta'bîr olunur; cinn ve melek mukaabilidir...

el-İnsân, hemzenin kesriyle bu dahî ins gibi beşer ma'nâsınadır, racul ve mer'eye ıtlâk olunur...

en-Nâs, ins ve cinn'i şâmildir, aslı *Unâs'* idi...

el-Ba'd, bâ'nın fethi, ayn'ın sükûnu ile her nesneden bir tâifeye yânî bir cüz'e ve bir pâreye denir, cem'i *Eb'âd* gelir *(Kaamûs Ter.).*

İmâm Buhârî *Sahîh*'inin bâzı yerlerinde, İmâmı A'zâm Ebû Hanîfe ve onun görüşünde olanlar hakkında bu "Bâzı Âdem oğulları" ta'bîrini kullanıyor. Bunu da onun fıkhî görüşüne karşı olduğunu bildiği hadîsler ve delîller ileri sürdüğü bâzı yerlerde yapar. Buradaki 34. ve 35. bâb başlıklarında bu ta'bîri bu maksadla getirmiştir. Buhârî bu ta'bîri ilk defa Zekât Kitâbı'nda, "Bâb: Defînede beşte bir vergisi vardır..."da, yânî 66. bâbın uzun başlığı içinde şöyle kullanmıştı: "قَالَ بَعْضُ النَّاسِ الْمَعْدِنُ رِكَازٌ مِثْلُ دَفْنِ الْجَاهِلِيَّةِ لِأَنَّهُ يُقَالُ أَرْكَزَ الْمَعْدِنُ إِذَا خَرَجَ مِنْهُ شَيْءٌ أَرْكَزَ الْمَعْدِنُ" = Bâzı Âdem oğulları ma'den, tâbi' olduğu mâlî vecîbe husûsunda Câhiliyet defîneleri gibi rikâzdır. Çünkü ma'den işletip de ocaktan cevher çıkmaya başlayınca أَرْكَزَ الْمَعْدِنُ = Ma'den rikâza yânî cevher vermeye başladı denir, dedi"

tan sordum. Rasûlullah (S): *"Bu atı satın alma ve yapmış olduğun sadakana* (bir daha) *dönme!"* buyurdu [111].

111 Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir kimseyi Allah yolunda bir ata bindirdim" sözündedir.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٥٢ـ كتابُ الشَّهَادَاتِ

52-KİTÂBU'Ş-ŞEHÂDÂT

(Şehâdetler Kitâbı) [1]

١ـ بابُ ماجاءَ فِي البَيِّنَةِ على المُدَّعِي لِقَوْلِهِ تَعالى يا أَيُّها الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إلى اجَلٍ مُسَمًّى فاكْتُبُوهُ ولْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كاتِبٌ بالعَدْلِ ولاَ يَأْبَ كاتِبٌ أنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّهُ فلْيَكْتُبْ ولْيُمْلِلِ الَّذي عَلَيْهِ الحَقُّ ولْيَتَّقِ اللّهَ رَبَّهُ ولا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فإنْ كانَ الذى عَلَيْهِ الحَقُّ سفيهًا أَوْ ضَعيفًا أَوْ لاَ يَسْتَطِيعُ أنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وليُّهُ بالعَدْلِ واسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رجَالِكُمْ فإنْ لَمْ يَكونا رجُلَيْنِ فَرجُلٌ وامْرَأتَانِ

---

1 *eş-Şehâdet:* Dördüncü ve beşinci bâbdan masdardır. Bir nesnenin hakîkatine muttali' olup, kesin bilmek ma'nâsınadır... Müellifin *Basâir*'de beyânına göre *Şuhûd* ve *Şehâde, Müşâhede* ile berâber huzûr ma'nâsına konulmuştur. Ve o basar ile ve basîret ile olur ki, ilim olacaktır *(Kaamûs Ter.).*

Cevherî, lugat yönünden *Şehâdet,* kesin haberdir, demiştir. Şerîat ıstılâhında *Şehâdet,* görülüp bilinen şeyden *Şehâdet* lâfzıyle hâkimin huzûrunda haber vermektir ki, bu ihbâr bir kimsenin diğer kimse üzerindeki hakkını isbât için olur. Bu muhbire *Şâhid,* o kimseye *Meşhûdun leh,* diğer kimseye de *Meşhûdun aleyh* ve o hakka da *Meşhûdun bih* denilir.

İhbârlar üç nev'e ayrılır: a. Bir kimsenin diğer bir kimse üzerindeki hakkını ihbâr olur ki, bu *Şehâdet*'tir. b. Muhbirin başkası üzerindeki hakkını ihbâr olur ki, bu da *Da'vâ*'dır. c. Bunun aksine olarak başkasının muhbir üzerindeki hakkını ihbâr olur ki, bu da *İkrâr*'dır *(Ta'rîfâtu Seyyid).*

مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أنْ تَضِلَّ إحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إحْدَاهُمَا الأُخْرٰي
ولا يَأْبَ الشُّهدَاءُ إذَا ما دُعُوا ولاَ تَسأمُوا أنْ تكْتُبُوهُ صَغِيرًا أوْ كبيرًا
إلى أجَلِهِ ذٰلِكُمْ أقْسَطُ عنْدَ اللَّهِ وأقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وأدْنٰى أنْ لاَ تَرْتَابُوا إلاَّ
أنْ تكُونَ تجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عليْكُمْ جُنَاحٌ أنْ لاَ
تَكْتُبُوهَا وأشْهِدُوا إذَا تَبَايَعتُمْ ولاَ يُضَارَّ كاتِبٌ ولاَ شَهِيدٌ وإنْ تَفْعَلُوا
فإنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ واتَّقُوا اللَّهَ ويُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ واللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ وقوْلِهِ
تعَالى يا أيُّهَا الذِينَ آمَنُوا كُونُوا قوَّامِينَ بالقِسْطِ شُهَدَاءَ لله ولو على
أنْفُسِكُمْ أوِ الوَالِدَيْنِ والأقْرَبِينَ إنْ يَكُنْ غَنيًّا أوْ فَقِيرًا فاللَّهُ أوْلٰى بِهِمَا
فَلاَ تَتَّبِعُوا الهَوٰى أنْ تَعْدِلوا وانْ تَلْوُوا أوْ تُعْرِضُوا فإنَّ اللَّهَ كانَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

1- "BEYYİNE DA'VÂCIYA ÂİDDİR" HAKKINDA GELEN NASSLAR BÂBI

Çünkü bu konuda Yüce Allah'ın şu kavli vardır [2]:

"Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zamân onu yazın. Aranızda bir yazıcı da doğrulukla onu yazsın. Kâtib, Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Üzerinde hakk olan borçlu da yazdırsın (borcunu ikrâr etsin). Rabb'ı olan Allah'tan korksun, ondan hiçbirşeyi eksik bırakmasın. Eğer üstünde hakk bulunan borçlu bir beyinsiz veyâ bir zaîf olur yâhud da bizzat yazdırmaya gücü yetmezse, velîsi dosdoğru yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek şâhid bulunmazsa o hâlde râzî (ve doğruluğuna emîn) olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın yeter. Bu sûretle kadınlardan biri unutursa öbürünün hatırlatması (kolay olur). Şâhidler (şehâdeti yerine getirmeye) çağırıldıkları vakit kaçınmasın. Az olsun, çok olsun; onu va'desiyle berâber yazmaktan üşenmeyin. Bu, Allah yanında adâlete daha uygun, şâhidlik için daha sağlam, şübheye düşmemenize daha yakındır. Meğer ki aranızda

---

2 Buhârî bir hadîs metni olan bu başlıktan sonra, delîl getirmenin da'vâlı üzerine vâcib olduğu husûsunda Kur'ân nassından el-Bakara: 282. âyetiyle en-Nisâ: 135. âyetlerini tam olarak getirmiştir.

(elden ele) devredeceğiniz ve peşin yaptığınız bir ticâret olsun. O zamân bunu yazmamanızda size bir vebâl yoktur. Alışveriş ettiğiniz vakit de şâhid tutun. Yazana da, şâhidlik edene de aslâ zarar verilmesin. Bunu yaparsanız o kendinize dokunacak bir fısk olur. Allah'tan korkun. Allah size öğretiyor. Allah herşeyi hakkıyle bilendir'' (el-Bakara: 282).

''Ey îmân edenler, adâleti titizlikle ayakta tutan-(hâkim)lar ve Allah için şâhidlik eden (insan)lar olun. (O hükmünüz veyâ şâhidliğiniz) velev ki kendinizin veyâ ana-babalarınızın veyâ yakın hısımların aleyhinde olsun. İsterse onlar zengin veyâ fakîr bulunsun. Çünkü Allah ikisine de sizden daha yakındır. Artık siz haktan dönerek hevânıza uymayın. Eğer dilinizi eğip büker veyâ yüz çevirirseniz, şübhe yok ki, Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır'' (en-Nisâ: 135) [3].

٢ــ بابٌ إذَا عَدَّلَ رَجُلٌ أحَدًا فقال لانَعْلَمُ إلاَّ خيرًا أوْ قال ما عَلِمْتُ إلاَّ خيرًا

2- BÂB: BİR KİMSE DİĞER BİR KİMSEYİ BU ÂDİLDİR DİYE TEZKİYE ETTİĞİ VE TEZKİYE EDİCİ: BİZ BUNDAN HAYIRDAN BAŞKA BİRŞEY BİLMİYORUZ, DEDİĞİ: YÂHUD DA: BEN BUNDA HAYIRDAN BAŞKA BİRŞEY BİLMİŞ DEĞİLİM DEDİĞİ ZAMÂN (BU HUSÛSTAKİ HÜKÜM NEDİR)?

---

3 el-Bakara: 282. âyeti, Kur'ân'ın tam bir sahîfesini dolduran en uzun âyettir; bu ''Mudâyene (= Borçlaşma) âyeti'' denilmekle meşhûrdur. Bu âyet borçlaşma sırasında bir adâlet kâtibi, yânî noter huzûrunda tesbît edilmesi gerek bütün hukûkî esasları toplayıp öğretmektedir.

Bu âyetin başlığa delîlliği şöyledir: Beyyinesiz da'vâlının sözüne i'tibâr olunsaydı kitâbete, imlâya, şâhid tutmaya luzûm görülmezdi. Mâdem ki bu beyyinelere luzûm ve ihtiyâç olduğu bu borçlaşma âyetiyle öğretilmiştir, o hâlde da'vâcıya beyyine getirmesi gerekir.

en-Nisâ: 135. âyetinin başlığa delîlliği de şöyle belirtilmiştir:

Allah bu âyetle mü'minlere nefislerine âid olsa bile doğruluktan ayrılmayıp, hakk ve hakîkati i'tirâf etmelerini emrediyor. Bu hâlde müddeinin iddiâsı karşısında -ister tasdîk, ister tekzîb etsin- da'vâlının sözü mu'teber oluyor. Şâyet da'vâlı, da'vâcının sözünü yalanlarsa, beyyine getirmek müddeiye, yânî da'vâcıya yönelir.. (Aynî).

Buhârî, bu başlık altında bu âyetlerle yetinip, başka bir hadîs getirmedi, esâsen başlık bir hadîs metnidir.

١ـ حدّثنا حَجَّاجٌ قال حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ عُمَرَ النُّمَيْرِيُّ قال حدّثنا ثَوْبانُ وقال اللَّيْثُ حدّثنى يُونُسُ عنِ ابنِ شهَابٍ قال أخْبرنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ وابنُ المُسَيَّبِ وعَلْقَمَةُ بنُ وقّاصٍ وعُبَيْدُ اللّهِ بنُ عَبْدِ اللّهِ عنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها وبعْضُ حَدِيثِهِمْ يُصَدِّقُ بَعْضًا حينَ قال لهَا أهْلُ الإفْكِ ما قالُوا فَدعَا رسولُ اللّهِ ﷺ عَلِيًّا وأُسَامَةَ حِينَ اسْتَلْبَثَ الوحْيُ يَستأْمِرُهُما فِي فِرَاقِ أهْلِهِ فأمَّا أُسَامَةُ فقال أهْلُكَ ولاَ نَعْلَمُ إلاَّ خيْرًا وقالتْ بَرِيرَةُ إنْ رأيْتُ عَلَيْهَا أمْرًا أغْمِصُهُ أكْثَرَ منْ أنَّهَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ تَنَامُ عَنْ عَجِينِ أهْلِهَا فتأْتِى الدَّاجِنُ فَتَأْكُلُهُ فقال رَسولُ اللّهِ ﷺ مَنْ يَعْذِرُنَا فِي رَجُلٍ بَلَغَنى أذَاهُ فِى أهْلِ بَيْتِى فَوَاللّهِ ما عَلِمْتُ منْ أهْلِى إلاَّ خَيْرًا ولَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلاً ما عَلِمْتُ عَلَيْهِ إلاَّ خَيْرًا *

1-....... Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Yûnus el-Eylî, İbn Şihâb'-dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr, İbnu'l-Müseyyeb, Alkame ibnu Vakkaas ve Ubeydullah ibnu Abdillah (bu dört râvînin hepsi) Âişe hadîsinden bana haber verdiler. Bunların bâzısının hadîsi bâzısını doğrulayıp tasdîk etmektedir. (Âişe hadîsinin bu kısmı şöyledir): İftirâcılar dediklerini dedikleri zamân, Rasûlullah, Alî'yi ve Usâme'yi yanına çağırdı. Vahiy gecikince ehli ile ayrılması husûsunda bunlarla istişâre ediyordu. Usâme'ye gelince o: Âişe senin ehlindir, biz onun hakkında hayırdan başka birşey bilmeyiz, dedi. Berîre de: Ben Âişe'de ayıplayacağım bir iş olarak şundan büyük birşey görmedim: Âişe, küçük yaşta bir kadındı. Ev halkının hamurunu yoğururken uyurdu da evin besi koyunu gelir, o hamuru yerdi, demiş. Bunun üzerine Rasûlullah (mescidde bir hutbe yaparak) şöyle buyurdu: *"Ev halkım hakkında bana ezâ eden bir şahıs hakkında, bana kim yardım eder de, benim için ondan intikaam alır? Vallâhi ben ehlim hakkında hayırdan başka birşey bilmiş değilim. Bu iftirâcılar o adamın ismini de zikretmişlerdir ki, bu zât hakkında da ben hayırdan başka birşey bilmiyorum..."* [4].

---

4 Hadîsin başlığa uygunluğu "Biz onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz..." sözündedir.

Buhârî bu meşhûr hadîsi *Sahîh*'inin, Şehâdetler, Mağâzî, Tefsîr, Eymân, Nuzur, Tevhîd Kitâbları'nda sevkettiği çeşitli mes'elelere delîl olmak üzere ayrı sened ve metinlerle getirmiştir.

Burada bu hadîsi kısaca getirip, başlığın cevâbını vermek istemiştir. Bu hadîsi Müslim de Tevbe Kitâbı'nda getirmiştir.

٣ــ بابُ شَهَادَةِ المُخْتبي وأجازَهُ عَمْرُو بنُ حُرَيْثٍ قال وكذلِكَ يُفعَلُ بالْكَاذِبِ الفَاجِرِ. وقال الشَّعْبِيُّ وابنُ سِيرِينَ وعَطَاءٌ وقَتَادَةُ السَّمْعُ شَهَادَةٌ وقال الحَسَنُ يقُولُ لَمْ يُشهِدُونِي عَلى شَيْءٍ وإنِّي سَمِعْتُ كذَا وكَذَا

3- ŞÂHİDLİĞİ YÜKLENME SIRASINDA SAKLANIP GİZLENEN KİMSENİN ŞÂHİDLİĞİ (CÂİZ OLUR MU OLMAZ MI) BÂBI

Şâhidliği yüklenme sırasında gizlenmeyi (küçük sahâbîlerden olan) Amr ibnu Hureys câiz kıldı ve: "Yalancı, fâcir kimseye böyle gizlenme şâhidliği yapılır" dedi [5].
eş-Şa'bî, Muhammed ibn Sîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh, Katâde ibn Diâme: İşitmek şehâdettir, demişlerdir [6].
el-Hasen el-Basrî de: Bir topluluktan bir şeyi işiten kimse hâkime gelir: Onlar beni bir şey üzerine şâhid yapmadılar, fakat ben onları şöyle şöyle derlerken işittim der, demiştir [7].

٢ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال سالِمٌ سَمِعْتُ عَبدَ اللّٰهِ بنَ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما يَقُولُ انْطَلَقَ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلَّمَ وأُبيُّ بنُ كعْبٍ الأنْصارِيُّ يَؤُمَّانِ النَّخْلَ الَّتِي فيها ابنُ صيَّادٍ حَتَّى إذَا دَخَلَ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلَّمَ طَفِقَ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم يَتَّقى بِجُذُوعِ النَّخْلِ وهْوَ يَخْتِلُ أنْ يَسْمَعَ مِنِ ابنِ صيَّادٍ شَيْئًا قَبْلَ أنْ يَرَاهُ وابنُ صيَّادٍ مُضْطجِعٌ علَى فِرَاشِهِ فِي قَطِيفَةٍ لهُ فيهَا رمْرَمَةٌ أوْ زمْزَمَةٌ فرأتْ أمُّ ابنِ صيَّادٍ النبيَّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم وهْوَ يَتَّقى بجُذُوعِ النَّخْلِ فقالتْ لِابْنِ صَيَّادٍ أيْ صافِ هَذَا مُحَمَّدٌ فَتَنَاهَى ابنُ صَيَّادٍ قال رسولُ اللّٰهِ ﷺ لوْ تَرَكَتْهُ بَيَّنَ *

2-....... Sâlim şöyle dedi: Ben babam Abdullah ibnu Umer

5 Amr ibn Hureys'in bu sözünü Beyhakî rivâyet etmiştir. Yânî borcunu açıkta i'tirâf etmeyen, fakat alacaklı ile yalnız kaldığı zamân i'tirâf eden fâcir kimsenin bu i'tirâfını, gizlenmiş olan bir kimse işitir de, onun bu işitmesiyle amel olunur. Şâfiî, Mâlik, Ahmed de buna kaail oldular. Ebû Hanîfe bunu kabûl etmez.

6 Bunların bu fetvâlarını İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivâyet etmiştir.

7 el-Hasen el-Basrî'nin bu sözünü de İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivâyet etmiştir.

(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir kerresinde Ubeyy ibn Ka'b el-Ensârî ile berâber, içinde İbn Sayyâd'ın bulunduğu bir hurmalığa kasdederek gittiler. Rasûlullah onu gâfil yakalamak ve İbn Sayyâd kendilerini görmeksizin, onun husûsî hayâtını görmek; ondan birşey işitmek istiyordu. Rasûlullah onu kadîfe elbisesi içinde, yaygısı üzerinde yan yatmış bir hâlde buldu. Hırka içinde genizden gelen bir hırıltı vardı. Tam bu sırada bir hurma ağacının arkasına gizlenmiş bulunan İbn Sayyâd'ın annesi, Peygamber'i gördü ve hemen İbn Sayyâd'a:

— Yâ Sâfi! İşte Muhammed geldi, dedi.

(Sâfi, İbn Sayyâd'ın adıdır.) Annesinin bu sözü üzerine İbn Sayyâd hırıltısına son verip uyandı. Rasûlullah (S):

— *"Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı, o, saçma sözleriyle ve tabiî olmayan hâli ile kendinin ne olduğunu bize açıklardı"* buyurdu [8].

٣ــ **حدّثنا** عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ عنِ الزُّهْرِيِّ عن عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ جَاءَتْ امْرَأةُ رِفاعَةَ القُرَظِيِّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم فقالتْ كُنْتُ عنْدَ رِفاعَةَ فَطَلَّقَنى فأبَتَّ طَلاَقِى فَتَزَوَّجْتُ عبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ الزُّبَيْرِ إنَّمَا معَهُ مِثْلُ هُدْبةِ الثَّوْبِ فقال أتُرِيدِينَ أنْ تَرْجِعِى إلَى رفاعَةَ لاحَتَّى تذُوقِى عُسَيْلَتَهُ ويَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ وأبو بكْرٍ جَالِسٌ عنْدَهُ وخَالِدُ بنُ سعِيدِ بنِ العَاصِ بالبَابِ ينْتَظِرُ أنْ يُؤْذَنَ لهُ فقال يا أبَا بكْرٍ ألاَ تَسْمَعُ إلَى هَذِهِ ما تجْهَرُ بهِ عنْدَ النبيِّ ﷺ *

3-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rifâa el-Kurazî'nin karısı Peygamber'e geldi ve:

— Ben Rifâa'nın nikâhında idim. O beni boşadı ve boşanmamı kesinleştirdi. Ben de sonra Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahmân'da bulunan erkeklik organı, ancak elbisenin saçağı gibi gevşek birşeyden ibârettir, dedi.

Peygamber, kadına:

— *"Sen tekrâr eski kocan Rifâa'ya dönmek mi istiyorsun? Fakat ikinci kocan Abdurrahmân senin balcağızından, sen de onun balcağızından tatmadıkça bu olamaz* (ona varamazsın)" buyurdu.

---

8 Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah, İbn Sayyâd'ı gâfil yakalamak ve İbn Sayyâd kendini görmeksizin onun husûsî hayâtını görmek, ondan herhangi birşey işitmek istiyordu" sözünden alınır.

Bu hadîs Cenâzeler Kitâbı'nda da geçmişti.

Ebû Bekr, Peygamber'in yanında oturmakta idi. Hâlid ibn Saîd ibni'l-Âs da kendisine izin verilmesini bekler hâlde kapıda (oturmakta) bulunuyordu. Hâlid hemen Ebû Bekr'e hitâben:

— Şu kadının Peygamber'in yanında açıktan söylemekte olduğu şeyleri işitmiyor musun? dedi [9].

٤ـ بابٌ إذَا شَهِدَ شَاهِدٌ أوْ شُهُودٌ بِشَيْءٍ فقال آخَرُونَ ما عَلِمْنَا ذَلِكَ يُحْكَمُ بِقَوْلِ مَنْ شَهِدَ

4- BÂB: BİR ŞÂHİD BİRŞEYE ŞÂHİDLİK ETTİĞİ YÂHUD BİRÇOK ŞÂHİDLER BİRŞEYE ŞÂHİDLİK ETTİKLERİ VE DİĞER BİR CEMÂAT DE "BİZ BUNU BİLMİYORUZ" DEDİKLERİ ZAMÂN ŞÂHİDLİK YAPANLARIN SÖZÜYLE HÜKMOLUNUR [10].

٤ـ قال الحُمَيْدِيُّ هَذَا كَمَا أَخْبَرَ بِلالٌ أنَّ النبيَّ ﷺ صلَّى فى الكَعْبَةِ وقال الْفَضْلُ لَمْ يُصَلِّ فأَخَذَ النَّاسُ بِشَهَادَةِ بِلاَلٍ كَذَلِكَ إنْ شَهِدَ شَاهِدَانِ أنَّ لِفُلاَنٍ عَلَى فُلاَنٍ أَلْفَ دِرْهَمٍ وشَهِدَ آخَرَانِ بأَلْفٍ وخَمْسَمِائَةٍ يُقْضَى بالزِّيادَةِ *

4- el-Humeydî Abdullah bu hükme kaail oldu [11]. Nitekim Peygamber'in müezzini olan Bilâl, Peygamber'in Fetih Yılı'nda Ka'be'nin içinde namâz kıldığını haber verdi. Fadl ibnu Abbâs ise Peygamber'in Ka'be'nin içinde namâz kılmadığını söyledi. İnsanlar Bilâl'in şehâdetini aldılar [12].

---

9 Hadîsin başlığa uygunluğu, kapının dışında bulunan Hâlid'in, içerdeki kadının Peygamber'in yanında erkeklik âletini dile getirerek açık saçık konuşmalarını işitmesi ve Ebû Bekr'e hitâbla kadının sözlerini çirkin saydığını ifâde etmesidir. İşte bu nokta başlığa delîldir. Çünkü Hâlid, kapının dışından, kadınla perdelenmiş iken bu sözleri işitmiş; Ebû Bekr'e hitâb etmiş; Peygamber onun dışarıda iken bu sözleri işittiğine i'timâd ederek, onu reddetmemiştir.

Bu hadîsi Müslim de Nikâh Kitâbı'nda getirmiştir.

10 Çünkü bu müsbettir; müsbet ile menfînin önüne geçirilir.

11 Buhârî el-Humeydî'nin bu görüşünü bildiren hadîsi Zekât Kitâbı'nda "Onda bir vergisi bâbı"nda senedli olarak uzun bir metin ile getirmişti. Hurma toplayan bir kadının bahçesinin mahsûlünün mikdârı tahmîn edilmişti.

12 Yânî Bilâl'in şehâdetini, Fadl'ın rivâyetinden üstün tuttular. Çünkü şehâdette bir ilim ziyâdeliği vardır. Bu şöyle sûretlendirilir: Fadl'ın "Namâz kılmadı" sözünün ma'nâsı, Fadl, Peygamber'in namâz kıldığını bilmedi; belki o duâ ve benzeri birşeyle meşgûl bulunuyordu da bu sebeble Peygamber'in namâz kıldığını görmedi ve zannıyle amel ederek namâz kılmasını nefyetti.

Eğer iki şâhid, Fulân kimsenin Fulân kimse üzerinde bin dirhem alacağı var diye şâhidlik yaparlar, diğer iki şâhid de binbeşyüz dirhem alacağı var diye şâhidlik yaparlarsa, hüküm yine böyledir: Ziyâde olanla hüküm verilir [13].

٥ــ حدّثنا حِبَّانُ قال أخْبرنا عبدُ اللَّهِ قال أخبرنا عُمَرُ بنُ سَعِيدِ بنِ أبِي حُسَيْنٍ قال أخْبرنِي عبدُ اللَّهِ بنُ أبِي مُلَيْكَةَ عنْ عُقْبَةَ بنِ الحَارِثِ أنَّهُ تَزَوَّجَ ابْنَةً لأبِي إهابِ بنِ عَزِيزٍ فأتَتْهُ امْرَأةٌ فقالَتْ قَدْ أرْضَعْتُ عُقْبَةَ والَّتِي تَزَوَّجَ فقال لَهَا عُقْبَةُ ما أعْلَمُ أنَّكِ أرْضَعْتِنِي ولاَ أخْبَرْتِنِي فأرْسَلَ إلى آلِ أبِي إهَابٍ يَسْألُهُمْ فقالوا ما عَلِمْنَا أرْضَعَتْ صاحبتَنَا فَرَكِبَ إلى النبيِّ ﷺ بالمَدِينَةِ فسألَهُ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ وقَدْ قيلَ ففارَقَها ونَكَحَتْ زَوْجًا غَيْرَهُ *

5-....... Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke, Ukbe ibnu'l-Hâris'ten haber verdi ki, Ukbe ibnu'l-Hâris el-Kuraşî (R), Ebû İhâb ibnu Azîz'in kızı ile evlenmişti. Derken yanına bir kadın gelip:

— Ukbe'ye de, evlendiği kadına da ben süt emzirdim, dedi.

Ukbe de ona:

— Senin beni emzirdiğini bilmiyorum ve sen evvelce bunu bana haber de vermedin, dedi.

Ve Ukbe, Ebû İhâb âilesine bir haberci yolladı da bu kadının sözünden onlara sordurdu. Onlar:

— Biz o kadının bizim kızımızı emzirdiğini bilmiyoruz, dediler.

Bunun üzerine Ukbe hayvanına binip Medîne'ye, Peygamber'in yanına gitti ve Peygamber'den bu vak'adaki hükmü sordu. Rasûlullah (S):

— *"Nasıl olur? Bir kerre bu söz söylenmiş bulundu"* buyurdu (yânî bu söz söylendiği hâlde, sen bu kadına nasıl yaklaşırsın? buyurdu).

Bunun üzerine Ukbe, o kadından ayrıldı ve o kadın da başka bir kocaya vardı [14].

---

13 Çünkü başkasının bilmemesi, onu bilenin bilgisine engel olmaz.

14 el-Kirmânî şöyle dedi: Peygamber: *"Bu söz söylenmişken nasıl olur?"* sözüyle ayrılmayı emretti. Bu da hüküm gibi oldu. Emziren kadının haber vermesi de şehâdet gibi oldu. Bâzıları şöyle dedi: Kadın emzirmeyi isbât etti. Ukbe bunu nefyetti. Peygamber kadının sözünü işitti de Ukbe'ye ayrılmayı emretti. Bu emir ya vucûbendir, ya da takvâ yolu üzere nedb olaraktır.. (Aynî).

Buhârî bu hadîsi İlim Kitâbı, "Meydana gelen bir mes'eleyi sormak husûsunda yolculuk etmek bâbı"nda getirmişti.

٥ــ بابُ الشُّهَدَاءِ العُدُولِ. وقَوْلِ اللَّهِ تعَالى وأشْهِدُوا ذَوَىْ عَدْلٍ مِنْكُمْ ومِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ

5- ADÂLETLİ ŞÂHİDLER(İN BEYÂNI) BÂBI

(Şâhidlerin adâletli olması şarttır) Çünkü Yüce Allah'ın şu âyetleri vardır:

"Ve içinizden adâlet sâhibi iki kişiyi de şâhid yapın..."

(et-Talâk: 2);

"Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa, o hâlde râzı (ve doğruluğuna emîn) olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın (yeter)"

(el-Bakara: 282) [15].

٦ــ **حدّثنا** الحَكَمُ بنُ نافِعٍ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال **حدّثنى** حُمَيْدُ بنُ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عَوْفٍ أنَّ عبدَ اللَّهِ بنَ عُتْبَةَ قال سَمِعْتُ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ رضى اللَّهُ عنه يَقُولُ إنَّ أُنَاسًا كانُوا يُؤْخَذُونَ بالوَحْيِ فِى عَهْدِ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلَم وإنَّ الوَحْيَ قَدِ انْقَطَعَ وإنَّمَا نأْخُذُكُمْ الآنَ بِمَا ظَهَرَ لَنَا مِنْ أعْمَالِكُمْ فَمَنْ أظْهَرَ لَنَا خَيْرًا أمِنَّاهُ وقَرَّبْنَاهُ ولَيْسَ إلَيْنَا مِنْ سَرِيرَتِهِ شَيْءٌ اللَّهُ يُحَاسِبُهُ فِى سَرِيرَتِهِ ومنْ أظْهَرَ لَنَا سُوءًا لَمْ نَأْمَنْهُ ولَمْ نُصَدِّقْهُ وإنْ قال إنَّ سَرِيرَتَهُ حَسَنَةٌ *

6-....... Abdullah ibn Utbe şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, o şöyle diyordu: Bir takım insanlar Rasûlullah zamânında vahiy ile (sırları meydana çıkar da) yakalanırlardı. Şimdi ise vahiy kesilmiştir. Biz şimdi ancak sizleri amellerinizden bize açıklanan suçlar sebebiyle yakalarız. Böyle olunca her kim bize bir hayır hâli meydana korsa, biz onu emîn kılarız ve onu kendimize yakınlaştırırız. Onun gizli işlerinden hiçbirşey(i araştırmak) bize âid değildir. Gizli işleri husûsunda onu Allah hesâba çeker. Ve her kim de bize bir kötülük ve şerr ortaya koyarsa, o, gizli işlerinin güzel olduğunu söylese de, biz onu bir emîn saymaz ve onu doğrulayıp tasdîk etmeyiz [16].

---

15 Buhârî bu âyetlerden birincisini, adâletin şâhidlerde şart olduğuna; ikincisini, şehâdetten men' edici bir sebebden dolayı şahîdlerden râzı olunmazsa, şehâdetlerinin kabûl edilmeyeceğine delîl olarak getirmiştir.

16 Hadîsin başlığa uygunluğu, adâletli kimse, kendisinde hiçbir şübhe bulunmayan kişi olması yönündendir.

Bu hadîs, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak rivâyet ettiklerindendir.

٦ــ باب تعديل كم يجوز

6- KAÇ KİŞİNİN TEZKİYE ETMESİ CÂİZ OLUR? BÂBI [17]

٧ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ ثَابِتٍ عنْ أَنسٍ رضى اللَّهُ عنه قال مُرَّ علَى النبيِّ صلى الله عليهِ وَسلم بِجَنَازَةٍ فأَثْنَوْا عَلَيْهَا خَيْرًا فقال وجَبَتْ ثُمَّ مُرَّ بأخرَى فأثْنَوْا عَلَيْهَا شَرًّا أوْ قال غَيْرَ ذَلِكَ فقال وَجَبَتْ فقيلَ يا رسولَ اللَّهِ قُلْتَ لِهَذَا وجَبَتْ ولِهَذَا وجَبَتْ قال شَهَادَةُ الْقَوْمِ الْمُؤْمِنُونَ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِى الأَرْضِ *

7-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber'in önünden bir cenâze geçirildi. Sahâbîler bu cenâzeyi hayırla övdüler. Peygamber de: *"Vâcib oldu"* buyurdu. Sonra başka bir cenâze daha geçirildi. Sahâbîler onun üzerine de şerr ile konuştular yâhud râvî: Bunun gayrısını söyledi, demiştir. Peygamber yine: *"Vâcib oldu"* buyurdu. Kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Şu cenâze için *"Vâcib oldu"* dedin; şu cenâze için de yine *"Vâcib oldu"* dedin? denildi.

Rasûlullah (S):

— *"Mü'minlerden meydana gelen kavmin şehâdeti kabûl edilmiştir. Mü'minler Allah'ın yeryüzündeki şâhidleridir"* buyurdu [18].

٨ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا دَاوُدُ بنُ أَبِى الفُرَاتِ قال حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ بُرَيْدَةَ عنْ أَبِى الأَسْوَدِ قال أَتَيْتُ المَدِينَةَ وقَدْ وقعَ بِهَا مَرَضٌ وهُمْ يَمُوتُونَ مَوْتًا ذَرِيعًا فَجَلَسْتُ إلى عُمَرَ رضى اللَّهُ عنْهُ فَمَرَّتْ جِنَازَةٌ فأُثْنِى خَيْرٌ فقال عُمَرُ وجَبَتْ ثُمَّ مُرَّ بأُخْرَى فأُثْنِى خَيْرًا فقال وجَبَتْ ثُمَّ مُرَّ بالثَّالِثَةِ فأُثْنِى شَرًّا فقال وجَبَتْ فقُلْتُ ما وَجَبَتْ يا أَمِيرَ المُؤْمِنِينَ قال قُلْتُ كَمَا قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم أَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ أَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الجَنَّةَ قُلْنَا وثَلاثَةٌ قال وَثَلاثَةٌ قُلْنَا واثْنَانِ قال واثْنَانِ ثُمَّ لَمْ نَسْأَلْهُ عنِ الوَاحِدِ *

---

17 Mes'elede görüş ayrılıkları olduğu için Buhârî hükmü açıkça söylemedi. Mâlik ile Şâfiî cerhde ve ta'dîlde iki kişiden aşağısı kabûl olunmaz dediler. Ebû Hanîfe bir kişinin tezkiyesi kabûl olunur, dedi. Muhammed ibn Hasen de Şâfiî ile berâberdir (Aynî).

18 Hadîsin başlığa uygunluğu Ebû Hanîfe'nin tezkiyede bir kişi yeter görüşü üzeredir. Çünkü mü'minler sözü elif lâm ile söylenmiştir. Elif lâm cem'e girince, cem'iyeti ibtâl edip, cinsiyeti bırakır. Cinsiyetin en azı da birdir. Bu da Umer'in sözü ile kuvvet buluyor (Aynî).

8-....... Ebu'l-Esved şöyle demiştir: (Bir kerre Basra'dan) Medîne'ye geldim. O sırada Medîne'de fenâ bir hastalık vardı. İnsanlar çabuk bir ölümle ölüyorlardı. Ben Umer ibnu'l-Hattâb'ın yanına oturdum. Yanımızdan bir cenâze geçti. O cenâze hayırla anıldı. Umer:

— Vâcib oldu, dedi.

Sonra diğer bir cenâze daha geçirildi. O cenâze de hayırla anıldı. Umer yine:

— Vâcib oldu, dedi.

Sonra üçüncü bir cenâze geçirildi. O da şerr ile anıldı. Umer buna da:

— Vâcib oldu, dedi.

Ben:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Ne vâcib oldu? dedim.

Umer:

— Ben Peygamber(S)'in dediği gibi söyledim: *"Hangi bir müslümân için dört mü'min kişi hayırla şehâdet ederse, Allah o hayırla anılan kişiyi cennete girdirir"*. Biz Peygamber'e: Üç kişi şehâdet ederse de böyle midir? diye sorduk. O: *"Üç kişi şehâdet ederse de böyledir"* buyurdu. Biz: İki kişi şehâdet ederse de böyle midir? dedik. Peygamber: *"İki kişi şehâdet ederse de böyledir"* buyurdu. Bundan sonra biz Peygamber'e bir şâhidden sormadık [19].

٧ـ بابُ الشَّهَادَةِ عَلَى الأَنْسابِ والرَّضاعِ المُسْتَفِيضِ والمَوْتِ القَدِيمِ وقال النبيُّ ﷺ أَرْضَعَتْنِي وأَبَا سَلَمَةَ ثُوَيْبَةُ والتَّثَبُّتِ فِيه

7- NESEBLER, YAYGIN SÜT EMME, ÜSTÜNDEN ZAMÂN GEÇMİŞ KADÎM ÖLÜM ÜZERİNE ŞEHÂDET VE SÜT EMME İŞİNDE ACELE ETMEYİP TEENNÎ İLE SUBÛTUNU ARAŞTIRMAK BÂBI

Ve Peygamber (S):
"Beni de, Zeyneb'in babası Ebû Seleme'yi de Suveybe Kadın emzirdi" **buyurmuştur** [20].

٩ـ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنا الحَكَمُ عنْ عِرَاكِ ابنِ مالِكٍ

19 Bunun da başlığa uygunluğu, bundan evvel geçenin uygunluğu gibidir. Bu hadîsler Cenâzeler Kitâbı'nda da geçmişti.

20 Bu, Buhârî'nin Radâa Kitâbı'nda ulanmış olarak getirdiği Ümmü Habîbe hadîsinden bir parçadır. Buhârî bu parçayı burada, başlıkta süt emme sözü olduğu için getirmiştir.

عَنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتِ اسْتأْذَنَ عَلَيَّ أَفْلَحُ فَلَمْ آذَنْ لَهُ فقال أَتَحْتَجِبينَ مِنِّى وأنا عمُّكِ فَقُلْتُ وكَيْفَ ذَلِكَ قال أَرْضَعَتْكِ امْرَأَةُ أخِي بِلَبَنِ أخِى فقالتْ سألْتُ عنْ ذَلِكَ رسولَ اللّهِ ﷺ فقال صَدَقَ أَفْلَحُ ائْذَنِى لَهُ *

9-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Eflah -Hicâb Âyeti'nin inmesinden sonra- benim yanıma girmek için benden izin istedi. Ben ona izin vermedim. Bunun üzerine Eflah: Ben senin amcan iken benden perde arkasına mı çekiliyorsun? dedi. Ben: Bu amcalık nasıl oluyor? dedim. O: Sana erkek kardeşim Vâil'in karısı, kardeşimden dolayı meydana gelen sütü içirdi, dedi. Âişe dedi ki: Ben bunu Rasûlullah'a sordum. Rasûlullah: *"Eflah doğru söyledi; ona yanına girmesi için izin ver!"* buyurdu [21].

١٠ـــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هَمَّامٌ قال حدّثنا قَتَادَةُ عنْ جَابِرِ بنِ زَيْدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم فِي بِنْتِ حَمْزَةَ لاَ تَحِلُّ لِى يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعِ ما يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ هِىَ بِنْتُ أخِى مِنَ الرَّضَاعَةِ *

10-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hamza'nın kızı hakkında: *"O bana halâl olmaz. Nesebden dolayı harâm olan, sütten dolayı da harâm olur. Hamza'nın kızı, benim süt kardeşim Hamza'nın kızıdır"* buyurdu [22].

١١ـــ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ عبْدِ اللّهِ بنِ أبِى بَكْرٍ عنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عبدِ الرَّحْمٰنِ أنَّ عَائِشَةَ رضى الله عنها زَوْجَ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم أخْبَرَتْهَا أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم كانَ عِنْدَهَا وأنَّهَا سَمِعَتْ صَوْتَ رَجُلٍ يَسْتأْذِنُ فِى بَيْتِ حَفْصَةَ قالتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ يا رسولَ اللّهِ أُرَاهُ فُلاَنًا لِعَمِّ حَفْصَةَ مِنَ الرَّضَاعَةِ فقالتْ عَائِشَةُ يا رسولَ اللّهِ

21 Hadîs başlıktaki "Süt işinde teennî edip subûtu araştırma" kısmına uygundur. Bu uygunluk şöyledir: Çünkü Âişe, kendisi ile Eflah arasındaki süt emme hükmünde teennî edip subûtunu araştırmıştır. Âişe'nin teennîsine delîl ise, bunu Rasûlullah'tan soruncaya kadar Hakem'e izin vermemesidir.

22 Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde süt emme hükmü bulunması yönündendir. Buhârî bunu Nikâh Kitâbı'nda da getirmiştir.

هَذَا رَجُلٌ يَسْتَأْذِنُ فِي بَيْتِكَ قَالَتْ فقال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم أُرَاهُ فُلاَنًا لِعَمِّ حَفْصَةَ مِنَ الرَّضَاعَةِ فقالتْ عَائِشَةُ لَوْ كانَ فُلاَنٌ حَيًّا لِعَمِّهَا مِنَ الرَّضَاعَةِ دَخَلَ عَلَيَّ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ نَعَمْ إنَّ الرَّضَاعَةَ تُحَرِّمُ ما يَحْرُمُ مِنَ الوِلاَدَةِ *

11-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Âişe'nin yanında iken, Âişe, Hafsa'nın evinin önünde izin isteyen bir erkek sesi işitti. Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben onu Hafsa'nın süt amcası Fulân kimse zannediyorum, dedim.

Âişe dedi ki:

— Yâ Rasûlallah! Bu senin evine girmek için izin isteyen bir adamdır, dedim.

Rasûlullah da:

— *"Ben de onu Hafsa'nın süt amcası Fulân kimse sanıyorum"* dedi.

Âişe, Rasûlullah'a hitâben:

— Âişe'nin sütten dolayı amcası olan Fulân kimse hayâtta olsaydı, benim yanıma girebilecek miydi? diye sordu.

Buna cevâb olarak Rasûlullah:

— *"Evet girebilirdi. Çünkü süt, doğum ve nesebin harâm kıldığı her şeyi harâm kılar"* buyurdu [23].

١٢ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ قال أخبرنا سُفْيَانُ عَنْ أَشْعَثَ بن أَبِي الشَّعْثَاءِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَسْرُوقٍ أَنَّ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم وعِنْدِى رَجُلٌ قال يا عَائِشَةُ من هَذَا قُلْتُ أخى مِنَ الرَّضَاعَةِ قال يا عَائِشَةُ انْظُرْنَ مِنْ إِخْوَانُكُنَّ فإِنَّمَا الرَّضَاعَةُ مِنَ المَجَاعَةِ * تَابَعَهُ ابنُ مَهْدِيٍّ عَنْ سُفْيَانَ *

12-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Bir gün yanımda bir adam otururken Peygamber (S) içeriye girdi ve:

— *"Yâ Âişe! Bu zât kimdir?"* dedi.

Ben:

— Bu benim sütten dolayı kardeşimdir, dedim.

Peygamber de:

23 Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde süt emme hükmü bulunması yönündendir.

— *"Süt kardeşlerinizin kim olduğunu iyi düşünüp dikkat ediniz. Çünkü süt emme ancak açlıktan olur"* buyurdu.

Bu hadîsi Sufyân'dan rivâyet etmekte Abdurrahmân ibnu Mehdî, Muhammed ibn Kesîr'e mutâbaat etmiştir [24].

٨ــ بابُ شَهَادَةِ القَاذِفِ والسَّارِقِ والزَّانِي وقَوْلِ اللَّهِ تعَالى ولاَ تَقْبَلُوا لهُمْ شَهَادَةً أبَدًا وأُولٰئِكَ هُمُ الفاسِقُونَ إلاَّ الَّذِينَ تَابُوا . وجلَدَ عُمَرُ أبَا بكْرَةَ وشِبْلَ بنَ مَعْبدٍ ونافِعًا بقَذْفِ المُغِيرَةِ ثُمَّ اسْتَتَابَهُمْ وقال منْ تابَ قَبِلْتُ شَهَادَتَهُ وأجَازَهُ عبْدُ اللَّهِ بنُ عُتْبَةَ وعُمَرُ بنُ عبْدِ العَزِيزِ وسَعِيدُ بنُ جُبَيْرٍ وطَاوُسٌ ومُجَاهِدٌ والشَّعْبِيُّ وعِكْرِمَةُ والزُّهْرِى ومُحَارِبُ ابنُ دِثَارٍ وشُرَيْحٌ ومُعَاوِيَةُ بنُ قُرَّةَ وقال أبُو الزِّنادِ الأمْرُ عِنْدَنا بالمَدِينَةِ إذَا رجَعَ القَاذِفُ عنْ قَوْلِهِ فاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ قُبِلتْ شَهَادَتُهُ. وقال الشَّعْبِيُّ وقَتَادَةُ إذَا أكْذَبَ نَفْسَهُ جُلِدَ وقُبِلَتْ شَهَادَتُهُ. وقال الثَّوْرِيُّ إذَا جُلِدَ العَبْدُ ثُمَّ أُعْتِقَ جَازَتْ شَهَادَتُهُ وإنْ استُقْضِيَ المَحْدُودُ فقضَاياهُ جائزَةٌ * وقال بعْضُ النَّاسِ لاتجُوزُ شهَادَةُ القَاذِفِ وإنْ تَابَ ثُمَّ قال لا يجُوزُ نِكَاحٌ بِغَيْرِ شَاهدَيْنِ فإنْ تَزَوَّجَ بشَهَادَةِ محْدُودَيْنِ جَازَ وإنْ تَزَوَّجَ بشَهَادَةِ عَبْدَيْنِ لَمْ يجُزْ وأجَازَ شهَادَةَ المَحدُودِ والعَبْدِ والأمَةِ لرُؤْيَةِ هِلاَلِ رَمَضَانَ وكَيْفَ تُعرَفُ تَوْبَتُهُ وقَدْ نفَى النبيُّ ﷺ الزَّانِى سَنَةً وَنهَى النبيُّ ﷺ عَنْ كَلاَمِ كَعْبِ بنِ مالِكٍ وصَاحِبَيْهِ حَتَّى مضَى خمْسُونَ لَيْلَةً

8- ZİNÂ İFTİRÂSI YAPANIN, HIRSIZIN, ZİNÂ EDİCİNİN ŞEHÂDETLERİ (TEVBELERİNDEN SONRA KABÛL EDİLİR Mİ?) BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Onların şâhidliklerini ebedî kabûl etmeyin. Onlar fâsıkların tâ kendileridir. Meğer ki, bu hareketlerinden

---

24 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

Hadîsteki son cümle edebî ve hukûkî bir vecîzedir ve: "Kendisiyle harâmlık sâbit olan emme, yalnız açlığını sütle telâfî edebilen emzik çağındaki çocuk hakkında mu'teberdir" demektir. Çocuğun bedenî gelişmesi yalnız sütle olduğu için, çocuk emziren kadının kendi doğurduğu çocuğu gibi kendisinin bir cüz'ü ve vucûdunun bir parçası oluyor.

Hadîsin sonundaki mutâbaayı Müslim rivâyet etmiştir.

sonra tevbe ve hâllerini iyileştirirler. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 4-5) [25].
Ve Umer (R), (birbirlerine hısım olan) Ebû Bekr Nakî' ibnu'l-Hâris'e, Şibl ibn Ma'bed'e, Nâfi' ibnu'l-Hâris'e, Mugîre ibn Şu'be'ye zinâ iftirâsı attıkları suçu ile deynek vurma cezâsı uyguladı, sonra onların tevbe etmelerini istedi de: Kim tevbe ederse şâhidliğini kabûl ederim, dedi [26].
Zinâ iftirâsı suçundan cezâya çarpılmış kimsenin şâhidliğinin kabûlü hükmünü, Abdullah ibn Utbe, Umer ibn Abdilazîz [27], Saîd ibn Cubeyr, Tâvûs ibn Keysân, Mücâhid ibn Cebr, eş-Şa'bî, ez-Zuhrî, Muhammed ibn Disâr, Kaadı Şurayh ve Muâviye ibn Kurre câiz kılmışlardır [28].
Ebu'z-Zinâd da: Medîne'de bizim indimizde, zinâ iftirâcısı, sözünden döndüğü ve Rabb'inden mağfiret istediği zamân şâhidliği kabûl edilir, demiştir [29].
eş-Şa'bî ile Katâde de: Zinâ iftirâcısı kendini yalanladığı zamân kamçılanır ve şâhidliği kabûl edilir, demişlerdir [30].
Sufyân es-Sevrî de: Köle kamçılandığı, sonra âzâd edildiği zamân, şâhidliği câiz olmuştur. Cezâ uygulanmış kimse, iki kişi arasında hüküm vermesi istense de hüküm verse, bu câizdir, demiştir [31].

Ve bâzı Âdem oğulları da (Ebû Hanîfe'yi kasdediyor): Zinâ iftirâsı yapanın şehâdeti (bu suçtan tevbe etse de) câiz olmaz, dedi.
Sonra da: Nikâh iki şâhidle kıyılmadıkça câiz olmaz. (Eğer zinâ iftirâsından dolayı) deyneklenmiş iki şâhidin şâhidliği ile evlense, bu nikâh câizdir (çünkü onlar şâhidliği yüklenmeye ehildirler). Eğer iki kölenin şâhidliği ile evlenirse bu câiz olmaz, demiştir.
Ve yine bu Âdem oğlu: Hadd vurulanın, erkek ve dişi

---

25 Bu âyetteki istisnâ, tevbe ettiği zamân zinâ iftirâcısının şâhidliğini câiz kılanların dayanağıdır.

26 Bunu Şâfiî, ulaştırılmış olarak rivâyet etti.

27 Bu ikisini Taberî, senedleriyle rivâyet etti.

28 Bunları Şâfiî, Taberî, Bagavî rivâyet ettiler.

29 Ebu'z-Zinâd'ın sözünü Saîd Mansûr rivâyet etti.

30 Bunu Taberî rivâyet etti.

31 Bu, Sevrî'nin kendi *Câmi*'inde bulunan rivâyetlerdendir.

kölenin ramazân hilâlinin görülmesi için olan şâhidliklerini (bu haber yerinde olduğu için) câiz kılmıştır. (Buhârî der ki:) Zinâ iftirâcısının tevbesi nasıl bilinecektir? Çünkü Peygamber (S) zinâ ediciyi bir sene sürgün etmiştir [32]. Ve yine Peygamber, Ka'b ibn Mâlik ve iki arkadaşı (Hilâl ibn Umeyye, Merâre ibnu'r-Rabî') ile elli gece geçinceye kadar konuşmaktan nehyetmiştir [33].

١٣ـ **حدّثنا** اسْمَاعِيلُ قال **حدّثنى** ابنُ وهْبٍ عن يُونُسَ وقال اللَّيْثُ قال **حدّثنى** يُونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ امْرَأةً سَرَقتْ فى غَزْوَةِ الفَتْحِ فأتى بهَا رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلّمَ ثُمَّ أمرَ فقُطِعَتْ يَدُهَا قَالَتْ عَائِشَةُ فَحسُنَتْ تَوبَتُهَا وتَزَوَّجتْ وكانَتْ تأتِى بَعْدَ ذلِكَ فأرْفعُ حَاجَتَهَا إلى رسُولِ اللّهِ ﷺ *

13-....... İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki: Bir kadın Fetih gazvesinde hırsızlık yapmıştı. Akabinde bu kadın Rasûlullah'a getirildi. Sonra Rasûlullah emretti de kadının eli kesildi. Âişe dedi ki: Sonra bu kadının tevbesi güzel oldu ve evlendi. Bu kadın bundan sonra bana gelirdi, ben de onun hâcetini Rasûlullah'a yükseltirdim [34].

١٤ـ **حدّثنا** يَحْيى بنُ بُكَيْر قال **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ بنِ عبْدِ اللّهِ عن زَيْدِ بنِ خَالِدٍ رضى اللّهُ عنه عن رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم أنّهُ أمَرَ فيمَنْ زَنَى ولمْ يُحْصِنْ بجَلْدِ مائَةٍ وتَغْرِيبِ عَامٍ *

14-....... Zeyd ibn Hâlid (R): Rasûlullah (S), evlenmemiş oldu-

---

32 Bu hadîs, biraz sonra ulaştırılmış olarak gelecektir.

33 Bu da Tebûk gazvesi ile Berâe Sûresi tefsîrinde senedli olarak gelecektir. Buhârî, bu "Bâzı Âdem oğulları" ta'bîriyle Ebû Hanîfe'den naklolunan görüşlerde ihtilâf bulunduğuna işâret etmiş gibidir (İbn Hacer).

34 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra tevbesi güzel oldu" sözünden alınır. Çünkü bunda, hırsız tevbe ettiği ve hâli güzel olduğu zamân şâhidliğinin kabûl edileceğine delâlet vardır. Buhârî kendi görüşünde arada fark olmadığı için zinâ iftirâcısını hırsıza katmıştır.

ğu hâlde zinâ eden kimse hakkında yüz deynek vurulması ve bir yıl gurbete gönderilmesi ile emretti, demiştir [35].

٩ــ بابٌ لا يَشْهَدُ عَلى شَهَادَةِ جَوْرٍ إِذَا أُشْهِدَ

9- BÂB: BİR KİMSE ZULÜM VE HAKSIZLIK ÜZERİNE ŞÂHİD YAPILMAK İSTENİLDİĞİ ZAMÂN, ŞÂHİDLİK ETMEZ

١٥ــ حدّثنا عَبْدانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا أَبُو حَيَّانَ التَّيمِيُّ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ النُّعْمَانِ بنِ بَشِيرٍ رضى اللَّهُ عنهما قال سأَلَتْ أُمِّى أَبِى بعْضَ المَوْهِبَةِ لى منْ مالِهِ ثُمَّ بَدَا لَهُ فوهَبَهَا لى فقالتْ لا أَرْضَى حَتَّى تُشْهِدَ النبيَّ ﷺ فأَخَذَ بَيَدِى وأنا غُلامٌ فأَتَى بِىَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فقال إنَّ أُمَّهُ بِنْتَ رَوَاحَةَ سأَلَتْنِى بعْضَ المَوْهِبَةِ لِهٰذَا قال أَلَكَ ولدٌ سِوَاهُ قال نَعَمْ قال فأُرَاهُ قال لاَ تُشْهِدْنِى عَلَى جَوْرٍ . وقال أَبُو حَرِيزٍ عنِ الشَّعْبِيِّ لا أَشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ *

15-....... en-Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle demiştir: Annem Ravâha kızı Amre, babam Beşîr'den kendi malından benim için bir parça hibe istedi. Evvelâ çekinmesinin ardından babama hibe etmek fikri geldi ve bana bir hibe yaptı. Annem:

— Bu hibeye sen Peygamber'i şâhid kılmadıkça ben râzı olmam, dedi.

Bunun üzerine babam elimden tuttu. Ben bir çocuktum. Beni Peygamber'e getirdi ve:

— Bunun anası Ravâha kızı Amre, bu çocuk için benden hibe vermemi istedi, dedi.

Peygamber:

— *"Senin bundan başka çocuğun var mı?"* diye sordu.

Babam:

— Evet vardır, dedi.

Nu'mân dedi ki: Ben Peygamber'in Beşîr'e:

— *"Sen beni bir zulüm ve haksızlık üzerine şâhid yapma!"* buyurdu sanıyorum.

---

35 Bu hadîsi Müslim de Hudûd'da getirmiştir.

eş-Şa'bî'den rivâyet eden Ebû Harîz: *"Ben bir zulüm ve haksızlık üzerine şâhidlik yapmam"* şeklinde söylemiştir [36].

١٦ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا أبو جَمْرَةَ قال سَمِعْتُ زَهْدَمَ ابنَ مُضَرِّبٍ قال سَمِعْتُ عِمْرَانَ بنَ حُصَيْنٍ رضى اللَّهُ عنهما قال قال النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم خيرُكُمْ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ قال عِمْرَانُ لاأَدْرِي أذَكَرَ النبيُّ ﷺ بعدُ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَلاثَةً قال النبيُّ ﷺ إنَّ بَعْدَكُمْ قَوْمًا يخُونُونَ ولاَ يُؤْتَمنُونَ وَيَشْهَدُونَ ولاَ يُسْتَشْهَدُونَ ويَنْذِرُونَ ولاَ يَفُونَ ويَظْهَرُ فيهِمُ السِّمَنُ *

16-....... İmrân ibn Husayn (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Sizin hayırlı asrınız, benim içinde yaşadığım zamândır. Sonra benimle yaşayanlara yakın olanlardır. Daha sonra onlara yakın olanlardır"* buyurdu. İmrân: Peygamber kendi asrından sonra hayırlı asır olarak iki asır mı, yoksa üç asır mı zikretti; bilmiyorum, demiştir.

Peygamber (S) devâmla şöyle buyurdu: *"Sizden sonra bir kavim gelecektir ki onlar hıyânet edecekler, kimse bunlara i'timâd etmeyecek, bunlar şehâdet etmeleri istenmeden şâhidlik edecekler; yine bunlar adak adayacaklar, fakat adaklarını yerine getirmeyecekler. Artık bunlar arasında* (tıka basa yemek içmek) *semizlenmek meydana çıkar* (yânî onlara göre hayâtın gâyesi bu işlerden ibâret olur)" [37].

١٧ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ قال أخبرنا سُفْيَانُ عنْ منْصُور عن إبْرَاهِيمَ عنْ عُبيدَةَ عن عبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبيِّ ﷺ قال خيرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَجِيءُ أقْوامٌ تَسْبِقُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ ويَمِينُهُ شَهَادَتَهُ قال إبْرَاهِيمُ وكانُوا يَضْرِبُونَنَا علَى الشَّهَادَةِ والعَهْدِ *

---

36 Hadîsin başlığa delîl olan yeri son cümleleridir. Bu hadîs biraz farklı bir lafız ile Hibe Kitâbı'nda da geçmişti.

37 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Şâhidlik etmeleri istenmeden şâhidlik edecekler"* sözündedir. Çünkü şâhidlik istenmeden evvel şâhidlik yapmakta zulüm ma'nâsı vardır.

Hadîsteki "Karn = Asr" sözünün ta'yîninde 20, 30, 60, 70, 80, 100 ve 120 şeklinde çeşitli görüşler ileri sürülmüş. Yüz senedir diyenler Peygamber'in bir çocuğun başına el sürerek *"Sen bir karn yaşa"* diye duâ etmesi ve bu çocuğun da 100 sene yaşamış olması hadîsini delîl yapmışlardır.

17-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"İnsanların hayırlısı benim asrım*(daki sahâbîlerim)*dir. Sonra onlara yakın olan* (tâbiî)*lardır. Sonra onlara yakın olanlardır* (yânî tâbiîlerin tâbi'leridir). *Sonra bir takım kavimler gelir ki, onlardan herhangi birinin şehâdeti yemîninin önüne, yemîni de şehâdetinin önüne geçer"* [38].

İbrâhîm en-Nahaî: Biz çocuk iken velîlerimiz bizi: "Eşhedu billâhi" ve "Allah-ile ahdim olsun" sözlerini söylediğimizden dolayı döverlerdi, demiştir [39].

١٠ ـ بابُ ما قيلَ فِي شَهَادَةِ الزُّورِ لقَوْلِ اللّهِ عزَّ وجَلَّ والَّذينَ لا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وكِتْمانِ الشَّهادَةِ ولاَ تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يكْتُمْهَا فإنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ واللّهُ بما تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ.

[تَلْوُوا] أَلْسِنَتَكُمْ بالشَّهَادَةِ

10- YALAN ŞÂHİDLİĞİ HAKKINDA SÖYLENEN ŞEYLER (AĞIRLAŞTIRMA VE TEHDÎDLER) BÂBI

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:
"Onlar ki yalan şâhidlik etmezler..." (el-Furkaan: 72);
Ve şâhidliği gizlemek ve yerine getirmekten çekinmek hakkında da: *"Şâhidliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse hakîkat şudur ki, onun kalbi bir günâhkârdır. Allah ne yaparsanız hakkıyle bilendir"* -kavli vardır- (el-Bakara: 283)
"Şâyet eğip bükerseniz..." (en-Nisâ: 135), **şâhidlikte dillerinizi eğip bükerseniz; doğruyu söylemezseniz demektir** [40].

---

38 Hadîsin başlığa uygunluk noktası, bu üç asır halkından sonra geleceği bildirilen bir takım kavimlerin dînî, ahlâkî kaaidelere bağlanmayarak, bâzen önce şehâdet, sonra yemîn etmeleri; bâzen evvelâ yemîn, sonra şehâdet eylemeleridir ki, bunlara ehemmiyet vermemek ise bir zulüm ve haksızlıktır.

39 İbrâhîm'in bu sözü de geçen senedle ulaştırılmıştır. Buhârî, İbrâhîm'in bu sözünü ilk asırlarda şâhidlik ve yemîn mes'elelerine verilen ehemmiyeti göstermek için getirmiştir.

40 Buhârî buradaki el-Furkaan: 72. âyetini yalan şâhidliği hakkında ağırlaştırma ve tehdîd konusuna delîl olmak üzere;
el-Bakara: 283. âyetinin bir kısmını da "Şâhidliği gizlemek ve yerine getirmemek" hakkında delîl olmak üzere;
en-Nisâ: 135. âyetinin bir cümlesini de, şâhidlikte dilleri eğip bükmemek, doğruyu olduğu gibi söylemek gerektiği hakkında bir delîl olmak üzere getir-

١٨ـ حدّثنا عبْدُ اللَّهِ بنُ مُنيرٍ قال سَمِعَ وهْبَ بنَ جَرِير وعبْدَ المَلِكِ بن ابْرَاهِيمَ قالا حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ أبى بَكْرِ بنِ أنسٍ عَنْ أنسٍ رضى اللَّهُ عنه قال سُئِلَ النبيُّ ﷺ عنْ الكَبَائِرِ قال الاشْراكُ باللَّهِ وعُقُوقُ الوَالدَيْنِ وقَتْلُ النَّفسِ وشَهَادَةُ الزُّورِ * تابَعَهُ غُنْدَرٌ وأبُو عَامِرٍ وبَهْزٌ وعَبْدُ الصَّمَدِ عنْ شُعْبَةَ *

18-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber'e büyük günâhlardan soruldu. Peygamber (S): *"Allah'a ortak tanımak, ana-babaya ezâ etmek,* (haksız olarak) *insan öldürmek, yalan şâhidliği yapmaktır"* buyurdu.

Bu hadîsi Şu'be'den rivâyet etmekte Gunder, Ebû Âmir, Behz ve Abdussamed, Vehb ibn Cerîr'e mutâbaat etmişlerdir [41].

١٩ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا بشْرُ بنُ المُفَضَّلِ قال حدّثنا الجُرَيْرِيُّ عنْ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أبى بكْرَةَ عنْ أبِيهِ رضى اللَّهُ عنه قال قال النبيُّ ﷺ ألا أُنَبِّئُكُمْ بأكْبرِ الكَبَائِرِ ثَلاثًا قالوا بَلٰى يا رسولَ اللَّهِ قال الاشْراكُ باللَّهِ وعُقُوقُ الوَالدَيْنِ وجَلَسَ وكانَ مُتَّكِئًا فقال ألا وقَوْلُ الزُّورِ قال فَمَازَالَ يُكَرِّرُهَا حَتّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ * وقال اسْمَاعِيلُ بنُ ابْرَاهِيمَ قال حدّثنا الجُرَيْرِيُّ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ *

19-....... Bize el-Cüreyrî, Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den tahdîs etti. Babası Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) üç kerre:

— *"Büyük günâhların en büyüğünü size haber vereyim mi?"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Evet, haber ver yâ Rasûlallah! dediler.

Rasûlullah:

— *"Allah'a ortak uydurmak; ana-babaya eziyet vermek"* buyurdu. Dayanmakta iken oturdu da: *"İyi dinleyin! Bir de yalan yere şâhidlik etmektir"* buyurdu.

---

miştir. Âyetlerin bu konulara delîlliği yerindedir. Son âyet hakkında getirdiği ma'nâ, Alî ibn Ebî Talha el-Hâşimî yoluyla İbn Abbâs'tan gelen bir tefsîrdir.

41 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Yalan şâhidliği yapmak"* fıkrasındadır. Hadîsin sonundaki mutâbaalar, Buhârî ve diğer hadîs imâmlarınca çeşitli yerlerde rivâyet edilmişlerdir.

Râvî dedi ki: Raşûlullah bu son sözü tekrâr etmekte o kadar devâm etti ki, nihâyet biz (kendisine acıyarak) keşki sussa diyorduk.
Ve İsmâîl ibnu İbrâhîm şöyle dedi: Bize Cüreyrî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdurrahmân tahdîs etti [42].

١١ ـ بابُ شَهَادَةِ الأعْمى وأمْرِهِ ونِكَاحِهِ وانْكاحِهِ ومُبَايَعَتِهِ وقَبُولِهِ فى التَّأْذِينِ وغَيْرِهِ وما يُعْرَفُ بالأصْوَاتِ وأجَازَ شَهَادَتَهُ قاسِمٌ والحَسَنُ وابنُ سِيرِينَ والزُّهْرِيُّ وعَطَاءٌ وقال الشَّعْبِيُّ تجُوزُ شَهَادَتُهُ إذَا كانَ عَاقِلاً وقال الحَكَمُ رُبَّ شَيْءٍ تَجُوزُ فِيهِ . وقال الزُّهْرِيُّ أرَأيْتَ ابنَ عَبَّاسٍ لوْ شَهِدَ عَلى شهَادَةٍ أكُنْتَ تَرُدُّهُ. وكانَ ابنُ عَبَّاسٍ يَبْعَثُ رجُلاً إذَا غابَتِ الشَّمْسُ أفْطَرَ ويَسألُ عنِ الفَجْرِ فإذَا قِيلَ لهُ طَلَعَ صَلَّى ركْعَتَيْنِ. وقال سُلَيْمَانُ بنُ يَسارٍ اسْتأذَنْتُ عَلى عَائِشَةَ فَعَرَفَتْ صَوْتِى قالتْ سُلَيْمَانُ ادْخُلْ فإنَّكَ ممْلوكٌ ما بَقِيَ عَلَيْكَ شَيْءٌ . وأجازَ سَمُرَةُ بنُ جُنْدَبٍ شَهادَةَ امْرَأةٍ مُنْتَقِبَةٍ

11- KÖR İNSANIN ŞÂHİD OLMASI, TASARRUFLARINDAKİ HÂLİ, BİR KADINLA EVLENMESİ, BAŞKASINI EVLENDİRMESİ, ALIŞVERİŞ ETMESİ, MÜEZZİNLİK VE DİĞER İŞLERDE ÇALIŞMASININ KABÛLÜ VE SESLERLE TANINAN ŞEYLER BÂBI

Kaasım ibn Muhammed, el-Hasen el-Basrî, İbn Sîrîn, ez-Zuhrî, Atâ ibn Ebî Rebâh, körün şâhidliğini câiz görmüşlerdir [43].
eş-Şa'bî: Kör, akledici olduğu zamân şâhidliği câiz olur, demiştir. Hakem ibn Uyeyne de: Körün şâhidliğinin câiz olacağı az şey vardır, demiştir [44].
ez-Zuhrî de şöyle demiştir [45]: Düşündün mü ne dersin: İbn Abbâs bir şehâdet üzerine şâhidlik yapsaydı, kör olmuş olmasıyle berâber sen onun şehâdetini reddeder misin? İbn Abbâs güneş battığı zamân iftâr için bir

---

42 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Sondaki mutâbaaları Buhârî ve diğer hadîs imâmları rivâyet etmişlerdir. Burada Abdurrahmân'ın tahdîsini göstermek için getirmiştir.

43 Burada isimleri verilen bu büyük âlimlerin bu görüş ve sözlerini Saîd ibn Mansûr, İbn Ebî Şeybe senedleriyle rivâyet etmişlerdir.

44 eş-Şa'bî ile el-Hakem'in bu sözlerini İbn Ebî Şeybe rivâyet etmiştir.

45 ez-Zuhrî'nin bu naklini el-Karâbîsî Edebu'l-Kadâ'da senediyle getirmiştir.

adam gönderir, araştırırdı da, onun haber vermesiyle iftâr ederdi. Fecrden sorardı da kendisine "Fecr doğdu" denilince iki rek'at namâz kılardı.

Süleymân ibn Yesâr şöyle demiştir: Ben Âişe'nin yanına girmek için izin istedim. Âişe sesimi tanıdı da: Yâ Süleymân, gir! Şübhesiz sen üzerinde hiçbir borç kalmamış mukâteb bir kölesin, dedi [46].

Semure ibn Cundeb de; yüzü örtülü bir kadının şâhidliğini kabûl etmiştir.

٢٠ـــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عُبَيْدِ بنِ مَيْمُونٍ قال أخبرنا عيسٰى بنُ يُونُسَ عن هِشَامٍ عنْ أبِيهِ عن عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالتْ سَمِعَ النبيُّ ﷺ رجُلاً يَقْرأُ فِى المَسْجِدِ فقال رَحِمَهُ اللّهُ لَقَدْ أذْكَرَنِى كَذَا وكَذَا آيَةً أسْقَطْتُهُنَّ من سُورةِ كَذَا وكَذَاوزَادَعَبَّادُ بنُ عبْدِ اللّه عنْ عَائِشَةَ تَهَجَّدَ النبيُّ ﷺ في بيْتِي فَسَمِعَ صَوْتَ عَبَّادٍ يُصَلِّى فِى المَسْجِدِ فقال يا عَائِشَةُ أصوْتُ عَبَّادٍ هٰذَا قُلْتُ نَعَمْ قال اللَّهُمَّ ارْحمْ عَبَّادًا *

20-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde Kur'ân okuyan bir adamı işitti de: *"Allah bu adama rahmet etsin. Muhakkak o bana şu ve şu sûrelerden unuttuğum şu şu âyetleri hatırlattı"* buyurdu.

Ve Abbâd ibnu Abdillah kendi rivâyetinde şu ziyâdeyi verdi: Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) benim odamda teheccüd namâzı kıldı. Bu sırada mescidde namâz kılmakta olan Abbâd (ibn Bişr)'in sesini işitti de:

— *"Yâ Âişe! Şu ses Abbâd'ın sesi midir?"* diye sordu.

Ben:

— Evet onun sesidir, dedim.

Peygamber:

— *"Yâ Allah! Abbâd'a rahmet eyle!"* diye duâ etti [47].

---

46 Süleymân ibn Yesâr'ın bu hadîsi hakkında söz, Itk Kitâbı'nın sonlarında geçmişti. Bu hadîste Âişe'nin ister kendi mülkiyetinde, ister başkasının mülkiyetinde olsun, müsâvî olarak köleye karşı örtünmeyi terketme görüşünde idi. Burada Âişe'nin, onu, dışarıda olduğu için görmediği hâlde sesinden tanıması, başlığa uygun olan bir rivâyettir.

47 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber, şahsını görmediği hâlde mescid içinde Kur'ân okuyan adamın sesine i'timâd etmiş olmasıdır.

Burada ayrı ayrı iki hadîs getirilmiştir. İkinci hadîs Abbâd yoluyla Âişe'-

٢١ـ حدّثنا مالكُ بنُ اسْمَاعِيلَ قال حدّثنا عبْدُ العَزِيزِ بنُ أبِي سَلَمَةَ قال أخبرنا ابنُ شِهَابٍ عن سالِمِ بنِ عبْدِ اللّٰهِ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما قال قال النبيُّ ﷺ انَّ بلالاً يُؤَذِّنُ بلَيْلٍ فَكُلُوا واشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ أوْ قال حَتَّى تَسمَعُوا أذَانَ ابنِ أُمِّ مكْتُومٍ وكانَ ابنُ أُمِّ مكْتُومٍ رجُلاً أعْمَى لايُؤَذِّنُ حَتَّى يقُولَ لهُ النَّاسُ أصْبَحْتَ *

21-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Bilâl ezânı gece okur. Onun için sizler İbnu Ümmi Mektûm ezân okuyuncaya kadar* -yâhud da şöyle dedi: *İbnu Ümmi Mektûm'un ezânını işitinceye kadar- sahur yemeğinizi yiyin için!"* buyurdu.

Râvî dedi ki: İbnu Ümmi Mektûm kör bir kimse idi. Kendisine insanlar "Sabâha girdin" deyinceye kadar, sabâh ezânını okumazdı[48].

٢٢ـ حدّثنا زِيَادُ بنُ يَحْيي قال حدّثنا حَاتِمُ بنُ وَرْدَانَ قال حدّثنا أيُّوبُ عنْ عبْدِ اللّٰهِ بنِ أبِي مُلَيْكَةَ عنِ المِسْوَرِ بنِ مخْرَمَةَ رضي اللّٰهُ عنهما قَالَ قَدِمَتْ علَى النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم أقْبِيَةٌ فقال لِي أبِي مخْرَمَةُ انْطلِقْ بنَا اليْهِ عَسٰى أنْ يُعْطينَا منها شَيْئًا فقامَ أبِي علَى البَابِ فتَكَلَّمَ فَعَرَفَ النبيُّ ﷺ صَوْتَهُ فَخَرَجَ النبيُّ ﷺ ومعَهُ قَبَاءٌ وهُوَ يُرِيهِ محَاسنَهُ وهْوَ يقُولُ خَبأْتُ هٰذَا لَكَ خَبأْتُ هٰذَا لَكَ *

22-....... el-Mısver ibn Mahreme (R) şöyle demiştir: Peygamber-(S)'e birçok kaftânlar gelmişti. Babam Mahreme bana: Haydi birlikte Peygamber'e gidelim. Belki o kaftânlardan bize de birşey verir, dedi. Gittik. Babam kapının önünde dikeldi de orada konuştu. Peygamber de onun sesini tanıdı ve dışarıya çıktı. Peygamber'in berâberinde bir kaftân vardı ve Peygamber, babama: *"Bunu senin için sak-*

---

den gelen ziyâde rivâyettir. İkinci hadîsin metninde, hadîsin gelme sebebi olan zâtın ismi de Abbâd olduğu için, ikisinin bir zât olduğu sanılmamalıdır. Senedeki Abbâd, Abbâd ibn Abdillah ibn Zubeyr'dir; tâbiîdir. Abbâd ibn Bişr ise sahâbîdir; Bedir ehlindendir.

48 Hadîsin buraya delîlliği: Sahâbîlerin körün sesine i'timâd eder olmaları yönüdür. Hadîs, Ezân Kitâbı'nda "Körün ezân okuması bâbı"nda da geçmişti.

ladım; bunu senin için sakladım" diyerek, babam Mahreme'ye o kaftânın güzelliklerini gösteriyordu [49].

١٢ــ بابُ شَهَادَةِ النِّسَاءِ وقَوْلِ اللّهِ تعَالى فإنْ لَمْ يَكُونا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وامْرَأتَانِ

12- KADINLARIN ŞÂHİDLİĞİ(NİN CEVÂZI) BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Eğer iki erkek bulunmazsa, o hâlde râzî (ve doğruluğundan emîn) olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın. Kadınlardan biri unutursa, biri diğerine hatırlatır..." (el-Bakara: 282) [50].

٢٣ــ حدّثنا ابنُ أبِى مَرْيَمَ قال أخْبَرَنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ قال أخبرنى زَيْدٌ عَنْ عِيَاضِ بنِ عبدِ اللّهِ عنْ أبِى سعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى اللّهُ عنهُ عن النبيِّ ﷺ انَّهُ قال ألَيْسَ شَهَادَةُ المَرْأةِ مِثْلَ نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ قُلْنَا بَلَى قال فَذَلِكَ مِنْ نُقْصانِ عَقْلِهَا *

23-....... Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S):

— *"Kadının şehâdeti erkeğin şehâdetinin yarısı değil midir?"* diye sordu.

Biz:

— Evet öyledir, dedik.

Peygamber:

— *"İşte bu aklının eksikliğindendir"* buyurdu [51].

١٣ــ بابُ شَهَادَةِ الإمَاءِ والعَبِيدِ وقال أنَسٌ شهادَةُ العَبْدِ جَائِزَةٌ إذَا

---

49 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in şahsını görmeden Mahreme'yi sesinden tanıyıp, bu sese i'timâd ederek kaftânı alıp dışarıya çıkması yönündendir. Hadîsin bir rivâyeti Hibe'de de geçmişti.

50 Buhârî bâb başlığında âyetin bu kısmını zikretti. Çünkü âyetin bu parçası kadınların erkeklerle berâber şâhidliğinin cevâzına delâlet etmektedir.

51 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Bu hadîs daha uzun bir metin ile Hayz Kitâbı'nda da geçmişti.

Kadın hayız, nifâs gibi kadınlara mahsûs hâllerde yarı hasta sayılır. Bu hâllerde rûhî bakımdan da zayıftır. İşte bu sebeble kadın, bilhassa bu sırada zabt ve edâ yönünden eksiktir. Peygamber bu hakîkati ifâde etmiş oluyor.

كانَ عدْلاً وأجازَهُ شُرَيْحٌ وزُرَارَةُ بنُ أَوْفى. وقال ابنُ سيرينَ شهَادَتُهُ جائِزَةٌ إلاَّ العَبْدَ لِسَيِّدِهِ وأَجازَهُ الحَسَنُ وإبْرَاهِيمُ فِي الشَّيْءِ التافِهِ. وقال شُرَيْحٌ كُلُّكُمْ بَنُو عبيدٍ وإماءٍ

13- KÖLE KADINLARIN VE KÖLE ERKEKLERİN ŞÂHİDLİĞİ BÂBI

Enes: Erkek kölenin şâhidliği adâletli ve doğru olduğu zamân câizdir, demiştir [52]. Erkek kölenin şâhidliğini Kaadı Şurayh da câiz kılmıştır [53]. Basra Kaadısı Zurâre ibnu Evfâ da bunu câiz kılmıştır. Muhammed ibn Sîrîn de: Kölenin şâhidliği câizdir, ancak kölenin, kendi efendisi lehine şâhidliği müstesnâdır, demiştir [54]. el-Hasen ile İbrâhîm en-Nahaî, kölenin şâhidliğini hakîr şeylerde câiz kılmışlardır [55]. Kaadı Şurayh: Sizler hepiniz erkek ve dişi kölelerin oğullarısınız, demiştir [56].

٢٤ــ حدّثنا أبو عاصِمٍ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنِ ابنِ أبِي مُلَيْكَةَ عنْ عُقْبَةَ بنِ الحَارِثِ ح وحدّثنا عَلِيُّ بنُ عبْدِ اللّهِ قال حدّثنا يَحْيي بنُ سَعِيدٍ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ قال سَمِعْتُ ابنَ أبِي مُلَيْكَةَ قال حدّثني عُقْبَةُ بنُ الحَارِثِ أوْ سَمِعْتُهُ مِنْهُ أنَّهُ تَزَوَّجَ أمَّ يَحْيي بِنْتَ أبِي إهَابٍ قال فَجاءَتْ أمَةٌ سَوْداءُ فقالَتْ قَدْ أرْضَعْتُكُمَا فَذَكَرْتُ ذلِكَ لِلنبيِّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم فأعْرَضَ عَنِّي قال فَتَنَحَّيْتُ فَذَكَرْتُ ذلِكَ لَهُ قال وكَيْفَ وقَدْ زَعَمَتْ أنْ قَدْ أرْضَعَتْكُمَا فنهاهُ عنْها *

24-....... İbnu Cureyc şöyle demiştir: Ben İbn Ebî Muleyke'den işittim, şöyle dedi: Bana Ukbe ibnu'l-Hâris tahdîs etti, yâhud bu hadîsi ben ondan işittim ki, o Ebû İhâb'ın kızı Ümmü Yahyâ ile evlen-

---

52 Enes'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivâyet etti.

53 Şurayh'ın sözünü İbn Ebî Şeybe ile İbn Mansûr rivâyet ettiler.

54 İbn Sîrîn'in bu sözünü İmâm Ahmed'in oğlu Abdullah rivâyet etmiştir.

55 el-Hasen ile İbrâhîm'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivâyet etmiştir.

56 Kaadı Şurayh'ın bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivâyet etmiştir. İbnu's-Seken'in rivâyetinde bu söz "Hepiniz erkek ve dişi kölelersiniz" şeklinde olup "Oğulları" lâfzı yoktur.

Üç imâm, kölenin şâhidliğini mutlak olarak kabûl etmemekte ittifâk etmişler ve: Çünkü köle, eksik hâlli ve aldırması azdır. Onun için bu emânet ona elverişli olmaz, demişlerdir. Hanbelîler kölenin şâhidliğini haddlerde bile kabûl etmişlerdir (Kastallânî).

miş. O dedi ki: Siyah bir kadın köle geldi de (Ukbe'yi ve evlendiği kadını kasdederek): Ben sizin her ikinize de süt emzirdim, dedi. Ukbe dedi ki: Ben bu köle kadının söylediğini Peygamber'e arzettim. Peygamber benden yüz çevirdi. Ukbe dedi ki: Ben bulunduğum taraftan O'nun yüzü tarafına geçtim ve köle kadının sözünü kendisine tekrâr söyledim. Peygamber (S): *"Bu nasıl olur,* yâhud: *Evliliğin devâmı nasıl olur? Hâlbuki bu köle kadın sizin her ikinize de süt emzirdiğini kesin olarak söylemiştir?"* buyurdu ve akabinde Ukbe'yi kadınından nehyetti [57].

١٤ ــ باب شَهَادَةِ الْمُرْضِعَةِ

14- SÜT EMZİRİCİ KADININ ŞÂHİDLİĞİ BÂBI

٢٥ ــ حدّثنا أبو عَاصِمٍ عَنْ عُمَرَ بنِ سَعِيدٍ عنِ ابنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عُقْبَةَ بنِ الحَارِثِ قال تَزَوَّجْتُ امْرأةً فَجاءَتِ امْرَأةٌ فقالَتْ إنِّي قَدْ أَرْضَعْتُكُما فأتَيْتُ النبيَّ ﷺ فقال وكَيْفَ وقَدْ قِيلَ دَعْهَا عَنْكَ أَوْ نَحْوَهُ *

25-....... Ukbe şöyle demiştir: Ben bir kadınla evlendim. Sonra bir kadın geldi de: Ben sizin her ikinize de süt emzirmişimdir, dedi. Akabinde ben Peygamber'e geldim. Peygamber (S): *"Bu söz söylendiği hâlde* (evliliğin devâmı) *nasıl olur? Sen kadınını kendinden bırak* (yâhud; bunun benzeri bir söz)" buyurdu [58].

١٥ ــ باب تعديلِ النِّساءِ بَعْضِهِنَّ بَعْضًا

15- (HÜKÜM VERME İŞİNDE) KADINLARIN BİRBİRLERİNİ TEZKİYE ETMELERİ BÂBI

٢٦ ــ حدّثنا أبو الرَّبِيعِ سُلَيْمَانُ بنُ دَاودَ وأَفْهَمَنِي بَعْضَهُ أحْمَدُ قال

---

57 Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndedir: Anılan dişi kölenin şâhidliği kabûl edilmiş olmasaydı, onun sözüyle amel edilmezdi. İşte kadın kölenin şâhidliğinden dolayı, Peygamber Ukbe'ye, bu köle kadının sözü sebebiyle karısından ayrılmayı emretmiştir (Aynî).

58 Süt emziren kadının tek başına yaptığı şehâdeti kabûl edenler, bu hadîsi delîl edinmişlerdir.

Cumhûr ise geçen hadîsteki "Onu o kadından nehyetti" sözündeki nehyi, tenzîhe; bu hadîsteki *"O kadını kendinden terket"* emrini de irşâda hamletmişlerdir (Kastallânî).

حدّثنا فُلَيْحُ بنُ سُلَيْمَانَ عنِ ابنِ شِهَابٍ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدِ بنِ الْمسَيَّبِ وعَلْقَمَةَ بنِ وقَّاصٍ اللَّيْثِيِّ وعُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عبدِ اللَّهِ ابنِ عُتْبَةَ عنْ عَائِشَةَ رضي اللَّهُ عنها زَوْجِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم حِينَ قال لَهَا أَهْلُ الإفْكِ ما قالوا فَبَرَّأَهَا اللَّهُ مِنْهُ قال الزُّهْرِيُّ وكُلُّهُمْ **حدّثنى** طَائِفَةً منْ حدِيثِهَا وبَعْضُهُمْ أَوْعَى مِنْ بَعْضٍ وأَثْبَتُ لَهُ اقْتِصَاصًا وقَدْ وعَيْتُ عنْ كُلِّ واحِدٍ مِنْهُمُ الحَدِيثَ الَّذِى **حدّثنى** عنْ عَائِشَةَ وبَعْضُ حَدِيثِهِمْ يُصَدِّقُ بَعْضًا زَعَمُوا أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ كانَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم إذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ أَزْوَاجِهِ فأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ فأَقْرَعَ بَيْننا فِي غَزاةٍ غَزَاهَا فَخَرَجَ سَهْمِى فَخَرَجْتُ مَعَهُ بعْدَ ما أُنْزِلَ الحِجَابُ فأَنا أُحْمَلُ فِي هَوْدَجٍ وأُنْزَلُ فِيهِ فَسِرْنَا حَتَّى إذَا فَرَغَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْه وسلَّم مِنْ غَزْوَتِهِ تِلْكَ وقَفَلَ وَدَنَوْنَا مِن المَدِينَةِ آذَنَ لَيْلَةً بالرَّحيلِ فَقُمْتُ حِينَ آذَنُوا بالرَّحيلِ فَمَشَيْتُ حَتَّى جاوَزْتُ الجَيْشَ فَلَمَّا قَضَيْتُ شَأْنِى أَقْبَلْتُ إِلَى الرَّحْلِ فَلَمَسْتُ صَدْرِى فإِذَا عِقْدٌ لى مِنْ جَزْعِ أَظْفارٍ قدِ انْقَطَعَ فرَجَعْتُ فالْتَمَسْتُ عِقْدِى فَحَبَسَنِى ابْتِغَاؤُهُ فَأَقْبَلَ الَّذِينَ يَرْحَلُونَ لِى فَاحْتَمَلُوا هَوْدَجِى فَرَحَلُوهُ عَلَى بَعِيرِى الَّذِى كُنْتُ أَرْكَبُ وهُمْ يَحْسِبُونَ أَنِّى فِيهِ وكانَ النِّسَاءُ إذْ ذَاكَ خِفَافًا لَمْ يَثْقُلْنَ ولَمْ يَغْشَهُنَّ اللَّحْمُ وإنَّمَا يأكُلْنَ العُلْقَةَ مِنَ الطَّعَامِ فَلَمْ يَسْتَنْكِرِ القَوْمُ حينَ رَفَعُوهُ ثِقَلَ الْهَوْدَجِ فاحْتَمَلُوهُ وكُنْتُ جارِيَةً حدِيثَةَ السِّنِّ فَبَعَثُوا الجَمَلَ وسارُوا فَوَجَدْتُ عِقْدِى بَعْدَ ما اسْتَمَرَّ الجَيْشُ فَجِئْتُ مَنْزِلَهُمْ ولَيْسَ فِيهِ أَحَدٌ فأَمَمْتُ مَنْزِلِى الَّذِى كُنْتُ بِهِ فَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ سَيَفْقِدُونِى فَيَرجِعُونَ إلَيَّ فَبَيْنَا أنا جالِسَةٌ غَلَبَتْنِى عَيْنَاىَ فَنِمْتُ وكانَ صَفْوَانُ بنُ المُعَطَّلِ السُّلَمِىُّ ثُمَّ الذَّكْوَانِىُّ مِنْ وراءِ الجَيْشِ فأَصْبَحَ عنْدَ مَنْزِلِى فَرأَى سَوادَ إنْسَانٍ نائِمٍ فأَتانِى وكانَ يَرانِى قبْلَ الحِجَابِ فاسْتَيْقَظْتُ باسْتِرْجاعِهِ حِينَ أَناخَ راحِلَتَهُ فَوَطِىءَ يدَهَا فَركِبْتُهَا فانْطَلَقَ يَقُودُ بِى الرَّاحِلَةَ حَتَّى أَتَيْنَا الجَيْشَ بعْدَ ما نزَلُوا مُعَرِّسينَ فِي نَحْرِ الظَّهِيرَةِ فَهَلَكَ مَنْ هلكَ وكانَ الَّذِى تَوَلَّى الإفْكَ عبْدُ اللَّهِ بنُ أُبَيٍّ ابن سَلُولَ فَقَدِمْنَا المَدِينَةَ فاشْتَكَيْتُ بِهَا

شهْرًا والنَّاسُ يُفِيضُونَ منْ قَوْلِ أصْحَابِ الإفْكِ وَيَرِيبُنِى فِي وجَعِي أنِّى لا أرٰى مِنَ النبيِّ ﷺ اللُّطْفَ الَّذِي كُنْتُ أرٰى مِنْهُ حِينَ أمْرَضُ إنَّمَا يدْخُلُ فيُسلِّمُ ثُمَّ يقُولُ كيْفَ تِيكُمْ لا أشْعُرُ بشَىْءٍ منْ ذٰلِكَ حَتَّى نَقَهْتُ فَخَرَجْتُ أنا وأُمُّ مِسْطَحٍ قِبَلَ المَنَاصِعِ مُتَبَرَّزُنَا لا نخْرُجُ إلاَّ لَيْلاً إلى لَيْلٍ وذٰلِكَ قَبْلَ أنْ نَتَّخِذَ الكُنُفَ قَرِيبًا منْ بُيوتِنَا وأمْرُنَا أمْر العَرَبِ الاوَلِ فِي البَرِيَّةِ أوْ فِي التَّنَزُّهِ فأقْبلْتُ أنا وأُمُّ مِسْطَحٍ بِنْتُ أبِى رُهْمٍ نَمْشِى فَعَثَرَتْ فِى مِرْطِهَا فقالَتْ تَعِسَ مِسْطَحٌ فَقُلْتُ لَهَا بِئْسَ ما قُلْتِ أتَسُبِّينَ رَجُلاً شَهِدَ بَدْرًا فقالَتْ يا هَنْتاهْ ألَمْ تَسْمَعِى ماقالوا فأخْبَرَتْنِى بِقَوْلِ أهْلِ الإفْكِ فازْدَدْتُ مَرَضًا إلى مَرَضِى فَلَمَّا رجَعْتُ إلى بَيْتِى دَخَلَ عَلَيَّ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليْهِ وسلَّم فَسَلَّمَ فقال كَيْفَ تِيكُمْ فَقُلْتُ ائْذَنْ لِى إلَى أبَوَيَّ قالَتْ وأنا حِينَئِذٍ اُرِيدُ أنْ أسْتَيْقِنَ الخَبَرَ مِنْ قِبَلِهِمَا فأذِنَ لِى رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم فأتَيْتُ أبَوَيَّ فَقُلْتُ لأُمِّى ما يَتَحَدَّثُ بِهِ النَّاسُ فقالَتْ يا بُنَيَّةُ هَوِّنِى عَلَى نَفْسِكِ الشَّأْنَ فَوَاللّٰهِ لَقَلَّما كانَتِ امْرَأةٌ قطُّ وضِيئَةٌ عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّها ولَهَا ضَرَائِرُ إلاَّ أكْثَرْنَ عَلَيْهَا فَقُلْتُ سُبْحَانَ اللّٰهِ ولَقَدْ يَتَحَدَّثُ النَّاسُ بهٰذَا قَالَتْ فبِتُّ تِلْكَ اللَّيْلَةَ حَتَّى أصْبَحْتُ لا يَرْقَأُ لى دمْعٌ ولاَ أكْتحِلُ بِنَوْمٍ ثُمَّ أصْبَحتُ فدَعَا رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلَّم عليَّ بنَ أبِى طَالِبٍ واُسَامَةَ بنَ زَيْدٍ حِينَ اسْتَلَبَثَ الوحْىُ يَسْتَشِيرُهُمَا فِى فِرَاقِ أهْلِهِ فأمَّا اُسَامةُ فأشارَ عَلَيْهِ بالَّذِي يَعْلَمُ فِى نَفْسِهِ منَ الوُدِّ لهُمْ فقال اُسَامَةُ أهْلُكَ يا رسولَ اللّٰهِ ولاَ نَعْلَمُ واللّٰهِ إلاَّ خيْرًا وأمَّا عَلِيُّ بنُ أبِى طَالِبٍ فقال يا رسولَ اللّٰهِ لَمْ يُضَيِّقِ اللّٰهُ عَلَيْكَ والنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ وسَلِ الجَارِيَةَ تَصْدُقْكَ فَدَعَا رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم بَرِيرَةَ فقال يا برِيرَةُ هَلْ رأيْتِ فِيهَا شيْئًا يرِيبُكِ فقالتْ بَرِيرَةُ لاَ والَّذِى بَعثَكَ بالحَقِّ إنْ رأيْتُ منْها أمْرًا أغْمِصُهُ عَلَيْهَا أكْثَرَ منْ أنَّهَا جارِيةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ تَنَامُ عنِ العَجِينِ فتَأتِى الدَّاجِنُ فتأكُلُهُ فَقامَ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم منْ يَوْمِهِ فاسْتَعْذَرَ منْ عبْدِ اللّٰهِ بنِ اُبِىٍّ ابنِ سَلُولَ فقال رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلَّم منْ يَعْذِرُنِى مِنْ رجلٍ بَلَغَنِي أذَاهُ فِى

أَهْلِي فواللَّهِ ما عَلِمْتُ على أَهْلِي إلاَّ خيْرًا وقَدْ ذَكَرُوا رجُلاً ما عِلِمْتُ عَلَيْهِ إلاَّ خيْرًا وما كان يَدْخُلُ علَى أَهْلِي إلاَّ مَعِي فَقامَ سعْدُ بنُ مُعَاذٍ قال يا رسولَ اللَّهِ أنا واللَّهِ أَعْذِرُكَ منْهُ إنْ كانَ منَ الأَوْسِ ضَرَبْنا عُنُقَهُ وإنْ كَانَ منْ إخْوانِنا منَ الخَزْرَجِ أَمَرْتَنا فَفعَلْنَا فيهِ أَمْرَكَ فَقَامَ سعْدُ بنُ عُبَادَةَ وهْوَ سيِّدُ الخَزْرجِ وكانَ قبْلَ ذٰلِكَ رجُلاً صالحًا ولٰكِنِ احْتَمَلَتْهُ الحَمِيَّةُ فقال كذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ لا تَقْتُلُهُ ولا تقْدِرُ علَى ذٰلِكَ فقامَ أُسَيْدُ بنُ الحُضَيْرِ فقال كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ واللَّهِ لنَقْتُلَنَّهُ فإِنَّكَ مُنَافِقٌ تُجادِلُ عنِ المُنَافِقِينَ فَثَارَ الحَيَّانِ الأَوْسُ والخَزْرَجُ حَتَّى هَمُّوا ورسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم علَى المِنْبَرِ فَنَزَلَ فَخَفَّضَهُمْ حَتَّى سَكَتُوا وسَكَتَ وبكَيْتُ يَوْمِي لا يَرْقأُ لِي دمْعٌ ولا اكْتَحِلُ بنَوْم فأَصْبَحَ عنْدِي أَبَوَايَ قَدْ بكَيْتُ لَيْلَتَيْنِ ويوْمًا حَتَّى أَظُنُّ أَنَّ البُكَاءَ فالِقٌ كَبِدِي قالَتْ فبَيْنَما هُمَا جَالِسَانِ عنْدِي وأنا أَبْكِي إذاسْتأذَنتِ امْرَأَةٌ مِنَ الأَنْصارِ فأَذِنْتُ لَهَا فَجَلَسَتْ تَبْكِي مَعِي فَبَيْنا نَحْنُ كَذَلِكَ إذْ دَخَلَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم فَجَلَسَ ولَمْ يَجْلِسْ عِنْدِي مِنْ يَوْمِ قيلَ فِيَّ ما قيلَ قَبْلَهَا وقَدْ مَكَثَ شَهْرًا لاَ يُوحَى إلَيْهِ فِي شَأْنِي شَيْءٌ قالَتْ فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قال يا عَائِشَةُ فإِنَّهُ بَلَغَنِي عَنْكِ كَذَا وكَذَا فإِنْ كُنْتِ بَرِيئَةً فَسَيُبَرِّئُكِ اللَّهُ وإنْ كُنْتِ أَلْمَمْتِ فاسْتَغْفِرِي اللَّهَ وتُوبِي إلَيْهِ فإِنَّ العَبْدَ إذَا اعْتَرَفَ بِذَنْبِهِ ثُمَّ تابَ تابَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَلَمَّا قَضَى رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّمَ مَقَالَتَهُ قَلَصَ دَمْعِي حَتَّى ما أُحِسُّ مِنْهُ قَطْرَةً وقُلْتُ لِأَبِي أَجِبْ عَنِّي رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَم قال واللَّهِ ما أَدْرِي ما أَقُولُ لِرَسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَقُلْتُ لِأُمِّي أَجِيبِي عَنِّي رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فِيمَا قال قَالَتْ واللَّهِ ما أَدْرِي ما أَقُولُ لِرَسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم قالَتْ وأنا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ لاَأَقْرَأُ كَثِيرًا مِنَ القُرْآن فَقُلْتُ إنِّي واللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّكُمْ سَمِعْتُمْ ما يَتَحَدَّثُ بهِ النَّاسُ وَوقَرَ فِي أَنْفُسِكُمْ وصَدَّقْتُمْ بِهِ ولَئِنْ قُلْتُ إنِّي بَرِيئَةٌ واللَّهُ يَعْلَمُ إنِّي لَبَرِيئَةٌ لاَ تُصَدِّقُونِي بِذَلِكَ ولَئِنْ اعْتَرَفْتُ لَكُمْ بأَمْرٍ واللَّهُ يَعْلَمُ أَنِّي بَرِيئَةٌ لَتُصَدِّقُنِّي واللَّهِ مَا أَجِدُلي ولَكُمْ مَثَلاً إلاَّ إبا يُوسُفَ إِ قال

فصَبْرٌ جَمِيلٌ واللَّهُ المُسْتَعَانُ على ما تَصِفُونَ ثُمَّ تَحَوَّلْتُ عَلَى فِرَاشِي و أنا أَرْجُو أَنْ يُبَرِّئَنِي اللَّهُ ولَكِنْ واللَّهِ ماظَنَنْتُ أَنْ يُنزِلَ فِي شَأْنِي وَحْيًا ولأنا أَحْقَرُ فِي نَفْسِي مِنْ أَنْ يُتَكَلَّمَ بالْقُرْآنِ فِي أَمْرِي ولَكِنِّي كُنْتُ أَرْجُو أَنْ يَرَى رسولُ اللَّهِ ﷺ فِي النَّوْمِ رُؤْيا يُبَرِّئُنِي اللَّهُ فَوَاللَّهِ ما رَامَ مَجْلِسَهُ ولاَ خَرَجَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ البَيْتِ حَتَّى أُنْزِلَ عَلَيْهِ فأَخَذَهُ ما كانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبُرَحَاءِ حتَّى أَنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ مِنْهُ مِثْلُ الجُمَانِ مِنَ العَرَقِ فِى يَوْمٍ شاتٍ فَلَمَّا سُرِّىَ عنْ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسَلم وهْوَ يَضْحَكُ فكَانَ أَوَّلَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا أَنْ قال لِى يا عَائِشَةُ احْمَدِى اللَّهَ فَقَدْ بَرَّأَكِ اللَّهُ فقالَتْ لِى أُمِّى قُومِى إِلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَقُلْتُ لاَ واللَّهِ لاَ أَقومُ إِلَيْهِ ولاَ أَحْمَدُ إِلاَّ اللَّهَ فأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُا بالإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ الآياتِ فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ هَذَا فِى بَرَاءَتِى قال أَبو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رضى اللَّهُ عنه وكانَ يُنْفِقُ عَلَى مِسْطَحٍ ابنِ أُثَاثَةَ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ واللَّهِ لاَ أُنْفِقُ على مِسْطَحٍ شَيْئًا أَبَدًا بَعْدَ ماقال لِعَائِشَةَ فأَنْزَلَ اللَّهُ تعالى ولا يأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ والسَّعَةِ إِلَى قَوْلِهِ غَفُورٌ رحِيمٌ فقال أَبو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ بَلَى واللَّهِ إِنِّى لأُحِبُّ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لِى فَرَجَعَ إِلَى مِسْطَحٍ الَّذِى كانَ يُجْرِى عَلَيْهِ وكانَ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم يَسْأَلُ زَيْنَبَ بنْتَ جَحْشٍ عنْ أَمْرِى فقال يا زَيْنَبُ ما عَلِمْتِ ما رأَيْتِ فقالَتْ يا رسولَ اللَّهِ أَحْمِى سَمْعِى وبَصَرِى واللَّهِ ما عَلِمْتُ علَيْهَا إِلاَّ خَيْرًا قالَتْ وهْىَ الَّتِى كانَتْ تُسَامِينى فَعَصَمَهَا اللَّهُ بالوَرَعِ * قال حدّثنا فُلَيْحٌ عنْ هِشَامِ ابنِ عُرْوَةَ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ وعَبْدِ اللَّهِ بنِ الزُّبَيْرِ مِثْلَهُ * ح قال وحدّثنا فُلَيْحٌ عنْ رَبِيعَةَ بنِ أَبِى عبدِ الرَّحْمٰنِ ويَحْيَي بنِ سعِيدٍ عنِ القَاسِمِ ابنِ مُحَمَّدِ بنِ أَبِى بَكْرٍ مِثْلَهُ *

26- Bize Ebû'r-Rabî' Süleymân ibnu Dâvûd tahdîs etti, ve hadîsin ma'nâlarından bâzısını (ve lâfızlarının maksadlarını) bana Ahmed anlattı. Ahmed şöyle dedi: Bize Fulayh ibnu Süleymân, İbnu Şihâb ez-Zuhrî'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkame ibnu Vakkaas el-Leysî'den, Ubeydillah ibn Abdillah ibn Utbe'den; (bu dördü de) Peygamber'in zevcesi Âişe'den onun bu hadîsini, yânî iftirâ sâhiblerinin Âişe için dedikleri yalanı dedikleri zamân,

Allah'ın Âişe'yi bu iftirâdan temize çıkarmış olduğu hadîsi tahdîs ettiler.

ez-Zuhrî şöyle dedi: Ve bu râvîlerin herbiri Âişe hadîsinden bir tâifeyi bana tahdîs ettiler. Bunların bâzısı Âişe hadîsini diğer bâzısından daha iyi muhâfaza edici ve hadîsi aynen getirip nakletmekte daha sağlam tesbît edicidir. İşte ben bu râvîlerin herbirinden, onların bana Âişe'den tahdîs ettikleri bu hadîsi iyice belleyip muhâfaza ettim. Bunlardan bâzısının hadîsi, diğer bâzısının hadîsini tasdîk etmektedir. Bunlar kesin olarak söylediler ki, Âişe (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) sefere çıkmak istediği zamân kadınları arasında kur'a çeker idi. Onlardan hangisinin kur'ası çıkarsa, Rasûlullah ile berâber o yola çıkardı. (Huzâa'dan Musta'lık oğulları) gazâsına gitmek istediği zamân da Rasûlullah kur'a çekti ve benim sehmim çıktı. Rasûlullah'ın berâberinde sefere çıktım. Bu sefer, Hicâb âyeti indirildikten sonra idi. Ben mahmil içinde yükletilir ve (konak yerinde) mahmil içinde indirilirdim. Bu sûretle gittik. Nihâyet Rasûlullah bu gazâsından ayrılıp da döndüğü ve Medîne'ye yaklaştığımızda (bir konak yerinde indi. Gecenin bir kısmını orada geçirdi. Sonra) göç edilmesini i'lân etti. Hareket emrini i'lân ettikleri zamân ben kalktım ve (ihtiyâcımı yerine getirmek için yalnız başıma) ordudan ayrılıp gittim. İşimi yerine getirince konak yerime geldim. Bu sırada göğsüme elimle dokundum. Birden Yemen'in göz boncuğundan dizilmiş gerdanlığımın koptuğunu anladım. Hemen geri döndüm ve gerdanlığımı aradım. Fakat onu aramak beni yolculuktan alıkoymuştu. (Ben, ordu bir ay eğlense de benim devemi, ben mahmilimde bulunmadıkça sürüp gitmezler diye düşünmüştüm.) Hâlbuki yolda bana hizmet edenler gelip mahmilimi yüklemişler ve mahfemi bindiğim deve üzerinde götürmüşlerdi. Onlar beni mahfe içinde sanıyorlarmış. O zamân kadınlar hafîf hafîf idiler; ağır vucûdlu değillerdi. Onları et bürümezdi. Çünkü onlar az yemek yerlerdi [59]. Bu sebebden hizmetçiler mahfeyi yüklemek üzere kaldırdıklarında, mahfenin ağırlık derecesinin farkına varmayarak yüklemişler. Ben o zâman küçük yaşta bir kadındım. Bu sebeble deveyi sürüp yürümüşler. Ordu gittikten sonra ben gerdanlığımı buldum. Onların konağına geldim; orada hiç kimse yoktu. Orada evvelce bulunduğum konak yerine geldim. Onlar beni mahfilde bulamayacaklar da dönüp bana gelecekler diye düşündüm. Ben bu düşünce ile oturduğum sırada, gözlerim bana gâlib gelmiş de uyuyakalmışım.

---

59 Demek ki o yıllarda da bu zamânki, yânî 1399/1979 yıllarındaki gibi ince kadın modası revâcta imiş. Bu kadınların zamân zamân şişmanlık ve zayıflık modellerine özendikleri, bu özentinin kadınlığın cibillî ve fıtrî meyilleri olduğu anlaşılıyor.

Safvân ibnu Muattal es-Sulemî sonra Zekvânî[60] (ki arkadan gelerek askerlerin bıraktıkları şeyleri toplamağa ve konaklama yerine götürüp sâhiblerine vermeye me'mûr idi) askerin arkasından, sabâha yakın bulunduğum yere gelmiş ve uyuyan bir insan karaltısı görmüş ve benim yanıma gelmiş (ve beni tanımış). Bu zât beni kadınların perdelenmesi emrinden önce görmüştü. Safvân devesini çöktürdüğü sırada *"İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn = Biz Allah'ın mülküyüz ve biz ancak O'na dönücüleriz"*(el-Bakara: 156)) istircâ âyetini söylemesiyle uyandım. Safvân devesinin ön ayağına bastı, ben de deveye bindim. Safvân bindiğim deveyi çekerek önde yürüdü. Nihâyet kaafile konak yerine istirâhat ediciler olarak indikten sonra, öğle sıcağında orduya yetiştik. Bu arada (hakkımda iftirâ ederek) helâk olan helâk olmuş. İftirâyı ilk çıkaran ve başlatan ise Selûl kadının oğlu Abdullah ibn Ubeyy olmuş[61]

Medîne'ye geldiğimizde ben bir ay hastalandım. İnsanlar iftirâ sâhiblerinin sözlerini çoğaltıp yayıyorlarmış. (Ben bunlardan habersizdim.) Yalnız hastalığımda bana şübhe veren bir şey vardı: Peygamber'den, hasta olduğum başka zamânlarda görmekte olduğum yumuşaklığı, bu hastalığımda görmüyordum. Ancak yanıma giriyor, selâm veriyor, sonra (adımı söylemeden) *"Hastanız nasıl?"* diyordu. Benim (iftirâcıların dedikleri) hiçbir şeyden haberim yoktu. Nihâyet iyileşme devrine girmiştim.

Bir gece ben Mıstah'ın anasıyla ihtiyâc giderme yerlerimiz olan Menâsı' tarafına çıkmıştım. Biz buraya ancak geceden geceye çıkardık. Bu âdet, evlerimizin yakınında halâlar edinmemizden evveldi. O zamânlar bizim hâlimiz, çöldeki eski Arablar'ın (hâceti gidermek için) çölde dışarıya çıkmalarına yâhud (temizlenmek için) gezinmelerine benziyordu. Ben, Ebû Ruhm'ın kızı ve Mıstah'ın annesi (Selmâ) ile hâcet giderme yerine doğru yönelip giderken, onun ayağı çarşafına takılmış, düşmüştü. Arablar arasında felâket zamânında söylen-

---

60 Safvân ibn Muattal, Selemli'dir, sonra Zekvân'da ikaamet etmiştir. Kıdemli ve fazîletli sahâbîlerdendir. Birçok gazâlarda hazır bulunmuştur. Rasûlullah tarafından medhedilmiştir. Umer'in devlet başkanlığı devrinde 17. hicret yılında Ermeniye fethinde şehîd olmuştur.

61 Abdullah ibn Ubeyy, münâfıkların başkanıdır. Selûl, Huzâa kabîlesinden bir kadındır. Abdullah, Câhiliyet devrinde Hazrecliler'in başkanı idi. Hicretten sonra görünüşte müslümân olmuştu. Fakat teşkîl ettiği münâfık bir hizbin başkanlığında, açık ve gizli her türlü şerr ve fesâd yapmaktan geri kalmıyordu. Müslümânların en müşkil zamânlarında İslâm topluluğunu çözülmeye uğratacak fırsatlar kollardı. Câhiliyet'te Hazrec kabîlesinin başkanı bulunduğundan, nifâkçı hareketleri kabîlesi halkı üzerinde te'sîrli oluyordu. Bunun idâre ettiği zümrenin hâlleri ayrı bir sûrede; el-Münâfıkûn Sûresi'nde tafsîlâtıyle anlatılmaktadır.

mesi âdet olan "Düşmanım helâk olsun" bedduâsı yerine Selmâ kadın:

— Mıstah helâk olsun! diye oğluna bedduâ etti.

Ben kadına:

— Ne fenâ söyledin! Bedir'de hazır bulunan bir kişiye mi sövüyorsun? dedim.

Kadın bana:

— Hele şu saf teyzeye! Sen ortada dönen iftirâları işitmedin mi? dedi ve iftirâ sâhiblerinin sözlerini bana haber verdi.

Bu yüzden hastalığımın üstüne bir hastalık daha arttı. Evime dönünce de Rasûlullah yanıma geldi, selâm verdi ve:

— *"Hastanız nasıldır?"* diye sordu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Anam ve babamın yanına gitmek üzere bana izin ver! dedim.

Âişe: Ben bu haberi anam ve babamdan sağlamca öğrenmek istiyordum, demiştir.

Rasûlullah bana izin verdi. Ben de ebeveynimin yanına geldim ve annem Ümmü Rûmân'a:

— İnsanların konuşmakta olduğu bu sözler nedir? dedim.

Anam:

— Ey kızım! Kendini üzme, sen nefsini ve sağlığını düşün. Vallâhi bir kadın senin gibi güzelliğe sâhib ve kocasının yanında sevimli olsun ve birçok da ortakları bulunsun da, aleyhinde dedikoduyu çoğaltmasınlar; bu pek nâdirdir, dedi.

Ben de:

— ***Subhânallah!*** İnsanlar hakîkaten bu sözleri söylüyorlar mı? Doğrusu hayret olunur, dedim.

Âişe dedi ki: Ben o gece babamın evinde yattım. Sabâha kadar gözümün yaşı dinmedi, gözüme uyku da girmedi. Sonra sabâha eriştim. Rasûlullah da o sabâh Alî ibn Ebî Tâlib'i, Usâme ibn Zeyd'i yanına çağırmıştı. Vahiy gecikince ehli ile ayrılması husûsunda bunlarla istişâre etmişti. Usâme, Ehlu Beyt için nefsinde bilmekte ve gönlünde beslemekte olduğu sevgiyi Rasûlullah'a tavsiye ve işâret etti de:

— Yâ Rasûlallah! Ehlin Âişe hakkında biz hayırdan başka birşey bilmeyiz, dedi.

Alî ibn Ebî Tâlib'e gelince, o da:

— Yâ Rasûlallah! Allah sana dünyâyı dâr etmemiştir. Âişe'den başka kadın çoktur. Bununla berâber Âişe'nin câriyesi Berîre'ye de sorunuz. O doğrusunu sana söyler, demişti.

Bunun üzerine Rasûlullah, Berîre'yi çağırıp:

— *"Yâ Berîre! Sen hanımın Âişe'de sana şübhe veren bir hâl gördün mü?"* diye sordu.

Berîre de:

— Hayır görmedim. Seni hakk Peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben hanım efendimden aslâ ayıp olarak çıkmış şundan büyük birşey görmedim: Âişe küçük yaşta bir kadındı. Hamur yoğururken uyurdu da evin besi koyunu gelir, hamuru yerdi, demiş [62].

Bunun üzerine Rasûlullah o günü mescidde ayağa kalkıp bir hutbe yaptı da bu iftirâyı en evvel ortaya atan Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl'den dolayı söz söylemekte ma'ziretli tutulmasını isteyerek:

— *"Ehlim hakkında bana eziyet veren bir şahıs hakkında bana kim yardım eder de benim için ondan intikaam alır? Vallâhi ben, ehlim hakkında hayırdan başka birşey bilmiş değilim. Bu iftirâcılar bir adamın da ismini ortaya koydular ki, bu zât hakkında da ben hayırdan başka birşey bilmiyorum. Bu* (fazîletli) *kimse şimdiye kadar ehlimin yanına girmemiştir, ancak benimle berâber girmiştir!"* buyurmuştu.

Bunun üzerine (Evs kabîlesinin başkanı) Sa'd ibn Muâz ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Vallâhi sana ben yardım edeceğim. Eğer bu (iftirâyı çıkaran) Evs'ten ise, biz onun boynunu vururuz. Eğer Hazrec kardeşlerimizden ise, ne yapmak lâzımsa Sen emredersin, biz de emrini yerine getiririz, demiş.

Bu defa da (Hazrec'den) Sa'd ibn Ubâde ayağa kalkmış. Bu da Hazrec kabîlesinin büyüğü idi. Ve bu vak'adan evvel sâlih bir kimse idi. Fakat bu defa kabîle hamiyyeti ve kıskançlığı ile Sa'd ibn Muâz'a karşı:

— Sen yalan söylüyorsun. Allah'ın ebedîliğine yemîn ediyorum ki, sen onu (Abdullah ibn Ubeyy'i) öldüremezsin ve öldürmeye muktedir değilsin, demiş.

Bu defa da (Eşhelî ve Evsî) Useyd ibnu'l-Hudayr ayağa kalkarak Sa'd ibn Ubâde'ye karşı:

— Allah'ın bekaa ve ebediyetine yemîn ederim ki, sen yalan söylüyorsun. Vallâhi biz elbette onu öldürürüz. Sen muhakkak münâfıksın ki, münâfıklar hesâbına bizimle mücâdele ediyorsun! diye mukaabele etmiş.

Bu sûretle Evs ve Hazrec kabîleleri ayaklanmışlar. Hattâ birbirleriyle muhârebe etmeye kasdetmişler. Rasûlullah ise henüz minber üzerinde bulunuyormuş. Hemen minberden inmiş ve bunları sükû-

---

62 Berîre'nin bu samîmî ve sâfiyâne şehâdetini Taberânî şu tafsîl ile rivâyet etmiştir: Berîre demiştir ki: Ben Âişe'nin hizmetinde bulunduğum zamânda kusur sayılacak bir hareketini görmedim. Yalnız ben bir kerre hamur yoğurmuştum. Kendisine şu hamuru gözet de ben bunu pişirmek için ateş yakayım dedim. Ben gittikten sonra Âişe gaflet etmiş, besi koyunu gelip hamuru yemişti.

nete kavuşturuncaya kadar onlara yumuşaklıkla davranmış, kendisi de başka birşey söylemeyip, sükût etmiş.

(Bana gelince): Ben, o gün ağladım. Ne gözümün yaşı dindi, ne gözüme uyku girdi. Sabâhleyin babam ve anam yanıma geldiler. Ben bu sûretle iki gece, bir gün ağladım. Hattâ ağlamaktan ciğerim parçalanacak sandım.

Âişe dedi ki: Bir ara ebeveynim yanımda oturdukları, ben de ağlamakta bulunduğum sırada Ensâr'dan bir kadın izin istemişti, ben de izin vermiştim. O da oturup benimle ağlıyordu. Biz bu vaziyette iken ansızın Rasûlullah içeriye girdi. (Yanıma) oturdu. Hâlbuki Rasûlullah bundan evvel hakkımda dedikodu başladığı günden beri yanımda oturmamıştı. Ve Rasûlullah bir ay beklediği hâlde kendisine hakkımda birşey vahyolunmamıştı.

Âişe devâmla şöyle demiştir: Rasûlullah Şehâdet Kelimesi'ni söyledi, sonra (iftirâcıların iftirâsından kinâye olarak):

— *"Yâ Âişe! Hakkında bana şöyle şöyle sözler erişti. Eğer sen bu isnâdlardan berî isen, yakında Allah seni temize çıkarır. Yok eğer böyle bir günâha yaklaştınsa Allah'tan mağfiret dile ve Allah'a tevbe et. Çünkü kul, günâhını i'tirâf ve sonra tevbe edince Allah da ona afv ile muâmele buyurur"* dedi.

Âişe devâmla dedi ki: Rasûlullah bu hitâbesini bitirince (musîbetin ifrât harâretiyle) gözümün yaşı kesildi. Nihâyet gözyaşından bir damla bulamıyordum. Hemen babama:

— Rasûlullah'ın söylediği söze benim tarafımdan cevâb ver! dedim.

Babam:

— Vallâhi kızım, Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi.

Sonra anama:

— Rasûlullah'ın söylediği söze benim tarafımdan cevâb ver! dedim.

O da:

— Vallâhi ben de Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi.

Âişe devâmla dedi ki: Ben de küçük yaşta bir kadındım. Kur'ân'dan çok bir kısmını (ezberden) okuyamıyordum. Bu sebebden ben şöyle dedim:

— Vallâhi ben bildim ki, siz insanların dedikodusunu işittiniz; o sizin nefsinizde yerleşti ve siz bu söze inanıp tasdîk ettiniz. İmdi ben size: "Ben berî'im" desem -Allah benim muhakkak berî olduğumu bilmektedir-, benim bu sözümü tasdîk etmezsiniz. Eğer ben size bir iş i'tirâf etsem -Allah kesin sûrette benim berî olduğumu biliyor-, Siz muhakkak beni tasdîk edersiniz. Vallâhi bu vaziyette benim ve Sizin için bir mesel bulamıyorum; ancak Yûsuf Peygamber'in babası

Ya'kûb aleyhi's-selâmı örnek buluyorum. Yûsuf'un kardeşleri, Yûsuf'un gömleği üzerinde yalan bir kan lekesi getirdikleri zamân, Ya'kûb, oğullarına: *"Fe sabrun cemîlun. Vallâhu'l-mute'ânu alâ matasıfûn = Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp* (böyle büyük) *bir işe sürüklemiş. Artık* (bana düşen) *güzel bir sabırdır. Sizin şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak ise, ancak Allah'tır"* (Yûsuf: 18) demişti.

Ben bu sözü söyledim. Sonra yatağıma doğru uzandım. Ben yalnız Allah'ın beni temize çıkarmasını umar dururdum. Lâkin vallâhi hakkımda okunur bir vahiy indirmesini hiç düşünmezdim ve ben, bana âid bir mes'ele için Kur'ân diliyle kelâm edilmesinden elbette çok hakîr bulunuyordum. Fakat şunu muhakkak sûrette umardım ki: Rasûlullah uykusunda bir ru'yâ görsün de Allah beni o ru'yâ ile temize çıkarsın! Vallâhi Rasûlullah yerinden kalkmamıştı ve oradakilerden hiçbiri odadan çıkmamıştı. Nihâyet Rasûlullah üzerine vahiy indirildi ve O'nu vahyin ağırlık ve şiddetinden terlemek gibi vahiy eserleri kapladı. Hattâ O'ndan vahiy esnâsında kış günleri bile inci tânesi gibi ter dökülürdü. Rasûlullah'tan vahiy eserleri gidince, O sevincinden gülüyordu. Ve bana ilk söylediği söz şu oldu:

— *"Yâ Âişe! Allah'a hamd et! Allah seni* (iftirâcıların isnâdından) *kat'î sûrette temize çıkardı".*

Bunun üzerine anam bana:

— Kızım kalk da Rasûlullah'a teşekkür et! dedi.

Ben:

— Hayır, ben O'na kalkmam. Ben yalnız Allah'a hamd ederim, dedim.

İşte Yüce Allah! (Benim berâetim hakkında) şu âyetleri indirdi:

"O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şerr sanmayın. Bil'akis o sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günâh vardır. Onlardan günâhın büyüğünü üzerine alan o adama da büyük bir azâb vardır. Ne vardı onu işittiğiniz vakit erkek mü'minlerle kadın mü'minler kendi kendilerine güzel zann etselerdi de: 'Bu açık bir iftirâdır' deselerdi ya! Ona dört şâhid getirselerdi ya! Mâdem ki bu şâhidleri getiremediler, o hâlde onlar Allah indinde yalancılardan ibârettirler. Eğer dünyâda ve âhirette Allah'ın fadlı ve rahmeti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu yaygaradan dolayı sizi herhâlde büyük bir azâb çarpardı. O zamân siz o iftirâyı dillerinizle birbirinize yetiştiriyordunuz. Hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz. Hâlbuki bu Allah yanında büyük bir vebâldir. Onu işittiğiniz vakit: 'Bunu söylemek bize yakışmaz; hâşâ bu büyük bir bühtândır' deseydiniz ya! Eğer siz îmân eden kimseler iseniz, böyle birşeye hayâtta bulunduğunuz müddetçe bir daha dönmeyeşiniz diye Allah size öğüd veri-

yor. Ve sizin için âyetlerini açık açık bildiriyor. Allah hakkıyle bilen, tam hüküm ve hikmet sâhibidir. Kötü sözlerin îmân edenlerin içinde yayılıp duyulmasını arzû edenler, dünyâda da âhirette de onlar için pek elemli bir azâb vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah'ın fadlı ve rahmeti olmasaydı, ya hakîkat Allah çok re'fetli, çok merhametli olmasaydı (hâliniz nereye varırdı)*? Ey îmân edenler! Şeytânın adımları ardınca gitmeyin. Kim şeytânın adımlarına uyarsa şübhesiz ki o, kötülüğü ve meşrû' olmayanı emreder. Eğer üzerinizde Allah'ın fadlı ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbiriniz ebedî temize çıkamazdı. Ancak Allah'tır ki kimi dilerse temize çıkarır. Allah hakkıyle işiten, hakkıyle bilendir"* (en-Nûr: 11-21).

Allah bu âyetleri benim berâetim hakkında indirince babam Ebû Bekr, hısımlığından ve fakîrliğinden dolayı infâk etmekte bulunduğu Mıstah ibn Usâse için:

— Kızım Âişe'ye bu iftirâyı söyledikten sonra vallâhi ben de Mıstah'a birşey vermem! diye yemîn etti.

Bunun üzerine Yüce Allah:

"Sizden fazîlet ve servet sâhibi olanlar, hısımlarına, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, afvetsin; aldırış etmesin. Allah'ın size mağfiret etmesini arzû etmez misiniz? Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 22) âyetini indirdi.

Bu âyetin inmesi üzerine Ebû Bekr:

— Vallâhi ben, Allah'ın beni mağfiret etmesini muhakkak severim, dedi ve Mıstah'a veregeldiği nafakayı vermeye döndü.

Rasûlullah, Zeyneb bintu Cahş'a da benim hâlimden sorup:

— *"Yâ Zeyneb! Âişe hakkında ne bildin ve ne gördün?"* demişti.

Zeyneb de:

— Yâ Rasûlullah! Ben kulağımı, gözümü işitmediğim, görmediğim şeyden muhâfaza ederim. Vallâhi ben Âişe hakkında hayırdan başka birşey bilmem, diye güzel şehâdet etmiştir.

Bu husûsta Âişe: Zeyneb (Peygamber'in kadınları arasında güzelliği ve Peygamber'in yanındaki mevkii bakımından) bana rekaabet eden bir kadındı. Fakat Allah onu takvâsı sebebiyle (iftirâcılara katılmaktan) korudu, demiştir [63].

Buhârî'nin şeyhi olan Ebu'r-Rabî' Süleymân şöyle dedi: Bize Fulayh, Hişâm ibn Urve'den; o da Urve'den; o da Âişe'den ve Ab-

---

63 Hadîsin başlığa uygunluğu, bunda Peygamber'in Berîre'ye ve Zeyneb bintu Cahş'a Âişe hakkında sorması ve onların da herbirinin Âişe üzerine hayırla övgüleri bulunması yönündendir. İşte bu, kadınların bâzısının, diğer bâzısının adâletini ortaya koyması ve tezkiye etmesidir (Aynî).

dullah ibnu'z-Zubeyr'den, Fulayh'ın Zuhrî'den rivâyet ettiği hadîsin benzerini tahdîs etti.

H yine Ebu'r-Rabî' şöyle dedi: Ve bize Fulayh, Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân'dan ve Yahyâ ibn Saîd'den; o da el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'den bunun benzeri olan hadîsi tahdîs etti (Yânî Fulayh bu hadîsi şu dört kişiden rivâyet etmiştir) [64].

١٦ ــ بابٌ إذَا زَكَّى رَجُلٌ رجُلاً كَفَاهُ. وقال أبو جَميلَةَ وجَدْتُ مَنْبُوذًا فَلَمَّا رَآنِي عُمَرُ قال عَسَى الغُوَيْرُ أبْؤُسًا كأنَّهُ يَتَّهِمُنِي قال عَرِيفي أنَّهُ رَجُلٌ صالِحٌ قال كَذَاكَ اذْهَبْ وعَلَيْنَا نَفَقَتُهُ

16- BÂB: BİR ADAM DİĞER BİR KİMSEYİ TEZKİYE ETTİĞİ ZAMÂN, BU TEZKİYE ONA YETER

Ve Ebû Cemîle Suneyn şöyle demiştir: Ben bir çocuk bulmuştum. Umer beni görünce "Asâ'l-guveyru ebûsen" meselini söyledi. Sanki o bununla bu zinâ çocuğu benim sulbî çocuğum imiş de nafaka istiyormuşum diye, beni ittihâm ediyordu. İşbilir adamım:

Hayır Ebû Cemîle iyi bir kimsedir, dedi.

Umer, arîf'e: Mâdem ki iyi bir kişidir, haydi git. O buluntu çocuğun nafakası bize âiddir, dedi [65].

٢٧ ــ حدّثنا ابنُ سَلاَمٍ قال أخبرنا عبدُ الوهَّابِ قال حدّثنا خالِدٌ الحَذَّاءُ

64 Buhârî bu *Ifk Hadîsi*'ni Mağâzî, Tefsîr, Eymân ve'n-Nuzur, İ'tisâm, Cihâd, Tevhîd Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim de Tevbe Kitâbı'nda getirmiştir. Bu Ifk Hadîsi, rivâyet asılları bakımından en kuvvetli hadîslerindendir. Buhârî'nin yalnız bu Şehâdetler Kitâbı'ndaki rivâyetinde dört senedi vardır ki, bu senedlerde râvî Fulayh, İbnu Süleymân Ifk Hadîsi'ni şu dört şeyhinden rivâyet etmektedir: a. İbn Şihâb ez-Zuhrî, b. Hişâm ibn Urve, c. Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân, ki İmâm Mâlik'in şeyhidir. d. Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî... (Aynî, Kastallânî).

65 Buhârî bu ta'lîki, İbrâhîm ibn Mûsâ'dan; bize Hişâm tahdîs etti; o da Ma'mer'den; o da Zuhrî'den; o da Ebû Cemîle'den... diye senediyle de vermiştir... (Aynî).

Umer'in burada söylediği mesel, âkıbeti meçhûl ve kendisinden zarar gelmesi beklenen işler hakkında söylenir. *Guveyr, Gâr*'ın küçültme ismidir. ***Ebûs*** da ***Be's***'in cem'idir; şiddet ma'nâsınadır. ***Menbûz,*** yola atılmış çocuk, zinâ çocuğu... ma'nâlarına gelir. ***Arîf,*** nakîb ve reîs demektir.

Hadîsin başlığa delîlliği; Ebû Cemîle, arîfi tarafından "Bu iyi adamdır" diye tezkiye edilince, Umer'in bu tezkiyeyi kabûl edip o çocuğa beytü'l-mâldan nafaka vermesidir. Bu, Umer'in bir tek kişinin tezkiyesini kabûl edip bununla yetindiğine delâlet etmektedir.

عَنْ عبدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أَبِى بَكْرَةَ عنْ أَبِيهِ قال أَثْنَى رجُلٌ على رجُلٍ عِنْدَ النبىِّ ﷺ فقال ويْلَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ مِرارًا ثُمَّ قالَ مِنْ كانَ مِنْكُمْ مادِحًا أَخَاهُ لاَ.مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ فُلاَنًا واللّٰهُ حَسِيبُهُ ولاَ أُزَكِّى عَلَى اللّٰهِ أَحَدًا أَحْسِبُهُ كَذَا وكَذَا إِنْ كانَ يَعْلَمُ ذَلِكَ مِنْهُ *

27-....... Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den babası. Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Peyamber'in huzûrunda bir kimse diğer bir kimseyi övdü. Bunun üzerine Peygamber (S) birkaç kerre: *"Yazık olsun sana! Sen arkadaşının boynunu kestin, sen arkadaşının boynunu kestin"* buyurdu. Sonra da: *"Sizden her kim* (dîn) *kardeşini çâresiz medhedici mevkiinde bulunuyorsa: Fulân kimseyi* (görünüşüyle) *iyi sanırım. Onun hesâba çekicisi Allah'tır. Ben, Allah'a karşı kimseyi* (sîretiyle) *tezkiye edemem. Onu şöyle şöyle kimse zannederim, desin! Bunu da* (hakîkaten) *o kimseyi bu sûretle biliyorsa öyle söylesin"* buyurdu [66].

١٧ــ بابُ ما يُكْرَهُ مِنَ الإِطْنَابِ فِى المَدْحِ ولْيَقُلْ ما يَعْلَمُ

17- MEDH VE ÖVGÜDE AŞIRI GİTMENİN MEKRÛH OLMASI VE MEDHEDECEK KİMSE (MEDHEDİLECEK KİŞİ HAKKINDA) BİLMEKTE OLDUĞU ŞEYLERİ SÖYLESİN (ÖTEYE GEÇMESİN) BÂBI

٢٨ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ الصَّبَّاحِ قال حدّثنا إِسْمَاعِيلُ بنُ زَكَرِيَّاءَ قال حدّثنا بُرَيْدُ بنُ عبدِ اللّٰهِ عنْ أَبِى بُرْدَةَ عنْ أَبِى مُوسَى رضى اللّٰهُ عنه قال سَمِعَ النبىُّ ﷺ رجُلاً يُثْنِى عَلَى رجُلٍ ويُطْرِيهِ فِى مَدْحِهِ فقال أَهلَكْتُمْ أَوْ قَطَعْتُمْ ظَهْرَ الرَّجُلِ *

28-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir kimsenin diğer bir kimseyi övdüğünü ve onu medihde ileri gittiğini işitti de: *"Siz o adamı* (aldatıp) *öldürdünüz"; yâhud: "*(Onu şişirerek) *adamın arkasını yardınız!"* buyurdu [67].

---

66 Hadîsin başlığa uygunluk yönlerinden biri, Peygamber'in tezkiyenin nasıl olacağına irşâd etmiş olmasıdır... (Kirmânî).

Bu hadîsteki "Veyl", aslında hüzün, helâk, meşakkat ma'nâlarınadır. Taaccüb ve birdenbirelik ma'nâlarında da kullanılır.

67 Hadîsin başlığa uygunluğu "Medîhde ileri giden" sözündedir, bu apaçıktır. Ha-

١٨ ـ بابُ بُلوغِ الصِّبيانِ وشهادَتِهِمْ وقَوْلِ اللّهِ تعالى وإذا بَلَغَ الأطْفالُ مِنْكُمُ الحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا. وقال مُغيرَةُ احْتَلَمْتُ وأنا ابنُ ثِنْتَيْ عَشَرَةَ سَنَةً وبُلوغُ النِّساءِ فِي الحَيْضِ لِقَوْلِهِ عَزَّ وجَلَّ واللّائِي يَئِسْنَ مِنَ المَحِيضِ إلى قَوْلِهِ أنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ. وقال الحَسَنُ بنُ صالِحٍ أدْرَكْتُ جارَةً لَنا جَدَّةً بِنْتَ إحْدَى وعِشْرِينَ سَنَةً

18- ÇOCUKLARIN BULÛĞA ERMELERİNİN SINIRI VE ŞÂHİDLİKLERİ(NİN HÜKMÜ) BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:
"Sizden olan çocuklar bulûğ çağına ulaştığı zamân, kendilerinden evvelkilerin izin istediği gibi izin istesinler..." (en-Nûr: 59) [68];
ve Mugîre: Ben oniki yaşında iken ihtilâm oldum, demiştir [69].
Kadınların bulûğu ise hayz iledir. Çünkü bu konuda Azîz ve Celîl Allah'ın şu kavli vardır:
"Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanlar(in iddetin)de eğer şübhe ederseniz, onların iddeti üç aydır. Yüklü kadınların iddetleri ise, yüklerini koymaları (ile biter)" (et-Talâk: 4) [70].
Ve Hasen ibn Sâlih şöyle demiştir: Komşumuz bir kadına eriştim. O yirmibir yaşında nine olmuştu [71].

---

dîste *"Medhedici, bilmekte olduğunu söylesin"* fıkrası yoksa da, başlığın bu kısmına hadîsin ma'nâsından bir münâsebet bulunmaktadır.

68 Buhârî bâb başlığının "Çocukların bulûğ sınırı" kısmını beyân için en-Nûr: 59. âyeti getirmiştir. Bu âyette çocukların, ana-babanın birlikte bulundukları odaya girmek istedikleri zamân izin istemeleri emri, bulûğa ermiş olmaları zamânına bağlanmıştır ki, erkeklerin ibâdet, haddler, izin isteme ile mükellef olmaları çağıdır.

69 Şârih Aynî ve Kastallânî de bunun gibi Amr ibn Âs ile oğlu Abdullah arasında oniki senelik bir yaş farkı olduğunu nakletmişlerdir.

70 Buhârî başlığın "Kadınların bulûğu hayz iledir" kısmına da et-Talâk: 4. âyetini delîl olarak getirmiştir. Bu âyette kurû'larla iddet, hayzın vukûuna ta'lîk edilmiştir. Bu cihetle kadınların hakkında hayz, bulûğ sayılmıştır. *Fethu'l-Bârî*'de İbn Hacer, bu konuda âlimlerin ittifâkı bulunduğunu bildirmiştir.

71 Şarîh Aynî bu vak'ayı şöyle tasvîr etmiştir: İbn Sâlih'in bildirdiği bu kadın dokuz yaşında hayz görmüş, on yaşında doğurmuştur. Doğurduğu kız da dokuz

٢٩ــ حدّثنا عُبَيْدُ اللّٰهِ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا أَبو أُسَامَةَ قال حدّثني عُبَيْدُ اللّٰهِ قال حدّثني نافعٌ قال حدّثني ابنُ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما أَنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم عَرَضَهُ يَوْمَ أُحُد وهْوَ ابنُ أَرْبَعَ عَشْرَةَ سَنَةً فلَمْ يُجِزْنِى ثُمَّ عَرَضَنى يَوْمَ الخَنْدَقِ وأنا ابنُ خَمْسَ عَشْرَةَ فأَجَازَنِى قال نافعٌ فقَدِمْتُ على عُمَرَ بنِ عبْدِ العَزِيزِ وهْوَ خَلِيفَةٌ فحدَّثْتُهُ هٰذَا الحَدِيث فقال إنَّ هَذَا لحَدٌّ بيْنَ الصَّغيرِ والْكَبِيرِ وكَتَبَ إلى عُمَّالِهِ أَنْ يَفْرِضُوا لمَنْ بَلَغَ خَمْسَ عَشْرَةَ *

29-....... Bana Nâfi' tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbn Umer (R) şöyle tahdîs etti, demiştir: Rasûlullah (S) Uhud günü (3. hicret yılının Şevvâl'inde) ondört yaşında bulunan Abdullah ibn Umer'i gözden geçirdi de (ben İbn Umer'e küçüktür diye harbe katılmaya) izin vermedi. Sonra Hendek günü beni gözden geçirdi. O sırada ben onbeş yaşında idim. Bu defa bana izin verdi.

Nâfi' şöyle demiştir: Ben bir kerre Halîfeliği zamânında Umer ibn Abdilazîz'in yanına geldim. Bu İbn Umer hadîsini kendisine tahdîs ettim. O bana: "Bu onbeş yaş büyükle küçük arasında bir sınırdır. Küçük yaşın nihâyeti, bulûğun başlangıcıdır" dedi. Ve bütün vilâyetlerdeki vâlîlerine onbeş yaşına ulaşanlara vazîfe ve maaş tahsîs etmeleri emrini yazdı [72]

٣٠ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عبْدِ اللّٰهِ قَال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا صَفْوَانُ ابنُ سُلَيْمٍ عنْ عطَاءِ بنِ يَسارٍ عنْ أَبِى سَعِيدٍ الخُدْرِىِّ رضى اللّٰهُ عنه يَبْلُغُ بِهِ النبىَّ ﷺ قال غُسْلُ يوْمِ الجُمُعَةِ واجِبٌ على كلِّ مُحْتلِمٍ *

30-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şu hadîsi Peygamber'e ulaştırıyordu: Peygamber (S): *"Her bâliğ olan kimseye cumua günü yıkanmak vâcibdir"* buyurmuştur [73]

---

yaşında hayz görmüş, on yaşında doğurmuş ve yirmibirinci sene bunun anası nine olmuştur. Aynî, İmâm Şâfiî'nin Yemen'de böyle yirmibir yaşında nine olmuş bir kadın gördüğünü rivâyet ettiğini nakledіyor... *(Umdetu'l-Kaarî).*

Buhârî Hasen ibn Sâlih'ten getirdiği bu rivâyetiyle gebe kalma vakitlerinin en azı dokuz yaş olduğuna işâret etmiştir.

72 Hadîsin sonundaki Nâfi'in rivâyetini İbn Mâce de Hudûd'da getirmiştir. Nâfi'-in ikinci rivâyeti birincisini çocuğun bulûğu onbeş yaş içindedir şeklinde açıklamaktadır. Çünkü Peygamber İbn Umer'e onbeş yaşında izin vermiştir. Bu da bulûğun onbeş yaşında başladığına delâlet etmiştir.

73 Hadîsin başlığa delîlliği ma'nâsından alınır. Çünkü ihtilâm olan bulûğ ile sıfatlanmasaydı, kendisine hiçbir şey vâcib olmazdı (Aynî).

١٩ ـ بابُ سؤالِ الحاكِمِ المُدَّعِى هَلْ لَكَ بَيِّنةٌ قبلَ اليَمينِ

19- HÂKİMİN DA'VÂLIYA YEMÎN TEKLÎFİNDEN ÖNCE DA'VÂCIYA "SENİN BEYYİNEN VAR MI?" DİYE SORMASI BÂBI

٣١ ـ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا أبو مُعَاوِيَةَ عنِ الأعْمَشِ عنْ شَقِيقٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنه قال قال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلَّمَ مَنْ حلف عَلَى يَمِينٍ وهُوَ فيها فاجِرٌ لِيَقْتَطِعَ بهَا مالَ امْرِىءٍ مُسْلِمٍ لَقِىَ اللّهَ وهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ قالَ فقال الأشْعثُ بنُ قَيْسٍ فِىَّ واللّهِ كانَ ذٰلِكَ كانَ بَيْنِى وبيْنَ رَجُلٍ مِنَ اليَهُودِ أرْضٌ فَجَحَدَنِى فقَدَّمْتُهُ إلَى النبىِّ ﷺ فقال لى رسولُ اللّهِ ﷺ أَلَكَ بَيِّنَةٌ قال قُلْتُ لا قال فقال لِلْيَهُودِىِّ احْلفْ قال قُلتُ يا رسولَ اللّهِ إذًا يحْلِفَ ويَذْهَبَ بمالِى قال فأنْزَلَ اللّهُ تعالى إنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بعَهْدِ اللّهِ وأيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً إلى آخرِ الآيةِ *

31-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) bir mecliste: Rasûlullah (S):

— *"Her kim müslümân bir kimsenin malını koparmak için yemîninde yalancı olarak yemîn ederse, kıyâmet gününde o kimse Allah'ın öfkesine uğrayarak Allah'a kavuşur"* buyurdu, dedi.

İbn Mes'ûd şöyle dedi: Bu sırada meclise el-Eş'as ibnu Kays geldi de:

— Vallâhi bu benim hakkımda söylenmiştir. Şöyle ki: Benimle Yahûdîler'den bir adam arasında (Yemen'de) bir arâzî vardı. O benim hakkımı inkâr etti. Ben de bu adamı Peygamber'in yanına getirdim. Rasûlullah (S) bana hitâb ederek: *"Senin beyyinen var mı?"* diye sordu.

Eş'as dedi ki: Ben:

— Hayır (benim beyyinem yoktur), dedim.

Eş'as dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah o Yahûdî'ye hitâben:

— *"Sen yemîn et!"* buyurdu.

Eş'as dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ona yemîn et dediğin takdîrde bu Yahûdî yemîn eder ve benim malımı alıp götürür, dedim.

Eş'as dedi ki: İşte bunun akabinde Yüce Allah şu âyeti indirdi: ***"Hakîkat Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahâyı*** (hasîs bir menfaati) ***satın alanlar! İşte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bak-***

naz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" Alû İmrân: 77) [74].

٢٠ـ بابٌ اليَمينُ علىَ المُدَّعى عَلَيْهِ فِى الأمْوالِ والحُدُودِ وقال النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلَّمَ شاهِداكَ أوْ يَمِينُهُ. وقال قُتَيْبَةُحدّثنا سُفْيَانُ عنْ ابنِ شُبْرُمةَ كلَّمَنِى أبو الزِّنادِ فِي شَهَادَةِ الشَّاهدِ ويَمينِ المُدَّعِى فَقُلْتُ قال اللّهُ تعالى واسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رجَالِكُمْ فإنْ لَمْ يَكُونا رجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وامْرَأتانِ ممَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أنْ تَضِلَّ إحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إحْدَاهُمَا الأُخْرَى قُلت إذا كانَ يُكْتفَى بشَهَادَةِ شاهِدٍ ويَمينِ المُدَّعِى فَمَا يَحْتَاجُ أنْ تُذَكِّرَ احْدَاهُمَا الأُخْرَى ما كانَ يُصْنَعُ بِذِكْرِ هٰذِهِ الأُخْرَى

20- BÂB: MALLARDA DA VE HADDLERDE DE (YÂNÎ MAL DA'VÂLARINDA DA, HADD DA'VÂLARINDA DA) YEMÎN, DA'VÂLIYA ÂİDDİR

Ve Peygamber (S) da'vâcıya:
"(Senin da'vânı isbât edecek) *senin iki şâhidindir yâhud* (da'vâlıyı temize çıkaracak) *onun yemîn etmesidir"*
buyurmuştur [75].

Ve Kutebetu'bnu Saîd şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Şubrume(öl. 144)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: (Medîne Kaadısı olan) Ebu'z-Zinâd benimle şâhidin şehâdeti ve da'vâcının yemîni(nin cevâzı sözü) hakkında konuştu. Ben Ebu'z-Zinâd'a karşı hüccet getirici olarak: Yüce Allah: ***"Erkeklerinizden iki şâhid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa o hâlde râzı olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın.*** (Bu sûretle) ***kadınlardan biri unutursa, onlardan biri öbürüne hatırlatır"*** (el-Bakara: 282) buyurdu, dedim ve: Şâhidin şehâdeti ve da'vâcının yemîni ile yetinildiği zamân, iki kadından birinin diğe-

---

74 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Senin beyyinen var mı?* buyurdu. Ben: Hayır yoktur, dedim..." sözündedir.

Buhârî bu hadîsi aynı isnâdla fakat bâzı lâfız değişikliği ile Husûmetler Kitâbı, "Hasımların bâzısının bâzısına kelâmı bâbı"nda da getirmişti.

Burada da'vâcının beyyinesi bulunmadığı sûrette, hakk sâhibi sıfatıyle da'vâlıdan yemîn istemese bile, hâkimin da'vâlıya yemîn teklîfine hakkı bulunduğu hükmü sâbit oluyor.

75 Buhârî bu ta'lîki bâbın sonunda Eş'as ibn Kays hadîsinden ulaştırılmış olarak getirecektir. Bu, da'vâcı üzerine düşenin beyyine, da'vâlı üzerine düşenin de yemîn olduğunda sarîhtir.

rine hatırlatmasına ihtiyâç olmaz. Bu kadının diğerine hatırlatması ile ne yapılıyor idi? [76].

٣٢ـ حدّثنا أبو نَعيم قال حدّثنا نافعُ بنُ عُمَرَ عن ابنِ أبى مُلَيْكَةَ قال كَتَبَ ابنُ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما أنَّ النبىَّ ﷺ قضَى باليَمينِ على المُدَّعٰى عَلَيْهِ *

32-....... İbn Ebî Muleyke: İbnu Abbâs (bana): Peygamber (S) yemînin müddeâ aleyhe üzerine, yânî da'vâlıya âid olmasıyle hükmetti, diye yazdı demiştir [77].

٢١ـ بابٌ
21- BÂB [78]

٣٣ـ حدّثنا عُثْمَانُ بنُ أبى شَيْبَةَ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنْ منْصُور عنْ أبى وائِلٍ قال قال عَبْدُ اللّهِ مَنْ حلَفَ عَلى يَمينٍ يَسْتَحِقُّ بهَا مالاً لَقِىَ اللّٰهَ وهُوَ عَلَيْهِ غَضْبانُ ثُمَّ أنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ تَصْدِيقَ ذٰلِكَ إنَّ الَّذينَ يَشْتَرُونَ بعَهْدِ اللّهِ وَأيْمانِهِمْ إلى عَذَابٌ أليمٌ ثُمَّ إنَّ الأشْعثَ بنَ قَيْسٍ خَرَجَ الَيْنَا فقال ما يُحَدِّثُكُمْ أبو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ فَحَدَّثْنَاهُ بما قال فقال صَدَقَ لَفِىَّ أُنْزِلَتْ كانَ بَيْنى وبَيْنَ رجُلٍ خُصُومةٌ فى شَيْءٍ فاخْتَصَمْنَا إلى رسولِ اللّهِ ﷺ فقال شاهِدَاكَ أوْ يَمِينُهُ فقلْتُ لَهُ إنَّهُ إذَا يحْلِفُ ولا يُبَالِى فقال النبيُّ ﷺ مَنْ حلَفَ عَلى يَمِينٍ يَسْتَحِقُّ بهَا مالاً وهُوَ فيها فاجِرٌ لَقِىَ اللّٰهَ وهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ فأنْزَلَ اللّٰهُ تَصْدِيقَ ذٰلِكَ ثُمَّ اقْتَرأ هٰذِهِ الآيَةَ *

33-....... Ebû Vâil Şakîk ibn Seleme şöyle demiştir: Abdullah

---

76 Bunun ma'nâsı şudur: Şâhid ve yemîn ile yetinilmek câiz olduğu zamân, iki kadından birinin diğerine hatırlatmasına ihtiyâç olmaz. Çünkü yemîn onların yerine geçer. Öyleyse Kur'ân'daki hatırlatma zikrinin faydası nedir? Buna şöyle cevâb verildi: Birşey üzerine nasslaştırmadan, onun mâadâsından nefyi lâzım gelmez...

77 Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir. Bu hadîs Rehn'de de geçmişti. Tefsîr'de Âlu İmrân'ın tefsîrinde de gelecektir. Orada da belirtileceği gibi, İbn Ebî Muleyke iki kadın arasında meydana gelen da'vâdan olayı İbn Abbâs'a bir mektûb yazıp görüşünü sormuş; o da cevâbında Peygamber'in bu hükmünü yazıp göndermiştir.

78 Şimdiye kadar çok geçtik ki, bâb, unvânsız olarak zikredilmiş olduğu zamân, bu, kendinden önceki bâbdan bir fasıl gibi olur. Yine zikretmiştik ki, "Kitâb" lâfzı, "bâb"ları toplar; "bâb"lar da "fasıl"ları toplar.

ibn Mes'ûd: *"Her kim bir yemîn eder ve bu yemîni ile başkasına âid bir mala hakk kazanırsa, Allah kendisine öfkeli olduğu hâlde Allah'a kavuşur"* hadîsini söyledi. Sonra Azîz ve Celîl olan Allah bunun tasdîki olarak: ***"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar, işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek elemli bir azâb vardır"*** (Âlu İmrân: 77) âyetini indirdi, dedi. Sonra oturduğu yerden bizim yanımıza Eş'as ibn Kays çıkıp geldi ve:

— Ebû Abdirrahmân (ibn Mes'ûd) sizlere ne tahdîs ediyor? diye sordu.

Biz de ona İbn Mes'ûd'un bize söylediği hadîsi söyledik. Bunun üzerine Eş'as şunları söyledi:

— İbn Mes'ûd doğru söyledi: Bu âyet, muhakkak ki benim hakkımda indirildi. Şöyle ki: Benimle başka bir adam arasında bir şey husûsunda bir çekişme vardı. Biz da'vâmızı Rasûlullah'a götürdük. Rasûlullah (S): "(Senin üzerine) *senin iki şâhidin, yâhud* (onun üzerine) *kendi yemîni düşer"* buyurdu. Ben de Rasûlullah'a: Hasmım olan zât yemînin ehemmiyetine aldırmayarak yemîn eder olduğu zamân? dedim. Bunun üzerine Peygamber (S): *"Her kim bir yemîn eder ve o yemîninde yalancı olduğu hâlde bir malı almaya hakk kazanırsa, o kimse Allah'a, kendisine öfkeli olduğu hâlde kavuşur"* buyurdu. Sonra Allah bunun tasdîki olmak üzere o âyeti indirdi. Sonra Peygamber bu Âlu İmrân: 77. âyetini okudu [79].

٢٢ــ بابٌ إِذَا ادَّعَى أَوْ قَذَفَ فَلَهُ أَنْ يَلْتَمِسَ البَيِّنَةَ وَيَنْطَلِقَ لِطَلَبِ البَيِّنَةِ

22- BÂB: BİR KİMSE DİĞER BİRİSİ ÜZERİNDE BİRŞEY İDDİÂ ETTİĞİ YÂHUD BİR ADAM DİĞER BİR ADAMA YÂHUD KENDİ KADININA ZİNÂ SUÇU ATTIĞI ZAMÂN, BU İDDİÂCI VE SUÇ ATICIYA BEYYİNE ARAMASI VE BEYYİNE ARAMAK İÇİN BEKLEMEYE GİTMESİ LÂZIM GELİR

٣٤ــ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال **حدّثنا** ابنُ أَبِى عَدىّ عنْ هِشَام قال **حدّثنا** عِكْرِمَةُ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ هِلاَلَ بنَ أُمَيَّةَ قَذَفَ امْرَأَتَهُ عنْدَ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم بشَرِيكِ بنِ سَمْحَاءَ فقال النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم

79 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in *"Senin iki şâhidin..."* sözünden alınır. Çünkü Peygamber, da'vâcı olan Eş'as'a bununla hitâb etmiş ve beyyineyi ona âid kılmıştır... (Aynî)..

البَيِّنَةُ أَوْ حَدٌّ فِي ظَهْرِكَ فقال يا رسولَ اللّٰهِ إذَا رَأى أحدُنا على امْرأتِهِ رجُلاً يَنْطلِقُ يَلْتَمِسُ البَيِّنَةَ فجَعَلَ يقولُ البيِّنةُ وإلاَّ حدٌّ فى ظَهْرِكَ فذَكَرَ حَدِيثَ اللِّعَانِ *

34-....... Bize İkrime, İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Hilâl ibn Umeyye, Peygamber'in huzûrunda kendi karısına Şerîk ibn Sehmâ ile zinâ etti dedi de, karısı üzerine zinâ suçu attı. Peygamber (S) hemen Hilâl'e hitâben:

— *"Sana* (dört şâhidlik) *beyyine lâzımdır, yâhud* (beyyine getirmediğin takdîrde) *sırtında hadd cezâsı vardır"* buyurdu.

Bunun üzerine Hilâl:

— Yâ Rasûlallah! Bizden herhangi birimiz kendi karısının üstünde bir erkek gördüğü zamân beyyine, yânî şâhid aramağa mı gidecek? (Şâhid getirinceye kadar o kimse işini bitirip savuşmaz mı?) diye i'tirâz etti.

Rasûlullah da:

— *"Sen şâhidlerini hazırla, yoksa sırtında* (seksen deynek olan) *zinâ iftirâsı atma cezâsı vardır"* demeye devâm etti.

Ve İbnu Abbâs, (tamâmı Nûr Sûresi'nin tefsîrinde gelecek olan) bu Liân Hadîsi'ni zikretti [80].

٢٣ـ بابُ اليَمِينِ بَعْدَ العَصْرِ

23- İKİNDİDEN SONRA YAPILAN YEMÎN BÂBI

٣٥ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللّٰهِ قال **حدّثنا** جَرِيرُ بنُ عَبْدِ الحَمِيدِ عنِ الأعْمَشِ عنْ أبِي صَالِحٍ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ قال قال رسولُ اللّٰهِ ﷺ ثَلاَثَةٌ لا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ ولاَ يَنْظُرُ الَيهِمْ ولاَ يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رجُلٌ عَلَى فَضْلِ ماءٍ بِطَرِيقٍ يَمْنَعُ مِنْهُ ابنَ السَّبِيلِ ورَجُلٌ بايَعَ رجُلاً لاَ يُبَايِعُهُ إلاَّ لِلدُّنْيا فإنْ أعْطَاهُ ما يُرِيدُ وَفَى لَهُ وإلاَّ لَمْ يَفِ لهُ ورجُلٌ ساوَمَ رَجُلاً بِسِلْعَةٍ بعْدَ العَصْرِ فَحَلَفَ باللّٰهِ لَقَدْ أعْطَى بهِ كَذَا وكَذَا فأَخَذَهَا *

80 Hadîsin başlığa uygunluğu "Beyyine aramaya gider" sözündedir. Burada maksad, suç atan kimsenin sırtını 80 deynekten kurtarması için zinâ fiili üzerine beyyine, yânî dört şâhid getirmeye muktedir olmasıdır. Bu şâhidleri getiremediği takdîrde sırtına zinâ iftirâsının cezâsı olan seksen deynek vurulacaktır: ***"Nâmuslu ve hürre kadınlara*** (zinâ ile) ***iftirâ atan, sonra dört şâhid getirmeyen kimselere*** (her birine) ***seksen deynek vurun. Onların ebedî şâhidliklerini kabûl etmeyin. Onlar fâsıkların tâ kendileridir"*** (en-Nûr:4).

35-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Üç* (şahıs vardır ki) *Allah kıyâmet gününde onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temizlemez ve onlar için elemli bir azâb da vardır: Biri ki, onun yol üstünde* (ihtiyâcından) *fazla suyu bulunur da yolcuları ondan men' eder. İkincisi ki, o da devlet başkanına yalnız dünyâ metâ'ı için* (itâat etmeye) *bey'at eder; devlet başkanı onun istemekte olduğu dünyâlığı verirse ona yaptığı itâat bey'atına vefâ eder, vermezse ahdine vefâ etmez. Üçüncü kimse şudur: Malını ikindiden sonra pazara çıkarır da: Allah'a yemîn ederim ki ben bu mala muhakkak şöyle şöyle para vermişimdir, şeklinde yemîn ederek bir müşteri ile pazarlığa girişir. Müşteri de bunu doğru sanarak o fiatla malı satın alır"* [81].

٢٤ــ بابٌ يَحْلِفُ المُدَّعَى عَلَيْهِ حَيْثُمَا وجَبَتْ عَلَيْهِ الْيَمِينُ ولاَ يُصْرَفُ مِنْ مَوْضِعٍ إلى غَيْرِهِ قَضَى مَرْوَانُ باليَمِينِ عَلَى زَيْدِ بنِ ثَابِتٍ عَلى المِنْبَرِ فقال أحْلِفُ لَهُ مكانِى فَجَعَلَ زَيْدٌ يَحْلِفُ وأبَى أنْ يَحْلِفَ عَلَى المِنْبَرِ فَجَعَلَ مَرْوَانُ يَعْجَبُ منْهُ . وقال النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلَّمَ شاهِدَاكَ أوْ يَمينُهُ فَلَمْ يَخُصَّ مكانًا دُونَ مَكَانٍ

24- BÂB: DA'VÂLI, KENDİSİNE YEMÎN ETMESİ VÂCİB OLMUŞ BULUNDUĞU HERBİR YERDE YEMÎN EDER VE BİR YERDEN DİĞER BİR YERE DÖNDÜRÜLMEZ

Medîne Vâlîsi Mervân: Zeyd ibn Sâbit üzerine minber üstünde yemîn etmekle hükmetti. Zeyd de: Ben onun için bulunduğum yerde yemîn ederim, dedi ve yemîn etmeye başladı; minber üstünde yemîn etmeyi kabûl etmedi. Mervân da Zeyd'in bu hâlinden hayret etmeye başladı [82].

Ve Peygamber (S), Eş'as ibn Kays'a:

---

81 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Bu hadîs Şirb'de de geçmişti.

Bu tavcı insanların metâ'larını ikindiden sonra pazara getirmelerine gelince, bu ikindi kaydı, hadîste bir ihtirâzî kayıd olarak getirilmemiştir. Fakat bu nevi' zâlimce pazarlıkların ve satışların gündüzün sonunda vâkı' olmasından dolayıdır. Çünkü bu sırada çarşı pazar dağılır da bu cemiyet hâinleri saf kimseleri aldatmak için tenhâ bir zemîn bulurlar.

82 Muâviye'nin Medîne Vâlîsi olan Mervân ibnu'l-Hakem'in bu hükmünü İmâm Mâlik *el-Muvatta*'ında senedli olarak rivâyet etmiştir.

Zeyd ibn Sâbit ile Abdullah ibn Mutî' bir ev husûsunda vâlîye muhâkem olmuşlardı.

"Senin üzerine iki şâhidin yâhud hasmın üzerine ise onun yemîni düşer" **buyurdu da, bir mekânı bırakıp diğer bir mekânı tahsîs ve ta'yîn etmedi** [83].

٣٦ــ حدّثنا موسَى بنُ اسْمَاعِيلَ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ عنِ الأَعْمَشِ عنْ أبِى وائِلٍ عنِ ابنِ مَسْعودٍ رضى اللّهُ عنه عنِ النبيِّ ﷺ قال منْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ لِيَقْتَطِعَ بهَا مالا لَقِىَ اللّهَ وهْوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ *

36-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan: Peygamber (S): *"Her kim yemîni ile bir malı kesip almak için yalan bir yemîn ile yemîn ederse, Allah'a, kendisine öfkeli olduğu hâlde kavuşur"* buyurmuştur [84].

٢٥ــ بابٌ إذَا تَسَارَعَ قَوْمٌ فِي الْيَمِينِ

25- BÂB: (KENDİLERİNE YEMÎN ETMELERİ VÂCİB OLAN) BİR TOPLULUK YEMÎNE DAVRANDIKLARI ZAMÂN (EVVELÂ HANGİSİ BAŞLAR)? [85]

٣٧ــ حدّثنا إسْحَقُ بنُ نَصْرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أنَّ النبىَّ ﷺ عَرَضَ علَى قَوْمٍ اليَمينَ فأسْرَعوا فأمَرَ أنْ يُسْهَمَ بَيْنَهُمْ فِى الْيَمينِ أيُّهُمْ يَحْلِفُ *

37-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den haber verdi ki: Peygamber (S) bir cemâate yemîn teklîf etmişti de hepsi birden çabuklukla yemîn etmeye davranmışlardı. Bunun üzerine Peygamber, hangilerinin (diğerlerinden önce) yemîn edeceği hûsusunda kur'a atmalarını emretmiştir [86].

---

83 Buhârî da'vâlının kendisine yemîn etmek vâcib olan her yerde yemîn etmesi görüşüne gidince, görüşüne bu hadîsle hüccet getirdi. Buhârî bu görüşünde (mezhebinde) Hanefîler'e uygun olmuştur. Bu ta'lîk, senedli olarak Eş'as hadîsinden olarak, yukarıda geçmişti.

84 Hadîs yakında geçmişti. Şeyhu'l-İslâm Zekeriyyâ, hadîsin başlığa uygunluğu, hükmü bir mekânla bağlamamış olmasındandır, demiştir (Kastallânî).

85 Buhârî başlıktaki "İzâ"nın cevâbını, hadîs açıklayacağı için zikretmemiştir. Yânî *"Aralarında kur'a çekilir"*, onun cevâbıdır.

86 Hadîs başlıktaki suâle cevâb verdiği için, aradaki münâsebet açıktır.
Bu hadîs ma'nâsı müşkil olan hadîslerden biridir. Bunun için hadîs şârihle-

٢٦ـ باب قول الله تعالى إن الذين يشترون بعهد الله وأيمانهم ثمنا قليلا

26- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar..." (Âlu İmrân: 77)

٣٨ـ **حدّثني** اسْحَاقُ قال أخبرنا يَزِيدُ بنُ هارُونَ قال أخبرنا العَوَّامُ قال **حدّثني** إِبْرَاهِيمُ أَبُو اسْمَاعِيلَ السَّكْسَكِيُّ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بنَ أَبِي أَوْفَى رضى اللهُ عنهما يَقُولُ أَقَامَ رجُلٌ سِلْعَتَهُ فَحَلَفَ باللهِ لقَدْ أَعْطَى بِهَا مالَمْ يُعْطِهَا فَنَزَلَتْ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بعَهْدِ اللهِ وأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً . وقال ابنُ أَبِي أَوْفَى النَّاجِشُ آكِلُ رِبًا خَائِنٌ *

38-....... Bana İbrâhîm Ebû İsmâîl es-Seksekî tahdîs etti. O, Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Bir kimse çarşıda metâ'ını satmaya arzetti (ve malına bir alıcı çıktı. Pazarlık esnâsında) satıcı müşterisine Allah adıyle yemîn etti de, müşterinin vermediği fiatı, muhakkak kendisinin o malı alırken vermiş olduğunu söyledi. İşte (bu gibi yemînler üzerine) ***"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine karşılık az bir bahâyı satın alanlar..."*** (Âlu İmrân: 77) âyeti indi.

Geçen sened ile Abdullah ibn Ebî Evfâ (R): "en-Nâcişu", ribâ yiyicisi ve hâin'dir, demiştir [87].

٣٩ـ **حدّثنا** بِشْرُ بنُ خَالِدٍ قال **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ شُعْبَةَ عنْ

---

ri kur'a ile yemîn husûsu, muhâsımlardan hiçbirinin el koymuş olmadığı ve beyineleri de bulunmadığı bir mal hakkında çekişen ve topluca yemîn etmeye davranan cemâate âiddir, demişlerdir.

87 Hadîsin başlığa uygunluğu, âyetten dolayıdır. Çünkü bu âyet, malı çarşıya çıkarıp yalan yemîn eden kimseler hakkında inmiştir. Hadîs, Buyû'da da geçmişti.

Hadîsin sonundaki "Nâciş" kelimesine İbn Ebî Evfâ'nınbir tefsîri vardır. Bu kelime hakkında şu bilgiler verilmiştir:

en-Necş: Nûn'un fethi ve cîm'in sükûnu ile metâ' sâhibi müşteriye metâ'ını medh ve vasf ederken, revâc vermek için bir kimse dahî sâhibine muvâfakat eylemek, yânî berâberce medh ve vasf eylemek, bir kavle göre satın almak istemezken ziyâde bahâ ile satılmak için uydurma olmak üzere metâ'a ziyâde bahâ ile müşteri olmak ma'nâsınadır ki, bu metâ'a bakan kimse o bahâya tutulup alsın..

İşte *en-Nâciş,* bu kökten fâil isimdir *(Kaamûs Ter.)*

سُلَيْمَانَ عنْ أبِى وائِلٍ عنْ عبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبيِّ ﷺ قال مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كاذِبًا لِيَقْتَطِعَ مالَ رجُلٍ أوْ قال اخيهِ لَقِىَ اللَّهَ وهْوَ عَلَيْهِ غَضْبانُ وأنْزَلَ اللَّهُ تَصْدِيقَ ذٰلِكَ فِى القُرْآنِ إنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وأيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً الآيَةَ فَلَقِيَنِى الأشْعَثُ فقال ما حدَّثكُمْ عبْدُ اللَّهِ اليَوْمَ قلْتُ كذَا وكذَا قال فِىَّ أُنْزِلَتْ *

39-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Her kim bir insanın* (yâhud dîn kardeşinin demiştir) *malını kesip almak için yalancı olarak bir yemîn üzerine yemîn ederse, Allah'a, Allah ona öfkelenmiş olduğu hâlde kavuşur".* Ve Allah, Kur'ân'da bunun tasdîkini indirdi: ***"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar..."***(Âlu İmrân: 77).

(Râvî Ebû Vâil dedi ki): Bana el-Eş'as kavuştu da: Abdullah ibn Mes'ûd bu gün size ne tahdîs etti? dedi. Ben de: Şu ve şu hadîsleri söyledi, dedim. el-Eş'as: Bu (Âlu İmrân: 77) âyeti benim hakkımda indirildi, dedi [88].

٢٧ ــ بابٌ كيْفَ يُستَحْلَفُ قال تعالى يَحْلِفونَ باللَّهِ لَكُمْ وقَوْلِهِ عَزَّ وجَلَّ ثُمَّ جاؤُكَ يَحْلِفُونَ باللَّهِ إنْ أرَدْنا إلاَّ إحْسَانًا وتَوْفِيقًا يُقَالُ باللَّهِ وتاللَّهِ وَ واللَّهِ. وقال النبيُّ ﷺ ورَجُلٌ حلَفَ باللَّهِ كاذِبًا بعْدَ العَصْرِ ولا يُحْلَفُ بغَيْرِ اللَّهِ

27- BÂB: NASIL YEMÎN VERDİRİLİR? [89]

Yüce Allah: *"Size gelirler, gönlünüzü hoş etmek için Allah'a yemîn ederler..."* (et-Tevbe: 62). Ve Azîz-Celîl Allah'ın şu kavli: *"Sonra: Biz iyilikten ve ara bulmaktan başka birşey arzû etmedik, diye Allah'a and ederek sana geldiler"* (en-Nisâ: 62) [90].

---

88 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Yakında da geçmişti.

89 Yânî kendisine yemîn etmek düşen kimseye hâkim nasıl yemîn verdirir?

90 Ebû Zerr'in el-Kuşmeyhenî'den gelen nushasında şu âyetler de vardır: *"Hakîkat, onlar muhakkak sizden olduklarına* (dâir) *Allah'a and da ederler. Hâlbuki onlar sizden değildir"* (et-Tevbe: 56);

"Billâhi, Tallâhi, Vallâhi" denilir [91].
Peygamber (S): *"Ve bir kimse de şudur ki, ikindiden sonra yalancı olarak Allah'a and eder"* [92].
Ve Allah'tan başkası ile yemîn verdirilmez [93].

٤٠ـ حدّثنا اسْمَاعِيلُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثني مالكٌ عنْ عَمِّهِ أبِي سُهَيْلٍ عنْ أبِيهِ أنَّهُ سَمِعَ طَلْحَةَ بنَ عُبَيْدِ اللَّهِ يقُولُ جاءَ رجلٌ إلى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فإذَا هُوَ يَسألُهُ عنِ الإسْلاَمِ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ خمْسُ صَلَوَاتٍ فِي اليَوْمِ واللَّيْلةِ فقال هَلْ عَلَيَّ غيْرُهَا قال لا إلاَّ أنْ تَطَّوَّعَ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ وصِيَامُ رَمَضَانَ قال هَلْ عَلَيَّ غيْرُهُ قال لا إلاَّ أنْ تَطَّوَّعَ قال وذَكَرَ لهُ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم الزَّكاةَ قال هَلْ عَلَيَّ غيْرُهَا قال لا إلاَّ أنْ تَطَّوَّعَ قال فأدْبَرَ الرَّجُلُ وهوَ يَقُولُ واللَّهِ لا أزِيدُ عَلَى هَذَا ولا أنْقُصُ قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم أفْلَحَ إنْ صَدَقَ *

40-....... Mâlik ibn Ebî Âmir, Talha ibn Ubeydillah'tan işitmiştir; o şöyle diyordu: Bir kimse Rasûlullah'a geldi. Bir de gördük ki, o Rasûlullah'a İslâm'ın ne olduğunu soruyor. Bu suâle karşı Rasûlullah (S):

— *"Bir gün ve bir gece içinde beş namâz"* buyurdu.

O zât:

— Üzerimde bu namâzlardan başkası olacak mı? dedi.

Rasûlullah:

"... Binâenaleyh vallâhi bizim şâhidliğimiz o iki kişinin şâhidliğinden daha doğrudur. Biz hakkı aşmadık. Çünkü bu takdîrde muhakkak zâlimlerden oluruz diye Allah'a yemîn ederler" (el-Mâide: 107).

İçlerinde Allah'a yemîn bulunan bu âyetleri zikretti ki, bunlar başlığa uygundur.

İbnu Hacer: Buhârî'nin bunları zikirden maksadı, yemîni ayrıca söz söyleme fiili ile sertleştirip kuvvetlendirmenin vâcib olmadığını göstermektir, dedi. Ben derim ki, Buhârî'nin bu âyetleri getirmekten maksadı, yemînin aslının Allah lâfzıyle olması olduğuna işâret etmektir... (Aynî).

91 Buhârî bunlarla yemîn edilecek ismi ve yemîn harflerini işâret etmiştir. Kendisiyle yemîn edilecek olan isim, Allah lâfzıdır. Yemîn harfleri de "Bi", "Tâ", "Vav"dır. Bunların hepsi de Kur'ân'da gelmiştir: en-Neml: 49, Yûsuf: 91, el-En'âm: 23.

92 Bu, "İkindiden sonra yemîn bâbı"nda Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği hadîsin bir parçasıdır. Bununla maksadı *"Allah'a yemîn eder"* sözüdür.

93 Bu kısım Buhârî'nin sözüdür, o bunu başlığı tekmîllemek için zikretmiştir.

— *"Hayır, ancak kendiliğinden kılarsın"* buyurdu.
Ondan sonra Rasûlullah:
— *"Bir de ramazân orucu"* buyurdu.
O zât:
— Üzerimde bundan başkası da olacak mı? dedi.
Rasûlullah:
— *"Hayır, ancak kendiliğinden tutarsın"* buyurdu.
Talha dedi ki: Rasûlullah zekâtı da ona söyledi. O zât yine
— Üzerimde bundan başkası da olacak mı? diye sordu.
Rasûlullah yine:
— *"Hayır, kendiliğinden verebilirsin"* buyurdu.
Bunun üzerine o zât:
— Vallâhi bunun üzerine artırmam da, eksiltmem de, diyerek arkasına dönüp gitti.
(Bunu duyunca) Rasûlullah (S):
— *"Eğer doğru söylüyorsa felâh buldu gitti"* buyurdu [94].

٤١ـــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ حدّثنا جُوَيْرِيَةُ قال ذَكَرَ نافِعٌ عنْ عبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنه أنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم قال منْ كان حالِفًا فَلْيَحْلِفْ باللَّهِ أوْ لِيَصْمُتْ *

41-....... Nâfi', Abdullah(R)'tan zikretti ki, Peygamber (S): *"Yemîn edecek olan kimse Allah'a yemîn etsin yâhud sussun"* buyurmuştur [95].

٢٨ـــ بابُ منْ أقامَ البَيِّنَةَ بعْدَ اليَمِينِ. وقال النبىُّ لَعَلَّ بعْضَكُمْ ألْحَنُ بحُجَّتِهِ منْ بَعْضٍ وقال طَاوُسٌ وإبْرَاهِيمُ وشُرَيْحٌ البَيِّنَةُ العادِلَةُ أحَقُّ منَ اليَمينِ الفَاجِرَةِ

94 Hadisin başlığa uygunluğu "Vallâhi bunun üzerine artırmam.." sözündedir. İşte "Allah ismi" lâfzı ile ve "Bâ" harfi ile yemîn etmenin sûreti budur.
Bu hadîs aynı isnâd ile Îmân Kitâbı, "Zekât İslâm'dandır bâbı"nda da geçmiştir.

95 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in *"Allah ismine yemîn etsin"* sözündedir. *"Allah'a yemîn etsin"* demek, Allah'ın ismine yâhud sıfatlarından bir sıfata yemîn etsin, demektir.
Bu hadîse göre Peygamber'e, Ka'be'ye, Cibrîl'e, sahâbîlere yemîn gibi, mahlûka yemîn etmek mekrûhtur. Çünkü Peygamber: *"Allah sizi babanıza yemîn etmekten nehiy buyurdu"* demiştir (Buhârî, Müslim).

28- DA'VÂLININ YEMÎNİNDEN SONRA BEYYİNE GETİREN KİMSE(NİN BEYYİNESİ KABÛL EDİLİR Mİ, EDİLMEZ Mİ?) BÂBI [96]

Ve Peygamber (S): "*Belki sizden bâzınız* (haksızken) *hüccetini diğerinden daha düzgün söyler, ben de onun lehine hükmedebilirim...*" buyurdu [97].

Tâvûs ibn Keysân, İbrâhîm en-Nahaî ve Kaadı Şurayh de: Âdil ve râzı kılıcı beyyine, yalan yemînden haklıdır, demişlerdir [98].

٤٢ ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنْ زَيْنَبَ عنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضى اللّهُ عنها أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلَّمَ قال إنَّكُمْ تَخْتَصِمونَ إلَيَّ ولَعَلَّ بَعْضَكُمْ ألْحَنُ بحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ فَمَنْ قَضيْتُ لَهُ بحَقِّ أخيهِ شَيْئًا بقَوْلِهِ فإنَّما أقْطَعُ لهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ فلاَ يَأْخُذْهَا *

42-....... Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "*Sizler bana çekişmenizi arzedip muhâkeme oluyorsunuz. Belki sizin bâzınız* (haksızken) *hüccetini diğerinden daha düzgün ifâde eder* (ben de onun lehine hükmedebilirim). *Bu sebeble ben kimin lehine onun sözüne tutunarak kardeşinin hakkından birşey hükmetmiş isem, ben ona ancak ateşten bir parça kesmişimdir. Sakın o* (hükmümle kestiğim) *bu parçayı almasın*" [99].

٢٩ ــ بابُ منْ أمَرَ بإنْجازِ الوَعْدِ وفَعَلَهُ الحَسَنُ وذَكَرَ إسْمَاعيلُ إنَّهُ كانَ صادِقَ الوَعْدِ وَقَضَى ابنُ الأشْوَعِ بالوَعْدِ وذَكر ذٰلِكَ عنْ سَمُرَةَ. وقال المِسْوَرُ بنُ مخْرَمَةَ سَمِعْتُ النبيَّ صلى اللّهُ عليه وسلَّم وذَكَرَ صِهْرًا لهُ

96 Buhârî, âdeti olduğu üzere görüş ayrılığı bulunan husûslarda cevâbı açıkça söylemiyor. Cumhûr bu sorunun cevâbını "Kabûl edilir" diye vermişlerdir.

97 Bu, bâb altında getirdiği Ümmü Seleme hadîsinden bir parçadır. Bu hadîsi az farkla Mezâlim'de de getirmişti.

98 Kaadı Şurayh'ın buna yakın bir sözünü Bağavî rivâyet etmiştir (İbn Hacer).

99 Bu hadîsten başlığın istinbât yeri şöyledir: Peygamber (S) yalan olan yemîni, hakklı olanın hakkını kesici kılmamıştır. Fakat yalancıyı yemîninden sonra onu almaktan nehyetmiştir. Binâenaleyh hakk sâhibi bir beyyineye zafer bulursa, o bu beyyineyi getirme hakkında bâkîdir... (Kastallânî).

Hadîs, Mezâlim'de "Bile bile bâtılda çekişen kimsenin günâhı bâbı"nda da geçmişti.

قال وعدنى فوفى لى * قال أبو عبد الله ورأيت إسحاق بن إبراهيم يحتج بحديث ابن أشوع

29- VA'DİNE VEFÂ EDİP YERİNE GETİRİLMESİNİ EMREDEN KİMSE BÂBI

Ve el-Hasen bu va'di infâz etme fiilini yapmıştır. Azîz ve Celîl olan Allah da kendi Kitâb'ında İsmâîl'i zikredip:
"Çünkü o sözünde sâdıktı" (Meryem: 54) **buyurmuştur.**
Kûfe Kaadısı İbnu'l-Eşa', va'din infâz edilmesi ile hükmetti de, kendisi bu hükmünün Semure'den olduğunu söyledi [100].
Mısver ibn Mahreme de şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim. Peygamber bir yakınını (yânî kızı Zeyneb'in kocası olan Ebu'l-Âs'ı) zikretti de:
"O bana va'd etti de, bana olan va'dine vefâ etti" **buyurdu [101].**
Ebû Abdillah Buhârî dedi ki:
Ben İshâk ibn İbrâhîm'i gördüm. O İbn Eşva'ın (Semure'den rivâyet ettiği) hadîsi ile va'din infâzının vucûbuna hüccet getiriyordu.

٤٣ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ حمْزَةَ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سعْدٍ عنْ صالِحٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عبْدِ اللَّهِ أنَّ عبْدَ اللَّهِ بنَ عبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما أخبرهُ قال أخبرنِي أبو سُفْيَانَ أنَّ هِرَقْلَ قال لهُ سألْتُكَ ماذا يأمُرُكُمْ فزَعَمْتَ أنَّهُ أمَرَكُمْ بالصَّلاةِ والصِّدْقِ والعَفَافِ والوَفَاءِ بالعَهْدِ وأدَاءِ الأمانَةِ قال وهٰذِهِ صِفَةُ نَبِيٍّ *

43-....... Abdullah ibn Abbâs (R) haber verip şöyle demiştir: Bana Ebû Sufyân şöyle haber verdi: Hırakliyus Ebû Sufyân'a: Ben sana

100 Bu İshâk ibn Râhûye'nin tefsîrinde bulunmuştur.

101 Ebu'l-Âs, Peygamber'in dâmâdı idi. Müşrikler ondan Peygamber'in kızı Zeyneb'i boşamasını istediler, fakat o bunu kabûl etmedi. Peygamber de ona bundan dolayı bu övgüyü yaptı. Peygamber onu Bedir esîrleri arasında serbest bıraktığı zamân Zeyneb'i Medîne'ye yollamasını şart kılmıştı. Ebu'l-Âs Mekke'ye dönünce Zeyneb'i Medîne'ye yolladı. İşte bunun üzerine Peygamber: "O benimle konuştu, doğru söyledi; bana va'd etti, va'dini yerine getirdi" demiştir (Kastallânî).

Muhammed ne emrediyor? diye sordum. Sen O'nun namâz kılmakla, doğru olmakla, iffetli olmakla, ahde vefâ etmekle, emâneti yerine edâ etmekle emrediyor olduğunu söyledin, dedi ve: "İşte bunlar peygamber sıfatıdır" diye ilâve etti [102].

٤٤ــ حدّثنا قُتَيْبَةَ بنُ سعيدٍ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ جعْفَر عنْ أبي سُهَيْلٍ نافعِ بنِ مالِكِ بنِ أبي عامرٍ عنْ أبيهِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال آيَةُ المُنَافِقِ ثَلاثٌ إذَا حَدَّثَ كَذَبَ وإذَا ائْتُمِنَ خَانَ وإذَا وعَدَ أخْلَفَ *

44-....... Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Münâfıkın alâmeti üçtür: Söz söylediği zamân yalan söyler; kendisine birşey emniyet edildiği zamân hıyânet eder; va'd ettiği zamân sözünde durmaz"* buyurmuştur [103].

٤٥ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ موسى قال أخبرنا هِشَامٌ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ قال أخبرني عَمْرُو بنُ دِينَارٍ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَلِيٍّ عنْ جَابِرِ بنِ عبْدِ اللَّهِ رضي اللَّهُ عنهم قال لَمَّا ماتَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلَّمَ جاءَ أبا بكْرٍ مالٌ منْ قِبَلِ العَلاءِ ابنِ الحَضْرَمِيِّ فقال أبو بكْرٍ منْ كانَ لهُ على النبيِّ ﷺ دَيْنٌ أوْ كانَتْ لهُ قِبَلَهُ عِدَةٌ فَلْيأتِنَا قال جابرٌ فقُلْتُ وعَدَنِي رسولُ اللَّهِ ﷺ أنْ يُعْطِيَنِي هكَذَا وهَكَذَا وهكذَا فَبسَطَ يَدَيْهِ ثَلاثَ مَرَّاتٍ قال جَابِرٌ فعَدَّ فِي يَدِي خَمْسَمائةٍ ثُمَّ خَمْسَمائةٍ ثُمَّ خَمْسَمائةٍ *

45-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) vefât ettiği zamân Ebû Bekr'e (Bahreyn'den) el-Alâ ibn el-Hadramî tarafından birçok mal geldi. Ebû Bekr: "Her kimin Peygamber üzerinde bir alacağı yâhud Peygamber tarafından kendisine yapılmış bir va'd varsa bize gelsin!" dedi.

Câbir dedi ki: (Bu i'lân üzerine ben Ebû Bekr'e gittim ve): Rasûlullah (S) bana şöyle şöyle şöyle vermeyi va'd etmişti, dedim. Ebû

102 Hadîsin başlığa uygunluğu "Ahde vefâ" (yânî va'dine sâdık idi) sözündedir. Bu *el-Câmi'u's-Sahîh*'in başındaki uzun Hırakliyus hadîsinin bir parçasıdır.

103 Başlığa uygunluğu *"Va'd ettiği zamân va'dinden döner"* sözündedir. Çünkü bunun zıddı va'd ettiği zamân sözünde durup, nifâkın bir tâifesinden selâmete çıkandır. Bu hadîs Îmân Kitâbı'nda da geçmişti.

Bekr üç kerre iki elini açıp yaydı. Câbir dedi ki: Ebû Bekr benim elimin içine beş yüz saydı. Sonra beş yüz saydı. Sonra beş yüz saydı [104].

٤٦ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عبْدِ الرَّحيمِ قال أخبرنا سعيدُ بنُ سُلَيْمانَ قال حدّثنا مَرْوَانُ بنُ شُجَاعٍ عنْ سالمٍ الأفْطَسِ عنْ سَعيدِ بنِ جُبَيْرٍ قال سألَنى يَهودِيٌّ منْ أهْلِ الحيرَةِ أىَّ الأجَلَيْنِ قَضَى موسَى قلْتُ لا أدْرِى حَتَّى أقْدَمَ عَلَى حَبْرِ العربِ فأسألَهُ فَقَدِمتُ فَسألْتُ ابنَ عَبَّاسٍ فقال قَضَى أكْثَرَهُمَا وأطْيَبَهُمَا إنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ إذَا قال فَعَلَ *

46-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Hîve şehri ahâlîsinden bir Yahûdî bana: Mûsâ Peygamber, Şuayb Peygamber'in teklîf ettiği iki müddetin hangisini yerine getirmiştir? diye sordu. Ben Yahûdî'ye: Bilmiyorum; Mekke'ye, Arab'ın âliminin yanına gideyim de bunu ondan sorup öğreneyim, dedim. Sonra Mekke'ye geldim ve bunu İbn Abbâs'a sordum. İbn Abbâs: Mûsâ o iki müddetten en çok ve Şuayb'a en hoş olanını yerine getirmiştir. Çünkü Allah elçisi söylediği zamân onu yapar, dedi [105].

٣٠ــ بابٌ لا يُسألُ أهْلُ الشِّرْكِ عنِ الشَّهَادَةِ وغيْرِهَا. وقال الشَّعْبِىُّ لا تَجُوزُ شَهَادَةُ أهْلِ المِلَلِ بعْضِهِمْ عَلى بعْضٍ لقَوْلِهِ تعالى فأغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ العَدَاوةَ والبَغْضَاءَ. وقال أبو هُرَيْرَةَ عنِ النبىِّ ﷺ لا تُصَدِّقُوا أهْلَ الكِتَابِ ولا تُكَذِّبوهُمْ وقُولوا آمَنَّا باللّهِ وما أُنْزِلَ الآيَةَ *

30- BÂB: ŞİRK EHLİNDEN ŞÂHİDLİK VE DİĞER ŞEYLER İSTENİLMEZ

eş-Şa'bî de şöyle demiştir:
Diğer dînler sâhiblerinin bâzısının diğer bâzısı üzerine şâhidliği câiz olmaz. Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

---

104 Başlığa uygunluğu "Yâhud Peygamber tarafından kendi lehine bir va'd olan kimse" sözünden alınır. Bu hadîs Kefâlet'de de geçmişti.

105 Başlığa uygunluğu "Allah elçisi söylediği zamân onu yapar" sözünden alınır. Çünkü Allah elçisi Mûsâ yâhud başkası olsun, va'dini yerine getirmek, onun ahlâk güzelliklerindendir. Rasûllerin va'dlerinden dönmesi yoktur. Burada sorulan iki müddet, el-Kasas: 28-29. âyetlerinde Şuayb'ın Mûsâ'ya teklîf ettiği çobanlık seneleri süresidir.

"Biz de aralarına kıyâmet gününe kadar düşmanlığı ve kîni yapıştırdık..." (el-Mâide: 14) [106].

Ebû Hureyre de Peygamber(S)'den şu hadîsi söyledi: *"Siz kitâb ehlinin sözlerini tasdîk etmeyin; onları tekzîb de etmeyin. Siz şunu söyleyin: Biz Allah'a inandık ve bize indirilene; İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Ya'kûb'a ve torunlarına indirilenlere; Mûsâ'ya, Îsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabb'leri katından verilen kitâblara îmân ettik; onlardan hiçbirini diğerinden ayırmayız. Biz Allah'a teslîm olmuşlarız"* (el-Bakara: 136) [107].

٤٧ـ حدّثنا يَحْيَي بنُ بُكَيْرٍ قال **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ يونُسَ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عبْدِ اللَّهِ بنِ عُتْبَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال يا معْشَرَ المُسْلِمِينَ كَيْفَ تَسألُونَ أهْلَ الكِتَابِ وكِتَابُكُمُ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَى نَبِيِّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم أحْدَثُ الأَخْبَارِ باللَّهِ تَقْرَؤُنَهُ لمْ يُشَبْ وقدْ حدَّثَكُمُ اللَّهُ أنَّ أهْلَ الكِتَابِ بَدَّلوا ما كَتَبَ اللَّهُ وغَيَّروا بأيْدِيهِمُ الكِتَابَ فقالوا هُوَ منْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلاً أفَلاَ يَنْهَاكُمْ ماجاءَكُمْ منَ العِلْمِ عنْ مُسَاءَلَتِهِمْ ولا واللَّهِ ما رأيْنَا منْهُمْ رجُلاً قَطُّ يَسألُكُمْ عنِ الَّذِي انْزِلَ عَلَيْكُمْ *

47-....... İbni Abbâs (R) şöyle demiştir: Ey müslümânlar topluluğu! Sizler kitâb ehline nasıl soru soruyorsunuz? Hâlbuki Peygamber'inizin üzerine indirilmiş olan Kitâb'ınız, Allah katından indirilen haberlerin en yenisidir. Sizler O'nu hiç karıştırılmamış olarak okumaktasınız. Ve hâlbuki Allah (kendi Kitâbı içinde) sizlere, kitâb ehli milletlerin Allah'ın yazdığı şeyleri tebdîl ettiklerini ve kendi elleriyle Allah Kitâbı'nı değiştirip başkalaştırdıklarını ve karşılığında az bir bahâyı satın almaları için "Bu Allah katındandır" dediklerini kat'iyyetle söylemiştir (el-Bakara: 79). Size gelmiş olan ilim; onlara herhangi birşey sormaktan sizleri nehyetmiyor mu? Allah'a yemîn ederim ki biz onlardan hiçbir kimseyi aslâ sizin üzerinize indirilmiş olan Kitâb'dan sorar görmemişizdir [108].

106 eş-Şa'bî'nin bu hadîsini İbn Ebî Şeybe ile Saîd ibn Mansûr rivâyet etmiştir.

107 Buhârî bu Ebû Hureyre hadîsini el-Bakara: 136. âyetinin tefsîri sırasında da getirmiştir. Burada bundan maksad, doğruluğu onlardan başkaları cihetinden bilinmeyen şeylerde kitâb ehlini tasdîk etmekten nehiydir. Bu da onların şâhidliklerini redde ve kabûl edilmemesine delâlet eder (Aynî).

108 Başlığa uygunluğu şöyledir: Bunda kitâb ehlinden birşey sormayı redd vardır.

٣١ـ باب القُرْعةِ فى المُشْكِلاَتِ وقَوْلِهِ إِذْ يُلْقُونَ أقْلاَمَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مرْيَمَ. وقال ابنُ عبَّاسٍ اقْترعوا فَجرَتِ الأَقْلامُ مَعَ الجِرْيَةِ وعَالَ قَلَمُ زَكَرِيَّاءَ الجِرْيَةَ فَكَفَلَهَا زَكَرِيَّاءُ وقَوْلِهِ فَسَاهَمَ أقْرَعَ فَكَانَ مِنَ المُدْحَضِينَ من المَسْهومِينَ. وقال أَبو هُرَيْرَةَ عَرَضَ النبيُّ ﷺ عَلى قَوْمٍ اليَمِينَ فأَسْرَعُوا فأَمَرَ أنْ يُسْهَمَ بيْنَهُمْ أَيُّهُمْ يحْلِفُ

31- MÜŞKİL İŞLERDE KUR'A ÇEKME(NİN MEŞRÛ'LUĞU) BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:
"*Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberindendir. Meryem'i onların hangisi himâyesine alacak diye kalemlerini atarlarken, sen yanlarında yoktun*" (Âlu İmrân: 44) [109].

İbn Abbâs da: Onlar kur'alarını attılar. (Ürdün Nehri'ne attıkları) kalemler, suyun akışıyle berâber aktılar. Zekeriyyâ'nın kalemi ise suyun akışına üstün geldi ve Zekeriyyâ, Meryem'i himâyesine aldı, demiştir. Allah'ın: "*Fe sâheme fe kâne mine'l-mudhadıyn*" (es-Saffât: 141) **kavlindeki "*Sâheme*", "Kur'a attı"; "*Mine'l-mudhadıyn*", "Mine'l-meshûmiyn(yânî kur'a çekilip yenilenlerden oldu)" demektir** [110].

Ebû Hureyre: Peygamber (S) bir topluluğa yemîn teklîf etti. Hepsi yemîn etmeye davrandılar. Bunun üzerine Peygamber, evvelâ hangisinin yemîn edeceğini belirlemek üzere, aralarında kur'a çekilmesini emretti, demiştir [111].

Çünkü onların haberleri, kitâbı elleriyle değiştirmiş olmalarından dolayı kabûl olunmaz. Haberleri kabûl edilmeyince şâhidlikleri de evleviyet yoluyla kabûl edilmez. Zîrâ şehâdet kapısı, rivâyet kapısından daha da dardır.

Buhârî bu hadîsi İ'tisâm ve Tevhîd'de de getirdi (Aynî).

109 Buhârî, Meryem kıssası hakkındaki bu Âlu İmrân: 44. âyetini, kur'a ile hükmetmenin sahîhliğine delîl yerinde zikretti. Çünkü bizden öncekilerin kaanûnu, Allah onu bize inkârla nakletmediği müddetçe bizim de kaanûnumuzdur. Bunun meşrûluğunda inkâr yoktur.

110 İbn Abbâs'ın bu tefsîrlerini İbn Cerîr et-Taberî, Alî ibn Ebî Talha yoluyla rivâyet etmiştir. Bu es-Saffât: 141. âyeti de Yûnus Peygamber'in kıssası hakkındadır: Buhârî bu kıssayı da kur'a çekmenin sahîhliğine delîl olarak zikretti.

111 Bu hadîs yakında senedli olarak geçmişti. Bu da kur'a çekmenin meşrûluğuna delâlet etmektedir.

٤٨ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفصِ بنِ غِيَاثٍ قال حدّثنا أبى قال حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثنى الشَّعْبِىُّ أنَّهُ سَمِعَ النُّعْمَانَ بنَ بَشِيرٍ رضى اللّهُ عنهما يقولُ قال النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم مَثَلُ المُدْهِنِ فِى حُدُودِ اللّهِ والواقِعِ فيهَا مَثَلُ قَوْمٍ اسْتَهَمُوا سَفِينَةً فَصَارَ بعْضُهُمْ فِى أسْفلِهَا وصارَ بعْضُهُمْ فى أعْلاَها فكانَ الَّذِى فى أسْفلِهَا يمُرُّونَ بالمَاءِ على الَّذِينَ فِي أعْلاَها فتأذَّوْا بِهِ فأخَذَ فَأسًا فَجَعَلَ يَنْقُرُ أسْفَلَ السَّفِينَةِ فأتوْهُ فقالوا ما لَكَ قال تأذَّيْتُمْ بِى ولا بُدَّ لى منَ المَاءِ فإنْ أخَذُوا على يَدَيْهِ أنْجَوْه ونَجَّوْا أنْفُسَهمْ وإنْ تَرَكُوهُ أهْلَكُوهُ وأهْلَكوا أنْفُسَهُمْ

48-....... en-Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Allah'ın sınırları husûsunda gösteriş yapıp onları zâyi' eden ve onların içine düşen kimselerin benzeri, şu topluluğun benzeri gibidir: Onlar bir gemi üzerine kur'a attılar. Netîcede bâzıları geminin aşağı katında, diğer bâzıları da geminin yüksek katında oldular. Geminin alt katındakiler suya, üst kattakilerin üzerinden geçiyorlardı. Üsttekiler onların bu gidiş gelişleriyle eziyet duyuyorlardı. Derken su getirenlerden biri bir balta aldı da geminin aşağısını delmeye başladı. Gemidekiler onun yanına gelip: Sen ne yapıyorsun? dediler. O da: Sizler benim yüzümden eziyetlendiniz. Benim için de sudan ayrı kalmak kaabil değil, dedi. İşte bu durumda eğer o gemidekiler bu kişinin elleri üzerinden yakalar da onu men' ederlerse, hem onu kurtarmış olurlar, hem de kendilerini kurtarırlar. Eğer onu serbest bıraksalardı, hem onu helâk etmiş, hem de kendilerini helâk etmiş olurlar"* [112].

---

112 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Bir gemi üzerine kur'a çektiler"* sözündedir.

Bu hadîs Şerîket Kitâbı'nda "Taksîmde kur'a çekilir mi bâbı"nda da geçmişti (Aynî).

Bu hadîsin fâidelerinden biri, hükmün mesel getirmekle beyân edilmesidir. Şerîket'te Âmir eş-Şa'bî'den bir rivâyette "Allah'ın sınırları üzerinde duran ile o sınırlar içine düşen kimsenin meseli" şeklindedir.

İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de: Bu en doğru olandır, deyip şöyle beyân etti: Çünkü bu sınırlar husûsunda mudhin, yânî murâî olan ile sınırlar içine düşen, hükümde birdir. Sınır üzerinde duran ise onların mukaabilidir.

İsmâîlî'nin Şerîket'teki rivâyetinde: "Allah'ın sınırları, üzerinde duran ile o sınırların içine düşen ve o sınırlar husûsunda murâî olanın benzeri" şeklindedir. Yine İsmâîlî'de "Allah'ın sınırları içine düşen ve o sınırlardan nehyedenin meseli" şeklindedir. İşte bu beyân edilen mesele uygun olandır. Çünkü bunda ancak iki fırka zikredilmiştir. Lâkin mudhin ile sınırlar içine düşen kötülenmekte ortak olunca, bunların ikisi de bir fırka menzilesinde olurlar. Bu üç fırkanın getirilen meselde beyânı şöyledir: Gemiyi delmek isteyenler, Allah'ın harâm

٤٩ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثني خَارِجَةُ بنُ زَيْدٍ الأنْصَارِيُّ أنَّ أُمَّ العَلاَءِ امْرَأةً مِنْ نِسَائِهِمْ قَدْ بَايَعَتِ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلّم أخبرَتْهُ أنَّ عُثْمَانَ بنَ مَظْعونٍ طَارَ لَهُ سَهْمُهُ فِي السُّكْنَى حِينَ اقْتَرَعَتِ الأنْصَارُ سُكْنَى المُهاجِرِينَ قالتْ أُمُّ العَلاَءِ فَسَكَنَ عِنْدَنا عُثْمَانُ بنُ مَظْعونٍ فاشْتَكى فَمَرَّضْناهُ حَتَّى إذَا تُوُفِّيَ وجَعَلْنَاهُ فِي ثِيَابِهِ دَخَلَ عَلَيْنَا رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلّم فقلْتُ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ أبَا السَّائِبِ فَشَهادتِي عليْكَ لَقَدْ أكْرَمَكَ اللَّهُ فقال لِي النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلّم وما يُدْرِيكِ أنَّ اللَّهَ أكْرمَهُ فقلْتُ لاأدْرِي بأبِي أنْتَ وأُمِّي يا رسولَ اللَّهِ فقال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلّم أمَّا عُثْمَانُ فَقَدْ جاءَهُ واللَّهِ اليَقِينُ وإنِّي لأرْجولهُ الخيْرَ واللَّهِ ما أدْرِي وأنا رسولُ اللَّهِ ما يُفْعَلُ بِهِ قالتْ فَوَاللَّهِ لا أُزَكِّي أحَدًا بعْدَهُ أبَدًا وأحْزَنَنِي ذٰلِكَ قالَتْ فَنِمْتُ فأُرِيتُ لِعُثْمَانَ عَيْنًا تجْرِي فَجِئْتُ إلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلّم فأخبرْتُهُ فقال ذٰلِكَ عَمَلُهُ *

49-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Hârice ibn Zeyd el-Ensârî tahdîs etti ki: Ensâr kadınlarından ve Peygamber'e bey'at etmiş olan Ümmü'l-Alâ ona şöyle haber vermiştir: Ensâr, Muhâcirler'i evlere yerleştirme kur'ası çektikleri zamân, Usmân ibn Maz'ûn'un yerleşme kur'ası bize düştü. Onun için Usmân ibn Maz'ûn bizde ikaamet etti. Fakat Usmân bir müddet sonra hastalandı. Biz ona evimizde hastabakıcılık yaptık. Nihâyet öldü. (Yıkadıktan sonra) onu kendi elbisesi içine koyup kefenledik. Rasûlullah yanımıza girdi. Ben (cenâzeyi tezkiye olarak):

— Yâ Ebâ Sâib! Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun! Senin hakkında bildiğim ve bu cemâate bildirmek istediğim şudur ki: Allah sana (âhirette) muhakkak ikrâm etmiştir, dedim.

Peygamber (S) bana hitâben:

— *"Allah'ın bu ölüye ikrâm ettiğini sana bildiren nedir?"* dedi.

Ben de:

— Babam, anam sana fedâ olsun yâ Rasûlallah, ben bunu bilmiyorum, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

---

kıldığı sınırlar içine düşenlerdir. Sonra bunlardan başka kimseler ya münkir, yânî kötülükleri reddedicidir, ya susucu, yânî münkerden nehy çalışması yapmayanlardır. Bu sonuncular mudhin ve murâîdirler (Kastallânî).

— *"Usmân ibn Maz'ûn'a gelince, vallâhi şimdi ona yakîn, yânî ölüm gelmiştir. Ben de onun için elbette hayır ve saâdet umarım. Yine Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah'ın Rasûlü iken, bana* (yarın Allah tarafından) *ne muâmele edileceğini bilmem"* buyurdu.

Ümmü'l-Alâ dedi ki: Vallâhi ben bundan sonra ebediyyen hiçbir kimseyi tezkiye etmem. Rasûlullah'ın bu sözü beni hüzünlendirdi. Yine Ümmü'l-Alâ: Sonra ben uyudum. Ru'yâmda bana Usmân'a âid devâmlı akan bir pınar gösterdiler. Akabinde ben Rasûlullah'a geldim ve bu ru'yâmı kendisine haber verdim. Rasûlullah (S):

— *"Bu pınar onun* (kesilmeyen) *amelidir"* buyurdu [113].

٥٠ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني عُرْوَةُ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ كانَ رسولُ اللَّهِ ﷺ إذَا أرَادَ سَفَرًا أقْرَعَ بَيْنَ نِسَائِهِ فأيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ وكانَ يَقْسِمُ لِكُلِّ امْرَأةٍ مِنْهُنَّ يَوْمَهَا ولَيْلَتَهَا غَيْرَ أنَّ سَوْدَةَ بِنْتَ زَمْعَةَ وهَبَتْ يَوْمَهَا ولَيْلَتَهَا لعَائِشَةَ زَوْجِ النبيِّ ﷺ تَبْتَغِي بِذَلِكَ رضاءَ رسولِ اللَّهِ ﷺ *

50-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah bir sefere gitmek istediğinde kadınları arasında kur'a çekmek i'tiyâdında idi. Kadınlardan hangisinin kur'ası çıkarsa, Rasûlullah berâberinde o kadın olarak yola çıkardı. Ve yine Rasûlullah, kadınlarından her kadının gününü ve gecesini ayırırdı. Yalnız Sevde bintu Zem'a, gününü ve gecesini, bununla Rasûlullah'ın hoşnûdluğunu istemek için, Peygamber'in zevci Âişe'ye hibe etmişti [114].

٥١ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أبِي بَكْرٍ عنْ أبِي صَالِحٍ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم قال لوْ يَعْلَمُ النَّاسُ ما فِي النِّدَاءِ والصَّفِّ الأوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إلاَّ أنْ

---

113 Hadîsin başlığa uygunluğu, Muhâcirler'in Medîne'de evlere yerleştirilmeleri husûsunda Ensâr'ın kur'a çekmeleri ve Muhâcirleri bu sûretle yerleştirmeleridir. Rasûlullah'ın *"Ben Allah'ın elçisi iken Allah tarafından bana âhirette ne muâmele edileceğini bilmiyorum"* sözü *"De ki: Ben peygamberlerden ilk defâ* (gelmiş biri) *değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilmem..."* (el-Ahkâf: 9) nazmına uygun düşmüştür.

Bu hadîs, Cenâzeler Kitâbı'nda da geçmişti.

114 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Bu hadîs Hibe Kitâbı'nda da geçmişti.

يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لاَسْتَهَمُوا ولَوْ يَعْلَمُونَ ما فِي التَّهْجِيرِ لاَسْتَبَقُوا إلَيْهِ ولَوْ يَعْلَمُونَ ما فِي الْعَتَمَةِ والصُّبْحِ لأَتَوْهُمَا ولَوْ حَبْوًا *

51-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"İnsanlar ezân*(okumak)*da ve birinci saffta bulunmakta ne*(hayır ve bereket)*ler olduğunu bilselerdi, onlara nâil olmak için kur'a atmaktan başka bulamasalar, muhakkak kur'a atarlardı. Her namâzın ilk vaktinde*(ki cemâatlerde) *olan fazîleti bilselerdi, onlara yetişmek için muhakkak birbirleriyle yarış ederlerdi. Yatsı ile sabâh namâzlarındaki ilâhî lûtufları bilselerdi, emekleye emekleye* (veyâ kıç üstünde sürüne sürüne) *de olsa, muhakkak onlara giderlerdi"*[115].

115 Hadîsin başlığa uygunluğu iki defa geçen *"Muhakkak kur'a atarlardı"* sözündedir. Bu hadîsler, eşit şartları hâiz olan hakk sâhiblerinden birini veyâ bir kaçını tercîh için kur'a çekmenin meşrû'luğuna delâlet ederler.

Bu hadîs Namâz Vakitleri Kitâbı'nın "Ezân husûsunda kur'a çekme bâbı"nda da geçmişti.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٥٣ـ كِتَابُ الصُّلْحِ

53-KİTÂBU'S-SULH

(Barış ve Barışıklık Kitâbı) [1]

١ـ بابُ ماجاءَ فِي الإصْلاَحِ بَيْنَ النَّاسِ. وقَوْلِ اللّهِ تعالى لاَ خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إلاَّ منْ أمَرَ بِصَدَقَةٍ أوْ مَعْرُوفٍ أوْ إصْلاَحٍ بَيْنَ النَّاسِ ومنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغاءَ مَرْضاةِ اللّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أجْرًا عَظِيمًا. وخُرُوجِ الإمامِ إلَى المَوَاضِعِ لِيُصْلِحَ بَيْنَ النَّاسِ بأصْحَابِهِ *

1- İNSANLARIN ARASI BOZULDUĞU ZAMÂN ONU İYİLEŞTİRME VE BARIŞI KURMA HAKKINDA GELEN ŞEYLER BÂBI

---

1 Başlık, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in en-Nesefî, el-Asîlî ve Ebu'l-Vakt nûshalarında böyledir. Diğer nushalarda "Kitâb" yerine "Bâb" gelmiştir. es-Sâgânî nushasında "Ebvâbu's-Sulh, Bâbu mâ câe..." şeklindedir. Ebû Zerr nushasında bunların hepsi kaldırılıp "Mâ câe fi'l-Islâh beyne'n-Nâs" diye kısaltılmış. el-Kuşmeyhenî nushasında buna "İnsanlar arası bozulduğu zamân" fıkrası ziyâde olmuştur.

es-Salâh, es-Salûh, es-Salâha: Bir nesne fâsid ve tebâh olmayıp iyi olmak ma'nâsına 3. ve 5. bâbdan masdardır, *Fesede*'nin zıddıdır. Ve *Salâh,* bir nesne bir şeye yaraşık ve uygun olmak ma'nâsınadır.

es-Sulh: Sâd'ın dammıyle barışıklık ma'nâsına isimdir ki, iki taraf fesâd ve nizâ'ı kaldırıp araları iyi olmaktan ibârettir...

el-Musâleha, iki taraf çekişmeyi terkedip barışmak ma'nâsınadır.

el-Islâh: Bir nesneyi iyi ve sâlih kılmak ma'nâsınadır; gerek işin başında ve gerek fesâdını gidermek ile sonradan kılsın, ki onarmak ta'bîr olunur *(Kaamûs Ter.).*

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:
"İnsanların toplanıp gizli konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Meğer ki toplanıp konuşanlar bir sadaka vermeyi yâhud bir iyilik yapmayı veyâ insanlar arasını iyileştirip düzeltmeyi emreden kimseler olsun. Her kim bu üç hayrı Allah'ın rızâsını dileyerek yaparsa, biz ona çok büyük bir mükâfât vereceğiz" (en-Nisâ: 114) [2]
Ve devlet başkanının (ve onun vekîli olan âmirin) insanlar arasını düzeltmek için adamlarıyle ihtilâf ve çekişme yerlerine çıkıp gitmesi [3].

١ــ **حدّثنا** سَعِيدُ بنُ أَبِي مَرْيَمَ قال **حدّثنا** أبو غَسَّانَ قال **حدّثني** أَبُو حازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ رضى اللَّهُ عنه أنَّ أُنَاسًا مِنْ بَنِي عَمْرِو بنِ عَوْفٍ كانَ بَيْنَهُمْ شَيْءٌ فَخَرَجَ إِلَيْهِمُ النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فِي أُنَاسٍ مِنْ أَصْحابِهِ يُصْلِحُ بَيْنَهُمْ فَحَضَرَتِ الصَّلاَةُ ولَمْ يَأْتِ النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَجَاءَ بِلاَلٌ فأَذَّنَ بالصَّلاَةِ ولَمْ يأْتِ النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَجَاء إلى أَبِى بَكْرٍ فقال إنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلّم حُبِسَ وقَدْ حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَهَلْ لَكَ أنْ تَؤُمَّ النَّاسَ فقال نَعَمْ إنْ شِئْتَ فأَقَامَ الصَّلاَةَ فَتَقَدَّمَ أَبو بَكْرٍ ثُمَّ جاءَ النبىُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلّم يَمْشِي فِي الصُّفُوفِ حَتَّى قامَ فِى الصَّفِّ الأَوَّلِ فأَخَذَ النَّاسُ بالتَّصْفِيحِ حَتَّى أَكْثَرُوا وكانَ أَبو بَكْرٍ لاَ يَكادُ يَلْتَفِتُ فِى الصَّلاَةِ فالْتَفَتَ فإِذَا هُوَ بالنبىِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلَّمَ وَرَاءَهُ فأَشَارَ إِلَيْهِ بِيَدِهِ فأَمَرَهُ يُصَلِّى كما هُوَ فَرَفَعَ أَبو بكْرٍ يَدَهُ فَحَمِدَ اللَّهَ ثُمَّ رَجَعَ الْقَهْقَرَي وَرَاءَهُ حَتَّى دَخَلَ فِي الصَّفِّ وَتَقَدَّمَ النبيُّ صلى اللَّهُ علَيْهِ وسَلّم فَصَلَّى بالنَّاسِ فَلمَّا فَرَغَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فقال يا أَيُّهَا النَّاسُ إِذَانَابَكُمْ شَيْءٌ فِي صَلاَتِكُمْ أَخَذْتُمْ بالتَّصْفِيحِ إِنَّمَا التَّصْفِيحُ

---

[1] Şerîat ıstılâhında sulh, da'vâcı ile da'vâlı arasındaki nizâ' ve husûmeti iki tarafın rızâlarıyle kesen bir akiddir. Diğer akidler gibi îcâb ve kabûl ile olur. *Sulh*'un birçok kısımları vardır: Müslimin kâfir ile sulhü; karı koca arasında sulh; azgın topluluk ile âdil topluluk arasında sulh.. gibi.

2 Buhârî bu en-Nisâ: 114. âyetini başlığa delîl olarak getirmiştir. Çünkü bu âyette insanlara, arasındaki çekişme ve fesâdı giderip arayı düzeltmenin fazîleti ve barışın işlenmesini teşvîk ile da'vet olunmuş birşey olduğu hükmü vardır.

3 Bu da bâb başlığının devâmıdır.

لِلنِّسَاءِ مَنْ نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلاَتِهِ فَلْيَقُلْ سُبْحَانَ اللَّهِ فَانَّهُ لاَ يَسْمَعُهُ أَحَدٌ إِلاَّ الْتَفَتَ يَا أَبَابَكْرٍ مَامَنَعَكَ حِينَ أَشَرْتُ إِلَيْكَ لَمْ تُصَلِّ بِالنَّاسِ فقال ما كَانَ يَنْبَغِي لابنِ أَبِى قُحَافَةَ أَنْ يُصَلِّى بَيْنَ يَدَىِ النَّبِيِّ ﷺ *

1-....... Bana Ebû Hâzım, Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): Amr ibn Avf oğulları'ndan bir takım insanlar arasında bir kavga olmuştu. Bunun üzerine Peygamber (S) bunların arasını düzeltmek için sahâbîlerinden bâzı insanlarla birlikte Avf oğulları'na (onların Kubâ'daki yurduna) çıkıp gitti. Namâz vakti gelmişti. Hâlbuki Peygamber henüz Medîne Mescidi'ne gelmemişti. Bilâl geldi, namâz için ezân okudu da Peygamber hâlâ gelmemişti. Bunun üzerine Bilâl, Ebû Bekr'e geldi ve:

— Peygamber (ara düzeltmek sebebiyle) alıkonuldu. Namâz vakti de geldi. Sen cemâate imâm olup namâz kıldırır mısın? dedi.

Ebû Bekr:

— Evet, istersen namâza ikaamet et, dedi.

Ve Ebû Bekr öne geçip namâza durdu. Sonra Peygamber geldi, safflar arasında yürüyerek tâ birinci saffta durdu. Peygamber'i gören insanlar el çırpmaya başladılar. Ebû Bekr namâzda başını çevirip bir tarafa bakmazdı. İnsanlar el çırpmayı çoğaltınca dönüp baktı. Ve Peygamber'i arkasında gördü. Peygamber ona eliyle işâret ederek yerinde durmasını ve öylece namâzı kıldırmasını emretti. Ebû Bekr de elini kaldırıp (Peygamber'in bu emrinden dolayı) Allah'a hamdetti. Sonra Ebû Bekr birinci saffa girinceye kadar arkasına geri geri çekildi. Peygamber de ilerledi ve insanlara namâzı kıldırdı. Namâzı bitirince insanlara karşı döndü de:

— *"Ey insanlar! Namâzınızın içinde size bir şey ârız olunca el çırpmaya başladınız. Namâz içinde el çırpmak ancak kadınlara mahsûstur. Her kime namâzı içinde* (hatırlatmaya değer) *birşey ârız olursa* ***Subhânallah*** *desin. Çünkü onun tesbîhini işiten kimse* (yânî imâm) *muhakkak ona döner"* buyurdu.

(Sonra Peygamber):

— *"Yâ Ebâ Bekr! Sana işâret ettiğim zamân, seni yerinde durmaktan ne men' etti de insanlara namâz kıldırmadın?"* diye sordu.

Ebû Bekr:

— (Yâ Rasûlallah!) Ebû Kuhâfe'nin oğluna Peygamber'in önünde insanlara namâz kıldırması yakışmazdı, dedi [4].

---

4 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır: Peygamber insanlar arasındaki çekişmeyi gi-

٢ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا مُعْتِمرٌ قال سَمعْتُ أبِي أنَّ أنسًا رضى اللّٰهُ عنه قال قِيلَ للنبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم لَوْ أتَيْتَ عَبْدَ اللّٰهِ بنَ أُبَيٍّ فانْطَلَقَ اليْهِ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلّم وركِبَ حِمَارًا فانْطَلَقَ المُسْلِمُونَ يَمْشُونَ معَهُ وهْيَ أرْضٌ سَبِخةٌ فلمَّا أتَاهُ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلَّم فقال اليْكَ عنِّي واللّٰهِ لَقَدْ آذَانِي نَتْنُ حِمَارِكَ فقال رجُلٌ منَ الأنْصَارِ منْهُمْ واللّٰهِ لَحِمَارُ رسولِ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلّم أطْيبُ رِيحًا منْكَ فَغَضِبَ لعَبْدِ اللّٰهِ رجُلٌ منْ قَوْمِهِ فَشَتَما فَغَضِبَ لكُلٍّ واحِدٍ منْهُمَا أصْحَابُهُ فَكانَ بَيْنهُمَا ضَرْبٌ بالجَرِيدِ والأيْدِى والنِّعَالِ فَبلَغَنا أنَّهَا أُنْزِلتْ وإنْ طَائِفَتَانِ منْ المُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فأصْلِحُوا بَيْنهُمَا *

2-....... Bize Mu'temir tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Süleymân ibn Tarhân'dan işittim ki, Enes (R) şöyle demiştir: (Medîne'ye gelişinin ilk günlerinde) Peygamber'e:

— (Hazrecliler'in başkanı) Abdullah ibn Ubeyy'in yanına gitseniz (de İslâm'a çağırsanız hayırlı olur), denildi.

Bunun üzerine Peygamber bir eşeğe binerek; müslümânlar da kendisiyle berâber yürüyerek, Abdullah ibn Ubeyy'in (Âliye'deki menziline) gitti. Gidilen yol çorak bir arâzî idi. Peygamber, İbn Ubeyy'in semtine vardığında, o, Peygamber'e:

— Benden uzak dur! Vallâhi eşeğinin kokusu bana ezâ veriyor! dedi.

Buna karşı Ensâr'dan Hazrec kabîlesinden bir adam:

— Vallâhi Rasûlullah'ın eşeği, koku yönünden elbette senden daha temizdir, dedi.

Abdullah ibn Ubeyy hesâbına onun kavminden biri öfkelendi de, bu iki kişi sövüştüler. Bunlardan herbirinin taraftarları öfkelendiler de aralarında hurma deyneği ile, ellerle ve pabuçlarla vuruşma oldu.

Enes: ***"Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle döğüşürlerse, aralarını bulup barıştırın..."***(el-Hucurât: 9) âyetinin indirildiği haberi bize ulaştı, demiştir [5].

---

derip onları barıştırmak için Kubâ'ya gitmiş ve bu yüzden namâza geç kalmıştır. Bu hadîs Ezân Kitâbı'nda da geçmiştir. Burada imâmın insanlar arasında barışı kurmak için ihtilâf yerlerine gitmesi ve barışı sağlamasının fazîletini beyân için getirilmiştir.

5 Hadîsin başlığa uygunluğu şöyledir: Peygamber Medîne'ye gelişinin evvelinde Abdullah ibn Ubeyy'in bulunduğu yere, onları İslâm'a da'vet için gitmiştir. Çünkü da'vet ve teblîğ kendisine farz idi. Ve onun İslâm'a girmesiyle kavminin İs-

٢ــ بابٌ لَيسَ الكاذِبُ الَّذي يُصْلِحُ بيْنَ النَّاسِ

2- BÂB: İNSANLAR ARASINI İYİLEŞTİRİP DÜZELTEN KİMSE YALANCI DEĞİLDİR

٣ــ حدّثنا عبْدُ العَزيزِ بنُ عبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا ابْرَاهِيمُ بنُ سعْدٍ عنْ صالِحٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ أنَّ حُمَيْدَ بنَ عبْدِ الرَّحْمنِ أخبرهُ أنَّ أُمَّهُ أُمَّ كُلْثومٍ بِنْتَ عُقْبَةَ أخْبرَتْهُ أنَّهَا سَمِعَتْ رسولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَيْسَ الكَذَّابُ الَّذي يُصْلِحُ بيْنَ النَّاسِ فيَنْمِي خيْرًا أوْ يقولُ خيْرًا *

3-....... Bize İbrâhîm ibnu Sa'd, Sâlih ibn Keysân'dan: o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, ona Humeyd ibn Abdirrahmân; ona da annesi Ukbe kızı Ümmü Kulsüm haber vermiştir: Ümmü Kulsüm, Rasûlullah (S)'dan: *"İnsanlar arasını iyileştirip düzelten ve bunun için hayır maksadıyle söz ulaştıran veyâ hayır kasdıyle söz söyleyen kimse yalancı değildir"* buyururken işitmiştir [6].

٣ــ بابُ قَوْلِ الإمَامِ لأصْحَابِهِ اذْهَبُوا بِنَا نُصْلِحُ

3- İMÂMIN KENDİ ARKADAŞLARINA HİTÂBEN: *"Bizi götürün, aralarını iyileştirip barıştıralım"* SÖZÜ BÂBI

---

lâm'a girmelerini ümîd ediyordu. Peygamber'in bu çıkışı, işin aslında onlar lehine en büyük ıslâh ve en büyük iyileştirme idi. Enes'in sözü, bu âyet bu sırada indirildi ma'nâsına değil, bu gibi hâdiseler hakkında indirildiği ma'nâsınadır.

6 Bunun ma'nâsı, böyle kimse yalan günâhına hakk kazanmaz demektir. Çünkü hadîste yalanın aslı yok edilmiş değildir. Fakat yalan üzerine rütbelendirilmiş olan günâh yok edilmiştir. Şübhe yok ki yalan, gerek ıslâh gerek başka maksadla söylensin, yine mâhiyeti i'tibâriyle yalandır. Yalnız bâzı husûslarda fesâdı düzeltmek için ruhsat verilmiştir.

Bu husûsta âlimler arasında görüş ayrılığı vardır: Bâzısı, Müslim'de Ümmü Kulsüm'ün: "İnsanların dedikodusuna şu üç yerden başkasında ruhsat verildiğini işitmedim: Harbde; insanlar arasını düzeltmekte; kadının kocasına, kocanın da karısına karşı (âile düzenliği için) va'dinde" hadîsine dayanıp, bu ruhsatı kabûl etmiştir. Bâzı âlimler de bu hadîsteki ruhsatı yalan söylemek ma'nâsına değil de, sözü tevriye ve mecâz şeklinde söylemeye hamledip, yalana hiçbir yerde aslâ cevâz vermemişlerdir. Muhellib bunu şöyle açıklamıştır:

Hiçbir kimse için yalanı mübâh i'tikâad etmek câiz değildir. Çünkü Rasûlullah, yalanı mutlak sûrette men' etmiş ve yalanın îmândan uzak olduğunu haber vermiştir. Peygamber bu hadîste insanlar arasını düzeltmeye çalışan kimseler için, iki taraf arasında hayır olan şeylerin söylenmesini; aralarında şerr olmak üzere duyduklarından sükût etmelerini öğretmiştir. Böyle hareket etmek güçlü-

٤ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا عبْدُ العَزِيزِ بنُ عبْدِ اللَّهِ الأُوَيْسِيُّ واسْحَاقُ بنَ مُحَمَّدٍ الفَرْوِيُّ قالا حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جعْفَرٍ عنْ أبى حَازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سعْدٍ رضى اللَّهُ عنه أنَّ أهْلَ قُبَاءِ اقْتَتَلُوا حَتَّى تَرامَوْا بالْحِجَارَةِ فأُخبِرَ رسولُ اللَّهِ ﷺ بذَلِكَ فقال اذْهَبُوا بِنَا نُصْلِحُ بيْنَهُمْ *

4-....... Sehl ibn Sa'd (R)'dan (şöyle demiştir): Kubâ ahâlîsi birbirleriyle döğüştüler; hattâ birbirlerine taşlar attılar. Bu hâdise Rasûlullah'a haber verilince, Rasûlullah (S) hemen: *"Bizi götürün de aralarını iyileştirip barıştıralım"* buyurdu [7].

٤ ــ باب قَوْلِ اللَّهِ تعالى أنْ يَصَّالَحَا بيْنَهُمَا صُلْحًا والصُّلْحُ خيْرٌ

4- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI;

"Kadınla kocasının kendi aralarında bir sulh anlaşması yapmalarında bir günâh yoktur" (en-Nisâ: 128).

٥ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سعيدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها وإنِ امْرَأَةٌ خافَتْ منْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أوْ إعْرَاضًا قالتْ هُوَ الرَّجُلُ يَرٰى منِ امْرَأتِهِ مالاَ يُعْجِبُهُ كِبَرًا أوْ غَيْرهُ فَيُرِيدُ فِرَاقَهَا فَتَقُولُ أَمْسِكْنِى واقْسِمْ لِى ماشِئْتَ قالتْ فَلاَ بأْسَ إذَا تَرَاضَيَا *

5-....... Aişe (R) ***"Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından yâhud yüz çevirmesinden endîşe ederse, sulh ile aralarını düzeltmekte -"En yassâlahâ"*** kırâatine göre: ***Barış anlaşması yapmalarında- ikisine de günâh yoktur. Barış hep hayırdır..."*** (en-Nisâ: 128) âyetinin tefsîri hakkında şöyle demiştir:

Bu öyle bir adamdır ki, karısından hoşlanmayacağı yaşlılık yâ-

---

ğü kolaylaştırmak, uzağı yakınlaştırmak sayılır. Yoksa bir vâkıanın aksini haber vermek demek değildir. Çünkü hakîkatin hilâfını haber vermeyi Allah harâm kılmış, Peygamber'i de harâmlığı bildirmiştir.

Bunun gibi, karı kocanın birbirlerine va'di de yalan nev'inden değildir. Çünkü va'd, yerine getirildiği zamâna kadar hakîkat mâhiyetini kazanmaz. Va'din yerine getirilmesi ise istikbâlde ümîd edildiğinden, bu da yalan sayılmaz. Harbde cevâz verilen hud'a da iki ma'nâya ihtimâli olan lâfızlarla vehîm vermektir, yoksa hakîkati zıddı ile haber vermek değildir... (Özetlenerek Aynî'den).

7 Bu hadîs, bu kitâbın birinci hadîsinin başka bir senedden gelen rivâyetinin bir parçasıdır. Bu kısmın başlığa uygunluğu ise, tam tamına aynı lâfızla olmasıdır.

hud da bunun gayrı kötü bir hâl görür de o kadından ayrılmak ister. Bunu sezen karısı: Sen beni nikâhında tut ve benim için (nafaka ve diğer şeylerden) istediğin taksîmi yap, der. Âişe: İşte, kadın ile kocası bu sûretle karşılıklı râzı olurlarsa, bu anlaşmada günâh yoktur, demiştir [8].

٥ــ بابٌ إذَا اصْطَلَحُوا على صُلْحِ جَوْرٍ فالصُّلْحُ مَرْدُودٌ

5- BÂB: BİRBİRLERİYLE ÇEKİŞEN KİMSELER YÂHUD TOPLULUKLAR BİR HAKSIZLIK VE ZULÜM BARIŞI ÜZERİNE ANLAŞMA YAPTIKLARI ZAMÂN BU BARIŞ REDDEDİLMİŞTİR

٦ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا ابنُ أبِى ذِئْبٍ قال حدّثنا الزُّهْرِىُّ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ بنِ عبْدِ اللّهِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ وزَيْدِ بنِ خَالِدٍ الجُهَنِّى رضى اللّهُ عنهما قالا جاءَ أعْرَابِىٌّ فقال يا رسولَ اللّهِ اقْضِ بَيْنَنَا بِكتابِ اللّهِ فقَامَ خَصْمُهُ فقَالَ صَدَقَ اقْضِ بَيْننا بِكتابِ اللّهِ فقال الأعْرَابِىُّ انَّ ابْنى كانَ عَسيفًا على هذَا فزَنَى بامْرأتِهِ فقالوا لى على ابْنِكَ الرَّجْمُ فَفَدَيْتُ ابْنى منْهُ بِمِائَةٍ منَ الغَنَمِ و وَليدَةٍ ثُمَّ سألْتُ أهْلَ العِلْمِ فقالوا إنَّمَا عَلَى ابْنِكَ جَلْدُ مائَةٍ وتَغْرِيبُ عامٍ فقال النبىُّ ﷺ لأقْضِيَنَّ بيْنَكُما بِكتابِ اللّهِ أمَّا الوَلِيدَةُ والغَنَمُ فَرد علَيْكَ وعَلَى ابْنِكَ جَلْدُ مِائَةٍ وتغْرِيبُ عامٍ وأمَّا أنْتَ يا أُنَيْسُ لرَجُلٍ فاغْدُ على امْرَأةِ هٰذَا فارْجُمْها فغَدَا عَلَيْهَا أُنيْسٌ فَرَجَمَهَا *

6-....... Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R), ikisi de şöyle demişlerdir: Bir bedevî geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Hasmımla aramızda Allah'ın Kitâbı ile hüküm ver, dedi.

Hasmı olan kimse de ayağa kalktı ve:

— O doğru söyledi. Onunla aramızdaki da'vâya Allah'ın Kitâbı ile hükmet, dedi.

Çöl Arabı da'vâyı şöyle anlattı: Benim oğlum bu adamın yanında ücretle hizmetçi idi, onun karısı ile zinâ etti. Bana: Oğluna taşlanmak cezâsı düşer, dediler. Ben oğlumu bu cezâdan yüz koyun ve bir de câriyeyi fidye verip kurtardım. Sonra bu mes'eleyi ilim sâhibi olan-

---

8 Hadîs; Hz. Âişe'nin başlıktaki âyetle ilgili bir tefsîridir. Uygunluk gizli değildir. Daha fazla açıklama inşâallah Tefsîr Kitâbı'nda gelecektir.

lara sordum. Onlar bana: Oğlunun üzerine ancak yüz deynek ile bir yıl gurbete gönderme cezâsı düşer dediler, dedi.

Bu ifâde üzerine Peygamber (S):

— *"Elbette aranızda Allah'ın Kitâbı ile hükmedeceğim: Câriye ile koyunlar sana geri verilecektir; oğluna da yüz deynek vurulacak ve bir sene de sürgün edilecektir. Sana gelince yâ Uneys* -ki Uneys ibn Dahhâk el-Eslemî adında sahâbîlerden bir adamdır-, *sen yarın kuşluk vaktinde bu adamın karısına git* (suçunu i'tirâf ederse) *ona taşlama cezâsı uygula!"* buyurdu.

(Râvî dedi ki): Ertesi günü kuşluk vaktinde Uneys o kadına gitti ve (suçunu i'tirâf etmesi üzerine) o kadına taşlama cezâsı uyguladı[9].

٧ — حدّثنا يعقوبُ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سعْدٍ عنْ أبِيهِ عن القاسِمِ ابن مُحَمَّدٍ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالتْ قال رسولُ اللَّهِ ﷺ منْ أحْدَثَ فِى أمْرِنَا هَذَا ما لَيْسَ فيه فهْوَ رَدٌّ رواهُ عبْدُ اللَّهِ بنُ جعْفَرٍ المَخْرَمِىُّ وعبْدُ الواحِدِ بنُ أبِى عوْنٍ عنْ سعْدِ بنِ إبْرَاهِيمَ *

7-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Her kim bizim şu dîn işimizin içinde ondan olmayan bir bid'at îcâd ederse, o reddedilmiştir; bâtıldır"* buyurdu.

Bu hadîsi Abdullah ibn Ca'fer el-Mahramî ile Abdulvâhid ibnu Ebî Avn da, Saîd ibn İbrâhîm'den rivâyet etmişlerdir [10].

---

9 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Câriye ile koyunlar sana geri verilecektir"* sözündedir. Çünkü onların anlaşması zinâ edene vâcib olan hadd nev'inden olarak yapılmış bir sulh anlaşması ma'nâsınadır. Hâlbuki zinâ suçunun cezâsının böyle câriye ve koyun olması, şerîatte câiz değildir. Bu, bir zulüm ve haksızlık sulhü idi. İşte bundan dolayı Peygamber tarafından bozulup reddedilmiştir (Kastallânî).

Buhârî bu hadîsi şartlar, Hükümler, Vekâlet, İ'tisâm ve Vâhid Haberi Kitâbları'nda da getirmiştir.

10 Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın hadîsin ma'nâsında dâhil bulunması yönündendir. Yânî bir haksızlık üzerine anlaşma yapan, dînde olmayan bir şey yapmıştır; onun için bu haksızlık ve zulüm anlaşması reddedilecektir (Aynî).

Bu hadîs, İslâm'ın asıllarından ve temellerinden sayılmıştır. Çünkü bunun ma'nâsı, her kim dînde aslına şâhid olunmayan birşey îcâd ederse, ona dönülmez demektir. Nevevî: Bu hadîs, ezberlenmesine ve münker işleri ibtâlde ve bununla delîl getirmeyi yaygınlaştırmada kullanılmasına ehemmiyet verilmesi gereken hadîslerdendir, demiştir *(Fethu'l-Bârî)*.

Bu hadîsi Müslim de Akdiye'de getirmiştir. Buhârî hadîsin sonunda, bu hadîsin iki senedini daha haber vermiştir. Bu senedlerden birincisini Buhârî, Kulların Fiillerinin Yaratılması Kitâbı'nda; ikincisini de Dârakutnî rivâyet etmiştir (Kastallânî).

٦ــ باب كَيفَ يُكْتَبُ هٰذا ما صَالَحَ فُلاَنُ بنُ فُلاَنٍ وفُلاَنُ بنُ فُلاَنٍ وإنْ لَمْ يَنْسُبْهُ إلى قَبِيلَتِهِ أوْ نَسَبِهِ

6- BÂB: (BARIŞ YAZISI) NASIL YAZILIR?

(Barış anlaşması yazısı) "Bu Fulân oğlu Fulân ile Fulân oğlu Fulân'ın barış anlaşmasıdır" başlığı ile yazılır[11].

٨ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عن أبِي إسْحَاقَ قال سَمِعْتُ البَرَاءَ بنَ عَازِبٍ رضى اللّهُ عنهما قال لَمَّا صَالَحَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلَّمَ أهْلَ الحُدَيْبِيَةِ كَتَبَ عَلِيٌّ بيْنَهُمْ كِتَابًا فَكَتَبَ مُحَمَّدٌ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلَّم فقال المُشْرِكُونَ لا تَكْتُبْ مُحَمَّدٌ رسولُ اللّهِ لوْ كُنْتَ رسولاً لَمْ نُقاتِلْكَ فقال لعلِيٍّ امْحُهُ فقال عِلِيٌّ ما أنا بالَّذِى أمْحاهُ فَمحَاهُ رسولُ اللّهِ ﷺ بيَدِهِ وصالحَهُمْ على أنْ يَدْخُلَ هُوَ وأصْحَابُهُ ثَلاَثَةَ أيّامٍ ولا يَدْخُلُوهَا إلاَّ بِجُلُبَّانِ السِّلاَحِ فَسألُوهُ ما جُلُبَّانُ السِّلاَحِ فقال القِرَابُ بما فيه *

8-....... Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, o şöyle dedi:

Rasûlullah (S) Hudeybiye'de Mekkeliler'le barış anlaşması yapmaya karar verdiği zamân, taraflar arasında barış yazısını Alî yazdı. Alî "Allah'ın Elçisi Muhammed" yazdı. Müşrikler:

— Sen "Allah'ın Elçisi Muhammed" yazma. Biz senin rasûl olduğunu kabûl etseydik, seninle harbetmezdik, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah, Alî'ye hitâben:

— *"Rasûlullah sözünü sil!"* buyurdu.

Alî de:

— Ben onu silen kimse olmam, dedi.

Bunun üzerine onu Rasûlullah bizzât kendi eliyle sildi. Ve gelecek sene kendisi ile sahâbîleri Mekke'ye girip üç gün ikaamet etmele-

---

11 Eğer barış anlaşması yapanlar insanlar arasında tanınmış meşhûr kimseler ise, bu kadarla yetinilir. Yazıda bunların kabîle ve neseblerine nisbet etmeye ihtiyâç yoktur. Ammâ bu gibi resmî vesîkaları yazanlar, tarafların isimlerini, babalarının isimlerini, dedelerinin isimlerini, nisbetlerini yazmalarına gelince, bu karışma ve seçilememe endîşesinden dolayı bir ihtiyâttır... (Aynî).

ri; oraya ancak silâhları kılıfları içinde olarak girmeleri şartı üzere Mekkeliler'le barış anlaşması yaptı.

Râvîye: Bu "Culubbânu's-silâh" nedir? diye sordular. İçindekiyle berâber kılıftır, dedi [12].

٩ــ حدّثنا عُبَيْدُ اللّهِ بنُ موسٰى عن إسْرَائِيلَ عنْ أبِى إسْحَاقَ عنِ البَرَاءِ رضىَ اللّهُ عنه قال اعْتَمَرَ النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم فى ذِى القِعْدَةِ فأبَى أهْلُ مَكَّةَ أنْ يَدَعُوهُ يَدْخُلُ مكّةَ حتى قاضاهُمْ على أنْ يُقِيمَ بهَا ثلاثَةَ أيّامٍ فلمّا كَتَبُوا الكِتَابَ كَتَبُوا هٰذَا ماقاضٰى عليْهِ مُحَمَّدٌ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فقالوا لا نُقِرُّ بِهَا فلوْ نعْلَمُ أنَّكَ رسولُ اللّهِ ما مَنَعْنَاكَ لٰكِنْ أنْتَ مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللّهِ قال أنَا رسولُ اللّهِ وأنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللّهِ ثُمَّ قال لِعلِيٍّ امْحُ رسُولَ اللّهِ قال لا واللّهِ لاأمْحُوكَ أبَدًا فأخَذَ رسولُ اللّهِ ﷺ الْكِتَابَ فَكَتَبَ هٰذَا ما قَضٰى عليْهِ مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللّهِ لا يَدْخُلُ مكّةَ سلاَحٌ إلاَّ فِى القِرَابِ وأنْ لاَ يَخْرُجَ منْ أهْلِهَا بأحَدٍ إنْ أرَادَ أنْ يَتَّبِعَهُ وأنْ لا يَمْنَعَ أحَدًا منْ أصْحَابِهِ أرَادَ أنْ يُقِيمَ بها فَلَمّا دَخَلَهَا و مَضَى الأجَلُ أتَوْا عَلِيًّا فقالوا قُلْ لِصَاحِبِكَ اخْرُجْ عَنَّا فَقَدْ مَضٰى الأجَلُ فَخَرَجَ النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلَّمَ فَتَبِعَتْهُمُ ابْنَةُ حَمْزَةَ يَا عَمِّ يَا عَمِّ فَتَاوَلَنَا عَلِيٌّ فأخَذَ بيَدِهَا وقال لِفَاطِمَةَ عليْهَا السَّلاَمُ دُونَكِ ابْنَةَ عمِّكِ حَمَلَتْهَا فاخْتصمَ فيهَا علِيٌّ وزيْدٌ وجعْفَرٌ فقال علِيٌّ أنا أحَقُّ بهَا وهى ابْنةُ عَمِّى وقال جعْفرٌ ابْنَةُ عَمِّى وخَالَتُهَا تَحْتِي وقال زيْدٌ ابْنَةُ أخِى فقَضٰى بهَا النَّبِيُّ صلى اللّهُ عليْه وسلّم لخَالَتِهَا وقال الْخَالَةُ بمَنْزِلَةِ الأُمِّ وقال لِعلِيٍّ أنْتَ منِّى وأنا منْكَ . وقال لجَعْفر أشْبهْتَ خَلْقى وخُلقِى. وقال لزَيْدٍ أنْتَ أخُونا ومَوْلاَنا *

9-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) (altıncı hicret yılının) Zu'l-Ka'de ayında umre yapmak istedi (yola çıktı). Mekke

12 Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah'ın Elçisi Muhammed yazdı" sözündedir. Çünkü kâtib, O'nun babasının ismini de, dedesinin ismini de zikretmedi. Çünkü "Allah'ın Elçisi" ismi, yalnız O'nun için vardı. Peygamber, kâtibin bu yazısını ikrâr etmiştir. Sonra da Peygamber, hiçbir ziyâde olmaksızın "Muhammed ibn Abdullah" ile yetinmiştir.

Bu kısaltmaların hepsi, karışmadan ve seçilmemekten emîn olunduğu için yapılmıştır.

Bu hadîsi Müslim Mağâzî'de; Ebû Dâvûd Hacc'da getirmiştir.

ahâlîsi bunu kabûl etmeyip, Peygamber'i, Mekke'ye girmesine bırakmadılar. Nihâyet Peygamber Mekkeliler'le, (gelecek yıl) Mekke'de üç gün ikaamet etmek üzere, bir barış anlaşması yaptı. Barış yazısını yazdıkları zamân: "Bu Allah Elçisi Muhammed'in üzerinde sulh anlaşması yaptığı yazıdır" başlığını yazmışlardı. Mekkeliler'in müşrik elçileri:

— Bizler bu "Allah elçiliğini" ikrâr etmiyoruz. Eğer biz senin Allah Elçisi olduğunu biliyor olsaydık, seni (Mekke'ye girmekten) men' etmezdik. Lâkin sen, Abdullah oğlu Muhammed'sin, dediler.

Rasûlullah:

— *"Ben Allah'ın Elçisi'yim ve ben Abdullah oğlu Muhammed'im"* dedi.

Bundan sonra Alî'ye:

— *"Rasûlullah lâfzını sil!"* buyurdu.

Alî:

— Hayır, vallâhi ben Sen'in (Rasûlullah) unvânını ebeden silmem! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah yazıyı aldı ve:

— *"Bu, Muhammed ibn Abdillah'ın üzerinde sulh anlaşması yaptığı maddelerdir"* diye yazdı.

(Maddeler şunlardır):

1. Mekke'ye silâh girmeyecek; silâh ancak kılıfında girecek;
2. Mekkeliler'den bir er kişi Muhammed'e tâbi' olmak isterse, Mekke'den çıkamayacak;
3. Muhammed'in sahâbîlerinden birisi Mekke'de kalmak isterse, bunun da Mekke'de ikaameti men' edilmeyecektir.

(Ertesi yıl) Rasûlullah Mekke'ye girdi ve ta'yîn edilen üç günlük müddet sona ermeye yaklaşınca, Mekke müşrikleri Alî'ye geldiler de:

— Anlaşmanın müddeti geçti. Artık sâhibine (Peygamber'ine) söyle de Mekke'den çıksın! dediler.

Peygamber de (sahâbîleriyle birlikte) Mekke'den çıktı.

Bu sırada Hamza'nın kızı Peygamber'e:

— Yâ ammî, yâ ammî! diye feryâd ederek arkalarına takılmıştı.

Alî ona uzandı ve eliyle tuttu da (mahfede bulunan) Fâtıma'ya hitâben:

— Amcanın kızını al! deyip, onu mahfeye yükledi.

Medîne'ye geldikten sonra Hamza'nın kızının misâfirliği hakkında Alî, Zeyd ibn Hârise, Ca'fer çekiştiler. Alî:

— O, benim amcamın kızıdır. Onun terbiyesine ben herkesten fazla hakk sâhibiyim, dedi.

Ca'fer de:

— O, benim amcamın kızıdır. Teyzesi de benim nikâhım altındadır. (Terbiyesi bana düşer), demişti.

Zeyd ibn Hârise de:

— O, benim (ahdî) kardeşimin kızıdır, diyordu.

(Bu da'vâ kendisine arzedilince) Peygamber (S), Hamza'nın kızının teyzesine âid olduğuna hükmetti ve:

— *"Teyze, terbiye husûsunda ana menzilesindedir"* buyurdu.

Sonra Alî'ye hitâben:

— *"Sen bendensin, ben de sendenim* (yânî sen bana neseble, sevgi ile bağlısın, ben de sana bağlıyım)" diye nâziklik gösterdi.

Ca'fer'e de:

— *"Sen de yaratılışım bakımından ve ahlâkım bakımından bana benzedin"* dedi.

Zeyd ibn Hârise'ye de:

— *"Sen bizim kardeşimiz ve dostumuzsun"* dedi [13].

٧ــ بابُ الصُلْحِ معَ المُشْرِكينَ فيهِ عنْ أبِى سُفْيَانَ وقال عوْفُ بنُ مالِكٍ عنِ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلّم ثُمَّ تَكُونُ هُدْنةٌ بيْنَكُمْ وبيْنَ بَنِي الأَصْفرِ وفيهِ سَهْلُ بنُ حُنيْفٍ وأسْمَاءُ والمِسْوَرُ عنِ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلّم وقال موسٰى بنُ مسْعُودٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ بنُ سعيدٍ عنْ أبِى اسْحَاق عنِ البَرَاءِ بنِ عَازِبٍ رضى اللَّهُ عنهما قال صَالَحَ النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلّم المُشْرِكِينَ يَوْمَ الحُدَيبيَةِ عَلى ثَلاثَةِ أشْيَاءَ على أنَّ منْ أتَاهُ منَ المُشْرِكِينَ رَدَّهُ اليْهِمْ منْ أتَاهُمْ مِنَ المُسْلِمِينَ لَمْ يرَدُّوه وعلى أنْ يدْخُلَهَا منْ قَابِلٍ ويقِيمَ بِهَا ثَلاثَةَ أيَّامٍ ولاَ يَدخُلَهَا إلاَّ بجُلُبَّانِ السِّلاَحِ السَّيِفِ

---

13 Hadîsin başlığa uygunluğu "Mukaadât(=Sulh anlaşması yapmak)" lâfzında dır. Bu lâfız başlığa delâlet etmektedir.

Bu hadîste çocuk terbiyesi husûsunda ananın yakınları babanın yakınlarından öne geçirilmiştir. Hadîste daha birçok hükümler vardır. Bunlar inşâallah ileride verilecektir.

Buhârî bu Hudeybiye vak'asını *Sahîh*'inin birçok yerinde ayrı ayrı başlıklara delîl olarak getirmiştir. Buhârî yalnız bu Sulh Kitâbı'nda bu hadîsi ayrı sened ve metin ile dört ayrı yerde getirmiştir.

Hudeybiye anlaşmasının uzun bir rivâyeti Şartlar Kitâbı'nda gelecektir. Bu anlaşmanın maddeleri müslümânlar hesâbına çok ağır olmakla berâber, İslâm Dîni'nin ve İslâm Devleti'nin varlığı ilk defa Kureyş tarafından kabûl ve tasdîk edilmiş olması bakımından, esâsında çok mühimdir. Ve İslâm'ın yükselme safhalarından hayırlı bir dönüm noktasıdır. Bu husûslar ileride daha geniş verilecektir.

والقَوْسِ ونَحْوِهِ فَجَاءَ أَبُوا جندَلٍ يحْجُلُ فِي قُيودِهِ فَرَدَّهُ الَيْهِمْ قال لَمْ يذْكُرْ مُؤَمَّلٌ عنْ سُفْيَانَ أَبَا جَنْدَلٍ وقال إلاَّ بُجُلُبِّ السِّلاَحِ

7- MÜŞRİKLERLE BARIŞ(IN HÜKMÜNÜ BEYÂN) BÂBI

Müşriklerle barış konusunda Ebû Sufyân(Sahr ibn Harb)'dan Hırakliyus'la ilgili hadîs vardır [14]. Avf ibn Mâlik de, Peygamber(S)'den: *"Sonra sizinle Asfar oğulları* (yânî Rumlar) *arasında bir mütâreke, yânî bir barışma olur"* **dedi [15]. Yine bu konuda Sehl ibn Huneyf, Esmâ bintu Ebî Bekr ve Mısver ibn Mahreme de Peygamber'den hadîs rivâyet etmişlerdir [16].**

Ve Mûsâ ibn Mes'ûd da şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Saîd, Ebû İshâk'tan; o da el-Berâ ibn Âzib (R)'den tahdîs etti; o şöyle demiştir: Peygamber (S) Hudeybiye günü müşriklerle üç madde barış anlaşması yaptı: 1. Müşriklerden her kim Allah'a îmân edip Peygamber'e gelirse, Peygamber onu müşriklere geri verecek; müslümânlardan da her kim müşrikler tarafına giderse Mekkeliler onu geri vermeyecektir. 2. Mekke'ye gelecek sene girilecek ve Mekke'de ancak üç gün ikaamet edilecek. 3. Mekke'ye kılıç, yay ve benzeri silâhlar muhâfazaları içinde olarak girilecek.

(Barış maddeleri kararlaşıp yazılacağı sırada) Ebû Cendel (ki, Kureyş elçisi olan Suheyl ibn Amr'ın oğludur, Mekke'den hapisten kaçarak) ayakları zincirde, seke seke oraya gelmişti. (Suheyl, anlaşma maddesi gereğince oğlunu istedi.) Peygamber de Ebû Cendel'i Kureyşliler'e geri verdi [17].

(Buhârî dedi ki): Râvî Müemmel ibn İsmâîl, Sufyân es-Sevrî'den rivâyetinde Ebû Cendel'i zikretmedi de, onun yerine "İllâ bi-culubbi's-silâh" dedi [18].

---

14 Bu, Sulh Kitâbı'nın başında geçmişti. Burada bundan maksad, o hadîste zikredilen barış müddetini işâret etmektir.

15 Bu hadîs Cizye Kitâbı'nın sonunda gelecektir.

16 Bu üç sahâbînin hadîslerini Buhârî sırasıyle Cizye, Hibe ve Şartlar Kitâbları'nda senedli olarak getirmiştir.

17 Peygamber Ebû Cendel'i, yapılan barış anlaşmasının 1. maddesi gereğince kendisinden babası tarafından geri verilmesi istendiği için ve bir de babasının onu öldürmeyeceğini göz önüne alarak geri vermiştir.

18 Râvî Müemmel ibn İsmâîl'in bu tarîkini Ahmed ibn Hanbel rivâyet etmiştir.

١٠ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ رافِعٍ قال حدّثنا سُرَيْجُ بنُ النُّعْمَانِ قال حدّثنا فُلَيْحٌ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم خَرَجَ مُعْتَمِرًا فحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ بيْنَهُ وبَيْنَ البَيْتِ فنَحَرَ هَدْيَهُ وَحَلَقَ رأسَهُ بالحُدَيْبِيَّةِ وقاضَاهُمْ على أنْ يعْتَمِرَ الْعَامَ المُقْبِلَ ولا يَحْمِلَ سِلاَحًا عَلَيْهِمْ إلاَّ سُيُوفًا ولا يُقِيمَ بهَا إلاَّ ما أحَبُّوا فاعْتَمَرَ منَ الْعَامِ المُقْبِلِ فَدَخَلَهَا كما كانَ صَالَحَهُمْ فَلَمَّا أقَامَ بهَا ثَلاَثًا أمَروهُ أنْ يخْرُجَ فَخَرَجَ *

10-....... Bize Fulayh, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki: Rasûlullah (S) umre yapmak niyetiyle (Medîne'den) çıkmıştı. Fakat Kureyş kâfirleri Rasûlullah ile Ka'be arasına girip men' ettiler. Rasûlullah da Hudeybiye'de kurbânını kesti ve başını tıraş etti (ihrâmdan çıktı). Ve müşriklerle: "Gelecek sene umre yapmak, Peygamber'in sahâbîleri Mekkeliler'e karşı kılıçlardan başka silâh taşımamak ve Mekke'de, Mekkeliler'in istedikleri müddetten fazla ikaamet etmemek" şartları üzerine barış anlaşması yaptı. Bu sûretle Rasûlullah, gelecek sene umre yaptı. Rasûlullah onlarla yaptığı barış anlaşmasına uygun olarak Mekke'ye gidip üç gün orada ikaamet edince, (bu müddetin girmesinde) Mekkeliler Rasûlullah'a Mekke'den çıkmasını söylediler; O da Mekke'den çıktı [19]

١١ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا بِشْرٌ قال حدّثنا يَحْيَى عنْ بُشَيْرِبنِ يَسارٍ عنْ سَهْلِ بنِ أبِى حَثْمَةَ قال انْطَلَقَ عبْدُ اللَّهِ بنُ سَهْلٍ ومُحَيِّصَةُ بنُ مسْعُودِ بنِ زَيْدٍ إلى خيْبَرَ وهْيَ يوْمئِذٍ صُلْحٌ *

11-....... Sehl ibn Ebî Hasmete (R) şöyle demiştir: Abdullah ibn Sehl ile Mes'ûd ibn Zeyd'in oğlu Muhayyısa, Hayber'e (hurma toplamağa) gitmişlerdi. O sene Hayberli Yahûdîler'le müslümânlar arasında barış anlaşması vardı [20].

٨ ـ بابُ الصُّلْحِ فى الدِّيَةِ

19 Hadîsin başlığa uygunluğu, metindeki "Ve kaadâhum" sözündedir. Çünkü "Mukaadât" lâfzında barış ma'nâsı vardır.

20 Bunun başlığa uygunluğu ise "Hayberli Yahûdîler'le müslümânlar arasında barış anlaşması vardı" sözündedir. Yânî Hayber ahâlîsi olan Yahûdîler ile müslümânlar arasında barış anlaşması yapılmıştı.

Buhârî bu Sehl hadîsini Cizye, Edeb, Diyetler, Hükümler Kitâbları'nda; Müslim de Haddler'de getirmiştir.

8- DİYETTE BARIŞ (HÜKÜMLERİNİ BEYÂN) BÂBI

١٢ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عبْدِ اللَّهِ الأنصَارِيُّ قال حدّثني حُمَيْدٌ أنَّ أنَسًا حَدَّثَهُمْ أنَّ الرُّبَيِّعَ وهْيَ ابْنَةُ النَّضْرِ كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ جارِيَةٍ فطَلَبُوا الأرْشَ وطَلَبُوا العَفْوَ فأبَوْا فأتَوُا النبيَّ صلى اللَّهُ عليْه وسلّم فأمَرَهُمْ بالقِصَاصِ فقال أنَسُ بنُ النَّضْرِ أتُكْسَرُ ثَنِيَّةُ الرُّبَيِّعِ يا رسولَ اللَّهِ لا والَّذِي بعَثَكَ بالحَقِّ لا تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا فقال يا أنسُ كِتَابُ اللَّهِ القِصَاصُ فَرَضِيَ القَوْمُ وعَفَوْا فقال النبيُّ ﷺ إنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أقْسَمَ على اللَّهِ لأبَرَّهُ زادَ الفَزَارِيُّ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أنسٍ فَرَضِيَ القَوْمُ وقَبِلُوا الأرْشَ *

12-....... Bana Humeyd tahdîs etti ki, onlara Enes şöyle tahdîs etmiştir: Nadr'ın kızı olan er-Rubeyyı', genç bir kızın ön dişini kırmıştı. Onlar, yânî Rubeyyı'ın kavmi, o kızın sâhiblerine diyet vermek istediler. Ve yine onlar kızın kavminden, Rubeyyı'den kısası afvetmelerini istediler. Kızın sâhibleri diyet almayı kabûl etmediler, kısası afvetmeyi de kabûl etmediler. Bunun üzerine Peygamber'e gelip O'nun huzûrunda muhâkeme oldular. Peygamber (S) onlara kısasla emretti. Enes ibn Nadr hemen:

— Yâ Rasûlallah! er-Rubeyyı'ın ön dişi kırılacak mı? Hayır, Seni hakk ile peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, onun ön dişleri kırılmaz, dedi.

Peygamber:

— *"Yâ Enes! Allah'ın Kitâbı'nın hükmü kısastır"* buyurdu.

Akabinde da'vâcılar diyete râzı olup, Rubeyyı'den kısası afvettiler. Bunun üzerine Peygamber:

— *"Allah'ın kullarından öyle kimse vardır ki, o Allah'a yemîn etse, muhakkak Allah onun yemînini yerine getirir* (onu yemîninde doğru çıkarır)" buyurdu [21].

el-Fezârî, Humeyd'den; o da Enes'ten "Kızın kavmi râzı oldular ve diyeti kabûl ettiler" sözünü ziyâde etmiştir.

٩ـ بابُ قَوْلِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم لِلْحَسَنِ بنِ عَلِيٍّ

21 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra topluluk râzı oldular ve diyeti kabûl ettiler" sözündedir. Çünkü diyetin kabûlü kısas yerinedir. Bu da ancak barışma ile olur. Buhârî bu hadîsi Tefsîr'de ve Diyetler'de de getirmiştir. el-Fezârî'nin rivâyetini de Buhârî, el-Mâide'nin tefsîrinde getirmiştir.

رضي اللّهُ عنهما ابنى هذا سَيّدٌ ولَعَلَّ اللّهَ أنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ وقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُه فأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا

9- PEYGAMBER(S)'İN ALÎ'NİN OĞLU HASEN İÇİN (ALLAH İKİSİNDEN DE RÂZI OLSUN): *"Şu benim oğlumdur; bir seyyiddir. Umarım ki Allah bu oğlum sebebiyle iki büyük fırka arasını düzeltir"* SÖZÜ BÂBI [22]

Ve zikri ulu Allah'ın şu kavli: *"Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle döğüşürlerse, aralarını bulup barıştırın"* (el-Hucurât: 9) [23].

١٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ أَبِى مُوسَى قال سَمِعْتُ الحَسَنَ يَقُولُ اسْتَقْبَلَ واللّهِ الحَسَنُ بنُ عَلِيٍّ مُعَاوِيَةَ بِكَتَائِبَ أَمْثَالِ الجِبَالِ فقال عَمْرُو بنُ العاصِ إنّى لأرَى كَتَائِبَ لاَ تُوَلّى حَتَّى تَقْتُلَ أقْرانها فقال لَهُ مُعَاوِيَةُ وكانَ واللّهِ خَيْرُ الرَّجُلَيْنِ أيْ عَمْرُو إنْ قَتَلَ هَؤُلاَءِ هَؤُلاَءِ وهَؤُلاَءِ هَؤُلاَءِ من لِى بأُمُورِ النَّاسِ مَنْ لِى بِنسَائِهِمْ مَنْ لِى بِضَيْعَتِهِمْ فَبَعَثَ إلَيْهِ رَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ بَنِى عَبْدِ شَمْسٍ عَبْدَ الرَّحْمنِ بنَ سَمُرَةَ وعَبْدَ اللّهِ بنَ عَامِرِ بنِ كُرَيْزٍ فقال اذْهَبا الى هَذَا الرَّجُلِ فاعْرِضَا عَلَيْهِ وقُولاَلَهُ واطْلُبَا إلَيْهِ فأتَياهُ فَدَخَلاَ عَلَيْهِ فَتَكَلَّما وقالا لَهُ فَطَلَبَا إلَيْهِ فقال لَهُمَا الحَسَنُ بنُ عَلِيٍّ إنَّا بَنُو عبدِ المُطَّلِبِ قَدْ أَصَبْنَا مِنْ هَذَا المَالِ وإنَّ هَذِهِ الأُمَّةَ قَدْ عاثَتْ فِى دِمَائِهَا قالا فإنَّهُ يَعْرِضُ عَلَيْكَ كَذَا وَكَذَا ويَطْلُبُ إلَيْكَ ويَسْأَلُكَ قال فَمَنْ لِى بِهَذَا قالا نَحْنُ لَكَ بِهِ فَمَا سأَلَهُمَا شَيْئًا إلاَّ قالا نَحْنُ لَكَ بِهِ فَصَالَحَهُ فقال الحَسَنُ ولَقَدْ سَمِعْتُ أبَا بَكْرَةَ يَقُولُ رأَيْتُ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلّم عَلَى المِنْبَرِ

---

22 Buhârî bu başlıktan sonra içinde Peygamber'in bu sözünün geçtiği el-Hasen el-Basrî'den gelen uzunca hadîsi getirmiştir ki, bununla Hasen ibn Alî'nin iki mühim İslâm fırkası arasındaki fitne ve fesâdı ne sûretle giderip barışı sağladığını ortaya koymuştur. Hasen ibn Alî kuvvetli bir orduya sâhip iken, sırf müslümânlar arasında kan dökülmesinden çekindiği için, bâzı şartlarla barış yapmış ve Muâviye adına halîfelikten vazgeçmiştir. Bu mühim haberi Hasen Basrî'nin dilinden öğreniyoruz.

23 el-Hucurât: 9. âyetinin bu parçası, barışın muhakkak bir hayır olduğunu iki kelime ile en vecîz ve en belîğ olarak ifâde etmiştir.

والحَسَنُ بنُ عَلِيٍّ إلَى جنْبِهِ وهْوَ يُقْبِلُ علَى النَّاسِ مَرَّةً وعَلَيْهِ أُخْرَى وَيَقُولُ إنَّ ابْنِى هَذَا سَيِّدٌ ولَعَلَّ اللَّهَ أنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ المُسْلِمِينَ قال لِى عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ إنَّمَا ثَبَتَ لَنَا سَمَاعُ الْحَسَنِ مِنْ أبِى بَكْرَةَ بِهَذَا الحَدِيثِ *

13-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebû Mûsâ İsrâîl'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben el-Hasen el-Basrî'den işittim. O Allah'a yemîn ederek şöyle diyordu: Vallâhi Alî'nin oğlu Hasen, Muâviye'yi (Medâin'de) dağlar misâli ordu birlikleriyle karşılamıştı. Amr ibn Âs, Muâviye'yi harbe teşvîk ederek:

— Ben (karşımızda) öyle ordu birlikleri görüyorum ki, onlar karşılarındaki (sayıca ve keyfiyetçe) akrânı olan orduyu kesin sûrette boğup öldürmedikçe, geri dönmeyecektir, dedi.

Muâviye de Amr ibn Âs'a -ki vallâhi Muâviye bu iki adamın hayırlısıdır-:

— Ey Amr! Eğer muhâliflerimiz askerlerimizi veyâ askerlerimiz muhâliflerimizi öldürürlerse (Allah'ın îfâsını emrettiği) insanların işlerini benim adıma yerine getirmeyi kim üzerine alır? Bana bu öldürülenlerin kadınlarına, yetîm ve dullarına bakmayı kim tekeffül eder? dedi.

Ve (barış için) Hz. Hasen'e, Kureyş'ten ve Abdu Şems oğulları'ndan iki kişiyi: Abdurrahmân ibn Semure ile Abdullah ibn Âmir ibn Kurayz'ı gönderdi. Ve bunlara hitâben:

— Haydi şu adama (Alî'nin oğlu Hasen'e) gidiniz. Ona barışı arzediniz. Ona (barış istediğimi) söyleyiniz. Ne arzû ederse onları öğrenip geliniz! dedi.

Bunlar Hz. Hasen'e gittiler, huzûruna girip konuştular. Ve (Muâviye'nin teklîfini) söylediler. İsteklerini sordular. Hasen ibn Alî bunlara cevâben:

— Bizler Abdulmuttalib oğulları'yız. (Kerem ve cömertliğe alışmışız. Halîfelik adına) Beytu'l-mâl'den bize düşen hisse nedir ki? (Onunla etrafımızdaki muhtâcları infâk edeceğiz.) Şübhesiz bu ümmet (görüyorsunuz, ihtiyâçtan) kendi kanı içinde şaşırmış birbirini kırıyor, dedi.

Onlar cevâben:

— Muâviye size şöyle şöyle (mal, elbise, erzâk) arzediyor; (bunları dağıtırsınız) ve daha neye ihtiyâcınız varsa onu sormamızı ve sizin bildirmenizi istiyor, dediler.

Hz. Hasen:

— Bu söylediğiniz şeyleri bana karşı kim tekeffül edip üzerine alır? dedi.

Muâviye'nin elçileri:

— Biz bunları senin için üzerimize alırız! dediler.

Ve Hasen ibn Alî her ne istediyse, onlar "Biz te'min ederiz" diye karşıladılar. Hasen bu sûretle (yânî vâkı' olan şartlar üzerine dînî maslahatı ve ümmetin maslahatını gözeterek) Muâviye ile sulh andlaşması yaptı.

el-Hasen el-Basrî şöyle dedi: Ben Ebû Bekre (Nufey' ibn Hâris -R)'den işittim; o şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'ı minber üzerinde torunu Hasen ibn Alî yanıbaşında olduğu hâlde gördüm. Kendisi bir kerre cemâate, diğer bir defa da Hasen ibn Alî'ye dönüp, ona işâret ederek şöyle buyuruyordu: *"Şübhesiz bu benim oğlumdur, bir seyyiddir* (şeref sâhibi efendidir). *Allah'ın bu oğlum sebebiyle müslümânlardan iki büyük fırkanın arasını düzeltmesini umarım."*

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: Alî ibn Abdillah bana şöyle dedi: el-Hasen el-Basrî'nin Ebû Bekre'den işitmesi, bize ancak bu hadîs ile sâbit olmuştur [24].

١٠ ـ بابٌ هَلْ يُشِيرُ الإمامُ بالصُّلْحِ

10- BÂB: İMÂM (HASIMLARDAN BİRİNE YÂHUD HER İKİSİNE BİRDEN) BARIŞMAYA İŞÂRET EDER Mİ?

١٤ ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ أَبِى أُوَيْس قال حدّثنى أَخِى عنْ سُلَيْمَان عنْ يَحْيَى بنِ سعِيدٍ عنْ أَبِى الرِّجَالِ مُحَمَّدِ بنِ عبْدِ الرَّحْمنِ أنَّ أُمَّهُ عَمْرَةَ بنْتَ عبْدِ الرَّحْمنِ قالتْ سَمِعْتُ عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها تقولُ سمِعَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم صوْتَ خُصُومٍ بالبابِ عالِيَةٍ أصْوَاتُهُمَا وإذَا أحدُهُمَا

24 Başlık hadîsten alınmış olduğu için, uygunluk gizli değildir.

Hasen Basrî hadîsin geliş sûreti hakkında bu mühim bilgileri vermekle Hasen ibn Alî'nin aralarını düzelttiği bu iki büyük fırkanın kimler olduğunu ve bunların büyüklük yönlerini iyice anlamış oluyoruz.

İbn Hişâm'ın bildirdiğine göre Alî'nin ölümü üzerine Kûfeliler Hasen'e, Şâmlılar Muâviye'ye bey'at etmişler. Hasen, hilâfet işinde müslümânların iki fırkaya ayrılmalarını günlerce düşünmüş, müslümânlar arasında kan dökülmesine bir türlü râzı olmayıp, müslümânların arasını düzeltmek için 41. hicret yılının 5 Şevvâl'inde hilâfetten Muâviye lehine çekilmiştir. Halîfeliğe altı aydan biraz noksandır. Böylece Peygamber'in o sözü bu vak'aya işâret olmuş, hâdiseler Peygamber'in haber verdiği gibi cereyân etmiş, bu da Peygamber'in mu'cizelerinden biri olmuştur.

يَسْتَوْضِعُ الآخَرَ ويسْتَرْفِقُهُ فِي شَيْءٍ وهُوَ يَقُولُ واللّٰهِ لا أَفْعَلُ فَخَرَجَ عَلَيْهِمَا رسولُ اللّٰهِ ﷺ فقال أَيْنَ المُتألِّي عَلى اللّٰهِ لا يفْعَلُ المعْرُوفَ فقال أنا يا رسولَ اللّٰهِ ولهُ أيُّ ذٰلِكَ أحَبَّ *

14-....... Ebu'r-Ricâl Muhammed ibn Abdirrahmân tahdîs etti ki, annesi Amrete bintu Abdirrahmân şöyle demiştir: Ben Âişe (R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) kendi kapısı önünde (bir alacak da'vâsından dolayı) hasımların yüksek sesle çekiştiklerini işitti. İki hasımdan biri (yânî borçlu) ötekinden (yânî alacaklıdan) borcun bir mikdârını indirmesini ve alacağını kendinden yumuşaklıkla taleb etmesini istiyordu. Borç veren ise:

— Vallâhi indirme işini yapmam, diyordu.

Bunun üzerine Rasûlullah evinden bu iki muhâsımın yanına çıktı da:

— *''Ma'rûf olan bir iyiliği işlememek üzere Allah üzerine yemîn eden nerededir?''* diye sordu.

Borç veren utanarak:

— Benim yâ Rasûlallah! Şimdi borçlu bunlardan hangisini arzû ederse onun olsun, dedi (ve yarı yarıya sulh oldu) [25].

١٥ ـــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ جعْفرِ بنِ رَبِيعَةَ عنِ الأعْرَجِ قال حدّثني عَبْدُ اللّٰهِ بنُ كعْبِ بنِ مالِكٍ عنْ كعْبِ بنِ مالِكٍ أنَّهُ كانَ لَهُ عَلَى عبْدِ اللّٰهِ بنِ أبِي حَدْرَدٍ الأسْلَمِيِّ مالٌ فَلقِيَهُ فَلَزِمَهُ حَتَّى ارْتَفَعَتْ أصْوَاتُهُما فَمَرَّ بِهِمَا النبيُّ ﷺ فقال يا كعْبُ فأشارَ بيَدِهِ كأنَّهُ يَقُولُ النِّصْفَ فأخَذَ نصْفَ مالَهُ عَلَيْهِ وتَرَكَ نِصْفًا *

15-....... Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah şöyle tahdîs etmiştir: Babam Ka'b'ın, Eslemî Abdullah ibn Ebî Hadred üzerinde bir mal alacağı vardı. Ka'b, borçlu olan Abdullah'a kavuştu ve ondan alacağını istedi. Her ikisi, sesleri yükselinceye kadar birbirine söylendiler. Bu sırada Peygamber (S) bunları yanına uğradı da:

— *''Yâ Ka'b!''* dedi ve ''Abdullah'ın üzerindeki alacağının yarısını al!'' der gibi eliyle işâret etti.

---

25 Başlığa uygunluğu ''Hangisini arzû ederse onun olsun'' sözünde, sulh olmak ma'nâsı bulunması yönündedir.

Bunun üzerine Ka'b da Eslemî'deki alacağının yarısını aldı ve öbür yarısını ona terketti [26].

١١ ـ بابُ فضْلِ الإِصْلاَحِ بيْنَ النَّاسِ والعَدْلِ بيْنَهُمْ

11- İNSANLAR ARASINI İYİLEŞTİRİP BARIŞTIRMANIN VE YİNE İNSANLAR ARASINDA ADÂLET YAPMANIN FAZÎLETİ BÂBI

١٦ ـ حدّثنا إِسْحَاقُ قال أَخْبرنا عبْدُ الرَّزَّاقِ قال أَخْبرنا معْمرٌ عنْ هَمَّامٍ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنه قال قال رسولُ اللَّهِ ﷺ كلُّ سُلاَمَى منَ النَّاسِ علَيْهِ صَدَقَةٌ كلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فيه الشَّمْسُ يَعْدِلُ بَيْنَ النَّاسِ صَدَقَةٌ *

16-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Her insanın bedenindeki her bir eklemin faydalarına karşı* (şükretmesi kendi) *üzerine bir sadakadır. Güneşin doğmakta olduğu her gün* (yânî her günün gündüzünde) *insanlar arasında adâlet yapması büyük bir sadakadır"* [27].

١٢ ـ بابُ إِذَا أَشَارَ الإِمامُ بالصُّلْحِ فأَبَى حَكَمَ علَيْهِ بالحُكْمِ البَيِّنِ

12- BÂB: İMÂM BARIŞMAYA İŞÂRET ETTİĞİ VE ÜZERİNDE HAKK BULUNAN KİMSE DE BARIŞTAN ÇEKİNDİĞİ ZAMÂN, İMÂM (YÂNÎ HÂKİM), O KİMSE ÜZERİNE KENDİSİNE APAÇIK OLAN HÜKÜMLE HÜKMEDER

١٧ ـ حدّثنا أَبو اليَمَانِ قال أَخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أَخبرنى عُروةُ بنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ الزُّبَيْرَ كانَ يُحَدِّثُ أَنَّهُ خَاصَمَ رجُلاً منَ الأَنْصَارِ قَدْ شَهِدَ بدْرًا إِلى رسولِ اللَّهِ ﷺ فِى شِرَاجٍ منَ الحَرَّةِ كانا يَسْقِيانِ بِهِ كِلاهُمَا فقال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم للزُّبيْرِ اسْقِ يا زُبَيْرُ ثُمَّ أَرْسِلْ إِلى جارِكَ فَغَضِبَ

---

26 Hadîsin başlığa uygunluk noktası, Ka'b'ın, alacağını ödetmek için borçluya mürâcaat etmesi ve Peygamber'in bu mürâcaatı bildiği hâlde men' etmemesi, hattâ Ka'b'a, alacağının yarısını bir insancıllık olarak bırakmasını işâret etmesidir.

27 Başlığa uygunluğu *"İnsanlar arasında adâlet etmesi bir sadakadır"* sözühdedir. Bu sözde ıslâh olduğu bellidir. el-Kirmânî'nin dediği gibi, insanlar arasını iyileştirip barıştırmak, adâletten bir nevi'dir. Başlık da adâlet, barıştırma üzerine atfedildi ki, bu âmmın hâss üzerine atfı nev'indendir (Kastallânî).

الأنصارِىُّ فقال يا رسولَ اللّٰهِ أنْ كانَ ابنَ عَمَّتِكَ فَتَلَوَّنَ وجْهُ رسول اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلَّم ثُمَّ قال اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَبْلُغَ الجَدْرَ فاسْتَوْعَى رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلَّم حينَئِذٍ حَقَّهُ للزُّبيْرِ وكانَ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قَبْلَ ذٰلِكَ أشَارَ عَلى الزُّبَيْرِ بِرَأيٍ سَعَةً لهُ وللأنْصَارِىِّ فلمَّا أحْفَظَ الأنْصَارِىُّ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم اسْتَوْعَى للزُّبيْرِ حَقَّهُ فِي صَرِيحِ الحُكْمِ قال عُرْوة قال الزُّبيرُ واللّٰهِ ما أحْسِبُ هٰذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ إلاَّ فِى ذٰلِكَ فَلاَ ورَبِّكَ لا يُؤْمنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ الآيَةَ *

17-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Zubeyr'in oğlu Urve haber verdi ki, Zubeyr şöyle tahdîs ediyordu: Kendisi, Bedir'de hazır bulunmuş olan Ensâr'dan bir adamla Harre mevkiinde hurmalıklarını suladıkları su yolları ve su nevbeti hakkında Rasûlullah huzûrunda da'vâlaşmış. Rasûlullah, Zubeyr'e:

— *"Yâ Zubeyr! Tarlanı sula, sonra suyu habsetmeyip komşuna salıver"* buyurdu.

Ensârî zât bundan öfkelendi de:

— Yâ Rasûlallah! Zubeyr halanın oğlu olduğu için mi? diyerek (tarafgirlik yaptığını) ta'rîz etti.

Hemen Rasûlullah'ın yüzünün rengi değişti. Sonra Rasûlullah, Zubeyr'e:

— *"Yâ Zubeyr! Tarlanı sula, sonra suyu habset; hurma ağaçlarının köklerine erişmedikçe bırakma!"* buyurdu.

Rasûlullah o vakit Zubeyr'e kendi hakkını bol bol kullanmasını söyledi. Hâlbuki bundan önce Zubeyr'e, hem kendisine, hem de Ensârî lehine müsâmahalı bir sulama yapmasını işâret etmiş idi. Ensârî Rasûlullah'a öfkelenince, Rasûlullah Zubeyr'e apaçık hüküm içinde hakkını bol bol kullanmasını bildirmiştir.

Urve dedi ki: Zubeyr:

— Vallâhi ben şu âyetin bu hâdise hakkında indiğini zannediyorum, dedi: ***"Öyle değil; Rabb'ine andolsun ki, onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çektikleri şeylerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiç bir sıkıntı duymadan tam bir teslîmiyetle teslîm olmadıkça îmân etmiş olamazlar"*** (en-Nisâ: 65) [28].

---

28 Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsından alınır:

Bu da'vâda Rasûlullah, Zubeyr ile Ensârî arasında evvelâ sulh yoluyla hükmetmek istemiştir. Zubeyr'e sulama ile yetinip, suyu habsetmemesini emretmiştir.

١٣ـ بابُ الصُلْحِ بَيْنَ الغُرَمَاءِ وأصْحابِ المِيرَاثِ والمُجَازَفَةِ فى ذَلِكَ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ لاَ بأسَ أنْ يَتخارَجَ الشَّرِيكانِ فيأخُذَ هَذَا دَيْنًا وهَذَا عَيْنًا فانْ تَوِيَ لأحَدِهِمَا لمْ يَرْجِعْ عَلَى صَاحِبِهِ

13- ALACAKLILAR ARASINDA VE MÎRÂS SÂHİBLERİ ARASINDA BARIŞ, VE BUNLARIN HERBİRİNE BİRŞEYİ BEDEL VE İVÂZ VERME SIRASINDA ÖLÇÜP TARTMADAN TAKDÎR VE TAHMÎN YAPMA(NIN HÜKMÜ) BÂBI

İbn Abbâs şöyle demiştir:
İki ortağın bir insan üzerinde alacakları olup da onun iflâsı yâhud ölmesi... hâlinde, ortaklardan herbiri diğerinin payına düşenden çıkmasında ve şunun borcu ve şunun da bulunan malı almasında be's yoktur. Eğer ikisinden birinin aldığı şey helâk olursa, arkadaşına dönmez [29].

١٨ـ حدّثنى مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا عبْدُ الوَهَّابِ قال حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ عنْ وهْبِ بنِ كَيْسَانَ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهما قال تُوُفِّىَ أبِى وعَلَيْهِ دَيْنٌ فَعَرَضْتُ على غُرمائِهِ أنْ يأْخُذُوا التَّمْرَ بِمَا عَلَيْهِ فأبَوْا ولَمْ يَرَوْا أنَّ فِيهِ وفاءً فأتَيْتُ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لهُ فقال إذَا جَدَدْتَهُ فَوَضَعْتَهُ فِى المِرْبَدِ آذَنْتُ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّم فجاءَ ومَعَهُ أبُو بَكْرٍ

Ensârî'nin i'tirâzı üzerine, iki tarafın ma'rûf olan haklarını bol bol kullanmaları görüşüne tutunarak, Zubeyr'e, örfen hakkını bol bol kullandıktan sonra suyu bırakmasını emretmiştir.

29 İbnu'l-Esîr *en-Nihâye*'de dedi ki: Yânî metâ' vârisler arasında olup, onu taksîm etmemişler yâhud ortaklar arasında olup taksîm etmemiş olurlar ve mal onlardan bâzısının elinde bulunduğu hâlde, onlardan herbiri satıştan evvel kendi payını ayniyle tanımamış ve sâhibi teslîm almamış olsa da satış yapmalarında be's yoktur.

İbn Abbâs'ın bu sözünü Atâ, ondan tefsîr edilmiş olarak rivâyet edip: Bir topluluk, meydana gelecek bir ortaklıkta olup da şu on dînâr nakit, şu da on dînâr alıp ortaklıktan çıkmalarında be's yoktur, demiştir. *Tahâruc, Hurûc*'dan tefâuldür. Sanki herbiri satışla kendi mülkünden sâhibine çıkmaktadır (Kastallânî).

et-Tahâruc, tefâul vezninde çıkışmak ma'nâsınadır ki, murâd, ortakların bâzısı hâne ve bâzısı arâzî üzere ve yine böyle mîrâsçıların kimi nakitler ve kimi metâ'lar üzere sulh ve teslîm almakla çıkışmaktır. Fıkıh kitâblarında; husûsan *Hidâye*'de mahsûs bir fasıl ile pekçok hükümleri açıklanmıştır *(Kaamûs Ter.)*

İbn Abbâs'ın bu sözünü İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivâyet etmiştir.

وعمر فجلس عليه ودعا بالبركة ثم قال ادع غرماءك فأوفهم فما تركت أحدا له على أبي دين إلا قضيته وفضل ثلاثة عشر وسقا سبعة عجوة وستة لون أو ستة عجوة وسبعة لون فوافيت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم المغرب فذكرت ذلك له فضحك فقال ائت أبا بكر وعمر فأخبرهما فقالا لقد علمنا إذ صنع رسول الله ﷺ ما صنع أن سيكون ذلك. وقال هشام عن وهب عن جابر صلاة العصر ولم يذكر أبا بكر ولا ضحك وقال وترك أبي عليه ثلاثين وسقا دينا. وقال ابن إسحاق عن وهب عن جابر صلاة الظهر *

18-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Babam Abdullah, Uhud günü şehîden vefât etmişti. Hâlbuki üzerinde borç vardı. Üzerindeki borca mukaabil o yılın hurma mahsûlünü almalarını (ve babamı borçtan temize çıkarmalarını) alacaklılarına arz ve teklîf ettim. Alacaklılar o mahsûlde borca vefâ edecek mikdâr görmediler de, bu teklîfimi kabûl etmediler. Bunun üzerine ben Peygamber'e geldim ve bu durumu kendisine zikrettim. Peygamber:

— *"Hurma mahsûlünü kestiğin ve onu harmana koyduğun zamân* (bana bildir)" buyurdu.

Ben Rasûlullah'a bildirdim. Rasûlullah berâberinde Ebû Bekr ve Umer olarak geldi ve hurma mahsûlünün yanına oturdu, bereketle duâ etti. Sonra:

— *"Alacaklılarını çağır ve onlara haklarını tastamam ver!"* buyurdu.

Artık ben, babam üzerinde hakkı olan hiçbir alacaklı bırakmadım, muhakkak herbirine borcunu ödedim. Ve on üç vesk mikdârı da arttı. Yedi vesk acve nev'inden, altı vesk levn nev'inden yâhud altı vesk acve nev'inden, yedi vesk levn nev'inden olmak üzere fazla geldi. Akabinde ben Rasûlullah'a akşâm namâzı kılarken tesâdüf ettim. Kendisine bu ödemeyi ve fazlayı zikrettim. Rasûlullah güldü ve:

— *"Sen Ebû Bekr ile Umer'e git de bunu onlara haber ver!"* buyurdu.

Ben onlara haber verdim. Onlar:

— Yemîn olsun, biz, Rasûlullah'ın hurmalıkta yaptığı şeyleri yaptığı zamân, hurmanın böyle çoğalacağını kesin olarak bilmişizdir, dediler [30].

---

30 Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Çünkü içinde mîrâsçıların alacaklılarla barışıp sulh olmaları vardır. Bu barış, Câbir'in: "Babamın üzerinde alacaklı

Hişâm ibn Urve, Vehb ibn Keysân'dan; o da Câbir'den senediyle yaptığı rivâyetinde (akşâm namâzı yerine) ikindi namâzı diye söyledi. Ebû Bekr'i de zikretmedi. Peygamber güldü sözünü de söylemedi. Ve Câbir: Babam üzerinde otuz vesk ölçeği hurma borcu bırakmıştı, dedi.

Muhammed ibn İshâk ise Vehb ibn Keysân'dan; o da Câbir'den senediyle yaptığı kendi rivâyetinde, öğle namâzında bulduğunu söylemiştir [31].

١٤ــ باب الصُّلْحِ بالدَّيْنِ والْعَيْنِ

14- BORÇ İLE VE MEVCÛD OLAN ŞEY İLE SULH BÂBI

١٩ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا عُثْمَانُ بنُ عُمَرَ قال أخبرنا يُونُسُ. وقال اللَّيْثُ حدّثني يُونُسُ عنْ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرني عبدُ اللّهِ بنُ كَعْبٍ أنَّ كَعْبَ بنَ مالِكٍ أخبرَهُ أنَّهُ تَقَاضَى ابنَ أبِي حَدْرَدٍ دَيْنًا كانَ لَهُ عَلَيْهِ فِي عَهْدِ رسولِ اللّهِ ﷺ فِي المَسْجِدِ فارْتَفَعَتْ أصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهَا رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم وهُوَ فِي بَيْتٍ فَخَرَجَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم إلَيْهِمَا حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ فَنَادَى كَعْبَ بنَ مالِكٍ فقال يا كَعْبُ فقال لَبَّيْكَ يا رسولَ اللّهِ فأشارَ بِيَدِهِ أنْ ضَعِ الشَّطْرَ فقال كَعْبٌ قَدْ فَعَلْتُ يارسولَ اللّهِ فقال رسولُ اللّهِ ﷺ قُمْ فاقْضِهِ *

19-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ka'b'ın oğlu Abdullah haber verdi; ona da babası Ka'b ibn Mâlik (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi, yânî Ka'b ibn Mâlik el-Ensârî, Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî üzerinde bulunan bir alacağını, Rasûlullah zamânında, Mescid'de, (hasmının yakasına yapışıp) borcunu ödemesini istedi. Her

---

bulunan hiçkimseyi bırakmadım, ille herbirine borcu ödedim" sözü bildiriyor. Çünkü onlardan alacağını teslîm almak husûsundaki sulhtan hiçkimse hâlî kalmamıştır (Aynî).

31 Bunlar Câbir hadîsinin diğer senedleridir. Bunlar da hep sahîh senedlerdir. Râvîler Câbir'in Rasûlullah ile kıldığı namâzı ta'yînde ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâf, hadîs ehlinin sahîhliğinde bir kötüleme olmaz. Bundan maksad, Peygamber'in bereketinin husûlünde uyuşmalarıdır, ki bu da hâsıl olmuştur. Bu namâzın ta'yîn edilmesine büyük bir ma'nâ rütbelenmez (Kastallânî).

ikisinin sesleri, evinde olan Rasûlullah işitecek derecede yükseldi. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücreşinin perdesini açtı ve:

— *"Yâ Ka'b ibne Mâlik!"* diye nidâ etti.

Ka'b:

— Lebbeyk yâ Rasûlallah! deyince, Rasûlullah (S) eliyle işâret vererek:

— *"Yarısını indir* (yânî alacağından yarısını bağışla)", buyurdu.

Ka'b da hemen:

— Vallâhî bağışladım yâ Rasûlallah! dedi.

Bunun üzerine Rasulullah, Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî'ye hitâben:

— *"Şimdi kalk da* (kalan) *borcunu öde!"* buyurdu [32].

---

32 İbnu't-Tîn şöyle dedi: Bu hadîste başlık yaptığı şey yoktur. Bu i'tirâza, hadîste borçla ilgili husûstaki sulh vardır; Buhârî buna, mevcûd olan şeyle ilgili husûstaki sulhü evleviyet yoluyla katmıştır, diye cevâb verildi (İbn Hacer).

"Hitamuhu misk" (et-Tatfîf: 26) *olması niyâzıyle*
Beşinci Cildin Sonu

İÇİNDEKİLER

Kitâbu'l-Buyû'un Devâmı

35-KİTÂBU'S-SELEM
(Selem Akdi Kitâbı)
(14 Hadîs)

36-KİTÂBU'Ş-ŞUF'A
(Şuf'a Kitâbı)
(3 Hadîs)

37-KİTÂBU'L-İCÂRE (İcâre Kitâbı) (25 Hadîs)

38-KİTÂBU'L-HAVÂLÂT
(Havâleler Kitâbı)
(3 Hadîs)

[39-KİTÂBU'-L-KEFÂLET]
(Kefâlet Kitâbı)
(7 Hadîs)

40-KİTÂBU'L-VEKÂLE
(Vekâlet Kitâbı)
(18 Hadîs)

41-KİTÂBU'L-MUZÂRA'A
(Ekincilik Akdi Yapma Kitâbı)
(29 Hadîs)

42-KİTÂBU'L-MUSÂKAAT
(Meyve Ağaçlarını Sulayıp Timâr Etmek Üzere Yapılan Ortaklık Akdi Kitâbı)
(31 Hadîs)

43-KİTÂBUN Fİ'L-İSTİKRÂZ
(Ödünç İsteme Hakkında Kitâb)
(23 Hadîs)

44-KİTÂBU'L-HUSÛMÂT
(Hukûkî Çekişmeler Kitâbı)
(15 Hadîs)

45-KİTÂBUN FÎ'L-LUKATA
(Yerde Bulunup Kaldırılan Buluntu -Şeyin Hükmünü Beyân- Hakkında Kitâb)
(12 Hadîs)

46-KİTÂBU'L-MEZÂLİM VE'L-GASB
(Zulümler ve Gasb Kitâbı)
(43 Hadîs)

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:
"O zâlimlerin yapacaklarından Allah'ı gâfil zannetme sakın. O bunları ancak öyle bir gün için geciktiriyor ki, o gün gözler (şaşkınlıkla) belerip kalacaktır. Hepsi de başlarını dikerek ko-

47-KİTÂBU'Ş-ŞERÎKE
(Ortaklık Kitâbı)
(16 Hadîs)

48-KİTÂBU'R-REHN
(Rehin Tutma Kitâbı)
(8 Hadîs)

49-KİTÂBU'L-ITK
(Hürriyet ve Köleyi Hürriyete Kavuşturma Kitâbı)
(41 Hadîs)

50-KİTÂBU'L-MUKÂTEB
(Hürriyetini Satın Alma Yazışması Yapılmış Olan Köle Kitâbı)
(6 Hadîs)

51-KİTÂBU'L-HİBE VE FADLİHÂ VE'T-TAHRÎD ALEYHÂ
(Hibe, Hibenin Fazîleti ve Hibeye Teşvîk Kitâbı)
(67 Hadîs)

52-KİTÂBU'Ş-ŞEHÂDÂT
(Şehâdetler Kitâbı)
(51 Hadîs)

53-KİTÂBU'S-SULH
(Barış ve Barışıklık Kitâbı)
(19 Hadîs)